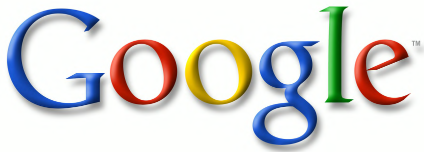

Google

J. G. RICHERT OCH HANS FAMILJ.

Efter dagerrotypi från midten af 1840-talet.

Edla. Josef. Gustaf. Johan. Ida.
Sophie Richert. J. G. Richert.

JOHAN GABRIEL RICHERT

[illegible]

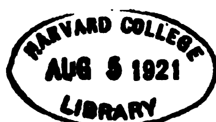
[illegible]

[illegible]

[illegible]

STOCKHOLM
[illegible]

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1905

Innehåll.

Senare delen.

X.

De storpolitiska frågorna. — Richert ifrågasatt till justitieministerportföljen. — Representationsreformens olika skeden under 1840—1841 årens riksdag.

På nyåret 1840 samlades riksens ständer till ett möte, som motsågs med mer än vanlig spänning. Farhågorna för huru riksdagen skulle komma att te sig yppades tidigt hos det rådande regeringssystemets mera skarpsynta män.

Så skref t. f. statssekreteraren biskop Heurlin redan i början af 1839 till Tegnér: »Jag bäfvar vid tanken hur det skall gå, utan beredelse, utan plan och slutligen med förhastade, illa utarbetade förslag.»*

Den blifvande landtmarskalken, landshöfding Palmstierna, tillrådde på sommaren 1839, då konungen och Magnus Brahe passerade Östergötland, i ett samtal med Brahe en betydlig och snar förändring af statsrådspersonal och statssekreterare, ifall man ville förebygga de svårigheter, som han förutsåg vid den stundande riksdagen. Nationens förtroende till regeringen vore förloradt, och lämpliga åtgärder borde vidtagas, för att regeringen skulle kunna leda ärendenas gång — eljest kunde de föras till kriser. Regeringen borde hafva ett program.

»Styrelsen är som ett rankigt skepp i stormen» — skrifver en af de konservativas män, J. E. Rydqvist, i slutet af december 1839 till Atterbom. »De ledande äro så uppskrämda för 107 §, att de förlorat fattningen, sans och förstånd träffar man hos ingen. Vore ej oppositionen

* Lunds univ. bibl.

så orimlig och öfvermodig, skulle den göra än mera ondt, det är på dess okunnighet och fräckhet man har att förlita sig.»[1]

Riksdagen började, utan att vederbörande åtgjort något för att afvända stormen. Oppositionen var öfvermäktig i borgar- och bondestånden; i prästeståndet vägde det jämnt; adeln var osäker, men åtminstone i början var motvinden äfven här ganska stark. Så kunde Heurlin till och med låta undfalla sig det yttrandet till en ledamot af prästeståndet hvilken yrkat på koncessioner, om icke följderna skulle blifva svåra och vidtutseende: »Ja, jag vet nog hvad som följer; det blir revolution.»[2] Och den, som så misströstade om ställningen, var dock systemets »ministre de la Diète». Riksdagen öppnades emellertid, och början var ytterst motig för regeringen. Genom oppositionens vakenhet och regeringspartiets försumlighet segrade den förra till och med vid riddarhusets elektorsval, och därmed blefvo utskotten afgjordt oppositionella. Aftonbladet förklarade, att elektorsvalen å riddarhuset kanske vore den märkligaste tilldragelse inom detta stånd sedan 1809.[3]

Särskild vikt låg uppå valen till konstitutionsutskottet och detta ur två synpunkter: granskningen af statsrådsprotokollen och däraf följande åtgärder samt representationsreformen.

Det var först meningen att i detta utskott insätta den gamle oppositionsmannen från föregående riksdagar, grefve Horn, som dock redan börjat vika och under denna riksdag rent af aföll till hofpartiet. Emellertid fick Gustaf Hierta, som på grund af dåliga affärer ej längre kunde

---

[1] Bref från Rydqvist till Atterbom i författarens samling af afskrifter.

[2] Lilliecronas Riksdagsjournal för den 1 januari. (Handskrift i Uppsala bibliotek.)

[3] Utgången förvånade oppositionens egna. Så skrifver Lilliecrona den 28 januari: Hvad som skett är i hög grad öfverraskande. En hop af de unga officerarne lära vara s. k. ungtuppar med mycket politiskt kurage och föresats att konservera riddarhuset, hvilket de anse ej låta sig göra utan att retablera det i nationens opinion. Förmodligen ligger något af framtid (Oskar) i botten på denna elektorsaffär.

närvara å riddarhuset, men dess mera skötte trådarna bakom kulisserna, planen ändrad, och i stället blef Carl Henrik Anckarsvärd ledamot af konstitutionsutskottet och därmed dess ordförande, under det att Horn fick den Anckarsvärd tillämnade platsen i statsutskottet, däri han, som i grunden var rätt utpräglad aristokrat, senare arbetade emot det partis intentioner, som insatt honom, och mot den opposition, bland hvars märkesmän han räknats. Anckarsvärd höll sin gamle medarbetare å Trufve à jour med tilldragelserna å riksdagen — väl ej minst bakom kulisserna —, sporde honom då och då om råd och mottog intressanta meddelanden till svar.

Anckarsvärds bref äro tyvärr icke bevarade, men stundom kan man ur Richerts svar gissa sig till deras innehåll.

Några dagar före riksdagens sammanträde skref Richert till Anckarsvärd:

»Trufve den 11 jan. 1840.

Om jag ville täfla i tråkighet med dem, som skrifva dagböcker öfver sitt föga märkvärdiga lif, skulle jag kanske kunna gifva goda skäl för mitt långa dröjsmål med besvarandet af herr grefvens två sista bref, men jag har ingen lust att tala om tråkigheter, som en gång äro förbi — väl vetande, att hvar dag hafver sin plåga — utan öfverlämnar mig hellre på nåd och onåd i herr grefvens händer. Vare det således nog sagdt om det förflutna, att jag först julafton kom hem från mitt sista ting och att jag ej hade tid läsa Lindebergs andra del förrän på nya året.*

Jag är herr grefven mycket förbunden för denna lektyr. Den är ganska upplysande äfven för den, som tror sig hafva någorlunda följt med sin tid, ty hvem kan minnas alla de småaktigheter, som utgjort våra stora offentliga mäns hela lifsyttring under 30 år?!

När detta anländer, har herr grefven redan sin pollett på bröstet. Jag känner, djupare än jag kan utsäga, den innerliga önskan, att den uppoffring af lugn och lifskrafter, som herr grefven beslutit att göra för sitt fäderneslands väl, ej måtte bli alltför tung och att åtminstone de, som sträfva åt samma mål, måtte förstå och värdera den. Men sådant är det Babels torn, som bygges i Svitiod, att den ene arbetaren under förbistringen ej

* Bidrag till kännedomen om Sveriges historia efter 1809, andra delen, 1839.

begriper den andres tungomål; och detta — mer än allt annat — är orsaken till den föga framgång som vinnes, efter min oförgripliga mening. Jag längtar obeskrifligt att få höra de första tonerna från riksdagen, ty de måste bli märkvärdiga. Mera allmänanda och mera enhällig öfvertygelse om nödvändigheten af vissa stora reformer ha aldrig, så långt jag kan minnas tillbaka, funnits här i landet.

Med vårt representationsförslag förfar herr grefven naturligtvis efter eget godtfinnande; men skulle herr grefven antaga några modifikationer, innan det aflämnas till konstitutionsutskottet, vore det roligt att få se dem.

Jag har nyligen haft bref från Lindeberg, hvari han ber mig skaffa underskrifter på en petition om ett femte stånd af de orepresenterade, men jag har måst svara, att jag ej kan befatta mig därmed.

Hvarken gillar jag själf idéen eller skulle någon utan bestämdt öfvertalande vilja underskrifva en sådan petition här i orten. Däremot skulle jag, utan särdeles möda, kunna sopa nästan hvartenda namn på en petition om allmän valrätt: så har den saken mognat på några år; och jag tror fullt och fast, att denna princip, om den ofvanifrån det ringaste understödes, skulle gå igenom i de tre ofrälse stånden — n. b. i början af riksdagen; ty sedan tröttheten infunnit sig, blir man helst vid det gamla; och konsten att trötta ut folk ha våra höga vederbörande fullkomligt inne.

Gud hjälpe alla dem, som skola trampa riksdagshjulet — eller korset, för att använda Juringii patenterade metod! Jag slutar med samma önskan, som jag började, att de, som vilja åt samma håll, icke måtte stöta pannorna mot hvarandra.

Om herr grefven någon gång har ett ögonblick ledigt, så säg mig, hur herr grefven finner sig, sakerna och medarbetarne i vingården. Jag lefver och dör herr grefvens trofaste vän.

Den 11 januari 1840.

Om herr grefven finner mina kråkfötter något läsligare än vanligt, så tillskrif det de stålpennor herr grefven skickat mig och för hvilka jag hjärtligt tackar.

I frågan om Rosenbladska utvoteringen hörer jag, liksom i H. D:nsförespådda åtgärd till kassation af Crusenstolpeska domen, icke till de saliga, som tro utan att se — åberopande hvad jag förut sagt om riksdagens början och ihågkommande att voteringen ej sker så tidigt.»*

* Åsyftar frågan om att Rosenblad, hvilken då såsom justitiestatsminister ännu hade säte i Högsta domstolen, skulle utvoteras af opinionsnämnden.

Emellertid hade riksdagen sammanträdt vid månadens midt. Anckarsvärd meddelade Richert de första tilldragelserna, särskildt elektorsvalen, och mottog följande svar:

»Herr grefve!

Jag kan ej vara nog tacksam för herr grefvens godhet att komma ihåg mig med bref, äfven under de många och viktiga göromål, som nu ligga herr grefven så nära. Genom herr grefvens kommentarier får riksdagen för mig en inre sida, gående mera på djupet af saken än den historik man läser sig till i tidningarna. Af allt hvad jag hittills kunnat förnimma har jag full anledning att lyckönska herr grefven till sitt nya inträde på riddarhuset. Jag kan dock icke neka, att min verkliga glädje öfver hvad som skett är blandad med en viss pöbelaktig (demokratisk i äldre stil) farhåga, den nämligen, att herr grefven möjligtvis kunde i sagda hus upptända en låga, som återgåfve de gamla sköldarna en viss glans, hvaraf månget svagt öga bländades och mången vördnadsvärd sköldpadda kunde taga sig anledning att fördröja framgången af den sak, som man trott närma sig sitt mål, i samma mån som helgonskenet försvunnit, ej mindre på det ena stället än på det andra. Men rädslan hör ej till min natur. Sanningen att säga, fruktar jag således ingenting häraf, väl vetande, att hvad som göres i god och oegennyttig anda aldrig kan hafva något ondt till påföljd utan förr eller senare måste verka till det godas seger.

Jag längtar efter morgonposten för att se utskottsvalen på riddarhuset och hos prästerna. Af de senare väntar jag ej mycket, efter hvad elektorerna lofva. Valen hos borgare och bönder äro högst märkvärdiga. Jag kan ej föreställa mig annat, än att man på vissa höjder måste vara nästan mer perplex, än borgareståndet blef 1668, då det miste Jochum Pötter och således ej hade någon att sätta i banko.[1] Ömkligt var det ock med Gyllenhaals plötsliga nederfall, just i det ögonblick då hans verksamhet bäst behöfdes. Men allt detta, och kanske mycket mer, förebådades ju på riksdagen af den ominösa gipsarmen. Gud oss nådeligen bevara!!![2]

---

[1] Jochum Pötter blef adlad och därmed ej längre valbar som borgarståndets man.

[2] Detta åsyftar ett missöde, som timade den 25 januari, under det kronprinsen uppläste trontalet. Strax mot slutet föll ett stort stycke gips (en änglavinge) ned från en af figurerna ofvanför hofläktaren och slog ned mellan ministrarne och talmännen. Det omtalades skämtsamt såsom ett omen. »Thomander ville veta, att det varit ett stycke af Mercurii fot, som utgjort slutstrofen i kungens tal, hvilket skulle kunna tydas så, att näringsfriheten kommer att linka och blifva ofärdig. Månhända är det ettvarsel för 107 §, att den kommer att göra buller men skadar ingen.» (Lilliecrona.)

Annan arm än af gips behöfs det likväl för att stryka bort hvarjehanda onyttigt skräp. Tiden skall visa hvad som i denna del kan göras, äfven med riddarnes stålarm, under våra former för tornerspelet. Den blifvande utvoteringen står ännu mycket skum för mina ögon — likasom den blifvande ministärförändringen.

Hvad den uppgjorda kombinationen[1] beträffar, så förefaller den mig något lik de tyska konkurserna, där man tillsätter en så kallad kontradiktor, som har ingen del i massan men skall pro forma träta med alla delägarne för att göra dessas rättvisa seger så mycket mer lysande, — eller kanske ännu mer de påfliga kanonisationsprocesserna, där man utnämner en advocatus diaboli (fans advokat) för att icke lämna någon sida ohörd, men hvilken naturligtvis alltid får orätt vid helgonens slutliga upphöjelse.

Allvarsamt sagdt: det är tämligen oförskämdt att ens tänka sig möjligheten att kunna tillskapa en ministär af personer, som känna hvarandra knappast till utseendet, än mindre till karaktär och tänkesätt, och att tro någon äga så litet vett och heder, att han skulle vilja krypa in i en sådan, blott för det att han kände en stråle af nådesolen sticka sig på hjässan.

I anledning af Hiertas bref har jag föga kunnat uträtta. Min tid är så upptagen af tingsgöromål, att jag nästan ej får tänka på annat. En liten promemoria följer härjämte. Kan den vara honom till någon upplysning, är det mig kärt; men jag förmodar, att han vet ungefär detsamma förut.[2]

Att lagverket skulle kunna komma någon väg med vår nuvarande representation, måste jag, med all aktning för de vackra sidor den visat vid början af denna riksdag, tills vidare betvifla. Jag nästan önskar, att detta verk ännu måtte få ligga i fred, ty det skulle göra mig innerligen ondt — jag bekänner det — att se det rifvas i stycken, medan jag lefver; och något annat än splittror blir säkert ej kvar, om det skall springa nio hvarf gatlopp mellan 300 man. Också tror jag icke, att man gör klokt, om man vid denna riksdag, genom företagandet af ett så vidtomfattande ämne, afleder uppmärksamheten från andra saker, som fordra en koncentrerad kraft, om någonting skall uträttas. Min tanka är, att man bör, såvidt möjligt är, inskränka hela verksamheten till några få, enkla och genomgripande frågor, omkring hvilka allmänna opinionen starkast rörer sig för närvarande. I dessa måste striden föras på lif och död och allt annat tills vidare ligga neder. Lyckas man ej däri, så lönar det ej mödan

---

[1] Detta afser tydligen intagandet i regeringen af någon liberal (månne Richert själf?).

[2] Detta åsyftar en uppsats om det nya lagverket, hvarom mera senare.

att efter vanligheten åflas med hvarjehanda annat, som kan vara af stor vikt i sinom tid men ej af den största för ögonblicket.
Orubblig tillgifvenhet, nu och alltid.
Den 5 febr. 1840.»

Redan i sitt nummer för den 31 januari framhöll Aftonbladet svårigheten att erhålla en lämplig sekreterare i konstitutionsutskottet, särdeles i anseende till den grannlaga frågan om en representationsreform, hvars behandling kräfde en man af mer än vanligt rutinär ämbetsmannaskicklighet.

Till sekreterarplatsen hade verkligen en sökande anmält sig, som gifvetvis ansåg sig representera summan af allt konstitutionellt och politiskt vetande i landet, ingen annan än »Hvalfisken», Johan Johansson (Argus). Han var brouillerad med Anckarsvärd — Johansson hade ju helt nyligen i Freja gått illa åt Anckarsvärds och koalitionens förmenta planer — men försmådde dock ej att begära dennes förord till sekreterarplatsen, liksom till att bedja den af honom under ett årtionde angripne Lars Hierta att påverka Anckarsvärd i denna riktning.[1]

Utskottet hade emellertid sina tankar riktade på en helt annan kandidat: J. G. Richert. Det vore, skrifver Lilliecrona den 1 februari, »det mest passande val, som kunde göras, och i alla hänseenden politiskt och vittnande om god takt. På den platsen passar icke någon partiman, Johanssons många andra diskvalifikationer oberäknade.»

Anckarsvärd tviflade visserligen på att Richert skulle vara i tillfälle att mottaga uppdraget.[2]

Den 3 februari beslöt utskottet erbjuda honom befattningen, och Aftonbladet uttalade samma dag en förhoppning, att en man af så utmärkta förtjänster ej skulle undandraga sig att gagna fäderneslandet i ett ögonblick,

[1] Lilliecrona sjuder af raseri öfver »den moraliska turpituden» hos »denne politiske ränksmidare». Det framgår för öfrigt af Johanssons bref till Anckarsvärd, befintligt i Eriksbergs arkiv, att han endast önskade platsen, därest Richert ej komme i fråga eller undanbåde sig; i annat fall anhöll han, att hans ansökan måtte betraktas såsom icke ingifven.

[2] Anckarsvärd hade i utskottet yttrat, att han hoppades ledamöterna ej ville visa honom den missaktningen att taga Johansson till sekreterare.

som påkallade en man med hans mångsidiga kunskaper och förmåga.

Den skrifvelse som till honom afgick var af följande lydelse:

»Hos konstitutionsutkottet, som denna dag haft dess första sammanträde under innevarande riksdag, har uppmärksamheten blifvit fästad å vikten och nödvändigheten att, enär förslag sannolikt torde af utskottet komma att framställas till åtskilliga betydande förändringar uti rikets grundlagar, förnämligast i hvad de föreskrifva rörande representationen och dess sammansättning, till biträde såsom sekreterare äga en person, hvilken med vetenskaplig bildning, vidsträckta kunskaper och mognad erfarenhet i allmänna värf därjämte förenar erkända insikter i statsförfattningen, dess anda och grunder, samt ägnat sig åt forskningar uti de ämnen, som därmed äga sammanhang. I sådant afseende har utskottet desto hellre önskat att vid de viktiga öfverläggningar, som förestå, hafva herr förste expeditionssekreterarens erfarna biträde att påräkna, som utskottet är öfvertygadt, att detta val af sekreterare skulle vinna nationens bifall och förtroende. Och då sålunda tillfälle öppnats för herr förste expeditionssekreteraren att i en vidsträcktare mån gagna fosterlandet, som med skäl fästat stora förhoppningar vid herr förste expeditionssekreterarens utmärkta egenskaper, hoppas äfven utskottet, att herr förste expeditionssekreteraren, om än uppoffring därmed vore förenad, ej undandrager sig att mottaga den af utskottet härmed erbjudna sekreterarebefattningen hos utskottet för innevarande riksdag, hvarom utskottet nu ock anhåller att med första emottaga herr förste expeditionssekreterarens svar.»

Samtidigt mottog Richert privata meddelanden härom från Anckarsvärd och Lars Hierta. Äfven om kallelsen inneburit något lockande för Richert, insåg han genast, att den skulle kräfva en lång tjänstledighet från domarämbetet, en tjänstledighet, som han endast af Kungl. Maj:ts grace kunde erhålla. Och några gracer torde ej Kungl. Maj:t varit sinnad att visa ett utskott, som hade den bistra åsynen som 1840 års konstitutionsutskott.

Hans officiella svar, dagtecknadt den 8 februari, lydde alltså:

»Med posten den 6 i denna månad har jag erhållit den skrifvelse af den 3, hvari utskottet kallat mig till dess sekreterare under innevarande riksdag.

Det är långt ifrån att jag själf känner hos mig de egenskaper utskottet synes hafva förutsatt såsom grund för det förtroende, hvarmed jag blifvit hedrad. Ehuru jag således icke är öfvertygad därom, att jag skulle kunna uppfylla hvad utskottet väntat, ville jag dock åsidosätta denna betänklighet och skulle finna ingen uppoffring för stor, om jag kunde följa kallelsen att tjäna mitt fäderneslaud, utgången från män, på hvilka nationen fäster de mest hoppfulla blickar och dem jag enskildt ägnar den mest oinskränkta högaktning.

Men det är mig ej möjligt att emottaga denna kallelse. Jag innehar ett domareämbete, hvaraf jag för närvarande är i utöfning. Ett påbegyndt ting skall slutas den 11 och ett nytt börjas den 12, det senare fortgår troligen in uti mars månad. Huruvida Kungl. Göta hofrätt därefter skulle bevilja mig tjänstledighet på grund af utskottets skrifvelse, torde vara tvifvelaktigt; men det säkra är, att denna ledighet ej kunde lämnas öfver tre månader eller på obestämd tid utan konungens tillåtelse, den utskottet icke kan afbida och den jag icke heller söker.»

Men äfven andra skäl verkade. I samtidigt skrifna enskilda bref förklarar han sig närmare. Så skrifver han till Anckarsvärd:

»Knappast hade jag kunnat tro, att man så hastigt skulle på vissa höjder få ropa: »The philisteer öfver thig, Simson». Hvad vi under våra beskedliga samtal, för jämnt ett år sedan, näppeligen tordes ana såsom en dunkel skymt in i framtidens spegel, har nu verkligen inträffat. Det måste glädja hvarje vältänkande människa, ty stora följder, till det godas framgång, kunna icke uteblifva.

Om herr grefven påminner sig, så gjorde herr grefven mig, under den då föga sannolika förutsättningen af det fall, som nu är inne, den frågan, om jag skulle kunna blifva sekreterare hos konstitutionsutskottet. Jag svarade då alldeles detsamma, som jag med dagens post svarar utskottet på kallelsen. Det är mig ej möjligt att emottaga den utan kunglig permission.

Ödet har dessutom velat, att jag, emot vanligheten, skulle själf hålla mina första vinterting i år. Således är jag, för en längre tid, alldeles fastvuxen här och kunde icke resa till Stockholm, vore det ock endast för att på några ögonblick deltaga i det allmänna jublet, hvilket jag gärna ville skåda på närmare håll. Det hinner visserligen snart till landsorterna, men det utminuteras där i mindre portioner, hvarigenom det får mer utseende af fattigkost, som utspisas vid högtidliga tillfällen.

Som sagdt är, ödet har ej velat ha mig till sekreterare; men jag tror, att ödet — hvilket jag ser under en ganska mild skepnad

— hade rätt däri. Jag är ovan att arbeta åt andra och skulle troligen ej lämpa mig efter allas önskningar. Dessutom är jag, på sätt och vis, jäfvig i den viktigaste sak utskottet får att behandla: representationsfrågan. Ginge vårt projekt igenom, så finge det kanske (och säkerligen) mindre förtroende för stånden, just därför, att vi bägge varit i tillfälle att gemensamt arbeta på dess genomförande i utskottet; segrade åter en motsatt mening — jag kallar allt motsatt, som ej går ut från samma grund —, så blefve jag tvungen att skrifva utskottets betänkande tvärtemot min öfvertygelse. Det vore då förlåtligt, om det misslyckades, men både jag och de, som i utskottet tänkt lika med mig, finge uppbära den förebråelsen, att man, af förkärlek till sina egna idéer, underlåtit att tillbörligen motivera den rådande meningen.

Jag är glad att kunna, på giltiga skäl, frälsa både mig själf och mina vänner från denna förebråelse, och jag är öfvertygad, att hvarken herr grefven eller någon annan, som älskar saken, skall vara missnöjd med hvad jag gjort. Utskottet har ej svårt att få en duglig sekreterare på stället. Den jag skulle anse som en af de skickligaste, vore J. P. Theorell (af dem nämligen, som jag nu kommer ihåg), men möjligtvis tillåta ej omständigheterna hans antagande. En duglig karl vore ock von Koch i revisionen,* men säkert skola ej passande ämnen saknas.

Gud gifve herr grefven lycka och hälsa. Om herr grefven framdeles, då sakerna komma under arbete, har någonting att meddela mig, så kan herr grefven lita på min goda vilja.

Trofast till sista stunden.

Den 8 febr. —40
(i största hast).»

Till Lars Hierta, som skrifvit till honom om samma sak, svarade han:

»Jag är Tit. särdeles förbunden för brefvet den 3 och de osvikliga bevis af vänskap för mig, som jag däri funnit. Det var i sanning påkostande att ej kunna svara mot hvad Tit. önskat och väntat af mig.

Berodde det af mig själf, så vore jag färdig att i ögonblicket resa till Stockholm, endast för att få deltaga i den allmänna glädjen öfver tilldragelserna vid riksdagen. Äfven på det afstånd, hvari jag befinner mig, känner jag ett nytt lif spridas i mina ådror, när jag tänker på de stora och lyckliga följder, dessa tilldragelser kunna och böra hafva för fäderneslandet.

---

* Sedermera justitiekansleren och Richerts medarbetare i lagberedningen.

Men resa kan jag icke. Jag kvarhålles af ämbetsgöromål, som ej tåla afbrott; och jag kan på längre tid ej få tjänstledighet. Således har jag måst vägra emottagandet af den mig erbjudna sekreterarebefattningen i konstitutionsutskottet.

Jag är öfvertygad, att denna plats utan svårighet skall kunna fyllas af lika skicklig och, törhända, mera passande man på närmare håll. Det ligger snarare emot än för mig, att jag förut arbetat något i representationsfrågan, hvilken väl måste bli en af dem, som skola mest allvarligt behandlas af ett så organiseradt utskott som detta. Jag skulle komma i en besynnerlig ställning, ehvad mina principer ginge igenom eller låge under. I förra fallet misstänkte man mig att ha för mycket ridit på en gammal käpphäst; i det senare åter blefve jag nödsakad att skrifva ett betänkande tvärtemot min kända öfvertygelse. Intetdera vore rätt lyckligt för saken. Det är vida bättre, att den bearbetas af fullkomligt ojäfviga händer. Går det goda då fram, så hade det ingen fördom emot sig; går det åter icke, så måste man afbida bättre tider. Jag fruktar dock, att de sent komma, om man icke riktigt begagnar den stund, som nu synes vara inne.

Andra saker af vikt än representationsfrågan förekomma visserligen äfven i utskottet; men de intressera mig vida mindre, emedan de ej hafva ett lika varaktigt inflytande på våra samhällsförhållanden i framtiden. Jag önskar dem all möjlig framgång, i den mån de verka för det godas seger; men jag har för dessa allena icke lust att träda ur min verksamhet på den plats, där ödet ställt mig.

Jag känner med mig mycken självständighet, men icke den egenkärlek, som fordras för att anse sig oumbärlig, där man icke egentligen har att göra, och för att tro sig vara försatt i en alltför trång verkningskrets, om man ej omedelbart får rycka in i det stora hela. Jag sköter mitt kall och söker intet annat rykte än att samvetsgrant hafva uppfyllt det. Faller mig något mera till, så tar jag det som en skänk, utan öfvermod, och mister det utan förödmjukelse.

Än en gång säger jag min hjärtliga önskan för alla goda sakers framgång. Måtte de, som äro kallade att vårda dem, icke ett ögonblick förgäta sitt kall!!!

Vänskapsfull högaktning alltid

(Hastigast) J. G. Richert.»*

Redan före afslaget från Richert hade Anckarsvärd förhört sig hos den frisinnade rättslärde professor Bergfalk

* Brefvet intaget i Lilliecronas dagbok.

i Uppsala, huruvida han vore hågad att öfvertaga sekretariatet. En annan kandidat, nämnd af Richert, var den frisinnade journalisten och historikern J. P. Theorell (bror till S. L. Th.), som nog var hågad men ej ville »söka» platsen. Vid valet lär (enligt A. B.) Bergfalk och J. P. Theorell erhållit hvardera 8 och Johansson 7 röster, hvarpå vid val, begränsadt mellan de båda första, den förre skulle erhållit nära 2/3 flertal. (»Freja» uppger 16 mot 7).*

Svenska Minerva skämtade öfver att konstitutionsutskottets ledare fått »en lång näsa» från Västergötland och att ett förnämt utskott tourmenterat sig genom en mängd voteringar för att, sedan det misslyckats att förskrifva sig en hofmästare, ändå utbedja sig en informator.

En tilldragelse hade emellertid timat på riddarhuset, som vållat mycket uppseende och medfört ett nederlag för den oppositionella sidan eller åtminstone för den man, som gällde som dess chef men som onekligen handlade för mycket efter ögonblickets ingifvelser. Det gällde den vägrade remissen af ett par af Carl Henrik Anckarsvärds motioner, som rörde upphäfvande af en del grundskatter. Han hade väckt motioner dels om ny statsreglering och finansplan, dels om upphäfvande af hemmantalsräntan eller de s. k. extra ordinarie bevillningarna och i samband därmed om nedsättning i allmänna bevillningen för näringsidkare i städerna samt tillagt, att därest Kungl. Maj:t skulle vägra verkställighet å ett eventuellt beslut om upphäfvande af hemmantalsräntan, all uppbörd af allmän bevillning efter 1:a artikeln m. m. skulle inställas

* Lilliecrona, som dock ej synes haft fullt reda på siffrorna, antecknar den 22 februari: »Af Theorell, som jag träffade på e. m., fick jag veta, att han ej sökt sekreterareplatsen i konstitutionsutskottet, utan att Anckarsvärd talat med honom därom och att öfverenskommelsen varit, att Anckarsvärd skulle sondera utskottet, huruvida han finge sondera Theorell. Men då hade utskottet satt sig att votera och Theorell då, såsom bekant är, fått en röst mindre än Bergfalk. Hade han talt med någon ledamot om att han ville blifva, så är intet tvifvel, att det så skett. Bönderna och Kantzow hade bestämdt gifvit honom sina röster, om han vidtalt dem. Grefve Spens hade yttrat, att utskottet ej borde hafva någon magister, som satt och docerade för dem sina tankar, utan en sekreterare, som återgaf deras. De kunde tänka själfva.»

och riksgäldskontoret i vissa fall icke utbetala bevillningen till statsverket.

Den 5 februari vägrade riddarhuset remiss till utskott för de motioner, i hvilka Anckarsvärd förutsatt riksens ständers envälde öfver skatterna, alltså äfven de ordinarie inkomsterna. Detta skedde efter en ytterst hetsig debatt, därvid Hartmansdorff tagit ledningen. Dagen därpå skulle Anckarsvärds motion om ny statsreglering — ett noga utarbetadt förslag med betydande nedsättningar — remitteras. Efter ett skarpt anförande af motionären begärde han själf att få återtaga motionen, då han, efter hvad som passerat, ej vidare ville besvära riddarhuset och adeln med några motioner.

Man har i allmänhet, äfven från liberalt håll, klandrat Anckarsvärds uppträdande såsom förhastadt och ansett, att han därmed utspelat sin roll som ledare vid denna riksdag.* Richert delade ej denna uppfattning. Han skref till Anckarsvärd den 15 februari:

»Nu säger jag som gubben Rosenstein, då han, efter att ha varit på landet någon dag, kom tillbaka till Stockholm och fick känna rännstenslukten: 'Jag börjar åter andas.' Hela den pöbelaktiga fruktan, hvarom jag för några postdagar sedan gjorde min bekännelse, är förbi. Jag inandas från kungl. svenska riddarhuset samma fläkt som fordom, och jag är öfvertygad, att den ej skall gå förlorad för svenska folket i allmänhet.

Så välgörande hafva det höglofl. husets sista uppträden varit för mig och, som jag tror, för alla förståndiga människor. Någonting oförskämdare ofvanifrån och något, hvarigenom den adliga majoriteten klarare ådagalagt sin fullkomliga servilism, har väl aldrig passerat. Man har sett tramphjulet i gång vid slutliga voteringar, men att det skulle kunna användas äfven till söndervridande af en sak, innan den remitterades till utskott, var lika förvånande, som händelsen i sig själf är himmelskriande. Hvar skall man slutligen stanna med en sådan representation? Och hvad har man att vänta af de bäst sammansatta utskottsarbeten, när man måste lägga dem under ett sådant tramphjul?

Att herr grefven återtog sin motion i allo, då den ej fick gå ostympad till utskott, bedömes förmodligen olika af så kallade vänner — fiender vill jag ej tala om: de döma blott på ett sätt. Jag kan dock ej förstå annat, än att herr grefven gjorde ganska

* Jämför Dalman, Några anteckningar från våra ståndsriksdagar.

rätt. För sakens skull är ingenting förloradt, ty motionen tas väl upp på något annat ställe;[1] och det var ju onödigt att träta bort tiden, hvarigenom man blott bidrog att göra majoritetsmassan än mer kompakt. Dessutom måtte det ha varit en verklig förlustelse att se alla de långa näsorna.

Emellertid kan af denna tilldragelse slutas, hvad vederbörande känna för en panisk förskräckelse, så snart fråga är om minsta steg till radikal reform. Herr grefvens och Nordins motioner äro de enda i denna väg, som hittills någonsin varit gjorda. Den tid skall komma, då radikalismen träder fram i vida anspråksfullare gestalt och ej låter trampa ned sig af ridderliga träskor och hästhofvar. Min tanka är — och har länge varit —, att ingen riddarhusopposition kan riktigt hålla ihop, så snart fråga blir om radikalism i sak, emedan den är radikal endast mot personer. Jag tycker mig märka en viss bekräftelse på denna tanke, äfven i hvad som nu passerat, ty jag tviflar på att herr grefven haft tillförlitligt stöd att räkna på hos dem, som eljest vilja höra till oppositionens kämpar. Men det är angeläget; att hvetet skiljes från agnarna, och jag kan ej föreställa mig annat, än att bönderna, som dock borde bli de trofastaste till slut, förstått herr grefvens mening.

Segern på riddarhuset måtte ej ha gjort till fyllest för att lugna de uppskrämda, efter Rosenblad ändtligen fann för godt att icke afbida opinionsnämnden.[2] Att vi fått en hederlig man i stället för en skurk, är redan mycket. För öfrigt må man lämna saken till framtiden, då den kan varda närmare uppenbar. Tror man sig ha gjort nog med hvad som skett, så torde man ha bedragit sig.

Ehuru jag, med allt detta, sagt — egentligen ingenting, har jag dock icke kunnat tillbakahålla en liten utgjutelse i anledning af tidningarnas berättelser och omdömen, hvilka senare jag helst skulle önska att slippa läsa, i synnerhet som de ej kunna i brådskan bli särdeles öfverlagda, men ändå vinna ett slags gehör, blott därför att de läsas i tryck. Äfven här har jag hvarjehanda att anmärka mot de sig kallande vännerna, och stundom tänker jag som Kant: Gud bevare oss för våra vänner, med våra fiender skola vi nog hjälpa oss själfva.»

Under den ministerkris, som alltjämt rådde och som blef alltmer brännande, då Trolle-Wachtmeister vägrat mottaga justitiestatsministerämbetet, hyste man en, om ock

[1] Så skedde.

[2] Justitiestatsministern Mathias Rosenblad afgick den 6 februari, och förre justitiekanslern grefve Trolle-Wachtmeister utnämndes till hans efterträdare men mottog ej uppdraget.

svag förhoppning, att det skulle lyckas vissa krafter, framför allt kronprinsen, att förmå den gamle monarken att omgifva sig med en liberal regering.

Aftonbladet hade den 21 februari en märklig artikel, Några ord om en ny regering, i hvilken utvecklas ett program för en ny ministärbildning. Här uppställes först frågan:

Hvad fordras för att nu tillfredsställa svenska folket, för att lugna den jäsning och oro, som omisskänneligen finnes, samt för att icke stranda antingen på rabulismens eller reaktionens klippskär?

Svaret lyder:

Helt enkelt en styrelse, som väljes utan andra konsiderationer än följande:

att personerna först och främst äro i sin enskilda och offentliga vandel fläckfria och höjda äfven öfver skymten af misstanke för något slags egoism;

att af de i denna kategori befintliga de för platsen mest skickliga tagas;

att de på förhand sinsemellan öfverenskomma om de principer, enligt hvilka de ämna råda uti de stora samhällsfrågorna, nämligen: angående konstitutionell ansvarighet, hushållning med allmänna medel, näringslagstiftningen i allmänhet och tullsystemet i synnerhet, domstolsorganisation, straff- och korrektionssystem samt fattigvård.

— — — — — — — —

Hvad underhandlingarna angår, så anse vi bestämdt, att de måste uppdragas åt en person. Den man, på hvilken konungen för detta ändamål med dess höga förtroende faller, måste därefter uppgöra ett helt förslag till besättande af alla rådgifvarplatserna. Detta förslag underkastas därpå konungens pröfning.

— — — — — — — —

I själfva förutsättningen, att man sökte ändamålet: en nationell ministär, och att frågan verkligen är att återställa förtroendet mellan styrelse och folk, ligger då nödvändigheten, att den man, åt hvilken underhandlingen uppdrogs, måste själf för sin karaktär och sina grundsatser äga detta förtroende, såväl från folkets sida som af dem, hvilka kunna komma i fråga att fungera såsom högste administrationschefer, antingen han sedan själf komme att inträda bland dem eller icke?

Finnes då någon sådan man, åt hvilken nationen med nöje skulle finna att konungen i detta afseende vände sig?

Ja, vi känna åtminstone tre: Johan Gabriel Richert, Gustaf Algernon Stierneld och Vilhelm Fredrik Tersmeden.

Svenska Minerva anmärkte, att då man betraktade namnen, funne man lätt anledningen till stipulationen, att underhandlaren kunde själf gå in eller icke gå in i den nya administrationen. »Man kan nämligen hålla hundra mot ett, att Johan Gabriel Richert, fastän programmet med en oförliknelig artighet satt hans namn uti första rummet, icke går in, om än aldrig så många öfvertalningssätt blefve använda.» *

Denna gången skedde i hvarje fall ingen hänvändelse till Richert. Den gamle konungen ansåg honom alltför utpräglad att kunna komma i fråga. Chr. Stenhammar, som hade goda förbindelser i högre kretsar, skrifver hem den 25 februari: »Nu säges, att konungen positivt icke låter bekväma sig att emottaga Sprengtporten eller Richert. Sedan händelserna 1838 anser konungen den förre som en förrädare......, och den senare anser konungen så beblandad med Anckarsvärd, att det ej kan gå an.»

Ett hinder var ock Richerts ofrälse börd, och Stenhammar skrifver (31 mars), då tulldirektören, grefve Arvid Posse ändtligen, efter flera försök å olika håll, emottagit justitiestatsministersplatsen: »Så snart man ej ville stöta den högre adeln för pannan genom en ofrälse mans uppsättande på högsta platsen i ämbetsmannahierarkien, var grefve Posse den ende, som kunde påtänkas, och att konungen skulle tänka något annat vara möjligt än detta erkännande af adelns prioritetsrätt kan icke heller begäras.»

På en annan ledig plats — civilministerns — insattes den i näringslagstiftningen frisinnade expeditionschefen O. I. Fåhræus, och äfven andra förändringar vidtogos i den högre administrationen, bland annat blef den för de liberala förhatlige justitiekanslern Nerman aflägsnad.

---

* Berömmet öfver Richert föll icke i god jord hos Argus-Johansson, som en gång höjt honom till skyarna. Lilliecrona har antecknat:

»Till Hierta hade Johansson för några dagar sedan på gatan sagt, att han snart nog torde blifva nödsakad devoilera Richert och visa hvad han går för. Den skojaren är alltid densamme — 'eterisk och luftsyrisk och full af sig' — som Kellgren säger.»

Posse var ursprungligen icke illa sedd af oppositionen* och ansågs särskildt acceptabel för den De Geerska gruppen af denna.

Fåhræus åtnjöt å alla håll anseende och var särskildt uppburen i frihandelsvänliga kretsar. Äfven utrikesministern Stierneld stod rätt väl bland de liberala. Emellertid — när regeringen, efter departementalstyrelsens genomförande, i maj skulle kompletteras och omorganiseras — visade det sig ytterst svårt att få den fullständig.

Första försöket att genom intagande af ett par konservativa riksdagsledare (Palmstierna och Heurlin) åstadkomma en konservativ-liberal koalitionsministär strandade, och ministärens komplettering med den moderate men alltför teoretiserande Grubbe — »å ena sidan och å den andra», som han kallades — samt framför allt med den till finansminister erkändt oduglige landshöfding Johan af Wingård, måste betraktas såsom nödfallsåtgärder. Win-

* Lilliecrona skrifver i sin dagbok:

»29 mars.

Dagens stora nyhet är början till den nya ministärens formation, hvarom Statstidningen för i går afton förmäler, Arved Posse justitiestatsminister etc.

Gubben håller sig inom aristokratien såsom förr; det var också hvad man kunde vänta. Att Posse är en karl af talang och liberala åsikter i afseende å handel och näringslagstiftningen, kan ej nekas, och att valet i sådant fall ej är dåligt, men han har varit så mycket inne i riksdagsintrigerna 1828 och 1834, att jag mycket tviflar på hans moralité och förmåga att ej låta imponera på sig af den makten hafver. Om en sådan man är den rätte att presidera justitieväsendet i landet, torde med skäl kunna sättas i fråga. Richert hade här varit rätte mannen. Emellertid blir nog Posse till en början populär, emedan han skaffat oss af med Nerman.

— — — Han skall då ej mera, såsom engelsmännen säga, 'poison the king's ear'. Måtte ej någon annan i hans ställe göra det. Brahe lärer väl således också hafva slutat sin roll utom sängkammaren, däri han efter all sannolikhet dock kommer att ännu göra mycket ondt.

— — — Det vill i sanning till, att de nya ministrarne hafva skinn på näsan, om de skola kunna hålla honom stången i sängkammaren, däri också hittills Braheväldet haft sina egentliga rötter. Tempus dabit.

30 mars.

Jag yttrade den reflektionen för Walheim (hofkanslerns expeditionschef), att det såg ut, som om Posse varit en necessity, emedan gubben måst bekväma sig att ge Nerman respass. Han påstod, att Richert varit erbjuden men vägrat emottaga justitieministerplatsen (?). (Detta skulle jag vilja tro fordrade bekräftelse.) W. sade, att han ej ville ha något som vore mycket träget och arbetsamt. Justitiekanslersplatsen, den trodde han vore den enda han skulle vilja hafva.»

gårds egen skildring huru han af Karl Johan påtvingades statsrådsbefattningen, som han först mottog, i hopp att han som gammal landshöfding väl skulle kunna tjänstgöra som konsultativt statsråd, men huru han — »arma anka» kallar gubben sig själf — blef framskuffad till finansportföljen är rent sorglustig.[1]

Äfven från konservativt håll klandrades Wingårds utnämning skarpt. Så skrifver Tegnér till sin dotter Disa (19 maj):[2]

»De nya statsrådsutnämningarna ser du af tidningarna. Att landshöfding Wingård blifvit kallad, ogillas allmänt. Ty det passar ej rätt väl, att en banqueroutier nämnes till finansminister, som är meningen för framtiden. Åtminstone skall han till en början ha den portföljen. Gammal och svag är han också och tyckes bättre passa för invalidskapet på Ulriksdal än för statsrådet. I alla fall tror ingen, att denna första uppsättning af ministären kommer att bli långvarig.»

Denna spådom besannades. Långvarig blef nämligen icke den Posse-Stierneldska regimen. Den ansattes hårdt från olika håll — särskildt riktade Askelöf i Svenska Minerva angrepp på den, liksom äfven den nu i prohibitismens tjänst besoldade Argus-Johansson. Härtill kom, att regeringen äfven saknade stöd hos monarken.[3]

Om konungens sätt att behandla Posse berättade Thomander för Lilliecrona (11 juni) en ganska pikant anekdot från slottet. »Nerman hade åt konungen gjort upp en liten promemoria öfver åtskilliga detaljer i nya lagförslaget. Denna hade Hans Maj:t läst väl öfver och sedermera i en societet på slottet bringat nya lagförslaget å bane. Han hade då frågat grefve Posse, hvad detta förslag i den frågan innehöll. H. exc., som ännu ej lärer hunnit att sär-

---

[1] Jämför Johan af Wingårds Minnen XII: 122. Mest syntes det bekymra honom, att han sedan ej blef af med den statsrådsuniform han öfvertagit.

[2] Lunds universitets bibliotek.

[3] Lilliecrona skrifver den 9 april:

»Minerva ligger och gnager på Posse och Fåhræus. Man ser, att de ej smaka kamarillan. Askelöf, den uslingen, som förut alltid försvarat näringsfrihet, det enda goda han gjort såsom publicist, anfaller nu Posse för det han förmodas ämna förfäkta det friare näringssystemet. Han (A.) är alltid samma grundsatslösa och gemena person som vanligt.»

deles studera sig in i det nya lagförslaget, så att han kände en hop detaljer, skulle hafva befunnit sig au bout de son latin, till stor förnöjelse för allerhögstdensamme, som skulle begagnat sin genom Nermans benägna biträde vunna öfverlägsenhet öfver justitieministern på ett sätt, som satt denne i icke ringa förlägenhet i hoffolkets närvaro. Han hade slutligen måst söka skydd bakom den förskansningen, att han väl kände de ledande principerna i förslaget men ej hunnit att ännu taga kännedom om detaljerna i alla frågor.»

Härtill kom, att Posse icke heller hos ständerna fann det understöd, hvarpå han kunnat göra anspråk, helst skyddssystemets män på alla sätt sökte motarbeta honom.

Några voteringar i förstärkt statsutskott i juli månad gåfvo de båda statsministrarne anledning att inlämna sina afskedsansökningar, hvilket nog ock var meningen. Stenhammar betecknar dem såsom ett »vik undan» för den nya ministären. »Hvilka saker det gällt, hade utslaget blifvit enahanda.» För Posse innebar denna korta statsministertid en kännbar uppoffring.

Nya svårigheter inträdde, nya interimsförhållanden, nya hänvändelser till höger och vänster. »Ingen begriper hur denna kris skall sluta», skrifver Stenhammar i augusti.

* * *

Under tiden hade konstitutionsutskottet arbetat på representationsreformen, som betecknades såsom riksdagens lifsfråga. I utskottet sutto, som kändt, många utmärkta män — att särskildt nämna, utom Anckarsvärd, som var ordförande och såsom sådan afhållen af alla, Geijer, Petré, C. F. Wærn (d. ä.), Ödmann.

Anckarsvärd synes nu som alltid varit något vacklande, mottaglig för intryck och icke särdeles konsekvent.*

---

* »Walheim hade äfven talat om att Hans Järta frågat Bergfalk hvad han tyckte om herrarne i konstitutionsutskottet. Därtill hade han svarat, att de voro beskedliga, men tillagt, att Anckarsvärd ej vore djup; hvaröfver Hans Järta förmodligen funnit sig mycket hugnad. Jag tror nog Bergfalk har rätt, men i debatten glänser Anckarsvärd, i synnerhet genom sina lyckade repartier.» (Lilliecronas dagbok den 29 mars.)

Den starkaste viljan i utskottet var göteborgsrepresentanten C. F. Wærn,* som samverkade med bönderna. Anckarsvärd lutade vid denna tid närmast åt att gifva förmögenheten öfvervikt. Sitt eget ursprungliga förslag lade han icke fram. Frölich hade klagat för Lilliecrona öfver Anckarsvärds vekhet och obeslutsamhet. »Ehuru han redan för tio år sedan uppgjort ett representationsförslag och ännu i augusti 1839 förklarat sig vidhålla det, så hade han dock icke tagit ett enda steg åt detsamma.» »Wærn hade sagt, att Anckarsvärd vore en älskelig människa men ej af dem som hålla i sig.» Inom utskottet lärer han underligt nog närmast hafva hyllat den Ödmann—de Maréska meningen, som ville bestämma valbarheten efter ståndsförhållanden (R. o. Ad:s protokoll XV: 80; Lilliecronas dagbok). Den 12 juli antecknar Lilliecrona i sin journal:

»Wærn och bönderna i k. utsk. arbeta på konstitution med den norska till förebild. Anckarsvärd synes frukta för ett bondregemente, ifall dessa idéer gå igenom.»

Tio dagar senare heter det:

»Gustaf Hierta berättade i dag, att Geijer i går i k. utsk. förklarat, att han efter 14 dagars oupphörliga meditationer öfver ämnet kommit till det resultat, att enkammarsystemet i representationsfrågan vore bäst och att han därför nu fråntrādt sin förra åsikt om tvenne kamrar.»

Vid denna tid — midten af juli — meddelar Anckarsvärd sin vän å Trufve innehållet af det förslag, som utskottet 1 1/2 månad senare framlade för ständerna.

Grunddragen af detta förslag voro som bekant följande:

Upphäfvande af fyrkammarsystemet.

Enkammarsystem efter norskt mönster (alltså i vissa frågor kammaren fördelad i två afdelningar).

Valen skulle ske samfälldt.

Valrättens grund skulle, hette det i motiverna, vara personligheten, men för ett värdigt utöfvande af denna fordrades in-

* Carl Fredrik Wærn d. ä., grosshandlare i Göteborg (far till finansministern C. F. Wærn d. y.), att skilja från sin brorson, bruksägaren Jonas Wærn, det blifvande statsrådet, som ej deltog i denna riksdag.

sikt och oberoende, som man kunde förmoda finnas i högre eller mindre grad hos den som ägde förmögenhet, denna vore dels yttre—»egendom»—, dels inre— »bildning» —, vare sig använd i yrke inom borgerliga samhällets sfär eller för statsändamål utom eller i offentlig tjänst. Men endast »fast egendom» skulle lämna valrätt.

Utskottet föreslog alltså, att valrätt skulle tillkomma hvarje myndig svensk man af kristen lära, som varit bosatt i riket minst 5 år och antingen:

1) å landet ägde eller med kronoåborätt eller för ämbete och tjänst innehade jord, bergsbruk eller annan lägenhet af minst 250 rdr bankos värde eller i stad eller köping ägde eller innehade hus eller jord af 500 rdr bankos värde;
eller 2) vore arrendator på lifstid eller 10 år af jord- eller bergsbruk till 10,000 rdr bankos värde;
eller 3) vore idkare af annat yrke än jordbruk och bergsbruk med behållen årsinkomst af minst 200 rdr banko;
eller 4) ordinarie oafsättliga ämbets- och tjänstemän;
eller 5) pensionerade dylika.

Dessa valmän skulle äga att medelbart välja 250 representanter; valbarheten sammanföll med valrätten, med undantag af högre ålder (25 år). Men valen skulle för kategorierna 1—3 ske efter graderad skala.

Sådan var 1840 års konstitutionsutskotts, för mycken radikalism utropade ursprungliga förslag, hufvudsakligen tillkommet genom samverkan af borgarnes flertal, bönderna, Anckarsvärd, Kantzow och Tersmeden samt Geijer. Mot utskottsförslaget reserverade sig gifvetvis flera dess ledamöter — likväl blott en: professor Cederschiöld, till förmån för ståndsindelningens fullständiga bibehållande, om ock med förändrad inredning; Ödmann och de Maré yrkade på valbarhet efter ståndsprinciper. Geijer ville helst hafva personlig valrätt för hvarje medborgare, som styrkt sig äga folkskolekunskaper, och dubbel för högre bildning och förmögenhet. Flera ledamöter önskade en verklig första kammare; bland dem grefve Spens, som yrkade, att denna skulle utses af provinsrepresentationer.

Då Richert mottagit Anckarsvärds meddelande om det märkliga förslaget, skref han följande bref, som visar, att han icke var alldeles belåten med detsamma, särskildt fäste han sig vid den graderade skalan.

Hans bref af den 25 juli lyder:

»Herr grefve!

Jag står i ett långt skuldregister hos herr grefven för obesvarade bref, men det trycker mig icke. Det är med berådt mod som jag varit tyst, emedan jag velat skona herr grefven från mödan att läsa — och möjligen besvara — mina bref, under det herr grefven haft så mycket annat af vida viktigare och följaktligen äfven intressantare natur att genomläsa och beskrifva. Det är först efter brefvet af den 6 dennes, som jag funnit mig manad att bryta tystnaden och som jag därför nu låter höra utaf mig ånyo.

Emottag således först och främst för detta bref min hjärtliga tacksägelse. Jag var borta, när det kom, och kunde ej besvara det, innan jag fick äfven det af 16:e. Det senare var mig ock angeläget för att gifva ett fullständigt begrepp om det ämne, hvarom bilagan till det förra handlade — representationsförslaget nämligen, sådant det för närvarande är antaget af utskottets pluralitet. Jag är herr grefven mycket förbunden för denna kommunikation och kan ej underlåta att säga mina tankar i ämnet, då herr grefven uppfordrat mig därtill.

Det är likväl med en viss fruktan och bäfvan, som jag gör mina anmärkningar vid förslaget, sedan Dagligt Allehanda, som tyckes ha intagit en tämlig dosis af allvishet, gifvit det, i hvad angår valrättens bestämmande, sitt approbatur cum laude. Jag måste dock rent ut bekänna, att jag icke kan förlika mig med den föreslagna vallagen. Däremot gillar jag just hvad Allehanda fördömer, det så kallade enkammarsystemet med hvad mera, som åsyftar vår representations närmande till den norska.

Betraktar man staten som ett aktiebolag, så är det ganska rätt, att man bestämmer rösterna efter förmögenhet, eller låter enhvar, som det med andra ord heter, rösta efter fyrk. För mig är detta aktie- eller fyrkväsende högst motbjudande, och jag tviflar, att det numera, utom i vårt välsignade Svithiod, brukas någonstädes på jorden, då fråga är om en nationalrepresentation. Man utsätter visserligen en census, hvarunder ingen får deltaga i val, men för alla, som höra till valkategorien, är röstantalet lika; det vill säga: icke alla äro aktiva medborgare i politiskt hänseende, men alla, som äro det, hafva personligen lika rätt inför lagen. Så önskade jag äfven att det måtte bli i vårt kära fädernesland, om eller när en gång något skall göras i representations-

vägen. Skälet, hvarför man antager ett visst belopp i förmögenhet eller skatt — såsom äfven utskottet gjort —, hvarunder valrätt ej får utöfvas, är ju icke, att man vill hylla rikedomens öfvervälde (det för en förnuftig natur minst vördnadsvärda af alla) utan att man förutsätter omöjligheten af nödig själfständighet och bildning under det antagna beloppet. Då nu ingen lär kunna påstå, att bildningen eller ens själfständigheten växer i de af utskottet föreslagna — eller några andra — aritmetiska progressioner, synes det vara oförklarligt, huru man i en rationell vallag kan uppställa sådana. I stället för ett godtyckebestämmande af en allmän valcensus — införer man många, genom uppställandet af de flera helt och hållet arbiträra röstberäkningarna, för hvilka åter särskilda, lika godtyckliga och stundom — eftersom mig synes — med hvarannan föga öfverensstämmande grunder blifvit antagna.

Så heter det t. ex. i 1 mom., att en ämbetsman röstar för sin boställsjord efter dess värde; i 4 och 5 mom. åter, att ämbetsmannen ej har mer än en röst, ehvad han har större eller mindre inkomst. Följaktligen har jag, såsom boställshafvare, flera röster än domaren i nästa domsaga, där boställe ej finns. Motivet är svårt att begripa, om det ej ligger i den urgamla svenska vördnaden för jorddrottarne och deras vederlikar.

Hvarför arrendator af jord eller bruk ej skall få någon röst, om jorden eller bruket ej är värdt fulla 10,000 rdr, kan jag icke heller inse. Jag föreställer mig brukningen af annans egendom såsom ett yrke, lika lofligt med det, som omtalas i 3:e momentet, och jag tycker, efter detta begrepp, att arrendatorer kunde och borde äga rösträtt i förhållande till sin årliga behållna inkomst, hvilken säkert ej är svårare att uppskatta för honom än för de lofliga industririddarne efter 3 mom.

Att ämbete eller tjänst icke är lofligt yrke, sluter jag af jämförelsen emellan 3 och 4 mom. Eljest vet jag icke, hvarför icke ämbetsmannen skulle få beräkna sina inkomster till rösträtt efter förra momentet.

När man ger rösträtt åt samma person på flera ställen (p. 34), går man nästan längre än något aktiebolag. Man kan möjligtvis låta en person sammanräkna alla sina flerstädes fästade aktier och för dem rösta på ett ställe, men genom fördelningen ger man honom en betydelse, som ej är väl förenlig med 1 mom.

Därhän kommer man likväl — och till en mängd andra orimligheter —, när man vill konstruera staten (hvars hufvudidé är personlig rätt) efter grundåsikten för ett egendomsbolag.

Det är dessutom långt ifrån, att man på detta sätt kommer till det mål, hvaråt man syftar. Meningen är förmodligen — att

ge förmögenheten — med hvilken man förblandar bildningen — en öfvervikt vid valen, efter man ej vågar att från dem rättfram utesluta den fattige. Men detta vinnes platt icke på det föreslagna sättet. Det låter stort, att den rikes röst (6) gäller 24 gånger mer än den fattiges (1/4), men om man besinnar, att de senares antal är mer än 50 gånger större än de förras, så finner man lätt det verkliga resultatet. Man kan säga som norrmännen: »der kommer ingenting ud af». En följd torde dock med tämlig säkerhet kunna föreses, den nämligen, att de som ligga öfver i mantalet, d. v. s. personerna, begagna denna öfvervikt för att nedgöra dem som skola hämta sin makt från rösternas antal, just i harmen öfver den på bottnen liggande orättvisan för denna senare maktutöfning, hvilken, i följd af sin anspråksfulla natur, alltid måste reta till motstånd.

Vill man ärligt saken — jag menar den goda saken, att låta den, hos hvilken nödig bildning förutsättes, i själfva verket öfverrösta den obildade, så antage man en måttlig census och en omedelbar valrätt. Annan utväg ges, efter min öfvertygelse — hvari jag lefver och dör —, alldeles icke. Det är icke af envis kärlek till de i vårt gamla förslag antydda grunder, som jag säger detta, utan det är efter de lärdomar jag hämtat, ej blott af hvad jag sedermera läst och själf förmått tänka i ämnet, utan äfven af en tio-årig tillökning af den nära bekantskap, jag från ungdomen haft tillfälle göra med svenska menighetens lynne och förhållanden.

Min oförgripliga mening är, att man i denna stund skulle utan våda kunna ge omedelbar valrätt åt enhvar, som ägde 10,000 rdr i fast egendom eller 600 rdr i årlig behållen inkomst af annat yrke. Härigenom införde man en valrätt, som i liberalitet kunde mäta sig med hvilken annan som helst i vår världsdel; och man upptoge däri hela vår bildade medelklass, såsom öfvervägande, med några icke farliga tillskott ofvan- och nedanifrån.

Men som man, efter redan gällande förhållanden, hos oss kan utan våda gå ännu mycket längre nedåt, borde man bibehålla den medelbara valrätten för alla under förutnämnda kategori; och för min del skulle jag icke frukta att låta snart sagdt hvar myndig person, som ej står i främmande tjänst, deltaga i elektorsval; men jag tror dock, att man tills vidare kunde låta bero vid hvad utskottet i denna del föreslagit, ty lägenhetsfolk af 250 rdrs värde är sannerligen icke högt tilltaget.

Att all röstning skulle ske per capita, följer af sig själft. Man bör för öfrigt komma ihåg, att den omedelbara valrätten utöfvas för närvarande af alla, som rösta, utom bönderna. Adeln är en lämning af den äldsta staten — här och annorstädes —

där ingen representation fanns, utan hvar man för sig talade på torget eller vid allhärjartinget. Den adliga allmakten ger således grufligt med sig, redan då den nedstiger till representantval, och vore tillintetgjord i samma stund den tvangs att rösta på elektorer, ty troligen kommer den aldrig så högt, att den finge välja representanter. Man gör väl då icke för mycket, om man, under förutsättningen af den allmänt vedertagna census, ger adeln omedelbar valrätt.

Präster, och borgare välja nu omedelbart och hafva med afseende på bildning och förmögenhet skäligt anspråk att få göra detsamma hädanefter.

Genom antagandet af en låg census komma ganska många — d. v. s. de bästa — af bönderna till omedelbar valrätt. De vinna således, och de öfriga förlora ingenting, emedan de få behålla sitt gamla deltagande i representationen genom elektorsval. Jag kan då icke se, att något klander från deras sida må äga rum öfver antagandet af en sådan vallag.

Det är hvad som fallit mig in vid genomläsningen af förslaget. Jag har kastat det på papperet, emedan herr grefven så velat, men tiden har ej medgifvit mig att närmare utreda eller genomföra mina anmärkningar, på hvilka jag därför icke själf lägger någon stor vikt.

Vid redaktionen har jag ingenting att påminna. Jag kommer ihåg hvad en recensent sade till salig herr Per Tham, då han föreslagit ett nytt slut på Lidners Spastara: »Sluta aldrig ett arbete, som ni ej själf börjat, och om ni börjar, så gör det med föresats att sluta på eviga minuten.» En sådan föresats har jag ej låtit påskina i detta bref; men det är snart tid, att jag slutar äfven hvad jag själf börjat. Således icke ett ord mer om förslaget.

Huru grefve Spens kan förblanda de särskilda staterna i Nordamerika med våra länsinrättningar och ur de senare vilja hämta en senat sådan som den amerikanska, förstår jag icke. Någonting liknande holländska representationen kan på detta sätt tillvägabringas, men icke en amerikansk senat. Dennas grundidé ligger däri, att den skall upprätthålla staternas självständighet, hvarför ock lika antal ledamöter väljas i hvarje stat, utan afseende på folkmängd eller andra skiljaktiga förhållanden. Kan en sådan idé rimligen lämpas på våra län?

Med Ödmannska meningen kan jag icke heller förena mig. Att föreskrifva, det fyra representanter af fem nödvändigt skulle väljas bland de nuvarande stånden, kunde väl vara ganska smakligt för dessa vördnadsvärda korporationer; men jag måste tillstå, att jag i dem ser ingenting annat än »rotten boroughs», för hvilka det ej lönar mödan att kröka rygg. Dessutom är det en uppenbar orättvisa att ge fyra femtedelar af representationen åt de fyra

stånden, vore de än långt mindre ruttna än våra. Man kan ock vara viss, att alla ackomodationer tjäna till platt intet. Det rätta går lika fort fram som det halfrätta eller skefva; d. v. s. intet går, innan stunden kommer, då piskan kör hunden i band.

Af hvad i så kallad reformväg hittills blifvit gjordt kan jag ej skönja det allra ringaste gagn. Min tro är, att allt står på sin gamla fot, så snart dyningen af det första riksdagssvallet är förbi — och den börjar allt mer och mer att lägga sig.

Om dechargebetänkandet vågar jag ej fälla något omdöme. Likväl synes mig, som däri kunnat vara litet mindre mat men något mera kryddad. Den Heilbornska kokkonsten kan i vissa fall sättas vida framför den fransyska; men den senare har däremot företrädet i vissa fall, d. v. s. då någon liebhaber af densamma skall afspisas. Resultatet hade troligen blifvit lika, ehvad soppan varit mer eller mindre pepprad; ty den hade ändå till slut fått sin tillbörliga smak af sköldpadda, såsom det djur, hvilket utgör riksdagens och hela vårt kära fäderneslands lifslefvande symbol.

Emellertid är det fara värdt, att dechargebetänkandets prosa, med sina sviter, tagit lifvet af Tegnérs poesi — såvida tidningarna tala sanning. Blodskulden hvilar dock icke öfver dem, som stridt med honom, utan öfver dem, som gjort honom till biskop, d. v. s. till kungl. hoftrumpetare. Näst spiran tycks ingenting vara mera förlamande att bära än kräklan. Saliga äro de som ej komma i frestelse.

Jag önskar herr grefven allt godt, af uppriktigaste vänskap.»

* *
*

Regeringens komplettering visade sig alltjämt ytterst svår, och framför allt mötte det vanskligheter att få justitieministerportföljen i fasta händer.*

---

* Stenhammar antecknar den 3 september:

»Vi hafva hvarken justitie- eller utrikesminister och ingen utsikt att erhålla sådana dyrbara riksklenoder. Den förra posten är förskjuten af Nordenfalk, Ehrenborg, Callerholm. Till den senare nämnes icke en gång någon kandidat. En viss man (Heurlin?) träffade förliden söndag statsrådet Ihre. Följande samtal uppstod mellan dem:

Mannen: Nå! Grefve Posse är borta, hvem är förordnad att förestå hans portfölj?

Ihre: Ingen.

Mannen: Huru skötas då hans föredragningsärenden?

Ihre? Törnebladh skall göra det, men utan förordnande, så att justitieexpeditionen icke har någon chef.

Mannen: Baron Stierneld är ju också rest åt landet, hvem är förordnad i hans ställe?

Ihre: Ingen! o. s. v.

Palmstierna nämner såsom de kandidater, till hvilka man vändt sig: Johan Nordenfalk, Ehrenborgh, presidenten Gyllenhaal, justitierådens Bredberg och Isberg.»

Den 5 september förordnades ändtligen Törnebladh att tillsvidare sköta justitieportföljen och något senare Ihre, som innehaft ecklesiastikdepartementet, att uppehålla utrikesministerportföljen, under det Grubbe blef ecklesiastikminister.

Det sistnämnda skedde efter ett uppträde i konseljen, då Ihre förklarat, att han icke, såsom konungen begärde, grundlagsenligt kunde förestå mer än ett departement och sålunda icke åtaga sig bestyret med utrikesaffärerna, så länge han vore ecklesiastikminister; konungen vände sig då ifrån honom och utropade häftigt: »Nå, jag skall då sköta det själf.»

I samma bref, där Stenhammar skildrar den villervalla, hvari man råkat, yttrar han, att han anser, att det blott finnes två villkor.

»Om riksdagen ej afblåses och om voteringarna ej gå bättre än jag tror — så blifver det billigast, att de radikala komma till styret. Vi få till justitieminister Richert, statsminister Sprengtporten, krigsminister Troil, sjöminister Hagelstam; civil- och inrikes- (finans-?) Petré och Halling, ecklesiastikminister Thomander (ty Ödmann skulle väl icke vilja) och konsultativa Horn, Tersmeden, Hans Jansson etc. etc. Detta är icke så att skratta åt. Skall krisen lugnt aflöpa, så är väl knappt annan råd.»

Äfven å liberalt håll uppgjorde man nu på fullt allvar liknande ministerlistor.

I en konklav hos baron Hermelin i augusti, hvari V. F. Tersmeden, Troil, Lars Hierta, Thomander, Hallström, Ödmann, Petré, Wærn, Schartau, Hans Jansson och Rutberg deltogo, voro ministerkandidaterna på tal, och Lilliecrona antecknar, att »Richert vore naturligtvis förnämste kandidaten för justitieportföljen, om han ville acceptera».

Anckarsvärd synes i september hafva tillskrifvit Richert ett och annat om möjligheten af en »koalitionsministär», i hvilken Richert skulle öfvertaga främsta platsen. Anckarsvärd hade stor benägenhet för att »bygga

upp ministerkombinationer», och Lilliecrona påstår, att han rent af »vurmade» härpå.[1]

Richert svarade:

»Herr grefve.

Det gläder mig att ännu, efter ett så långsamt och, som jag föreställer mig, tröttsamt vandrande i öknen, finna så stora förhoppningar och så mycken tro uti Israel. Jag har, gunås, länge varit sjuk i trona och redan slagit ur hågen all längtan att komma in i det förlofvade landet eller att ens, såsom Moses, få se det från ett berg på afstånd, innan jag går i grafven. Det var således naturligt, att jag skulle träffas af ett slags blindhet, då jag tittade in i den camera optica, herr grefvens sista bref framställde. Jag fick likväl snart min syn igen, likasom min gamla öfvertygelse, att man ej kan så i oefterrättlighet och uppskära i efterrättlighet.

Det är mig nämligen alldeles obegripligt, huru den omförmälda åtgärden skulle kunna tagas lugnt och med värdighet i första ögonblicket, och ännu mera, huru lugnet och värdigheten skulle kunna räcka så länge, att någonting verkligen godt vore att förvänta af denna åtgärd, i närvarande omständigheter.

För min egen del tror jag mig med rent samvete kunna säga, att jag hittills låtit ekonomiska beräkningar alltför litet bestämma mina handlingar; och jag skulle icke heller nu tveka ett ögonblick att uppoffra hela min enskilda välfärd, om jag hade någon rimlig anledning att hoppas, det jag därmed skulle gagna mitt fädernesland; men jag har ingen lust att gifva mitt goda namn och rykte till spillo eller att låta på en gång uppäta och nedsmutsa mig af harpyer för att vara till tjänst i ogjordt väder.

Med en koalition sådan som den uppgifna skulle jag dessutom ganska säkert slå mig illa ut. Det är på sin höjd en juste milieu; och jag däremot lefver och dör som en ohjälpligt radikal syndare. Med politiska koncessioner kommer man ingen väg. Man måste stå eller falla, utan att vika en hårsmån från sina grundsatser. Hvad som ej går fram i dag, går i morgon, och tiden får ej räknas efter timtal på det stora urverket. Jag har blott en gång, som jag förut nämnt, låtit jämka med mig i en principfråga, och jag uträttade så litet till verklig fördel för saken, att jag försvor att någonsin göra så mer.[2]

Om jag skulle föreslå en ministär, ville jag ha Bergfalk till civil-; Fåhræus till finans-; Thomander till ecklesiastik-; Wrede

[1] En smula komisk är en skildring, hurusom vid en af honom gifven middag Anckarsvärd, som på äldre dagar lätt föll i tårar, halft gråtande meddelade en af honom uppgjord kombination.

[2] Åsyftar möjligen antagandet af suppleantskapet som justitieombudsman.

till krigs-; Oxehufvud eller någon sådan simplare karl till sjö- etc. etc; och jag tror ändå, att den skulle bli mindre radikal, än den borde vara. N. b. efter mitt sinne. Till konsultativer ville jag ha grefve Anckarsvärd, grefve Frölich och prof. Geijer.

Nu har jag på en ärlig fråga gifvit ett ärligt svar. Mera kan ej fordras, och mera torde icke heller behöfvas pro tempore. Jag vill blott tillägga, att jag anser det platt omöjligt att få en ministär, som kan handla med kraft eller falla med ära, så länge vi ha kvar vår gamla representation, hvars förträfflighet troligen blifvit, i 'både ord och gärningar, till fyllest ådagalagd under den »tjurfäktning», som nu är för handen eller kanske redan öfverstånden. Jag ser i andanom, huru i ett visst hus all fänaden löper med rikstjuren Hartmansdorff, och huru alla kossorna i de andra husen släpa sina ok i samma spår. Hvad kan man vänta för en framtid af sådana djur? Sakerna mogna visserligen här, som annorstädes, men de mogna, fruktar jag, icke till reform, utan till revolution. Därom har jag varit öfvertygad länge; och hvad som inträffat under denna riksdag har icke rubbat, utan tvärtom stadgat denna öfvertygelse. Det skall innerligen glädja mig, om utgången visar, att jag misstagit mig. Emellertid måste hvar och en lefva af sin tro och kämpa för den goda saken på den plats, där ödet ställt honom.

Oföränderlig tillgifvenhet.

Hastigast den 22 sept. 1840.

Sedan professor Grubbe blifvit ecklesiastikminister, kunde ju professor Themptander bli justitieminister eller Boëthius.

Detta bref är för mycket slarfvigt för att icke genast kastas på elden.»

Detta bref hade Anckarsvärd visat för sina vänner. Långt senare (i dec.) skrifver Lilliecrona:

»På en middag, som vi i dag gåfvo åt L. Hierta, berättade G. Hierta, att han sett ett bref från Richert, utan tvifvel till Anckarsvärd, med en verkligt vidunderlig ministerkombination, ej på skämt utan på fullt allvar. Den var sådan, att han ej ville nämna mera däraf, än att Themptander skulle bli justitieminister. Han sade, att denna uppgöring bevisade, att Richert gjorde sig de besynnerligaste föreställningar om saker och personer.»

Det är ju emellertid alldeles tydligt, att Richert nämnt professor Themptander på skämt som en pendang till Grubbe. Ville Gustaf Hierta icke förstå detta?

Rykten om att Richert verkligen blifvit anmodad voro emellertid gängse och framfördes till honom af Anckarsvärd.

Richert svarade:

»Det kunde vara tämligen likgiltigt, om ryktet, att ett visst stort anbud afgått till en liten person, vore sant eller icke, ty den lilla personen hade säkerligen, lika med dem som voro budna till bröllopet, 'ursakat sig' — ihågkommande att man icke allestädes kan göra som vid en bekant revision, där man under känslan af 'vedervärdigheternas vedervärdighet' vände ryggen åt ordföranden.[1] Men på det nu munnen en gång för alla måtte kunna tillstoppas på lögnens fader och dess afföda, får jag, å den ifrågavarande lilla personens vägnar, förklara, att ett sådant anbud lika litet skett, som det förmodligen någonsin varit påtänkt. Mig förundrar det, att man ett ögonblick kunnat anse ryktet därom för annat än vanligt stockholmsprat.

Med största fägnad har jag i tidningarna läst förhandlingarna i det stora mötet rörande representationssaken.[2] Det är märkvärdigt, att tio år kunnat göra så mycket till mognad i ett ämne, som varit så litet vidrördt och som väckte så ringa intresse, då vi utkastade vår komet i den tomma rymden. Men så går det: hvad som skall fram i världen växer starkast, innan det sticker i ögonen; och det är vissa — möjligtvis sjukliga — naturer, som ha förkänningar af hvad som är i farvattnet. De ropa i öknen och anses för galna, till dess, innan man vet ord utaf, hela den förfärliga 'massan' med millioner halsar ger eko åt ropet, och de rysliga 'proletärerna' höja dubbelt så många armar för att slå takten. Då först börjar man ana, hvar man är hemma.

Det är dock långt ifrån, att denna stund ännu hos oss är kommen, men komma måste den, och ingen må inbilla sig, att någon frälsning i längden kan vinnas med palliativer. Opinionen har en gång uttalat sig för de allmänna valen, den kan ej nedtystas, och folket finner sig ej belåtet med jämkningar. De kunna väl uppehålla saken men ej bringa den till ett lugnande slut. Men ett sådant är knappt tänkbart här, mer än annorstädes, och jag blir vid den öfvertygelse jag alltid hyst, att någonting af stor politisk betydelse ej kan göras för Sverige isoleradt. Saken rörer Europa, och måste få en europeisk behandling förr eller senare.

Emellertid har denna stora fråga nu kommit in på den stående föredragningslistan för regering och folk, äfven i vårt

---

[1] Åsyftar förmodligen 1828 års statsrevision och schismen mellan Adlersparre och Anckarsvärd.

[2] Riksståndens gemensamma diskussion.

fäderneslaud, och det är redan ett af de viktigaste resultaten af nuvarande riksdag, däri konstitutionsutskottet gjort sitt minne kärt och vördnadsvärdt för efterkommande.

Oföränderlig tillgifvenhet.

Hastigast den 17 okt. —40.»

Sedan man emellertid förgäfves försökt å flera håll att vinna en justitieminister och bland andra äfven ordföranden i 1835 års konstitutionsutskott, presidenten Ehrenborg, afslagit platsen med orden: »vestigia terrent», tillskref civilministern O. I. Fåhræus Richert i ämnet, enligt statsrådets uppdrag, »ehuru man icke var viss om att hans kandidatur skulle af högsta viljan godkännas».*

Fåhræus' bref — ett intressant aktstycke — dagtecknadt den 5 november, lyder:

»Sedan jag så oförtänkt blef indragen på den banan, där jag nu sträfvar mot allehanda vidrigheter, har jag flera gånger varit på väg att hos herr expeditionssekreteraren göra skriftligt besök. Tillfället att växla meningar med en tänkande och erfaren man har för mig alltid ett högt värde, men synnerligast i en tidpunkt af så brydsam politisk kris som den närvarande. Jag begagnar nu en särskild anledning att öppna en brefväxling med herr expeditionssekreteraren. Gifve Gud, att afsikten därmed icke förfelades!

Då grefve Posse nedlade justitieministerämbetet, var jag hart när att följa hans exempel: ty jag hade hunnit samla tillräcklig grund för den öfvertygelsen, att utan en komplett rådkammares konsoliderade kraft och enhällighet äfven den bästa vilja måste paralyseras under ett så till sägandes bemedlingstillstånd emellan tvenne passionerade ytterligheter. Jag trodde mig likväl ännu böra låta ankomma på utgången af successionen till justitieministerplatsen, huruvida jag skulle fullfölja min afsikt att afgå eller icke. Det är troligen bekant, att denna plats blifvit tillbjuden flera, af hvilka dock endast trenne (Ehrenborgh, Isberg och Bredberg) blifvit tillsporda med rådgifvarnes goda minne. Att höga vederbörande nu blifvit trött af afslag och icke utan missbelåtenhet mottager en ny proposition, hvaraf enahanda utgång vore att äfventyra, må nästan anses ursäktligt. — Herr expeditionssekreterarens namn var ibland de första, som förslagsvis nämndes från konseljens sida; men med kännedom om världen och människolynnet skall det icke förundra herr expeditionssekreteraren, att de personligen närmaste

* Fåhræus' »Skildringar».

blefvo de först tillsporda, hvaraf händt, att allt yttrande för eller emot detta namn från den beslutandes sida allt hittills uteblifvit. Jag fruktar icke att blifva ansedd att fara med flärd, då jag yttrar, att jag för min del alltifrån början ställt herr expeditionssekreteraren främst bland dem, som kunnat komma i fråga, och jag är fast i den tro, att om det någonsin skall kunna lyckas att (om jag får nyttja denna bild) få skutan af grund under detta tillstånd af förvirring och kärlekslöshet, så måste det ske för en konselj med justitieportföljen i herr expeditionssekreterarens händer. Tillåt mig således få enskildt och i djupaste förtroende begära herr expeditionssekreterarens yttrande, om, i händelse konungen skulle därom göra framställning, herr expeditionssekreteraren kunde vara att räkna på till emottagande af justitieministerplatsen. Jag anser för en samvetssak att icke använda något öfvertalande ord, hvilket ock vore utan ändamål; men så mycket anser jag mig kunna yttra, att herr expeditionssekreteraren skulle af alla medlemmarne af konseljen blifva emottagen med öppna armar och att herr expeditionssekreteraren skulle hos dessa medlemmar finna fullkomlig gemensamhet i konstitutionella åsikter, hushållningsanda och sträfvan att gå framåt. — Oändligt tillfredsställande skulle det vara för mig att af herr expeditionssekreterarens svar få anledning att inför den höge beslutande väcka denna successionsfråga; men i hvad fall som helst ber jag få betyga, att detta föregående ömsesidiga meddelande skall hos mig med fullkomlig diskretion blifva förvaradt.»

Richerts svar dröjde ej länge. Det kunde icke gärna blifva mera än ett.

Richert var ej en halfmesyrernas man, och den obestämda och vacklande ställning, som den dåvarande regeringen intog, stämde föga med hans skaplynne. Han insåg också omöjligheten att föra en klart liberal — eller som han själf kallade det »radikal» — politik under Karl XIV Johans spira.

Därför lydde svaret, som var dagtecknadt den 11 november:

»I den sak, hvarom herr statsrådet haft den godheten skrifva mig till, trodde jag, sedan ryktet, som därom pladdrat så beställsamt, ändtligen hunnit tystna, allt vidare tal vara förbi och något yttrande från mig följaktligen icke fordras. Jag gladde mig häråt med så mycket större tillförsikt, som jag kände de mer än tjuguåriga antipatier,

som lågo i vägen för alla kommunikationer åt detta håll. Då nu likväl herr statsrådet, på ett sätt, hvars vänskapliga öppenhet jag ej kan misskänna, förklarat sig vilja veta min mening i den nämnda saken, skyndar jag att lämna mitt svar, lika ärligt, som frågan blifvit framställd.

Så varmt är ännu mitt blod, att jag skulle vara färdig att uppoffra hela min timliga välfärd och lycka, om jag ägde det ringaste (sannolika) hopp, att jag därmed kunde gagna mitt fädernesland; men jag sätter icke mitt lugn och min ära på spel, där man kan hålla tusen mot ett, att försöket skall blifva fruktlöst. Jag har ej den förmätenhet att tilltro mig utomordentliga krafter eller att inbilla mig, det jag kan stå upprätt, där andra falla eller böjas. Vore tiden och omständigheterna sådana, att man finge följa en inre kallelse att gå framåt, d. v. s. att frågan vore om att handla med verklig kärlek för utbildandet af frihet och förkofran i politiskt, intellektuellt och materiellt hänseende, då kunde jag möjligtvis vara en icke alldeles obrukbar medarbetare, ty jag vet hvad sundt förnuft och frisk vilja betyda för det godas sak; men när man till framskridandet känner ingen annan drift än fruktan för vådorna af ett alltför ihärdigt stillastående: — vådor dem man söker väja genom ett halft steg framåt och ett helt åt sidan men helst genom tidsutdräkt, då anser jag det vara bäst för folk med mina tänkesätt att hålla sig på afstånd — såsom jag ock hittills sorgfälligt gjort. Jag är en människa, oduglig för allt slags jämknings- och uppskofsväsende. Med min ohjälpliga radikalism tål jag inga krumbukter i saker som äro mig heliga.

Så radikal, som herr statsrådet är i näringsfrågan, så radikal är jag i alla stycken. Vetande med mig

detta — fel, om man så behagar—, huru skulle jag kunna föreställa mig, att jag på en ministerplats, i närvarande tid, hade att vänta liktänkande kolleger, utan att genom tillförlitliga påkänningar förut hafva pröfvat dem? Och huru skulle jag kunna hoppas, att en sådan radikalism, sedd med afsky från en sida och kanske med misstroende, i stället för deltagande, från en annan, skulle kunna uträtta något, eller ens bära sig, efter de första dagarnes bekännelser? En minister, med ett så förfärligt brännmärke, skulle stå som en Advocatus diaboli, den man, pro forma, hör i vissa Påfliga frågor, men hvilken man ser med lika vidriga ögon som hans hufvudman och den man således till slut alltid ger orätt. Nedsmutsad af feghetens servorum pecus, skulle han på detta sätt falla utan ära, utan den tillfredsställelsen att hafva förmått verka något för den goda saken och följaktligen äfven utan att hafva hunnit tillvinna sig några sympatier från folkets sida.

Ännu mer: Europas regenter hafva intagit en falsk position, alltsedan 1815: den blir mer och mer äfventyrlig för dem själfva och med detsamma mer och mer slipprig för deras ministrar. Därifrån dessa ideliga ombyten, af hvilka vi, 'frusna fransoser', hittills ej vetat stort, men som också en gång måste komma till vår brädd. Snart vill ingen längre ikläda sig ansvarigheten för grundsatser, dem man hyllar i hemlighet men ej vågar i offentligheten bekänna, och likväl följer i gärningarna. Det ligger en fiktion (lögn) på bottnen af den konstitutionella statsskicket; och det är endast genom en stor klokhet och moderation, som den kan ännu gå och gälla för sanning. Detta sker icke på det sättet, att man har en ministär i rådet och en annan i statstidningen och vid riksdagen.

Jag har nu sagt långt mer måhända, än jag bort säga; men jag har ej kunnat hålla tillbaka det oinskränkta

förtroende jag hyser för herr statsrådet och hvilket torde få tjäna till vittnesbörd om den djupa högaktning, hvarmed jag är och alltid skall förblifva herr statsrådets och riddarens ödmjuka tjänare J. G. Richert.

Trufve den 11 november 1840.»

Det är för öfrigt ganska tvifvelaktigt, om Karl Johan, därest nu Richert tillmötesgått Fåhræus' begäran, skulle lyssnat till sina rådgifvares önskan att se den radikale landtdomaren såsom justitieminister, såsom den förste ofrälse excellensen. Därtill voro deras åsikter för vidt skilda.

Men å andra sidan såg Karl Johan, såsom Reuterdahl i sin biografi öfver Heurlin yttrar, vid denna tid »allt med likgiltighet, nästan med förakt»; och betecknande är — hvad samme minnestecknare nästan omtalar med sympati — att, då Törnebladh slutligen kallades till justitieminister efter Posse och någon anmärkte, att han icke talade franska, svarade monarken: »Gör intet, jag har intet af honom att höra», samt då interlokutören tilllade, att han äfven var en smula döf, blef svaret: Ett skäl mera! Liknande uttalanden finner man i den forne oppositionsmannen, nu efter sina åtgärder vid 1840—41 årens riksdag för hofvet behaglige öfverlöparen grefve Horns minnen. Han säger sig hafva afböjt anbud att inträda i statsrådet, som gjordes honom vid kammarspisningarna, »då jag under samtalen noga förnam, huru litet värde H. Maj:t i själfva verket satte på sitt statsråd och huru litet han aktade en självständig opinion på denna plats. Redan då professor Grubbe nämndes till statsråd och konungen därom averterade mig under enskildt samtal med tillfrågan, hvad jag därom tänkt (saken var ännu alldeles okänd), fick jag till svar på min anmärkning, att Grubbe icke var känd som statsman, 'Bah! Que voulez vous avec votre homme d'état, moi m'en soucie fort peu.' Jag var alltså högst prevenerad mot denna plats.»

Man inser lätt, att en statsrådsplats under dylika förhållanden — äfven med excellenstitel — icke skulle passa eller locka en man af Richerts skaplynne.

Emellertid hade ryktet om brefväxlingen mellan Fåhræus och Richert kommit ut; och i midten af december antecknar Lilliecrona, att detta anbud var kändt. Ett statsråd — antagligen Törnebladh — hade talat därom med politiska män. Orsaken till att ryktet utsipprade från regeringskretsarna, var väl antagligen, att man ville afvärja de allt starkare framträdande krafven på Richerts inkallande. Vid denna tid skrifver Lilliecrona i sin journal:

»Något verkligt allvar med dessa anbud till Richert har man svårt att föreställa sig, så länge de ej gå ut på annat än isoleradt hans person, utan medgifvande att få sammansätta ministären efter sina idéer. Det är efter all sannolikhet mera för att göra parad med att man bjudit ut förnämsta ämbetet i riket och fått afslag och sedermera äfvenså kunna läsa den vanliga förbannelsen öfver ständerna, som göra det omöjligt att regera, o. s. v. Måhända är denna senaste underhandling med Richert en följd af konferensen mellan Brahe och de sex af borgare- och bondestånden, då Petré och Wærn slogo på den strängen, att R. borde erbjudas att bilda kabinett.»

Detta var dock icke fallet, ty konferensen mellan Brahe och de liberala borgarne och bönderna, vid hvilket tillfälle Petré föreslagit, att Richert skulle få fullmakt att bilda kabinett, »hvartill excellentissimus icke svarade ett ord», hölls den 24 november, alltså efter Richerts afböjande svar. Emellertid fann ryktet den 14 december väg till Aftonbladet under följande form:

»Det berättas såsom tillförlitligt, att anbud till justitieministersplatsen skall varit gjordt till förste expeditionssekreteraren Richert men blifvit refuseradt. Underhandlingen skulle gått genom statsrådet Fåhræus. Detta rykte, att anbud verkligen blifvit gjordt till herr Richert, låter, under alla de förberedelser, som i öfrigt visa ett så bestämdt sträfvande till reaktion för ett parti, som man har all anledning tro ännu hämta sina inspirationer från samhällets höjder, verkligen så obegripligt, att man rätt nu kan blifva alldeles yr i hufvudet däråt.»

Richert — en smula harmsen öfver att ryktet framkommit och angelägen att skydda Fåhræus, hvars bref

ju icke innehållit ett direkt officiellt erbjudande utan endast en förfrågan om huru R. skulle ställa sig till ett sådant — skref nu till Aftonbladet följande diplomatiskt affattade dementi:

»Till Redaktionen af Aftonbladet.

För att förekomma all hufvudyra, vare sig hos redaktionen eller andra, i anledning af det rykte rörande mig, som påstås (se Aftonbladet n:r 291) vara i omlopp, har jag trott mig böra afgifva följande förklaring:

Något anbud af justitieministersplatsen har aldrig varit mig gjordt. Om ett sådant anbud ägt rum, skulle jag, efter hvad som i offentligheten föregått, hafva ansett för min plikt att också offentligen redogöra för grunderna till ett afslag.

Däremot har i enskilda bref från vänner och bekanta fråga esomoftast varit framställd, hvad jag skulle säga, om det nämnda anbudet gjordes mig. På denna fråga har jag svarat, mer eller mindre skämtsamt, alltefter som jag funnit framställningens art eller mina förhållanden till den frågande därtill föranleda.

Trufve den 18 december 1840.

J. G. Richert.»

Aftonbladet fogade till dementien följande tillägg:

»I närvarande ögonblick lärer ofvanstående förklaring kunna anses såsom en ganska viktig upplysning i afseende på de talrika rykten, som gått om försök och underhandlingar med flera särskilda personer med afseende på justitiestatsministerämbetets återbesättande. Att berättelsen om en sådan underhandling med herr Richert omtalats äfven af högre ämbetsmän, med omförmälande till och med af de ordalag, hvari herr Richert skulle tillkännagifvit skälen för sitt afslag å det honom gjorda anbudet, är notoriskt, och det kan således endast återstå att utröna, huruvida de, som låtit dessa berättelser under hand transpirera, därmed haft något särskildt ändamål. Det är i alla fall fägnesamt att erfara, att en utväg ännu är oförsökt.»*

* Lilliecrona antecknar om dementien i sin dagbok för den 23 dec. 1840.

»Till vår stora surpris, sedan man från flera håll hört repeteras de termer, i hvilka Fåhræus af Richert fått vägrande svar på anbudet af justitiestatsministerämbetet, fingo vi i dag en skrifvelse från Richert med begäran om dess införande i Aftonbladet. Denna skrifvelse är daterad den 18 dennes. Hvad slutföljd skall man draga af denna Richerts skrifvelse? Vill han tvinga vederbörande att direkte göra honom anbudet för att med éclat då kunna säga nej? Icke lärer hans skrifvelse kunna gifva dementi däråt, att han varit sonderad, huruvida han ville emottaga det ifrågavarande ämbetet. Så går det väl också vanligen till, då dylika

I en artikelserie, som Dagligt Allehanda ett halft år senare riktar mot S. L. Theorells bok om den Anckarsvärdska politiken, yttrar tidningen sig på följande sätt om den Richertska kandidaturen (28/7 1842):

»Huru det rätteligen förhöll sig med (tillbudet till) expeditionssekreteraren Richert, är ännu oafgjordt. Herr R. nekar för formligt anbud, men förfrågningar tyckas hafva skett under hand och genom tredje person. Utan tvifvel följde — och väntades — samma svar, som sedermera erhöllos på anbuden till lagberedningen; herr R. skulle åtminstone fråga hvilka som skulle blifva hans medarbetare. Ty om det än lyckats att få många (inom ämbetssökande till och med den stora pluraliteten) därhän, att de anse sig icke böra eller äga fråga om dylikt, så finnes dock ännu ett betydligare antal, än man vill tro, som hvarken anser hvar och en duglig och hederlig, för det han är i gunst, eller är hugad att uppoffra sin självständighet i tanke och handling för att erhålla ett ämbete. Att herr Richert är bland dessas antal sågs af den fråga han framställde vid anbudet af ledamotskap i lagberedningen, eller hvilka de öfriga ledamöterna skulle blifva, och den förklaringen, att han icke kunde arbeta tillsammans med personer, hvilkas åsikter och förmåga han icke kände. Han och hela världen visste, att denna fråga och denna förklaring skulle finnas obehaglig och uttydas illa på de håll, där nåden räknas som full ersättning för alla egenskaper och där blind undergifvenhet, blind uppoffring af egen öfvertygelse och vilja utgöra så väsentliga villkor för användande. Men hvad kunde möjligen en Richert eller hans gelikar hafva att göra i en rådsförsamling byggd på sådana grunder? Och inbillar sig någon, att ett anbud verkligen gjorts honom på allvar? Han uppfattade också själf hela upptåget på den skämtsamma sidan, hvaröfver åtskilliga den tiden smått skandaliserades, ehuru numera enhvar öfvertygat sig, att med herr Richert aldrig var någon allvarsam underhandling, emedan både han och de erbjudande visste, att den aldrig kunde leda till något resultat. Han hade inga andra rekommendationer än sin karaktär, sina kunskaper och sin skarpsinnighet, ingen annan förespråkare än allmänna rösten, och ho vet ej, hvad ett dylikt förord gäller under nuvarande förhållanden? Man önskade blott att kunna säga: 'han vill ju icke', ty att blifva tagen på orden, det kunde man icke vara blind nog att befara.»

Uppenbarligen var dock Fåhræus' anbud fullt ärligt menadt.

* * *

platser bjudas åt någon, att han först sonderas, huruvida han vill emottaga ämbetet eller icke. Det skall blifva roligt se, hvad vederbörande nu skola säga, efter denna offentliga förklaring af Richert.»

Representationsfrågan hade emellertid förevarit i stånden i slutet af oktober och början af november. Adeln beslöt, med afslag såväl på utskottets förslag som på ett förslag om bibehållande af det bestående representationssättet, att ståndet borde såsom sin mening uttala, att fyrkammarsystemet borde upphöra och ersättas med två kamrar, byggda på stånds- eller klassval efter fem stånd, därvid självskrifvenhet skulle upphöra och de hittills orepresenterade ofrälse ståndspersonerna få rätt att deltaga. Detta beslut erhöll 2/3 flertal (110 mot 55). Förslaget framlades som Hartmansdorffs och Sprengtportens, men var ursprungligen Lefréns. Likartadt var prästeståndets beslut på förslag af Heurlin, hvilket fattades med 35 röster mot 16.

Men äfven i borgarståndet rönte utskottsförslaget mothugg, till och med bland flera anhängare af samfällda val, hvilka dock voro emot, att städerna skulle förenas i gemensamma valkretsar med landsbygden. Utskottets förslag förkastades också här med 27 röster mot 13, men 16 ledamöter afhöllo sig från att rösta. Och som »gemensam tanke» uttalade nu äfven borgarståndet sig för en på klassval grundad representation. I frågan, huruvida denna skulle bestå af två eller en kammare, voro meningarna nära jämnstarka, den förra meningen segrade. Borgarståndets utskottsledamöter voro alltså desavouerade af sitt stånds flertal. Ensamt i bondeståndet vunno utskottets hufvudprinciper om samfälda val gillande. I frågan om en- eller tvåkammarsystem ställde sig bondeståndet tills vidare afvaktande.

Bland de yttranden, som väckt mest uppmärksamhet, var gifvetvis Geijers bekanta häfdande af personlighetsprincipen ett af de främsta.*

Det slöt med följande uttalande:

»Slutligen ett ord om mig själf. Ej utan rörelse har jag på detta rum och i denna angelägenhet hört af personer, som jag högt värderar, argument för stånds- och klassprincipen gillas, med

* Jfr Geijers skrifter VII: 316.

hvilka argument jag under åratal umgåtts och visserligen ej släppt obesedda. Jag vet, att mina åsikter anses för en visionärs drömmar — af en vänligare tänkande kanhända för en välment visionärs drömmar; men jag är gammal, dock ej gammal nog för att återgå till barndomens joller. En praktisk sida har likväl denna min öfvertygelse. Den är vida mindre en teori, en lära, än ett sinnelag och, jag vågar säga det, innebär lika mycken aktning för allas rätt som aktning för allas öfvertygelse.»

Detta uttalande hade särskildt gladt Richert, och han kunde icke afhålla sig från att tillskrifva sin forne vederdeloman följande bref:

»Herr professor!

Begrafven, som jag är, i luntor och småtvister inom en trångare krets, har jag dock ej kunnat afhålla mig ifrån att följa den stora strid, som föregår på afstånd och hvars slut skall bestämma mitt fäderneslands väl eller ve för en lång framtid, — med lika lifligt intresse, som om jag såge och hörde den på stället. Från detta intresse komma naturligtvis sympatier för dem, som kämpa för den sak jag ansett och anser vara sanningens och rättvisans, framför allt för dem, som utgjuta själfva hjärteblodet i denna kamp.

En sådan sympati drifver mig att betyga herr professorn min innerliga tacksamhet för det sista yttrandet i representationsfrågan. Ingen har fört sanningens talan så ärligt, ingen så litet väjt öfvermodets maktspråk eller feghetens hån. Det är människans rätt och den allena, herr professorn försvarat. Jag är människa och vill ej vara något annat. Undra således icke på att jag känt mig rörd af försvaret.

Nog hade jag föresett, att ingenting i närvarande stund skulle gå framåt — ty jag räknar ej det framåt, att man tar ett steg åt sidan för att undvika det rätta —; men icke trodde jag, att man skulle ha så ringa vett och försyn, att man vågade häda själfva personlighetens idé. Den, som skäller på personligheten, förråder hat och förakt för människan, för människones son, för honom, som var personlighet, så obeklädd med jordisk ära eller lycka, att han, lik den sämsta 'proletär', ej hade ett tak 'att hvila sitt hufvud under'.

En lära med sådant syfte kan predikas i Minerva och i tysthet finna insteg hos dem, hvilkas ärenden hon går; men i den stund den hyllades af Sveriges prästestånd, afkunnade detta stånd, såsom svenska folkets representant, sin evärldliga dödsdom.

Jag är glad att hafva lefvat så länge, att jag, af själ och hjärta, kan säga herr professorn min högaktning och min tillgifvenhet.

Den 11 november 1840.»

Härpå svarade Geijer:

»Om herr expeditionssekreteraren också ej väntar sig något svar, så må det dock tillåtas mig att uttrycka min hjärtliga tillfredsställelse öfver brefvet. — De förbindelser, för hvilka en moralisk nödvändighet ligger till grund — och såsom en sådan anser jag en insedd gemensamhet i de högsta, öfver all enskild personlighet upphöjda intressen — äro både de varaktigaste och de ädlaste. — Jag hoppas, att en sådan förbindelse emellan oss blifvit grundlagd för lifvet.

Stockholm den 24 november 1840.

Tillgifnast

E. G. Geijer.»

Richerts förhoppningar om en fredlig lösning voro ej stora. Lilliecrona berättar, att han sammanträffat med Frölich, som haft bref från Richert (antagligen i början af december). »Richert hade den föreställningen» — sade Frölich — »att ingen representationsförändring här ginge utan en våldsam och blodig revolution. Frölich hade försäkrat honom, att den nuvarande generationen vore så förslappad och så egoistisk, att säkerligen icke fanns någon i landet, som för en representationsförändring ville låta rispa sig i fingret, långt mindre tillställa en blodig revolution. Richert hade yttrat i ett bref till Frölich, att ju äldre han blefve, ju radikalare tänkte han i politik.»

Konstitutionsutskottet hade nu fått representationsförslaget sig återsändt och skulle företaga ett sammanjämkningsförsök. Tre stånd hade uttalat sig mot samfällda val, ett för dem. Utskottet förklarade sin oförmåga att för närvarande sammanjämka och hemställde till bondeståndet att foga sig efter medstånden. Därest detta icke skedde, det vill säga, om bondeståndet afsloge principen om klassval, skulle i förstärkt konstitutionsutskott valen ställas mellan klassval och samfällda val, och därefter utskottet skrida till sammanjämkning på den antagna grunden. En-

ligt vissas åsikt var denna utskottets åtgärd icke grundlagsenlig. Utskottet hade icke gjort något verkligt försök till sammanjämkning, och detta sätt att gå till väga stode i bestämd strid mot regeringsformens föreskrifter. (Så Alin: Schinkels Minnen XII: II: 192.) En motsatt åsikt hyllar Svedelius, som framhåller, att det endast i grundlagen (R. F. §§ 5, 6) talades om sammanjämkning i möjligaste måtto; den var här omöjlig.* — Kraftiga gensagor inlades visserligen mot grundlagsenligheten, men alla stånden antogo förslaget, de tre öfre i full förvissning om att i förstärkt utskott få klassvalsprincipen antagen.

Man hade dock gjort upp räkningen utan att taga i betraktande de många, som afhållit sig från röstning i borgarståndet. Nu inträffade, tack vare C. F. Wærns stora inflytande på förstärkningsmännen från detta stånd, att det förstärkta utskottet den 3 december med 44 röster mot 35 antog de samfällda valen såsom grund för förslaget.

Dagen förut, den 2 december, antecknar Lilliecrona:

»Träffade Thomander en liten stund i prästernas pleno på kvällen. Vi talade om förstärkta konst.-utskottets förrättning i morgon, där han helt öppet sade, att han ämnade lägga *nej* till de samfällda valen. Han trodde, att tvenne biskopar ämnade rösta *ja*, i den spekulation, att ett hvilande förslag, byggdt på samfällda val, nödvändigt måste falla vid nästa riksdag. Jag trodde, att man hade svårt beräkna, hvad som möjligen kunde gå igenom 5 år härefter, hvilket mycket kommer att bero på den allmänna europeiska ställningen. 'Ja', sade han — 'det är naturligtvis eder uträkning — det förstår jag nog.'»

Den 3 december antecknar Lilliecrona:

»En af de gladaste dagar jag upplefvat under riksdagen! I dag segrade i förstärkta utskottet samfällda valprincipen öfver den af ståndsval med 44 röster emot 35, således med 9 rösters pluralitet. Det var öfver all förmodan, att den skulle segra med så stor pluralitet — det högsta man vågade hoppas var 1 à 2 röster. Förmodligen hafva, såsom Thomander i går afton yttrade för mig, några biskopar röstat ja på räf, men för öfrigt säkerligen de flesta

---

* Svedelius: Representationsreformens historia, s. 335.

af borgarståndets förstärkning, hvilket gifvit utslaget.[1] Wærn kom upp på vår byrå, med ansiktet strålande af glädje, och omtalade nyheten, sedermera kommo Hans Janson, Sven Heurlin, Rutberg och ännu tvenne bönder. — — — — Alla voro glada och nöjda. Wærn talade om, att Anckarsvärd enskildt gjort Gustaf Löwenhielm[2] före voteringen uppmärksam på att, som bönderna voterade sist och sannolikt alla sade ja, så skulle den förseglade sedeln sannolikt blifva en jasedel, såvida han ej skakade om lådan, innan denna sedel uttogs. Detta hade också Löwenhielm ganska ordentligt gjort och ruskat duktigt om lådan, innan han uttog sedeln. Geijer hade, då han passerade Wærn för att gå fram och rösta, tagit honom i handen och varit mycket rörd. Wærn hade därvid sagt, att 'det var ett stort ögonblick för Sverige'.

Nu är åtminstone ett godt frö lagdt till nästa riksdag; man har sått på en förhoppning. På fem år kan mycket i Europa hafva förändrat sig, och äfven vår ställning genom den nuvarande regentens död: då kan det blifva en möjlighet, att ett hvilande grundlagsförslag på god grund skulle kunna få framgång. Det är endast under detta hopp man måste skåda saken. Befinna vi oss i samma ställning om fem år som nu, då faller förslaget, det är säkert. Men det är i alla fall af stor vikt, att principen blifvit erkänd och fått representationens insegel på sig. Det måste bära frukt i framtiden — det kan ej fela. Heder och tack åt den redlige Wærn, som så manligen stridt och hållit i sig i denna viktiga fråga. Sverige skall i framtiden räkna honom bland sina ädla söner, hvars namn nämnas med aktning och kärlek af folket.»

Faktiskt var det, som Wærn sade: »ett stort ögonblick för Sverige». Väl sant, att 1840-talets förslag icke ledde till något omedelbart resultat; att det kanske tvärtom fördröjde reformen, som eljest på klassvalens grund kunnat

[1] Antagandet, att två biskopar röstat ja, var förhastadt. Senare har Lilliecrona tillskrifvit:

»Presumerad tillgång vid det viktiga voteringstillfället:

Alla bönderna	20 st.
I borgarnes förstärkning alla med undantag af Halling och Helsingius	12 »
I utskottet Petré, Wærn, Elfbrink, Brink	4 »
Ödmann och Geijer	2 »
Anckarsvärd, Spens, Hermelin, Kantzow och Troil	5 »
	S:a 43 st.

Den ena rösten, som här felar, är således någon stänkröst, som kommit från jag vet ej hvar. Lika godt, bara den kom.» [Den för Lilliecrona okända rösten var måhända Gripenstedts, som åtminstone vid en senare omröstning med samma röstsiffror tillhörde majoriteten; jfr Alin: Schinkels Minnen XII: II: 199 och detta arbete II: 54.]

[2] Gustaf Löwenhielm var ordförande i det förstärkta utskottet.

genomföras under 1840-talet, medan den nu fick vänta ett fjärdedels sekel.

Men därigenom räddades principen af allmänna och samfällda val, vare sig man nu däri ser en lycka eller olycka. Sålunda hade voteringen den 3 december otvifvelaktigt stor betydelse för reformfrågans framtida lösning.

Wærns var till god del förtjänsten eller skulden till hvad som skett, liksom fortsättningen af arbetet. Betecknande är, att till och med Lars Hierta någon vecka senare sökte förmå Wærn att medverka till att få ett förslag hvilande, som hade någon sannolikhet för att gå igenom, men Wærn var icke böjd härför, »utan ville hålla sig i norska spåret». (Lilliecronas dagbok 22 dec.)

Dagen efter sedan beslutet fattats gaf konstitutionsutskottet fest för Anckarsvärd, som varmt hyllades af vänner och motståndare för sitt sätt att leda förhandlingarna.*

På afstånd fröjdade sig Richert åt händelsernas gång och särskildt åt att ståndsvalsprincipen förkastats af utskottet.

Hans glädje tog sig uttryck i följande karakteristiska bref till Anckarsvärd, som denne omedelbart efter mottagandet uppläste vid en hos honom hållen politisk middag (Lilliecronas dagbok 17 december).

---

* Det var för denna fest Geijer diktade en af prosten Ödmann föredragen sång till Anckarsvärd med följande slutstrof:

Finns en son af detta land,
mot hvars medborgsära
hånet fåfängt hvässt sin tand,
honom, bröder, ära!
Oss han blifvit värd och kär.
Må han oss ej glömma!
Skåln med samfälldt val vi här
till hans heder tömma —

en dikt som bland annat framkallade en skrapa från Hans Järta till Geijer, i det den förre förklarade, att detta var det enda tillfälle, då han »med något annat och mera än sorg betraktat Geijers opinionsyttringar».

(Jfr Wirsén, Järta och Geijer i Sv. Akad:s handlingar, tredje serien, XIV: 262).

Lilliecrona antecknar ock den 4 maj 1841:

»Bergfalk var ett par timmar hos Lars Hierta i går afton och talade om, att Hans Järta blifvit så förgrymmad öfver Geijers sista yttrande i representationsfrågan, att han genom en tredje man skickat honom den hälsningen, att han icke mera önskade se honom under sitt tak.»

»Herr grefve!

Rätt nu kan man säga om konstit.-utskottet, som en viss gammal lagman sade om sin egen rätt: 'Jag har, förbanna mig, aldrig sett en sådan lagmansrätt.' Jag är färdig att votera med konstit.-utskottet, äta med konstit.-utskottet och — om jag kunde — sjunga med konstit.-utskottet en skål för herr grefven. Kort och godt, det gläder mig innerligen att finna en sådan anda i sak och en sådan rättvisa för person på en och samma dag. Men det förundrar mig icke, ty kärlek till sanning och kärlek till rättvisa följas alltid åt. Det måste dock medgifvas, att vi gjort jättesteg på några år i opinionernas utveckling. Man kan tala om 'seklet af sju år', såsom en viss af hofpoeterna 1818 kvad om den då senast förflutna tiden. Det lyster mig att se, hvad verkan allt detta skall göra på vissa håll. Redan med torsdagsposten trodde jag mig få höra eko af några uggleljud; men Minervas fågel hade då förmodligen ännu icke hämtat sig från första yrvakenheten. Nästa gång klyfver hon nog näbb.

Emellertid har utskottet sin bestämda bana utstakad; och jag hoppas, att betänkandet blir liberalt — kanske mer än vi tilltrott oss önska. Men det är möjligt, att detta är bättre. Jag vågar ej döma därom, fruktande för mycken förkärlek för egna idéer, men gärna hade jag velat ha någon omedelbar valrätt, för att vara redan från början inne på en bana, som otvifvelaktigt är den rätta och dit man eljest torde ha lika svårt att komma i framtiden, som man nu har att rensa bort den gamla surdegen.

Betänkandet må nu blifva hurudant som helst: det går i allt fall säkert icke igenom vid nästa riksdag, då voteringen sker ståndsvis — såvida regeringen icke skulle lägga sig ut för saken, hvilket föga kan förmodas, då fråga är om en representation med allmänna val. Icke dess mindre anser jag det vara en stor lycka, att denna princip segrade i utskottet. Man kan möjligtvis jämka på den, men man kan aldrig, med hopp om bestånd, återgå till de andra; ty mot den har opinionen bestämdt uttalat sig, och däri ske troligen inga särdeles reaktioner. Således måste man framåt på den rätta stråten, om man ej tilltror sig stå stilla eller gå tillbaka, hvilket torde vara vådligt. När man trädt in på den rätta vägen, kan frågan bli om större eller mindre steg, allt efter hvars och ens mer eller mindre djärfhet, men så länge man står kvar på en falsk bana, går man ej framföre, om man ock tycker sig sprattla aldrig så mycket med benen.

Det är denna, hos mig orubbliga åsikt, som jag beständigt önskat, att hellre ingenting skulle göras än den enda principen af sanning och rätt öfvergifvas; och det är därför som jag med så stor glädje sett denna princip bli den rådande, oaktadt jag icke känner mig fullkomligt tillfredsställd af det föreslagna sättet

för dess utförande. Utom valrättens ovillkorliga medelbarhet, plågar mig röstberäkningen efter egendoms värde — emedan den alltid påminner mig om de ömkliga prästvalen, där icke personerna och deras själar, utan jordtorfvan och dess själ, skatteplågan, hafva talan. Men nog — och redan för mycket härom. Förlåt, att jag säger om och om igen, hvad som så ofta oss emellan varit föremål för samtal. Men ämnet är mig kärt och dyrbart — och däraf hjärtat är fullt, därom talar munnen.

Jag önskar herr grefven allt godt af renaste tillgifvenhet.

Hastigast den 11 dec. 1840.»

En månad senare skref han:

»Herr grefve!

Min mening med det yttrande jag förut haft om omedelbar valrätt är, att en sådan måste anses som ett mål, dit man en gång skall komma, ty genom flera valinstantier förslappas naturligtvis intresset för den slutliga utgången — hos folket; och det är ändå för folkets skull, som alltsammans göres. Jag anser oss således icke ha kommit in på den rätta banan förr, än en omedelbar valrätt är gifven, den må i början vara aldrig så inskränkt, emedan man icke kan sägas gå riktigt framåt, innan man står på den stråt, hvaråt man har syftemålet. Man måste följaktligen noga öfverväga, om man erkänner grundsatsen af omedelbar valrätt såsom den verkligt rationella. Gör man det, så tror jag, att man bör låta den gälla så långt den kan gälla i närvarande stund. Hvad är det då, som hindrar dess genomförande? Den glesa befolkningen och bristen på allmän anda hos den fattigare klassen. Låt den då gälla blott för den förmögnare. Säg, att den som äger 10,000 rdrs eller 600 rdrs inkomst skall välja omedelbart. Därvid är, efter min öfvertygelse, ingenting att frukta. Småningom, i samma mån egendomsvärden och inkomster stiga, växer denna valmansklass. Då går ju principen framåt utan alla vådliga brytningar, i jämbredd med det mer och mer nedåt sig spridande intresset för allmänna ärenden. Man har öppnat fältet för sakernas fria utveckling; och mer bör, efter min tanke, lagstiftningen aldrig göra, då frågan är om formerna för statslifvet. Man får visserligen emot sig skrålet om penningaristokratien; men det kan ej hjälpas. Någon gräns för valrätt måste antagas; och hvar den slutar, börjas samma skrål, ty de flesta stanna alltid nedanför. För min del skulle jag vara benägen att låta den medelbara valrätten (den till elektorer) gå ända till bottnen på folket. Då har ingen skäl till klagan, och den fattige kan aldrig önska att få rösta omedelbart. Om den lägre folkklassen förstode sitt eget bästa, borde den vilja rösta för sig själf och låta de förmögna göra särskilda val. Regeringens inflytande på elektorsvalen

fruktar jag föga; men drifver man de stora och rika att söka sin lycka vid dessa val, så torde de nog finna medel — lika kraftigt som Englands lorder — att vinna öfvervikt. Och sedan kommer kanske ingen bonde eller annan af medelklassen till riksdag, som ej ditskickas af de rika eller eljest mäktiga. Finge jag tala med bönderna a costi, så tror jag nog, att jag skulle kunna göra saken begriplig för dem med passande exempel. Herrarne frukta för bondregementet genom elektorsvalen och den utsträckta valrätten. Jag åter fruktar, af dessa val allena, ännu mer för herreväldet. Det senare med sina medel och sin erfarenhet ger sannerligen icke vika, förrän det förra tar till sitt sista medel — knytnäfvarna; och det är därför jag i tid ville skilja dem åt och bereda dem fullkomligt afstängda verkningskretsar för valoperationerna.

Jag har nu sagt alltför mycket i en sak, om hvilken det troligen ej lönar mödan att tala, men jag har, efter herr grefvens uppmaning, ansett mig skyldig att närmare förklara mig. Jag medger, att vårt förslag om omedelbar valrätt för 50 rdrs skatt var alltför aristokratiskt; men vi trodde icke, att saken på allvar skulle komma i fråga så hastigt. Dessutom slogo vi ned allt hvad som hört till den gamla tidens aristokrati. Vi måste således ge dem något att trösta sig med. Nu åter tycks man vara nästan för hastigt inne på den motsatta sidan. Nästa gång har man tvifvelsutan att vänta en reaktion efter vanligheten.

Om tvåkammarsystemet har jag ingenting mer att förkunna, än att jag — 'för min enskilda del' efter den argusiska stilen — är fullt öfvertygad, att detta system står på fallrepet, där det har en naturlig upprinnelse, och att det ännu mindre kan bära sig, där man söker framkalla det genom artificiella medel. Den som vill lära svenskarne att säga öfverhus, arbetar säkert lika fruktlöst som salig Grönqvist, då han skulle lära sin stare att säga öfverombudsman, men kunde ej förmå honom att säga annat än öfverloppsman. Man må begagna hvilka mer eller mindre konstiga valmetoder man behagar för att bilda ett slags öfvervåning: antingen blir det pannkaka af alltsammans eller stannar det i själfva verket vid enkammarsystemet, under onödigt bråksamma former.

Nu några ord om testamentet * — — — — — — — —

Sjätte punkten i testamentet är olaglig och sålunda ogild såsom vore den aldrig skrifven. Jag, som ej är juris, än mindre juris utriusque doktor kan ej begripa, att testamentet i det hela därför skulle vara kassabelt. Något prejudikat för en sådan sanning känner jag icke, men jag anser nuförtiden ingenting för

* Rörde en testamentstvist mellan bröderna Anckarsvärd och deras svåger, öfverstekammarjunkaren C. C. Bonde.

orimligt, att därpå ej skulle kunna finnas prejudikat. Några stadgade rättsprinciper vet man för närvarande ej utaf i vårt kära fädernesland. Hvar och en dömer efter sitt gehör.

Och huru skulle man kunna begära mera stabilitet i lagens upp- och nedgång än i solens? Vi ha ju nu två middagar, den sanna och den borgerliga eller falska. Det som i denna väg utgjort min glädje på nya året och ett af skälen till mina nyårsönskningar för herr grefven har varit, att konstitutionsmiddagen för herr grefven firades under en tidpunkt, då vi ännu till och med i hvardagslag ägde sanna middagen. Till denna lofsång för det förflutna lägger jag den önskan för det kommande, att konstitutionsutskottet alltså måtte bibehålla samma kärlek för sanning och rättvisa.

Med största tillgifvenhet
under alla sakförändringar.

D. 13 jan. 1841.»

Ännu hade dock representationsförslaget många skeden att genomgå.

Sedan samfällda val beslutits, antog utskottet, i enlighet med de tre ståndens beslut, två kammarsystem, men enligt norskt sätt, det vill säga så, att den folkvalda kammaren valde den andra — dock vid slutet af hvar riksdag, en tredjedel i sänder. Detta var en utbildning af det förra förslagets delning i två nämnder, men i viktiga punkter hade här kamrarna veto mot hvarandra.

I öfrigt skulle all census för fastighet upphäfvas, städer och landsbygd utgöra skilda valkretsar (detta för att tillmötesgå borgarståndet) samt städerna välja omedelbart.

I mars och april månader förevar frågan i riksstånden. Till en början vidhöll bondeståndet sin åsikt om enkammarsystem och ville ha det afgjordt först, innan öfriga delar företogos. Sedan denna fråga återremitterats till utskottet och tvåkammarsystemet segrat med 41 röster mot 38, fogade sig bondeståndet och antog jämkningsförslaget i dess helhet (den 17 april). Samma dag afslogs förslaget emellertid af borgarståndet, likväl med något osäkert flertal, då en stor del icke röstade, samt af prästeståndet. Först fyra dagar senare afslog adeln förslaget

med 155 röster mot 62. Debatterna voro hetsiga, och starka ord föllo å ömse sidor.

Emellertid var härmed frågan ingalunda förfallen, ty olika meningar kunde i allt fall uppstå, huruvida icke genom besluten i förstärkt utskott ett på dess grunder byggdt förslag måste komma att hvila.

Richerts känslor vid underrättelsen om beslutet och läsningen af förhandlingarna framträda i följande bref:

»Herr grefve!

Genom representationsfrågans sista behandling har fyrfotadjuret skrifvit sin dom för framtiden. Den blir säkert föga bättre än den, som skall öfvergå vissa i Uppenbarelseboken omtalade djur. Jag har icke på mitt samvete, att jag väntar något annat slut, ty jag fruktade alltid, att förstärkta utskottets votering öfver valrätten var blott ett af de där vackra symtomerna, som ofta visa sig till förebud för döden. De äro liksom en fläkt från en högre värld och kunna, just därför, icke länge äga bestånd i låghetens regioner. Man bör dock hoppas, att de en gång taga ut sin rätt, när kadavret gått till sin bestämmelse och anden får gå till sin. Emellertid är det en glädje och en tröst, som ingen motgång kan tillintetgöra, att hafva varit ställd på en plats, där man haft tillfälle att i lif och handling ådagalägga sin kärlek för en stor och ädel sak. Med denna glädje och denna tröst kan det närvarande konstitutionsutskottet gå sin upplösning till mötes. Det har på femton månader gjort mer för Sveriges lyftning till en tidsenlig ståndpunkt än alla riksdagskorporationer sammanlagda på 150 år. De frön, som äro nedlagda i utskottets arbeten, ligga där icke förgäfves. Möjligtvis gro de långsamt, men nog komma de upp i sinom tid.

Efter min tanke vore det ett sådant utskott ovärdigt att i det (genom den särskilda voteringen) anbefallda tvåkammarförslaget gå in på något, som skulle kunna tydas till ett förnekande af utskottets förra (och rationella) grundsatser. Således synas mig inga jämkningar à la Björnstjerna böra komma i fråga. Hvad den i Dagligt Allehanda länge predikade juste-milieu-visheten egentligen åsyftar, vet jag icke; men det vet jag, att folket icke tycker om något annat än rent spel eller, om jag törs nyttja ett så förskräckligt ord, blotta och bara radikalismen. På den punkt stå vi, att alla komposter lukta röta; och det lönar sannerligen icke mödan att skrinlägga de dödas ben, om det ock skedde i Sankt Eriks silfverkista.

Ett öfverhus af Don Ranudos afföda, kroaserad med påfvar och pottomakare, vore en institution, som visserligen kunde vara

passande nog för svenska statsskicket i detta ögonblick; men för en framtid blefve det väl den ömkligaste karikatyr, som möjligen kunde tänkas — såvida man icke, för att tillfredsställa Björnstjernorna, vill göra hela trasan af ärftliga trådar och låta Hans Maj:t utse dem, som skulle fortplanta polypen, då man kunde hoppas att, jämte Hartmansdorffar, Lefréner, Boijar, Rosenbladar, få alla biskopar med en eller annan Stenhammar, Wijkar, Lagergrenar, Mobergar, Rydiner och så vidare till fullblodsdjur. Då kunde ock en och annan arbetshingst gärna följa med, till bibehållande af Strindlundska, Brismanska och Trä-(eller troll)sländarasen.*

Med åsidosättande af allt hvad i möjlighetens omätliga rymder skulle kunna produceras till förfärdigande af ett kungl. svenskt öfverhus, hemställer jag, om det icke vore lämpligast, att utskottet stode fast vid sina förut antagna hufvudgrunder, äfven i afseende på valrätten, men gjorde den skillnad i afseende på valbarheten, att till första kammare skulle fordras en viss (dock ej allför hög) förmögenhet och en högre ålder. Om därtill lades det absoluta veto för riksdagen i alla vanliga frågor, som bestämmes i 88 § af vårt förslag, så kan jag ej se annat, än att allt hvad Sverige rimligen kan beskäras af ett tvåkammarsystem är tillvägabragt. Detta system låg redan i vår pröfningsnämnd, genom förenämnda veto, hvari den skilde sig från norska lagtinget och konstitutionsutskottets enkammarförslag. Huru allt detta skall slutas, om ej riksdagen snart afblåses, är svårt att förespå, då grundlagen så slås vid örat, som det skett i de tre stånden med representationsfrågan. Böndernas mening skall väl bli nästa voteringsproposition i förstärkt utskott; men då motpropositionen icke, tvärtemot 56 §, kan ställas på rent afslag, måste väl utskottet hitta på något annat, och det är med hänsyn härtill, som jag önskar, att detta andra ej må för mycket afvika från de förra principerna. Också ha de tre stånden, just därigenom, att de behagat säga ingenting, lämnat utskottet fria händer, ehuru det säkert icke varit afsikten. Något måste väl bli hvilande till nästa riksdag; och jag ber Gud, att detta måtte bli så rationellt som möjligt, ty förnuftet skall ändå segra till slut, och det torde falla sig litet svårt, och kanske äfventyrligt, att helt och hållet vända upp och ned på det, som hvar människa finner vara rätt och som tvifvelsutan före nästa riksdag tar sådan skruf hos folket, att man skäms för ett totalt förnekande däraf. För närvarande blygs man för ingenting; men den stund kan komma, då man måste lära sig att skämmas.

* Åsyftar tidens konservativa riksdagstalare: presidenten Hartmansdorff, general Lefrén, Ludvig Boije, Bernhard Rosenblad, prosten Chr. Stenhammar, kommerserådet Olof Wijk, borgmästarne Lagergren, Moberg och Rydin; bönderna Strindlund, Brisman och Petter Jönsson i Träslända.

Emellertid handle hvar och en, som hans vett och heder fordrar, utan bäfvan för utgången. Den ligger ej inom människans område, och jag beklagar den, som för mycket fäster sina ögon därpå. Man förlorar då siktet på det rättas mål och irrar sedan än hit och än dit, utan ledstjärna. Så ha många här i landet börjat med en vacker och slutat med en ömklig roll. Jag lyckönskar grefven till det ärofulla slut på sin lagstiftarebana för denna gång, som nu ligger så nära och som beror blott på utskottets få ännu återstående kraftyttringar.

Innan riksdagen slutas, borde — synes mig — de, som nitälska för representationsförändringen, sammanskjuta kostnaderna till tryckningen af några tusende exemplar af utskottets förslag och ståndsdebatterna i denna fråga, till utspridande bland allmänheten — och synnerligen allmogen. Därigenom finge enhvar lära känna både saken och personerna.

Medan jag skrifver detta, går kanske ministerkassan sin väg till målet. Att den icke blir lottlös, tar jag för gifvet, efter hvad som senast tilldragit sig. Några — för att nyttja salig Hammarskjölds ord — 'dunkla traditioner' hafva antydt, att jag möjligtvis skulle bli inkallad i lagberedningen. Troligen blir däraf ingenting; och jag längtar sannerligen icke efter den äran. Också erbjudas säkert ej sådana villkor, som jag kan antaga. Jag har för lagarbetet redan gjort tämligen stora uppoffringar. Tre flyttningar äro så goda som 1 1/2 eldsvåda, efter ordspråket; och jag har under min förra stockholmstid satt mig i skuld, som jag näppeligen betalar, om jag lefver aldrig så länge. Efter hvad jag hört sägas, skulle man ämna beredningens ledamöter från landet ett arfvode, till lika belopp med den pension ständerna anslagit åt grefve Hård, för det han haft den godheten att ägna en liten del af sin ej särdeles långa lifstid åt statens tjänst. Jag bekänner, att jag ej finner mig benägen att flytta och arbeta för en belöning, som man behagat tillägga den vördnadsvärde grefven, för det han täcktes sitta stilla och göra intet. Mången skall häruti se ett nytt prof af min plebejska oförskämdhet, men jag är säker, att den grefve jag nu skrifver till icke gör det. Huru de döma, som anse lönen böra gifvas, icke för det man arbetar, utan för det man representerar, är mig fullkomligt likgiltigt.

Oföränderlig vänskap alltid och allestädes.

Den 24 april 1841.

Jag kan ganska väl begripa, att man nu bland vän och ovän skjuter skulden på utskottet för representationsfrågans ömkliga slut, förebärande, att det härledt sig från utskottets ohjälpliga radikalism; men det säkra är, att utgången blifvit densamma, om

förslaget varit endast ett jämkningssammelsurium, ty man vill platt ingen reform. Det ena går hvarken mer eller mindre lätt än det andra. Således vore det illa, om man uppoffrade grundsater för den falska inbillningen om sakens snarare framgång.»

Tre dagar senare skref han:

»Herr grefve!

Då jag skref mitt sista bref, hade jag ännu icke läst hvad tidningarna innehållit rörande behandlingen af representationsfrågan i de tre stånden. Denna vämjeliga själaföda har jag sedan intagit. Svedenborg omtalar vissa hålor i andevärlden, där man ovillkorligt retas till kräkning. Sådan har min känsla varit vid mottagandet af de påfliga utdunstningarna från riksdagen, d. v. s. från den del däraf, som påstår sig representera andarnes värld.*

Påfveväldet är invärtes detsamma nu, som det var för 400 år sedan. Hade det äfven en lika yttre makt, så vore det fara värdt, att herr grefven, med sina medbröder i utskottet, råkade ut för samma öde, som Huss och hans anhängare fingo undergå på sin tid. Men det kommer en dag en Luther, likasåväl i den politiska reformationen som i den andliga; och påfvarne gå med stora steg sin ändalykt till mötes. Deras öfvermod vid denna riksdag har påskyndat den betydligt. Det ogillas högt äfven af deras eget stånd, åtminstone här i orten.

Nu 'besvär jag herr grefven' — om icke i en lika gråtande ton som Platen 1823, dock fullt ut så hjärtligt —, att icke utskottet måtte upplösas, innan det låtit de tre stånden veta, att, såsom domarereglen säger, 'vilja och våld är icke landrätt', och innan det gjort sitt testamente, genom en allvarsam framställning af förhållandet och ett vad från den oförskämda tanklöshetens hån till allmänna vettet och rättskänslan hos samtid och eftervärld. Jag förnyar min förra bön, att alla förhandlingarna måtte genom tryck läggas under folkets ögon. Det vore mer än illa, om de senaste laglösheterna skulle få begrafvas i fullkomlig glömska.

Hvad jag nu sagt är ett utbrott af ögonblickets harm; men jag har ej kunnat tillbakahålla det och ber herr grefven ej illa upptaga det, för vänskapens skull.

Hastigast den 27 april 1841.»

* Debatten i prästeståndet var onekligen mustig. Den opartiske Svedelius kännetecknar exempelvis doktor Moréns tal med de orden, att »ett mera våldsamt utbrott af det bittraste partihat finnes knappt i representationsförändringens hela historia, ehuru denna visst icke är fattig på sådana ord och åthäfvor». Det uppvägde mer än fullt Thore Petrés skarpa utfall mot prästeståndet.

Till Kylberg skrifver han samtidigt:

»Har herr kaptenen haft tid eller lust att läsa de tre främsta ståndens ömkliga och skändliga framfarande i representationsfrågan? Bättre kan allting göras. Lag och rätt gälla ej mer. Det är rysligt att se ett sådant hånande af fäderneslandets heligaste angelägenheter. Framför allt står prästernas fräckhet såsom en himmelskriande skandal för eftervärlden. De skola ock säkerligen få sin dom.

26 april 1841.»

Det olagliga i de tre ståndens åtgärd, hvaröfver Richert harmas, skulle väl bestått förnämligast däri, att de vid första riksdagen afslagit ett af konstitutionsutskottet till hvilande framlagdt grundlagsförslag i strid mot den dåvarande lydelsen af 56 § regeringsformen.

Konstitutionsutskottet ansåg emellertid det redan genom de hållna voteringarna i förstärkt utskott vara afgjordt, att ett på den antagna grundsatsen grundadt representationsförslag måste hvila.

Och utskottet aftvang slutligen stånden ett medgifvande härtill, som likväl i prästeståndet gafs ytterst motvilligt »af aktning för medstånden» och i adeln »med uteslutande af premisserna». I förstärkt konstitutionsutskott antogs alltså det afslagna förslaget att hvila med 44 röster mot 35, samma röstetal som förut.

Lilliecrona antecknar den 14 maj:

»Wærn kom med ansiktet strålande af glädje upp på vår byrå, då jag genast såg utgången. Thomander hade voterat öfver 4 à 5 punkter, men då det led till den viktigaste: representationsfrågan, gick han och lät sin suppleant Lindmark rösta i stället. Dennes röst var bestämdt för saken. — — —

Brukspatronerna på den s. k. järnriksdagen hade i dag en middag, där den stora händelsen blifvit firad med tal och skålar.»

Förhållandet, att ett förslag, som hade tre riksstånd emot sig, antogs att hvila, kan synas fullkomligt afvita, men berodde på den makt, som var lagd i konstitutionsutskottets hand, och på det egendomliga förhållandet, att särskildt adeln vid riksdagens början insatt »oppositions-

män» i utskottet — i strid mot den anda, som sedan blef förhärskande å riddarhuset. »Att så kunde tillgå, måste vara ett bevis huru oefterrättlig fyrkammarförfattningen var», yttrar med fog Svedelius.

Emellertid nöjde sig de tre stånden icke med detta utskottets beslut, utan hemställde till Kungl. Maj:t att till nästa riksdag framlägga en kungl. proposition, i händelse det nu hvilande förslaget icke skulle antagas eller sanktioneras. Detta beslut fattades mot landtmarskalken C. O. Palmstiernas önskan. Palmstierna ansåg, att Kungl. Maj:t aldrig borde frestas att öfvergifva den fördelaktiga ställningen att låta striden utkämpas inom representationen, för att, som Heurlin sedan uttryckte det, »sitta med äss och dam i efterhand».

Att en och annan gick med på konstitutionsutskottets förslag egentligen mera för att ett förslag måtte föreligga än af benägenhet för detsamma, framgår exempelvis af Gripenstedts yttrande 1865, att han icke gillat förslaget från 1841, men ansett sig böra bidraga till dess hvilande, »emedan han trodde, att representationsfrågan vore ett ämne, på hvilket nationens uppmärksamhet borde riktas och som behöfde komma till mognad i allmänna öfvertygelsen».

Någon förhoppning om att detta förslag skulle kunna blifva lag i den gamle kungens tid kunde man icke nära. Därtill hade han för tydligt uttalat sin förkärlek för de fyra stånden.

Men ingen visste, hvad »framtiden» bure i sitt sköte. Skulle det hända, att genom någon stark folkrörelse förslaget vunne bifall i stånden, så visste man, att kronprins Oskar icke ärnade sätta sitt veto däremot.

I början af december 1840 hade han förklarat för Thomander, att »ville de hafva samfällda val, så borde de ock få dem. Han befarade icke att få en representation, med hvilken han ej skulle taga sig ut.» (Lilliecronas dagbok.)

XI.

Olika åskådningar i lagfrågan 1840. — Kronprins Oskars ställning till lagreformen. — Lagförslaget vid 1840—41 årens riksdag. — Lagberedningens tillsättande. — Richert och Karl Johan. — Ifrågasatta platser: justitieborgmästarämbetet i Göteborg; — juridisk professur i Lund.

Den, som önskar en koncentrerad sammanfattning af de båda motsatta åskådningssätt, som omkring 1840 gjorde sig gällande rörande lagstiftningen och särskildt lagreformen, finner det i tvenne, nästan samtidigt författade aktstycken.

Det e n a, ur hvilket talar hänförelse för de nya idéerna, läses i Aftonbladet för den 15 februari och är tydligen byggdt på den promemoria, som Richert sände Lars Hierta med sitt bref till Anckarsvärd af den 5 februari 1840. Mångenstädes, såsom i återblicken öfver lagförslagets öden, igenkänner man Richerts hand. Å andra ställen, här och hvar skönjbara, framträder Hiertas penna. Särskildt gäller detta inledningen och afslutningen. Denna artikel ingick i en artikelserie: »E n å t e r b l i c k p å d e t f ö r f l u t n a m e d a f s e e n d e p å d e t t i l l k o m m a n d e», och hade undertiteln: »N y a l a g v e r k e t». Den började med en historik af lagkommittéens ursprung ur 1809 års ständers skrifvelse och en redogörelse för kommittéens yttrande om nödvändigheten af lagens folklighet m. m. samt framhållande af de principer, efter hvilka arbetet skett, hvilka principer »borde lämna enhvar säkerhet för att i det nya lagförslaget hvarken finna några nyheter, som äro oförenliga med våra seder och bruk, eller de fordringar

på förbättring förbisedda, som en stigande upplysning och vår friare samhällsförfattning så högt påkalla».

Härefter heter det, tydligen med Richerts egna ord:

»Den nya lagens öden voro däri lyckliga, att den under de idkeliga basunljuden om andra storverk, som utfördes, lämnades i fred att gå sin jämna gång till slutlig utbildning. Arbetarne voro, i de högas ögon, ringa män, utan anspråk på yttre ära. Okända på samhällets höjder, väckte de ingen afund, utom hos några egenkära juridiska korporationer; och som ingen notabilitet befarade, att deras ofrälse bemödanden någonsin skulle möjligen uttränga hans inflytelse, hörde man ej emot dem höjas det skrik, hvilket eljest aldrig uteblifvit, då någon af nit för fosterlandet yrkat förändring i förlegade institutioner och lagar. Någon gång vinkades visserligen åt dem med afvig hand — ett slags nåd från höjden; men de förstodo ej vinkarna. Slutna inom sig, undveko de således många strider med det konservativa partiet. De fortgingo på sin bana, utan alla konsiderationer; och detta var lyckligt för den goda saken; ty de principer, hvilka de följde, voro till stor del ännu vid den tiden så nya hos oss, att någon allmän opinion ej då kunde rådfrågas. De förlitade sig på de framsteg i upplysning, som en friare statsförfattning, exemplen från andra folk men i synnerhet tryckfriheten och nationens egna känsla af sina behof skulle tillvägabringa; de vädjade till en kommande opinion; och deras arbeten torde hafva bidragit att framkalla den, där den eljest kanhända ännu länge hade uteblifvit.

Öfver dem var ställd en granskande personal; men den anfördes af justitieministern grefve Gyllenborg, som aldrig försökte utöfva något inflytande på de arbetande ledamöternas öfvertygelse. Dessutom gingo af de granskande många bort, innan civillagen hann fullbordas. (Till dem hörde grefve Rosenblad, som aldrig mer lät se sig, sedan han öfvervarit en votering rörande de judiciella målens skiljande från de administrativa verken, hvarvid han förmodligen tyckte den skyldiga vördnaden för hans höga rang åsidosatt.) De frågor, i hvilka de arbetande förut legat under vid omröstningarna inom hela kommittéen, upptogos ånyo, då förslaget efter 1822 omarbetades; och vid revisionen blefvo deras åsikter för det mesta gällande, så att 1826 års förslag kan anses för en produkt af deras gemensamma verksamhet, utom i vissa fall, där två af dem varit af annan mening än den tredje och denne vid slutvoteringen fick pluralitet för sig ibland de granskande, efter hvad protokollen visa.

Så (vi hafva varit i tillfälle att därom öfvertyga oss) fortgick lagkommittéens arbete. Det var omöjligt att utföra detsamma på den korta tid 1809 års ständer önskade; det var ej en gång

klandervärdt, att det icke, under de former som voro föreskrifna, kunde medhinnas till riksdagen 1823. Men vid den riksdagen visade sig ständerna något otåliga öfver dröjsmålet. Tiden hade alltmer utvecklat behofvet af lagens förenklande. Massan af särskilda författningar tillväxte årligen; och än värre: domarekåren började ej visa den självständighet och den upplysta verksamhet, som nationen alltmer behöfde att påräkna, i samma mån som tydliga anledningar förmärktes till administrationens osammanhang och försämring.

Rikets ständer begärde därföre hos konungen 'vidtagande af nödiga mått och steg att påskynda lagkommittéens arbeten, så att hela förslaget till ny civil- och kriminallag så tidigt måtte fullbordas, från trycket utgifvas och allmängöras, att detsamma i den ordning 47 § Riksdagsordningen och 87 § Reg.-F. bestämma, kunde i ett sammanhang komma under ständernas pröfning vid nästa riksdag'. Det var egentligen citerandet af den förra §:n, som gaf anledning, att detta af rikets ständer föranstaltade förslag blef ansedt, enligt konungens skrifvelse till lagkommittéen af den 11 mars 1824, böra så behandlas, att det ej, »af regeringen okändt och icke pröfvadt eller granskadt, borde till ständerna öfverlämnas, enär de själfva icke borde sakna de upplysningar och den ytterligare utveckling förutgående diskussioner i Högsta domstolen och i statsrådet otvifvelaktigt komma att framställa». Emellertid torde detta få anses såsom rätta orsaken till slutliga dröjsmålet med denna viktiga saks afgörande. Nya lagförslaget, pröfvadt direkt af ett af ständernas förstärkta utskott, skulle sannolikt hafva blifvit af dem gilladt, på de skäl här nedan skola nämnas, och om konungen sedermera hyst betänklighet att med blott Högsta domstolens granskning genast bifalla det, är det likväl troligt, att ständernas förnyade beslut skulle hafva upphäft en sådan betänklighet.

Emellertid lyckades det grefve Gyllenborg vid brottmålslagens utarbetande få den granskande öfvervåningen alldeles borttagen. Men ett annat hinder uppställdes. Regeringen förklarade nödigt, att kommitterade för norska brottmålslagens utarbetande skulle sammanträda med den svenska. Denna åtgärd vållade brottmålslagens sena färdigblifvande. Detta blef ett godt skäl att ej år 1829 lämna civillagförslaget till rikets ständer. De erhöllo först hela lagförslaget vid 1834 års riksdag; och äfven då kunde det ej handläggas efter den antagna principen för afgörandet, emedan Högsta domstolen icke granskat brottsmålslagen, som genom rättegångsordningen ansågs stå i samband med civillagen. Konungen yttrade sig äfven vilja höra hofrätterna däröfver; och rikets ständer sågo sig alltså tvingade att inskränka sin åtgärd därmed till en anhållan (här citeras riksdagsbeslutet om tablåkommittéen).

Denna ständernas begäran blef i vår nuvarande regerings händer ett nytt medel att aflägsna den nya lagens antagande, om ej rikets ständer vid denna riksdag skulle visa sig nog beslutna att göra ett jättesteg till ordning och reda i samhällets rättsangelägenheter. Regeringen frånträdde nämligen icke endast ständernas anmaning att företrädesvis lämna arbetets utförande åt de med sina principer och deras kodifieringar bäst bekanta gamla ledamöterna af lagkommittéen, utan, såsom bekant är, uppdrogs äfven befattningen därmed åt personer, som alldeles icke strängt hållit sig vid hvad ständerna begärt och fullständigt utfört detta, utan inlåtit sig i en kritisk behandling af förslaget, som, då den icke grundas på ett helt system, är förvillande och säkert kommer att sönderrycka många viktiga delar däraf, ifall mängden af representanter, som icke äro närmare bekanta med ämnet, skulle däraf låta missleda sig.*

Innan vi våga framställa en öfvertygelse om det steg rikets ständer borde taga i denna angelägenhet, är det en plikt för oss att uppgifva de skäl, hvarpå vi grunda vår önskan, att det nya lagförslaget i sin helhet af rikets ständer vid denna riksdag måtte antagas.

Dessa skäl äro:

1:o att hvarje ständernas bemödande, under närvarande former, att punktvis företaga nya lagförslaget till afgörande skulle vara outförbart; icke endast för den tid, som därtill erfordrades, men väsentligen därföre, att fyrkammardelningen gäckar alla försök till konsekvens i besluten. Lagen skulle blifva ett lappverk, som säkert skulle föranleda till samma oreda som de nuvarande spridda förordningarna, om ej till än värre;

2:o att ett sådant punktvis företaget beslut angående nya lagen skulle göra det nödigt för konungen att åter höra Högsta domstolen öfver detaljerna, innan beslutet af honom kunde sanktioneras, hvilket säkert skulle medföra behofvet att utarbeta ett helt kontraförslag;

3:o att under tiden hvarken regering eller ständer skulle kunna göra ett slut på det obestämda skick, hvari allt, som har sammanhang med lagväsendet, måste under en sådan ställning befinna sig och hvaraf vi redan erfarit följderna under landets 20-åriga provisoriska tillstånd;

4:o att däremot antagandet af de bägge lagförslagen i deras helhet skulle garantera nationen att åter en gång få en helgjuten, symmetrisk och enkel lagbok. Om denna sedan befinnes behäftad med detaljfel, så kunna dessa genast vid nästblifvande riksdag blifva föremål för regeringens och högsta domaremaktens proposi-

* I Aftonbladet 1839, n:r 56, 57, 58, förekommer en skarp kritik särskildt af Boijes tablåer och i n:r 61 och 82 polemik härom.

tioner till rikets ständer, som då icke hade att befara, att de under tiden med omsorg pröfvade förslagen till detaljförändringar skulle lösrycka det hela;

5:o om rikets ständer begärde, att konungen ett år före nästa riksdag täcktes låta offentliggöra de förslag till ändringar, som regeringen, efter Högsta domstolens hörande, kunde finna för godt att föreslå ständerna, satte detta nationen i tillfälle att vid den riksdagen yttra sitt allmänna tänkesätt i dessa delar genom sina ombud. Härigenom finge den nya lagen genast en bestämd utveckling till hvad regering och ständer kunde finna fullt betryggande för framtiden.

Emot denna metod kan göras den invändningen, att det är för mycket begärdt att vilja förmå ständerna på sådant sätt medelst acklamation antaga en hel lagbok. Vi medgifva, att det äfven så vore, om denna lagboks principer vore antingen oriktiga eller vacklande och om således det i själfva verket vore att befara, att icke endast detaljbristerna kunde för ett ögonblick vålla mindre olägenheter, utan äfven andan af lagbestämmelserna inveckla uti fortfarande större svårigheter. För att visa, det vi likväl icke obetänksamt framställt denna åsikt, vilja vi här lämna exempel på principer, i hvilka den nya lagen skiljer sig från den gamla. De skola öfvertyga hvarje fördomsfritt granskande medborgare om den förras bestämda företräde. Se här hvilka dessa principer äro. I civillagen:

1:o att fästning till äktenskap icke har någon juridisk verkan, utan hvilar på ära och tro allena hos fästehjonen, innan den blifvit offentlig gjord genom anmälan till lysning;

2:o att skillnad i äktenskap kan vinnas hos domstol i vissa fall, där den antingen alls icke varit tillåten eller skolat sökas i nådeväg;

3:o att hustru och man njuta lika giftorätt i samfälldt bo, utan skillnad emellan lands- och stadsrätt;

4:o att son och dotter ärfva lika;

5:o att hela det så kallade arfvejordssystemet försvinner i afseende på arfs- och testamentsrätten;

6:o att testamentsfriheten således sträcker sig till allt slags egendom å landet, liksom i stad, och inskränkes endast till bibehållande af en viss del för bröstarfvinge;

7:o att kvinna är myndig, likasåväl som man, vid en viss ålder (25 år för den förra) utan mellankomst af kunglig nåd;

8:o att all rätt till fast egendom skall offentliggöras, äganderätt genom lagfart och nyttjanderätt genom inteckning för att gälla mot tredje man, på det att ingen må kunna bedragas genom hemliga afhandlingar, fideikommisstiftelser, undantagsöfverenskommelser och mera dylikt;

9:o att räntefoten beror på fritt aftal;

10:o att bolagsfirma ej må begagna andra namn än de verkliga bolagsmännens;

11:o att ansökan om egendomsafträde utan bouppteckning eller andra formaliteter afvärjer bysättning, förut bysatt gäldenär är fri, så snart bouppteckning skett och han besvurit densamma; och att bysättning ej äger rum för fordran som blifvit bevakad i konkurs, där ej skäl visas, att gäldenären, efter konkursens slut, undandöljer tillgång för utmätning;

12:o att alla privilegierade domstolar och privilegierade utsökningsauktoriteter skola försvinna;

13:o att domstolarna å landet skola blifva mera permanenta, det vill säga nio gånger om året i stället för tre;

14:o att lagmansrätt å landet och ena instansen i städerna skola upphöra;

15:o att andra än bönder kunna sitta i nämnd på landet;

16:o att protokoll skall kontrolleras genom ordentlig justering;

17:o att man ej skall hindras att söka rättvisa, genom vad och revisionsskillingen, än mindre såsom nu därigenom, att man från hofrätterna nödgas köpa tillbaka desamma handlingar man själf ingifvit och hvilka man förut löst vid underrätterna;

18:o att offentlig och till en del äfven muntlig rättegång skall föras äfven inför öfverrätterna och Högsta domstolen;

19:o att åtskilliga tvister skola afgöras genom särskild nämnd (jury);

20:o att rättegångskostnad ej skall kvittas, i de många fall där sådant förut kunnat ske.

Vi fråga nu, om dessa principer icke befinnas enliga med den allmänna öfvertygelse, som tidsandan utbildat hos oss likasåväl som hos de upplystare af Europas nationer; om i dem finnes det ringaste, som bör kunna afskräcka från deras antagande, och om läsaren sett en enda anmärkning däremot framställas, grundad på skäl, som kunna göra fördelen af deras antagande tvetydig. Vi hafva åtminstone icke funnit de ytliga, nästan endast på inbillade farhågor stödda invändningar, som blifvit gjorda emot desamma, förtjäna ringaste afseende. Att i mindre viktiga frågor man kan träta om företrädet af ett stadgande framför ett annat intill världens ända, är för hvar man tydligt.

Emellan nya kriminallagen och den gamla äger egentligen ingen annan jämförelse rum än den, som gäller i allmänhet emellan människokulturens ståndpunkter 1730 och 1830. Det vill säga emellan begreppen om människans värde, i kristlig mening, vid början och vid slutet af dessa hundrade år. Vi vilja blott

här nämna, att det norska lagarbetet har vunnit mycket bifall inom och utom landet. Efter flera försök att draga ut på tiden med dess antagande måste ändtligen vid sista stortinget norska regeringsmakten fram med en proposition därom. Stortinget hade den klokheten att icke inlåta sig i detaljfrågor, utan gillade förslaget i dess helhet, med fullt förtroende till gagneligheten däraf. Regeringen på stället, med undantag af en enda medlem, hemställde lagen till konungens sanktion. Enligt hvad läsaren vet afslogs den likväl. Något mer än strafflagen har ännu ej utkommit i Norge, ehuru en lagkommitté där funnits alltsedan 1814.

Betraktar man nu behofvet af en till ändamålsenlig enkelhet återförd lagbok, erkänner man de principer vi här ofvan anfört ur det nya lagförslaget; hyser man det förtjänta förtroende till de nitiska och upplysta män, hvilka hos oss utfört arbetet därmed, att de efter bästa förmåga ställt detaljerna i sammanhang med hvarandra, är man öfverens därom, att vår egen tid hvarken erbjuder oss kända män eller erkända principer, som kunna hafva något bättre arbete än deras; vill man beslutsamt söka komma till ett bättre skick, äfven i denna del af samhällsangelägenheterna, då skall det säkert medgifvas, att nya lagverkets antagande i dess helhet vore det nyttigaste steg, som af rikets ständer nu kunde tagas, till betryggande af nationens snara befrielse från godtycke, väld och orättvisa.»

Så lydde det från anhängarnes sida. Det aktstycke från denna tid, i hvilket däremot motståndarnes och den konservativa riktningens hufvudsynpunkter uttalas, härrörde från ingen ringare än den konservativa sidans nestor: Mathias Rosenblad. I ett tal, som han höll vid presidiets nedläggande i Vetenskapsakademien den 8 april 1840, kort efter det han frånträdt justitiestatsministersämbetet, yttrar han, efter att hafva skildrat tillkomsten af 1734 års lag:

»Efter en så sorgfällig beredning och moget öfvervägande är 1734 års lag tillkommen. Den har ock vunnit svenska folkets vördnad och förtroende.

Det synes vara betänkligt att alldeles omskapa den. Domarena skulle blifva nyläringar, folket länge lefva i okunnighet och ovisshet om sina skyldigheter och rättigheter, mångens hopp, grundadt på nu gällande lagar, försvinna. I ett tidehvarf, så utmärkt för skakningar och hvälfningar, för håg att lossa alla band, förkasta det gamla och införa det nya, i ett sådant tidehvarf råder klokheten, att konung och folk gå varsamt till väga med urgamla

lagars förändring. Af en och annan, som är intagen af de reaktionära lärorna, bör man icke döma till folkets sinnesstämning. Folket vördar och älskar sin konung och sina uråldriga institutioner. Det medgifver, att dessa senare efter förändrade förhållanden jämkas och förbättras, men icke att grundvalarna rubbas och kullstörtas. Vår gamla lag bör därföre i det hufvudsakligaste äga bestånd, under det de förbättringar däri med varsam hand införas, som erfarenheten visar vara nyttiga och nödiga.

Bland de väsentliga ändringar i civillagen, som blifvit satta i fråga, äro de, som angå giftorätt, arfsrätt, bördsrätt, testamentsrätt och beloppet af ränta å lån. Enligt nu gällande och rikets äldsta lagar tager adelsmans och bondes son dubbel lott mot dotter. Därtill hafva varit och äro naturliga och politiska skäl. Att fast egendom på landet besittes af son efter son, lägger grund till kärleken för fäderneslandet. Man älskar den jordtorfva, där man är född och uppfödd. Från denna känsla har kärleken till fäderneslandet sin upprinnelse. Sonen, alltsom ålder och krafter tilltaga, biträder fadern vid jordens bruk, vid de därvid ofta förefallande tunga arbeten i köld och hetta, under det dottren sitter i den varma stugan, sysselsatt med lätta göromål. Sonen utgår i den åldrige fadrens ställe till fosterlandets försvar, då dottern lefver i lugnet. Fadern öfverlåter på ålderdomen sin jord till sin son, mera säker om ett ömt bemötande af den, som han gifvit tillvarelse, som han själf uppfostrat och handledt, än af den, som icke står med honom i annan förbindelse, än att han äktat hans dotter. Denna lag har för sig seklers häfd. Icke önskar svenska folket rubbning däruti. Den skulle tillintetgöra det hopp, ja det rättmätiga anspråk söner nu äga, att bibehållas vid de rättigheter, lagen dem nu tillägger och förfäder i sekler ägt och under hvilket hopp mången förblifvit i fädernehuset, i stället för att annorstädes försöka sin lycka.

Lagen om arfsrätt i adels- och bondestånden är ej till borgareståndet lämplig, icke heller till prästeståndet. I äldre tider var en särskild stadslag utgifven och gällande.

Hvad makars giftorätt angår, så hvilar den på lika grund som arfsrätten.

För bibehållandet af nu gällande lag om bördsrätt samt om förbud att bortgifva eller testamentera arfvejord tala samma skäl, som angående arfsrätten äro anförda, och däribland i synnerhet en vis lagstiftares omsorg att bibehålla jorden inom släkterna.

Mångfaldiga äro de rättegångar, som i alla tider blifvit förda och ännu föras bland allmogen om bördsrätt och klander å arfvejords bortgifvande. Det bevisar, att svenska allmogen anser för en dyrbar rätt att bibehållas vid sina fäders jord; och då synes det icke vara skäligt och rådligt att upphäfva den därom gällande urgamla lag.

Lagstiftaren bör vara en medlare emellan den förmögne och den behöfvande. Han bör tillse, att vid penningeförsträckningar den låntagande icke af långifvaren betungas öfver billighetens gräns. Denna gräns bör utstakas sådan, att låntagaren må kunna af kapitalet räkna en emot räntan svarande vinst. På denna grund är allmänna lagen byggd. Hvad långifvaren däröfver tager, anses för ocker och är med ansvar belagdt. Allmänna opinionen har varit och är hos svenska folket så stadgad, att en ockrare anses med förakt. Att upphäfva denna lag och för ränta icke bestämma någon gräns, skulle icke allenast såra folkets rättskänsla utan ock medföra skadliga följder.

Det viktigaste och svåraste för lagstiftaren är att stadga, huru brott och förbrytelser skola straffas. Ändamålet med borgerliga samfundsinrättningen är att njuta fred och säkerhet till person och egendom. Dit bör brottmålslagen syfta och den brottsliges förbättring tillika sökas; men i strid emellan dessa bägge ändamål bör det senare vika för det förra. Att bestämma svårare straff, än det första ändamålet fordrar, är en hårdhet emot förbrytaren; ett lindrigare en hårdhet emot samhället, emot den oskyldige, den fredlige medborgaren. Då nationers lynnen och böjelser äro ganska skiljaktiga, så kunna ej samma strafflagar vara lika lämpliga till dem alla, utan måste rättas efter förhållandet hos hvarje nation. Erfarenheten visar det äfven. Hafva de gällande lagarna hittills uppfyllt sitt ändamål, är vådligt att dem ändra i annat fall, än då med säkerhet kan slutas, att samma ändamål med lindrigare straff kan vinnas. Det bör ock noga tillses, att genom straffens förändring menigheten icke anser brotten mindre straffbara, hvilket skulle leda till deras förökning.

Om dödsstraffs nödvändighet är mycket tvistadt, men något annat så afskräckande, så allmänna säkerheten tryggande gifves icke. En vis lagstiftare stadgar likväl icke dödsstraff utan i de fall, då allmänna säkerheten det oundgängligen kräfver. Ett annat straffsystem skulle gifva den grofve brottslingen förhoppning att genom rymmande (och huru ofta inträffar det icke!) bereda sig tillfälle att icke endast återvinna friheten, utan ock att okänd kunna undankomma till främmande land, där nedsätta sig och möjligen komma i välstånd. Hvad verkan skulle icke så smickrande hopp hafva på lastbara och lättsinniga människors handlingssätt?

Att afskaffa alla kroppsstraff och i stället införa fängelsestraff med eller utan arbete, utom de i lagen utsatta fall, därvid möta stora betänkligheter. Utan cellers inrättande förfela sådana straff sitt ändamål. Anläggningen af dessa slags fängelser, årliga underhållet af den talrika personal, som där skulle inrymmas, komma att uppgå till högst betydliga summor. Blott för år 1838 skulle fångarnes antal hafva ökats med närmare 1,000 personer.

Spöstraff bör icke användas utan för särdeles immoraliska brott, i synnerhet när de itereras, då den brottsliges förbättring icke är att förvänta eller då allmänna säkerheten alltför mycket äfventyras.

Tjufnadsbrott äro de allmännaste. Utom för inbrott, som är för allmänna säkerheten ganska vådligt, samt för kyrkotjufnad, synes stöld första gången böra beläggas med böter och dessa i brist af tillgång alltid förvandlas i fängelse vid vatten och bröd.

Straffet af ärans förlust borde bibehållas i alla de fall, då gärningen är nedrig. Förlust af medborgerligt förtroende skulle i allmänhetens ögon icke anses däremot svarande. Det har hittills endast blifvit användt emot vårdslösa gäldenärer.

Så vidt möjligt är, böra straffen bestämmas, icke på domares godtycke bero att dem svårare eller lindrigare utsätta, där ej i vissa fall det är nödvändigt; men äfven då bör ej rummet emellan straffgraderna vara för stort.

Det vore ganska betänkligt att, emot vår nuvarande lag, förändra rättegången, i gröfre brottmål, till ackusatorisk, det vill säga, att domare icke må därom rannsaka utan att en viss namngifven person därföre anklagas. Nu sammanträder domstolen genast, när en grof missgärning är föröfvad, att därom undersöka, och genom domarens skicklighet blifver den brottslige oftast upptäckt. Mången grof förbrytare skulle i annat fall blifva dold, och mången skulle af farhåga för rekonvention afhållas från misstänkta personers anklagande.

Lagars förändring äger oberäkneligt inflytande på hela samhällets väl. Måtte våra efterkommande kunna säga, att vi med urskillning pröfvat allt och behållit det bästa af hvad vi i arf efter våra förfäder emottagit.»

Så skiljaktiga voro de motsatta uppfattningarna. Man må därför icke förvånas öfver att icke heller 1840—41 års riksdag ledde närmare målet. Det utkom emellertid under denna riksdag en skrift, som var af betydelse i och för sig, men som var ännu mera viktig med hänsyn till att den pekade på hvart »framtidens» makt syftade. Det var den förträffliga broschyr, som kronprins Oskar utgaf på sommaren 1840 under titeln: »Om straff och straffanstalter». Egentligen var den ett inlägg i fångvårdsfrågan och tog till orda för humanare principer å detta område och särskildt för införande af det s. k. Filadelfiasystemet. Men författaren uttalade sig äfven med stor sympati om lagreformen och om de principer, som af lagkommittéens män häfdats. Det hette sålunda:

»I samma mån som upplysning och mänsklighet förmildrat de gällande rättsåsikterna, hafva de fysiskt-affliktiva straffen blifvit afskaffade och brottmålslagstiftningen i alla länder antagit ett kristligare och ädlare syfte. Vi hafva sett, att de samhällen, som på ett våldsamt sätt sökt att utrota brotten genom förbrytarnes död eller marterande, eller ock trott medelst en kostsam förvisning till aflägsna länder kunna friköpa sig från all vård om deras moraliska förbättring, småningom blifvit återförda till en renare uppfattning af sina plikter och nödgats taga sin tillflykt till bestraffningar, som mera omedelbart inverka på den straffades inre väsende, således egentligen psykiska.

I Sverige äga vi redan ett ypperligt, år 1832 från trycket utgifvet förslag till ny kriminallag, där en ädel anda uppenbarar sig i djupt vetenskapliga åsikter och systematiskt ordnade rättsformer. Detta arbete, som i lika rikt mått hedrar författarnes rättskunnighet som deras mänskliga tänkesätt, upptager endast sådana straff som med rättvisans och förnuftets fordringar äro öfverensstämmande.»

Efter att hafva citerat kommitterades uttalanden i motiverna om de särskilda straffarterna och prisat den ädla uppfattning af straffets natur och ändamål, som där kommer till uttryck, uttalar kronprinsen, att man för att vinna en grundad öfvertygelse om förslagets riktighet och värde bör läsa kommitterades svar på de anmärkningar, som blifvit framställda i afseende å den af dem hyllade straffteorien, och tillägger:

»Sverige synes i alla afseenden vara moget att tillägna sig en förbättrad brottmålslagstiftning. En dyrköpt erfarenhet af de föråldrade straffens otillräcklighet samt af deras förnedrande egenskapers svåra följder har upplyst allmänna tänkesättet och beredt öfvergången till en bättre rättslära. Ett lyckligt fredslugn lämnar oss tillfälle att förbättra vårt inre tillstånd, och betydliga, redan befintliga öfverskott bereda tillgång att införa förbättrade straffanstalter. Den år 1734 antagna och från 1736 gällande lagen var visserligen förträfflig på sin tid och vittnade, att vårt fosterland då stod på en hög ståndpunkt i rättskunnighet. Men på dessa hundrade år har den europeiska kulturen framskridit med jättesteg. Odlingen, som då var vissa högre klasser nästan uteslutande förbehållen, börjar alltmer att anses såsom en nationaltillhörighet, hvaraf hvarje samhällsmedlem är berättigad att erhålla sin behöriga andel, ett allmännare erkännande af människans värde har bortjagat mången fördom och utredt begreppen om samhälls-

förhållandena. Skulle icke dessa orsaker utöfva något slags inverkan på våra rättsformer och vår straffteori?

Men, skall man invända, kunna icke de erkända bristerna afhjälpas och förbättringar äga rum, där de kunna anses nödiga, utan att dock förändra brottmålslagen i sin helhet? Därpå svaras, att vidtagande af partiella jämkningar af ett lagverk, där allt måste utveckla sig i systematisk ordning och logisk följdriktighet ifrån vissa allmänna rättsgrunder, vore att beröfva sig det goda, som det gamla i sin helhet ännu kunde möjligen innehålla, utan att vinna de fördelar man af det nya väntar sig. Det onda har redan så mycket gripit omkring sig och hotar att så vådligt utsträcka sin smittande förhärjning, att lappverken icke äro tillräckliga för dess botande.»

Då kronprinsens bok utkommit, sände hans kammarherre, Fabian Wrede, å hans vägnar i augusti 1840 ett exemplar af skriften till Richert och fogade därtill ett bref, i hvilket lästes:

»Studerandet af de ämnen, som däruti förekomma, hafva utgjort hufvudsakliga föremålet för H. K. Höghets sysselsättningar under sistförflutna vinterns lediga stunder och realiserandet af ett på de däruti utvecklade grunder byggdt straffsystem utgör en af hans lifligaste önskningar. Hans Kunglig Höghet har därjämte befallt mig nämna, att han med särdeles tillfredsställelse skulle emottaga ett meddelande af de anmärkningar, som herr expeditionssekreteraren kan finna sig föranlåten att göra mot de i detta arbete förekommande åsikter och förslager.»

Richert besvarade detta bref — som först efter någon tid kom honom till handa — med en längre skrifvelse, ur hvilken må meddelas:

»Jag ber herr baron för K. K. H. kronprinsen betyga min djupa och vördnadsfulla tacksamhet för hans dyrbara gåfva af den bok, som åtföljde brefvet. Jag har ej haft tillfälle se den förut. Herr baron kan således föreställa sig, huru girigt jag läste den. Det har skett med det lifligaste intresse, och jag lade den nyss ifrån mig genomträngd af glädje att finna de idéer, för hvilka jag lefvat och sökt verka, hyllade af den, som i en, efter naturens ordning, icke så aflägsen framtid skall leda mitt fäderneslands öden. Det höfves icke mig att berömma den höge författaren, och jag borde nästan anse mig jäfvad från allt yttrande om boken genom de loford han behagat tilldela den forna lagkommittéen, men denna

kommitté har gått genom ondt rykte och godt rykte. Dess ledamöter ha ej blifvit nedslagna af det förra och få ej uppblåsas af det senare. Jag känner således inom mig icke något hinder för ett oväldigt meddelande af de anmärkningar, H. K. H. befallt mig att afgifva, och jag skulle icke tveka att lyda befallningen, om jag hade något att säga, men jag har sannerligen ingenting funnit, som efter min öfvertygelse kan anmärkas, om det icke skulle vara det vittnesbörd, hvarmed Sveriges lagstiftning blifvit hedrad i noten sid. 13*, ett vittnesbörd som icke alldeles öfverensstämmer med våra gamla lagar, t. ex. Uppl. L. Ärfdabalken kap. 6 och Landslagen Edsb. kap. 39 D. Detta är dock en anmärkning, som hör till hvad man i Tyskland kallar 'elegantjuridik', d. v. s. en juridik utan all praktisk betydelse. Det är en sådan, som jag sällan haft tid eller lust att lägga mig på, och anmärkningen har endast till ändamål att visa, det jag velat, så vidt jag förmått, ställa mig den gifna befallningen till efterrättelse. Jag är säker, att ingen, som med eftertanke och utan inrotade fördomar läser boken, skall kunna undgå att inse det stora företrädet af Pennsylvaniasystemet framför alla andra, i fråga om penitentiärinrättningar. För min egen del har jag varit fullt öfvertygad om ett sådant företräde, alltsedan jag lärt närmare känna detta system. Under lagförslagets utarbetande hade man redan en aning om nödvändigheten af ovillkorlig enslighet såsom grundvalen för ett verksamt straffsystem, och det var fråga om en redaktion, som skulle säga, att fångarne skulle vara i enrum åtminstone om nätterna, hvarigenom man ville antyda syftemålet att närma sig mer och mer till den oafbrutna ensligheten. Auburnska systemet var likväl den tiden det enda, som ansågs bepröfvadt, och man vågade icke afvika därifrån, i synnerhet som man fruktade, att det andra skulle medföra betydligt större kostnader. I denna del, som i allt det öfriga, är den nya boken högst lärorik, och jag kan icke nog beundra det tålamod, den höge författaren haft att efterforska, samla och till ett fullständigt helt ordna den mängd af faktiska upplysningar, som från så många håll skolat hämtas.»

* * *

Emellertid hade 1840 års riksdag sammanträdt. Lagförslaget hade sedan förra riksdagen släpat sig fram. Från hofrätterna hade yttranden inkommit om kriminallagen,

* Åsyftar orden, att »Till heder för vårt fosterland kan anföras, att de (mest barbariska straffen såsom stympning, brännmärkning m. m. d.) i Sverige aldrig varit antagna».

liksom förut om civillagen, men däremot förelåg icke Högsta domstolens utlåtande, beroende på att Kungl. Maj:t dröjt med att underställa densamma lagförslaget i god tid.

Tablåkommittéens åtgärder hade varit besynnerliga. Strax i början yppade sig meningsskiljaktigheter mellan å ena sidan lagmännen Cassel och Norin, å den andra sidan friherre Boije angående arbetsmetoden. De förra påstodo, att i hvarje ämne först lagförslagen och därefter den gällande lagens stadganden borde redovisas, under det att Boije, som höll på utvidgande af nyheterna i den gamla texten, ville gå till väga i omvänd ordning. Denne vädjade till Kungl. Maj:t, som likväl förklarade sig icke vilja taga någon befattning med frågan. Boije ville emellertid ej underkasta sig flertalets beslut (»den frihet att bestämma metoden, som gafs kommittéen, gafs äfven hvarje särskild ledamot»). Och under det de båda andra öfverenskommo att sig emellan dela balkarna i civillagen, arbetade Boije för sig med några strödda balkar och utgaf dessutom en del kritiska anmärkningar.

Emellertid hade tablåkommittéen före riksdagen icke medhunnit mera än civillagsjämförelserna, under det kriminallagen vid riksdagens sammanträde icke förelåg. Dessutom hade den afsagt sig besväret med författandet af de ekonomiska stadganden, som skulle frånskiljas allmänna lagen.

Sådan var situationen, då sent omsider, efter det riksdagen varit samlad i öfver två månader, Kungl. Maj:t företog ärendet. Det var den 24 mars. Regeringen var utan justitiestatsminister, i det Rosenblad afgått i februari och Posse först utnämndes den 28 mars. Justitiekanslern Nerman, som likaledes stod på afgång, föredrog ärendet, otvifvelaktigt i den afgångne justitieministerns anda. Han åberopade saknaden af tablå öfver kriminallagen samt af Högsta domstolens utlåtande såsom hinder för regeringen att företaga granskning däraf, liksom tiden ej heller medgifvit regeringen att granska civillagsförslaget. Innan denna granskning skett, kunde Kungl. Maj:t icke till rikets ständer aflåta någon proposition om samma lagför-

slags slutliga pröfning, men ville underrätta ständerna om dessa förhållanden med tillkännagifvande af Kungl. Maj:ts »förhoppning», att sedan lagverket nu hunnit nära sin fulländning och blott några få preliminäråtgärder återstodo, Kungl. Maj:t till nästa riksmöte skulle kunna framställa proposition.

Dock ärnade Kungl. Maj:t låta afgå särskilda propositioner i öfverensstämmelse med de delar af nya lagen, som utan rubbning å den gällande lagens hufvudprinciper kunde antagas.

Med detta åtgörande kunde framstegsvännerna begripligtvis icke låta sig nöjas.

Inom stånden väcktes frågan på tal från olika håll.

Redan innan den kungliga skrifvelsen förelåg, togo inom bondeståndet ett par västgötarepresentanter saken om hand. J. A. Dahllöf från Älfsborgs län fäste uppmärksamheten på huru stort steg framåt, som skulle vara taget, och huru oändligen välgörande i mångfaldiga afseenden det skulle blifva för nationen, om statsmakterna redan vid detta riksmöte kunde komma i tillfälle att sanktionera ifrågavarande lagförslag, »utmärkta som de voro för en anda af sann rättvisa samt klar och tydlig uppfattning af vår tids mera milda och mänskliga idéer». Man borde ej låta skrämma sig af falska förespeglingar af befarade vådor, som ej gärna uteblefve, när fråga vore att införa något nytt. En annan bonde, Johannes Andersson från Skaraborgs län, Richerts hemtrakt, framlade som egen motion lagkommittéens förslag.

Då den kungl. skrifvelsen föredragits å riddarhuset, föreslog Lars Hierta, efter polemik mot regeringsskrifvelsen, att lagutskottet måtte inkomma med betänkande öfver de nya lagförslagen. V. F. Dalman förordade kriminallagens antagande, under åberopande af Norges exempel, och uttalade sig mot uppskofsåtgärder; likaså David Frölich. C. H. Anckarsvärd påyrkade lagutskottets förstärkande och att riksens ständer måtte såsom sitt beslut till Kungl. Maj:t öfverlämna förslagen till civillag och kriminallag, med anhållan att, om Kungl.

Maj:t ansåge sig kunna till dem lämna bifall, den nya lagen helt eller delvis måtte träda i kraft från och med den 1 januari 1843.

I sitt anförande uttalade Anckarsvärd bland annat, att den, som icke ville uppsätta alla möjliga svepskäl för att fördröja antagandet, skulle erkänna, att riksens ständer lika litet 1845, 1850, 1855 skulle kunna besluta den nya lagens antagande som nu, ifall den måste behandlas med samma minutiösa grannlagenhet som hvarje förändring i de en gång antagna lagarnas speciella stadganden.

Å andra sidan yttrade sig bland andra Ludvig Boije, som sökte ursäkta tablåkommittéen, Åkerhielm, Stråle och Bernhard Rosenblad.

Det betydelsefullaste förslaget väcktes i borgarståndet af Thore Petré, som härvid lärer varit Staaffs språkrör, enligt hvad denne själf meddelade Richert.

Han började med en redogörelse för lagarbetets föregående öden och inlät sig i en rätt hvass kritik af regeringens dröjsmålstaktik alltsedan 1828 och de underlåtenhetssynder den därmed låtit komma sig till last, liksom äfven tablåkommittéens långsamhet behörigen nagelfors. Det hette bland annat:

»Man frågar sig med anledning häraf: hade regeringen haft för afsikt att genom lagverkets framläggande i fulländadt skick möta nationens önskningar, hvarför ej undanrödja de nu anförda hindren? Hvarför dröja med kriminallagens öfverlämnande till Högsta domstolen nära inpå riksdagstiden, då det kunnat ske för flera år tillbaka? Hvarför ej mot kommitterade göra gällande ständernas uttryckliga föreskrift, att lagverkstablån borde vara utarbetad och i tryck utgifven tidigt före riksdagen? Och hvad hindrade väl regeringen att låta dessa tablåkommitterade i tid framlägga åtminstone en uppgift på de i förra civillagen införda, till kriminallagen hänvista ansvarsbestämmelser med därom i sistnämnda lag gifna stadganden, då det sedan varit ganska lätt att genom deras användande till en transitorisk lag åstadkomma möjlighet af civillagens antagande? Genom att visa nit och kraft uti ett för samtid och eftervärld påräknadt lagstiftningsvärf hade i sanning den från skådebanan nu afgångne justitieministern åt sig förvarat ett mera ärofullt minne än genom några efemära, dåligt redigerade årsberättelser om lagstiftningens tillstånd och tabeller om fastighetsförsäljningar och inteckningar m. m.

Rörande tablåerna framhölls, att om dem blott gällde ett omdöme: att de saknade användbarhet för det åsyftade ändamålet, enär de utgjordes af böcker, som i vidd öfverstego alla de arbeten, hvilkas väsentliga innehåll genom dem skulle åskådliggöras. Metoden afveke helt och hållet från ständernas plan och invecklade i stället för underlättade föredragningen.

Då nu dessa omständigheter utgjorde hinder för ständerna att företaga lagförslaget till granskning, föreslog Petré, att en kommitté ofördröjligen nedsattes, som granskade lagförslaget; så snart en balk vore färdig, skulle den föredragas inför konungen, hvarefter de sålunda balkvis antagna förslagen skulle utgifvas af trycket under benämning Kungl. Maj:ts beslutade propositioner om lagverket, och borde allt vara färdigt före nästa riksdag. Dessutom ansåg Petré särskilda åtgärder vara nödvändiga i konstitutionellt afseende, för att vid en kommande riksdag ständerna hinderlöst af gällande former kunde besluta om lagen.

Detta förslag, för hvilket Petré komplimenterades äfven af en motståndare som borgmästare Lagergren — de konservatives främste man i borgarståndet —, vann i hufvudsak lagutskottets tillstyrkan, hvarjämte utskottet, på förslag af Hegardt, särskildt tillade, att lagkommittéens kvarlefvande ledamöter, Richert och Staaff, borde i kommittéen insättas.

Emellertid väckte lagutskottets hemställan en del motsägelser i tre stånd, som återremitterade ärendet. Särskildt framhölls, att det icke ginge an, att Kungl. Maj:t på förhand fattade beslut om framtida propositioner till ständerna, enär ju både justitieministerstaburett och tron kunde skifta innehafvare. Därjämte anmärktes, att det icke vore fullt lämpligt, att riksens ständer rent af utnämnde några vissa personer att i den slutliga pröfningen deltaga, hvaremot genmäldes, att det vore i hög grad gagneligt, om de äldre kommittéledamöterna deltoge.

Slutligen beslöts, att »då hela landet satte den största vikt vid frågan om ett förbättradt lagverk, särdeles i af-

seende å brottmålslagstiftningen, där behofvet med hvarje dag blefve mera bjudande», ständerna ansågo sakens vikt och angelägenhet fordra, att lagförslagen underginge en ytterligare granskning för att slutligen bereda och afpassa förslagen för ändamålet att sättas i kraft och verksamhet, och borde en lagberedning tillsättas, bestående af justitieministern, två justitieråd, justitiekanslern och justitieombudsmannen jämte fem andra lagfarne män, att, i den mån hvarje del af lagverket fulländats, det måtte inför Kungl. Maj:t föredragas, och att det hela borde vara fulländadt före den riksdag, som näst efter tre år från innevarande riksdag infölle.

Ständerna fattade för öfrigt vid denna riksdag beslut om flera lagändringar. Bland dem var grundlagsändringen om regeringens omorganisation obetingadt den viktigaste. Den sanktionerades efter någon tvekan. Inom strafflagen beslötos flera mildringar, däribland borttagandet af skärpning af dödsstraff, likaledes beslötos vissa ändringar i utsökningsbalken, konkurslagen o. d. Äfven dessa gillades.

Icke få andra af ständerna beslutade reformer vunno däremot icke Kungl. Maj:ts godkännande, däribland den lika arfsrätten och giftorätten, som nu första gången förelåg såsom riksdagsbeslut genom de tre ofrälse ståndens bifall. Kungl. Maj:t förklarade sig emellertid anse de ändringar och formuleringar, som fordrades i gällande lagar om giftorätt och arfsrätt, böra göras i sammanhang med införande af den nya civillagen och önskade i ett system, lättfattligt för både domare och rättssökande, få framställa de särskildt hit hörande stadgandena samt fann sig på grund häraf för närvarande böra vägra bifall.

Likaledes förkastades ständernas beslut om utvidgande af testamentsfriheten.

Äfven ständernas beslut om indragning af lagmansrätter samt afskaffande af kämnärsrätter och riddarsynerätter blef af Kungl. Maj:t afslaget.

Däremot fann Kungl. Maj:t skäligt bifalla ständernas önskan om en lagberednings tillsättande. Men

stora svårigheter yppade sig rörande dess sammansättning, i det den gamle konungen icke ville följa justitieministerns råd utan i stället lyssnade till »kamarillans», som var vunnen af lagförslagets motståndare. Törnebladhs kandidater voro: i främsta rummet Richert, vidare Staaff, lagman Cassel, hofrättsrådet Schmidt och professor Bergfalk. Men i stället för de båda senare hade konungen inspirerats att hålla på Ludvig Boije och landshöfding Nerman, ehuru han dock efter Törnebladhs framställning lät Nerman fara.

Redan i juli skrifver Törnebladh till Richert och meddelar konfidentiellt, att Kungl. Maj:t i främsta rummet utsett honom till ledamot af beredningen, men innan utnämningen blefve offentlig, hade Törnebladh dock för egen del och i alla deras namn, som intresserade sig för den stora och viktiga saken, velat anhålla, att Richert icke måtte undandraga sig att själf lägga sista handen vid sitt verk.

Samtidigt hade han dock bedt Staaff meddela Richert hvilka personer i öfrigt voro tillärnade, men säga, att Törnebladh icke skrefve till Boije, förrän han genom Staaff fått veta, om Richert ville ingå tillsammans med denne. Blefve svaret nekande, så ärnade Törnebladh ytterligare försöka hos konungen utverka Boijes uteslutande; och sedan det visat sig, om detta lyckades eller icke, skulle Staaff meddela detta åt Richert, som först då borde lämna definitivt svar.

Staaff tillägger, att »den lille friherren säkerligen torde bortblåsas», så snart Richert gjorde det till villkor; äfven därförutan skulle han troligen icke blifva nämnd utan enhällig reservation af hela statsrådet, helst det torde vara svårt att skaffa åt honom medarbetare med något anseende hos allmänheten. Staaff hade själf länge tvekat att mottaga uppdraget men trodde icke, att det förestående arbetet skulle blifva så svårt, då endast en slutlig granskning af det rika materialet vore i fråga och båda bäst visste, hur omsorgsfullt lagförslagen voro förberedda; de läto sig ej så lätt kullslås med lösa detalj-

anmärkningar, framkastade utan kännedom af systemet. Nog skulle likväl ofta saknaden af Zenius bittert låta känna sig.

Staaff gjorde sig förhoppning, att det Boijeska intermezzot skulle blifva utan påföljd och Richerts vänner snart återse honom i hufvudstaden.

Men så skulle det icke gå. Justitiestatsministern hade tydligen genom Staaff erhållit det svar han från Richert väntat — att denne icke ville ingå tillsammans med Boije. Konungen hade häröfver blifvit harmsen och hade dikterat för Törnebladh sin åsikt i följande ord:

»Quand l'autorité parle au nom de la loi, elle n'admet des conditions avec personne, parce que la loi étant souveraine, c'est elle seule qui commande.

Quand on propose un emploi quelconque à un citoyen, il a sans doute le droit de consulter sa capacité, ses connaissances et son aptitude pour les fonctions qui lui sont offertes.

Après qu'il a interrogé sa conscience, il a le droit de se juger lui-même.

Un oui suffit pour l'acceptation, un non pour décliner le choix.»

Staaff, som den 29 juli sänder Richert detta meddelande, tillägger: »Är det ej bedröfligt, att sakerna skola stå på sådant sätt. I bottnen ligger en lätt insedd afsikt, att hela arbetet skall förstöras. Men vi böra sätta oss öfver dessa kapricer, om det goda ändamålet kan framtvingas. Med de många domsagornas bortgifvande står ej bättre till. Kamarillans subjekter skola fram på bekostnad af meriterade sökande, och när rådgifvarne börja protestera, heter det strax: 'Ajournez'.»

Emellertid beder Staaff, på Törnebladhs vägnar, att Richert nu ville tillkännagifva i ett bref till honom, att han oaktadt betänkligheter ville hörsamma kallelsen, så snart han fått veta, hvilka de öfriga ledamöterna äro och att icke Nerman eller Boije är bland dem.

»Det är nödigt», skrifver han, »att hans exc. har ett så beskaffadt officiellt svar, innan ärendet slutligen

förekommer till afgörande. Väl kan det hända, att H. M:t, som redan yttrat misshag däröfver, att man ville föreskrifva honom lag, envisas att nämna ledamöter efter sitt hufvud och N:s (Nermans) inspiration; man kan då ej hjälpa det, men han bör ej få tillfälle låta förljuda, att han velat kalla dig och att du absolut afslagit anbudet.»

Efter detta förstår man, att Törnebladh ej blef särdeles öfverraskad, då han mottog ett den 4 augusti dagtecknadt bref från Richert, hvilken efter några ursäkter för den betänketid han tagit, beroende på de vanskligheter en flyttning för honom medförde, skref:

»Vanan att låta det enskilda vika för det allmänna, den fortfarande kärleken till en sak, som ifrån yngre åren varit mig dyrbar, och en inre röst, som bjuder mig att offra äfven mina sista krafter på ett arbete, som jag ägnat en stor del af mitt föregående lif, hafva snart hos mig kväft all tvekan; — och jag har nu äran förklara, att jag underdånigt lyder kallelsen på de af E. E. uppgifna villkor, och såvida jag, sedan jag fått veta, hvilka de personer äro som skulle, jämte mig, blifva ledamöter i beredningen, tilltror mig att, med dem såsom medarbetare, däruti ingå.

I en domstol eller i ett kollegium, där fråga är om tillvägabringandet af beslut, vare sig genom öfverläggning eller omröstning, för hvarje särskildt fall, har en ofta förekommande stridighet i meningar otvifvelaktigt ett ganska menligt inflytande på sakernas behandling; men detta inflytande är dock, för arbetets gång i det hela, af långt mindre betydenhet än saknaden af samdräkt hos personer, som tillsättas att, under oafbruten utväxling af idéer, inbördes medverka till frambringandet af ett gemensamt helt i lagstiftningsväg. Detta hela måste byggas på grundsatser, som ej tåla splittring. Det är öfvertygelsen om enhet och konsekvens hos lagstiftaren, som skall i framtiden tjäna till ledtråd för lagskiparen, då bokstafven, den han har att tyda, synes honom mindre klar. Men enhet och konsekvens kunna ej inläggas i en lag, om de icke förut finnas i förstånd och vilja hos lagens författare.

Vikten af denna anmärkning inses af ingen bättre än af E. E., som själf har så mycken del i det största af de redan färdiga lagförslagen och som, under de många öfverläggningar, hvilka föregingo slutliga utgifvandet däraf, säkerligen till sitt rätta värde bedömde den enighet i alla genomgripande principfrågor och den sämja i ett ofta tröttsamt arbete för verkets framgång, som rådde hos de då varande ledamöterna i lagkommittéen: en sämja, hvilken

Maj:t ansåge sig kunna till dem lämna bifall, den nya lagen helt eller delvis måtte träda i kraft från och med den 1 januari 1843.

I sitt anförande uttalade Anckarsvärd bland annat, att den, som icke ville uppsätta alla möjliga svepskäl för att fördröja antagandet, skulle erkänna, att riksens ständer lika litet 1845, 1850, 1855 skulle kunna besluta den nya lagens antagande som nu, ifall den måste behandlas med samma minutiösa grannlagenhet som hvarje förändring i de en gång antagna lagarnas speciella stadganden.

Å andra sidan yttrade sig bland andra Ludvig Boije, som sökte ursäkta tablåkommittéen, Åkerhielm, Stråle och Bernhard Rosenblad.

Det betydelsefullaste förslaget väcktes i borgarståndet af Thore Petré, som härvid lärer varit Staaffs språkrör, enligt hvad denne själf meddelade Richert.

Han började med en redogörelse för lagarbetets föregående öden och inlät sig i en rätt hvass kritik af regeringens dröjsmålstaktik alltsedan 1828 och de underlåtenhetssynder den därmed låtit komma sig till last, liksom äfven tablåkommittéens långsamhet behörigen nagelfors. Det hette bland annat:

»Man frågar sig med anledning häraf: hade regeringen haft för afsikt att genom lagverkets framläggande i fulländadt skick möta nationens önskningar, hvarför ej undanrödja de nu anförda hindren? Hvarför dröja med kriminallagens öfverlämnande till Högsta domstolen nära inpå riksdagstiden, då det kunnat ske för flera år tillbaka? Hvarför ej mot kommitterade göra gällande ständernas uttryckliga föreskrift, att lagverkstablån borde vara utarbetad och i tryck utgifven tidigt före riksdagen? Och hvad hindrade väl regeringen att låta dessa tablåkommitterade i tid framlägga åtminstone en uppgift på de i förra civillagen införda, till kriminallagen hänvista ansvarsbestämmelser med därom i sistnämnda lag gifna stadganden, då det sedan varit ganska lätt att genom deras användande till en transitorisk lag åstadkomma möjlighet af civillagens antagande? Genom att visa nit och kraft uti ett för samtid och eftervärld påräknadt lagstiftningsvärf hade i sanning den från skådebanan nu afgångne justitieministern åt sig förvarat ett mera ärofullt minne än genom några efemära, dåligt redigerade årsberättelser om lagstiftningens tillstånd och tabeller om fastighetsförsäljningar och inteckningar m. m.

Rörande tablåerna framhölls, att om dem blott gällde ett omdöme: att de saknade användbarhet för det åsyftade ändamålet, enär de utgjordes af böcker, som i vidd öfverstego alla de arbeten, hvilkas väsentliga innehåll genom dem skulle åskådliggöras. Metoden afveka helt och hållet från ständernas plan och invecklade i stället för underlättade föredragningen.

Då nu dessa omständigheter utgjorde hinder för ständerna att företaga lagförslaget till granskning, föreslog Petré, att en kommitté ofördröjligen nedsattes, som granskade lagförslaget; så snart en balk vore färdig, skulle den föredragas inför konungen, hvarefter de sålunda balkvis antagna förslagen skulle utgifvas af trycket under benämning Kungl. Maj:ts beslutade propositioner om lagverket, och borde allt vara färdigt före nästa riksdag. Dessutom ansåg Petré särskilda åtgärder vara nödvändiga i konstitutionellt afseende, för att vid en kommande riksdag ständerna hinderlöst af gällande former kunde besluta om lagen.

Detta förslag, för hvilket Petré komplimenterades äfven af en motståndare som borgmästare Lagergren — de konservatives främste man i borgarståndet —, vann i hufvudsak lagutskottets tillstyrkan, hvarjämte utskottet, på förslag af Hegardt, särskildt tillade, att lagkommittéens kvarlefvande ledamöter, Richert och Staaff, borde i kommittéen insättas.

Emellertid väckte lagutskottets hemställan en del motsägelser i tre stånd, som återremitterade ärendet. Särskildt framhölls, att det icke ginge an, att Kungl. Maj:t på förhand fattade beslut om framtida propositioner till ständerna, enär ju både justitieministerstaburett och tron kunde skifta innehafvare. Därjämte anmärktes, att det icke vore fullt lämpligt, att riksens ständer rent af utnämnde några vissa personer att i den slutliga pröfningen deltaga, hvaremot genmäldes, att det vore i hög grad gagneligt, om de äldre kommittéledamöterna deltoge.

Slutligen beslöts, att »då hela landet satte den största vikt vid frågan om ett förbättradt lagverk, särdeles i af-

seende å brottmålslagstiftningen, där behofvet med hvarje dag blefve mera bjudande», ständerna ansågo sakens vikt och angelägenhet fordra, att lagförslagen underginge en ytterligare granskning för att slutligen bereda och afpassa förslagen för ändamålet att sättas i kraft och verksamhet, och borde en lagberedning tillsättas, bestående af justitieministern, två justitieråd, justitiekanslern och justitieombudsmannen jämte fem andra lagfarne män, att, i den mån hvarje del af lagverket fulländats, det måtte inför Kungl. Maj:t föredragas, och att det hela borde vara fulländadt före den riksdag, som näst efter tre år från innevarande riksdag infölle.

Ständerna fattade för öfrigt vid denna riksdag beslut om flera lagändringar. Bland dem var grundlagsändringen om regeringens omorganisation obetingadt den viktigaste. Den sanktionerades efter någon tvekan. Inom strafflagen beslötos flera mildringar, däribland borttagandet af skärpning af dödsstraff, likaledes beslötos vissa ändringar i utsökningsbalken, konkurslagen o. d. Äfven dessa gillades.

Icke få andra af ständerna beslutade reformer vunno däremot icke Kungl. Maj:ts godkännande, däribland den lika arfsrätten och giftorätten, som nu första gången förelåg såsom riksdagsbeslut genom de tre ofrälse ståndens bifall. Kungl. Maj:t förklarade sig emellertid anse de ändringar och formuleringar, som fordrades i gällande lagar om giftorätt och arfsrätt, böra göras i sammanhang med införande af den nya civillagen och önskade i ett system, lättfattligt för både domare och rättssökande, få framställa de särskildt hit hörande stadgandena samt fann sig på grund häraf för närvarande böra vägra bifall.

Likaledes förkastades ständernas beslut om utvidgande af testamentsfriheten.

Äfven ständernas beslut om indragning af lagmansrätter samt afskaffande af kämnärsrätter och riddarsynerätter blef af Kungl. Maj:t afslaget.

Däremot fann Kungl. Maj:t skäligt bifalla ständernas önskan om en lagberednings tillsättande. Men

stora svårigheter yppade sig rörande dess sammansättning, i det den gamle konungen icke ville följa justitieministerns råd utan i stället lyssnade till »kamarillans», som var vunnen af lagförslagets motståndare. Törnebladhs kandidater voro: i främsta rummet Richert, vidare Staaff, lagman Cassel, hofrättsrådet Schmidt och professor Bergfalk. Men i stället för de båda senare hade konungen inspirerats att hålla på Ludvig Boije och landshöfding Nerman, ehuru han dock efter Törnebladhs framställning lät Nerman fara.

Redan i juli skrifver Törnebladh till Richert och meddelar konfidentiellt, att Kungl. Maj:t i främsta rummet utsett honom till ledamot af beredningen, men innan utnämningen blefve offentlig, hade Törnebladh dock för egen del och i alla deras namn, som intresserade sig för den stora och viktiga saken, velat anhålla, att Richert icke måtte undandraga sig att själf lägga sista handen vid sitt verk.

Samtidigt hade han dock bedt Staaff meddela Richert hvilka personer i öfrigt voro tillärnade, men säga, att Törnebladh icke skrefve till Boije, förrän han genom Staaff fått veta, om Richert ville ingå tillsammans med denne. Blefve svaret nekande, så ärnade Törnebladh ytterligare försöka hos konungen utverka Boijes uteslutande; och sedan det visat sig, om detta lyckades eller icke, skulle Staaff meddela detta åt Richert, som först då borde lämna definitivt svar.

Staaff tillägger, att »den lille friherren säkerligen torde bortblåsas», så snart Richert gjorde det till villkor; äfven därförutan skulle han troligen icke blifva nämnd utan enhällig reservation af hela statsrådet, helst det torde vara svårt att skaffa åt honom medarbetare med något anseende hos allmänheten. Staaff hade själf länge tvekat att mottaga uppdraget men trodde icke, att det förestående arbetet skulle blifva så svårt, då endast en slutlig granskning af det rika materialet vore i fråga och båda bäst visste, hur omsorgsfullt lagförslagen voro förberedda; de läto sig ej så lätt kullslås med lösa detalj-

anmärkningar, framkastade utan kännedom af systemet. Nog skulle likväl ofta saknaden af Zenius bittert låta känna sig.

Staaff gjorde sig förhoppning, att det Boijeska intermezzot skulle blifva utan påföljd och Richerts vänner snart återse honom i hufvudstaden.

Men så skulle det icke gå. Justitiestatsministern hade tydligen genom Staaff erhållit det svar han från Richert väntat — att denne icke ville ingå tillsammans med Boije. Konungen hade häröfver blifvit harmsen och hade dikterat för Törnebladh sin åsikt i följande ord:

»Quand l'autorité parle au nom de la loi, elle n'admet des conditions avec personne, parce que la loi étant souveraine, c'est elle seule qui commande.

Quand on propose un emploi quelconque à un citoyen, il a sans doute le droit de consulter sa capacité, ses connaissances et son aptitude pour les fonctions qui lui sont offertes.

Après qu'il a interrogé sa conscience, il a le droit de se juger lui-même.

Un oui suffit pour l'acceptation, un non pour décliner le choix.»

Staaff, som den 29 juli sänder Richert detta meddelande, tillägger: »Är det ej bedröfligt, att sakerna skola stå på sådant sätt. I bottnen ligger en lätt insedd afsikt, att hela arbetet skall förstöras. Men vi böra sätta oss öfver dessa kapricer, om det goda ändamålet kan framtvingas. Med de många domsagornas bortgifvande står ej bättre till. Kamarillans subjekter skola fram på bekostnad af meriterade sökande, och när rådgifvarne börja protestera, heter det strax: 'Ajournez'.»

Emellertid beder Staaff, på Törnebladhs vägnar, att Richert nu ville tillkännagifva i ett bref till honom, att han oaktadt betänkligheter ville hörsamma kallelsen, så snart han fått veta, hvilka de öfriga ledamöterna äro och att icke Nerman eller Boije är bland dem.

»Det är nödigt», skrifver han, »att hans exc. har ett så beskaffadt officiellt svar, innan ärendet slutligen

förekommer till afgörande. Väl kan det hända, att H. M:t, som redan yttrat misshag däröfver, att man ville föreskrifva honom lag, envisas att nämna ledamöter efter sitt hufvud och N:s (Nermans) inspiration; man kan då ej hjälpa det, men han bör ej få tillfälle låta förljuda, att han velat kalla dig och att du absolut afslagit anbudet.»

Efter detta förstår man, att Törnebladh ej blef särdeles öfverraskad, då han mottog ett den 4 augusti dagtecknadt bref från Richert, hvilken efter några ursäkter för den betänketid han tagit, beroende på de vanskligheter en flyttning för honom medförde, skref:

»Vanan att låta det enskilda vika för det allmänna, den fortfarande kärleken till en sak, som ifrån yngre åren varit mig dyrbar, och en inre röst, som bjuder mig att offra äfven mina sista krafter på ett arbete, som jag ägnat en stor del af mitt föregående lif, hafva snart hos mig kväft all tvekan; — och jag har nu äran förklara, att jag underdånigt lyder kallelsen på de af E. E. uppgifna villkor, och såvida jag, sedan jag fått veta, hvilka de personer äro som skulle, jämte mig, blifva ledamöter i beredningen, tilltror mig att, med dem såsom medarbetare, däruti ingå.

I en domstol eller i ett kollegium, där fråga är om tillvägabringandet af beslut, vare sig genom öfverläggning eller omröstning, för hvarje särskildt fall, har en ofta förekommande stridighet i meningar otvifvelaktigt ett ganska menligt inflytande på sakernas behandling; men detta inflytande är dock, för arbetets gång i det hela, af långt mindre betydenhet än saknaden af samdräkt hos personer, som tillsättas att, under oafbruten utväxling af idéer, inbördes medverka till frambringandet af ett gemensamt helt i lagstiftningsväg. Detta hela måste byggas på grundsatser, som ej tåla splittring. Det är öfvertygelsen om enhet och konsekvens hos lagstiftaren, som skall i framtiden tjäna till ledtråd för lagskiparen, då bokstafven, den han har att tyda, synes honom mindre klar. Men enhet och konsekvens kunna ej inläggas i en lag, om de icke förut finnas i förstånd och vilja hos lagens författare.

Vikten af denna anmärkning inses af ingen bättre än af E. E., som själf har så mycken del i det största af de redan färdiga lagförslagen och som, under de många öfverläggningar, hvilka föregingo slutliga utgifvandet däraf, säkerligen till sitt rätta värde bedömde den enighet i alla genomgripande principfrågor och den sämja i ett ofta tröttsamt arbete för verkets framgång, som rådde hos de då varande ledamöterna i lagkommittéen: en sämja, hvilken

det torde få tillskrifvas, att af allt det klander, lagförslagen varit underkastade, icke något gått därpå ut, att de skulle sakna den förut omtalade nödvändiga egenskapen af enhet och konsekvens.
För att nu kunna bestämdt fatta mitt beslut i afseende på kallelsens emottagande, vågar jag utbedja mig underrättelse om de personers namn, som äro valda till mina medarbetare i beredningen. Blotta namnen äro mig tillräckliga att veta, emedan jag tager för gifvet, att endast allmänt kända personer kunna komma i fråga. Skulle ibland dessa, såsom tidningarna förkunnat, befinna sig landshöfding Nerman eller f. d. revisionssekreteraren friherre Boije, får jag på förhand förklara, att jag i beredningen icke kan ingå.»

Richerts skrifvelse var emellertid utan verkan på högsta ort.

Den 16 augusti skrifver Staaff, att, »emot allt hvad rimligen bort och kunnat förmodas, har den lille mannen så väl bedrifvit sin sak hos allenastyrandet, att honom blifvit bestämdt lofvad en plats i lagberedningen utan allt afseende på Richerts förklarande». — — — »En stor kraftlöshet råder i konseljen, särdeles hos hans exc.» — — »Alla vilja kalla Boijens val otroligt. Emellertid är det en bedröflig sanning. — — — Hvad man ej kan hjälpa, måste man tåla; på det högsta smärtar det mig dock, att saken kunnat taga en så fatal vändning.»

Den 20 augusti var Staaff befalld till audiens.

»Högstdensamme förklarade i nådiga ordalag sin önskan, att jag ville antaga en plats i kommittéen, hvilket jag dock, som du lätt förstår, underdånigst undanbad mig. Hans Maj:t fortfor att för dig yttra gynnande tänkesätt, men beklagade, att du genom din djärfhet att föreskrifva villkor betagit beredningen fördelen af din medverkan.»

I den liberala pressen yttrade man sig med skärpa mot Boijes kandidatur, under det Svenska Biet genom en insändare i viss mån tog honom i försvar (1841 n:r 190).

Märkligast af uppsatserna mot Boije var en i Aftonbladet den 30 augusti införd, innan ännu kommittéens utnämning var officiellt känd. Denna uppsats var författad af Staaff (enligt hvad denne meddelar Richert), men rubriken, »Kamarillakotteriet puffar för

stitutionell styrelse, så är den åtminstone föga mer än skuggan af en skugga.»

Och i Freja, där Johansson förde ordet, hette det, att Boijes val finge ett ännu betänkligare utseende genom att de män, som voro självskrifna, Richert och Staaff, för hans skull undandragit sig förtroendet, hvarigenom alla förhoppningar om något dugligt resultat af beredningens öfverläggningar försvunnit; »hvad skall man säga om ett slikt beteende af de styrande, hvilka bittida och sent förkunna, att folkets väl utgör deras främsta och oaflåtliga ögonmärke?»

Emellertid skulle konungens mot rådgifvarnes råd fattade beslut visa sig svårt att utföra. Det gick som man spått, att ingen gärna ville vara kamrat med Boije, icke ens, som man antagit, Cassel, som i det längsta troddes skola gifva vika för bearbetningarna.*

Alla ledamöterna utom Boije, liksom ock sekreteraren Järta, undanbådo sig nämligen äran, ehuru på olika skäl.

Hofrättsrådet Schmidt, den ansedde utgifvaren af Juridiskt arkiv, talade klarast. Han hade visserligen gjort sig bekant med förslagen såsom ledamot af hofrätten och såsom redaktör af Juridiskt arkiv, och hans åsikter voro lämnade åt offentligheten. Om de än kunde undergå modifikationer genom konsultation med mera upplysta och erfarna män, torde de dock i hufvudsak eller principfrågor förbli oförändrade. Han vore därför öfvertygad, att hans biträde i lagberedningen föga skulle lända till åsyftadt ändamål, om ej Richert och Staaff tillika inträdde. Men då så ej vore fallet, utan närmaste ledningen skulle anförtros åt Boije, hvars om förslagen offentligen meddelade tanke i flera hufvudsakliga delar ej stämde öfverens med Schmidts, anhöll han att blifva frikallad från ett förtroende, som han under andra omständigheter utan tvekan tilltrott sig antaga.

* Staaffs bref till Richert innehålla i detta afseende rätt skarpa omdömen.

le monde; il y aura des brigues, des intérêts, des motifs tout à fait étrangers au mérite et à la capacité des individes. Ceux qui feront le choix auront moins d'égard au bien général qu'au désir de placer leurs créatures; et la première des recommandations sera d'être plus dévoué à l'autorité qui dispose des honneurs et du profit, qu'à la nation même qui ne donne ni des titres ni des pensions.»

Artikelförfattaren säger sig icke ha velat öfversätta dessa citat, »i hopp att de måhända i original må komma att läsas af H. M. Konungen själf, och Hans Maj:t, som utan tvifvel måste vara lika benägen för ett resultat af den långa lagberedningen som någon annan i Sveriges rike och som vi speciellt veta åtminstone förr icke varit obenägen för det nya lagförslagets hufvudprinciper, därigenom möjligen må föranledas att äfven låta läsa för sig de här ofvan anförda bevisen på friherre Boijes oskicklighet till en plats, hvarifrån hans närvaro skulle förjaga alla dem, som rikets ständer kunna önska på densamma.»

Fåfäng förhoppning! När detta trycktes, var saken redan slutligt afgjord, och för öfrigt voro, som Staaff skref till Richert, angreppen på Boije ett skäl mera till dennes fördel, »ty allenastyrandet ville just visa sin kraftfullhet genom att ej lyssna till det publicistiska skränet».

Redan dagen före Staaffs ofvan omtalade audiens, alltså den 19 augusti, lärer den s. k. »kammarkonseljen» beslutit hvilka som skulle ingå i beredningen — bland dem Boije. Och i statsrådet hade ärendet förevarit den 28 augusti. Statsrådsprotokollet rent af summerar de föregående månadernas tilldragelser. Närvarande voro Törnebladh, Lagerbielke, O. I. Fåhræus, Johan af Wingård, Ihre, Grubbe, Mörner och Staël von Holstein.

Justitieministern (Törnebladh) tillkännagaf först, att han med nådig tillåtelse underrättat Richert och Staaff, att Kungl. Maj:t med sitt val fallit på dem. Han meddelar därefter nästan ordagrant Richerts svar med där-

vid fästa villkor; Staaff hade muntligen förklarat sig endast kunna och vilja ingå, om Richert mottoge kallelsen.

Efter detta anförande anmärkte H. M. konungen följande, i hvilket vi återfinna några satser ur det nyss meddelade diktatet till Törnebladh:

»När högsta makten bjuder i lagens namn, äger ingen att föreskrifva några villkor, ty som lagen är allrådande, befaller den ock ensam. Då en befattning erbjudes en medborgare, är det visserligen hans rättighet att pröfva, huruvida han besitter därtill erforderliga kunskaper och skicklighet, och sedan han jämväl rådfrågat sitt samvete, beror det alltid på honom själf att fatta sitt beslut; dock är härvid ett ja tillräckligt för antagande, äfvensom ett nej för afsägelse af det honom erbjudna uppdrag. Jag skulle önskat, att tvenne personer, för hvilka jag hyser aktning, fortfarande velat bidraga att sprida ljus i vår förestående lagstiftning. Af dem hade jag kunnat inhämta upplysningar, ja kanske äfven råd; ty då jag i nationens namn anlitar en medborgare, bör jag vänta att kunna draga nytta af hans insikter. Under utväxlingen af olika meningar framstår ofta snillet, som öfvertygar och upplyser. Ett godt råd är varaktigt såsom minnesvården.»

Efter detta vältalighetsstycke förklarade justitiestatsministern helt torrt, att han hos Kungl. Maj:t i likhet med det öfriga statsrådet föreslagit till arbetande ledamöter Richert, Staaff, hofrättsråden Schmidt och Åkerman samt lagman Cassel.

Hvarpå konungen förklarade, att »jämte det han förordnade statsrådet Staël von Holstein att i justitieministerns frånvaro föra ordet samt justitieråden Isberg och Sparre att deltaga, utnämnde han till arbetande ledamöter hofrättsråden Schmidt, Sundius och Ungberg (den sistnämnde i stället för Åkerman, som undanbedt sig och samtidigt blef landshöfding), lagman Cassel och revisionssekreteraren friherre Boije. Till sekreterare förordnade han assessor Fredrik Järta.

Härefter följa i protokollet uttalanden af tre statsrådsledamöter emot utnämningen. Den förste var justitie-

ministerns suppleant, Staël von Holstein, som till en början anslog vältalighetsstilen, men sedan gaf den skarpaste kritik af konungens beslut.

»Få regenter hafva haft den lyckan att, efter lagrar skördade på stridsfältet och med framgång krönta omsorger för återställandet af ordning och välmåga hos det folk, hvaröfver Försynen satt dem att styra, slutligen äfven komma i tillfälle att, genom stiftandet af en, efter tidens fordringar lämpad och af behofvet högt påkallad allmän civil och kriminal lag, åt sig uppresa en minnesvård, varaktig och oförgänglig. Eders Maj:t är likväl i en sådan lycklig ställning. Hos nationen är den önskan odelad, att ett nytt lagverk måtte med det snaraste blifva antaget. För vinnande af detta stora ändamål har nationen redan gjort betydliga uppoffringar, och med otålighet afvaktar den ernåendet däraf, efterlängtadt i sin helhet, men särdeles i afseende å brottmålslagen, där behofvet af en förändring är påträngande. För att få se denna allmänna önskan uppfylld erfordras i första rummet, att slutligen beredningen af lagförslaget uppdrages åt män, som, väl bevandrade i ämnet, förena kunskaper och erfarenhet med sådana egenskaper i öfrigt, att nationen såväl som representationen må kunna för dem och resultatet af deras forskningar och arbete hysa fullt förtroende samt, utan granskning af detaljer, gilla och antaga förslagen. Det är visserligen möjligt, att om än den kommitté, som får sig lagberedningen uppdragen, sammansättes på ett sådant sätt, att, efter all sannolikhet, nationen skulle vara därmed tacksamt belåten, ändamålet, stiftandet af ett nytt lagverk, kunde förfelas; men det vore då den mogna pröfningen, som genom ådagaläggande af förslagens brister verkade den beklagansvärda påföljden. Sker kommittéens sammansättande ändamålsvidrigt, torde däremot lugn pröfning af förslagen ej mer ifrågakomma, utan det åstundade resultatet redan på förhand vara gjordt omöjligt och Eders Maj:t hafva förlorat tillfället att gifva sitt folk en ovärderlig skänk, som då måste afvaktas af framtiden. Den kommitté, som skulle kunna anses uppfylla nationens önskan, måste till elementer hufvudsakligen äga de två ännu lefvande män, som utarbetat de upprättade lagförslagen, förste expeditionssekreteraren Richert och advokatfiskalen Staaff. Dessa hafva förklarat sig benägna emottaga ett sådant uppdrag, med villkor att revisionssekreteraren friherre Boije ej komme att i arbetet deltaga. Friherre Boije äger, mig veterligen, inga egenskaper, som kunna föranleda hans anlitande till det djupsinniga lagstiftningskallet, minst sådana utmärkta, att, för hans användande, sakens framgång skulle vedervågas. Hans ämbetsmannaegenskaper hafva aldrig någonsin framställt sig lysande, och många år har han icke heller egentligen haft annat offentligt upp-

drag än såsom ledamot i den efter 1834 års riksdag bildade lagkommitté, där han ej inlagt någon synnerlig ära. Jag emotser, att hans utnämning till ledamot af den nu ifrågavarande kommittéen skulle icke allenast tillintetgöra hvad som måste anses såsom syftemål därmed, utan måhända äfven alstra svårigheter för kommittéens sammansättning; likasom, enär Eders Maj:t åt mig uppdragit att i kommittéens arbeten deltaga, jag i underdånighet anhåller att därifrån varda i nåder befriad.»

Statsrådet Ihre anhöll att få fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på friherre Boijes framskridna ålder, på hans vacklande hälsa och på den långa tidrymd af nära ett fjärdedels århundrade, under hvilken han icke utöfvat någon domarbefattning; af hvilka skäl Ihre för sin del ansåg honom mindre lämplig till det trägna, besvärliga och maktpåliggande kallet att vara ledamot i den nya lagkommittéen.

I samma riktning uttalade sig Fåhræus:

Äfven om Boijes hälsotillstånd och själsverksamhet för närvarande medgåfve honom att erforderligen fylla en sådan plats, kunde det vid hans ålder icke skäligen vara att påräkna, att detta förhållande skulle fortfara under den fleråriga tid, som kommittéens arbeten komme att taga, och ett ombyte skulle orsaka menligt uppehåll.

»Till detta skäl» — fortfor Fåhræus — »tror jag mig, utan att såra grannlagenheten, kunna lägga ännu ett. Det lärer af ingen bestridas, att för lagstiftaren någon egenskap ej är angelägnare än förmågan af en lugn pröfning, ett djupt, af sinnesretelser oförryckt begrundande. Då jag vågar yttra, att denna egenskap är oförenlig med friherre Boijes naturliga lynne, vädjar jag till hvar och en, som med honom kommit i beröring, ehvad man hos honom för öfrigt kan finna egenskaper att värdera. Med uppdraget att handlägga det nya lagverkets slutliga beredning emottages ett viktigt förtroende, och samhällets icke blott samtida, utan kommande generationer skola för sättet att utöfva detta uppdrag fordra redo. Hvadhelst emot detta lagverk än må vara att anmärka, är det dock en af de vackraste frukter af Eders Kungl. Maj:ts och dess höge företrädares regeringsomsorger. Det beror af den vidare behandling, som därvid kommer att äga rum, om allt det arbete, som däruti förut är nedlagdt, skall blifva förspilldt eller icke. Jag skulle anse mig förråda en af nationens dyrbaraste angelägenheter och vanvårda min plikt emot Eders Kungl. Maj:t, om jag icke varmt

nitälskade för att vid valet af ledamöter till den nya lagkommittéen Eders Kungl. Maj:t måtte lyckas att träffa män, som äro det grannlaga kallet vuxna, och att således dessa män, som i häfderna skola framstå såsom representanter af närvarande tids domarekår, må blifva utsedda bland de yppersta af landets lagfarne. Då jag härtill räknar de kvarlefvande tvenne ledamöter af den äldre lagkommittéen, som lagt hufvudsakligaste hand vid lagförslaget, expeditionssekreteraren Richert och advokatfiskalen Staaff, befarar jag icke att af någon sakkunnig blifva i mitt omdöme jäfvad.»

Konungen biföll Staël von Holsteins anhållan att varda befriad från uppdraget att deltaga i lagberedningen och förordnade Isberg till vice ordförande.

Då i början af september lagberedningens sammansättning blef känd, innehöllo de liberala bladen hvassa uttalanden.

Aftonbladet skref bland annat:

»Den slutliga utgången af detta viktiga ärende är ett talande profstycke både på kraften af vår konstitutionella styrelse och vårt närvarande statsråd. — — — Huru skall man väl kunna föreställa sig, att en justitieminister emottager och behåller detta ämbete, utan att han finner sig äga det förtroende hos konungen, att icke emot hans vilja en olämplig person skall, för det främmande skälet att få vistas här i hufvudstaden och beräkna en ökad inkomst, inblandas i ett beredningsarbete, till hvars utförande justitieministern bestämdt kan visa att han ådagalagt sin oskicklighet — — —. Det blir äfven vid tillfälle intressant att se, i hvad mån ryktet om friherre Staël von Holsteins och statsrådet Fåhræi resignation med anledning af denna händelse bekräftar sig.»

Likaså Dagligt Allehanda, som särskildt angrep Törnebladh och antog, att han, trots allt af Aftonbladet adopteradt prat om hans obenägenhet för Boije och nitälskan för Richert och Staaff, gjort alls ingenting, som förtjänade nämnas för att hindra hvad som skett. Eljest hade väl ej konungen kunnat förblifva obeveklig. Andra statsrådsledamöter, i synnerhet Staël von Holstein, skulle verkligen gjort allvarliga föreställningar, men underligt vore, om han kunde afsäga sig ledamotskapet i lagberedningen utan att ha giltiga skäl att afsäga sig konseljledamotskapet. »I sanning, om vi hafva en kon-

stitutionell styrelse, så är den åtminstone föga mer än skuggan af en skugga.»

Och i Freja, där Johansson förde ordet, hette det, att Boijes val finge ett ännu betänkligare utseende genom att de män, som voro självskrifna, Richert och Staaff, för hans skull undandragit sig förtroendet, hvarigenom alla förhoppningar om något dugligt resultat af beredningens öfverläggningar försvunnit; »hvad skall man säga om ett slikt beteende af de styrande, hvilka bittida och sent förkunna, att folkets väl utgör deras främsta och oaflåtliga ögonmärke?»

Emellertid skulle konungens mot rådgifvarnes råd fattade beslut visa sig svårt att utföra. Det gick som man spått, att ingen gärna ville vara kamrat med Boije, icke ens, som man antagit, Cassel, som i det längsta troddes skola gifva vika för bearbetningarna.*

Alla ledamöterna utom Boije, liksom ock sekreteraren Järta, undanbådo sig nämligen äran, ehuru på olika skäl.

Hofrättsrådet Schmidt, den ansedde utgifvaren af Juridiskt arkiv, talade klarast. Han hade visserligen gjort sig bekant med förslagen såsom ledamot af hofrätten och såsom redaktör af Juridiskt arkiv, och hans åsikter voro lämnade åt offentligheten. Om de än kunde undergå modifikationer genom konsultation med mera upplysta och erfarna män, torde de dock i hufvudsak eller principfrågor förbli oförändrade. Han vore därför öfvertygad, att hans biträde i lagberedningen föga skulle lända till åsyftadt ändamål, om ej Richert och Staaff tillika inträdde. Men då så ej vore fallet, utan närmaste ledningen skulle anförtros åt Boije, hvars om förslagen offentligen meddelade tanke i flera hufvudsakliga delar ej stämde öfverens med Schmidts, anhöll han att blifva frikallad från ett förtroende, som han under andra omständigheter utan tvekan tilltrott sig antaga.

---

* Staaffs bref till Richert innehålla i detta afseende rätt skarpa omdömen.

Hofrättsrådet Sundius åberopade misströstan att kunna motsvara förtroendet, vacklande hälsa och ekonomiska skäl; Cassel uppgaf, att hans hälsa försvagats genom tablåkommittéen, där arbetet tyngst fallit på hans lott, hvarför han ej under närvarande förhållanden, då det sakkunniga biträdet, som arbetets vikt kräfde, ej med säkerhet kunde påräknas, vågade åtaga sig uppdraget; hofrättsrådet Ungberg förklarade sig sakna nödiga egenskaper samt åberopade vacklande hälsa. Järta hade befordrats till assessor och ansåg sin plikt kräfva att fullgöra därmed förenade värf.

Den 6 oktober, då afsägelserna föredrogos i statsrådet, hade konungen ett nytt anförande till protokollet, som är betecknande särskildt ur två synpunkter: det ringa anspråk, som från högsta ort ställdes på utarbetarne af ett nytt lagverk, och den konservatism, att icke säga stagnation på lagväsendets område, som då gjorde sig gällande hos kamarillan i strid mot ministären men som ej förut hyllats af konungen.

Sedan justitieministern anmält afsägelserna, yttrade nämligen Karl Johan, att Kungl. Maj:t ej kunde godkänna deras åsikt, som, kallade till deltagande i lagberedningen, gjorde anspråk på att få bestämma valet af dess öfriga ledamöter, ty i samma stund rättighet därtill blefve en eller flera medgifven voro de konstitutionella gränserna öfverträdda. Kungl. Maj:t funne sig föranlåten afvisa ett anspråk så stridande mot samhällsgrunden och statsrätten. Beviljandet af dylika anspråk skulle gifva anledning till partier och ränker inom nationen.

»Hvad åter beträffade, att lagberedningens arfvoden ansågos vara för ringa, så borde Kungl. Maj:t inskränka dem inom de anslag rikets ständer därtill beviljat. Kungl. Maj:t funne likväl dessa anslag vara otillräckliga, och då skyndsamt befordrande af den sak, för hvilken lagberedningen hade att arbeta, vore en ovillkorlig plikt för Kungl. Maj:t och af största vikt för riket, ville Kungl. Maj:t, till hvad belopp utgifterna för detta ändamål än kunde uppgå, desamma förskjuta. En fortfarande fred och näringarnas framsteg hade beredt landet rikedomar, hvarom man år 1809 visserligen icke vågat göra sig förhoppning.

Det syntes Kungl. Maj:t, som borde det ifrågavarande lagberedningsarbetet vara lätt för hvarje ämbetsman, som under flera år utöfvat domarekallet. De äldre hade fördelen af långvarig erfarenhet och begrundning i lagens tillämpning; de yngre borde ännu hafva i minnet hvad de inhämtat för undergående af examina vid akademierna och ägde således teoretisk kännedom i ämnet. Bägge skulle troligen befinna sig i förlägenhet, därest fråga vore om utarbetande af brottmålslag för ett folk, hvars vanor, lynne och historia vore för dem okända. Men Sverige hade redan skrifna lagar på en tid, då flera folkslag på Europas fasta land ej ägde andra lagstadganden än sedvanor och sina krigiska styresmäns vilja. Dessa lagar finnas ännu kvar i Sverige; de tjäna domstolarna till ledning. De för lagkommittéen år 1811 och sedermera meddelade instruktioner vore ett oförgängligt bevis på förutseende samt ådagalade, att regeringen den tiden fann för nationens bästa nödvändigt att ej låta utarbetandet af en ny civil- och kriminallag blifva beroende af passionen då eller framdeles.

Dessa instruktioner visade också, att dåvarande regering, som delade rikets ständers tankar i ämnet och liksom de, intagen af vördnad för våra gamla sedvanor, uppfattade 1734 års lagbok, ålagt lagkommittéens ledamöter att grunda samhällsbyggnaden på denna lagbok, med iakttagande att däruti endast föreslå de tillägg och ändringar, som till beredande af större fullkomlighet kunde finnas nödiga.

Emellertid biföll Kungl. Maj:t hofrättsråden Schmidts, Sundius, Ungbergs och lagman Cassels såväl som assessor Järtas afsägelser, men ville likväl i afseende på de förstnämnda anmärka, att de såsom ämbetsmän tillämpat såväl 1734 års kriminallag som sedermera utkomna brottsmålsförfattningar och därunder borde funnit, att våra kriminallagar till stor del äro öfverensstämmande med samhällets fordringar. För öfrigt hade den åt konungen af nationen öfverlåtna benådningsrätt bidragit att mildra lagens stränghet. Med ledning af statsrådets och Högsta domstolens underdåniga yttranden i nådefrågor hade Kungl. Maj:t beviljat brottslingar all den nåd, som statens säkerhet medgifvit. Kungl. Maj:t ansåg att, med kännedom häraf och med iakttagande af de år 1811 och sedermera för lagkommittéen utfärdade instruktioner, lagberedningens ledamöter, om arbetet fördelades så, att hvar och en åtoge sig den del, hvaruti han ägde mesta kännedom, borde inom ett, två eller tre år medhinna att uppgöra förslag öfver de uteslutningar, tillägg eller förbättringar, som i våra lagar må vara behöfliga. Ett sådant arbetssätt skulle, enligt Kungl. Maj:ts tanke, göra arbetet enkelt och kortare, och de, som verkställt det, hade därigenom gjort fäderneslandet en lika stor och utmärkt tjänst som en armé, hvilken försvarat riket mot ett fientligt anfall.

Utförandet af kriminallagen syntes Kungl. Maj:t för tillfället vara det angelägnaste. Nationen borde få känna hvilken säkerhet den hade att påräkna i samhället. Den hade anspråk, att lagar, som betrygga heder, lif och egendom, icke vidare må vara beroende af olika åsikter om deras rätta förstånd, utan blifva tydliga och upplysa om de faror, hvartill deras öfverträdande leder. Lagen borde vara sådan, att medborgaren däraf inhämtade upplysning om såväl sina rättigheter i samhället som de skyldigheter, hvilka honom åligga såsom en naturlig följd af det skydd samhället honom i stället förlänar.»

Det är lätt att se, att den gamle konungen, tvifvelsutan påverkad af Rosenblad och Nerman, i detta diktamen gjorde sig till uttryck för den riktning, som önskade så få ändringar i den gamla lagen som möjligt, som ställde sig afvisande mot lagkommittéens principiella reformer och som gick stick i stäf mot den flera gånger af riksens ständer och äfven af den nya regeringen (märk Staël von Holsteins anförande den 28 augusti) uttalade önskan om en ny lag.

Konungen utnämnde omedelbart efter sitt nyssnämnda anförande två nya ledamöter i de afgångna fyras ställe — flera hade man ännu icke hunnit uppdrifva. De voro häradshöfdingen juris d:r grefve J. M. Spens och tituläre häradshöfdingen Sven Lorenz Theorell, af hvilka den senare var den afgjordt mest betydande. Två andra påtänkta (Alexandersson och Iggeström) hade vägrat. Däremot lära de två förstnämnde hafva »obudne» anmält sig. För Theorell intresserade sig den förre justitiestatsministern Posse samt grefve Horn, hvilken förut, liksom Theorell, hört till oppositionen, men gått öfver.*

* Horn skrifver i sina Minnen (Hist. tidskr. 1892): »Det liberala partiet kunde ej förlåta, det jag bidragit till häradshöfdingen Theorells ingående i lagberedningen, därom kungen med nöje antog mitt förslag, och sådant förspordes nogsamt. Den afgångne justitiestatsministern grefve Posse, som ansåg mig vara högt i gracen hos Karl Johan, bad mig icke allenast om mitt förord för Theorell (dess gamle sakförare) men äfven för statsrådet Fåhræus' transport ur statsrådet. Förmodligen kom härifrån dess expeditionschefs, von Kochs, till mig ställda anmärkning mot Theorells engagement såsom Richerts antagonist. Jag svarade, att om Richerts arbete ej tålte Theorells kritik, så måste det ej stort duga.»

Theorell, som var född 1784, hade mest gjort sig känd som advokat och hade någon tid tjänstgjort i kammarkollegiet, från hvilket verk han tagit afsked som notarie.

Under de första åren af 1820-talet var han en framstående liberal publicist, som tillsammans med sin broder Johan Peter Theorell utgaf tidningen Kuriren och biträdde dåtidens opposition såsom »skrifkunnig», vare sig det gällde att försvara Anckarsvärd i högmålsprocessen 1823 eller skrifva motioner åt J. J. Rutberg eller Anders Danielsson. Med bondeståndets koryféer stod han särdeles väl och detta äfven sedan han skiftat ståndpunkt. Ty han närmade sig alltmera den konservativa sidan och — som Crusenstolpe sade — »modifierade» sina statsrättsliga åsikter. Under 1840-talet skref han ganska skarpt mot sina föregående meningar, under det brodern Johan Peter blef den liberala fanan trogen.

Till Richert hade S. L. Theorell ursprungligen stått i vänskapligt förhållande, men det synes som om i en enskild rättssak det kommit en fnurra på tråden dem emellan,* och i hvarje fall var förhållandet nu kyligt, för att kort härefter, som vi skola finna, utbryta i offentlig ovänskap. Motståndarne (t. ex. Staaff) ansågo den 57-årige Theorells inträde i lagberedningen vara dikteradt af önskan att på denna väg erhålla ett fast ämbete. Detta erhöll han ock, i det han utnämndes till kammarråd i kammarkollegiet, men det tyckes nästan, som om konungen till en början misstänkt den gamle oppositionsmannen. Vid en utnämning i november 1841 till ett häradshöfdingeämbete i Trögd förordades Theorell af konseljens liberalaste män (Staël och Fåhræus), men en annan utnämndes; en månad senare stod han främst på hofrättens förslag till Västgöta lagsaga och förordades af statsråden, men konungen, som hade en annan kandidat — den sedan utnämnde Holmertz, en utnämning hvilken lika skarpt bedöm-

* Från denna rättssak erinrar man sig ett »bon mot». Theorell hade klagat öfver den »lätta» tonen i Richerts inlagor, hvarpå denne lät motparten förstå, att »tungsinthet» icke vore lika med djupsinnighet.

des af Richert som af den liberala pressen —, »uppsköt» ärendet, och under tiden nämndes Theorell till kammarråd.

»Kammarrådet» Theorell blef nu de konservatives svurne man och under en följd af år Richerts bittre vedersakare. Säkert är, att med honom vann lagberedningen en stor kapacitet.

Dagen efter Theorells och Spens' utnämning — den 6 oktober — blef Staaff uppkallad till Karl Johan i en enskild advokataffär, som rörde konungens porfyrverk. »Men» — skrifver Staaff till Richert — »diskussionen, som varade öfver tvenne timmar, kom slutligen och förnämligast att hvälfva sig om lagberedningsorganisationen. Tvenne (platser) återstodo ännu, och därtill ville han nämna dig och undertecknad. Jag åberopade hvad jag vid tvenne föregående audienser yttrat, att ingendera af oss på hvilka villkor som helst voro sinnade att ingå i beredningen med Boije till kamrat. Han kunde ej gilla mina skäl, talte ytterst fördelaktigt om dig, omnämnde din undervisningsbefattning för kronprinsen och ansåg för en plikt af oss envers la patrie, envers toute l'Europe, envers lui, comme législateur du pays, att efter förmåga biträda. På hans yttrade önskan, att jag skulle härom tillskrifva dig, svarade jag, att sådant vore utan ändamål, då jag kände ditt oryggliga beslut i ämnet. — Hvad Boije angick, utlät sig H. M:t, att man ej för hans skull borde göra sig skrupler. Han kallade honom »un atome» och ansåg honom desto mindre kunna blifva skadlig som arbetet efter högstdensammes omdöme kunde prepareras så, att hvarje ledamot finge sitt särskilda pensum, hvilket sedermera komme att diskuteras i beredningens plenum inför de honorarie. — Jag tog mig friheten i underdånighet framställa, att denna tanke, utvecklad i ett af konungen i konseljen dikteradt betänkande, alldeles icke hölle stånd, och slutet blef, att saken lämnades statu quo, d. v. s. med refus af mig å egna och dina vägnar. Ibland annat nämnde H. M:t, att ständernas anslag vore

Det hade alltså lyckats »kamarillan» och lagförslagets motståndare, främst Rosenblad, att — med begagnande af den gamle monarkens önskan att själf anses »styra» — hålla den man utanför arbetet, som ju snart sagdt alla sakkunniga ansågo omistlig, hvarför ock den ena efter den andra af verkliga kapaciteter dragit sig tillbaka från all befattning med lagverket, då de erforo, att han icke ville vara med* — den man hvars medverkan Karl Johan själf en månad tidigare ansett så önskvärd, att han förklarat det vara hans plikt »mot fäderneslandet, mot Europa och mot konungen själf såsom landets lagstiftare» att efter förmåga biträda, som till och med hans motståndare (Theorell), åtminstone enligt hvad han under striden offentligen uppgaf, »allvarligt» önskade måtte inträda, enär han ansåg hans medverkan vara af betydelse äfven för förslagets motståndare.

Det är ej ens säkert, att Richert, om han underkastat sig villkoret att »ansöka» om en plats, hvilken redan erbjudits honom och hvartill han var självskrifven, undgått förödmjukelsen att vräkas såsom misshaglig för vissa vederbörande. Man hör redan i andanom, hvilket hånskratt då skulle ljudit — förebudet visade ju Svenska Minervas ofvan anförda grin. Emellertid vunno lagförslagets motståndare sitt mål att förhala frågan. Uppskofvet blef ödesdigert. Så som förhållandena under de närmaste åren gestaltade sig, är det nämligen sannolikt, att, därest Richert och Staaff inkallats i beredningen redan 1841, ett förslag — åtminstone i brottmålslagstiftningen — kunnat föreligga i så god tid, att 1844—45 årens reformvänliga riksdag haft tillfälle att genomgå dess detaljer och ej blott gillat principerna, utan rent af antagit förslaget. Nu dröjde ytterligare två årtionden, innan den nya strafflag, som tiden kräfde, genomdrefs, under

* Äfven Schlyter, som enligt hvad han själf uttalade hyste betydligt olika åsikter, särskildt i kriminalförslaget, skref till Richert, att han bestämdt förklarat, att han ej inginge i kommittéen, om ej Richert blefve en af ledamöterna, och att då denne ej inträdde, frågan äfven för Schlyter vore afgjord.

Underrättelsen om Boijes död var något förhastad, men bekräftades några dagar senare.

Då skref Dagligt Allehanda (24 oktober):

»Sedan sålunda Försynen själf numera undanröjt det hinder, som hittills lärer legat i vägen för uppfyllande af H. M. konungens önskan att i lagberedningen inkalla hrr Richert och Staaff, så kan det, som vi hoppas, tagas för afgjordt, att bemälda herrar inte undandraga sig att i detta hänseende fullgöra en medborgerlig plikt.»

Men nu hade ugglor kommit i mossen. Och »Minervas» uggla hade redan dagen därefter följande replik:

»Att intet hinder har legat i vägen för konungens omförmälda afsikt, det är klart däraf, att de bemälda herrarne verkligen blifvit inkallade. Huruvida åter inga oöfverstigliga hinder numera möta för önskningarna å andra sidan, kan vara, lindrigast sagdt, ovisst. Det vore nog klokast, om Allehanda icke gaf sig ut på djupet med den saken.» *

Richert synes emellertid icke hafva varit särdeles benägen att inträda och hade icke lämnat svar till Staaff, då denne i ett nytt bref af 4 november uppmanar honom att icke afslå, därest han ånyo kallas.

»Den underrättelse jag får begagnar jag efter omständigheterna utan att glömma ditt billiga anspråk att anses ej såsom sökande utan sökt. Månne ej ditt nekande nu skulle anses som en egensinnighet, då villkoret: befrielsen från Boijes kamratskap, är uppfylldt? Någon personlig misshällighet med Theorell kan väl ej, med afseende på ärendets stora vikt, härvid komma i betraktande, men om du vägrar, skulle det i alla fall så tydas. Måhända hafva dock vederbörande andra funderingar, hvilket ock må väl unnas dem. Hvarken du eller jag lida däraf i själfva verket eller i afseende på vår enskilda ställning.»

Vid denna tid sammanträffade Theorell och Richert i Skara, därvid lagberedningen och frågan om Richerts möjliga inträde däri kom på tal. Theorell sporde Richert

* De följande numren af samma tidning innehålla ett dialogiseradt skämt: »Notenius sockenskräddare», i hvilket Askelöf låter sina båda vedersakare Hierta (Münchhausen) och Dalman (Notenius) resonera om lagberedningen.

med anledning af en uppgift i Allehanda, att Theorell skulle vara fiende till det Richertska lagförslaget, om denne ansåge denna uppgift grundad, hvilket Richert nekade, och tillade Theorell, att han hvarken vore förslagets fiende eller anhängare, enär han därom hade alltför ofullständig kännedom (?!) och han mottagit uppdraget utan allt efterfrågande af hans mening. Han hade vidare frågat Richert, om han icke nu skulle vilja inträda efter Boijes död, hvilket Richert jakade. Huru detta samtal tillgått blef sedermera föremål för något stridiga uttalanden under den häftiga polemiken mellan Theorell och Richert 1846.

Theorell påstod, att »det öfverenskoms om samtyckets anmälande på behörig ort» genom Theorell, hvilket åtagande fullgjordes, ehuru då redan Richerts beredvillighet anmälts genom annan person. Richert åter förklarade, att han svarat, att han ej funne sig af någon ovilja mot Theorell hindrad inträda och att Theorell ägde säga detta åt hvem som helst, men något uppdrag om sitt anmälande hade Richert hvarken gifvit åt Th. eller någon annan; han hade alltid ansett lagverket för ett arbete, hvilket ingen, som samvetsgrant rannsakade sig själf, kunde anse sig vuxen. Då han blifvit kallad, hade han gått till detta arbete med fruktan och bäfvan; *han hade aldrig haft den förmätenheten att hemligen eller uppenbarligen söka en sådan kallelse.*

Emellertid svarade Theorell härpå, att det vore »*notoriskt*, att Richert *opåkallad* låtit hos Kungl. Maj:t anmäla sin benägenhet att inträda i lagberedningen, men fått afslag».

I detta afseende visar det sig emellertid, att Theorell, för att begagna hans egna ord, »missminner sig, om ej något värre». Hans »notoriska uppgift» är helt enkelt osann, och han borde haft reda på huru förhållandena lågo.

Af det anförda är uppenbart, att man ursprungligen från högsta vederbörandes sida, *äfven efter Richerts afslag*, ifrågasatt att han skulle inträda. Men det hela strandade just därpå, att *han ej ville anmäla sig såsom sökande.*

Staaff skrifver nämligen en vecka efter sitt förra bref:

»Lagberedningsärendet har nu tagit en vändning, hvarigenom vi båda (lyckligtvis för mig personligen) äro alldeles ifrån saken. Då jag skref sist, hade jag dagen förut varit befalld till audiens, hvars förlopp jag dock ej meddelade dig för att bespara dig en rättvis harm och i föreställning att allt ännu skulle kunna ställas till rätta. Hans Maj:t förklarade sig väl vilja medgifva vårt inträde i beredningen, men numera ej såsom någon uttryckt önskan från honom, utan såsom följd af skeende anhållan å vår sida. — Vi borde således nu ordentligen anmäla oss och låta regeringen pröfva och bifalla. — Hvad jag svarade, behöfver jag ej säga dig, men som han mot slutet af audiensen syntes mera mild, ehuru han alltid yrkade på sollicitationsskyldighet, så förmodade jag, att hans exc. kunde utverka sig rättighet att ånyo kalla dig. Vid en kammarspisning lära dock Träbocken[1] (som ännu spökar) och tit. Gyllenhaal[2] ytterligare stärkt H. M:t i sitt humör emot oss i afseende på näsvisheten att vilja göra villkor för uppdragets acceptation samt lofvat skaffa subjekter oss förutan. Följden däraf är den beskedlige och oförarglige Anton Netzels inkallande. Försöket att få Lagergren misslyckades — nu skall en häradshöfding Tornerhjelm vara efterskrifven. På detta sätt blir väl sällskapet snart komplett — i sanning en väl vald kår att granska och bedöma den fordna lagkommittéens 20-åriga arbeten — men allt måste vika för att gifva nationen öfvertygelse »que c'est moi qui gouverne». O tempora, o mores!

Nåväl, man får då afbida de nya storverken, som komma att undanskymma eller nedslå allt hvad hittills blifvit gjordt. Säkert är emellertid, att du tröstar dig, så gör ock din vän Pehr Staaff.

H. M:t tänker kalla ihop beredningen (den honorära och det ... (oläsligt) triumviratet i nästa vecka, som det säges, för att installera dem och uppläsa ett redan dikteradt tal angående hans tillgodogöranden för beredningens organisation — föremålet för dess arbeten m. m. Vid tillfället borde hållas en oraison funèbre öfver sal. Boijen med veklagan öfver nationens förlust genom hans oförmodade bortgång. — Akten vunne då en ännu större högtidlighet. När skola dessa fanfaronnader taga en ända?»

Lagberedningen kompletterades slutgiltigt med revisionssekreterarne Netzel och Dahlström samt hofrättsrådet Wretman. (Jur. professor Boëthius, som utnämndes

[1] Månne Mathias Rosenblad eller Nerman?
[2] Generaltulldirektören friherre Gyllenhaal.

i december, afsade sig senare af hänsyn till fakultetsarbeten.)

Vid statsrådssammanträde den 7 december (då Boëthius utnämndes) höll konungen en »oraison funèbre» — för att begagna Staaffs ord — öfver lagarbetet och reformpartiets djärfva önskan »att söka förmå konungamakten att blifva dess bundsförvant».

Det lydde:

»Från det ögonblick, då ledningen af Sveriges öden blef mig anförtrodd, har jag öfvertygat mig, att en styrelses första och viktigaste åliggande är att förhindra illviljan från att stödja sig på statens konstitutionella former för att störta samhällsbyggnaden, uppförd till hvarje medborgares skydd mot politiska stormar.

Närmande mig lifvets gräns, efter sextio års mödosamma värf, ser jag dagligen bekräftas, att äfven dessa icke ensamma göra till fyllest för att stadga ett lands organisation och betrygga dess lugn; att detta lugn ofta hotas af dem, som regeringarnas öfverseende gjort djärfva, men hvilkas förvillelser, om de i början hämmats af lagarna, icke skulle medfört de skakningar, som nu hemsökt så många nationer och för hvilka några redan blifvit ett offer.

Om vårt lagverk icke blifvit ombildadt sedan år 1809, synes sådant böra tillskrifvas en mindre bekantskap med de grunder, hvarpå staternas konstitutionella vetenskap hvilar. De misstag, som däraf kunnat härflyta, äfvensom främmande lagars inverkan, hvilkas antagande, utan föregången pröfning, synts de erfarnare betänkligt; — dessa äro de anledningar, som vållat uppskof med de föredragna förändringarna. Stiftelser, hvilka äro ensamt sig själfva redo skyldiga och hvilka börjat undersökningen af dessa ämnen tidigare än Sverige, hafva ännu icke kunnat bestämma sig i afseende på resultaterna; andra, efter att hafva på god tro antagit efterbildningar af främmande lagar, hafva varit nödsakade att återgå från sina beslut, då de funnit, att folkets karaktär och seder befunno sig i strid med de antagna förändringarna.

Karl XI förordnade år 1686 en lagberedning, och den nya lagboken kungjordes först år 1734. Den efterträdde det lagverk, som konung Kristofer utfärdade år 1440, på några förbättringar när, som förut blifvit införda.

Försynen har för hvarje tidskifte bestämt folkens särskilda mål. Att gå dess afsikter i förväg vore att utöfva ett tyranni mot sina likar och påbörda dem ett tvång genom införande af ett system lika tryckande med det, hvarifrån Europa omsider befriat sig, efter att hafva varit detsamma länge underkastadt.

Det goda kan endast stegvis beredas, såsom grundadt på styrelsens väl beräknade gång, hvilken bör vara jämn och lugn, återtagande efter hvarje motstånd sin regelbundna rörelse. Under kriget bestämmas nationernas öden af härarnas. Efter lysande framgångar, vunna på slagfälten, hoppas segerrika regenter befästa en fortfarande nationalvälmåga; — ett ögonblicks dröm, om folken själfva icke vilja understödja dess varaktighet och om de, med förgätande af den eröfrade äran, förlora ur sikte den handlingskraft, som beredt dessa fördelar.

Folken böra undvika, att ett parti, i hvilka leder det än må bilda sig, uppstår nog djärft och mäktigt för att söka förmå konungamakten att blifva dess bundsförvant.

Det gifves en strandningsklippa, som hvarje samvetsgrann medborgare, men framför allt lagarnas stiftare och vårdare böra undvika: den lockar, såsom magneten drager till sig järnet; det är en öfverdrifven ärelystnad, begäret att stiga hastigt till de högsta areställen, äfven utan att förut hafva genomgått en allvarlig bildningsskola under förnuftets och erfarenhetens ledning. Samvetet ensamt kan tysta detta begär, om dess röst påkallas; ty rättvisan trifves ej i en själ, som behärskas af en dylik ärelystnad, hvilken är desto olyckligare som den förkväfver eftertanken och uppreser en skiljemur emot den inre varningsrösten.

De skäl jag nu anfört hafva föranledt mig att meddela eder medföljande arbete, hvilket jag öfverlämnar åt justitiestatsministern, i dess egenskap af ordförande i den lagberedningskommitté, som jag, enligt rikets ständers underdåniga hemställan, senast utnämnt.

Bossuet säger: »Rättvisans godtyckliga utöfvande utan band och utan grundsatser beror på dem, som för ögonblicket äro mäktiga och som hvarken vilja söka sanningens ledtråd eller hämma orättvisans fortgång. Lagen styckas, och dess domslut uppnår ej den därmed afsedda fullkomlighet.»

Det »arbete», som konungen aflämnade, var en motivering för upphäfvande af — regeringsformens § 103, d. v. s. af opinionsnämnden, en fråga som väl knappast angick lagberedningen såsom varande af grundlags natur, men i hvilken Richert — som var angelägen att häfda domarmaktens oberoende och satsen, att ingen bör dömas ohörd — just delade konungens åsikt, såsom framgick af hans och Anckarsvärds förslag från 1830, i hvilket han fördömt opinionsmännens tysta språk såsom ett godtycke.

Det hade alltså lyckats »kamarillan» och lagförslagets motståndare, främst Rosenblad, att — med begagnande af den gamle monarkens önskan att själf anses »styra» — hålla den man utanför arbetet, som ju snart sagdt alla sakkunniga ansågo omistlig, hvarför ock den ena efter den andra af verkliga kapaciteter dragit sig tillbaka från all befattning med lagverket, då de erforo, att han icke ville vara med* — den man hvars medverkan Karl Johan själf en månad tidigare ansett så önskvärd, att han förklarat det vara hans plikt »mot fäderneslandet, mot Europa och mot konungen själf såsom landets lagstiftare» att efter förmåga biträda, som till och med hans motståndare (Theorell), åtminstone enligt hvad han under striden offentligen uppgaf, »allvarligt» önskade måtte inträda, enär han ansåg hans medverkan vara af betydelse äfven för förslagets motståndare.

Det är ej ens säkert, att Richert, om han underkastat sig villkoret att »ansöka» om en plats, hvilken redan erbjudits honom och hvartill han var själfskrifven, undgått förödmjukelsen att vräkas såsom misshaglig för vissa vederbörande. Man hör redan i andanom, hvilket hånskratt då skulle ljudit — förebudet visade ju Svenska Minervas ofvan anförda grin. Emellertid vunno lagförslagets motståndare sitt mål att förhala frågan. Uppskofvet blef ödesdigert. Så som förhållandena under de närmaste åren gestaltade sig, är det nämligen sannolikt, att, därest Richert och Staaff inkallats i beredningen redan 1841, ett förslag — åtminstone i brottmålslagstiftningen — kunnat föreligga i så god tid, att 1844—45 årens reformvänliga riksdag haft tillfälle att genomgå dess detaljer och ej blott gillat principerna, utan rent af antagit förslaget. Nu dröjde ytterligare två årtionden, innan den nya strafflag, som tiden kräfde, genomdrefs, under

* Äfven Schlyter, som enligt hvad han själf uttalade hyste betydligt olika åsikter, särskildt i kriminalförslaget, skref till Richert, att han bestämdt förklarat, att han ej inginge i kommittéen, om ej Richert blefve en af ledamöterna, och att då denne ej inträdde, frågan äfven för Schlyter vore afgjord.

det att Norge — icke utan hjälp af just den svenska lagkommittéens verk — fick sin nya brottmålslag 1842.

Detta är ett mörkt blad från Karl Johans senare regeringsår.

Först mot slutet af 1841 var »lagberedningen» kompletterad, och på en af årets sista dagar fick den ändtligen en sekreterare.

Emellertid synes man inom beredningen hafva haft en obehaglig känsla af att så till sägandes sakna — själfva hufvudet. Knappt hade nämligen lagberedningen börjat sammanträda, förrän en af dess ledamöter, häradshöfdingen grefve J. M. Spens, lät genom en gemensam god vän — Richerts forna tingsbiträde häradshöfding G. Östberg — förfråga sig hos Richert, om denne ej skulle vara villig att stå kommittéen bi med råd och dåd. Det skedde redan på nyåret 1842. I Spens' bref till Östberg, som denne lät gå vidare, hette det:

»Då jag först emottog den mig erbjudna platsen, kunde jag väl ej förmoda att få till medarbetare jämväl förra lagkommittéens ledamöter och kan väl bekänna, att jag ej just så fullständigt gjorde mig reda för hvad mer eller mindre som kunde bli att uträtta. Sedermera förändrade förhållandena sig, och jag bekänner, att jag kanske lifligare än någon annan önskade, att expeditionssekreteraren Richert skulle komma att ingå som ledamot. Om vi också icke alltid blifvit af samma tanka, är jag åtminstone säker, att vi alltid skulle förstått hvarannan, och jag hade ej annat kunnat än vinna äfven af konflikten. Utsikt till något motsvarande, ej ens ditåt, har jag nu icke, och just därför har det fallit mig in att Tit. såsom bägges vår gamle bekant skulle kunna bilda någon slags föreningspunkt mellan tit. Richert och mig och till honom framföra min anhållan, om han icke ville enskildt tillåta mig att af honom söka de upplysningar jag så väl behöfver.»

Östberg tillägger, att början skulle ske med kriminallagen, och om, »som grefve Spens säger sig hafva hört», Richerts tankar i vissa delar skulle ha modifierats sedan sista revisionen, ansåg äfven Östberg det vara önskvärdt om Richert »täcktes å ett eller annat sätt därom meddela närmare upplysningar».

Man må ej undra öfver om Östberg »vid besinnande af hvad som föregått» drog sig för att utföra sin kommission.

Den ledde icke heller till något resultat.

Richerts svar lydde — efter några vänliga inledningsord — sålunda:

»I den omskrifna saken har jag ganska litet att säga. Jag inbillar mig icke vara något orakel och behöfver således visst icke göra hemligheter af de upplysningar jag möjligtvis kan hafva att meddela, då någon vill höra mig; men jag har ej lust att kasta mig ut i vidlyftiga skriftväxlingar, som skulle göra mig mycket bråk utan ringaste gagn för den ifrågavarande saken. Under ett muntligt samtal, då alla inkast kunna, om icke fullkomligt undanrödjas för den tveksamme, åtminstone tillbörligen bemötas, är det af stort intresse att få ifra för en sak, som man med ungdomskärlek omfattat, men att se detta älsklingsföremål gång efter annan utspändt på papper, att skåda som sönderrifven mumie hvad man önskat att aldrig få se annorledes än som helt och lefvande, att beständigt peta med ihopsättning af de lösrifna bitarna, det blir dödande tråkigt i längden. Dessutom veta både herr häradshöfdingen och den andre personen, hvad en landtdomare har att göra, om han rätt skall sköta sin tjänst. När jag tillverkat mina 12 domböcker, eller det mesta af dem, behöfver jag sannerligen, under den tid jag kan ha kvar, att uppfriska mig med läsning och andra mera tillfredsställande sysselsättningar än att libellera i ämnen, om hvilka jag för tio år sedan stadgat mina tankar, dem jag i det praktiska lifvet icke funnit minsta skäl att frångå.

Hvad som menas med yttrandet, att mina åsikter i vissa delar modifierats, förstår jag icke. Skulle det betyda, att jag blifvit mindre radikal, så kan jag, gunås, icke taga åt mig komplimangen. Jag måste bekänna, att min radikalism i stället för att minskas med åren blifvit och blir med hvar dag allt värre och värre. Någon omvändelse i denna del är alltså icke att påtänka. Vore åter meningen den, att jag skulle i fråga om fängelsestraff ha öfvergått från Auburnesystemet (som på sätt och vis antogs vid revisionen af kriminalförslaget) till Filadelfiasystemet, som sedermera blifvit mera rådande, så är det ganska sant, men detta anser jag icke för någon modifikation utan snarare för en fortskridande utveckling af de idéer jag förut hyllat i straffrätten. Om cellsystemets vikt för denna är jag fullkomligt öfvertygad, men däremot har jag en stor vedervilja för samma system begagnadt såsom tortyrmedel. Vill man på den vägen fortgå, såsom man bör-

jat i Stockholm, så skulle hela systemet säkerligen falla, innan det ens på ärligt och lagligt sätt hunnit pröfvas. Men det går så i dessa besynnerliga tider, då man gör allting till modesak, för att bli utaf äfven med det som duger, sedan modet är förbi.»

Lagberedningen fick alltså arbeta utan att mottaga råd från den man, hvars medverkan höga vederbörande försmått.

Dess arbete resulterade först i tvenne utlåtanden, dagtecknade i december 1842 och som rörde domstolarnas organisation, därvid i hufvudsak följdes den forna kommittéens förslag, dock med modifikation af hofrättens centraliserande — ingenstädes mindre än två divisioner —; samt straffen, som föreslogos skola vara: a) dödsstraff, b) lifstidsfängelse, c) tukthusstraff efter Filadelfiasystemet (högst 8 år, minst 6 månader), d) fängelse i 6 månader, e) böter; vidare afstyrkte beredningen förlikningskommittéer.

Under 1843 och början af 1844 arbetades på kriminallagen, därvid kommittéen hunnit sluta öfverläggningarna härom och äfven affattat lagbestämmelserna, men den blef icke i tillfälle att aflämna detta förslag till Kungl. Maj:t, förrän en »omhvälfning» inträffade i lagberedningen, som återigen ställde denna under Richerts befäl. Ty den 8 mars 1844 afled Karl Johan, och ett par månader senare ägde »lagberedningens förstärkning» rum, hvarom mera i ett följande kapitel.

* * *

Åren 1840—41, då både justitieministerportfölj och lagberedningsledamotskap voro i fråga, erbjödo äfven Richert ett par andra frestelser att lämna landtdomareplatsen i Västergötland.

I Göteborg var justitieborgmästarebefattningen samt det därmed förenade justitiariatet i Säfvedals härad ledigt. Genom vännen kapten L. V. Kylberg synas påkänningar ha gjorts, om Richert vore sinnad att emottaga det.

Härpå syftar tvifvelsutan följande bref till Kylberg från Richert (den 19 april 1840):

»Allt lycksökeri skall en gång hafva en ände. För mig är det slut längesedan. Jag har ej lust att tumla om med lyckan, äfven om hon visar sig benägen att kasta sig i mina armar. Jag är fattig men fri och fruktar vid hvarje ombyte att bli det ena mer och det andra mindre. Eljest kan jag naturligtvis icke vara känslolös för ett förtroende sådant som det ifrågavarande. Jag finner mig oändligt mer hedrad af åtankan hos 20,000 människor än hos en enda. Likväl glömmer jag icke, att saken slutligen beror på den senare 'allena', inför hvars ansikte jag ogärna framstår som en supplikant.»

Trots afböjandet erhöll Richert vid valet den 30 april ett högt röstetal, som gaf honom andra rummet å förslaget.*

I svarsskrifvelse till magistraten ägnade Richert sin djupaste tacksamhet åt dem, som hedrat honom med detta utmärkta och för honom dyrbara vedermäle af förtroende, men förklarade sig icke kunna emottaga kallelsen.

Af större betydelse var ett anbud från Lund, som vittnar om det höga anseende han åtnjöt såsom vetenskapsman, och bäst jäfvar Theorells insinuationer (under striden 1846), att detta anseende blott vore skapadt af den liberala pressen. Ty både konservativa och liberala Lundakonsistoriales ansågo Richerts förvärf till akademien såsom en lycka.

Från flera olika håll erhöll Richert meddelande härom.

Den förste, som tillskref honom, var Schlyter, hvilken i ett bref den 27 november 1841 berörde saken:

»Någon har här väckt fråga därom, att du borde förmås att söka den juris profession (i den nu gällande allmänna lagfarenheten), som kommer att förklaras ledig, i hvilket fall en förändring i lönen skulle tillvägabringas. Jag kan väl icke föreställa mig, att du skulle vilja gå in härpå, men att det skulle vara mig mycket kärt, om du lät härtill förmå dig — därom behöfver jag icke försäkra dig. Jag har länge sedan haft en sådan tanke och, om

* Rådman P. Ekman erhöll röster för 8,570 rdr 42 sk. 10 rst; Richert för 7,993 rdr 42 sk. 5 rst; rådman Ewert för 4,670 rdr, 17 sk. 2 rst.

jag icke bedrager mig, äfven muntligen framställt den för dig (åtminstone är jag säker, att jag talat med Tannström därom). Men att anhålla hos kansleren, att han ville anmoda dig att söka det kan jag icke finna lämpligt, i synnerhet som man lätt kan föreställa sig, att konungen kunde vara af en annan mening, och kansleren skulle då blifva komprometterad» — — —

Hvem den »någon» var, som väckt frågan, framgick af ett samtidigt bref till Richert från en af universitetets lärare, ingen ringare än Thomander.

Thomander skref (den 28 november):

»Herr expeditionssekreteraren förmodar väl icke, att en så obekant person som jag skulle vara herr exp.-sekr. skyldig något annat eller mera, än hela fäderneslandet är skyldigt. Det förhåller sig emellertid så: jag är sedan i går afton skyldig en underrättelse, och det är denna skuld jag skyndar att betala. Skall jag emellertid ärligen fullgöra detta, så måste jag gå något längre tillbaka än till gårdagen. För sex år sedan, då jag var i Stockholm, erhöll jag af professor Holmbergsson uppdrag att som en annan Diogenes söka efter juris professorer. En var då ledig, och en annan ville han göra ledig genom afsägelse. Jag törs knappt bekänna, att bland de namn han åt mig uppgaf hette det första Richert. Schlyter, Bergfalk och L. G. Montén voro de öfriga. Bergfalk och Montén stodo ej att öfvertala. Den förre hade sina löften i Rabenii fickor, och den senare tänkte om sig alltför ringa. Med dem båda, Tannström och flera rådgjordes då, om vi skulle våga vända oss till det första namnet. Akademiens finanser voro då så utblottade och lönen så usel (1,200 rdr bko), att vi beslöto ej då nämna ett ord. En bättre framtid är nu inne. I går borde cons. acad. fatta sitt beslut rörande en ny juridisk profession. Jag vågade då, jämte uppgifvande af de här anförda och flera andra omständigheter samt med tillkännagifvande till protokollet, att jag om saken med ingen talat, professor Holmbergsson undantagen, föreslå kons. att hemställa till H. K. H. kanslern, huruvida han skulle täckas inhämta herr exp.-sekr:s utlåtande, om icke Tit. kunde låta finna sig hågad att anmäla sig som sökande till professionen i fäderneslandets allmänna lagfarenhet, i hvilket fall kons. ansloge utom de af ständerna beviljade 1,600 rdr en personlig löneförhöjning af 800 rdr, beräknad från tillträdesdagen. Det är skam nog att icke ha mera att bjuda på än högst 3,000 rdr bko, när spannmålslön erhålles. (Efter priserna i år skulle det visserligen utgöra 3,800 rdr bko). I dag på söndagen kan jag ej begära få mitt långa anförande utskrifvet, annars skulle jag bifoga det. Saken blef af det icke så ofta enhälliga kons.

med det allmännaste och lifligaste bifall omfattad. Enligt formerna borde frågan före slutligt afgörande remitteras till juridiska fakulteten. Den gamle Holmbergsson grät hjärtligt, då jag för honom yppade mitt förslag. Sjukdom hindrade honom att gå upp i kons. Jag var äfven efter sessionen hos den hedersmannen: 'Ack om jag skulle upplefva den dag, då Richert kom som professor till Lund!' var hans många gånger upprepade utrop. Holmbergsson ämnar gå af och lämnar således valet emellan den nyssnämnda lärostolen och den i ekonomisk och kameral lagfarenhet.

Ack, att herr exp.-sekr. ville uppfylla vår innerliga önskan! Jag tänker på den glans universitetet kunde vinna, jag tänker på ungdomens entusiasm, på fäderneslandets behof och, jag nekar deticke, särskildt på prästeståndet och konstitutionsutskottet vid 1845 års riksdag.

Ifall Tit. finner betänkligheter och dessa bero på kända faktiska förhållanden, så anhåller jag om förtroende däraf. Blir svaret blott ett nej, dröj då länge, länge därmed. I maj skall jag till Stockholm för att afsluta kyrkolagskommittéens arbete. Intill dess är jag här.

Någon öfvertalningskonst skulle jag icke här använda, äfven om jag hade någon. Jag vet inför hvem jag talar.

Lund den 28 november 1841.»

Richerts svar till Thomander, som äfven ur politisk synpunkt är af intresse, var af följande lydelse:

»Om någon af oss står i skuld hos den andre, så är det jag. Det är redan länge som jag varit skyldig herr professorn svar på ett bref och tacksägelse för ett arbete, som herr prof. haft den godheten skicka mig. Då jag såg ett nytt bref från herr prof., fruktade jag nog att få glödande kol på mitt hufvud, men att de skulle vara så heta, som de nu blifvit, föreställde jag mig icke. Denna gång skall jag åtminstone ge tecken till lif. Också hade jag varit nästan stendöd, om jag ej blifvit yrvaken af de basunaljud, som herr professorns bref förde med sig.

Då Tit., vandrande med Diogenes-lyktan i uppgifna ändamålet, fick tag i mig, bevisar det blott, att lyktan var gjord att söka med, icke efter jurisprofessorer, utan efter människor. En sådan är jag rätt och slätt i alla stycken. Jag har intet bref, vare sig på siden eller pergament, som berättigar mig till en akademisk lärarebefattning. Visst vet jag, att man i Lund har ett lysande exempel på möjligheten af en afvikelse från slentrianen häruti,* men om detta exempel torde det heta: 'Observandum, non imitandum', ty det kometlika skådar man alltid med en viss skygghet, kännande sig tryggast bland kroppar (med eller utan själar), som hålla sig vid de gamla banorna.

* Åsyftar Thomander själf, som var ograduerad.

Allvarligt taladt: jag anser mig icke äga meriter till det ifrågavarande kallet — och ännu värre: jag tror mig icke äga skicklighet därtill. Jag har behandlat juridiken, hela mitt lif igenom, mera som konstnär än som vetenskapsman. Om det lyckas mig att vinna något bifall af tänkande landsmän för arbeten i lagstiftningsväg, kommer det tvifvelsutan däraf, att lagstiftningen hör till konstens gebit, mera än till vetenskapens, hvarför den ock, såsom konstverk, får och skall bedömas af helt annat folk än vetenskapsmän allena. Jag skulle hafva räknat för en plikt att åter inträda på den offentliga banan i samma riktning som jag fordom gått, om man icke kallat mig på villkor, som jag ej kunnat antaga; men att bryta en ny bana, att öfvergå från det praktiska och producerande till det rent teoretiska, det är för sent, och dessutom alltför mycket emot min naturliga fallenhet. Också är jag för gammal och för stel i ryggen att stå fram som sökande, vare sig till den ena platsen eller till den andra. Jag har hittills bibehållit en viss själfständighet, just därför att jag skytt hvarje sken af lycksökeri och alltid nöjt mig med de förhållanden, i hvilka Försynen, nästan utan min medverkan, satt mig. Med denna samma själfständighet vill jag gå i grafven. Man skall ej se mig hädanefter i annan skepnad än den, hvarunder man hittills lärt känna mig.

Vare det för öfrigt långt ifrån mig att hysa den förmätna inbillningen, att en akademi skulle vinna något anseende, om den finge mig till juris professor. Tvärtom är det min öfvertygelse, att den därpå skulle förlora, åtminstone i opinionen hos alla rättseende, de måtte höra till den lärda skaran eller till den olärda. Och man bör väl ej föreställa sig annat, än att största antalet utgöres af godt och rättseende folk. Således borde jag äfven därför veta att hålla mig på afstånd. Det gläder mig likväl att finna, huru mycken kärlek som råder för själfva saken, då man, i tanke att arbeta för den, satt sig öfver alla personliga konsiderationer.

Slutligen måste jag tillstå, att jag känner mig särdeles smickrad af att hafva till den ifrågavarande platsen kommit i åtanka hos sådana män som Tit., som Holmbergsson, som Schlyter. De senare äro mina gamla vänner; men jag hoppas, att de icke af blotta vänskapen låtit hänföra sig; och det utgör min innerliga tillfredsställelse att hos dem finna den fördragsamhet med mina tänkesätt, i många och viktiga frågor så skiljaktiga från deras, att de ej ogärna skulle se mig uppträda bredvid sig såsom ungdomens ledare. Bland kristliga dygder är fördragsamheten med andras ärliga öfvertygelse en af dem jag högst värderar. Det är endast genom den som man går till den sanna tillämpningen af de apostoliska orden: 'Pröfver allting och behåller det godt är.'

Sist min hjärtliga tacksägelse för hvad jag nämnt i början! Jag hade bort skrifva länge sedan om den erhållna kyrkolagskänken. Men hvad skulle jag säga annat, än att jag i allt, som är hufvudsak, tänker lika med Tit. Och det visste Tit. ganska väl förut, ty för dem, som en gång antagit samma ledande idéer, kunna inga skiljaktigheter af värde äga rum. Det enda ämne, hvari jag ville träta med Tit. — äfven med kännedom om vådan däraf — är representationsfrågan; men äfven där tänka vi lika i hufvudsaken. Rådde Tit. så mycket om sin framtid, att Tit. kunde säga: 'nolo episcopari', så vore jag säker, att de idéer vi hittills gemensamt hyllat alltid skulle i Tit. behålla en väldig och trogen stridsman. Men har man en gång låtit rycka sig ur kometbanan och innesluta sig i drabantomgifningen, då faller man fruktansvärdt snart ner i den vanliga planetlunken, såvida man ej, under striden med sitt forna jag, går i glöd och kreverar, som en af våra klaraste stjärnor.*

Men hvad skrifver jag? Jag säger ju vida mer, än jag skulle säga. Förlåt min öppenhjärtighet. Den kan söka sin ursäkt endast i den djupa högaktning, hvarmed jag är och hoppas att städse förblifva o. s. v. — — —.»

Till Schlyter skref han mera skämtsamt (den 8 december):

»'Rider dig djäfvulen, Carolina?' skulle väl den beskedliga guvernanten Tannström säga (om så plumpa ord kunde gå ur en så söt mun), ifall det blefve bekant, att bemälta mamsell hållit på att göra en så ryslig mesallians som du och Thomander omtalat. Nej, bror, det bär sig icke. Skälen äro många. Det förnämsta är dock, att karlen ej vill gifta om sig eller inträda i alldeles nya och främmande förhållanden på gamla dagar. Emellertid är det en stor heder för honom att ha kommit i åtanka» — —

Äfven en tredje lundensare — självfve prokanslern, biskop Vilhelm Faxe, som var befryndad med Richerts hustru — skref ungefär samtidigt till honom, att Thomanders förslag att till akademien kalla Richert »tycktes fästa mycken uppmärksamhet och bifall»; ännu vore väl idéen omogen, men Faxe både, att »kära bror täcktes uppriktigt säga, om vi kunde vänta oss den lyckan att vinna k. brors bifall. Kunde förslaget gå i verkställighet, skulle däraf uppkomma många goda följder.»

Till Faxe svarade Richert bland annat:

* Åsyftar Tegnérs sjukdom.

»Att man i denna stund kan sätta någonting i fråga är ett nytt och ganska starkt bevis på den självständighet, som länge varit spord från samma håll. För mig enskildt kan jag näppeligen tänka mig något anbud, hvaraf jag skulle anse mig mera hedrad än af detta, men jag är icke kompetent till den ifrågavarande platsen efter egen dom. Hvarför skulle jag då såsom sökande ställa mig under andras? Jag är nöjd med de förhållanden, i hvilka Försynen satt mig, och jag har en gång för alla afsvurit hvarje steg, som skulle antyda ett lutande åt lycksökeri, vare sig på ena sidan eller på den andra.»

Trots detta afböjande svar gick saken sin gång till en officiell anmodan. I februari 1842 justerades konsistoriets beslut. Thomanders förslag att hos kanslern anhålla, att han måtte fråga Richert, om han ville söka, ansågs mindre lämpligt. Men alla vore ense om önskvärdheten att förvärfva honom åt akademien, och meningsskiljaktigheten gällde, om konsistoriet direkt borde uppmana honom att söka eller — scm Schlyter föreslog — låta det gå på enskild väg. Pluralitetens beslut blef, att rektor, professor Brunius, å konsistoriets vägnar skulle tillskrifva Richert.* (Brunius var, i parentes sagdt, Thomanders ovän.)

Detta bref afgick den 24 februari och är betecknande för den vikt, man lade vid Richerts anställande, och för hans höga anseende.

»I egenskap af Lunds universitets n. v. rektor går jag att på anmodan af consistorium academicum uppfylla en angenäm plikt, då jag frambär detsammas önskan, att hr exp.-sekr. ville såsom sökande anmäla sig till här ledigvarande profession i lagfarenheten. Herr exp.-sekr:s frejdade namn såsom vetenskapsman och medborgare har kommit oss att lifligt önska, det universitetet finge tillägna sig dess litterära verksamhet och mogna erfarenhet. I afseende härpå har jag icke funnit inom vårt konsistorium några delade meningar, men väl ha sådana uppstått i afseende på sättet att vinna detta mål.

Om herr förste exp.-sekr. icke skulle af anledningar, som kunna af mig anas, vilja på äldre dagar utbyta dess domarekall mot en professorsstol, gör det mig liksom flere andra inom konsistorium ganska ondt, att vi därigenom gå miste om en lärare, som ofelbart skulle gifvit vetenskapen en ny lyftning och i betydlig mån ökat universitetets anseende. En högskola kan numera mindre

* Bref från Schlyter till Richert.

detta icke vara någon verkan af 1827 års kungl. förordning; men jag tror därföre icke heller, att det är »en följd af tillfälligheter». Jag tror, att det är en följd af den riktning folklynnet i senare tider antagit; och jag tror, att själfva förordningen icke är annat än ett uttryck af denna samma riktning, i den mån lagstiftningen däri uppfattat ett af tidens allmänna syften. Det är nämligen ögonskenligt för hvar och en, som med uppmärksamhet betraktat de förhållanden, hvilka utvecklat sig både här i landet och annorstädes, att hos de egentligen så kallade arbetsklasserna mer och mer bildat sig en fri och självständig karaktär. Den låter märka sig, likaväl hos arbetaren i jordbruket som hos arbetaren i de andra näringarna. Förstår den förre att rätt använda sina krafter, är han fullt ut så oberoende och så aktad som ägaren af en hemmansdel, den där ej sällan skuldsatt sig för den äran att kallas bonde och som, utan nödigt driftkapital, krasslar med ett föga tacksamt jordbruk. I denna känsla af oberoende bör man, efter min öfvertygelse, söka rätta orsaken till den aftagande hemmansklyfningen, å ena sidan, och det tilltagande begäret efter lägenheter utan hemmantal, å den andra. Den, som ärft eller kunnat förvärfva några hundrade riksdaler, lägger dem nuförtiden mindre gärna än fordom i en hårdt beskattad hemmansdel; men för att äga den frihet han eftersträfvar i bruket af sin arbetskraft förskaffar han sig eget hus och så mycken jord han med egna händer kan sköta.

Är det väl eller illa, att förhållandet blifvit sådant, det är en fråga, som jag ej försöker att besvara. Jag inlåter mig icke i någon spådom, om det är lycka eller olycka för samhällslifvet, att denna åtrå efter frihet och själfständighet slår allt djupare och djupare rötter. Jag hvarken harmas eller sörjer däröfver, emedan det anar mig, att så måste vara på den kulturpunkt, hvartill mänskligheten kommit, och emedan jag är säker, att den, som låtit bildningen framskrida till denna punkt, också är vis nog att styra den än längre på vägen åt det godas mål.

Ingenting af hvad mänsklig makt förmått för att tillbakahålla det oroliga förkofringsbegäret hos de lägre samhällsklasserna synes vara försummadt. Näringsfriheten, som varit allmänt berömd men nästan lika allmänt fruktad, har ej fått förhasta sig i afkastandet af sina bojor, och ehuru icke här i landet, såsom på många andra ställen, människan varit fastbunden vid jorden, utan rätt till laglig besittning, har likväl friheten att äga jord och att råda däröfver varit i långliga tider underkastad tämligen betydliga inskränkningar.

Utan att närmare vidröra det förbud för ofrälsemän att innehafva frälsejord, som kvarhöll besittningen af rikets största egendomar inom en fåtalig ståndspersonal, vill jag blott framdraga ett och annat ur de lagar, genom hvilka man sökt hämma friheten i besittning af skattejord. Man började med att förbjuda skatte-

XII.

Uttalanden i sociala ämnen i samband med hemmansklyfnings- och jordafsöndringsfrågan (1835, 1842, 1846). — Striden härom med »Svenska Biet» 1842. — Brefväxling med Anckarsvärd och Hierta (1842—1843). — Uttalanden om förvandling af böter och skiljaktighet.

En fråga, som föranledde en rad uttalanden i hvad vi nu skulle kalla »socialpolitik», var den om rätten till hemmansklyfning, om jordafsöndring och därmed sammanhängande ämnen, hvilken stod på dagordningen snart sagdt alltifrån det nya statsskickets början och intill dess full frihet genomfördes 1881.

Sedan gammalt sökte man motverka såväl att alltför stora lotter hopades på en bondes hand — det fick vara nog att han var »fullsädes» — som ock att jorden styckades längre än till en viss gräns, som medförde »besuttenhet».

Motiven härför voro tvenne, en mera social: hänsyn till jordbruksnäringens förkofran och till att bonden blefve »väl besutten», en mera politisk: hänsyn till att ägaren förmådde gälda skatt för sin jordlott.

Under äldre tider fick skattebondes hemman icke skiftas, utan skulle efter värdering lösas af närmaste bördeman, som själf ej ägde hemman, hvarå han var »fullsädes». Emellertid flyttades gränsen så, att år 1684 delning intill lotter på 1/4-dels skattehemman medgafs (särskilda regler gällde för bergslagen). År 1718 — Karl XII:s sista regeringsår — blef delningsrätten till och med obegränsad, något som dock återtogs redan tre år senare.

År 1747 utfärdades en förordning, som medgaf rätt att klyfva hemman i större utsträckning, ända till sex, åtta och äfven flera delar, om det pröfvades kunna

Skaraborgs län af den 25 juli 1804 och slutligen för landet i allmänhet af den 2 februari 1807, att den, som låtit enskifta sitt hemman, ägde af sin ouppodlade jordrymd aflåta till och med tiondedelen till främmande personers besittning under full äganderätt; dock att ingen sådan lägenhet finge göras mindre än fyra tunnland och att årlig afgäld i spannemål till bolstaden därå skulle läggas. Detta var väl icke någon radikal förändring i de förra lagarna mot skattskyldig jords minskning; men det var en gärd, som lagstiftningen gaf åt allmänna tänkesättet, och det var ett erkännande, att den grund, hvarpå det gamla förbudet hvilade, nämligen vådan för kronans ingälder, i själfva verket icke existerade, då den afsöndrade jorden genom det bidrag den kunde lämna till skatterna snarare ökade än minskade bolstadens förmåga att dem utgöra.

I och med detsamma grunden således, genom lagstiftningens egen åtgärd, hade fallit, ansågs förbudet föråldradt och kvarstående endast såsom en död bokstaf i forntidens lagar. Man både handlade och dömde allmänneligen efter den i enskiftesförfattningarna antagna princip. Visserligen var lagskipningen någon gång tveksam, då fråga förekom om afsöndring under full äganderätt; men, sedan Kungl. Maj:ts i författningssamlingen införda dom af den 26 februari 1825 blifvit känd, var allt tvifvelsmål om den slutliga utgången af så beskaffade tvister undanröjdt.

Nu uppträdde åter lagstiftningen för att gifva sanktion åt hvad som sålunda hade öfvergått till lag i folkets sinne och som omöjligen kunde brytas utan rubbning af tusendetals redan bestående rättsförhållanden. Lika så litet, som det, i första kapitlet af 1827 års förordning, kunde komma i fråga att upplifva de äldre förbuden mot hemmansklyfning, lika litet var det möjligt att i andra kapitlet återställa de gamla plakaterna mot skattskyldig jords minskning, men då man i båda kapitlen arbetade på att »hålla emot» hvad man befarade såsom skadligt i tidens ström, fann man, sedan enskiftesförfattningarna blifvit omsmälta i den nya skiftesstadgan, nödigt att ur de förra upptaga de inskränkande villkoren för jordafsöndringar.

På denna punkt stå sakerna för närvarande; och därhän anser jag dem hafva kommit genom den högre nödvändigheten i deras egen natur. Hos mig kan således den föreställningen icke äga rum, att de möjligen skulle kunna gå tillbaka. Om jag skulle tillstyrka en ändring i 1827 års författning, blefve det en ändring, icke till större tvång, utan till större frihet; men jag tror det vara nog, om författningen får, i denna stund, blifva oförändrad. Den tid skall ofelbart komma, då äfven de band, som denna författning, nu klandrad för dess liberalitet, lägger på rättigheten att besitta jord, afskaffas, såsom ogagneliga och tryckande.

anse att alla hinder för jordens delning mellan flera åbor uti ett föga bebodt och odladt land vore skadliga, helst en sådan styckning, hvarigenom egen bostad och nyttig verksamhetskrets, lämnad åt flera hushåll, säkrast beredde stigande befolkning, odling och välstånd, och att någon anledning till klagan öfver för långt drifven delning i allmänhet ej funnes; skulle någon gång hemman styckas så, att en eller annan åbo ej blefve besutten, kunde lätteligen rättelse vinnas vid vederbörlig domstol. Utskottet uttalade sig alltså emot inskränkning i hemmansklyfning.

Sådan var ställningen, då Kungl. Maj:t år 1827, kort efter den nya »Danckwardtska» skiftesstadgan, i hvars tillkomst Richert hade del, utfärdade en förordning om hemmansklyfning och jordafsöndring. Den borttog alla bestämmelser om någon viss del af hemmanet såsom minimum, liksom det alltför evasiva: »om hemmanet pröfvades kunna tåla det», och fastslog vissa bestämda villkor för besuttenhet.

I inledningen till förordningen förklarade Kungl. Maj:t sig i sammanhang med sin stadga om skiftesverket hafva tagit dessa viktiga frågor i hela sin vidd under nådigt öfvervägande och funnit angeläget till ytterligare beredande af landets uppodling och folkmängdens förökande, att grunderna för hemmansklyfning i allmänhet äfvensom de villkor, hvarunder jord och andra lägenheter från hemman må afsöndras, i alla delar närmare stadgades och bestämdes samt så lämpades, att de öppnade bättre tillfällen för den idoge men mindre förmögne till bosättning och själfbestånd utan att medföra de olägenheter, som af en för vida utsträckt klyfning af skattdragande hemman kunde uppkomma, och därjämte beredde honom full säkerhet i besittningen af sin lagligt förvärfvade jord såsom den kraftigaste uppmuntran till densammas uppodlande och förbättrande.

Det var alltså hvad man skulle kunnat kalla en »juste-milieu»-åskådning, som här gjordes gällande.

Grundsatserna för besuttenhet bestämdes i förordningens första paragrafer.

§ 1. Frälseskatte- och kronoskattehemman, krono- och skatterusthåll samt de krono- eller andra publika hemman, som under stadgad åborätt äro upplåtna, få klyfvas till hvad hemmantal som helst, allenast en åbo å den utklufna delen är besutten.

§ 2. Besutten kallas den åbo, som af sin hemmansdels afkastning i vanliga år kan påräkna bärgning och jämväl däraf utgöra de med hemmansdelen förenade utskylder; och ty erfordras till besuttenhet under benämning af hemman, att till hemmansdel finnas så goda ägor af åker, äng och betesmark, att med begagnande af tillgängliga odlingslägenheter ett hushåll af minst tre arbetsföra personer må kunna af ägornas behållna afkastning underhållas. — — —

§ 3. Är hemman så beläget, att en åbo af andra näringar, såsom fiske, sjöfart eller dylikt, kan hafva säker och ständig förtjänst, då bör sådant vid fråga om besuttenhet i särskild beräkning därtill ingå.

Rörande jordafsöndringen stadgades, i anslutning till de nämnda enskiftesförordningarna, rätt till afsöndring af särskilda lägenheter.

Såsom alla medlingsförsök blef detta gifvetvis föremål för klagomål från vissa håll, och redan under 1828—30 årens riksdag påyrkades förändring. Å ena sidan ropades på inskränkning, medan å andra sidan P. G. Cederschiöld och den frisinnade bonden Nils Månsson i Skumparp hissade »fri och obegränsad jordklyfning» såsom sin fana, den senare med det tillägget, att hvarje inskränkning vore ett ingrepp i äganderätten.

Ständerna intogo emellertid en afvaktande hållning, såväl nu som vid 1834—35 årens riksdag, och 1827 års förordning blef — i förbigående sagdt — i allt hufvudsakligt gällande mer än ett halfsekel. Men Kungl. Maj:t lämnade rikets jordbrukande invånare tillfälle att genom länskommittéer yttra sig om grunderna för hemmansklyfningen, med tagen hänsyn till de olika orternas behof.

Det var i en sådan länskommitté, som Richert lät höra sin mening och därvid han förde upp frågan i ett högre plan. På samma gång han principiellt häfdade den

rena frihetens grundsats, nöjde han sig tills vidare med att söka skydda 1827 års författning mot reaktionära anslag.

Hans första yttrande är från 1835. Den länskommitté, som nedsatts i Skaraborgs län, hade tydligen gripits af rädsla för att 1827 års förordning skulle kunna medföra faror för framtiden, äfven om den medgaf att på grund af vissa tillfälligheter klyfningen icke tilltagit; särskildt befarades ökad tunga för fattigvården genom ett långt drifvet klyfnings- och jordafsöndringssystem, hvarför kommittéen föreslog, att en sockennämnd skulle pröfva förhållandet, innan någon från främmande församling finge bosätta sig på lägenhet utan hemmantal. Likaledes ville Skaraborgskommittéen, att industriella inrättningar skulle ställa säkerhet för framtida underhåll af arbetare.

Mot de ansatser till reaktion, som dessa kommittéens uttalanden betecknade, ansåg sig Richert böra inlägga gensaga, och detta skedde i en reservation, som redogör för frågans utveckling i vårt land och på samma gång ger en intressant inblick i de dåtida sociala förhållandena på landet, under en tid som man nu är benägen att från konservativt håll prisa som »den gamla goda tiden».

Richert ser framtidens sak i frihetens belysning. Hans åsikt är, att det icke är genom tvångslagar för arbetaren som den sociala utvecklingen främjas. För tillfället nöjer han sig med att den Danckwardtska förordningen af 1827 lämnas orubbad.

Hans reservation lydde sålunda:

»Yttranden i fråga om jordafsöndring m. m.

Då jag icke kunnat i allo dela de åsikter, som äro framställda i det betänkande kommittéen nu, genom flesta rösterna beslutit att i underdånighet afgifva, är det min skyldighet att till kommittéens protokoll aflämna min särskilda mening, i öfverensstämmelse med hvad jag muntligen anfört under öfverläggningarna.

Af de faktiska upplysningar betänkandet innehåller finner jag det vara otvifvelaktigt, att hemmansklyfningen i senare åren aftagit. Lika med hvad kommittéen i betänkandet yttrat, anser jag

detta icke vara någon verkan af 1827 års kungl. förordning; men jag tror därföre icke heller, att det är »en följd af tillfälligheter». Jag tror, att det är en följd af den riktning folklynnet i senare tider antagit; och jag tror, att själfva förordningen icke är annat än ett uttryck af denna samma riktning, i den mån lagstiftningen däri uppfattat ett af tidens allmänna syften. Det är nämligen ögonskenligt för hvar och en, som med uppmärksamhet betraktat de förhållanden, hvilka utvecklat sig både här i landet och annorstädes, att hos de egentligen så kallade arbetsklasserna mer och mer bildat sig en fri och självständig karaktär. Den låter märka sig, likaväl hos arbetaren i jordbruket som hos arbetaren i de andra näringarna. Förstår den förre att rätt använda sina krafter, är han fullt ut så oberoende och så aktad som ägaren af en hemmansdel, den där ej sällan skuldsatt sig för den äran att kallas bonde och som, utan nödigt driftkapital, krasslar med ett föga tacksamt jordbruk. I denna känsla af oberoende bör man, efter min öfvertygelse, söka rätta orsaken till den aftagande hemmansklyfningen, å ena sidan, och det tilltagande begäret efter lägenheter utan hemmantal, å den andra. Den, som ärft eller kunnat förvärfva några hundrade riksdaler, lägger dem nuförtiden mindre gärna än fordom i en hårdt beskattad hemmansdel; men för att äga den frihet han eftersträfvar i bruket af sin arbetskraft förskaffar han sig eget hus och så mycken jord han med egna händer kan sköta.

Är det väl eller illa, att förhållandet blifvit sådant, det är en fråga, som jag ej försöker att besvara. Jag inlåter mig icke i någon spådom, om det är lycka eller olycka för samhällslifvet, att denna åtrå efter frihet och själfständighet slår allt djupare och djupare rötter. Jag hvarken harmas eller sörjer däröfver, emedan det anar mig, att så måste vara på den kulturpunkt, hvartill mänskligheten kommit, och emedan jag är säker, att den, som låtit bildningen framskrida till denna punkt, också är vis nog att styra den än längre på vägen åt det godas mål.

Ingenting af hvad mänsklig makt förmått för att tillbakahålla det oroliga förkofringsbegäret hos de lägre samhällsklasserna synes vara försummadt. Näringsfriheten, som varit allmänt berömd men nästan lika allmänt fruktad, har ej fått förhasta sig i afkastandet af sina bojor, och ehuru icke här i landet, såsom på många andra ställen, människan varit fastbunden vid jorden, utan rätt till laglig besittning, har likväl friheten att äga jord och att råda däröfver varit i långliga tider underkastad tämligen betydliga inskränkningar.

Utan att närmare vidröra det förbud för ofrälsemän att innehafva frälsejord, som kvarhöll besittningen af rikets största egendomar inom en fåtalig ståndspersonal, vill jag blott framdraga ett och annat ur de lagar, genom hvilka man sökt hämma friheten i besittning af skattejord. Man började med att förbjuda skatte-

bonden att äga för mycket, och man har slutat med att förbjuda honom att äga för litet. Det märkvärdiga är, att man för dessa motsatta förbud haft ett och samma motiv, nämligen faran af minskning i allmänna utskylderna.

Uti 30 kap. 2 § Landslagen heter det:

»Engin Bonde hafvi vald köpa mera skattejord under sig, än han är sjelfver fullsädr och besittiande uppa; hvilken thet gör, swa att Cronones ingäld theraf minskas, och vittna swa härads Nämnd, böte Konungi skadan, och är fyratighi marker, Konungens ensak.» Den tiden jorden ej var satt till hemmantal, fruktade man, att besittningarna skulle bli för stora. Sedan hemmantalen voro bestämda, uppkom åter farhågan, att besittningarna kunde bli för små för att utgöra skatten. Redan den 15 april 1541 stadgades, att »ingen, som icke ägde åtminstone en fjärdedel i ett hemman, skulle understå sig att begära, bebo och bruka densamma utan efter mätismanna ordom, och som det bäst och lämpligast ske kunde, af den, som största rätten och delen ägde, låta sig utlösa». Här är således första steget taget till de många förbud mot skattskyldig jords styckning och förminskning, som sedermera utkommit, och bland hvilka må nämnas kungl. plakatet den 21 juli 1677, däri all afsöndring af jord från skattehemman förklarades ogild.

Småningom har dock lagstiftningen måst foga sig efter de anspråk på en större frihet, som mer och mer gjort sig gällande. Strängheten i afseende på hemmans klyfning mildrades genom kungl. förordningen den 30 juni 1747, som tillät, att skattehemman i allmänhet fingo styckas, ända till sex, åtta eller mindre delar, allteftersom sådant pröfvades kunna ske med hemmanets bestånd i framtiden. Detta bekräftades genom kungl. förklaringen den 8 mars 1770; och sedermera hafva klyfningarna fortgått nästan obehindradt, till dess man uti 1827 års kungl. förordning sökte genom bestämmelsen af hvad som skulle anses för besuttenhet uppdraga en gräns för den förut oinskränkta pröfningsrätten.

Förbuden mot skattskyldig jords minskning förblefvo väl en längre tid orubbade; men sedan det lyckats att, genom fiktionen af förpantningsrätten, till någon del motverka förbudet för ofrälseman att besitta frälsejord, använde man samma utväg för att kringgå författningarna mot skattskyldig jords minskning; och lagskipningen gjorde hvad den alltid och allestädes gör, när lagstiftningen ej följer tiden åt: den gaf domskraft åt en fiktion, som tillfredsställde folkets önskningar och folkets behof. På detta sätt tillkommo, år ifrån år, nya jordafsöndringar utan hemmantal, och man fann för dem en så gifven benägenhet hos folket, att man trodde sig kunna påräkna denna såsom retmedel till enskiftesverkets befrämjande. Det förordnades därföre, i författningarna om enskiften, först för Skåne af den 31 mars 1803, sedermera för

Skaraborgs län af den 25 juli 1804 och slutligen för landet i allmänhet af den 2 februari 1807, att den, som låtit enskifta sitt hemman, ägde af sin ouppodlade jordrymd aflåta till och med tiondedelen till främmande personers besittning under full äganderätt; dock att ingen sådan lägenhet finge göras mindre än fyra tunnland och att årlig afgäld i spannemål till bolstaden därå skulle läggas. Detta var väl icke någon radikal förändring i de förra lagarna mot skattskyldig jords minskning; men det var en gärd, som lagstiftningen gaf åt allmänna tänkesättet, och det var ett erkännande, att den grund, hvarpå det gamla förbudet hvilade, nämligen vådan för kronans ingälder, i själfva verket icke existerade, då den afsöndrade jorden genom det bidrag den kunde lämna till skatterna snarare ökade än minskade bolstadens förmåga att dem utgöra.

I och med detsamma grunden således, genom lagstiftningens egen åtgärd, hade fallit, ansågs förbudet föråldradt och kvarstående endast såsom en död bokstaf i forntidens lagar. Man både handlade och dömde allmänneligen efter den i enskiftesförfattningarna antagna princip. Visserligen var lagskipningen någon gång tveksam, då fråga förekom om afsöndring under full äganderätt; men, sedan Kungl. Maj:ts i författningssamlingen införda dom af den 26 februari 1825 blifvit känd, var allt tvifvelsmål om den slutliga utgången af så beskaffade tvister undanröjdt.

Nu uppträdde åter lagstiftningen för att gifva sanktion åt hvad som sålunda hade öfvergått till lag i folkets sinne och som omöjligen kunde brytas utan rubbning af tusendetals redan bestående rättsförhållanden. Lika så litet, som det, i första kapitlet af 1827 års förordning, kunde komma i fråga att upplifva de äldre förbuden mot hemmansklyfning, lika litet var det möjligt att i andra kapitlet återställa de gamla plakaterna mot skattskyldig jords minskning, men då man i båda kapitlen arbetade på att »hålla emot» hvad man befarade såsom skadligt i tidens ström, fann man, sedan enskiftesförfattningarna blifvit omsmälta i den nya skiftesstadgan, nödigt att ur de förra upptaga de inskränkande villkoren för jordafsöndringar.

På denna punkt stå sakerna för närvarande; och därhän anser jag dem hafva kommit genom den högre nödvändigheten i deras egen natur. Hos mig kan således den föreställningen icke äga rum, att de möjligen skulle kunna gå tillbaka. Om jag skulle tillstyrka en ändring i 1827 års författning, blefve det en ändring, icke till större tvång, utan till större frihet; men jag tror det vara nog, om författningen får, i denna stund, blifva oförändrad. Den tid skall ofelbart komma, då äfven de band, som denna författning, nu klandrad för dess liberalitet, lägger på rättigheten att besitta jord, afskaffas, såsom ogagneliga och tryckande.

Att föreskrifterna om villkor för jordafsöndringar icke i alla efterlefvas bland allmogen, vill jag medgifva. Man har t. ex. ännu kvar många lämningar af det gamla förpantningssystemet; och det iakttages icke vid hvarje afsöndring, att handlingen genast inlämnas till Konungens befallningshafvande, i afseende på pröfningen af den för jorden bestämda afgäld. Däremot torde det sällan hända, att icke slika handlingar ordentligen intecknas. Då detta senare icke försummas, är likväl, som mig synes, ingenting vådligt för allmän eller enskild rätt att befara.

Genom inteckningen får handlingen offentlighet, hvilken ger den sin verkan äfven mot tredje man. Hvad som återstår att iakttaga, kan ske när som helst; och hvad som i öfrigt kan vara feladt mot föreskrifterna i författningen, skall ju, efter 2 kap. 13 §, rättas, såvidt möjligt är, då påstående därom göres; är åter all rättelse omöjlig, så är det ju icke hårdare i detta fall än i så många andra, att den får skylla sig själf, som ej ställt sig lagen till efterlefnad. Visserligen låter det säga sig, att om Konungens befallningshafvande ej pröfvar afgälden, hemmansägaren kan få mindre, än honom rätteligen tillkommer, och att, om icke alla författningens föreskrifter äro iakttagna, lägenhetsinnehafvaren icke äger full säkerhet på sin besittning; men man måste ihågkomma, att, äfven sedan Konungens befallningshafvande bestämt afgälden, det beror på enskilda aftal emellan hemmansägaren och lägenhetsinnehafvaren till hvad belopp den skall utgå, så länge den förre icke brister i fullgörandet af sina skyldigheter till det allmänna. Och om den senares säkerhet i självfva besittningen icke alltid är förvarad genom den noggrannaste efterföljd af hvad lagen bjuder, finner han sig oftast likaväl belåten med förtroendet till sina medmänniskors välvilja. De viktigaste handlingar i människolifvet företagas på god tro. Många hundrade hemmansdelar hafva tvifvelsutan i mansåldrar varit besuttna utan laglig besuttenhet; men det har skett på god tro, ty ingen har velat lösa dem. På god tro har man lefvat och dött på jordstycken, dem man köpt eller tillförpantat sig tvärtemot lagarna, emedan ingen klandrat det. Så måtte det dock hädanefter få förblifva hvarje myndig man oförment att på god tro tillbetinga sig besittningen af jord, eftersom han själf finner förmånligt, med äfventyr att vara underkastad den rättelse i betinget, som lagen fordrar. Då man menar sig hafva anledning till den förmodan, att ganska många afsöndringar skola vara lagstridiga, är det i sanning besynnerligt, att man har så sällsynta exempel på afsöndringar, som gått öfver ända genom klander. Åtminstone måste jag, som domare, intyga, att de tvister i sådana ämnen, som kommit under min behandling, varit ganska få, ehuru jordafsöndringssystemet finnes, inom den mig nådigst anförtrodda domsaga, mycket vedertaget.

Det är i mitt tycke ett vackert drag hos svenska allmogen, att den ogärna bryter ord och afsked, äfven om de icke, efter strängaste rätt, skulle kunna bestå; och den folkklass, som lefver på de små lägenheterna, har dessutom så många förbindelser och beröringar med den, som sitter på hemmanen, att de i allmänhet hellre sämjas än träta. Lagstiftaren har gjort nog, då han icke allenast sagt, huru anledningar till trätor skola förekommas, utan ock gifvit domaren makt att, såsom förut är anmärkt, jämka aftalen, om möjligt är, till likstämmighet med lagen, när stridigheter uppstå.

Den i kommittéens betänkande uppdragna teckning af arbetande klassens lefnadssätt, såsom något eget för denna klass, instämmer icke fullkomligt med min erfarenhet. Jag känner visserligen, att mycken håglöshet och många oseder träffas hos den torftige arbetaren. Men om man toge i beräkning personalens talrikhet och den brist på odling af de ädlare anlagen, som alltid måste vara fattigdomens följeslagare i ett land, där ännu ganska litet blifvit gjordt för folkbildningen, så fruktar jag, att en allvarlig jämförelse föga skulle utfalla till de öfriga samhällsklassernas förmån. Min tanka är, att man i denna del bör döma skonsamt, om man vill döma rättvist.

Där torparesystemet är rådande, utan att vara mildradt af ett faderligt husbondevälde, och där jordbruksnäringen är stillastående, där ser man vanligtvis arbetaren trög och vårdslös. När torparen har sitt dagsverke på karfstocken, gäller det lika, om det är väl eller illa gjordt; och när jordbrukaren icke själf går framåt, förmår han ej tillägna sig de nya arbetskrafter, som uppkomma omkring honom. På sådana ställen kan följaktligen någon verklig flit och trefnad hos den arbetande klassen icke äga rum. Där åter en självständigare anda utvecklat sig hos arbetaren, där jordbruket framskrider till större fullkomlighet, där hågen att förkofra sig har tillbörlig väckelse och uppmuntran, där äfven dagsverkaren fått smak på äganderätt och på något mer af lifvets bekvämligheter än tillfredsställandet af de första djuriska behofven, där söker han sin frihet och förnöjsamhet i eget hus och på egen jord, och där finner man honom flitig, treflig och sedig.

Efter min öfvertygelse är det icke jordafsöndringssystemet, som egentligen bidrager till förökande af de olyckligas antal, för hvilka fattigvården slutligen måste sörja. Dessa bestå merendels af utslitna tjänstehjon, afsigkomna torpare, försupna bönder och deras barn. Den, som varit omtänksam nog att spara ihop medel till inköp af en lägenhet och som, genom sitt därå nedlagda arbete, förökat dess värde, har redan gifvit fattigvården en säkerhet för sin framtida bärgning, fullt ut så god som den man söker i löftesskrifter eller sparbanksinrättningar. Det är sant: denna säkerhet kan svika; men det är så med alla mänskliga utsikter

för framtiden, och jag tror icke, att man bör kväfva den kraft, som bjuder till att arbeta sig upp, därför att den möjligtvis kan falla.

Med dessa tänkesätt måste jag skilja mig från hvad kommittéen föreslagit rörande den pröfning af sockennämnd, som skulle ske, innan någon från främmande församling finge bosätta sig på lägenhet utan hemmantal. Rättigheten att köpa och besitta jord är en sak, och anspråket på hjälp för den nödlidande en annan. Jag vill ej, att dessa olikartade ämnen skola sammanröras. Börjar man reglera äganderätt och jordbesittning med hänsikt till fattigvårdssystemet, så kastar man sig in i en mängd af svårigheter, ur hvilka man näppeligen kan reda sig. Hvarför t. ex. skall man icke, likasåväl som man pröfvar lägenhetsköparens förmåga att nära sig på den från hemman afsöndrade jorden, undersöka besuttenheten å en hemmansdel, som en främmande person vill förvärfva, då denne, med sitt hushåll, äfvenså snart kan falla socknen till last som lägenhetsinnehafvaren. Hvarför icke gå än längre och utforska, om den ene eller andre har förmögenhet att betala den jord han köper, då det är sannolikt, att han, i saknad däraf, skall drifvas ifrån jorden, om den vore aldrig så god eller aldrig så stor. Hvarför icke underkasta hvarje brukare eller arrendator af hemman, som inflyttar från främmande socken, en dylik undersökning, om han äger nödigt driftkapital, då man skäligen kan befara, att äfven denne, i brist däraf, en gång skall stanna i fattigstugan. Så långt vill man ej komma; men därhän måste man, om man ej skall vara inkonsekvent, sedan man inlåtit sig pa banan af de undersökningar, som skulle fordras för att bereda den åsyftade säkerheten för fattigvården. Jag anser dock ett hufvudsakligt misstag ligga i självfva den grundsats, hvarifrån man utgår vid antagandet af den föreslagna pröfningen. Man förutsätter nämligen hos lägenhetsinnehafvaren skyldigheten att vara besutten jordbrukare; och man fordrar därigenom, att han skall stå i bredd med hemmansägaren, då han i självfva verket icke bör betraktas annorlunda än såsom en denne underordnad men fri arbetare, den där, med eget hus och egen boningsplats, egentligen lefver af sina arbetskrafter.

För min del anser jag det vara af mycken vikt för ett land, att en sådan arbetsklass får obehindradt förkofra sig. Däremot är det min tanka, att en vida sträckt hemmansklyfning är mera skadlig än gagnelig. Den illa besuttne bonden är en illa född och illa lönt arbetare åt sig själf och åt staten, hvars tyngder han drager med vedermöda. Jag önskar visst icke, att hemmansklyfningen skall hämmas med tvångslagar, men jag önskar, att förhållanden må uppkomma, genom hvilka den naturligen minskas, och jag har trott mig märka, enligt hvad ofvanföre är antydt, att sådant sker genom den fria arbetsklassens utbildande.

Och just häromkring är det, som den förevarande frågan egentligen vrider sig. Det är icke den döda jordens styckning man fruktar, utan de lefvande personligheternas förökning. Man vågar icke träda dem rakt på lifvet med förbud mot äktenskapet; men man tror sig kunna motverka fortplantningen genom förbud för den fattige att skaffa sig hus och hem. Märkvärdigast är, att under det man på ena sidan framställer folkökningen såsom det klaraste bevis på ett lands fortskridande i välstånd, låter man den på en annan sida framträda såsom ett fasansvärdt spöke. Man har kallat spöket pauperism; och detta namn har blifvit ord och lösen för allt hvad förskräckelse heter. Jag, för min del, tror mindre på Malthus, som skrämt de lärda för öfverbefolkning, än på Gud, som sagt till lärda och olärda: »Växer till och föröker eder»; och för spöken känner jag platt ingen rädsla. I min ungdom hörde jag omtalas ett spöke, som kallades frihet och jämlikhet. Det gjorde mycket buller den tiden, men har gått i det tysta längesedan. Hvad det förde fram af sanning och af rättvisa står dock kvar ännu och skall evigt stå kvar, emedan sanning och rätt aldrig förgås. Så spökar äfven pauperismen en stund och vandrar i sinom tid all världenes väg. Men detta ord betecknar en sak, hvars betydelse är helt annan, än den man i allmänhet fäster därvid. Förstår man rätta grundtonen i hvad den närvarande tiden kallar pauperism, så märker man däri, icke den fattiges lystnad efter allmosor, utan hans lystnad efter den frihet i bruket af arbetskraft och den rättvisa i villkoren för användandet af arbetets lön, hvarpå han, såsom människa, äger obestridliga anspråk. Söker man med sofismer gäcka dessa anspråk, vill man förneka personlighetens allmänna rätt till inre och yttre förkofran, då kan pauperismen i en framtid blifva fruktansvärd. Låter man däremot en god sak hafva sin gång, lägger man inga hinder i vägen för den fattige arbetarens tillväxt i vett och välstånd, så kan man med lugn se folket förökas och, oförfärad, afbida den dagbräckning, då spöket försvinner.

När ljuset kommer, skall man erfara, att hvad som förut varit kaotiskt och grumligt, antagit ett ordnadt och redigt skick och att öfvergången varit lättast och bäst, där den fått ledas af ett högre finger, utan mellankommet tummande af människohand. Man skall finna jornen bearbetas, likasom tillförene, i stora klumpar och i små; men man skall förnimma den skillnad mot fordom, att ingen klump är för stor, eller för liten, att med arbete förtjänas, och att arbetet behöfver vara endast ärligt för att äras.

Det är en klar följd af de åsikter jag nu framlagt, att jag helst skulle tillstyrka upphäfvandet af allt annat band på rättigheten att förvärfva jordlägenhet från hemman, än hvad som fordras för befästandet af säkerheten i rättsförhållanden emellan hemmans-

tvångslagar, som hindra arbetaren att fritt söka sin utkomst, och man har, t. ex. i England, offentligen erkänt nödvändigheten att lossa de band, som fästa fattigvården vid hvarje särskild socken. Det vore törhända mindre välbetänkt för oss att hasta fram på en bana, som erfarenheten hos andra bevittnat vara ytterst äfventyrlig. Fattigvårdslagstiftningen är af den stora betydenhet, att den för sig själf kräfver en mera grundlig och fullständig revision, än som vid detta tillfälle kan tillvägabringas. Jag fruktar, att man är för mycket vågsam för ett lagförslag i stycke och för litet för att göra det i helt.

Mariestad i september 1835.»

Detta aktstycke förblef liggande otryckt till 1839, då det trycktes i Aftonbladet och väckte stort uppseende, hvilket ock var fallet med ett nytt utlåtande, som Richert insände till länskommittéen 1842 och som vållade ett häftigt angrepp inom den konservativa pressen och ett svar från Richerts sida. Jämte Geijers bekanta uppsatser i fattigvårdsfrågan i 1838 års Litteraturblad tillhöra dessa Richerts inlägg det märkligaste, som i sociala spörsmål — särskildt jordarbetarefrågan — yttrades vid denna tid.

Det senare betänkandet, i hvilket Richert med värme och framgång häfdar personlighetsprincipens rätt att göra sig gällande, var af följande lydelse:

»Vid de öfverläggningar, som hos Konungens befallningshafvande åren 1834 och 1835 höllos i de ämnen, hvilka skola utgöra föremål för den till den 8 i denna månad utsatta rådplägning, hade jag tillfälle att uttala hvad jag då tänkte i dessa ämnen. Under de sju år, som sedermera förflutit, har min öfvertygelse förblifvit orubbad, sådan jag framställde den i det skriftliga yttrande jag vid slutet af nämnda öfverläggningar afgaf; och då detta yttrande, såsom i allmänna tidningar aftryckt, icke lärer vara okändt, anser jag mig desto hellre kunna undgå att göra en resa af tio mil för att upprepa innehållet däraf, som denna resa ej skulle kunna företagas utan åsidosättande af ämbetsgöromål, hvilka svårligen medgifva uppskof.

Jag har sagt i mitt förra yttrande, att jag tror de förhållanden, som här i landet för närvarande äga rum i hänseende till hemmansklyfning och jordafsöndring från hemman, icke hafva tillkommit af blotta slumpen, utan småningom hafva utvecklat sig, genom verkningarna af den högre nödvändigheten i deras natur; jag har sagt, att den föreställningen hos mig således icke kunde

uppstå, att dessa förhållanden möjligen skulle kunna gå tillbaka; och jag har sagt, att om jag skulle tillstyrka en ändring i 1827 års författning rörande dessa ämnen, det blefve en ändring, icke till större tvång, utan till större frihet.

Så tänker och talar jag äfven nu. Hvad jag förut sagt har jag sökt motivera i det åberopade yttrandet; men jag anser mig här böra tillägga ett och annat i anledning af de frågor, som vid detta tillfälle förekomma, nämligen:

1:o Om bestämmande af visst hemmantal, såsom det minsta, hvarå besuttenhet vid hemmansklyfning må antagas, utan föregången undersökning; och

2:o Om utsättande af en viss storlek, såsom den minsta, för lägenhet, som från hemman afsöndras.

I den förra af dessa frågor är det min mening, att man skulle göra ett stort steg eller snarare ett äfventyrligt språng tillbaka, om man nu ville upphäfva den alltsedan 1747 för hemmansklyfning gällande princip, att afseende därvid ej skall fästas på mantalet. Också måtte väl ingen, som har ringaste begrepp om betydelsen af hemmantal i Sverige, kunna påstå, att en klok lagstiftning om klyfning därpå möjligen skulle kunna grundas. Det är en allmänt känd och erkänd sanning, att man i det ena hemmanet kan vara lika väl besutten på $^{1}/_{16}$ som i det andra på en $^{1}/_{4}$; och denna skiljaktighet i hemmanens storlek och godhet förekommer ej län, härader och socknar emellan, utan träffas ganska ofta emellan hemman, liggande tätt bredvid hvarandra, i samma län, samma härad och samma socken. Här beror således ingenting på allmänna lokalförhållanden, som kunna tagas i beräkning vid stiftandet af en lag för hemmansklyfning.

Men — säger man — oaktadt hemmantalet ej kan tjäna till någon ovillkorlig grund för klyfningen, måtte det väl kunna stadgas, att klyfning under ett visst hemmantal ej må äga rum utan föregången undersökning om besuttenheten. Detta tyckes låta höra sig, om man ej ser längre än till ytan af saken; men tränger man något djupare in, skola stora svårigheter visa sig vid tilllämpningen af en sådan lag; och hvad än värre är: den verkar alldeles icke för, utan rakt emot ändamålet — såvida man icke tilltror sig att gå radikalt fram på den bana, hvartill stadgandet om ett minimimantal och en undersökning leder.

I och med detsamma man förbjuder rättigheten för hvem som helst att förvärfva en hemmansdel under det bestämda minimimantalet, utan föregången undersökning, förbjuder man naturligtvis rättigheten att äga en sådan hemmansdel, ifall den, vid undersökning, befinnes vara obesutten, följaktligen äfven rättigheten att lagfara med jorden, att inteckna den och att låta den gå i mät för skuld. Man tillskapar en besittning, skild från äganderätten,

det vill säga ett verkligt fideikommiss, för den, som en gång råkat, t. ex. genom arf, få en så beskaffad hemmansdel. Han besitter en egendom, oåtkomlig för alla andra än de få personer, åt hvilka lagen gifvit rättighet att lösa den. Dessa äro endast och allenast de, som hafva del i samma hemman; och så länge ingen af dem kan eller vill lösa honom ut, är den obesuttnes besittning orubbligare än alla andras. Säljas kan hans egendom icke, då ingen delägare i hemmanet vill köpa den; intecknas kan den icke, emedan inteckning är ändamålslös utan möjligheten af försäljning; och utmätas kan den icke heller, emedan utmätning måste slutas med fri och öppen auktion, hvarom här ej kan blifva fråga, då blott delägare i hemmanet få vara bjudare och ingen af dem har lust därtill.

Hvad är då att göra? Jag kan ej begripa annat, än att — om man ej vill låta saken stå som den står och anse hvar och en för besutten, till dess någon, som har rätt att lösa honom ut, väcker anspråk på hans hemmansdel — man måste, för upprätthållandet af lagens helgd och besuttenhetens, öfver all betydelse i verkligheten, upphöjda idé, tillgripa ett af de två enda radikala medlen: antingen att ovillkorligt befalla den besuttne delägaren i ett hemman att, genom den obesuttnes utlösande, uppoffra sin egendom för denna stora idé; eller ock att anslå allmänna medel, af hvilka den obesuttne skall utlösas för kronans räkning, när ingen enskild människa har lust eller råd att lösa honom ut. Den förra utvägen torde blifva hård att pågå, emedan man icke har lika lätt att frambringa köpare som säljare genom tvång. Den senare är tvifvelsutan den enda osvikliga; men äfven den mötes af åtskilliga betänkligheter. Det vore fara värdt, att själfva kronan kunde blifva föga besutten i längden, om den ensam skulle bära all rikets obesuttenhet.

Jag bekänner, att jag i denna del har en viss bäfvan för radikalismen. Däremot skulle den alldeles icke förskräcka mig, om den visade sig på andra sidan, det vill säga, om man satte i fråga att lossa de band, som lagstiftningen om besuttenhet hittills lagt på rättigheten att äga jord. Jag lefver och dör i den öfvertygelse, att svenska jorden ej skulle förlora i afkastning eller svenska folket i människovärde, om ordet besuttenhet helt och hållet utplånades ur våra lagar. På ett eller annat sätt går jordens styckning framåt, emedan det är hela släktet och icke några få personer, som fått den till arfvedel af en högre makt. Man bjuder fåfängt till att sinka ihop med lagparagrafer hvad som af naturen är ämnadt att upplösas. Ett sådant ämne är jorden. Den måste lösas ur sina lindor, naturliga eller artificiella, om den skall kunna odlas på tillbörligt sätt och blifva en värdig bostad för människor, som lifvas af högre idéer än besuttenhetens.

Ehuru jag tror den tid ej vara alltför aflägsen, då man ej mer hör talas om besuttenhet eller obesuttenhet, utan enhvar får i fred besitta det jordstycke han ärligen förvärfvat, det må vara stort eller litet, vill jag likväl för närvarande endast tillstyrka:

Att kungl. förordningen af den 19 december 1827 må förblifva oförändrad, och framför allt, att de ombytliga åsikter, som kunna för längre eller kortare tid göra sig gällande i den ekonomiska lagstiftningen, icke måtte tilläggas något inflytande på de rättsförhållanden, i frågor om jordafång, lagfart, inteckning och utmätning, som här i landet stadgat sig, genom de allmänt giltiga grundsatser för egendomssäkerhet, på hvilka vår, likasom andra ordnade samhällens, civila lagstiftning från urminnes tider varit byggd.

Så omöjligt det är att taga någonting annat än blotta godtycket till måttstock för hvad man kallar besuttenhet å hemmansdel, så omöjligt är det äfven att efter förnuftsgrunder bestämma gränsen för den jordrymd, som må kunna, under namn af särskild lägenhet, afsöndras från hemman. Lokalförhållanden tjäna i denna fråga lika litet till ledning som i den om hemmansklyfning. Samma skiljaktigheter, som äga rum emellan det ena hemmanet och det andra, inträffa jämväl emellan det ena jordstycket och det andra, till och med inom ett och samma hemman. En lägenhet af fyra tunneland på ena stället kan vara vida bättre än en af tjugu tunneland på det andra. Hvar förståndig människa vet, att detta beror af jordens naturliga beskaffenhet. Huru skulle då något mått kunna utfinnas, som vore lämpligt för alla ställen och för all slags jord?

Man måste en gång göra sig reda för hvad man egentligen vill, då man far efter ett sådant mått. Är det besuttenheten man vill frambringa äfven hos lägenhetsinnehafvaren, så glömmer man, att dennes bestämmelse är, icke att lefva af eget jordbruk, utan att tjäna sin föda förnämligast genom arbete hos andra, under det han har lägenheten till hem. Man bör lika litet fordra besuttenhet för lägenhetsinnehafvaren som för torparen; ty dem emellan är endast den skillnad, att den förre är en fri man, som bjuder sitt arbete åt den, som betalar bäst, då den senare däremot är bunden vid en viss hemmansägare, som för längre eller kortare tid betingat sig hans arbete, mot torpets afkastning, den må blifva större eller mindre. Det är sant: denna skillnad är stor, i afseende på den personliga friheten; men den berättigar icke staten till något anspråk på större garantier för framtida bärgning af lägenhetsinnehafvaren än af torparen; ty hemmansägaren är ej skyldig att föda den senare mer än den förre, om han ej kan eller vill arbeta; och skulle besuttenheten för någondera komma i fråga, så vore det för

torparen i första rummet, emedan han har endast sitt gifna jordstycke att påräkna till lifsuppehälle och ingenting kan förtjäna med främmande arbete, då hela hans tid, såsom merendels är fallet, upptages af dagsverken vid den så kallade herregården. Också händer det oftare, att torpare än att lägenhetsinnehafvare komma utaf sig. Men man synes hysa en viss miskundsamhet med de förra och en viss ofördragsamhet med de senare. Jag kan ej förklara orsaken därtill; men det liksom anar mig, att mången, kanske medvetslöst, hellre lider den, som böjt sitt hufvud under främmande ok, än den, som sökt resa sig ur stoftet, under känslan af en vaknande själfständighet.

Jag har ingen förkärlek för den ena eller den andra; men jag önskar, att rätt må vederfaras alla; och rätt påstår jag det vara, att den fattige får köpa det lilla jordstycke han mäktar betala, lika fritt som den rike köper det stora. Huru det köpta sedermera skötes, det beror blott och bart på köparens större eller mindre duglighet. Denna åter mätes, icke efter förmögenhet, utan efter personlighet. Det är icke exempellöst, att den rike slutat som fattighjon, eller att den fattige arbetat sig upp till rikedom. Men utan friheten att förvärfva egendom af hvad slag och hvad storlek som helst, i den mån man vunnit förmögenhet därtill, skall all förkofringshåg upphöra och all arbetskraft aftyna. Eller hvartill skulle väl jordbruksarbetaren använda ett litet kapital, när han i sitt anletes svett samlat det, om icke till inköp af en däremot svarande jordlägenhet? Såsom egentlig kapitalist kan han omöjligen uppträda, emedan han därtill äger hvarken skicklighet eller nog stort kapital. Några inrättningar finnas här icke, uti hvilka sådana mindre kapitaler skulle kunna insättas och, med full säkerhet, blifva stående. Sparbankerna må därtill vara tjänliga för vissa städer; men det vore en orimlighet att anse dem kunna begagnas af hela den jordbrukande arbetsklassen på landet.

Denna talrika folkklass har således ingen annan utväg än att lägga sina små kapitaler i lika små jordstycken. Vanligtvis har icke eller den fattige något kärare syftemål för sin flit och sin sparsamhet än att en gång komma i den lyckliga belägenhet att kunna luta sitt hufvud under sitt eget tak. Den, som vill beröfva honom möjligheten att ernå denna belöning för tunga mödor och försakelser, vill hos honom kväfva den verksamhetsanda, som drifver honom att söka ett säkert fotfäste på jorden, såsom första steget till förbättring i hans öfriga villkor. Men denna anda, en gång vaknad, låter ej kväfva sig. Det är ingenting mer och ingenting mindre än själfva människan, själfva personligheten, som stått upp ur sin dvala och fordrar ut sin medfödda rätt öfver jordklumpen.

Och just häromkring är det, som den förevarande frågan egentligen vrider sig. Det är icke den döda jordens styckning man fruktar, utan de lefvande personligheternas förökning. Man vågar icke träda dem rakt på lifvet med förbud mot äktenskapet; men man tror sig kunna motverka fortplantningen genom förbud för den fattige att skaffa sig hus och hem. Märkvärdigast är, att under det man på ena sidan framställer folkökningen såsom det klaraste bevis på ett lands fortskridande i välstånd, låter man den på en annan sida framträda såsom ett fasansvärdt spöke. Man har kallat spöket pauperism; och detta namn har blifvit ord och lösen för allt hvad förskräckelse heter. Jag, för min del, tror mindre på Malthus, som skrämt de lärda för öfverbefolkning, än på Gud, som sagt till lärda och olärda: »Växer till och föröker eder»; och för spöken känner jag platt ingen rädsla. I min ungdom hörde jag omtalas ett spöke, som kallades frihet och jämlikhet. Det gjorde mycket buller den tiden, men har gått i det tysta längesedan. Hvad det förde fram af sanning och af rättvisa står dock kvar ännu och skall evigt stå kvar, emedan sanning och rätt aldrig förgås. Så spökar äfven pauperismen en stund och vandrar i sinom tid all världenes väg. Men detta ord betecknar en sak, hvars betydelse är helt annan, än den man i allmänhet fäster därvid. Förstår man rätta grundtonen i hvad den närvarande tiden kallar pauperism, så märker man däri, icke den fattiges lystnad efter allmosor, utan hans lystnad efter den frihet i bruket af arbetskraft och den rättvisa i villkoren för användandet af arbetets lön, hvarpå han, såsom människa, äger obestridliga anspråk. Söker man med sofismer gäcka dessa anspråk, vill man förneka personlighetens allmänna rätt till inre och yttre förkofran, då kan pauperismen i en framtid blifva fruktansvärd. Låter man däremot en god sak hafva sin gång, lägger man inga hinder i vägen för den fattige arbetarens tillväxt i vett och välstånd, så kan man med lugn se folket förökas och, oförfärad, afbida den dagbräckning, då spöket försvinner.

När ljuset kommer, skall man erfara, att hvad som förut varit kaotiskt och grumligt, antagit ett ordnadt och redigt skick och att öfvergången varit lättast och bäst, där den fått ledas af ett högre finger, utan mellankommet tummande af människohand. Man skall finna jornen bearbetas, likasom tillförene, i stora klumpar och i små; men man skall förnimma den skillnad mot fordom, att ingen klump är för stor, eller för liten, att med arbete förtjänas, och att arbetet behöfver vara endast ärligt för att äras.

Det är en klar följd af de åsikter jag nu framlagt, att jag helst skulle tillstyrka upphäfvandet af allt annat band på rättigheten att förvärfva jordlägenhet från hemman, än hvad som fordras för befästandet af säkerheten i rättsförhållanden emellan hemmans-

ägare och lägenhetsinnehafvare; men jag önskar inga brådstörtande förändringar. Det är blott reaktionen jag vill motarbeta. Jag stannar således, här som i klyfningsfrågan, vid det förslag för närvarande:

Att kungl. förordningen af den 19 december 1827 måtte, tills vidare, lämnas oförändrad.

Jag tror mig hafva sagt nog i dessa ämnen. Mången skall tycka, att jag sagt för mycket. Det rör mig icke. Jag har sagt hvarken mer eller mindre, än hvad jag ansett för min plikt att säga. Det är ej min sed att truga mina tankar på andra, när yttrande ej fordras af mig; men vill någon veta hvad jag tänker, så kan han vara säker, att jag säger det fullt ut.

Trufve den 7 januari 1842. J. G. Richert.»

Just samtidigt med att Richert afsände denna skrifvelse till Mariestad, erfor han att Anckarsvärd ämnade göra honom ett besök. »Jag lefver» — skref han till honom — »endast i framtiden och i försmaken af det nöjet att tala ut allt hvad jag tänker, då jag ser herr grefven ansikte mot ansikte.»

Under detta Anckarsvärds besök kom äfven frågan om hemmansklyfning på tal, och Anckarsvärd medförde till Stockholm det Richertska utlåtandet.

Efter besöket tillskref Richert Anckarsvärd följande rader:

»Vi ha gladt oss åt det vackra väder herr grefven hade på sin hemresa och hoppats, att den gått lyckligt och väl. Jag kan ej nog hjärtligt tacka herr grefven för detta besök. Länge, länge skall minnet däraf uppfriska mig under mina släpsamma arbeten. Att se sig ihågkommen af en sådan vän är dock tröst för många vedermödor.

Utomkring oss tyckas sakerna återtaga sin gamla och jämna lunk — ifall de nånsin afvikit därifrån, hvilket jag ej kunnat märka. Riddarhuset synes ännu icke hafva fått sin Malthus.* Den, som för något öfver ett år sedan trodde — och i bref vågade påstå —, att ett visst statsråd icke var radikal i den mening som

* Härmed åsyftas, att riddarhuset förökats genom de företagna nyadlingarna bland andra af civilministern O. I. Fåhræus, som åsyftas med det statsråd, som ej var så »radikal» som Richert.

en viss annan person, torde ej hafva bedragit sig, efter hvad de sista företeelserna ådagalagt. Det gäller i denna väg, som i all annan, att man nuförtiden lefver mer, d. v. s. lär mer känna människor och saker, på ett år än fordom på tio. Detta gör, att knappast någon numera hinner läggas i grafven, innan han blifvit fullkomligt känd — äfven om han ej skulle uppnå åttio-talet. — — — [Yttranden om några lagmansutnämningar.]

Herr grefven finner här bredvid 6 rdr rgls. De lågo på golfvet, när herr grefven var rest, och upptogos af pigan, som genast aflämnade dem. Detta torde få räknas bland bevisen därpå, att immoraliteten icke tagit så fullkomligt öfverhand, som det allmänneligen påstås, ty om denna människa behagat sticka pengarna, hvilka för henne icke voro så obetydliga — i kjortelsäcken, hade platt ingen misstanke därom uppstått.

I Dagligt Allehanda läste jag med sista post Gumælii program om Örebro skola. Det vore skada, om det icke komme helt in i Aftonbladet; ty Dagligt Allehanda har man på få ställen i landsorten. Också hoppas jag, att petitionen införes. Saken är af yttersta vikt; och man bör sätta herr Grubbe i nödvändighet att se den både på ena och på andra sidan.

Förlåt, att jag kastat materierna så här om hvarandra — statsråd, lagmän och pigor. Det är tid att jag slutar, innan för mycken kroasering uppkommer.

Innerlig högaktning och trofast vänskap alltid

J. G. Richert.

Trufve den 26 jan. 1842.

Genom Anckarsvärds hand blef nu Richerts skrifvelse om hemmansklyfningen införd i Aftonbladet, där den lästes samma dag som Richert skref det senast anförda brefvet, den 26 januari.* Det vållade mycket uppseende och rörelse i det konservativa lägret, och redan två dagar därefter börjar en serie svarsartiklar i de konservativas hufvudorgan Svenska Biet, hvilka pågå i sex nummer under rubrik:

»Några reflexioner vid läsningen af herr expeditionssekreteraren Richerts utlåtan-

---

* Yttrandet hade redan därförinnan börjat införas i Mariestads Veckoblad (22/1 och 29/1), hvilken tidning förklarat det bära »ett skönt vittnesbörd om ett ädelt snilles upphöjda och fria åsikter af saken».

de om hemmansklyfningen.»* Efter några artigheter åt Richerts »varma stil och stora förmåga att fängsla genom sitt framställningssätt» tillägges det, att man skulle känna sig frestad ingå på hans åsikter, om man blott vore en teoretiker, om man blott studerat Sverige och dess egendomligheter, folklif och nationella förhållanden på sin kammare.

Men Richerts vackra deduktioner till trots, vittnade erfarenheten, att hvad han ansåge såsom ett godt vore ett ondt, som hotade att förvandla Sveriges fria odalmannastånd till ett stånd af backstugusittare.

Richert hade orätt i att visst hemmantal såsom minimum ej skulle kunna utgöra norm, ehuru det borde vara olika efter olika landsdelar; lokalförhållanden finge tagas i betraktande, och det vore ej att gå emot den sedan 1747 för hemmansklyfning gällande grundsats, att afseende ej skulle fästas å mantalet, om man stadgade, att klyfning under ett visst hemmantal, olika bestämdt för hvarje ort, ej må äga rum utan föregående undersökning af besuttenheten.

Richerts resonemang om de svårigheter, som skulle uppkomma, ifall man förbjöde rättigheten för hvem som helst att förvärfva en hemmansdel under minimimantalet, berodde på att han skulle förbisett, att naturligtvis en ny förordning ej kunde få retroaktiv verkan. Det gällde ej att få hvad som afsöndrats sedan 1827 tillbaka men att stäfja klyfningsmanien i bäcken.

Än värre blef det ju, om Richerts grundsatser i nya lagförslaget rörande lika arfsrätt för bror och syster ginge igenom.

Redan nu praktiserades det ganska allmänt, att då arfvingarne ej blifva annorlunda ense, hemmansdelen sättes på offentlig auktion, hvarvid endera af arfvingarne stannar för högsta inropet eller begagnar sin lagliga optionsrätt. Den utlösande sökte sig antingen ett förmöget gifte för att betala utlösningssumman eller skaffade han den ur allmänna bankerna och betalade sin skuld på ett halft eller helt decennium. De utlösta ingifte sig i hemman eller blefve på fördelaktiga villkor torpare. Den gällande arfslagen gynnade jordens sammanhållning i allmogens hand. Osäkert hur det blefve, om den upphäfdes.

Ville man icke bestämma minimimantal i lag, så kunde ju å hvarje ort utses sockennämder af välbesuttna kloka män, som föresloge minsta hemmantal och minsta jordafsöndring, som vore tillåtlig, och länets deputerade finge sedan fastställa det.

---

* Såsom författare skulle jag vilja gissa på C. M. Rydqvist, då medarbetare i Biet.

Med lika lösa prat, som Richert förkastat mantalsnormen för hemmansklyfning, förkastade han ägovidden eller tunnlandtal för afsöndring af särskild lägenhet. Det funnes verkligen ett »mått», som vore lämpligt för alla ställen, nämligen det taxerade tunnlandet. Biet söker nu visa, hvilka villkor lämpligen böra tillämpas vid afsöndring af enskilda lägenheter.

Därmed ansåg sig Biets författare hafva utredt det faktiska af ämnet och uttalade sin förundran öfver att Richert kunde »så lösligt motivera ett utlåtande, hvilket han bort kunna förutse skulle väcka uppseende, då det kom från en man med ett så remarkabelt namn som hans».

Men Richert hade icke stannat vid hufvudfrågan. Han hade äfven inlåtit sig på en diskussion om de allmänna principer, som för hans åsikt af densamma låge till grund. Då dessa vore ett slags totaluttryck af den liberala åskådningen, ville Biet ägna dem en särskild granskning.

Det vore personlighetsprincipen. Biet medgaf, att det låge en oändligt sublim och skön världsåskådning till grund för hela detta personlighetens system, som utgjorde liberalismens kärna och själ, det månde nu uppenbara sina särskilda manifestationer såsom den Richertska i hemmansklyfningsfrågan, den Anckarsvärd-Petré-Wærnska i representationsfrågan, den Aftonbladiska i närings- och tullagstiftningsfrågan, den Strauss-Snellmanska i religions- och kyrkofrågan eller den Det går an-Almquistska i familj- och äktenskapsfrågan?

Det vore allt blott olika sidor, olika utgreningar af samma innersta grundsats: personlighetens rätt såsom den högsta?

Och hvarför hade likväl Richerts grundsats i nästan hela Sverige blifvit förkastad? Hvarför hade det nya representationsförslaget kunnat vinna endast svärmares bifall och deras, som hoppas att därigenom kunna få härska med majoritetsförtryckets rätt? Hvarför hade handelsfrihet och näringsfrihet i sin principenliga tillämpning blifvit förkastad af hela den civiliserade världen? Hvarför hade den Straussiska boken uppväckt allmän vedervilja* och Törnrosförfattarens Det går an-åsikt allmänhetens afsky?

Jo, svarar Biet, emedan det ligger en djup grundvillfarelse, en omätlig »lögn» på botten af denna i sitt yttre så rena, sköna, förvirrande hänförande grundsats, som kallar sig den nya tidens. Den har utvecklat sig ur ett falskt mänsklighetsbegrepp, som ej tagit fördärfvet med i beräkning — fördärfvet i människonaturen.

Lagen är ett gemensamt uttryck ur samhällets allmänna förnuft, är det mänskliga förståndets på erfarenheten grundade regelbindning af fördärfvet hos personligheten.

---

* Detta åsyftar knappast Strauss' eget arbete »Jesu Leben», utan det af honom ogillade sammandrag, som kallades »pigboken».

Personlighetsprincipen vore en protest mot detta underordnande med framhållande af ett falskt mänsklighetsbegrepp.

Samhällets princip är åter en protest mot denna personlighetens; den säger: Det allmänna förnuftet måste begränsa din frihet, måste se till, huruvida din frihet utgör en negation, ett förstörande af hela samhället eller dess delar, eller icke.

Och detta utgjorde liberalismens dödsdom, fröet till dess förintelse, att den i sitt innersta grundade sig på en lögn i sin uppfattning af människobegreppet, under det konservatismen ägde en inre kärna, som blifver.

När mänskligheten blifvit löst från egoismens, vinningens, maktbegärets, samvetslöshetens och okunnighetens bojor, då kunde allmänna val blifva en stats sällhet, handels- och näringsfrihet utan samhällets mellankomst ett lands lycka, Straussreligionen en vinst och Det går an-systemet möjligt att genomföra. Då kunde ock Richerts vackra tro om Guds försyn i fråga om hemmansklyfningen och påståendet om personlighetsprincipen som dess grund finna sin giltighet obestridd. Till dess vore det statens plikt att så ordna lagstiftningen om jordens delning, att den fattige väl icke blefve utan hus och hem, men å andra sidan landet ej blefve ett stort fattighus eller ett hem för penningdryga aristokrater bredvid utarmade slafvar.

Ty detta vore också en följd af de nya lärorna, att om den fattige ägde naturlig rätt att besitta jorden i hvad form som helst, så kunde det ej heller förvägras den rike. Då skulle den siste få lika »medfödd» naturlig rätt att stifta fideikommissen som den fattige att stifta hemman på $^1/_{196}$ mantal. Richerts försvar för den medfödda rätten öfver jordklumpen blefve sålunda ett förstucket försvar från naturrättens ståndpunkt för feodalismens återupprättande.

Och den gudomliga befallningen: »Växer till och föröker eder och uppfyller jorden», gåfve en antydning om att med detsamma släktet tillväxte, skulle det äfven i stället för att trängas om fläckar successivt utvidga sig öfver jordens yta.

Så långt hade Biets författare hunnit i sina första fyra artiklar, hvilka föreföllo vara afslutade, då Richert, som fått sig dessa uppsatser tillsända, tog till orda.*

Den fjärde af Biets uppsatser var införd den 7 februari. I ett den 12 februari från Trufve dagtecknadt svar, som insändes till Aftonbladet och där meddelades den 17 februari, skrifver Richert:

* Äfven i Mariestads Veckoblad ($^{12}/_2$ och $^{19}/_2$) läses ett genmäle.

»Händelsevis har jag kommit att läsa de anmärkningar, som varit införda i Svenska Biet, mot mitt i Aftonbladet nyligen intagna yttrande om hemmansklyfning och jordafsöndring från hemman. Jag vill icke börja någon egentlig strid med anmärkaren. All strid bör hafva till syftemål fred eller förlikning. En sådan kan icke äga rum emellan mina tänkesätt och dem, som predikas i Biet. Men jag har ansett mig böra lämna en och annan förklaring i ämnet, på det de, som till äfventyrs tänka lika med mig, icke måtte förvillas af Biets utflykter. Dessutom har jag velat säga Biet, att jag icke fästat den vikt vid mitt ifrågavarande yttrande, att jag själf begärt dess tryckning, vare sig i Mariestadsbladet eller i Aftonbladet. Det var min ämbetsplikt att afgifva detta yttrande. Ifrån den stund det inkom till kommittéen, tillhörde det offentligheten, den jag hvarken söker eller skyr.

Det stöter på löjlighet, när man talar om en gammal landtdomare, att göra honom till »en teoretiker, som vant sig att deducera allt ur allmänna filantropiska grunder och som blott studerat Sverige, dess egendomligheter, dess folklif och nationella förhållanden, på sin kammare». Med ringaste kännedom om det ämbete, domare på landet utöfva, måste man begripa, att de äro verkligt praktiska män, de där icke »hvila uti sina kamrar», utan från årets början till årets slut lefva just ibland själfva folket, hvars egendomligheter de således dagligen hafva för ögonen, under det de oupphörligt sysselsättas med undersökning och utredning af de förhållanden, som i folklifvet förekomma. Detta visste också regeringen ganska väl, då den förordnade, att alla landtdomare skulle vara självskrifna ledamöter i kommittéerna om hemmansklyfning och jordafsöndring. Kammarstudenter hade den nog att tillgå på närmare håll.

I mina uppgifter om svenska hemmantalet erkänner jag alldeles icke något misstag. Man behöfver icke vara, som jag, född och uppfödd på landet eller hafva där utöfvat domareämbete i många år för att kunna vitsorda hemmantalens ojämnhet. Den visar sig för enhvar, som ägnat någon — vare sig aldrig så liten — uppmärksamhet åt andra delar af landets kulturförhållanden än biskötseln. Mitt yttrande skrefs, icke för män af denna sednare kulturgren, utan för dem, som, lika med mig, ägde kunskap om sakens rätta sammanhang; och till dem kunde jag tryggt vädja i hemmantalsfrågan. Såsom ytterligare upplysning får jag nu tillägga, att i Skaraborgs län finnas hemman af samma natur och inom samma by, af hvilka det ena är 3 à 4 gånger större och bättre än det andra; här finnas hemman inom samma socken, af hvilka det ena ger lika god besuttenhet på $^1/_{32}$ som det andra på $^1/_4$; jag känner hela rusthåll inom samma gäll, af hvilka det ena har 48 tunnland jord och det andra nära 1000 tunnland.

Detta är ingenting besynnerligt för den, som vet huru hemmantalen tillkommit, under olika tider och under olika skattläggningsgrunder; men allt blir besynnerligt för den, som sätter sig ned att döma i en sak utan att hafva gjort sig den mödan att inhämta säkra grunder för sitt omdöme.

Emellertid förklarar jag mig beredd att när som helst med kartor och handlingar bevisa riktigheten af mina uppgifter, om så skulle fordras; men jag tror det uppgifna förhållandet utgöra, såsom jag förut sagt, »en allmänt känd och erkänd sanning», hvilken icke lidit något men däraf, att den blifvit förnekad i Biet.

Det är långt ifrån att jag, såsom anmärkaren inbillar sig, förbisett den omständigheten, att hvad som framdeles kunde förordnas om hemmansklyfning ej skulle äga retroaktiv verkan på redan försiggångna klyfningar. Detta har jag sett, likasåväl som anmärkaren. Jag vore en alltför klen jurist, om jag trodde, att ekonomiska lagar kunde verka retroaktivt. Min mening har således varit att framställa följderna, icke af hvad som hittills skett, utan af hvad som framdeles skulle ske, om man stadgade ett minimimantal för besuttenhet.

Låtom oss då antaga, att en person ärfver en hemmansdel under minimimantalet — ty ärfva måtte man väl få äfven hädanefter, om hemmansdelen är aldrig så liten. Personen behöfver sälja denna hemmansdel; men hans medarfvingar, eller andra inom hemmanet, som äro besuttna, vilja hvarken köpa den eller sälja sina hemmansdelar, emedan de äga dessa utan skuld och icke hafva lust att skuldsätta sig för köpet. Huru skall då den ifrågavarande personen bära sig åt? Utom hemmanet kan han ju ej få någon köpare, då lagfart ej beviljas å hans lott. Ingen kan, mot säkerhet däraf, gifva honom lån, då inteckning ej äger rum. Han är således fästad vid jordstycket, utan att kunna bli lös därifrån och utan att kunna skaffa sig förlag till brukning däraf: Om en klyfningslag, med möjligheten af dessa och dylika följder, icke, såsom jag förut sagt, »rakt motverkar sitt syftemål», så bekänner jag, att jag icke förstår hvad lagstiftningen i denna väg rätteligen bör åsyfta.

Lämnas åter den nuvarande klyfningslagen i oförändradt skick, så kan jag däraf ej inse annan följd, än att saken blir densamma, som den varit i nära hundra år, utan att några olyckor för svenska folket häraf varit sporda. Man ärfver, säljer och intecknar sin hemmansdel, utan att domare eller andra äga hindra det, så länge ingen, som har rätt att lösa den, gör denna rätt gällande. Uppkommer en lösningsfråga, så har man, hvad man i hvar sak bör hafva, två parter, emellan hvilka tvisten ordentligen föres. Man förklarar icke en hemmansdel obesutten, för att tillfredsställa ett abstrakt begrepp om besuttenhet; man

dömer endast öfver det konkreta fallet, när en dom verkligen fordras. Huruvida detta smakar mer af kammarstudium än de satser, för hvilka anmärkaren i Biet strider, må allmänheten afgöra.

Det synes, som anmärkaren icke hade riktig reda på innehållet af de författningar om hemmansklyfning, som varit gällande nära ett sekel. Han tyckes vilja anse de »skador» af klyfningen, som redan skett och »ytterligare» skola vara att befara, för följder af 1827 års författning. Däremot vet hvar och en, som känner förhållandet, att denna författning, långt ifrån att utvidga den i förordningen af den 30 juni 1747 och förklaringen af den 3 mars 1770 gifna tillåtelse att klyfva hemman, utan afseende på mantal, sökte, genom bestämmelsen af hvad som skulle anses för besuttenhet, uppdraga en gräns för den förut oinskränkta pröfningsrätten. I detta skick befinnes saken för närvarande; och det torde hafva sina stora betänkligheter att förändra den, till inskränkning af en frihet, som grundar sig på lag och på hundraårig häfd.

Om det, såsom anmärkaren påstår, »redan nu praktiseras ganska allmänt», att då arfvingar ej blifva annorlunda ense, hemmansdelen sättes på offentlig auktion och inropas, eller löses efter annans inrop, af någon arfvinge, hvilken sedan »söker sig ett förmöget gifte eller lån i någon af de allmänna bankerna», för att betala löseskillingen — hvartill skall då en ny lag tjäna? Icke kan den tvinga de besuttna arfvingarne att låta sina lotter gå på auktion, om de ej godvilligt samtycka därtill; — icke kan den skaffa rikare giften, än som hittills kunnat erhållas, för fastighetsköpare utan penningar, än mindre skaffa penningar, genom giften, åt dem, som redan kunna vara med hustrur och barn välsignade, såframt man icke skall tillika införa den bekanta Det-går-an-principen, hvilket ej lär vara meningen; — och icke heller kan den nya lagen bereda lån, att återbetalas på decennier, ur banker, hvilka icke utlåna penningar annorlunda än på sex månaders omsättning, såsom fallet är med alla utom riksbanken, den där väl omöjligen kan utsträcka sin lånerörelse på fastigheter så långt, som anmärkaren synes antyda.

Då nu en ny klyfningslag svårligen kan åstadkomma sådana underverk, men dessa likväl fordras, om den skall kunna uträtta något i Biets anda, så har jag trott, och tror ännu, det vara klokast, att man, så godt först som sist, afstannar med allt vidare experimenterande i denna lagstiftningsgren.

I frågan om jordafsöndring från hemman tycker anmärkaren sig hafva gjort ett stort fynd, då han fått taxerad eller uppskattad jord att tala om, och faller i förvåning öfver min okun-

nighet eller glömska i denna del. Också vore det mycket oförsvarligt, om jag, såsom ordförande i ägodelningsrätt, icke visste eller icke kom ihåg någonting så alldagligt i skiftesväg som jordtaxering. Det är en sak, som jag nog fått lära känna och icke så lätt kan förglömma; men skälet, hvarför jag därpå icke kunnat lägga synnerlig vikt i jordafsöndringsfrågan, är det, att mitt begrepp om saken går ett stycke längre än anmärkarens. Jag vet nämligen, att blotta ordet taxerad eller uppskattad betyder intet, i fråga om jordens verkliga godhet. Det säger, att den undergått gradering, men ej huru graderingen utfallit. Taxerad eller uppskattad jord är den, om den blifvit satt i första eller i tjugonde graden, d. v. s. om det inbördes förhållandet är sådant, att ett tunnland på ena stället svarar emot tjugu på det andra. Någon normalgrad, hvarefter förhållandet särskilda skifteslag emellan skulle kunna bedömas, finnes icke. Dessutom gör skiftesstadgan en skillnad, troligen icke anad af anmärkaren, emellan inrösnings- och afrösningsjord inom samma skifteslag. Emellan dessa olika slag af jord sker vid skiften ingen jämförelse. Graderingen öfvergår hvartdera slaget särskildt, såsom tillhörde de särskilda skifteslag. För den, som förstår allt detta, är det utan ändamål att tala blott och bart om taxerad eller uppskattad jord. Man kan säga, att fyra tunneland af in- eller afrösningsjorden till det eller det hemmanet svara emot så eller så många tunneland af samma jordslag inom samma hemman; men gör man den obestämda termen taxerad till ett mått för jord i allmänhet, och anser man sig därmed hafva, »efter de exaktaste förnuftsgrunder», utfunnit »gränsen» för jordafsöndringsrättigheten, så förråder man alltför mycken brist både på sakkännedom och på förnuftsgrunder.

Härmed torde, för att nyttja anmärkarens ord, »det faktiska af ämnet vara något så när tämligen utredt». Nu återstår i detta ämne endast den förundran han framkallat öfver det »lösliga» i motiverna. Huruvida denna förundran faller på hans motiver eller på mina, beror på våra läsares omdömen, dem jag med fullkomligt lugn går till mötes.

Hvad jag minst af allt fruktar är, att mitt yttrande skall anses som »ett förstucket försvar, från naturrättens ståndpunkt, för feodalismens återupprättande». Anmärkaren talar i detta hänseende, liksom han trodde, att här för närvarande funnes en lag, som förnekade den rike att köpa så stora jordstycken han kunde hafva lust att slå under sig. Jag känner ingen sådan åkerlag; och skulle den komma i fråga, så blefve icke jag den, som tillstyrkte den, ifall ett yttrande fordrades af mig. Jag förfäktar

frihetens grundsatser, äfven såväl för den rike som för den fattige. Jag önskar lika ärligt rättvisa för dem båda, men icke en hårsmån mer för någondera. Det är därför som jag vill, att den fattige skall kunna köpa det lilla jordstycket, lika fritt som den rike hittills köpt och tvifvelsutan hädanefter kommer att köpa det stora. Då fideikommissernas tid är förbi och arfslagarna icke hos oss, såsom i England, stadga förstfödslorätt, kan man slå ifrån sig allt bekymmer i denna del. Jordklumparna växa ihop hos den ena ägaren och falla isär hos den andra, när saken får gå sin naturliga gång. Här i landet behöfver man lika litet korsa sig för feodalismen som för penningearistokratien. Det hör till tidens jargong att skrämma folk för den senare. När man ser sig något närmare om, finner man den vara ett spöke, lika litet farligt som de andra, med hvilka man velat väcka bäfvan hos de förskräckta. Jag har sagt förut, att jag ej hör till dessa.

Mången torde hafva funnit det besynnerligt, att jag dragit frågan om hemmansklyfning och jordafsöndring in på personlighetens område. Jag har gjort det, emedan jag är öfvertygad, att saken ej kan ses i sin verkligt djupa betydelse utan att betraktas från denna synpunkt. Frågan om den fattiges rätt att förvärfva och besitta jord är icke en lumpen ekonomifråga för Sverige. Den är en af tidens stora frågor. Ingen af dem kan afhandlas utan att komma i beröring med personlighetsprincipen. Då jag framdrog denna, såsom liggande i bottnen på den förevarande frågan, framdrog jag icke, såsom anmärkaren säger, en »omätlig lögn», utan en stor och helig sanning.

Jorden, familjen, staten, lagen, religionen äro till för personligheten, och för den allena. Hvad är jorden annat än personligheternas materiella verkningskrets? — familjen annat än deras plantskola? — staten annat än deras frihetssfär? — lagen annat än uttrycket af deras allmänna förnuft? — religionen annat än känslan af deras samband med det högsta väsendet? Den, som ej lifvas af personlighetsidé, måtte vara död för allt hvad som är ljust och rätt och ädelt på jorden.

Striden mot denna idé är till själfva grunden densamma som striden mot liberalismen. Jag fruktar lika litet »dödsdomen» öfver den ena som öfver den andra. Anmärkaren må gärna glädja sig åt »konservatismens inre kärna», som, efter hvad han säger, »blifver», när den riktning som kallar sig den »nya tidens», redan är försvunnen från jorden. Men jag spår, att den »nya tiden» öfverlefver anmärkaren och att den stund aldrig kommer, då han får besjunga konservatismens stadigvarande seger öfver liberalismen.

Oaktadt allt motstånd har den senare gått betydligt framåt, äfven i Sverige, under de sista tjugu åren. Vittnesbörden ligga till en del inom min egen erfarenhet. Jag minns ganska väl det skrän, som hördes, då lagkommittéen först föreslog lika arfsrätt för man och kvinna, jämte flera andra reformer i liberal anda, då jag i en annan kommitté tillstyrkte ändring i de akademiska konstitutionerna och den privilegierade jurisdiktionens upphörande, då jag hade deltagit i utarbetandet af ett representationsförslag, grundadt på personlighetsprincipen. Få äro de, utom kastväsendets och privilegiernas hjältar, som nu strida för den olika arfsrätten eller emot den anda af liberalitet, hvarifrån lagförslagen i öfrigt utgått, ehuru meningarna kunna vara delade i åtskilliga detaljfrågor. Professorer yrka nu, att den akademiska jurisdiktionen måtte afskaffas, ju förr dess hellre. Ett representationsförslag hvilar till nästa riksdag, hufvudsakligen byggdt på samma personlighetsprinciper som det, hvari jag för tolf år sedan var medarbetare. Visserligen säger anmärkaren, att det hvilande förslaget vunnit endast »svärmares bifall och deras, som vilja härska med majoritetsförtryckets rätt»; men den, som står svenska folket något närmare än Biets män, vet, att detta förslag äger djupare rötter. Det är ganska möjligt, att det faller vid nästa riksdag; men det säkra är, att det står upp igen och att ingenting annat i representationsfrågan går igenom än det, som har personlighetsprincipen till grund. Så förändrade äro tiderna.

Anmärkaren synes ha förblandat begreppet om personlighet med begreppet om en rå egoism. Han föreställer sig i personligheten endast ett lösryckt jag, resande sig emot det helas ordning och hos sig förkväfvande det inneboende högre lifvet. Han ser människan i sin förnedring, men icke i sin upphöjelse. Förmodligen hör han till gamla testamentets män; ty han känner syndafallet men ej återlösningen. Jag vill, att man skall lära känna dem båda. Den, som upphäfver sig till domare öfver sitt släkte, måste betrakta människan, icke med ögon fulla af ondska, utan med ögon fulla af godhet. Då först ser han personligheten, sådan som den är värd att ses, sådan som den bör och kan vara, om den får med frihet söka sitt rätta mål, och sådan som den också en gång ofelbart skall blifva.

Jag bekänner mig till personlighetsidéen, emedan jag bekänner mig till Kristi evangelium. Därifrån har denna idé gått ut i världen, under mörkrets dagar; och på den grundvalen tror jag att den orubbligt hvilar under en ljusare framtid. För den, som tänker sig betydelsen af en människoblifven Gud, står också den höga betydelsen af mänsklig personlighet i en klar och skön och glädjande dager. Det är kristendomen, som lärt människorna att

bryta sina bojor af andligt och världsligt slafveri; det är den, som sagt dem, att de alla, inför Gud och inför lag, äro bröder och jämlikar; det är den, som återlöst och frigjort personligheten, och som en gång skall förädla den till sin sanna bestämmelse. Ve den, som hånar personlighetens idé!

Jag vet nog, att detta är för mången ett hårdt tal; men jag kan ej göra det mildare. Jag tröstar mig med Luthers ord: 'Es ist etwas schweres, andrer Meinung zu sein, als alle Bischöfe und Fürsten; aber es ist kein anderer Weg, die Hölle und Gottes Zorn zu meiden.'

Trufve den 12 februari 1842.

J. G. Richert.»

Richert slapp icke, som han hoppades, »vidare surr från bikupan», ty Biets författare hade icke ännu talat till punkt.

I en femte artikel upprullade han en ljusmålning af den gamla goda tidens »patriarkala» bondeklass, då man i allmogens hus kunde finna icke blott bärgning, utan »ett välstånd, som bevittnades af dyrbara silfverpjäser», och med välståndet var hos bonden förenad en självkänsla af oberoende och betydenhet, hvilken icke yttrade sig i en frenetisk, afundsjuk rabulism mot andra samhällsklasser, och då torparen fann sig väl i sitt broderliga »beroende» af bonden, som städse (!) behandlade honom såsom vän och jämlike.

Det vore ej »skatterna», som förändrat detta förhållande, och ej heller vore brännvinssupandet den största orsaken till återgången, utan förnämsta orsaken såge Biet i två reformer i liberal riktning, det liberala tulllagstiftningssystem, som vidtog med 1823 års riksdag och som inskaffat i riket lyxartiklar, och 1827 års hemmansklyfningsförfattning, i förening med den lättade penningtillgången från bankerna.

Och nu följer en svartmålning af tillståndet, sådant den senare tidens liberala offer åt personlighetsprincipen framkallat det.

Att tidens pennfäktande publicister i Stockholm, hvilkas hela värld vore i skrifkammaren och på värdshuset, skulle erkänna detta, vore obilligt.

»Men då en man med den aktningsbjudande samhällsställning och det stora anseende som herr Richert ännu, tvärtemot en i alla provinser bekräftad erfarenhet, kan yrka tillfredsställande af detta slags självständighetsbegär, som vanligast och oftast visa sig leda till ruin, då han som skäl för det fortsatta liberala systemet kan hänvisa till »Guds försyn», de »naturliga rättigheterna», »den inre nödvändigheten» m. m., så må man ej undra, om det väcker både någon förvåning och något litet tvifvel, om och huruvida de skickligaste teorister alltid skulle vara äfven de skickligaste praktiska organisatorer — detta dock sagdt med den största aktning för den öfverlägsna teoretiska bildningen och lärdomen, hvarhelst den finnes. — — — De »liberala» grundsatserna böra hafva sina målsmän, och dessa af första ordningen, för att hindra tiden att icke blifva för gammal, men huruvida de skulle vara lämpliga t. ex. såsom regeringsmaximer, därpå har en sorglig erfarenhet utaf de redan åt detta håll tagna stegen lämnat ett icke otvetydigt svar.»

Härefter åberopas exempel från Frankrike och citeras en skrift om »Sällheten af ministerialstyrelse».

Genom den stora revolutionen blef visserligen franska allmogen befriad från en mängd tryckande afgifter och slafviska servituter, af hvilka senare dock de mest förnedrande redan långt före revolutionen icke utkräfdes af adeln. Bonden blef självägande, men med äganderätten följde ett ondt, jordens oändliga delbarhet. Om i England jordegendomens agglomeration utgör hufvudgrunden för dess närvarande samhällsvådor, så har man i Frankrike gått till motsatt ytterlighet, som måste alstra det onda — proletarismen.

I en sjätte artikel förklarar författaren, att det »liberala» hemmansklyfningsskicket skulle låta bonden blifva alltmer beroende af den penningaristokratiska medelklass, som alltmer drager till sig frukten af bondens arbete. Bönderna blifva arrendatorer eller tiggare.

Äfven på arbetsklassen anser författaren i Svenska Biet, att 1827 års författning och den oberoende personlighetens principer burit bittra frukter genom att skapa en klass af proletärer, mera fria och självständiga backstugusittare i stället för mera bundna men bättre situerade torpare.

Då Aftonbladet aftryckte Richerts svar till Biet, fogade det därtill en ingress, hvari tidningen förklarade, att den ärnat bemöta Biets reflexioner, i hvilka okunnighet och pretention voro förenade så som man sällan

sett; men tidningen hade delvis blifvit förekommen af Richert, som funnit för godt att tillrättavisa Biets »oveten-het om bestående förhållanden».

Emellertid hade Richert icke haft del af mer än de tre eller fyra första artiklarna i Biet och förmodligen ansett det vara slut med dem, då svaret skrifvits.

»Vi önska och hoppas således», slutar A. B., »att herr Richert äfven må finna sig föranlåten att yttra något i anledning af slutet, de sista två artiklarna af Biet, som innefattar det mest cyniska af alltsammans, en riktig koncentration eller slutpunkt af dessa godtyckets, inskränkningarnas, privilegiernas, tvångets, statsförmynderskapets och människoföraktets trångsinnade läror, som byggt sig ett bo i bikupan.»

Richert fann också skäl att svara på de båda senare artiklarna i följande ord:

»Redaktionen af Aftonbladet har gissat ganska rätt däri, att jag den 12 i denna månad, då jag insände några påminnelser vid anmärkningarna i Svenska Biet om hemmansklyfning och jordafsöndring, icke hade sett slutet af dessa anmärkningar.

Numera har jag fått läsa äfven de två sista artiklarna i Biet. De bära vittne om anmärkarens fasta tro på konservatismens allena saliggörande verkningar. Jag unnar honom och dem, för hvilka han skrifver, gärna denna tro; men jag fordrar af honom och hans anhängare lika fördragsamhet mot andras motsatta öfvertygelse. Tron låter ej tvinga sig.

Sedan jag sagt min mening och grunderna för den, befattar jag mig icke med någon vederläggning af de läror man söker inprägla hos Biets läsare. Då jag skref mot anmärkningarna, var min föresats endast, såsom jag ock uttryckligen uppgaf, att lämna en och annan förklaring, på det mitt eget yttrande i saken ej måtte missförstås. Det är också blott denna föresats, som jag nu fullföljer i anledning af de sista artiklarna i Biet. Jag vill hålla mig förnämligast vid det faktiska, emedan detta egentligen skulle utgöra bevis för de frasrika argumentationerna.

Anmärkaren söker stöd för sina satser i ett exempel, hämtadt från Frankrike, hvilket han förklarar vara »i sanning talande» och framställer i en not sålunda:

'Genom den stora revolutionen' etc. (Se Biet n:r 32. 1842.)

Här har man historien, sådan den inpräntas i Biets lärjungar. I själfva verket hänger saken så ihop, att bönderna i Frankrike, före revolutionen, voro på adelns och prästernas gods full-

komligt lifegna, i ungefär lika belägenhet som de för närvarande äro i Ryssland. Huruvida de förnedrande slafviska servituterna »redan långt före revolutionen icke utkräfdes af adeln», kan säkrast slutas däraf, att ännu den 11 augusti 1764 (således blott 25 år före revolutionen) en dom fälldes, hvarigenom en adelsman förklarades berättigad till kvarlåtenskapen efter en kvinna, som öfver 20 år varit bosatt och gift i Lyon, på den grund att denna kvinna var dotter af en bonde på adelsmannens gods och därför, under hela sin lifstid, hade förblifvit hans lifegna slaf (serve). Detta kallades droit de poursuite och upphäfdes först genom en kungl. förordning den 12 augusti 1779. I samma förordning skänkte Ludvig XVI friheten från lifegenskap åt sådana bönder, som voro fästade vid jorden (attachés à la glèbe) på kronans domäner. Han uttryckte äfven i förordningen sin kungl. önskan, att adeln och prästerskapet måtte på sina gods följa det efterdöme han gifvit i denna del. Men aristotien och påfveväldet läto ej önska ifrån sig sina privilegier. Det behöfdes en revolution för att sopa bort dem. Också föllo de, som stoft, den 4 augusti 1789.

Det blef en naturlig följd af folkets allmänna frihet, att jordbrukaren ville hafva eget hus och hem. Detta har gjort jordens styckning nödvändig. Den har gått långt på somliga ställen, ty Frankrikes lagstiftning har aldrig försökt att upphäfva sig till folkets förmyndare genom bestämmande af något, som skulle kallas besuttenhet. Ett sådant försök hade säkert utfallit illa. Ehuru Frankrike icke hos de rättrogna står i rop såsom något öfvermåttan gudfruktigt land, har man likväl där trott sig böra lämna jordens delning och folkets tillväxt åt Guds försyn, oaktadt faran af öfverbefolkning torde vara större i ett redan så odladt land än i ett fullt af ödemarker, där folkmängden knappt är $^1/_3$ af hvad den kunde och borde vara. Emellertid förspörjes icke från Frankrike, med sina små jordstycken, något sådant skrik öfver folkets nöd och elände eller öfver de rikas utblottande genom fattigvården, som man stundligen hör från England, där jorden i långliga tider varit och lyckligtvis (ifall det är en lycka) ännu fortfar att vara i tämligen ostyckad beskaffenhet och där proletarismen — för att nyttja en af det höglärda människoföraktets vackra termer — detta oaktadt gjort större framsteg än kanske i något annat land på jorden. Det må vara tveksamt för Biets män att afgöra, om den fransyska allmogen nu befinner sig, å utkomstens vägnar, i bättre läge än för 50 år sedan. För den, som läser historien oväldigt, d. v. s. utan att höra till den historiska skolan, äger någon tvekan i denna del säkerligen icke rum.

* Se ofvan sid. 136.

Han ser klarligen, att det egentliga folket, ej blott i Frankrike utan i hela Europa, räknar den tilltagande förbättringen i sina villkor från 1789 års revolution. Han förstår med folkets utkomst icke blott det foder, djuret åtnjuter af sin herre, utan tillfredsställandet äfven af de öfriga behof, som äro människan medfödda.

Rörande de förskräckliga följderna af odlingslägenheters upplåtande på Kinneskogen i Skaraborgs län åberopar anmärkaren ett yttrande i Skogs- och Jagt-Arkiv för Sverige, af sådan lydelse:

'Hellre än att tjäna och arbeta vid ett ordentligt jordbruk, nedsatte sig hjonelagen i skogarna och lefde där i sin fria fattigdom så länge på detta sätt, till dess nöden tvang dem att anlita staten eller enskilde om hjälp, och från dessa kojor framkommo större delen af de skaror, som uthungrade ströko kring landet. — Man kan billigt fråga, huru kunde sådana kolonier tillåtas? De uppmuntrades därtill genom en allmän kungörelse från landshöfdingeämbetet under landshöfdingen H. Exc. Adlersparres tid, som trodde att landet på detta sätt skulle blifva odladt och befolkadt.'

Jag får tillkännagifva, att jag är domare just i den ort, där Kinneskogen ligger, men att jag aldrig hört talas om några tiggareskaror därifrån, som »uthungrade strukit kring landet». Tvärtom har jag lärt känna folket i Kinne härad såsom en idog, treflig och tämligen välmående allmoge. Detta gäller i allmänhet om både bönder och lägenhetsinnehafvare. Efter hvad jag haft tillfälle att inhämta af kronobetjäningen finnes knappast någon del af Skaraborgs län, där utmätningar äro så sällsynta som i Kinne härad.

Likväl är jag alldeles icke beundrare af högstsalig hans excellens grefve Adlersparres vishet att inbjuda allt möjligt slödder till bosättning på kronoskogarna. Min tanka är icke, att man bör skänka jord åt hvar trashank eller lätting och blott säga: 'Sitt ned och fortplanta ditt släkte.' Långt därifrån! Men jag vill, att den, som med flit och sparsamhet skaffat sig nödiga medel och som således gifvit en icke föraktlig borgen för värdigheten att blifva sin egen, ej skall genom lag vara förhindrad att köpa ett jordstycke för att få tak öfver hufvudet, då han tröttnar vid drängtjänst. Huruvida detta kan bättre vinnas genom det gamla och, i mångas tycke, förträffliga torparesystemets bibehållande, därom må man gärna tvista. Jag har aldrig velat inskränka någon människas rättighet att antaga torpare eller att därtill låta sig antagas. Det är blott friheten för den fattige arbetaren att bereda sig hus och hem äfven på annat lika ärligt sätt, som jag försvarat. Hvad som torde böra nämnas till upplysning för torparesystemets anhängare, är det obestridliga faktum, att i de

orter, där antalet af lägenhetsinnehafvare är stort, men det af torpare däremot ringa, fattigvården vanligtvis är mindre betungande än i andra orter, där herregårdar, med sin välsignelse af torpare, äro belägna. Jag drager inga slutsatser: jag blott framställer förhållandet, till ledning för tänkarens omdöme.

I två orsaker ser anmärkaren källorna till det jämmerliga förfall, hvari svenska allmogen, efter hans förmenande, skall hafva kommit under den senare tiden. Dessa orsaker äro: den ena — hvem skulle hafva trott sådant? — 'det liberala tull-lagstiftningssystem, som vidtog med 1823 års riksdag', och den andra — 1827 års författning om hemmansklyfning och jordafsöndring.

Ehuru jag hunnit till den ålder, att jag borde, lika med anmärkaren, kunna lofsjunga 'denna vördnadsbjudande kärnfulla sinnets gedigenhet och denna solida ekonomiska täthet, som man träffade hos den nu snart försvunna åbogenerationen af gamla stammen', får jag dock förklara, det jag alldeles icke finner mig benägen att instämma i en sådan lofsång. Jag har haft tillräcklig tid och tillräckliga tillfällen att annorstädes än vid skrifpulpeten och på stadsgatorna lära känna både den gamla och den nya stammen af Sveriges allmoge, och mitt vittnesbörd, hvilket jag nu på ära och samvete afgifver, är det, att svenska allmogen, efter min erfarenhet, långt ifrån att under senare tiden vara i något afseende försämrad, tvärtom betydligt tilltagit i förstånd och hyfsning, i moralitet och ordningssinne, i hushållsvett och treflighet — jag ville tillägga: äfven i nykterhet, men detta låter ännu paradoxt och kan först om 20 år härefter bevisas. Hvad den 'ekonomiska tätheten' angår, så ser man väl nuförtiden sällan de af anmärkaren omtalade 'bägare, silfverkannor, kopparkärl och malmgrytor', med hvilka en och annan bonde, som ville skryta med rikedom, fordomdags upplyste väggarna i en merendels mörk, smutsig och obekväm stuga; men däremot finner man hos många bönder vackra, ljusa och glada boningar, med tapetserade väggar, snyggt husgeråd och hvad för öfrigt, i anständig bekvämlighet, svarar mot en välmående människas lefnadsbehof. Jag tror icke, att den nya bondestammen förnedrat sig genom denna afvikelse från de forna sederna; jag anser ljuset, rymligheten, trefnaden i boningar vara ett mera lefvande bildningskapital än den döda skatten i silfverkannor, kopparpottor och malmgrytor. Den, som förälskat sig i det gamla, måste dock beskedligt tåla, att tiderna äfven i denna del förändrat sig. Visserligen hafva bönderna blifvit litet mer ohandterliga för den, som bär sig tafatt, klumpigt eller oförskämdt åt, men om en mera 'vördnadsbjudande och kärnfull

sinnets gedigenhet' hos en allmoge än den, som af svenska bondeståndet ådagalades vid 1840 års riksdag, kan jag svårligen göra mig begrepp. Man missräknar sig tvifvelsutan, om man inbillar sig, att denna gedigenhet för framtiden är i aftagande.

Huru 1823 års liberala tullsystem skulle kunna verka menligt på allmogens förhållanden, förstår jag sannerligen icke. Liberaliteten i detta system var icke så stark, att den kunde knäcka någon, vare sig bonde eller herre; men för den, som tror på gagnet af tvångslagar, är allt som stöter på frihet en förskräckelse. Med aldrig så liten kunskap om hvad som tilldragit och tilldrager sig i världen borde man eljest betänka, huru viktigt det är att i tid öfvergifva tvångssystemerna, såsom tillkonstlade försök att hämma sakernas naturliga gång, den de förr eller senare måste återtaga, antingen genom stilla reformer eller genom våldsamma revolutioner. Huru många engelska ministrar hafva icke svettats för sina trånghjärtade föregångares katolikförtryck, testakter, bankrestriktioner, spannmålslagar o. s. v. Äflas man icke i Frankrike med ömkligheten af en hvitbetsemancipation. Hvad har icke Tyskland och Danmark lidit af skråväsendet, och hvad har icke norska stortinget arbetat för att komma ifrån det. Skulle då Sverige aldrig börja att skaka på sina fjättrar. Eller skulle handel och näringar i detta fattiga land evinnerligen tråna i skrålådornas cellsystem.

Jag vill ej säga ett ord mer härom, ty den stora striden i denna fråga är inför sunda förnuftets domstol utkämpad för länge sedan. Nu återstår blott att tala några ord om den andra orsaken till allmogens fördärf: — 1827 års författning.

Förut har jag visat anmärkarens obekantskap med denna författnings första kapitel, om hemmansklyfningen, hvilket innefattar snarare en inskränkning än ett utvidgande af den frihet, som varit gällande i klyfningsfrågor från 1747. Af några upplysningar, som jag nu har att meddela, skall det blifva klart, att det icke står bättre till med anmärkarens kunskap om andra kapitlet, eller det som rörer jordafsöndringar.

Detta senare kapitel innehåller till sina hufvudgrunder detsamma, som redan var stadgadt genom enskiftesförordningarna af den 31 mars 1803, den 25 juli 1804 och den 2 februari 1807, hvilka alla, lika med 1827 års författning, tilläto afsöndring af särskilda lägenheter under full äganderätt och med villkor, att de skulle utgöra minst 4 tunnland och högst $^1/_{10}$ af hemmanets ägor samt beläggas med afgäld till hemmanet. Dessa enskiftesförfattningar voro, alla tre, kontrasignerade af — M. Rosenblad — Bikupans Ilbondokani.

Hvad tycks väl nu om anmärkarens försök att skjuta skulden för de olyckor, som han tror hafva åkommit Sveriges allmoge i

ıare tider, på 1827 års författning. Första kapitlet stadgar tsamma, som varit gällande nära hundra, och andra kapitlet ;t, som varit gällande i nära fyrtio år!

I mitt klandrade yttrande har jag icke tillstyrkt något annat ɔr närvarande, än att båda kapitlen uti 1827 års författning nåtte lämnas oförändrade. Jag borde således icke beskyllas för öfverdrifvet nyhetsbegär. Min afsikt har, såsom jag ock bestämdt förklarat, egentligen varit att motverka de reaktionsförsök, som tämligen klart låtit märka sig i dessa ämnen. Men jag har tillika ansett för min plikt att säga hvad jag trott vara rätt i saken, och därigenom har jag kommit in på djupet af frågan, den jag behandlat efter mitt lynne, utan förställning och utan rädsla.

Efter ett eller annat tiotal af år skall man ej mera tvista om den fattige arbetarens rätt att förvärfva och besitta jord. Man skall förundra sig, huru en så klar sak någonsin kunnat ifrågasättas. Jag känner en fläkt af den anda, som går genom tidehvarfvet. Det är frihetens och ljusets anda. Den skall ej tåla, att den ena människan med förakt ser ned på den andra. Den skall en gång lära öfvermodet att maka åt sig och hyckleriet att ej gäckas med sanning och rätt.

Och härmed vare det slut på min skriftväxling med anmärkaren i Biet. Jag har funnit mig böra afvärja de anfall, som blifvit gjorda på det utlåtande jag afgifvit såsom ämbetsman. Hvad som kan i Biet anföras mot min enskilda karaktär och personlighet kommer troligen att af mig hvarken läsas eller besvaras.

Trufve den 22 febr. 1842.»

På Richerts svar lämnade anmärkaren i Biet ett vidlyftigt genmäle infördt i fem nummer (27 februari—9 mars). Det ingår i detaljeradt bemötande af Richerts inlägg och är starkt saltadt med polemiska utfall. Så läses exempelvis i slutet af den andra artikeln följande rader, bakom hvilka man skymtar farhågan för att Richert skulle blifva »morgondagens» ledande statsman:

»Det är rätt bra att stundom något närmare lära känna hvad 'den nya tiden' förer i skölden, och skulle däri förnimmas, bland många andra goda ting, äfven en viss böjelse för meningsdespotism, hvilken icke ens aktar ärliga motståndare värda en blick, en viss ensidighet, hvilken med en förnäm fnysning förkastar utan att knappt genomläsa, så snart den icke finner något öfverensstämma med egna meningar, ett visst självförtroende, som

aktar egen vishet så ofelbar, att man förundrar sig, huru en strid mellan den och andra grundsatser ens kan uppkomma — symtomer dem man hittills egentligen i deras hvassare gestalter varseblifvit blott hos nationens 'tidningar' och dess 'män' sådana de vid 1840 årens riksdag härstädes uppträdde — förnimmas till och med hos dem, som anses vara denna 'unga tids' koryféer och hvilka kanske en dag äro ämnade att närmare inverka på landets framtid*; så skall den betydliga och aktade del af nationen, som ännu fasthåller läran om nationell utveckling på nationell grund och ej efter snittet af de rationella teorierna, åtminstone beredd, med öppna ögon och vaken blick, gå 'framtiden' i möte.»

Dessutom läto äfven mellankommande parter afhöra sig. Sålunda meddelade Svenska Biet den 3 och den 14 mars ett beskt inlägg »Ytterligare några ord om expeditionssekreteraren Richerts famösa ämbetsutlåtanden», som början med ett uttalande af öfverraskning, att »Aftonbladets och nationens erkändt förste nedlåtit sig ända därhän att försvara sig mot anfall på ett eller annat af hans blygsamma 'sic volo, sic jubeo', och likväl hade det skett. Själfve herr Richert, Johan Gabriel, hade funnit sig föranlåten att två särskilda gånger offentligen uppträda, nämligen i Aftonbladet för att försvara sina statsmannaåsikter mot Svenska Biets recensioner, och Aftonbladet har pliktskyldigast bägge gångerna iskänkt ett tillräckligt kvantum bittervatten, innan anrättningarna skulle tagas till lifs. Knappast skulle man föreställt sig möjligheten af ett dylikt fenomen.»

En annan »tertius interveniens», en »gammal västgötabo», svarade rätt bittert på den lilla parentesen om excellensen Adlersparre och anspelade därvid på Richerts gamla mellanhafvande med honom, men hade användt så skarpa ord, att Svenska Biet ursäktar sig, att den måste utmärka en del med prickar.

Å andra sidan uppträdde ett par månader senare (13 maj) en gammal jordbrukare på Gottland i Aftonbladet kraftigt inom skrankorna för den Richertska uppfattningen och gjorde med värme och sakkunskap gäl-

* Kursivering af detta arbetes författare.

lande hemmansklyfningens betydelse ej minst för kommande släkten.

Richert fann emellertid anledning att ännu en gång, några år senare, uttala sig offentligen i denna fråga.

År 1846 hölls det första allmänna svenska landtbruksmötet, och den något otympligt redigerade första frågan å dess förhandlingar lydde:

Har man bestämd erfarenhet, att jordens alltför långt drifna styckning verkat menligt på den mindre landtbrukarens sedliga och ekonomiska tillstånd?

Debatten inleddes med ett skriftligt svar af en domare, lagman von Röök, som från sin femtioåriga domarerfarenhet intygade, att jordbrukarne på små hemmanslotter varit bland domsagans mest fredliga arbetare, att han icke funnit jordstyckningen skadlig, utan tvärtom, och att han alltså ej kunde instämma med dem som klandrade 1827 års stadga.

I samma riktning yttrade sig frih. A. C. Raab, öfverpostdirektören frih. Hugo Hamilton, publicisten A. L. Björck och doktor Engström från Kalmar.

På andra sidan talade öfverstekammarjunkaren von Saltza och prosten Holm från Västerbotten, som påyrkade »ett visst förmynderskap från statens sida».

Då begärde Richert ordet och anförde:

»I afseende på erfarenheten, såsom grund för bedömandet af förevarande fråga, instämmer jag fullkomligt i det skriftliga yttrande, som inkommit från min ämbetsbroder lagman von Röök. Det är mer än 30 år sedan jag började tjänstgöra såsom domare; och jag har under denna tid haft tillräckligt tillfälle att se, huru välgörande för den fattigare folkklassen det varit att kunna förvärfva äganderätt, eller säker besittning för längre tid, å mindre jordlotter, och huru litet således denna styckning af jorden haft menligt inflytande på trefnaden eller sedligheten hos nämnda folkklass. Möjligtvis kan erfarenheten i orter, dem jag ej känner, eller under omständigheter, hvilkas orsaker här ej kunna undersökas, hafva gifvit anledning till andra slutsatser. Jag tror dock, att en samhällsfråga, så viktig och så genomgripande som denna, ej får bedömas endast efter spridda erfarenhetsrön. Jag kan ej förstå annat, än att den måste betraktas från en högre synpunkt, från den nämligen, som

antydes af själfva principen för det rättsförhållande, hvari frågan äger sin egentliga betydelse; och med all aktning för den mening, som blifvit yttrad mot vådan af att vid ett så beskaffadt möte som detta ingå i principfrågor, kan jag ej underlåta att som hastigast vidröra hvad jag i detta hänseende funnit nödigt för att stadga ett omdöme i saken.

Men vid formen af frågan måste jag först anmärka, att, genom en cirkel i uppställningen, svaret kommit att inläggas i själfva frågan. Den omtalar en alltför långt drifven styckning af jorden, och detta måtte vara detsamma som en styckning, hvaraf någon skada eller något men följer. Då denna följd nu förutsättes såsom gifven, kan väl frågan icke annorlunda besvaras än med ja. Ville man åter med alltför långt drifven förstå en styckning öfver hvad gällande lag tillåter, så ligger svaret likaledes i frågan, emedan öfverträdelse af lag alltid måste vara menlig, åtminstone för sedligheten. När frågan således icke klart uttrycker hvad de anförda orden rätteligen skola beteckna, blir tydningen underkastad det subjektiva tycket; men på någonting så obestämdt som detta kan väl svårligen byggas en bestämd erfarenhet eller därom afgifvas intyg.

Finnes nu ingen måttstock för hvad som verkligen menas eller bör menas med alltför långt drifven jordstyckning — och någon sådan lärer omöjligen kunna utfinnas under de ytterst skiljaktiga lokalförhållanden, som här i landet äga rum —, så torde frågan, sådan den nu är framställd, få för alltid förblifva obesvarad. Men den kan gifva anledning till en annan fråga: Är det för välstånd och sedlighet gagneligare att vara kapitalist än att vara jordägare, och tilltager gagneligheten i detta afseende i den mån kapitalbeloppet minskas, det vill i förevarande fall med andra ord säga: Har ägaren af ett litet kapital mindre garanti för sin framtida bärgning och sedlighet, om han nedlägger detta kapital i ett jordstycke, än om han behåller kapitalet för att lefva på räntan? Jag bekänner, att detta icke är min öfvertygelse.

Men jordstyckning sker ej blott genom köp af den, som äger kapital, utan äfven genom arrende af den, som ej har medel till köpskilling. En arrendator åter är närmast jämförlig med den så kallade jordtorparen. Andra frågan blir således: äger den, som innehar arrende å ett jordstycke, vanligtvis på längre tid, mindre garanti för bärgning och sedlighet än torparen, som brukar ett lika jordstycke mot dagsverksskyldighet och med äfventyr att bli bortkörd efter uppsägning? Äfven i denna del är jag af motsatt mening.

Att ett vidtomfattande jordbruk drifves med mera besparing och följaktligen med större behållen afkomst än ett mindre, där brukaren använder endast sina egna krafter, torde böra antagas;

men för samhället i det hela är det däremot tvifvelsutan mindre gagneligt, att några få stora jordägare, som drifva sin rörelse och aflöna sina arbetare på fabriksmaner, kunna lefva i öfverflöd, än att ägare eller självständiga brukare af små jordlotter i mångfaldigt större antal lefva af eget arbete och i egna hem njuta trefnad och belåtenhet, hvarigenom frestelserna till afvikelser från sedligheten hos denna stora mängd af människor ofelbart minskas.

Mången skall det kanske förefalla besynnerligt, att man talar så mycket om sedlighet vid ett åkerbruksmöte. Så förefaller det icke mig. Målet för åkerbruk, såsom för all materiell förkofran, är, efter min tanke, icke människosläktets gödning, utan människosläktets civilisation; men civilisationens högsta mål är sedligheten. I och med detsamma man talar om sedligheten, talar man äfven om friheten. Dem emellan äger ingen skillnad rum. Friheten är sedlighetens likasom hela människoandens lifselement. Man står således här vid tidens stora fråga, frihetens stora fråga.

Men friheten, sedd från den yttre sidan, förverkligas i staten genom rättsidéen. Sedligheten förutsätter rätten. Det, som är orätt, kan ej bli sedligt eller befrämja sedlighet. Man måste därför veta hvad som rätt är i förevarande fråga; och detta kan ej vara annat, än att det ej må betagas någon medborgare i staten att förvärfva egendom, lös eller fast, stor eller liten, alltefter-som hans omständigheter medgifva honom att tillfredsställa sitt behof af mänsklig utveckling och förädling. Detta behof är lika för alla, och möjligheten att uppfylla det måste tillkomma hvarje människa, utan åtskillnad mellan rik och fattig. Upphofvet till all rikedom ligger i rättigheten att förvärfva för den, som börjat med att äga intet. Ingen föddes med egendomsklump på ryggen. Den rikes skatt är ej annat än ett fulländadt arbete. Den fattige har till bruket af sina armar lika god rätt som den rike till sina kornsäckar. Han har samma rätt att förvärfva som den rike att behålla det redan förvärfvade. Med det samlade kapitalet — den förvärfvade egendomen — är man ock lika berättigad att utöfva den verksamhet beloppet däraf medgifver, ehvad detta belopp är stort eller litet. Det större kapitalet bör lika litet i jordbruk som i annan näring äga någon laglig makt att förtrycka det mindre. I frågan om frihet i stadsmannanäring yttras mycken farhåga, att den store kapitalisten, som rörer sig fabriksmässigt, skall förtrycka den mindre näringsidkaren, som lefver af handtverk. I frågan om jordstyckning åter drifves uppenbart en annan lära, den nämligen, att den store kapitalisten både bör och skall helt och hållet undertrycka, från all medtäflan utesluta den mindre. Detta är en märkvärdig motsägelse, hvartill jag ej söker utleta grunden. Eller skulle det i självva verket vara farligare, att en fattig man på landet köper ett jordstycke, bygger sig hus, gifter

sig och i odlingsarbete söker bärgning för hustru och barn, än att en fattig skräddare eller skomakare i stad, ägande sitt förlag, den förre i nål och pressjärn och den senare i syl och läst, hyrer sig ett rum, blir borgare, gifter sig och söker föda hustru och barn med sina händers verk? Är det blott den senare, som skall äga full frihet att handla efter som han finner för sig gagneligast, eller skall icke denna frihet med lika rätt tillhöra äfven den förre?

Man stöter således åter på den stora frågan. Den heter här: Skall den fattige, äfven på landet, vara fri att själf råda och styra för sig och de sina? Eller skall den rike i evighet vara hans förmyndare?

Fri är den fattige redan. Kristendomen har gjort honom fri. Hvad som i denna del en gång är gjordt kan af mänsklig makt ej göras ogjordt. Inga tvångsband, inga lagar kunna numera beröfva den fattige friheten att vara man för sig. Det är endast förnuftet, som skall lära honom att tygla och vårda en sådan frihet. Skänk honom då denna tygel, denna vårdare: odla hans förnuft; erkänn hans människovärde, hans fria personlighet, och lär honom att själf känna den stora och sanna betydelsen däraf. Man skall sedan ej behöfva frukta, det rättigheten att förvärfva jord, att bo i eget hem, att äga hustru och barn skall 'verka menligt på hans sedliga eller ekonomiska tillstånd'.»

Detta yttrande framkallade den ifrige protektionistiske nationalekonomen advokatfiskal C. M. Rydqvist — medarbetare i Sv. Biet och, såsom förut antydts, möjligen upphofsman till dess artiklar mot Richert — som åberopade Irlands exempel, där de fattiga arrendatorerna slogos om små jordlappar och hade det uselt. Samhället borde tillse, om ej något band måste läggas på individens naturliga rätt. I motsatt riktning talade åter en gammal bonderiksdagsman, Anders Bengtsson, och den berömde landtbrukaren Edvard Nonnen, hvilken beklagade Rydqvists jämförelse med Irland, som ej lätt tillämpades här.

Än en gång tog då Richert till orda:

»Jag har här hört talas om Irland, och jag kan ej underlåta att säga några ord i anledning däraf. Det vore för långt att här beskrifva hvad irländska folket lidit under ett sexhundraårigt förtryck. Irlands jord är delad, icke i små stycken, utan i stora klumpar, emellan några få rika godsägare, som förtära sitt öfverflöd utom landet. Det är dessa, som med sina arrendatorer och underarrendatorer utsugit det fattiga folket och bragt millioner människor därhän, att de hvarken kunna eller få köpa en

jordbit, utan nu nödgas, på de storas eller deras handtlangares auktioner, täfla om ettåriga arrenden af en koja och ett potatisland. Är det då den fattiges frihet eller den rikes öfvervälde, som är skuld till Irlands usla belägenhet? Jag tackar Gud, att svenska folket aldrig undergått ett sådant förtryck, och jag är säker, att det hädanefter aldrig skall komma att undergå det. Huru man, med någon kännedom om rätta förhållandet, kan i förevarande fråga hämta exempel från Irland, förstår jag icke. — Man har nämnt naturrätten såsom den grund, hvarifrån jag skulle hafva utgått. Jag har ej omtalat någon naturrätt, utan endast den rätt, som i staten förverkligas. Jag känner ingen annan; och jag är fullkomligt öfvertygad, att den rätt jag tagit till grund för mitt yttrande är sådan, att den verkligen ligger inom statens idé och följaktligen också, förr eller senare, måste göra sig gällande i staten. Att rätt motsvaras af plikt, är mig ej obekant; men hvarje plikt kan ej kräfvas ut i samma stund som rättigheten utöfvas. Man kan ej af hvar och en, som gifter sig, fordra garanti för hans förmåga att under sin lifstid föda hustru och barn och att lämna så mycket efter sig vid sin död, att de ej falla andra till last. En sådan garanti skulle bli ganska svår att lämna. Den, som är stor kapitalist eller jordägare i dag, kan vara fattighjon vid sin död, likasåväl som idkaren af en ringa näring eller ägaren af ett obetydligt jordstycke. Ämbetsmannen har icke heller någon garanti att erbjuda i denna del. Jag känner det med mig själf. Jag har en ganska liten hemmansdel i jord; jag lefver endast af mitt arbete; om jag genom lättja och liderlighet gjorde mig ovärdig att äta statens bröd, skulle jag med hustru och barn försjunka i långt uslare belägenhet än den fattige, som föder sig med sina händer. När man nu för uppfyllandet af den ifrågavarande plikten icke fordrar — eller rimligen kan fordra — några garantier af kapitalisten, den större jordägaren eller ämbetsmannen eller ens af den, som lefver blott af handarbete utan jord, ges det då något tänkbart skäl, hvarför man skulle fordra en sådan garanti af den allena, som vill lefva af handarbete med jord, af den nämligen, som vill ärligt förvärfva en jordtorfva för att äga eget hem, under det han genom sitt arbete skaffar sig och de sina bärgning?»

Med Richert förenade sig Carl Henrik Anckarsvärd. Försöken till reaktionär lagstiftning på detta område rönte ingen framgång. Däremot genomfördes år 1881 den fria hemmansklyfningens princip fullt ut, i likhet med förhållandet i många andra länder.

* * *

Då Richert sände sitt inlägg af den 12 febr. 1842 till Aftonbladet, lät han det åtföljas af ett enskildt bref till Lars Hierta — det sedermera så ryktbara s. k. »Trufvebrefvet», hvilket genom Crusenstolpes skamliga indiskretion några år senare offentliggjordes och vållade så mycken förargelse. I sin helhet lyder det:

»Jag står i skuld hos Tit. för ett bref sedan i höstas. Förlåt, att jag lämnat det obesvaradt. Det gaf mig anledning att hoppas ett personligt besök. Därför uppsköt jag allt hvad jag kunde ha att säga, till dess detta efterlängtade nöje kunde inträffa. Då det uteblef denna gången, ber jag att få ha det till godo för framtiden.

Sedan mitt yttrande i klyfningsfrågan — förmodligen insändt af grefve Anckarsvärd, som begärde och fick en afskrift däraf — kommit in i Aftonbladet och därigenom retat på sig en eller annan fluga ur Bikupan, måste jag nu söka ett rum i bladet för närlagda förklaring, den jag ansett mig böra afgifva för att, om möjligt är, slippa för vidare surrande från kupan.

Nu torde väl snart representationsfrågan upplifvas i tidningarna. Den får ej dö. Efter min tanka bör man hålla fram detta ämne i tid och otid — ideligen fördöma ståndsrepresentationen — vid slutet af alla tal säga som Cato: 'Delenda est Carthago.' På detta sätt blir saken så inpräglad, att allmänheten slutligen icke vet, hvarifrån den fått en så bestämd öfvertygelse, att den ej kan lida några motsägelser. Jag framkastar blott hvad som faller mig in. Gärna hör jag andras meningar, ty mitt valspråk är: 'Pröfver allting och behåller det godt är.'

P. S. Om öfverstelöjnant Hierta träffas, så var god hälsa honom från en gammal bekant och vän. Jag såge gärna, att min skrift blefve införd i bladet, ju förr dess hellre, och att den icke styckades, utan finge inflyta i en enda nummer med noggrann korrekturläsning.» *

Samtidigt skref Richert till Anckarsvärd och omtalade äfven här såväl representationsfrågan som hemmansklyfningen.

* Originalet i Eriksbergs arkiv, dit det kommit med Crusenstolpes samlingar.

»Herr grefve!

Hjärtlig tack för brefvet och för meddelandet af depeschen från storfursten.*

Jag tror, att man tryggt kan vända sig just till personligheterna i representationsfrågan — blott man ställer saken så, att teckningslistor finnas i orterna. Uppmaningen bör efter min tanka vara helt kort och antyda, att ingen annan än den, som intresserar sig för representationen utan stånd, skall teckna sig. Då blir teckningen tillika en verklig opinionsyttring. Listor böra utsändas till alla liktänkande i riket. Jag erbjuder mig att emottaga en eller flera; och jag känner många, som gärna göra detsamma. Tiden skall gifva utslaget. Det säkra är, att pengar till det ifrågavarande ändamålet icke tryta.

Genom sin godhet att offentliggöra mitt yttrande i klyfningsfrågan har herr grefven satt biflugorna på mig. Jag hoppas dock, att deras gaddar ej skola göra mig något ondt i längden. Med denna post skickar jag några ord till Lars Hierta, att införas i Aftonbladet, såsom svar på anmärkningarna i Biet. Jag har sökt vara så moderat som möjligt, ty tonen i Bikupan var emot mig mer än vanligt saktmodig.

I brefvet till Hierta nämner jag representationsfrågan, med önskan, att den ej måtte få dö. Jag säger hvad som är min verkliga öfvertygelse, att man måste predika i tid och otid i denna sak, alltid ropa ve! öfver ståndsrepresentationen och, med hänsyn till den, följa exemplet af Cato, som slutade alla sina tal med orden: 'För öfrigt är min mening, att Kartago skall förstöras.»

Jag kan ej veta, hvad Hierta säger härom. Hvad han sagt om publicisternas ställning i allmänhet, kan jag ej annat än gilla.

Den 12 febr. 1842.

I anledning af H:s yttrande om min skyldighet att skrifva något i tidningarna vill jag blott påminna om mina 12 domböcker och allt annat skrifveri, som mitt ämbete fordrar. Man bör ej undra, om jag hellre använder en ledig stund till läsning. Hade jag ej denna förfriskning, så skulle jag gått i graf för länge sedan.»

Richerts brefväxling med Anckarsvärd under detta år och det följande innehåller för öfrigt talrika uttalanden i dagens frågor.

»Herr grefve!

Egentligen har jag ingenting att säga. Jag vill blott tacka herr grefven för brefvet af 7:de, och för det bref i tryck, som

* Med »storfursten» menade Richert skämtsamt Lars Hierta, hvars öknamn detta blef, alltefter A. B:s antagligen felaktiga öfversättning af grand duc (hornuf) med »storhertig» (storfurste).

därmed följde. Det var tämligen hårdsmält på sina ställen, men vederbörande ha också makalösa digestionsorganer. Efter hvad jag sett af Aftonbladet, lär Biet hålla på att förvandla den råa massan till ett smakligare jäsfoder.

Med mig, stackars människa, grasserar nu besagda Bi allt hvad det orkar. Hela kupan synes vara i rörelse; och ändå känner jag icke ett styng. I saken har jag sagt, hvad jag ansett vara nödigt för att göra den rätt förstådd. Det personliga ovettet rör mig ej mer än en sten.[1]

Det har fägnat mig att se representationsfrågan framställd till allmänt betraktande i Aftonbladet. Första uppslaget föll sig, efter mitt tycke, rätt bra. Jag visste förut, att man med denna fråga skulle känna sina vänner på pulsen; och Hierta har knipit både Allehanda och Freja rätt duktigt om tassarna. Gud låte honom bara hålla i. Ju längre det varar, ju mer blir allmänheten varm för saken.[2]

Trufve påskafton 42.»

»Herr grefve!

Nu sedan jag slutat mitt vårarbete, d. v. s. jämt släpat med ting från den 7 mars till den 23 dennes, har jag ändtligen en ledig stund för att tacka herr grefven för det sista brefvet. Också har väl herr grefven nu tid att läsa några skrifna ord efter att hafva fått så mycket att läsa i tryck om sin egen politik.[3] Att den är dålig, tar jag för gifvet; och just därför håller jag så mycket mer af herr grefven, emedan jag älskar folk, som icke känner några politiska biafsikter, då frågan är om uppfyllandet af medborgerliga plikter. För öfrigt får jag den äran förklara, att jag icke har lust att göra närmare bekantskap med den Anckarsvärdska politiken, ifall någon skulle ha den välviljan att skänka mig ett exemplar däraf; ty denna lunta har för mig intet annat värde än de Bi-luntor, som mina vänner länge skickade mig

---

[1] Samtidigt skref han till Kylberg ungefär detsamma: »Än skrifver Biet stora luntor af ovett, ovett, ovett — och jag säger icke ett ord mer, emedan jag sagt nog i saken. Personligt käbbel rör mig ej mer än en sten.»

[2] Åsyftar artiklar såsom »Ett litet försök att sätta kyrkan midt i byn» (10 mars).

[3] S. L. Theorell utgaf anonymt Anckarsvärdska politiken; en blick på 1840 års riksdag, första häftet 1842, andra h. 1843, som, under erkännande af Anckarsvärds personlighet och afvärjande af utfallen mot denna, starkt drog i fejd mot oppositionens politik och taktik under 1840—41 årens riksdag. Hans sympatier visa sig närmast följa justitiestatsministern Posse, som aflöste Rosenblad, men hvars resignerande efter få månader han ansåg förhastadt.

från Stockholm och hvilka af mig uppskattades endast efter papperets mjukhet. Sedan jag tillkännagifvit denna taxeringsgrund, har jag ingenting mer hört af i den vägen.

Emellertid kan man icke undgå att märka en ultraistisk fanatism, som tillika förråder en hemlig rädsla för framtiden. Hela skaran af det gamla systemet far omkring som rytande lejon för att, om möjligt är, uppsluka allt som står vakt bland det knäfallande slöddret. Det är ömkligt att öfver hela den enropeiska världen se en sådan öfvermodig uselhet mer och mer oförskämdt framträda. Jag kan svårligen komma ifrån den tanken, att någon brytning förestår inom kort. Här måste, såsom Svedenborg säger, en yttersta dom gå igenom andarnes värld, och den skall väl snart visa sig på jorden. I den högre kretsen synes den skrida framåt med stora steg; ty rätt nu börjar folkets ögon öppnas, så att det vet hvad det vill; och därifrån till modet att göra sin vilja gällande är steget icke omätligt.

Frölichs bok* fick jag med hans son, som kom hem i vintras. Den är något tung i början, men blir, efter mitt tycke, bättre ju längre man läser, och det är ett icke dåligt loford om en bok. Nu har herr grefven förmodligen sett den. Eljest skulle jag gärna skicka mitt exemplar. — — — — — — —

Trufve den 28 maj 42.»

»Herr grefve!

Just denna dagen, och kanske någon till, hade jag tänkt att få tillbringa på Carlslund. Jag hade beredt mig att resa den 4 och vara borta en del af nästa vecka, då jag fick underrättelse om nödvändigheten af en annan utfart mot medlet af månaden, hvarförinnan åtskilligt i arbetsväg måste undangöras. Således går den så hjärtligt efterlängtade förnöjelsen att få göra herr grefven ett besök för denna gång — och kanske för alltid — ifrån mig. Jag bjuder ej till att säga, huru mycket det kostar på mig, oaktadt jag längesedan vant mig att icke vara alltför sangvinisk i förhoppningar.

Sedan herr grefven slagit sig på kyrkbyggnad, väntar jag att snart få se herr grefven kanoniserad i — Biet. Emellertid, och till dess kyrkan blir färdig, får väl herr grefven tåla hvad som beskäres oss andra ogudaktiga sällar. Jag vet nu ingenting därom, utan lefver i fullkomlig okunnighet uti allt hvad flugväsendet vidkommer. Det är i sanning märkvärdigt hvad man här på Trufve har litet ondt af flyg- och yrfän. Med skridfänaden är förhållandet icke alldeles detsamma.

* Åsyftar förmodligen David Frölichs »Des différences entre les nations civilisées et de leurs causes», som utkommit i Paris 1842.

Slutet af riksrättsspektaklet var sådant, som man kunnat förmoda af domstolens sammansättning.[1] Med hvarje nytt kraftuttryck i denna väg är dock så mycket vunnet, att man mer och mer stärkes i öfvertygelsen, att med våra konstitutionella former ingenting dugligt kan uträttas. Och denna öfvertygelse börjar nu bli tämligen allmän, äfven hos den, som förut hvarken velat tänka eller dristat tro något i så höga saker. Gloriorna blåsas undan såsom dimmor, och till slut ser man icke annat än tomma fantomer.

Hur skall det löpa af i Frankrike, när regeringen kommer att utmärkas endast af stora och lilla bubu?[2] Det ser ut som ett högre finger pekade på det fatala tolfslaget. Eller skola människorna i evighet gå blindbock? Jag tror det icke. Mig synes den ena bindeln för ögonen falla bort efter den andra. På höjderna stå väl förbannadt många bockar kvar; men dem tar man väl en gång i hornen, när de nedifrån skådas i sin rätta skepnad. Den tiden lefva kanske icke vi, men vi kunna säga som Simeon: »Nu låter du din tjänare fara i frid, ty han hafver sett din härlighet». Den tid, som i tysthet beredes, blir en skön tid; därpå är jag lika säker som på min egen tillvarelse och på min vänskap i lif och död för den sanna ädelheten.

Den 6 aug. 1842. J. G. Richert.»

I början af 1843 inföll Karl XIV Johans 25-årsjubileum. Stämningen vid den åldrige monarkens högtid lät å många håll missnöjet med hans regeringssystem domna, hans stora personliga egenskaper trädde fram i ljuset och ett bakslag inträdde mot de föregående årens starkt antimonarkiska strömningar. Men vid sidan af ärligt menade hyllningar kom ock åtskilligt fjäsk i dagen.

Det som för personer med djupare politisk öfvertygelse måste verka pinsamt nog, var att de naturliga sympatierna för den gamle kungen vid hans jubelfest på många håll framkallade ett afsvalnande i reformrörelsen och i stämningen för ett mera frisinnadt och konstitutionellt regeringssätt.

Så skref Lars Hierta till Richert den 16 februari 1843:

[1] 1840—41 årens riksdag hade ställt konungens förre rådgifvare under ansvar för ej mindre än 31 mål för öfverträdelser af grundlag eller allmän lag.

[2] Åsyftar den Soult-Guizotska regimen.

»Jag skattar herr expeditionssekreteraren lycklig att under närvarande förhållanden kunna få lefva aflägsnad från medelpunkten af de många tokerier, som nu passera. Stundom, och i synnerhet vid sådana festiviteter som den nyligen passerade, kommer ett vemod öfver att se det gamla, så mycket för sitt allvar besjungna svenska folkets barnslighet, och i synnerhet har den växling af opinionsvinden, som passerat mellan 1834, då nästan hela borgerskapet undertecknade herr expeditionssekreterarens representationspetition med ett af mig gjordt radikalt och bestämmande tillägg, 1838, då det patrullerande borgarkavalleriet petitionerade Nermans och Hartmansdorffs bortkörande, och nu, då en mängd ledamöter af samma militärkår skulle, tror jag, vara färdig att göra schock på tidningstryckerierna, gjort ett djupt intryck på mig. Enda trösten häremot är att veta: 1:o) att Stockholms befolkning eller i allmänhet städernas icke är hela Sveriges och 2:o) att det icke varit bättre i någon tid och att öfvertygelsen om det rätta mognar långsamt. Vore icke dessa mottankar, så vore jag stundom färdig ge hela grälet på båten, hvad politik beträffar, åtminstone för ett par år.

En särskild farhåga har emellertid på den senare tiden börjat att närmare föresväfva min inbillning, och det skulle vara högeligen intressant att vid något tillfälle af herr expeditionssekreteraren få höra, huruvida den icke delas af Tit., som i den saken kan se vida djupare än jag. Det har nämligen, när man betraktar hur litet område det rena rättstillståndet och individens anspråk blott såsom sådan här i landet kunnat tillkämpa och afrödja åt sig i socialt afseende ibland massan af undantagslagar, skrån och privilegier af alla möjliga slag, ännu mera förtyngda af sammanväfningen med polis- och fiskalisationsväsendet, ofta förekommit mig nästan obegripligt, huru de liberala idéerna och oppositionstidningarna, som i statsekonomiska frågor ställt sig på en tämligen radikal teoretisk grund utan konsiderationer, kunnat få så pass mycken fart och inträde, som verkligen varit fallet. Men också har jag tyckt mig förmärka, att i samma mån doktrinerna börjat utvecklas litet närmare i afseende på speciella fall, förlora vi för skråväsendets skull politiska anhängare; och min hemliga tro är verkligen, att den svåraste kampen för de liberala och rättsidéerna först nyligen börjat, sedan de motsatta intressena — äfven utom de rent politiska — fått sig en fana i Biet, hvars nu på några veckor antagna humanitet lärer vara en följd af talrika varningar från dess egna aktieägare. Ja, jag befarar, att alla de olika undantagsintressena alltmera så fylka sig tillsammans, att de slutligen komma att hota själfva regeringen och att denna slutligen blir af tryckningen från andra sidan tvungen att våldsamt sönderhugga knuten. Men innan dess!!!»

Äfven på Richert gjorde tilldragelserna vid jubelfesten ett plågsamt intryck, och han såg däri en bedröflig reaktion i förhållande till de föregående årens liberala tendenser. Till Anckarsvärd skref han:

»Jag bjuder ej till att säga herr grefven, med hvilken djup och hjärtlig tacksamhet jag emottog herr grefvens bref, som bröt den långa tystnaden oss emellan. Under medvetandet af min egen skuld däri blygdes jag nästan att själf bryta den och vågade knappt hoppas, att herr grefven skulle göra det. Inga ursäkter har jag lust att frambära, ty jag kan ej neka, att jag, åtminstone under den sista månaden, haft tid att skrifva; men jag måste bekänna, att tilldragelserna under denna månad gjort mig modstulen, att jag haft föga eller intet att säga. Narren Johan Hindrik Schröder upplåter sin mun i fåfängans sak och får genljud från alla landsändar, då den, som talar i folkets och rättvisans sak, knappt finner ett gensvar i sin närmaste omgifning!!! Vore man ej så fast öfvertygad om det godas framgång, som jag verkligen är, så kunde man snart vara färdig att förtvifla. Det går långsamt — det skall Gud veta —, men det går ändå. En dag mer eller mindre betyder mycket för oss, men litet för människosläktet. Vi nedstiga i våra grafvar, troligen utan att ha skådat hvad framtiden har att innebära, men med tacksamhet, för det vi ej föddes under en ännu mörkare tid, och med förtröstan till Den, som låtit oss födas, att icke hafva lefvat alldeles förgäfves.

— — — — — — — — — — — — — —

Huru trasigt hela vårt lag- och kameralväsende är, kan dömas äfven af striden mellan bonden i Sorunda och liberalismens f. d. bärsärk, grefve Horn.* Jag klandrar den senare mindre för hvad han gjort som landshöfding än för hans sätt att försvara sin åtgärd och för den ömtålighet mot andras meningar, som farit i honom vid första inträdet på regeringsbanan. Min tanke är, att när lagen befallt, att någonting skall ske, en utväg måste finnas för verkställigheten. Då nu kronan ej håller egna hästar, har en verkställare intet annat medel i transportväg än lega eller kronoskjuts; men lega beror på fri vilja och kan således ej anbefallas. Att föra till skogs kroppen af en människa, som hängt sig af ledsnad vid lifvet, bör väl ej anses vanhederligare än att föra till afrättsplatsen en människa, som skall hängas för ett groft brott; och likväl sker det senare alla dagar utan klander. Också skulle ingen bonde för 50 år sedan satt i fråga sin skyldighet att

* Horn, som 1842 tillförordnats och 1843 utnämnts till landshöfding öfver Stockholms län, hade råkat i delo med en bonde i fråga om förande till skogs af liket efter en självmördare, såsom lagen då föreskref.

föra en självspilling på kronoskjuts. Men folket har vuxit ifrån våra lagar, och olyckan är, att dessa ej omskapas efter tidens lynne och fordringar. Det heter — för att hålla oss endast vid förevarande ämne —, att självspillingen skall föras till skogs; men om nu kronan ej har skog och ingen enskild vill släppa till grifteplats — huru skall då förfaras? Detta är blott en tusende sinom tusendedel af de orimligheter, som våra lagar innebära från råhetens tider, utan att man vill höra talas om någon genomgripande reform. När då en sådan fråga som den förutnämnda uppstår, inser hvar människa, hvilka besatta förhållanden som kunna uppkomma; men man vill ej gå till botten med saken och söka ursprunget till det för tiden odugliga, där det verkligen finnes — i föråldrade lagar och institutioner. Det är väl, att man kommer till tals i dylika frågor, ty därigenom skall det bristfälliga mer och mer sticka hvar man i ögonen. Jag har längesedan sett, hvartill skogsförandet skulle kunna leda, och jag dömer aldrig därtill — öfvertygad som jag dessutom är, att hela anstalten är en galenskap, emedan man lika litet kan med skogsbegrafning afskräcka den, som ledsnat vid lifvet, från att döda sig, som man kan för den, som försökt beröfva sig lifvet, göra det dyrbart och kärt, därigenom att man ger honom spö eller vatten och bröd efter 13 § missgärningsbalken, för att stärka hans lifslust!!!

Nej, vill man glädja sig åt lifvet, så anställe man en sekularfest hvart tredje eller fjärde år och prägle dessemellan penningar till minne af festen, så länge det finns ett lod silfver i landet.

Apropå af silfver: jag fruktar ej för bankens utväxling, ehuru jag ej så noga följt med underrättelserna därom, att jag kan bedöma, om utväxlingen sker med tillbörlig hushållning. Det säkra är dock, att den sedelindragning, som är en följd af denna växling, hårdt kännes i landet. Men Sverige måtte väl äfven få del af den allmänna kris, som öfvergår hela den materiella världen — och som på många ställen och på många sätt sticker fram jämväl i de andliga lifssfärerna. Här är någonting, som tyder på ett upplösningstillstånd och en jäsning, som verkar obemärkt för de flesta, men som icke torde dröja alltför länge med sitt oundvikliga utbrott.

Den 3 mars 1843.»

Anckarsvärd hade till bemötande särskildt af andra hälften af den Theorellska skriften om hans politik nedskrifvit »Några ord angående en och annan dagens fråga» (Sthlm 1843), som han före tryckningen underställt Richerts genomläsning.

Denne skref på våren 1843:

»Herr grefve!

Förlåt, att jag ej förr återställt papperen. Jag har varit hindrad att läsa dem ända tills i går. Nu har jag sökt göra hvad herr grefven befallt mig och skyndar att sända dem åter. Med tryckningen bör ej dröjas länge. Därför begagnar jag den just nu innevarande posttimmen för att låta dem afgå, har ej tid att säga ett ord mera.

Den 7 juni 1843.

P. S. S. L. Th(eorell) är den sannskyldige. Stilen förråder honom, och jag vet det dessutom särskildt. Skall man då aldrig kunna lita på ära och tro här i världen? O högfärd, högfärd! Den är grym, när den röner motgång — och en motgång var det tvifvelsutan för många stora förhoppningar, när Possen gick bort.»

»S. L. T(heorell) befinner sig nu på sitt gods och emottar besök af liktänkande vänner och beundrare — hvilka dock ej torde vara fasligt många här i orten.

Det skulle passa bra, om civilstatens medalj kunde vara färdig snart, så att jag kunde på min resa åt norr — om den blir utaf — få, genom några mils förlängning, öfvervara justitieministerns tal vid aflämnandet — och höra svaret, hvilket tvifvelsutan blir lika intressant som det H. M. gaf till sin efterträdare nyligen, i anledning af arméens medalj.

1 juli 1843.»

»Herr grefve!

Jag tackar förbindligast för brefvet af den 17 och för boken som åtföljde det.* Den går redan i lån häromkring och läses begärligt. Jag har ej träffat någon, som icke instämmer i de liberala tidningarnas omdöme om denna herr grefvens aftvungna försvarsskrift. Alla tycka, att enhvar däri fått sin beskärda del. Hvad Biets flugor och konsorter behaga yttra kommer troligen aldrig till min kunskap; och jag längtar sannerligen ej att få veta det.

Med den påtänkta Carlslundsresan kan jag ej hasta så mycket jag velat, ty jag måste resa till Göteborg den 8 aug. vid en sammankomst till upprättande af något i pensionsväg för häradshöf-

* Den ofvan nämnda »Några ord angående en och annan dagens fråga».

dingars änkor och barn. Ehuru jag icke gör mig stora förhoppningar om förslagets framgång, anser jag mig ej böra underlåta att därtill medverka, ifall något skulle kunna göras; ty få hafva anledning till så stora bekymmer för efterlefvandes framtida utkomst som jag för de minas. Således reser jag och blir borta till närmare mediet af augusti. Längre än till Carlslund har jag icke ämnat mig mot norden. Till Stockholm gå ej mina tankar. Kan jag komma till det efterlängtade målet, så skall det ske i augusti månads slut eller i början af september, om herr grefven då är hemma. Dessförinnan skall jag dock låta vidare höra af mig.

Jag är rättnu så modfälld i allt hvad politiken angår, att jag knappt kan göra mig begrepp om 'hvad som är att göra för rätt och reform'. Det torde dock icke anstå dem, som en gång tagit initiativet i saken, att bara lägga armarna i kors. Jag duger näppeligen till rådgifvare i denna sak, ty sedan man förlorat tron, är man en klen själasörjare — fast många torde vara i sådan belägenhet —; men tala om saken med den, som den kanske närmast rörer, vill jag oändligen gärna, det bekänner jag uppriktigt, och äfven därför trängtar jag mer än jag kan utsäga efter Carlslund. Gud låte mig denna gång kunna få min innerliga önskan uppfylld.

Det var märkvärdigt nog, att kammaren grep sig an med förkastande af det Hornska beslutet om självspillingens resa. Det bevisar hos klaganden en orfeisk förmåga, som varit mäktig röra stockar och stenar. Också är det tidens tecken, att det dödaste af alla kollegier måste vika för den allmänna röstens ogillande af föråldrade lagar och häfder. Hvad jag enskildt och utan afseende på denna röst tänker i saken, har jag förut haft den äran säga.

Den 19 juli 1843.»

Vid denna tid — juli 1843 — proponerade Anckarsvärd i ett bref brorskål med Richert, såsom framgår af följande svar från den senare:

»Min goda (med förlof till sägandes) broder!

Haf hjärtligt tack för brefvet af den 23. Jag antar det broderskap, du erbjudit mig, och sträcker ut min arm, så långt den räcker, till ett ärligt svenskt handslag — icke hissnande för anorna, om de ock gingo tio sekler tillbaka, emedan mitt hjärta lärt mig att känna sympatier och själsfrändskaper, högre än allt hvad jordisk ära och makt betyda. I denna enda och sanna mening har vårt broderskap länge varit slutet inom oss. Du har blott gifvit ord däråt; och jag tackar dig för ordet. — — —

Om min Carlslundsresa åberopar jag mitt bref af den 19 dennes. Jag hoppas, att du fått det, innan du begaf dig från Stockholmstrakten, ty eljest skulle du svårligen kunna undgå att förarga dig öfver mitt uteblifvande på den tid du väntat mig; 'och bättre vore', säger skriften, 'att den, som kommer förargelse åstad, hade en kvarnsten om sin hals och vore kastad i hafsens djup'. Troligen har du dock emottagit mitt bref, kort efter det du skref ditt sista, och således ej för min skull gjort någon resa.

Af mitt bref fann du, att jag ej tänkt på någon Stockholmsresa, och jag måste bekänna, att jag, äfven efter det halfva löftet du gett mig att på Djurgården få tillfredsställa mina lojala känslor genom ett kroppsligt åskådande af Majestätet, icke kan inom mig förmärka ringaste dragning åt detta håll. Min längtan slutar, som jag förut sagt, vid Carlslund. För denna gång har jag ingenting mer att förkunna.

Minerva är mig odräglig. Jag läser den aldrig och vet knappt, om jag vill göra ett undantag för den förhandenvarande upptuktelsen.[1]

I lif och död din trofaste vän.

J. G. Richert.

Hastigast den 29 juli 1843.

Jag minns icke, om jag i mitt sista bref frågade dig, om du har dina vägar åt Carlslund i början af september. Det vore ungefär vid den tiden, som jag möjligen skulle kunna komma dit.»[2] — — — — — — — — — — — — —

Slutligen skref han den 28 oktober 1843:

»Min hedersvän!

Haf hjärtligt tack för brefvet. Boken fick jag först med posten i söndags och har sedan, på mina lediga stunder under veckan, genomläst den.[3] Mannen är sig lik, men denna gången något mer allvarsam eller mindre jollrande än vanligt. På sina ställen måtte vissa vederbörande under läsningen känt liksom ett

---

[1] Åsyftar Minervas artikelserie »Grefve C. H. Anckarsvärd på styfva linan», som börjat den 18 juli.

[2] Af ett par följande bref framgår, att resan icke blef af.

[3] Åsyftar Crusenstolpes »Ställningar och förhållanden», sjunde brefvet, som var adresseradt till Anckarsvärd och som bland annat meddelade några högst indiskreta utdrag ur den kort förut aflidne »reptilskribenten» H. A. Lindgrens korrespondens med ett antal bekanta män, däribland Hans Järta och P. A. Tamm, hvilken senare, som år 1800 afsagt sig adelsskapet, år 1843 vid jubelfesten låtit baronisera sig.

rep åtdragas omkring halsen. Jag ville sett den högfärdige lymmeln Hans Järta och jubelbaronen Tamm, då de funno sina bref till den saligen aflidne hedersmannen Lindgren framlagda för en vördad allmänhet; men det synes höra till tiden, att ingen får läggas i grafven, innan hans verkliga innandöme blifvit aftäckt. Kom ihåg Adlersparre, Hartmansdorff, Horn, Theorell — för att ej vända ögonen högre i vädret, ty antalet är legio.

På dig ville jag nästan tillämpa hvad fru Lenngren säger om björnen: »Under smädelsen och grinet björnen likväl modet höll; men vid bifallet af svinet, hvem kan undra om det föll!» Af ditt bref kan jag dock ej sluta, att du tappat modet af den nya korrespondentens bifallsgrymtningar. Jag har ej lust att ge något råd, ty min tanke är, att man bör gå dit man drifves af sin känsla, när man vet med sig, att den är ren; men i din ställning skulle jag ej finna mig uppmanad att framstå för svenska folket på kallelse från Crusenstolpe. De bevis, han fordrar af dig, för din tro på framtiden, anser jag dig ej vara honom skyldig; och i fråga om monarkismen tror jag tiden ej vara inne att predika — för män, som kunna och skola säga med Gustaf den förste: »ena reso bekänt och därvid blifvit». Annan sak är det med publicitetens pionjärer: de skola gå före och böka upp jorden, så att den må vara färdig, när stunden är för handen, till klok och n. b. ärlig verksamhet; och denna stund är, efter min och troligen äfven din öfvertygelse, ännu långt borta i den här antydda saken.

Jag skall just nu sätta mig att kollationera och underskrifva en lunta expeditioner. Det är ett mycket intressant och angenämt arbete, för hvilket man måste försaka nöjet af att tala ett ord med sina vänner. Men nöden har ingen lag. Farväl således för denna gång.

Än en gång, låt icke mina skrupler afhålla dig från att göra din trosbekännelse, om du n. b. känner dig verkligen drifven därtill inifrån.»

* * *

I några till justitiekanslern insända förklaringar från denna tid har Richert på förträffligt sätt uttalat sig om förvandling af böter och därmed sammanhängande frågor, bland annat om olikheten i skilda instansers domar och behofvet af lagförklaringar från Högsta domstolen. Ur dessa utlåtanden meddelas följande i C. V. Drakenbergs afskrifter gjorda utdrag:

Ur förklaringen den 26 januari 1842:

— — — »Att i vårt förvandlingsväsende söka efter förnuftsgrunder synes mig vara nästan lika fruktlöst som att söka dem i Ovidii Metamorfoser. Då bristen i förra afseendet likväl är bedröfligt prosaisk både för den som ger och för den som tar förvandlingen, emedan den ej sällan leder till förtret och lidande för dem bägge, vore det önskligt, om man en gång riktigt genomtänkte denna viktiga sak och gjorde den till föremål för en allmän reform. Med strödda lagförsök, sådana som förordningarna den 10 juni 1841, gör man mera ondt än godt. Med åtal på åtal kommer man icke heller någon väg. Den ena domaren följer den principen, den andra en annan. Ingendera binder den andras öfvertygelse, så länge formlig lagförklaring saknas. På detta sätt växa de olika förvandlingsbesluten till massor, som göra saken allt mer och mer kaotisk. Man vet icke hvad som är rätt eller orätt; och man frestas, då man finner sig beständigt blottställd för åtal, att anse det mera likgiltigt huru man dömer än huru man förvandlar. Så borde det icke vara. Lagen om bötesförvandling borde vara så klar och enkel, att misstag aldrig kunde äga rum, annorlunda än genom ren missräkning. Då blefve tillämpningen af denna lag blott en verkställighetsåtgärd, grundad på tariff, som för alla böter kunde göras så åskådlig, att hvar människa, till och med den dömde, vore i stånd att kontrollera beslutet.

För min del har jag, efter den åsikt jag hyser om min plikt i allmänhet, likasom af naturlig böjelse följt den engelska lagregeln att 'utöfva rättvisa i mildhet', d. v. s. att alltid välja det lindrigaste straffet, då tvifvelsmål möjligen kan äga rum, om ett högre eller lägre bör tillämpas. Äfven utan annat motiv, skulle jag göra detta i förvandlingsfrågor af klokhet. Jag vill hellre underkasta mig herr justitiekanslerns anmärkning för det jag gjort för litet än justitieombudsmannens för det jag gjort för mycket. Hvad jag i förra fallet vinner är, att jag åtminstone slipper höra någon lidande framkallas för att fordra upprättelse af mig. Detta skulle smärta mig mer än allt annat, då jag icke uppsåtligen eller af uppenbar vårdslöshet och — efter hvad jag hoppas — icke heller af straffbart oförstånd förnärmat någon människa.

Som sagdt är, jag längtar efter den dag, då en genomgripande reform i våra förvandlingslagar kan inträffa, ehuru jag troligen icke upplefver den. Alltför långt borta borde den icke vara, ty saken är så klar och möter så få stridiga intressen, att den väl utan synnerlig kraftansträngning och utan stora omvägar borde kunna gå igenom.

Eller skulle det vara svårt att göra för svenska lagstiftningen begripligt, huru orimligt det är, att böter, hvilka af den, som äger

penningar, betalas *lika* lätt om de utgå för stöld, för slagsmål, för uteblifvande eller för brännvinsminutering, skola för den, som *icke äger penningar*, förvandlas i *olika* kroppsstraff? En annan sak är det, om böter böra äga rum t. ex. för stöld. Antager man, att de icke böra det, så måste brottet göras till urbota, och det är icke särdeles konstigt; men så länge böter existera, äro de *lika kännbara* för den, som betalar, och böra också vara *lika kännbara* för den, som icke gör det. Finns det t. ex. något utgrundligt skäl, hvarföre den, som snattat 3. 16 och pliktat 1. 32, skall straffas med 3 *dagars fängelse*, men den, som åverkat en mansbörda ved och pliktat 16 s. skall straffas med 4 *dagars fängelse vid vatten och bröd*?

Exemplen kunde mångfaldigas i det oändliga. Jag har — fruktar jag — redan varit för vidlyftig. Jag vet icke, om Tit., då jag fick tillstånd att skrifva, ville höra så mycket; men det är min vana, när någon talar mig till, att säga ut hvad jag tänker. Så har jag gjort äfven nu; och jag har ansett mig icke böra underlåta att göra det, då jag ihågkommit, att den man, till hvilken jag har den äran skrifva, står på en plats, hvarifrån de förbättringar i våra lagar kunna utgå, som befrämja säkerhet och rättvisa i deras tillämpning.»

Ur förklaringen den 29 januari 1844:

— — — »Människonaturen är en gång så skapad, att den måste sönderfalla i särskilda personligheter, emellan hvilka begrepp och omdömen esomoftast äro och förblifva delade. Det är endast i Sverige, som den ena domaren straffas för det han ej råkar tänka lika med den andra. I andra länder, där man har aktning för hvar mans ärliga öfvertygelse och hvarken fordrar eller väntar ofelbarhet hos någon, där låter man domaren vara i fred, då man ser, att han utan försummelse sköter sitt kall efter bästa förstånd och samvete. Man strider om lagarnas rätta grund och mening i offentliga tal och skrifter; men man anklagar lika litet domaren i en lägre rätt, för det hans självständigt utsagda mening icke vinner bifall i en högre, som man anklagar minoriteten inom den senare rätten, för det den blifvit öfverröstad af majoriteten.

I Frankrike har man ett eget sätt att tillvägabringa enhet i lagskipningen, därigenom att offentliga åklagaremakten söker kassation af utslag, som det heter: i *lagens namn*. Någonting sådant kan ej äga rum i Sverige, där ingen kassationsdomstol finnes. Det är fruktlöst att söka åstadkomma det genom åtal, ty Högsta

domstolens beslut i ett gifvet fall har sin verkan endast för det fallet och binder ej för något annat. Detta är så mycket ovedersägligare, som själfva Högsta domstolens beslut icke alltid äro likstämmiga, t. ex. det, som gafs den 7 december 1838 (justitieombudsmannens berättelse för 1836 och 1837, pag. 89), och det, som gafs den 30 juni 1840 (berättelsen för 1840 och 1841, pag. 20), hvilka strida emot hvarandra, ehuru de äro gifna i alldeles lika mål.

I sina beslut för särskilda fall utgör således Sveriges Högsta domstol icke en domaremakt, hvars en gång antydda grundsatser skola tjäna till allmänna rättesnören för lagskipningen i landet, eller kräfva lydnad af andra domare, de där, lika med Högsta domstolens herrar ledamöter, svurit att döma efter lag och laga stadgar. Men Högsta domstolen har en grundlagsenlig makt att utfärda förklaringar och därigenom till verklig efterlefnad stadga, huru lagen rätteligen skall förstås och skipas, intill dess lagstiftande makten annorlunda förordnar. Om någonsin en sådan förklaring varit af trängande behof påkallad, är den det visserligen i fråga om förvandlingar, såvida icke en ny lag i detta ämne snart får förväntas. Vårt förvandlingsväsende ligger, värre än någonting annat, i en fullkomlig villervalla; och hvar och en, som är tvungen att med fruktan och bäfvan famla i detta kaotiska mörker, måste med innerlig längtan motse den stund, då en kraftfull och ordnande stämma säger: Varde ljus!»

XIII.

Tronskiftet. Konung Oskar och Richert. Richerts ifrågasatta inträde i regeringen. — Lagberedningen förstärkt. Förslaget till straffbalk. — 1844 års riksdag. Representationsförslag. Strafflagsfrågan. Lika arfsrätt.

År 1844 den 8 mars timade det länge väntade dödsfallet och därmed det från vissa håll med fruktan emotsedda, från andra med förhoppning efterlängtade tronskiftet. Till den uppgående solen hade länge oppositionens ledare liksom vissa frondörer blickat upp med förväntan om nya tider. Å andra sidan hade »framtiden» varit föremål för spefulla glosor i de konservativa tidningarna, att särskildt nämna »Svenska Biet» och »Minerva». Richerts stämning vid förändringen framgår af följande bref till Anckarsvärd, den 20 mars:

»Min hedersbror!

Tröstlös är jag icke. Jag lefver efter mitt gamla valspråk: 'Friskt mod, låt sorgen fara.' För öfrigt känner jag ingen gammal harm, öfver hvilken den nedgångna solen slutat sin dagsled, och inga större förhoppningar på den uppgående, än som skäligen borde kunna realiseras. Min hjärtliga önskan är, att denna nya himlakropp måtte skådas utan att för mycket blända. Det vore väl, om svenskarne en gång kunde lära sig att stå upprätt, som det ägnar fria män, och icke ligga på fyra fötter som afgudadyrkande slafvar. Men den tiden torde vara långt borta. Man skall väl ännu ett halft sekel här i landet antingen skälla eller tillbedja.

Om riksdagen tänker jag som du. Jag skulle nämligen, om jag vore den nye konungens rådgifvare, tillstyrka honom att tala med sitt folk — om också illa representeradt — ju förr dess hellre. Det anstår en regent, som räknar sina anor från folkets suveränitet i utöfningen af en fri valrätt. Dessutom kunna,

såsom du antydt, saker inträffa på ett år, som göra ett möte mindre vänligt å ömse sidor, än det första borde vara. Man kunde då möjligtvis, genom mer eller mindre uppsåtliga handlingar, hafva gjort sig missförstådd och till äfventyrs framkallat ett slags opposition, som skulle förstämma alla förhandlingarna vid den blifvande riksdagen. Följden däraf blefve naturligtvis, att den nye regenten såge sitt folk en lång tid framåt med ovilja och misstroende och att dynastien paraderade i utländska tidningar, såsom den där hade folket emot sig. Vore detta klokt och politiskt handladt? Eller är det icke vida bättre för både kung och folk, att de mötas med glädje och gamman, första gången åtminstone — äfven om förtjusningsfebern icke skulle kunna hållas inom tillbörliga gränser?

Apropå af nämnda feber: det, som mest retat mig till vämjelse men tillika till åtlöje i det närvarande ögonblicket, äro de ömkliga utbrotten af hycklad förtjusning för den nye regenten i Biet och Freja, efter de utdrag man af dessa tidningar fått läsa i Aftonbladet för någon tid sedan. Någon större uselhet kan väl näppeligen tänkas, då man erinrar sig det forna skällandet på framtiden.

Våra så kallade patrioter förstår jag mig icke på. Jag fruktar, att de tänka mest på sig själfva, åtminstone visa de en ömtålighet, då det kära jaget kommer i fråga, som bedröfvar mig, för att icke säga mer. Sådan har min känsla varit, då jag sett striden mellan Frölich och Aftonbladet.[1] När jag tänker på denna strid, må jag säga som salig Spensen i sitt poem om Eken: »Skall jag önska, att den vore borta; skall jag önska, att den stode kvar?» Gud vet, att jag önskar det förra. Jag upphör aldrig att älska Frölich som en gammal vän, hvars sanna värde jag känner, rättnu ensam i Sverige, sedan han gjort nästan allt hvad han kunnat för att bli misskänd af andra.

För min egen del har jag inga anspråk på att få räknas till patrioterna. Jag har ingenting gjort, som ger mig rätt därtill, och jag har föga vett att värdera andras puffande[2]. Ljuga skulle jag likväl, om jag icke erkände, att jag går hellre min väg fram till det sista målet med godt än med ondt rykte. För öfrigt afbidar jag med fullkomligt lugn, hvad den nya tiden har att förkunna.

I gammal och ny tid din trofaste

J. G. Richert.

[1] Afser Frölichs broschyr »Upplysningar och förklaringar — nolens volens» I—II, 1843—44; och däraf framkallad polemik med Aftonbladet.

[2] Åsyftar de förord för Richerts inkallande i regeringen, som varit synliga i pressen (jfr längre fram sid. 168 o. f.)

Förlåt att jag lämnade ditt förra bref så länge obesvaradt. Det var skrifvet i menlöshetens stund, den 30 januari, utan aning af hvad som förestod; och jag tyckte det knappt löna mödan att säga något om det förflutna, sedan framtiden hotade att komma öfver oss, som Simson öfver the Philisteer.»

Richert fick icke länge »på afstånd» betrakta händelser och ting. Bland de män, till hvilka den nye konungen vände sig, då det gällde att rådgöra om framtidens politik, var Richert, hans forne lärare, en af de främsta. Ur Oskars skrift »Straff och straffanstalter» framgår med hvilken sympati han betraktade den så ofta smädade lagkommittéen och dess män, och hans egna åskådningssätt sammanföll i flera afseenden med Richerts.

Samtidigt med att denne skref sitt nyss anförda bref till Anckarsvärd, talade konungen med sin justitiestatsminister om att kalla Richert till Stockholm. Excellensen Gyllenhaal skref nämligen den 21 mars till Richert:

»Under ett längre samtal med H. M. konungen i går afton yttrade Hans Majestät ibland annat den önskan att personligen träffa herr expeditionssekreteraren, och i sammanhang därmed erhöll jag nådig befallning att med dagens post underrätta herr expeditionssekreteraren härom samt tillika anmoda herr expeditionssekreteraren att så skyndsamt, som omständigheterna möjligen medgifva, inställa sig här i Stockholm. — — — Jag dröjer att upprepa de ytterst nådiga och välvilliga yttranden angående herr expeditionssekreteraren, hvarmed Hans Maj:t täcktes beledsaga den ofvannämnda mig gifna nådiga befallningen, intill dess jag får nöjet personligen fullgöra detta för mig angenäma uppdrag.»

Richert svarade den 27, att han gjort allt för att påskynda sin resa men att han icke kunde företaga den förrän i början af april, då han under pågående ting nödvändigt måste expediera en del mål och dessutom måste ingå till hofrätten med ansökan om ledighet. »Jag är nog djärf att hoppas» — slutar Richert sitt bref —, »att mitt dröjsmål ej skall med onåd upptagas af den, som gifvit befallningen och som bäst själf inser, huru oväntad

den kommit öfver mig och huru oförberedd jag således måste vara på en ögonblicklig åtlydnad däraf.»

Till sin vän Kylberg skref Richert den 28 mars om kallelsen:

»Jag har fått befallning att infinna mig i Stockholm och måste draga åstad med diligensen om måndag. Hvad meningen är, vet Gud allena och den, som står honom närmast. Jag hoppas, att det syftar blott på lagberedningen. I alla fall är det med mig som med själen efter Dumbom: »han sitter där han sitter», och vare detta nog sagdt om själen. För kroppen kostar det mycket på att göra en så lång resa denna årstid, i synnerhet till en ort, den jag ej älskar. Det passar dock bra, att man far till — — — (Blåkulla?) i påskveckan.» *

Den 31 mars 1844 heter det i ett bref till samme adressat:

»Representationsfrågan är proberstenen. Så snart jag hört hvad man tänker i den, vet jag hvad klockan är slagen. Dessförinnan tiger jag och — hoppas det bästa.»

Då det vid påsktiden meddelades, att Richert erhållit tjänstledighet för en oundviklig resa till hufvudstaden, väntade man både på konservativt och liberalt håll, att stunden nu var slagen för hans inträde i regeringen, vare sig såsom justitiestatsminister, hvartill den liberala opinionen utpekat honom sedan lång tid tillbaka, eller såsom konsultativt statsråd, ifall Gyllenhaal skulle kvarstanna på sin plats.

Redan före Karl Johans frånfälle hade en ändring af rådgifvarepersonalen varit omdebatterad, bland annat i en hätsk polemik mellan Aftonbladet och Freja (Johansson), som nu närmat sig de konservativa.

* I Mariestads Veckoblad (6/4) omtalas, att Richert den 1 april passerat staden på resa till Stockholm i följd af kallelse från justitiestatsministern: »Afsikten härmed är ännu icke bekant, och var, som det säges, t. o. m. för herr förste expeditionssekreteraren Richert själf okänd. Men sannolikt innefattar kallelsen skyndsamt vidtagande af några verksammare mått och steg i afseende på fullbordandet af nya lagverket. Herr expeditionssekreteraren Richerts inställelse å högre ort erinrar oss emellertid om det af Hans Maj:t konung Oskar antagna valspråk: Sanning och rätt.»

I numret för den 19 februari hade Aftonbladet, i en mot Freja riktad artikel, framhållit, att i händelse af konungens frånfälle den nye monarken borde reformera sin rådgifvarepersonal och åtminstone besätta fyra platser (den lediga inberäknad) med andra personer, hvilka genom sina politiska grundsatser förtjänade nationens förtroende, såvida något skulle vara att hoppas för nationens organiska utveckling och den nuvarande spänningen mellan partierna icke skulle fortfara eller rent af förvärras.

Detta uttalande framkallade en längre uppsatsserie i Freja, som syntes föga hågad för kandidater, dem Aftonbladet kunde väntas omhulda. Särskildt var tidningen angelägen att motarbeta män af den förra riksdagens opposition.

Emellertid var det en inom den grupp statsmän, som Aftonbladet väl närmast åsyftat, som fann nåd för Freja. Det var Richert.

I numret för den 1 mars heter det:

»Den enda verkliga kapacitet, åt hvilken såsom ett undantag Aftonbladet, såvidt vi kunna erinra oss, gifvit sitt förord, är expeditionssekreteraren Richert, hvars upphöjelse på justitieministerplatsen det sagt sig önska. Om det vore Aftonbladets allvar med denna önskan, så instämmer Freja för sin ringa del däruti helt och hållet, ty ett lyckligare och värdigare val skulle efter hennes öfvertygelse svårligen till denna plats kunna göras. Men Freja hyser denna önskan på ett annat sätt och på bättre grunder. Aftonbladet tror herr Richert vara en partiman och har därför rekommenderat honom. Freja åter önskar den ifrågavarande upphöjelsen just därför, att herr Richert, med sin strängt rättrådiga karaktär och sitt ljusa, af djupa studier utbildade förstånd, icke är och ej kan blifva partiman. Ja, Freja är ordentligen ledsen däröfver, att mången sannolikt blott för Aftonbladets och Allehandas skull gör herr R. den orättvisan att misskänna honom såsom partiman. Vidare: Aftonbladet anser 'benägenhet för reformer' och 'de politiska grundsatserna' vara tillräckliga kvalifikationer för att motivera herr R:s upphöjelse. Freja åter ser vid detta val ej blott de nämnda egenskaperna utan ock något mera och större. Den kraft hr R:s energiska vilja skulle ingjuta i styrelsen, det anseende hans briljanta hufvud och djupt omfattande kunskaper skulle tillskynda regeringen och den aktning och vördnad, hans flärdfria, rena, rättvisa karaktär skulle tillföra högsta makten, äro

Anbud härom gjordes honom faktiskt af kung Oskar, som samrådde med honom i de viktigaste frågorna. Men, såsom redan framgår af brefvet till Kylberg af den 28 mars, var Richert ohågad att inträda i regeringen, och till samme vän skref han den 11 april några dagar efter ankomsten till Stockholm.

»Min bästa herr kapten!

Nu vill jag säga som salig Degerholm: 'Glädjoms än ett tidehvarf.' Här låter mycket godt. En man med liberalare tänkesätt än kung Oskar tror jag knappt ha suttit på en tron. Gud låte honom kunna genomföra sina verkligt ädla och uppriktiga föresatser! Han får säkert mycket och många att kämpa med. Konservatismens leder sluta sig troligen allt mer och mer tillsammans, ju närmare striden på lif och död nalkas.

För den nya representationen måste nu allt verkas hvad verkas kan, ty den antages säkert, om förslaget går igenom, och skulle det falla i de s. k. högre stånden, har jag anledning tro, att ett kontraförslag med allmän valrätt och måttliga modifikationer påtänkes.* Detta likväl oss emellan. — — — —

Det är mycken anledning, att jag måste hit i juni månad — icke för att bli hvad Minerva kallar medregent, ty därtill har jag ingen lust och skulle i närvarande stund ej anse det lämpligt, utan endast för att biträda vid slutliga behandlingen af lagverket. Gud skall veta, att jag ej utan verklig sorg öfverger mitt lilla kära Trufve och mina många vänner däromkring. Men hvad som ej kan undvikas, anser jag för en högre skickelse.»

Den 19 april lämnade Richert hufvudstaden för att dit återvända om en månad såsom ledamot af lagberedningen.

Olika motiv hafva angifvits för Richerts afslag att inträda i statsrådet. Och detta mötte äfven från skilda håll klander. Både från vänstersida och högersida ansåg man, att det nu tillkomme »de liberalas främste man» att öfvertaga ledningen, vare sig han blefve konseljens främste till namnet eller blott till gagnet.

* Häraf skulle alltså framgå, att konungen vid denna tid varit villig att acceptera det från förra riksdagen hvilande förslaget. Den 6 september samma år skrifver emellertid Chr. Stenhammar i sina riksdagsbref, att då Agardh ett par dagar förut varit uppe hos konungen, denne yttrat till honom, att representationsförslaget vore oantagligt.

I afseende på Frejas ord, att Richert icke vore partiman, yttrar insändaren, att han kan, utan egen vilja och utan att veta det, bli förvandlad till partiman genom position eller antecedentia och framhåller, att Richert ägnat största delen af sin lefnad åt utarbetandet af nya lagverket, genom hvilket han gjort sig förtjänt af fäderneslandet, men som dock äger brister och ofullkomligheter, som skola möta mer eller mindre motsägelser. »Är det då ej att befara, att herr Richert med sin passionerade och för motsägelser otålsamma karaktär skall retas och såras af detta motstånd, fatta ovilja mot dem, som djärfts framföra det, samt med maktspråk och coups d'autorité söka nedtysta det; och bringas han ej genast därigenom i läget af en partiman, i en falsk ställning både till regenten, till sina kolleger och till domarekåren och ändtligen till nationens representation och allmänheten? Dixi.»

Frejas redaktion trodde sig på ett segrande sätt kunna vederlägga dessa farhågor, och sedan Johansson samtidigt med tronskiftet aflagt Frejas gudinnedräkt och framträdt såsom »Den Konstitutionelle», sökte han i dess första nummer skingra de betänkligheter, som insändaren i Frejas sista nummer hyst med hänsyn till Richerts kandidatur, samt betonade, att han nätt opp genom sin förmåga att förstå tiden ådagalagt statsmannaegenskaper.

Emellertid hade Richert, som sagdt, anländt till hufvudstaden i början af april, och därmed fingo ryktena om hans kandidatur ny näring.

Aftonbladet yttrar i sitt nummer af den 4 april, att den korta och enkla notisen om att Richert sökt permission i och för en oundviklig resa till Stockholm »slagit ned bland de konservativa som en bomb i en belägrad stad».

Underrättelsen hade nämligen gifvit ny fart åt den förmodan, att hans resa skedde på anmodan från en hög person, som önskade med honom rådföra sig i allmänna angelägenheter, och man skådade till och med redan i andanom möjligheten, att han kunde komma att inkallas i statsrådet för att med likatänkande kolleger bilda konselj.

Tidningen fortsätter:

»Vi lämna åt hvar och en att döma, hvilken förskräckelse en sådan tanka måste väcka hos alla fanatiska reformfiender, hvilka

hemska aningar däraf hos dem skola uppstå och den hemskaste af alla, den farhågan att H. M. konungen själf, o fasa, kunde blifva en folkets man, benägen att röra på våra gamla förstelnade inrättningar, ja att understödja kanske till och med representationsreformen. — — — —

Ingenting skulle i närvarande ögonblick göra oss större glädje och säkert ingenting genom sina resultater tillvinna sig ett allmännare bifall af folket, än om Hans Maj:t kallade herr Richert att stå vid dess sida. Herr Richert är en bland de få män, som förena den sällsynta lyckan att, jämte vidsträckta kunskaper i både lagfarenheten och de politiska och statsekonomiska vetenskaperna, tillika hafva lefvat det mesta af sin senaste tid bland folket på landsbygden, hvars vanor, behof och föreställningssätt han därigenom känner; han har öfverallt, där han varit använd, visat sig äga den hos oss sällsynta förmåga, som fordras för att vara, hvad engelsmännen kalla en leading man, d. v. s. att öfverallt, hvarest han kommer, genom den skarpsinnighet och klarhet, hvarmed han genomskådar ett ämne och framställer sina tankar, tillvinna sig deras förtroende, med hvilka han har att göra, och han åtnjuter dessutom af alla, som känna honom, en så oinskränkt högaktning för en ädel och upphöjd karaktär, att självfva förtalet af politisk fiendskap i det afseendet förstummats. En sådan man måste därför vara en skatt för en konung, som vill göra något för landets bästa och som haft tillfälle att se, det ganska mycket behöfver göras.»

I ett nummer för den 9 april framhöll »Den Konstitutionelle», att visserligen kunde ingen känna en uppriktigare glädje än denna tidning öfver Richerts inträde i regeringen, under förutsättning att Richert icke blefve den ende mannen af öfverlägset anseende och förtjänst, som inkallades i den nya administrationen. Man måste önska, att äfven öfriga ledamöterna blefve hvar och en i sin väg af lika öfverlägsen duglighet och förmåga som Richert i sin. Det var icke nog, att de »tänkte lika» med Richert, såsom Aftonbladet uttryckte sig, och dolde sin nullitet bakom hans öfverlägsenhet. Man vore mätt på ja-bröder i konseljen.*

---

* Talet om »lika öfverlägsna» kolleger vållade åtskilligt skämt med Johansson. Dagligt Allehandas krönikör antog, att denne själf begärt företräde hos konungen för att anmäla sitt biträde och öfvertaga finansportföljen.

I Dagligt Allehanda heter det den 6 april, att konungen hade för afsikt att samråda med »denne sant fosterländske samt i alla hänseenden utmärkte man» angående landets angelägenheter, förberedelserna för riksdagen och bildandet af en ny ministär.

»Och att herr Richert själf icke finner alltför många betänkligheter vid att såsom rådgifvare ställa sig vid sin konungs sida, böra vi vänta af hans ädla karaktär och hans uppriktiga nit för tillvägabringandet af förbättringar i vårt statsskick och vår lagstiftning. Utan att blottställa oss för motsägelse kunna vi tryggt påstå, att hvarje vän af en förändrad sakernas ordning och af ett sant nationellt regeringssystem i närvarande ögonblick fäster sina önskningar vid en man sådan som herr Richert, hvilken är en bland de högst få här i landet, som förenar på en gång det odelade anseende, den snillets och kunskapernas förmåga samt det politiska mod, som erfordras för att ställa sig i spetsen för reformernas sak, och till hvilken således konungen kan vända sig med osviklig visshet att för sitt val finna sympatier inom alla klasser af medborgare.»

Å den konservativa sidan intog man tills vidare en afvaktande hållning. Och Aftonbladet anmärkte den 10 april det »betydelsefulla och intressanta», att Svenska Biet, som förr på ett så häftigt sätt angripit Richert, under dessa dagar hållit sig tyst och beskedligt i afseende å hans person.

Härpå svarade Biet, att tidningen hittills icke någonsin angripit och hädanefter icke ärnade angripa herr Richerts person, att den ej med anledning af några tidningars lösa kombinationer ansett ännu lämpligt att deltaga i den diskussion de behagat öppna, ehuruväl det kunde hända, att den en annan dag finge lust därtill.

Dagen efter (12 april) infördes emellertid i Svenska Biet en af signaturen Sat Sapienti författad uppsats, föranledd af Aftonbladets artikel af den 4 april. Uppsatsen föregifves uttrycka de moderatkonservativas åsikter, men visar sig i sak rent högkonservativ.

Insändaren förklarar sig långt ifrån misstycka eller missbilliga, det herr Richert och öfriga notabiliteter af oppositionen mot den hädangångne konungens regering blifva inkallade i rådet, tvärtom

hade han länge önskat ett sådant rådgifvareombyte. Och detta af följande skäl, nämligen: »1:o) att, oaktadt såsom följd häraf någonting motsvarande frihetstidens hatt- och mössregering väl svårligen kan undgå att ånyo uppblomstra, fastän under andra former än den tidens, så kan, efter insändarens öfvertygelse, massans i s. k. liberal riktning under decennier bearbetade opinion icke tillfredsställas med mindre offer; och 2:o) därför, att om någon sannolikhet gifves, att herr Richert och de med honom i alla hufvudfrågor lika tänkande äro mäktiga att tillfredsställande lösa de stora samhällsproblemen, hittills allmänneligen debatterade af okunnigheten i det liberala lägret, så ligger det i samhällets intresse att låta dem försöka sig. Går det väl, desto bättre för land och folk. Inträffar åter motsatsen, så somnar väl icke svenska nationen och den svenska konservativa pressen under tiden. Vinsten blir alltid den, att folket får erfara, hvartill 'nationens män' duga i verkligheten, när de fått tömmarna i sina händer, och att man en gång i tiden kan komma från de evinnerliga kriorna till sak, 'from sounds to things'.

Sådan är åtminstone insändarens åsikt i denna fråga.

För att nu komma till en klar och redig uppfattning af den verksamhetssfär i stort, hvarinom en duglig och kraftfull svensk regering äger att röra sig endast i frågor, som afse landets inre förhållanden, så må här nämnas, att till regeringens granskning och behandling i stadgad ordning ligga sedan flera år fullfärdiga förslag till:

ny civillag, ny kriminallag, ny sjölag, ny kyrkolag, ny handelsordning, ny handtverksordning.

Läggas härtill frågorna om en ny representation, om en hufvudsakligen förändrad organisation af läroverken och åtskilliga andra i samhällets rot djupt ingripande frågor, som det här blefve för vidlyftigt att detaljera, så måste det medgifvas, att det otvifvelaktigt fordras sådana män, som herr Richert skall vara enligt Aftonbladets beskrifning, för att nöjaktigt kunna reda denna härfva och på fredlig väg stöpa om hela svenska nationen och alla våra sociala förhållanden. Gå herr Richert och hans blifvande liberala statsrådskamrater i land härmed eller åtminstone med den väsentligaste delen af uppgiften, så göra de sig i sanning förtjänta af samtids och eftervärlds tacksamhet och beundran. Hvarom icke, så — får väl nationen en gång öppna ögon.

Under förutsättning således, att f. d. oppositionen, med herr Richert i täten såsom konseljpresident, är på väg att bemäktiga sig regeringstömmarna, anser insändaren tidpunkten just nu vara inne att framlägga den moderata konservativa sidans hufvudåsikter i åtskilliga frågor af större vikt. Insändaren uppträder

här visserligen såsom en 'objuden gäst', utan allt uppdrag; men då nyligen nästan enhvar af våra liberala publicister hållit föreläsningar för vår nuvarande allernådigste konung och därvid talat i hela nationens namn, framställt hela nationens fordringar, så torde det ej vara förmätet af insändaren att oombedd föra talan för en fraktion af samma svenska folk, de med insändaren hufvudsakligen lika tänkande naturligtvis obetaget att göra de tillägg eller reservationer, hvartill de finna sig befogade.»

I fortsättningen utvecklas det konservativa programmet. I afseende på lagväsendet förklaras det, att de konservativa önska en ändamålsenlig kodifiering af hvad i 1734 års lagbok ännu vore gällande och hvad genom sedermera utkomna lagar och författningar blifvit rättadt, förklaradt eller tillökt, men att de anse ett lagförslag byggdt på nya principer vara vådligt i ett land som Sverige, där allmogen utgjorde den stora pluraliteten af nationen, där en juridisk litteratur så godt som icke funnes och högre vidsträckta insikter i juridik och statshushållning hörde till sällsyntheterna.

En genomgripande reform af fängelseväsendet ansågo de konservativa böra uppskjutas, till dess erfarenheten i andra länder ådagalagt den nya straffprincipens företräden.

Alltså rent stillastående i frågor, där reform länge kräfts.

Svenska Minerva omnämnde den 11 april endast, att Richert, som anländt till staden den 4, hade påskafton (6 april) haft sin första audiens och att det redan påskdagen berättats, att han vore utnämnd till konsultativt statsråd efter Wingård, men att, eftersom ingen konselj då hållits, måste detta rykte vara ogrundadt.

Dagen förut (10 april) hade Aftonbladet yttrat, att det icke vore bekant, om Richerts kallelse till Stockholm resulterade i hans inträde i konseljen eller blott hade till föremål öfverläggning om nya lagförslaget.

Förmodligen var det redan då bekant för Aftonbladet, att Richert icke var benägen att mottaga statsrådsämbetet.

Anbud härom gjordes honom faktiskt af kung Oskar, som samrådde med honom i de viktigaste frågorna. Men, såsom redan framgår af brefvet till Kylberg af den 28 mars, var Richert ohågad att inträda i regeringen, och till samme vän skref han den 11 april några dagar efter ankomsten till Stockholm.

»Min bästa herr kapten!

Nu vill jag säga som salig Degerholm: 'Glädjoms än ett tidehvarf.' Här låter mycket godt. En man med liberalare tänkesätt än kung Oskar tror jag knappt ha suttit på en tron. Gud låte honom kunna genomföra sina verkligt ädla och uppriktiga föresatser! Han får säkert mycket och många att kämpa med. Konservatismens leder sluta sig troligen allt mer och mer tillsammans, ju närmare striden på lif och död nalkas.

För den nya representationen måste nu allt verkas hvad verkas kan, ty den antages säkert, om förslaget går igenom, och skulle det falla i de s. k. högre stånden, har jag anledning tro, att ett kontraförslag med allmän valrätt och måttliga modifikationer påtänkes.* Detta likväl oss emellan. — — — —

Det är mycken anledning, att jag måste hit i juni månad — icke för att bli hvad Minerva kallar medregent, ty därtill har jag ingen lust och skulle i närvarande stund ej anse det lämpligt, utan endast för att biträda vid slutliga behandlingen af lagverket. Gud skall veta, att jag ej utan verklig sorg öfverger mitt lilla kära Trufve och mina många vänner däromkring. Men hvad som ej kan undvikas, anser jag för en högre skickelse.»

Den 19 april lämnade Richert hufvudstaden för att dit återvända om en månad såsom ledamot af lagberedningen.

Olika motiv hafva angifvits för Richerts afslag att inträda i statsrådet. Och detta mötte äfven från skilda håll klander. Både från vänstersida och högersida ansåg man, att det nu tillkomme »de liberalas främste man» att öfvertaga ledningen, vare sig han blefve konseljens främste till namnet eller blott till gagnet.

* Häraf skulle alltså framgå, att konungen vid denna tid varit villig att acceptera det från förra riksdagen hvilande förslaget. Den 6 september samma år skrifver emellertid Chr. Stenhammar i sina riksdagsbref, att då Agardh ett par dagar förut varit uppe hos konungen, denne yttrat till honom, att representationsförslaget vore oantagligt.

Den konservative C. O. Palmstierna utlägger afslaget på följande, en smula illvilliga sätt:

»Richert ankom väl till Stockholm i början af april månad men förklarade sig icke vilja inträda i statsrådet, emedan han befarade, att både konungen och han själf skulle därigenom blottställa sig, enär allmänheten tvifvelsutan skulle, efter en sådan utnämning, förvänta sig förverkligandet af de satser, som Richert framställt i så många hänseenden men hvilkas bringande i verket nu han ansåg både olämpligt och oklokt. Däremot önskade han inträda uti lagberedningen, hvilket äfven beslöts skola ske på sommaren, då förslaget till ny kriminallag skulle fullbordas för att på hösten föreläggas rikets ständer. För öfrigt hade Richert flera audienser hos den nye konungen och troddes hafva afstyrkt H. M. ifrån att gifva alltför stort inflytande åt de genom allmänna tidningarna mycket stortaliga s. k. liberala.»

En af konungens dåvarande rådgifvare, Ol. Im. Fåhræus, yttrar, att »expeditionssekreteraren Richert, åt hvilken konungen erbjöd en plats som konsultativt statsråd, undanbad sig detta förtroende af skäl, bland andra, att han företrädesvis önskade att få ägna tid åt det nya lagarbetet».

Hartmansdorff skrifver till Rääf den 8 april 1844:

»Vår gamla förträffliga lag får väl ock ett duktigt anfall, emedan Richert är efterskickad, befinner sig här och utan tvifvel får stort inflytande, antingen han inträder i statsrådet eller, såsom det påstås, icke värdigas emottaga en plats inom detsamma, förrän det gamla Sverige kan grundligare omstöpas, än som nu till en början kan medhinnas eller vågas.» *

Att Richerts underlåtenhet att inträda i regeringen väckte misstämning å liberalt håll, är lätt att förstå. I Aftonbladet för den 13 april — samma dag som Svenska Minerva meddelade såsom fullkomligen säkert, »att Richert icke komme att ingå i konseljen men vore benägen att taga plats i lagberedningen» — läses följande:

* Ahnfelt: L. F. Rääf, 262.

»Visserligen kan ingen undra på, om en man, hvilken äger så liten ärelystnad i vanlig mening som herr Richert, skulle med mera förkärlek omfatta tillfället att uteslutande arbeta för en sak, åt hvilken han förut ägnat bästa delen af sin lefnad, som har ett tillräckligt vidsträckt ändamål och hvaraf man väl ändtligen någon gång bör kunna hoppas någon frukt för det allmänna, nämligen det nya lagverket. Emellertid kunna vi för vår del icke annat än beklaga, om detta intresse för nya lagverket speciellt icke skulle låta sig förena med herr Richerts inträdande i konseljen. Snart sagdt utan afseende på olika partiåsikter torde nämligen den allmänna meningen vara ense därom, att den tid, som förestår, är så viktig, och förrådet på män med statsmannabildning hos oss så lätt räknadt, att det blir ganska svårt att undvara en man sådan som hr Richert i konseljen, om den skall kunna uträtta hvad konungen utan tvifvel vill och nationen väntar. Oaktadt den bildning regenten själf må innehafva, är det dock af sig självt klart och hör dessutom till den konstitutionella principens fordringar, att han hvarken kan eller bör befatta sig med ärendenas förberedande handläggning och läsning af handlingar m. m. Det är fördenskull viktigt, att personer med det största mått af teoretiska kunskaper och praktiska insikter skola finnas vid hans sida, helst då alltid mycket af åtgärdernas ändamålsenlighet och nytta kommer att bero af detaljerna. I detta afseende finnes för närvarande ingen, som, såvidt vi känna, kan fylla en plats i konungens råd så som herr Richert, och om det ock icke skulle konvenera honom att öfvertaga en portfölj, se vi däri intet skäl att konseljen skulle gå miste om hans verksamhet, helst denna, på en konsultativ plats, där herr R. vore befriad från föredragning af en mängd kuranta småmål, kunde, med hans arbetsförmåga, utsträckas speciellt åt lagverket, som i alla fall äfven skall förekomma i konseljen.»

Dagen förut hade den sötsure vännen Den Konstitutionelle skrifvit, att han i det längsta ville tro, att berättelsen om Richerts afsägelse vore ogrundad.

»Ty om — och dessa reflexioner ha vi hört allmänt göras — herr Richert icke anser sig vuxen justitiestatsministerplatsen, hvilken skulle väl då kunna anse sig därtill kvalificerad? Och än mer, hvilken man af någon självständighet och öfvertygelse samt rättvist öm om sitt anseende skulle väl vilja mottaga justitiestatsministerämbetet, om herr R. afslog det men i alla fall inträdde i konseljen såsom konsultativ ledamot? — — — Hvilken förnedrad ställning komme ej då den nominelle justitieministern att intaga.»

Den Konstitutionelle frågar, hvilka motiv Richert skulle hafva för att inträda såsom konsultativt statsråd. Denna plats vore visserligen mera kommod, men man tilltrodde Richert för mycket patriotism och loyalité för att åsidosätta fosterlandets väl och konungens rättmätiga anspråk. Icke heller vore det förenligt med den konstitutionella andan, att med Richerts placerande på en konsultativ ledamotsplats få honom till ett slags förstyre eller öfverförmyndare för samtliga departementscheferna.

I ett par artiklar (16 och 19 april) låtsas Den Konstitutionelle fortfarande icke tro på att Richert skulle afböjt justitieportföljen och anför skäl för att han i en tidpunkt, då han i öfverensstämmelse med konstitutionens anda kunde mottaga densamma, icke ägde rätt att säga nej, det allmänna hade nämligen rättvisa anspråk på honom.

Ryktet, att han skulle erbjudits en konsultativ plats, funne Den Konstitutionelle än mer ogrundadt, enär det vore stridande mot alla sunda administrationsprinciper.* De öfriga ministrarne skulle då bli skolgossar, som likt Arv i Holbergs Pantsatte bondedräng vid hvarje kinkigare fråga nödgades säga: »Spör min Hofmester».

I sitt politiska bref för den 15 april behandlar Dagligt Allehanda ämnet och synes uppfatta Richerts afslag såsom blott interimistiskt. Enär Dalman stod Richert nära, förtjänar hans yttrande särskildt bemärkas.

»Med ministärförändringen är det ännu tyst, sedan expeditionssekreteraren Richert icke lärer velat samtycka att göra början med inträde i konseljen utan undanbedt sig detta höga förtroende, likväl endast tills vidare. Och att herr Richert önskar att först till slutligt afgörande bereda det nya kriminallagförslaget, bör ingen förtänka honom, helst när man därjämte tager i betraktande den sammansättning konseljen i öfrigt för närvarande äger och obehaget för Richert att kortare eller längre tid samråda med kolleger, af hvilka pluraliteten måste anses bekänna sig till åsikter, som rakt strida mot dem, för hvilka herr Richert arbetat och åt hvilka han önskar framgång. Ett helt annat förhållande uppstode, sedan konseljen undergått en epurationsprocess och fråga blir att

* Det var emellertid tvifvelsutan denna plats som erbjudits.

återbesätta de lediga platserna med personer af liberala grundsatser och utmärkt duglighet — då är frågans ställning förändrad, och både nationens och konungens anspråk att erhålla biträdet från en man med herr Richerts stora anseende och öfverlägsenhet stödja sig då på en helt annan grund. Under sådana omständigheter blefve det också knappt möjligt att finna något giltigt skäl till afslag å herr Richerts sida. Visserligen gör den gamle ormen, som nu grasserar i Den Konstitutionelle, allt sitt till för att afskräcka herr Richert och framkasta mot honom giftiga insinuationer, men det spelet bedrager numera ingen, sedan man från sista riksdagen känner af hvad beskaffenhet de intressen äro, som hålla Den Konstitutionelles redaktör i lejd.» *

Från konservativt håll lades en viss skadeglädje i dagen. I Svenska Biet (den 15 april) skref signaturen Edmund:

»Det är företrädesvis namnet Richert, som åt denna veckan gifvit ton och färg. Redan vid första notisen om den tjänstledighet herr Richert begärt för en resa till Stockholm började de 'stora' bladen att röra på spelet; ju närmare han nalkades hufvudstaden, desto hårdare trummade de och basunade, till dess vid hans inträffande här de icke visste sig annan råd än att taga till 'bomber'. De trodde sig också just hafva fått en sådan att slå ned direkt i det 'konservativa lägret', inbillande sig därhos, att de konservativa dels bleknat och svimmat af förskräckelse, dels skyndsamligen tagit till fötter med denna trefliga lösen: 'sauve qui peut'. De fria fanorna sänktes för den nykomne, och spaltraderna buktade sig allerödmjukast för honom, medan triumfmarschen uppstämdes framför det liberala lägret. Och de blåste så, att Jerikos murar kunnat ramla, ifall de ännu stått. Påskdagen läto de liberala förtälja genom utsända härolder, att herr Richert skulle redan vara nämnd till konsultativt statsråd, och ännu på onsdagen glorifierade sig en mycket stor tidning däröfver, att Biet under allt detta larm icke upphäft sin röst emot — herr Richerts 'person'. Men snart tystnade jubilerandet, hurraropen aftynade, glädjen slocknade, vältaligheten TEG, och i går på morgonen drogs hela »spelet» in uti lägret, bakom alla förskansningarna. Den sista öfverblifna bomben antändes i Allehanda och befanns, när den kreverade, innehålla: att D. A. icke känner hvad som af audienserna kan blifva resultatet; att frågan om nominationen till statsråd icke ännu kommit till stånd; att herr Richert redan inom några dagar lärer återvända till Västergötland; men att det 'berättas såsom mera sannolikt', att herr Richert

* Åsyftar Johanssons beroende af fabriksintresset och prohibitismen.

torde taga någon närmare befattning med beredningen af det nya lagförslaget.

Det lärer kunna antagas, att kusinerna en annan vecka eller månad, när någon annan af deras vänner nalkas Stockholm, försiktigtvis sjunga Te Deum med färre gallskri än denna gången, ifall de äfven då skulle hafva lust att sjunga det på förhand. Åtminstone lärer herr Richert, då han i dessa dagar lämnar hufvudstaden, åtföljas af färre bravorop än de voro, med hvilka han emottogs. Dock böra vännerna kunna tills vidare bibehålla någon förhoppning, ifall det är sant, att herr Richert snart, det må nu vara för hvad ändamål som helst, hit återvänder. Hvad åter beträffar herr Richert själf, som är en klok man, har han förmodligen tillsagt sin caterva, för en annan gångs skull:

Säg mig ej 'välkommen', när jag kommer,
ej 'farväl', du hulda, när jag går.
Ty jag kommer icke, när jag kommer,
och jag går ej från dig, när jag går!»

För att riktigt uppskatta förhållandena bör man beakta, att de mer klarsynta konservativa icke heller voro glada åt Richerts afslag och råd till moderation.

Hans Järta skrifver till Biets redaktör, J. C. Hellberg, den 28 april: »Uti en artikel får jag ypperlig anledning att yttra mig om svårigheterna att få en ministär sådan de frie önska.[1] Herr Richert har vid detta tillfälle spelat en usel roll.»[2]

Var det nu en »usel roll» som Richert spelade?

Månne icke såsom motiv till hans afslag kunnat ligga en djupare statsklokhet, än ögonblicket ville finna.

Redan 1840 hade en och annan å konservativt håll ansett det vara så godt att löpa linan ut och låta de radikala misslyckas.

Så skrifver t. ex. Chr. Stenhammar i augusti 1840:

»Om riksdagen icke afblåses och om voteringarna ej gå bättre, än jag tror — så blifver det billigast, att de radikala komma till styret — vi få Richert till justitieminister o. s. v. — — — Detta är icke att skratta åt. Skall krisen lugnt aflöpa, så är väl knappt annan råd, och torde de visa männen då, på helt kort tid, bryta nacken af sig.»

---

[1] Någon sådan artikel återfinnes ej i Biet för denna tid.
[2] Jfr Posthumus: Mina samtida. I: 216.

För Richert stodo sakerna främst. Om han inträdt i ministären, låt vara blott såsom »konsultativ», och något annat var det knappast nu fråga om, hade det blifvit han, som med den starka personlighetens rätt gifvit ministären dess färg. Och gifvet var, att det ej skulle dröjt synnerligen länge, förrän han i ty fall tagit ledningen.

Men han kände fullväl från de föregående årens strider, huru man utmålat honom och hans idéer. I striden om »hemmansklyfningen» hade det ju rent af varnats för att sätta denne teoretiker och idealist såsom praktisk organisatör, att låta hans teorier blifva »regeringsmaximer».

Och han insåg väl, att man måste räkna med ett starkt motstånd från de konservativa. Att icke onödigtvis öka deras skara och att icke skrämma den flytande massa af mellanfolk, som framför allt skyr de klara färgerna, öfver i deras läger, var tvifvelsutan en för Richert vägande synpunkt, som medverkade till att han ej blott själf afböjde att komma i fråga — han skulle verkat som rödt kläde på tjurar — utan ock, ifall Palmstierna har någon grund för sin förmodan, afstyrkte konung Oskar att gifva sin regering en alltför utpräglad liberal färg. (I densamma ingick dock en af den förra liberala oppositionens främste: Jonas Wærn, som ock blef föremål för de hätskaste anfallen.) Därför behöfver man alldeles icke åt hans råd gifva den något försmädliga tolkning, som Palmstiernas ord innebära.

Richert insåg nog, att de stora reformer, som lågo honom om hjärtat: representationsreformen och den nya lagen, i allt fall hade många stötestenar och hinder att möta och att det därför, om de skulle lotsas igenom farorna, kräfdes mycken försiktighet.

Men själf kände han med sig, att »försiktighet» icke var hans hufvuddygd; han var och förblef »radikal» i sitt skaplynne, och äfven om han kunde i sina lagförslag gå med på jämkningar, hade han knappast såsom politiker varit lirkandets man.

Att åter ingå i en »fusionsregering» passade honom ej. I det fallet är brefvet från 1840 till Fåhræus upplysande.

Det är ock sannolikt, att rent personliga motiv spelat med. Richert kan näppeligen alldeles frikännas från en viss bekvämlighet — »jag sitter helst där jag sitter» — och ohåga att inlåta sig i större handlingskräfvande företag, där man riskerade ett fiasko. Äfven ett annat personligt skäl kan hafva inverkat. Om Richert ingått i regeringen såsom en af dess bärande krafter, hade han svårligen kunnat undgå att tillika deltaga i representationens förhandlingar på det enda sätt, som var möjligt, nämligen genom att låta sig adlas för inträde å riddarhuset. Men man har något svårt att tänka sig Johan Gabriel Richert, kämpen mot all ståndsskillnad och alla företrädesrättigheter, mottagande adelskap; och hans uttalande om O. I. Fåhræus' adlande i brefvet till Anckarsvärd (se ofvan II 124) visar, hvad han härom tänkte.

Sådana voro utan tvifvel de synpunkter, kring hvilka Richerts tankar hvälfde. Därtill kom slutligen kärleken till hans gamla värf: arbetet på den nya lagen. Ur lagberedningen hade han genom intriger hållits undan. Det låg för hans stolthet en upprättelse uti att tåga dit in igen så till sägandes »med flygande fanor och klingande spel».

Och dock! Så plausibla dessa motiv månde vara, så statskloka än Richerts råd till moderation må synas, så mycket erkännande än hans egen frihet från fåfänga förtjänar, kan det dock, när man nu ser tillbaka på representationsförändringens och lagreformernas historia, ifrågasättas, om icke dessa reformer likväl lättare och snabbare genomdrifvits, därest Richert suttit i regeringen och med sin personlighets starka makt talat deras sak.

Men gissningar om hvad som kunnat ske äro icke historia, och vi skola icke längre uppehålla oss vid dylika.

* * *

Däremot ansåg sig Richert icke äga rätt att afböja återinträdet i det stora lagverksarbetet. Han skref härom i ett bref till Schlyter (Trufve 27 april):

»Jag har erbjudit mig att inträda i den nuvarande, oss emellan sagdt, föga trefliga lagberedningen, om jag finge två bra karlar med mig, och jag har föreslagit dig och Bergfalk. — — — Kungen vill, såvida det möjligen låter sig göra, att kriminallagen skulle föreläggas ständerna under den snart blifvande riksdagen. Den har i lagberedningen undergått någon, men icke fullständig granskning. Arbetet, med den ringa enighet, som råder inom beredningen, blir säkerligen ganska tråkigt, och Gud vet, att jag mer än gärna skulle ha varit ifrån det, i synnerhet som jag här på landet har ett innerligen trefligt hem och däremot aldrig väl trifvits i Stockholm — men hvad skulle jag göra? Jag ansåg mig hvarken kunna eller böra vägra mitt ringa biträde, då det påkallades för en sak, som från min ungdom varit mig dyrbar och åt hvilken jag ägnat bästa delen af mitt lifs verksamhet. Jag är likväl icke engagerad för mera än ett år, och det beror på ständerna att säga, om beredningen skall fortfara eller icke.»

För öfrigt hade en del svårigheter mött Schlyters inkallande. Det antogs skola fördröja arbetet, då han ej förmodades kunna omedelbart lämna sin professur, och ett tag var det beslutet, att tills vidare endast Richert och Bergfalk skulle ingå. Tio dagar före det nyss anförda brefvet hade sålunda Richert skrifvit till Bergfalk (Stockholm 17 april):

»Den sak, hvarom vi samtalade, är afgjord på det sätt, att herr professorn och jag träda in i lagberedningen vid juni månads början eller något därefter. Schlyters tillkallande ansågs alltför mycken omväg. Man antog att han ej kunde bli färdig förrän längre fram på sommaren, hvaraf arbetet skulle uppehållas. Man ville ej heller stöta honom genom Schmidts kallande. — — — Således blir det för närvarande endast vi bägge som skola kämpa. Jag är nöjd att hafva fått herr professorn till stridsbroder och önskar ingen annan. Det gemensamma arbetet för en sak, som vi båda älska, skall säkerligen sluta oss mer och mer tillsammans.»

Emellertid hade Schlyter dels på omvägar från statsrådet biskop Heurlin, som därom tillskrifvit hans frände, biskop Faxe,* och dels direkt genom Bergfalk, som icke kände till omslaget, fått underrättelse om att han vore tillärnad uppdraget. Han visade sig rätt angelägen om

---

* Crusenstolpe antyder i Ställningar och förhållanden, att Heurlins brist på tystlåtenhet framkallat obehaget.

förtroendet. Richert måste alltså reda härfvan, förklara (i brefvet af 27 april) för den lätt sårade Schlyter anledningen till det provisoriska beslutet att endast inkalla två men å andra sidan påverka justitieministern och genom denne konungen att medgifva Schlyters utnämning på samma gång som de båda öfrigas. Detta icke minst för att rädda Bergfalk ur ett ledsamt bryderi; denne hade sökt öfvertala Schlyter att inträda; och han befarade nu, att han »hos den ärlige men högst misstänksamme mannen skulle stå i en ganska tvetydig dager för fjäskeri»; Bergfalk synes till och med hafva gjort Schlyters inkallande till förutsättning för sitt eget inträde.

Richert »löste knuten» enligt Bergfalks önskan. Till justitieministern skref han, att han vore mycket ledsen öfver det bråk saken vållat:

»Jag kunde omöjligen föreställa mig, att någon skulle vara så särdeles pickhågad på det ifrågavarande arbetet. För mig har det alltid varit ett arbete, till hvilket jag ansett ingen kunna gå utan fruktan och bäfvan, och när jag föreslog Bergfalk och Schlyter, var det, som eders exc. troligen erinrade sig, min tanke, att de icke utan svårighet skulle kunna förmås att emottaga kallelsen, hvilket också inträffade med Bergfalk. Nu är det fägnesamt att veta, det äfven Schlyter kan påräknas.»

Den 20 maj företogs frågan i statsrådet. Konungen förklarade då, att en ny allmän kriminallag vore af högsta behof påkallad och af nationen länge förbidad, att antagandet däraf länge utgjort ett af de viktigaste föremålen för Kungl. Maj:ts omsorger, att Kungl. Maj:t till följd däraf önskade att under den snart tillstundande riksdagen aflåta nådig proposition till riksens ständer i detta maktpåliggande ämne. Då, efter hvad justitieministern för konungen enskildt anmält, den år 1841 tillförordnade lagberedningen ännu icke hunnit till fullo afsluta granskningen af förslaget till ny kriminallag, förklarade konungen sin afsikt att för påskyndande af detta arbete förstärka lagberedningen med tre nya ledamöter, Richert, Schlyter och Bergfalk, öfver hvilket allt konungen ville inhämta statsrådets utlåtande.

Gyllenhaal erinrade då om att lagberedningen inlämnat förslag till domstolarnas organisation, om de straff, som borde bestämmas, och om förlikningskommittéer (afstyrkta) och att beredningen väl slutat öfverläggningarna angående de hufvudsakliga bestämmelserna i förslaget till ny kriminallag (straffbalk) men ännu icke hunnit fullborda sammanfattningen af förslagets särskilda delar och slutliga redaktion af lagtexten samt uppställningen af de motiv, hvarå förslaget sig grundade. Han förmodade dock, att allt detta skulle kunna medhinnas inom medlet af nästa juni månad, men däremot återstode ännu rättegångsordning i brottmål samt civillagen med därtill hörande rättegångsordning. Och då ämnets stora vikt samt den allmänna rösten högt påkallade fortskyndandet af lagberedningens arbeten och detta ändamål skulle främjas genom de utmärkt skickliga män, som Kungl. Maj:t ärnade förordna, tillstyrkte justitiestatsministern det beslut konungen förmält sig vara sinnad att fatta. De tre nya ledamöterna förordnades; Richert tillerkändes ett årsarfvode af 4,000, de båda andra 1,500 rdr hvardera; därjämte erhöll Richert flyttningsersättning.

Bergfalk var en utpräglad framstegsman, vid sidan af Geijer Uppsala-liberalismens dåvarande yppersta kraft, en af Sveriges främsta juridiska lärde. Schlyter var, som bekant, konservativ och hade i flera punkter ställt sig starkt kritisk mot lagkommittéens förslag, men med hänsyn till hans laghistoriska lärdom önskade de båda andra hans inkallande, liksom det ju äfven borde i någon mån vara ägnadt att afväpna det konservativa missnöjet med lagberedningens förstärkning. *

Justitieministerns uppgift om huru långt lagberedningen hunnit var nog icke alldeles exakt. Åtminstone skulle, enligt hvad S. L. Theorell meddelade i sin förtrytsamma redogörelse för saken (Betraktelser och handlingar hörande till reformen i nationalrepresentationen och allmänna lagen I: 1846, sid. 107), granskningen af kriminal-

* Svenska Minerva klagade emellertid öfver att Schlyter ryktes från sin lärostol och från arbetet på de gamla lagarna.

lagförslaget redan hafva afslutats den 6 april eller en och en half månad före den konselj, där de nya ledamöterna förordnades. »Men herr justitiestatsministern kunde härom vara okunnig, såframt han icke särskildt efterfrågat förhållandet; ty alltsedan H. M. konungens sista sjukdom började, hade herr justitiestatsministern högst sällan deltagit uti de af honom förut flitigt besökta sammankomsterna, och troligen hade H. E. efter den 6 april där icke gjort något besök.»

Efter den 6 april hade lagberedningen sysselsatt sig med att justera sitt beslutna förslag och redigera motiven, hvilket arbete Theorell påstår var färdigt, då de nya ledamöterna den 21 juni inträdde.

Man förstår lätt, att situationen var allt annat än angenäm för vissa bland de äldre ledamöterna.

Theorell yrkade också, med åberopande af konungens önskan om att arbetet måtte påskyndas, att det af lagberedningen, efter afslutad granskning, fullbordade förslaget till kriminallag borde med tillhörande motiver och särskilda meningar i sitt dåvarande skick utan vidare expedieras.

Emellertid beslöt lagberedningen, att ärendet skulle ytterligare upptagas, det utarbetade förslaget af de nya ledamöterna genomgås till öfverseende och därefter ånyo företagas i samlad beredning.

Theorell är i sin stridsskrift mycket förgrymmad öfver detta tillvägagående och anmärker, visserligen med skäl, att om det verkligen gällt att fortskynda brottmålslagen, ej att uppehålla den under namn af fortskyndande, så hade ett annat förfaringssätt varit lämpligare. Ty genom det nu använda vållades ett uppehåll med kriminallagsförslagets afgifvande på fem månader, i följd hvaraf det blef omöjligt att få det definitivt handlagdt af ständerna.

Detta är tvifvelsutan riktigt, men det låg i sakens natur, såsom förhållandena historiskt utvecklat sig, att saken måste ses ej endast rent formellt utan ock med hänsyn till den politiska bakgrunden.

Genom politiska intriger hade lagförslagets ursprunglige upphofsman hållits undan från den nya granskningen, som visserligen det oaktadt till god del skett i hans anda. Men att låta den modernare uppfattningen få komma till tals genom dess ypperste målsman — något som just de konservativa 1841 velat hindra — det måste självklart ligga den nya riktningens män om hjärtat, och man behöfver icke däri inlägga den försmädliga betydelse, som Theorell gör.*

Det nya arbetet fortgick med stor ifver.

Sedan kriminallagsförslaget af 1832 afgifvits, hade nya viktiga lagarbeten på kontinenten sett dagen. Nämnas må sålunda den saxiska strafflagen af 1838, hufvudsakligen ett verk af Stübel, samt Würtembergs, Braunschweigs, Hannovers och Hessens strafflagar de närmast följande åren. I dem alla äro straffbestämmelserna väsentligt mildrade, efter tidens fordringar, och strafflatituden betydligt utvidgad. Det var icke längre afskräcknings- och preventionsteorierna, som förde ordet, utan man sökte lämpa straffen efter graden aff brottslighet och hafva brottslingens förbättring för ögat.

Dessutom framlades å flera håll delvis långt gående reformförslag, af hvilka särskildt det ungerska, som tillstyrkte dödsstraffets utbytande mot lifstidsfängelse, är anmärkningsvärdt. Mittermayers arbete »Die Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung» ägnade dessa olika lagar och förslag en lärd granskning.

Dessa nya synpunkter tillgodogjordes redan af den ursprungliga lagberedningen.

---

* »Utan tvifvel» — skrifver han (åberop. arb. I: 114) — »var emellertid ett steg af icke obetydlig politisk vikt härigenom taget och åt herr Richert beredd en framgång, alldeles nödvändig för att upprätthålla det åberopade allmänna förtroendet till hans förtjänst och hans lagverk — eller åtminstone göra ett fortsatt åberopande däraf möjligt. Och ej nog med hvad arbetet och författaren kunde vinna i bibehållet anseende. Såsom en omedelbar vinst för lagreformen och ett villkor för dess framgång har man utan tvifvel och med skäl ansett hans egen handläggning vid granskningen. Det är hans verk, som har allmänna rösten för sig; och för hans beundrare är detta verk desto mera kärkommet, ju mindre någon annan än han lagt hand därvid, ju mera han anses hafva afstyrkt alla ändringar däri, som han själf icke gillat.»

Dettas flertal antog det tillvägagångssätt att, efter jämförelse af de inkomna anmärkningarnas innehåll med lagkommittéens arbete, uppgöra ett fullständigt lagförslag och i de fall, då beredningen funne betänkligheter mot hvad såväl lagkommittéen som anmärkningarnas författare tillstyrkt, föreslå nya bestämmelser. Detta skedde emot Theorells åsikt. Han ansåg lagförslaget med alla dess påstådda förtjänster icke vara praktiskt antagligt, synes sålunda helst velat, med hänsyn till ett nytt lagverks åstadkommande, ställa sig på den gamla omöjlighetsståndpunkten och nöja sig med »partiella förbättringar», företrädesvis ett nytt straffsystem och dess tillämpande på de särskilda brotten.[1]

Den ursprungliga lagberedningen hade i sina redan inlämnade skrifvelser dels framlagt en domstolsorganisation i ungefärlig öfverensstämmelse med lagkommittéens förslag, alltså endast tre instanser, men ansett, att om hofrätterna skulle ökas, de dock aldrig finge utgöra mindre än två divisioner hvardera; dels, i betänkandet om hvilka straffarter som borde förekomma, föreslagit 1:o dödsstraff genom halshuggning (dock med uttalande af förhoppning, att det i framtiden måtte afskaffas); 2:o lifstidsfängelse med straffarbete; 3:o tukthusstraff ½ år à 8 år enligt Filadelfiasystemet; 4:o fängelse i länshäkten, som småningom borde ombildas efter detta system, samt 5:o böter. Vatten- och brödstraff föreslås afskaffadt.

Naumann har refererat de ändringar den ursprungliga lagberedningen föreslagit i lagkommittéens förslag.[2] De viktigaste utgöra en följd af det ändrade straffsystemet, i det att Filadelfiasystemet såsom kraftigare verkande påkallade förkortning i tiden. Minskning i strafftid, på förord af fångvårdsstyrelsen för välartad fånge, afstyrktes.

---

[1] Man jämföre Theorells mot hela det ursprungliga förslaget afvoga reservation till den första lagberedningens protokoll, tryckt i hans »Betraktelser och handlingar» I: 133 o. f.

[2] Tidskr. för lagskipning, lagstiftning och förvaltning. Årg. 1870—71.

Förlust af medborgerligt förtroende skulle endast kunna ådömas för all tid.

I afseende å straffmätningen upptager beredningen exempel på försvårande och förmildrande fall i anslutning till lagkommittéens ursprungliga utkast.

Religionsbrotten flyttas främst och utbrytas ur »fridsbrotten».

I afseende å de särskilda brotten äro åtskilliga förändringar föreslagna. Skogsåverkan hänföres till tjufnad.

Beredningens betänkande var åtföljdt af vidlyftiga reservationer (särskildt af S. L. Theorell, som var motståndare till straffmätningen, och Spens).

Den förstärkta beredningen bibehöll rätt mycket af den förras förändringar, särskildt i fråga om straffsystemets tillämpning, men ställde sig i andra punkter på en annan ståndpunkt, ofta närmande sig lagkommittéens. Äfven för dessa förändringar har Naumann redogjort i enskildheter.

I afseende på straffsystemet erinrar lagberedningen om att lagkommittéen 1833 i valet mellan Auburnesystemet (gemensamt arbete under tystnad) och Filadelfiasystemet (inneslutande i enrum under hela strafftiden) ansett det förra lämpligast för vårt land. Det senare var då ännu föga pröfvadt, men dess företräden hade sedan visat sig; det hade tillstyrkts af Högsta domstolen 1839, och lagberedningen hade i sitt betänkande af 1842 instämt däri.

Beredningen hade ej heller funnit skäl att frångå detta och ansåge fortfarande fängelse i enrum eller Filadelfiasystemet bäst uppfylla ändamålet af en allvarlig bestraffning, förenad med möjligheten af den straffades förbättring, men det hade dock ej kunnat undfalla beredningen, att detta straffsystem fordrade lång tid och stora kostnader för att genomföras; grundsatsen borde antagas, men man borde iakttaga de försök, som i utlandet fortfarande gjordes för att förbättra det. Enär emellertid brottmålslagstiftningen påkallade en snar reform och det numera, sedan spöstraffet mest upphört att användas, brukliga

korta fängelsestraffet med vatten och bröd borde utbytas mot ett mera afskräckande fängelsestraff, föreslog beredningen, att Filadelfiasystemet till en början och i mån af medel måtte användas för de två lägsta fängelsegraderna, där straffet vanligen träffade den, som första gången förbrutit sig, och att det sedermera så småningom måtte antagas, den ena straffgraden efter den andra, efter vunnen erfarenhet. I själfva strafflagen borde endast tiden för de särskilda graderna af fängelsestraff utsättas, men däremot bestämmelserna om *verkställigheten* af detta straff lämnas åt en speciallag, så att lagstiftande makten blefve i tillfälle att oftare göra ändringar utan rubbning i strafflagens stadganden i fråga om straffens afmätning. Allmänna straffarter voro dödsstraff, fängelsestraff (i sju grader) och böter.

Bland *Richerts* reservationer torde några vara förtjänta af särskild uppmärksamhet.

I motsats mot beredningens flertal men i anslutning till lagkommittéens slutliga förslag ansåg han *icke straffmätningsgrunderna behöfva exemplifieras.*

I kapitlet om *sedlighetsbrotten* ville han hafva tillagdt straff för äfventyrliga spel och hållande af spelhus, straff för fylleri å väg, gata eller allmänt ställe (första och andra gången böter, tredje gången eller oftare böter eller fängelse) samt för uppenbar grymhet mot kreatur. Han motiverar detta sålunda:

»Man inskränker vanligtvis de s. k. sedlighetsbrotten till dem allena, som begås genom otukt eller skörlefnad, men sederna kränkas, förförelser åstadkommas, fördärf i vilja och böjelser grundläggas äfven genom flera andra laster, hvilka därför lika med de förra påkalla lagstiftarens uppmärksamhet. Den, som håller hus, dit folk inlockas för att sätta ej blott sin egen uta esomoftast äfven andras välfärd på *spel* och där ej sällan d gröfsta bedrägerier i hemlighet föröfvas, är för ett sådant br mot sedligheten tvifvelsutan värd att straffas, om än icke i l hög grad som den, af hvilken de i 11 § af förevarande kap omtalade hus (där otukt drifves) hållas. Också bör det icke näpst, om någon tillåter, att ett lofligt näringsställe

vandlas till olofligt spelhus, och med fullkomlig strafflöshet synes icke heller den böra uppmuntras, som genom utöfning af spel på sådana ställen låter bruka sig till rörelsens bedrifvande.

Fylleriet nedsänker människan till jämlikhet med det oskäliga djuret. Det är härifrån som de rysligaste brott inom vårt land merendels hafva sitt ursprung; och man kan ej tänka sig något värre för sedligheten, än om fyllerilasten får ohämmad gå i Sverige. Lagstiftningen skulle således illa vårda sin egen värdighet och folkets allmänna säkerhet, om den icke äfven genom strafflagen sökte motarbeta detta vederstyggliga sedlighetsbrott, i samma mån förfärligare än en stor del andra, som både frestelsen därtill och möjligheten att få begäret tillfredsställdt stundligen äro för handen.

Grymhet i behandling af kreatur vittnar om ett rått och omänskligt sinne, hvaraf, om det lämnas otygladt, de vådligaste utbrott äro att befara. Därför finner man ock denna osedlighet bestraffad i åtskilliga nya lagar, och bland dem äfven den norska, där brottet förekommer i 23 kap. 18 och 19 §§. Jag tror det rätteligen höra till förevarande kapitel och har därför önskat att få den föreslagna straffbestämmelsen införd på detta ställe.

Mången påstår, att de nu omförmälda trenne brott böra upptagas, icke i strafflagen, utan i polisförfattningar, såsom fallet hittills varit med de två första; men detta gäller lika mycket eller lika litet om åtskilliga andra brott, som omtalas i förevarande kapitel. Då man, på sätt i de flesta nyare lagstiftningar skett, frångått den grundsats, som ofta varit framkastad och någon gång i lag hyllad, att hvarje gärning, som ej omedelbart störer allmän säkerhet eller enskild rätt till person eller egendom, skall hänföras under polislag, måste man i strafflagen upptaga äfven de gärningar, som man, för upprätthållande af hvad man förstår med allmän sedlighet, aktar nödigt att med straff belägga. Enligt denna åsikt beror gränsen endast på begreppet, om gärningen innefattar verkligt sedlighetsbrott eller icke, och efter mitt begrepp förtjäna de ifrågavarande gärningarna både namnet af sådant brott och den för hvar af dem föreslagna bestraffning.»

I den 1864 antagna strafflagen äro i 18 kap. (om sedlighetsbrott) samtliga de af Richert föreslagna förseelserna intagna, i det mesta med begagnande af hans ordalag. (Dock förekomma inga fängelsestraff för fylleri eller djurplågeri.)

Af största innebörd var tvifvelsutan Richerts uttalande om dödsstraffet, i hvilket han visar sig som en principiell motståndare af detta straff, ehuru han ansåg sig,

korta fängelsestraffet med vatten och bröd borde utbytas mot ett mera afskräckande fängelsestraff, föreslog beredningen, att Filadelfiasystemet till en början och i mån af medel måtte användas för de två lägsta fängelsegraderna, där straffet vanligen träffade den, som första gången förbrutit sig, och att det sedermera så småningom måtte antagas, den ena straffgraden efter den andra, efter vunnen erfarenhet. I själfva strafflagen borde endast tiden för de särskilda graderna af fängelsestraff utsättas, men däremot bestämmelserna om verkställigheten af detta straff lämnas åt en speciallag, så att lagstiftande makten blefve i tillfälle att oftare göra ändringar utan rubbning i strafflagens stadganden i fråga om straffens afmätning. Allmänna straffarter voro dödsstraff, fängelsestraff (i sju grader) och böter.

Bland Richerts reservationer torde några vara förtjänta af särskild uppmärksamhet.

I motsats mot beredningens flertal men i anslutning till lagkommittéens slutliga förslag ansåg han icke straffmätningsgrunderna behöfva exemplifieras.

I kapitlet om sedlighetsbrotten ville han hafva tillagdt straff för äfventyrliga spel och hållande af spelhus, straff för fylleri å väg, gata eller allmänt ställe (första och andra gången böter, tredje gången eller oftare böter eller fängelse) samt för uppenbar grymhet mot kreatur. Han motiverar detta sålunda:

»Man inskränker vanligtvis de s. k. sedlighetsbrotten till dem allena, som begås genom otukt eller skörlefnad, men sederna kränkas, förförelser åstadkommas, fördärf i vilja och böjelser grundläggas äfven genom flera andra laster, hvilka därför lika med de förra påkalla lagstiftarens uppmärksamhet. Den, som håller hus, dit folk inlockas för att sätta ej blott sin egen utan esomoftast äfven andras välfärd på spel och där ej sällan de gröfsta bedrägerier i hemlighet föröfvas, är för ett sådant brott mot sedligheten tvifvelsutan värd att straffas, om än icke i lika hög grad som den, af hvilken de i 11 § af förevarande kapitel omtalade hus (där otukt drifves) hållas. Också bör det icke aflöpa utan näpst, om någon tillåter, att ett lofligt näringsställe för-

vandlas till olofligt spelhus, och med fullkomlig strafflöshet synes icke heller den böra uppmuntras, som genom utöfning af spel på sådana ställen låter bruka sig till rörelsens bedrifvande.

Fylleriet nedsänker människan till jämlikhet med det oskäliga djuret. Det är härifrån som de rysligaste brott inom vårt land merendels hafva sitt ursprung; och man kan ej tänka sig något värre för sedligheten, än om fyllerilasten får ohämmad gå i Sverige. Lagstiftningen skulle således illa vårda sin egen värdighet och folkets allmänna säkerhet, om den icke äfven genom strafflagen sökte motarbeta detta vederstyggliga sedlighetsbrott, i samma mån förfärligare än en stor del andra, som både frestelsen därtill och möjligheten att få begäret tillfredsställdt stundligen äro för handen.

Grymhet i behandling af kreatur vittnar om ett rått och omänskligt sinne, hvaraf, om det lämnas otygladt, de vådligaste utbrott äro att befara. Därför finner man ock denna osedlighet bestraffad i åtskilliga nya lagar, och bland dem äfven den norska, där brottet förekommer i 23 kap. 18 och 19 §§. Jag tror det rätteligen höra till förevarande kapitel och har därför önskat att få den föreslagna straffbestämmelsen införd på detta ställe.

Mången påstår, att de nu omförmälda trenne brott böra upptagas, icke i strafflagen, utan i polisförfattningar, såsom fallet hittills varit med de två första; men detta gäller lika mycket eller lika litet om åtskilliga andra brott, som omtalas i förevarande kapitel. Då man, på sätt i de flesta nyare lagstiftningar skett, frångått den grundsats, som ofta varit framkastad och någon gång i lag hyllad, att hvarje gärning, som ej omedelbart störer allmän säkerhet eller enskild rätt till person eller egendom, skall hänföras under polislag, måste man i strafflagen upptaga äfven de gärningar, som man, för upprätthållande af hvad man förstår med allmän sedlighet, aktar nödigt att med straff belägga. Enligt denna åsikt beror gränsen endast på begreppet, om gärningen innefattar verkligt sedlighetsbrott eller icke, och efter mitt begrepp förtjäna de ifrågavarande gärningarna både namnet af sådant brott och den för hvar af dem föreslagna bestraffning.»

I den 1864 antagna strafflagen äro i 18 kap. (om sedlighetsbrott) samtliga de af Richert föreslagna förseelserna intagna, i det mesta med begagnande af hans ordalag. (Dock förekomma inga fängelsestraff för fylleri eller djurplågeri.)

Af största innebörd var tvifvelsutan Richerts uttalande om dödsstraffet, i hvilket han visar sig som en principiell motståndare af detta straff, ehuru han ansåg sig,

af hänsyn till folkuppfattningen, nödgad att tillstyrka dess bibehållande i lagen tills vidare, dock alltid alternativt med fängelse i första grad och på lifstid.

Richerts ofta citerade anförande i denna fråga lyder:

»Det återstår mig nu endast att säga några ord, utgörande min sista bekännelse, i frågan om dödsstraff.

Den stora strid emellan rättslärda och icke rättslärda, som i långliga tider varit förd, om samhällsmakten ytterst skall härledas, eller icke härledas, från fördrag, anser jag för denna frågas bedömande fullkomligt likgiltig, ehuru man däri någon gång velat inblanda den. Jag tänker ej inlåta mig i tvist om det, som skulle kunna få namn af dödsstraffens filosofi, emedan jag ogärna famlar efter filosofiska grunder, där de ej finnas, och emedan saken ej beror på det ena eller det andra af de lärosystemer, som för en längre eller kortare stund kämpa om öfvervikten. Jag är alldeles ense både med dem, som påstå, att om det är samhällets plikt att verkställa dödsstraff, detta också är samhällets rättighet, och med dem, som förklara dödsstraffen för rättmätiga under förutsättning, att de äro nödvändiga. Dessa satser, uttryckande i olika ord en och samma mening, äro klara som dagen och skulle ej tåla den ringaste motsägelse, om de icke förutsatte, såsom gifvet, just hvad som skulle bevisas. Rättigheten förutsätter plikten, och plikten förutsätter nödvändigheten; men själfva den nöd, som skall gifva staten makt att utöfva dråp under namn af straff, liknar däri allt annat nödvärn, att den icke kan godkännas utan bevis. Hittills har dock icke, mig veterligen, en sådan nödvändighet blifvit med någon, för den fördomsfria pröfningen fullt tillfredsställande bevisning ådagalagd; och en så beskaffad bevisning lärer ock hädanefter — och för alltid — komma att saknas. Man antager nödvändigheten af dödsstraff därför, att man tror på denna nödvändighet. Det är således tron allena, som äfven här skall göra tillfyllest.

Nu är det likväl icke så med hvar och en tro som med hvar och en sanning, att den består i evighet. Af tron gifvas många slag, och den är underkastad hvarjehanda omväxlingar, så att hvad den ena tiden varit tro kan en annan tid vara vantro eller vidskepelse. Härom lämna alla länders lagar i afseende på dödsstraffen de ymnigaste vittnesbörd.

Jag behöfver ej omtala, huru tänkesätten förändrat sig i fråga om verkställandet af dessa straff. Det är en känd sak, att man numera icke anstränger uppfinningsgåfvan, såsom man fordom gjorde, för att, genom dödsstraffens utstofferande med allt upptänkligt prål af grymhet, liksom i en ram af filigramsarbete efter tidens smak infatta tron på deras nödvändighet. Jag vill blott

antyda, såsom en osviklig mätare på den alltjämt aftagande styrkan i denna tro, den betydliga minskning i antal, som dödsstraffen tid efter annan undergått.

För att utifrån hämta exempel, må jag nämna England, hvars lagstiftning kanske mest af alla närmat sig den drakoniska i slöseri med dödsstraff. På 1760-talet, då Blackstone först gaf ut sina kommentarier, var detta straff stadgadt för ett hundra sextio särskilda gärningar, dem man, efter godtycke och under hänförelsen af det för tiden rådande afskräckelsesystemet (terrorismen), hade gjort till lifssaker. Tron på dödsstraffets nödvändighet var så fast, att samma straff, långt ifrån att inskränkas, immerfort utvidgades till nya fall. Det fordrades män så renhjärtade, så ihärdiga och så allmänt aktade som en Romilly och en Mackintosh, för att skaka denna rysliga slaktaretro; och det var först på 1820-talet, som herr Peel, tillägnande sig de förres arbete och ära, steg fram och genomdref de parlamentsakter, som afskaffade dödsstraffet för en mängd brott, hvilka därmed förut varit belagda. Sedan har mänskligheten mer och mer tagit ut sin rätt, och för närvarande finnas i England knappt tjugu fall, där dödsstraff äger tillämpning. Det märkvärdigaste är, att antalet af de brott, för hvilka detta straff blifvit afskaffadt, ej tilltagit, utan betydligen minskats, och att man numera icke tviflar på dödsstraffets fullkomliga umbärlighet för dessa brott.* Så har engelska folkets tro, på mindre än ett århundrade, i denna del förändrat sig!

Äfven i Sverige tänker man nu helt annorlunda om dödsstraffens nödvändighet, än man tänkte för hundra år sedan. 1734 var det svenska folkets allmänna tro, att man ej kunde vara säker mot trolldom, om icke detta för den tiden förfärliga brott straffades med döden. Men vantron öfvergick här, såsom den gemenligen gör, till otro, och redan 1779 vågade man ur lagen utstryka hela stadgandet om trolldom och lämna detta, förut så förskräckliga brott alldeles ostraffadt. De dödsstraff, som i 1734 års lag kvarstå, äro ändå ganska många, men af dessa har det varit blott en ringa del, som under de sista femtio åren gått i verkställighet. Man lärer ej med skäl kunna förebrå lagberedningen att i det förslag till strafflag, som nu blifvit utarbetadt, hafva varit alltför sparsam med dödsstraff; — och likväl belägger 1734 års lag med sådant straff mer än trettio brott, för hvilka det icke i detta förslag finnes utsatt. Ingen med vett och rättskänsla begåfvad människa kan nuförtiden försöka att här i Sverige bibehålla den mängd af dödsstraff, som genom en långvarig lagtillämpning kommit ur bruk. 1734 trodde man knappt sextio fall vara nog för dödsstraffens fulltalighet; nu skulle redan

* Denna uppgift bestrides senare af en insändare i Morgonen 23 dec. 1845, som med siffror ville påvisa, att frekvensen icke aftagit.

trettio vara för mycket. Så har *svenska* folkets tro i denna del på ett århundrade förändrat sig!

Jag anser ej nödigt att med en mängd lätt tillgängliga exempel från andra länder öka bevisningen om tidernas åverkningar på folkets tro. Ju mer man i världshistorien betraktar fortgången af människosläktets utveckling, och ju mer man däri skönjer en högre ledning, från mörker till ljus, från våld till rätt, från blodshämnd till förbättringsstraff; ju mer klarna de moln, som skymma framtiden, och ju mer bortfaller all misströstan därom, att äfven dödsstraffen en dag — och den icke alltför långt aflägsen — skola ur lagarna utplånas. Jag bekänner, att jag, ifrån den första stund jag börjat tänka något i denna sak, aldrig kunnat förmå mig att tro på dödsstraffens nödvändighet. Jag tror på statens plikt att hylla, icke den försoningslära, som ropar efter lif för lif, men den, som vill *ingen* syndares död, utan att hvar och en omvänder sig och lefver. Jag tror på statens plikt att verka för sin höga bestämmelse till släktets förädling, icke med uppfostran för några få, som gifva sig namn af bildade, och med bilor för de andra, som kallas den råa massan, utan med en lefvande, oskrymtad och från mannamån frigjord människokärlek för alla. Jag tror på en i det tysta oafbrutet framskridande seger, icke af det onda, utan af det goda, i trots af alla reaktionära krafters motstånd. Jag tror däremot icke på skriket om vådorna af den närvarande tidens så kallade filantropiska syftning, emedan jag märker i denna syftning en fläkt af den anda, som arbetar på mänsklighetens förlossning ur egoismens bojor; och jag tror föga på hufvud eller hjärta hos den, som kan håna eller hata detta tidens tecken, hvartill hörer, bland många flera, allt mer och mer uttalade tvifvelsmål om den ofelbara förträffligheten i hvarje kvarlefva från en förgången tid, också det om dödsstraffens ovillkorliga nödvändighet. Min innerliga öfvertygelse är, att i samma mån som staterna, under medvetande af sitt rätta mål, fortgå på den äkta humanitetens bana, d. v. s. i samma mån som de *kristnas* i detta ords stora och sanna betydelse, i samma mån skola alla straff, som kräfva, icke människors förbättring utan människors blod, blifva en styggelse äfven på jorden. Med denna öfvertygelse går jag i grafven, fullt förvissad, att dödsstraffen icke i något samhälle med *verklig* kultur skola ett halft sekel öfverlefva mig.

Men så fast min tro i denna del är, har jag likväl icke den förmätenheten att vilja göra den till lag för andra. Då mängden af mina landsmän, såvidt jag haft tillfälle att inhämta, anser dödsstraffen för alldeles nödvändiga i närvarande tid, har jag icke vågat på min enskilda öfvertygelse grunda ett förslag till uteslutande af dessa straff ur den nya lag, som nu är i fråga. I det tidehvarf, då 1734 års lag författades, lefde tvifvelsutan många,

som ej trodde på trolldom, men de fogade sig efter det rådande begreppet, väl vetande, att så länge folket bäfvade för att bli förtrolladt, det hade varit lika obetänksamt som fruktlöst att icke å den fasaväckande så kallade illgärningen sätta det straff, som lugnade de förskräcktas inbillning.

Så tänker jag nu om dödsstraffet. Jag anser det hvarken kunna eller böra i denna stund uteslutas ur lagen; men jag är säker, att det i tillämpningen, allteftersom begreppen äfven häruti hunnit ljusna, skall under en kommande tid, likasom det gjort under den förflutna, mer och mer gå ur bruk, till dess det kan, jämväl ur lagen, alldeles försvinna. För att förbereda och lätta denna öfvergång ville jag tillstyrka, att straffet tillsvidare utsattes alternativt för de svåraste brotten; till utförande hvaraf jag får afgifva följande förslag:

På alla de ställen, der det i straffbestämmelserna heter: »miste lifvet», sättes: »miste lifvet, eller straffes med fängelse i första grad».

2 kap.

5 §. Fängelsestraff är:

första grad, på viss tid, ej under tolf år och ej öfver tjugu år, eller på lifstid;

andra grad, från åtta till — — — — — — — — —

6 kap.

Näst efter 6 § skulle införas en ny så lydande:

Där lagen bestämmer, såsom särskilda straffarter för samma brott, dödsstraff och fängelse i första grad, skall senare straffarten, om den ådömes, sättas på lifstid. Bestämmer lagen, såsom särskilda straffarter för samma brott, fängelse i första och i andra grad, då skall den förra af dessa straffarter, om den ådömes, sättas på viss tid, efter ty i 2 kap. 5 § sägs.

Härigenom fulländas det system, som ligger till grund för hela lagförslaget, likasom för alla nyare lagstiftningar, det nämligen, att straff skola afmätas, ej blott efter den brottsliga gärningens följd utan äfven efter gärningsmannens subjektiva straffbarhet, d. v. s. efter de försvårande eller mildrande omständigheter, som vid bedömandet af hans mer eller mindre brottsliga vilja i hvarje särskildt fall förekomma. Det är en stor och, efter min åsikt, knappast försvarlig afvikelse från detta system, att man, genom bestämmande af absoluta dödsstraff, utesluter en sådan, efter det konkreta fallet lämpad straffmätning för de svåraste brotten, då man ej blott tillåter utan föreskrifver den för de ringare — liksom funnes det inga mildrande omständigheter, då

trettio vara för mycket. Så har svenska folkets tro i denna del på ett århundrade förändrat sig!

Jag anser ej nödigt att med en mängd lätt tillgängliga exempel från andra länder öka bevisningen om tidernas åverkningar på folkets tro. Ju mer man i världshistorien betraktar fortgången af människosläktets utveckling, och ju mer man däri skönjer en högre ledning, från mörker till ljus, från våld till rätt, från blodshämnd till förbättringsstraff; ju mer klarna de moln, som skymma framtiden, och ju mer bortfaller all misströstan därom, att äfven dödsstraffen en dag — och den icke alltför långt aflägsen — skola ur lagarna utplånas. Jag bekänner, att jag, ifrån den första stund jag börjat tänka något i denna sak, aldrig kunnat förmå mig att tro på dödsstraffens nödvändighet. Jag tror på statens plikt att hylla, icke den försoningslära, som ropar efter lif för lif, men den, som vill ingen syndares död, utan att hvar och en omvänder sig och lefver. Jag tror på statens plikt att verka för sin höga bestämmelse till släktets förädling, icke med uppfostran för några få, som gifva sig namn af bildade, och med bilor för de andra, som kallas den råa massan, utan med en lefvande, oskrymtad och från mannamån frigjord människokärlek för alla. Jag tror på en i det tysta oafbrutet framskridande seger, icke af det onda, utan af det goda, i trots af alla reaktionära krafters motstånd. Jag tror däremot icke på skriket om vådorna af den närvarande tidens så kallade filantropiska syftning, emedan jag märker i denna syftning en fläkt af den anda, som arbetar på mänsklighetens förlossning ur egoismens bojor; och jag tror föga på hufvud eller hjärta hos den, som kan håna eller hata detta tidens tecken, hvartill hörer, bland många flera, allt mer och mer uttalade tvifvelsmål om den ofelbara förträffligheten i hvarje kvarlefva från en förgången tid, också det om dödsstraffens ovillkorliga nödvändighet. Min innerliga öfvertygelse är, att i samma mån som staterna, under medvetande af sitt rätta mål, fortgå på den äkta humanitetens bana, d. v. s. i samma mån som de kristnas i detta ords stora och sanna betydelse, i samma mån skola alla straff, som kräfva, icke människors förbättring utan människors blod, blifva en styggelse äfven på jorden. Med denna öfvertygelse går jag i grafven, fullt förvissad, att dödsstraffen icke i något samhälle med verklig kultur skola ett halft sekel öfverlefva mig.

Men så fast min tro i denna del är, har jag likväl icke den förmätenheten att vilja göra den till lag för andra. Då mängden af mina landsmän, såvidt jag haft tillfälle att inhämta, anser dödsstraffen för alldeles nödvändiga i närvarande tid, har jag icke vågat på min enskilda öfvertygelse grunda ett förslag till uteslutande af dessa straff ur den nya lag, som nu är i fråga. I det tidehvarf, då 1734 års lag författades, lefde tvifvelsutan många,

ryckas, lämnades de till konungen, hvilken sedan i sitt udiensrum sammanträffade med lagberedningens ledamöer, därvid Richert inför konungen föredrog de punkter, om ansågos böra komma under öfverläggning.

»Därigenom blir» — skrifver Gyllenhaal till Richert en 14 november 1844 — »granskningen för H. M:t ojämörligt lättare och angenämare samt föredragningen för e öfriga åhörarne mest upplysande.»

Så höllos sammanträden inför konung Oskar den 18, 2 och 23 november, och den 25 november var granskingen fullbordad och lagförslaget underskrifvet af kommittéens ledamöter.[1] För att påskynda ärendet tilläts kommittéen inlämna till Kungl. Maj:t det tryckta förslaget f både text och motiv i stället för ett handskrifvet.[2] Dagen därpå remitterades till Högsta domstolen lagberedingens förslag till straffbalk och den 5 december likaedes samma berednings förslag rörande verkställighet af ängelsestraff.

Högsta domstolen fann nu inga anmärkningar att göra mot förslagens hufvudgrunder, och äfven i statsrådet tilltyrktes de, endast med några smärre afvikelser.

Den 17 december fattade konungen sitt beslut och höll tt anförande, som visar, huru nära han i denna fråga tod Richert, hvars uppfattning äfven af dödsstraffet synes a varit konungens.

Statsrådsprotokollet innehåller nämligen följande:

»Efter hållet rådplägande i detta viktiga ärende täckes Hans Maj:t konungen i nåder yttra:

att det vore bekant, att Hans Maj:t hyste stora beänkligheter emot dödsstraffet, både i afseende på rättnätigheten af dess användande och angående dess egenkaper såsom straff betraktadt. Vid de öfverläggningar, Hans Maj:t nyligen haft med Högsta domstolen samt lagberedningens ledamöter rörande kriminallagförslaget, hade Hans Maj:t närmare utvecklat sina åsikter i denna viktiga

[1] Icke december, som det felaktigt står i 1848 års omtryck.
[2] Bref från Gyllenhaal till Richert 31 oktober.

fråga är om att döda en människa. 'Här skall nåden komma till hjälp', säger man. Det är rätt väl, att det funnits och finnes nåd till i världen, ty därigenom har människosläktet blifvit och skall troligen ännu blifva förskonadt från många grymheter; men nåden må ej anlitas i otid. Där lagstiftare och lagskipare kunna hjälpa sig själfva, är nådens mellankomst öfverflödig; där bör lagen hafva sin gång och straffet mätas efter de vanliga grunderna. Nåden är en helig sak: det är till ovanliga fall, som den bör sparas — till de fall nämligen, som lagstiftaren ej mäktat i hela deras konkreta omständighet förutse och för hvilka lagskiparen således saknar den ledning, som fordras för ett i alla afseenden rättmätigt domslut. Det är i sådana fall, och i dem allena, som man måste vädja från den skrifna lagens bokstaf till den oskrifna lag, som den högste samhället bär inom sitt bröst.»

Bland öfriga reservationer märkas företrädesvis Schlyters och Theorells.

Schlyter utvecklade bland annat skälen, hvarför han vid granskning af lagkommittéens förslag afhållit sig från alla sådana anmärkningar, som skulle hafva åsyftat rubbning af förslagets plan och hufvudgrunder. I afseende å dödsstraff och lifstidsfängelse intager han en diametralt motsatt uppfattning mot Richert. Han fann ej det ringaste betänkligt att genom dödsstraff befria samhället från en grof brottsling, men han ansåg det oförsvarligt att till kropp och själ långsamt ihjälpina den, som icke ansåges kunna åt samhället återbördas, om ock kärleken till lifvet gör, att de flesta brottslingarne underkastade sig dessa villkor. Därför föreslog han högsta fängelsestraff från 10 till 12 år.

Theorells reservation gällde dels latitudsystemet, hvaraf han var afgjord motståndare, dels straffsystemet, som han ville hafva alldeles likartadt: enrumsfängelse endast skildt af tidslängd samt åtnjutande eller saknad af dagsljus, dessutom var han motståndare till det generell straffandet af försök till brott.

Arbetet hade pågått med mycken fart, så att redan i slutet af oktober lagberedningens nya förslag tillika m motiven var tryckfärdigt.* Allteftersom arken hur

* Bref från Gyllenhaal till Richert 31 oktober.

torott vara fullt begripliga för de påräknade läsarne, eller vittna om för mycken öfverlägsenhet hos författaren för att blifva rätt smakliga. Under en rådplägning mellan dem, som skola ställa sig i spetsen för det viktiga företaget, torde kanske ännu litet mer kunna ändras i detta hänseende. Ju klarare hvar och en finner, att det är bönder, som tala till bönder, ju större verkan gör talet, då det för öfrigt icke saknar den tillbörliga värdigheten.

Min öfvertygelse är, att bondeståndet i denna stora sak, såsom i allt annat, har att räkna förnämligast och nästan endast på sig själft. Många äro visserligen de, som af hjärtat önska framgång åt saken; men jag fruktar, att den ej vinner mycket på deras predikningar, innan bondeståndet kastat sin tyngd på vågskålen och därigenom gjort slag i saken — för framtiden åtminstone, om ej för det närvarande ögonblicket.

Knappast vågar jag hoppas, att representationsreformen skulle kunna gå igenom vid nästa riksdag. Men har bondeståndet en gång allmänneligen uttalat sin mening, att den grundsats, hvarå förslaget hvilar, är sanningens och rättvisans grundsats, så skall väl näppeligen någon annan kunna göras gällande. Och då må saken gärna ha sin tid att mogna. För min del tviflar jag icke på framgången, ehuru jag troligen icke upplefver den. Det stora världsuret slår sina timmar ej alldeles så tätt som våra urverk, men det slår dem likväl så, att man ej behöfver någon tornväktare för att förnimma dem.

Oss vandringsmän åligger det att troget arbeta under de korta timmar, som äro oss beskärda; och när vi för en god sak göra hvad vår ställning och våra krafter medgifva, kunna vi tryggt lämna utgången åt den högre vishet, som vakar öfver mänsklighetens öden och som i personligheten antydt det mål till framskridande förädling, hvaråt alla lifvets syften böra riktas.

Således raskt framåt, utan fruktan och bäfvan!!!

Jag kan ej kalla mig vän af den, till hvilken jag skrifver, emedan jag ej känner honom; men jag har från min ungdom varit, är och förblifver

böndernas vän J. G. Richert.»

Efter tronskiftet — i mars 1844 — skrifver han till Kylberg:

»Riksdag förkunnas troligen oförtöfvadt. Alla opinionsyttringar för representationsförslaget torde komma för sent, om de ej komma snart. Gud vet hvad Sahlström & komp. vänta på? Hade denna påräknade impuls blifvit gifven och vi fått våra Vartofta-saker i ordning, så skulle vi, som knekten sade, då han jämförde sig med Simson, 'nog ha plitat för oss'.»

Det uppseendeväckande uppropet från »Sahlström & komp.» utsändes i början af april, undertecknadt af Hans Jansson, Nils Petersson, Norberg, Sahlström, Zweigbergk, Zetterberg och Wesström. Därmed var signalen gifven till olika opinionsyttringar. En bland de mest uppmärksammade var den, som Skaraborgs läns hushållningssällskap beslöt och som Richert förde i pennan. (Konceptet ligger bland hans bref till Kylberg.) Beslutet lydde:

»att sällskapet anser en representationsförändring icke allenast gagnelig utan alldeles oundgänglig, såframt detta land ej skall tillbakahållas på den bana af fortskridande kultur, som hvarje samhälle måste anses hafva beträdt, i samma stund det gifvit sig en fri statsförfattning;

att sällskapet önskade antagandet af det hvilande grundlagsförslaget såsom byggdt på förnuftsenliga och rättvisa grundsatser;

att sällskapet, om detta förslag ej skulle kunna oförändradt antagas, likväl vågar göra sig det hopp, att icke, genom någon modifikation däri, annan grundsats skall hyllas än den allmänna valrättens, fri från alla ståndsamalgameringar.»

För öfrigt beslöt sällskapet:

»1:o) att ett exemplar af det i ämnet förda protokoll, med namnförteckning å sällskapets närvarande ledamöter, skulle meddelas hvarje person, som för nästkommande riksdag blefve vald till representant inom länet, naturligtvis utan anspråk på annat afseende till den nu afgifna opinionsyttringen, än hans eget fria omdöme därvid kan fästa; och 2:o) att ett exemplar skulle till dem af bondeståndets ledamöter, från hvilka den tryckta adressen i representationsfrågan utgått, ofördröjligen öfversändas, såsom ett vedermäle af sällskapets aktning för dessa redliga svenska män och såsom ett svar, i den mån det af sällskapet kunde lämnas, på den framställning, de af medborgerligt nit för en stor och helig sak och i äkta fosterländsk anda gjort för Sveriges allmoge och till alla andra fäderneslandets vänner.»

Detta Skaraborgs läns hushållningssällskaps beslut framkallade skarpt klander och åtskilliga gensagor.

Redan före beslutets fattande hade protesterats däremot i ortstidningarna (Mariestads Veckoblad, Lidköpings Tidning) såsom »på intet sätt tillhörande hushållningssällskapets behandling, utan varande ett för detsammas verk-

ningskrets alldeles främmande föremål», och dessa gensagor återgåfvos med gillande af Svenska Biet.

Och när beslutet var fattadt, inbjöd sistnämnda tidning (25 maj) till meddelanden om, huru meningsyttringen tillkommit, om den var enhällig, med hvilka kuriösa biomständigheter den beslöts o. s. v. Därjämte sände tidningen till herrar Richert, Kylberg, Norring, Geijer, Ramsay, prostarne Grenander, M. U. Hård, O. G. Sylvén m. fl. den frågan: Ifall nästa gång fråga skulle uppstå om voterande af republik i Sverige, skulle herrarne icke anse sig därtill lika befogade »till ökandet af ekonomiskt välstånd inom länet»?

Och i ett följande nummer heter det, att »förste expeditionssekreteraren J. G. Richerts hushållningssällskap konstituerar sig till en konstitutionskommitté» för att jäkta fram det nya representationsförslaget i hela dess råbarkade skick.*

Å den konservativa sidan motsåg man med farhåga utgången af representationsförslaget, helst man fruktade »det värsta» — eller att konungen skulle sanktionera ett eventuellt beslut.

På det hela taget var konung Oskar starkt i onåd hos de konservativa vid denna tid, äfven om deras organ stundom anlade en insmickrande hållning. Men man ville, som det hette, skydda monarkiens idé mot konungen. Man var »monarkist» men icke rojalist.

Richert skref den 26 juni till Kylberg efter ett besök, som konungen gjort å Degebergs landtbruksinstitut:

»Det fägnade mig innerligen att höra, huru väl allt aflopp vid det höga besöket på Degeberg. H. Maj:t har själf sagt mig, att han var mycket nöjd därmed. Också gör det mig godt att förnimma det goda intryck en kung utan flärd gör på vår ärliga svenska menighet. Det bevisar, att denna bättre förstår hvad »rätt och sanning» betyda än packet i guldbroderi, bland hvilket man påstår sig här nyligen hafva hört, vid kungens förbiresa i

* Ur Skara tidning meddelar Biet »ett mustigt utdrag» af ett bref, där det gycklas med hushållningssällskapets beslut och förklaras, att med samma logik en skallförening kunde yttra sin mening om kyrka och läroverk.

.... vagn frågas, 'om han icke hade skjutsbonden i knäet'. Af denna fråga kan man döma, hvar hunden ligger begrafven: det är nämligen just det, som befaras, att han skall bli för mycket vän med bönderna, d. v. s. med folket, och det vore, som pojken sade när stugan brann: 'ett förbannadt puts för våra möss'.

Att excellenser icke tycka om opinionsyttringar, det ha vi då sport på två håll, men det rör mig icke. Vi få tåla hvad kronan består.

På högre ort har jag ej kunnat märka något ogillande af hvad som gjorts i denna väg.»

I tidens brefväxling finner man ock uttryckta farhågorna från det konservativa lägret. Så skrifver Hans Järta till Biets redaktör Hellberg: »Jag anser ganska möjligt, att representationsförslaget går igenom. Men man må ej fälla modet utan kämpa i det yttersta. Mitt beslut är fattadt att i sådant fall anse mig icke vara svensk medborgare och följaktligen ej bekymra mig om någon allmän angelägenhet.» *

Farhågorna drefvo emellertid de konservativa att vara på sin vakt och akta sig för en öfverrumpling, liknande den på riddarhuset 1840. Såväl hos adeln som i prästeståndet infunno de konservativa sig talrikt.

Omedelbart efter riksdagens sammanträde skref Richert till Kylberg:

»Sedan i går äro sakerna ändtligen i gång. Adeln har nyligen valt sina bänkmän — i fullkomlig ultrastil. Prästerna yfvas, såsom påfåglar (eller påfvar), öfver det kraftiga handtaget, som är att vänta från .... huset.

Borgare och bönder hjälpa sig troligen själfva.

Representationsförslaget kommer väl ej på tapeten förrän ett stycke in i augusti. Att det faller, tar jag för gifvet, men jag vill hoppas, att en suck efteråt låter höra sig både när och fjärran, så pass ljudligt, att man ej kan misstaga sig om hvad tiden kräfver.

'Biet' har påstått, att Skaraborgs hushållningssällskap i opinionsyttringen drefs af en diktatorsstämma, som förkväfde alla motsatta yttranden. Detta har förmodligen kommit från sällskapet för nyttiga lögners utspridande, hvilket lär ha något filialkontor i Skara. Mig rörer sådant ej mer än en sten.»

* Posthumus, »Mina samtida».

ningskrets alldeles främmande föremål», och dessa gensagor återgåfvos med gillande af Svenska Biet.

Och när beslutet var fattadt, inbjöd sistnämnda tidning (25 maj) till meddelanden om, huru meningsyttringen tillkommit, om den var enhällig, med hvilka kuriösa biomständigheter den beslöts o. s. v. Därjämte sände tidningen till herrar Richert, Kylberg, Norring, Geijer, Ramsay, prostarne Grenander, M. U. Hård, O. G. Sylvén m. fl. den frågan: Ifall nästa gång fråga skulle uppstå om voterande af republik i Sverige, skulle herrarne icke anse sig därtill lika befogade »till ökandet af ekonomiskt välstånd inom länet»?

Och i ett följande nummer heter det, att »förste expeditionssekreteraren J. G. Richerts hushållningssällskap konstituerar sig till en konstitutionskommitté» för att jäkta fram det nya representationsförslaget i hela dess råbarkade skick.*

Å den konservativa sidan motsåg man med farhåga utgången af representationsförslaget, helst man fruktade »det värsta» — eller att konungen skulle sanktionera ett eventuellt beslut.

På det hela taget var konung Oskar starkt i onåd hos de konservativa vid denna tid, äfven om deras organ stundom anlade en insmickrande hållning. Men man ville, som det hette, skydda monarkiens idé mot konungen. Man var »monarkist» men icke rojalist.

Richert skref den 26 juni till Kylberg efter ett besök, som konungen gjort å Degebergs landtbruksinstitut:

»Det fägnade mig innerligen att höra, huru väl allt aflopp vid det höga besöket på Degeberg. H. Maj:t har själf sagt mig, att han var mycket nöjd därmed. Också gör det mig godt att förnimma det goda intryck en kung utan flärd gör på vår ärliga svenska menighet. Det bevisar, att denna bättre förstår hvad »rätt och sanning» betyda än packet i guldbroderi, bland hvilket man påstår sig här nyligen hafva hört, vid kungens förbiresa i

* Ur Skara tidning meddelar Biet »ett mustigt utdrag» af ett bref, där det gycklas med hushållningssällskapets beslut och förklaras, att med samma logik en skallförening kunde yttra sin mening om kyrka och läroverk.

Emellertid ansåg man, att frågan ej fick stanna härvid. På olika håll arbetades för att framlägga nya förslag, som kunde behandlas, innan riksdagen åtskildes.

Man bildade ett s. k. »Reformvännernas sällskap», som samlades under C. H. Anckarsvärds ordförandeskap på stora börssalen. Det var många utmärkta män, som här sammanträffade, men fraktionerna kunde icke enas. Såsom representant för »juste milieun» hade J. V. Sprengtporten ett medlingsförslag om de principer, på hvilka mellanpartiet skulle kunna gå in, men denna mening stannade i minoriteten, och ett »välfärdsutskott» nedsattes för att uppgöra ett nytt förslag till representationsreform, i hvilket utskott Emil von Troil ansågs vara själen och Thomander pennföraren; jämte dem sutto där bland andra V. F. Tersmeden, Ödmann, Schartau, borgmästaren Ekholm och Hans Jansson. Deras förslag, de s. k. »reformvännernas» förslag, inlämnades till konstitutionsutskottet med några smärre förändringar af borgmästar Ekholm, hvilken betecknade det såsom en modifikation af 1840—41 årens förslag. Minoriteten i Reformvännernas sällskap med Sprengtporten, Henning Hamilton, Gripenstedt och Fredrik Åkerman inlämnade ett annat förslag genom den sistnämnde.

Dessutom märkes ett ganska radikalt förslag, som bonden Bengt Gudmundsson inlämnade, hvarjämte äfven andra förslagsställare framlade reformförslag.

Intet af dessa antogs emellertid af konstitutionsutskottet, hvilket i stället bjöd på ett tvåkammarsystem, byggdt på klassval i fem klasser eller stånd, samtliga lika starkt representerade i båda kamrarna. Adeln skulle representeras genom val; graderad skala var införd.

Men detta förslag, som i utskottet segrat med den förseglade sedeln, antogs icke af något stånd. Motförslaget, som inom utskottet lärer samlat nästan lika många röster, var det Ekholmska förslaget eller reformvännernas. I konstitutionsutskottet understöddes detta af män som Petré, C. F. Wærn, Brink och andra samt antogs äfven af borgarståndet.

I afseende på representationsfrågan hade konungen beslutit intaga en neutral hållning.

Till Rääf hade Hartmansdorff redan den 8 april skrifvit: »Hvad representationsfrågan beträffar, så låter det, som skulle konungen öfverlämna åt oss själfva att af egen kraft, men utan hans medverkan, slå omkull det hvilande förslaget och uppgöra ett annat i stället.»

Och på riddarhuset förklarade statsrådet Nordenfalk, att konungen ställde sig afvaktande, intill dess frågan blefve honom på grundlagsenlig väg underställd. Den viktiga samhällsfrågan, uppkommen och förberedd före konungens anträde till regeringen, borde på öfvertygelsens och diskussionens väg utkämpas, och det tillkomme ju i första rummet nationen själf att genom dess ombud yttra sig om det sätt, hvarpå den ville representeras. Det vore af vikt för regeringen att få inhämta representationens röst utan all yttre inverkan. Men regeringen vore icke likgiltig för nationalrepresentationens förändring och förbättring, hvilket vore ett ämne af den fosterländska vikt, att frågan ej kunde falla.

Denna riksdag gaf dock ett mycket oklart besked om representationens mening — eller rättare denna mening var splittrad.

Å riddarhuset talade väl för det hvilande förslaget män som Carl Henrik och August Anckarsvärd, Dalman, Emil von Troil, Lars Hierta, Jakob Spens, Kantzow m. fl., under det att motståndsfalangen bestod af mycket olika grupper, alltifrån de oresonliga med Hartmansdorff i spetsen till män af mera moderata eller liberala tänkesätt, såsom Hugo Hamilton, Sprengtporten och Gripenstedt, att nu icke tala om den forne »liberalen» Horn.

Med 450 röster mot 82 föll förslaget på riddarhuset, med 49 röster mot 7 i prästeståndet, där prosten Ödmann var hufvudtalaren för och legio talade mot, bland andra Elias Fries. Thomander teg men var bland majoriteten. Det halp nu icke, att de båda andra stånden med väldiga flertal (47 mot 9 och 89 mot 14) antogo förslaget.

Och i februari 1845 skrifver han till Kylberg:

. . . . »Mina skäl må ligga i det tysta, såsom hade de i otid födda varit.

Jag önskar, att det måtte gå likaså med de dubbla representationsförslag, som nu ligga på ständernas bord. Födslopinan måtte ha varit svår, ty 26 ledamöter skola ha reserverat sig, ehuru utskottet består blott af 24!

För att lösa den gåtan måste man närmare känna vårt vidunderliga riksdagsväsende, hvarom det föga lönar mödan att höra något för dem, som ha den lyckan att ej känna det.»

En utförligare kritik ägnade han reformvännernas förslag i följande skrifvelse, som ligger bland Anckarsvärdska papper i Eriksbergs arkiv:

»Då man ej vill eller kan införa den manliga personlighetsprincipen i sin ärliga betydelse, d. v. s. med rösträtt för hvar myndig person, som ej står under främmande husbondevälde, måste man antaga en valcensus. Den finnes för närvarande i Sverige, enär icke hvar bonde röstar, utan endast den som innehar besutten hemmansdel, icke hvar näringsidkare, utan endast den som är borgare eller brukspatron, icke hvar präst, utan endast kyrkoherdar och komministrar, icke hvar bildad man, utan endast universitetsmän och vissa akademister, likaså är icke hvar adelsman självskrifven (eller ens röstberättigad), utan endast den, som kallas ättens hufvudman.

Hos oss har således en census icke varit okänd, fast den varit tillämpad efter olikartade förhållanden och beräkningar. Frågan bör således i denna stund näppeligen kunna bli om möjligheten att alldeles frångå en sådan, utan blott därom, att den må kunna göras så litet godtycklig som möjligt är.

Huruvida denna fråga blifvit på ett tillfredsställande sätt löst i det förevarande förslaget, därom synas meningarna kunna bli mycket delade.

All census innebär ett godtycke. Man bör söka att få det så litet tryckande som fås kan. Således, ju flera indelningar och afdelningar man gör i röstberäkningen, ju värre; ty ju oftare har godtycket sitt spel.

Af alla vallagar, jag lärt känna, synes mig den föreslagna vara den mest godtyckliga, d. v. s. den, som låter godtycket mest regera. Våra voteringar efter hemmantal och fyrk äro visserligen föga tjänliga, i synnerhet då val till representanter, icke för hemmanen eller fyrkarna, utan för folket, d. v. s. människorna, skall ske; men dessa hemman och fyrkberäkningar äro dock en vida mindre bråksam och godtycklig census än den föreslagna.

Att godtycket i denna råkat slå så ut, att någon därmed skulle bli belåten, torde skäligen kunna betviflas. Om man förebrådde konstitutionsutskottets förslag, att det gaf för stort inflytande åt den mindre fastighetsägaren eller näringsidkaren, kan man måhända förebrå detta, att det gifvit alltför mycket åt den rike jordägaren och den större näringsidkaren.

De senare ha fått ett dubbelt inflytande:

1) genom den förhöjda röstberäkningen vid elektorsvalen till ena kammarens bildande och

2) därigenom att den andra kammaren skall bestå till 4/15 af deras antal.

Det synes således vara klart, att den stora förmögenheten genom det nya förslaget fått allt, som den rimligen kan begära. Man torde, såsom förut är sagdt, kunna sätta i fråga, om den icke fått något för mycket. Jag fruktar det och kan ej tillstyrka, att det så kallade mindre folket må intalas att medgifva en på detta sätt ordnad representation.

Hvad den i senare tider vidt och bredt berömda bildningen angår, så tyckes den icke hafva gjort sig gällande i förslaget.

Ingen mänsklig makt kan ge bref på att en enda person af dem, som kalla sig bildade, skall mera genom detta förslag än genom konstitutionsutskottets bli vald till elektor, eller af elektorerna till riksdagsman, och valet af de 20 rika männen i andra kammaren kan ganska väl göras i laglig ordning utan att träffa en enda man af verklig bildning.

Således skola bildningens målsmän utgöras af de öfriga 11/15 i andra kammaren.

Dessa äro:

1) 20 präster och akademister, som äga bepröfvad lärdom och om hvilkas bildning man följaktligen måste tänka det bästa, ehuru man utan att träda den för nära torde kunna draga i tvifvelsmål, om denna bildning är sådan, som fordras för lagskipning och andra statsmannavärf.

2) 20, som två gånger varit ledamöter af första kammaren och således icke nödvändigt måste äga bildning, emedan den ej är förutsatt för någon af första kammarens ledamöter.

3) 15 ämbetsmän, tagna här och där men med inskränkning till vissa befattningar och ämbetsverk och således utan den frihet för de väljande, som skulle kunna göra valet verkligen godt.

Såvidt jag kan begripa, är ingenting annat vunnet genom det nya förslaget, än att den stora förmögenheten blifvit dubbelt representerad på den mindres bekostnad; och med allt detta vet man icke, utan tror blott, att man gjort hvad man bort göra för att tillfredsställa rikedomen.

Att man gjort föga eller intet för den mycket omtalade bildningen är obestridligt.

Efter min öfvertygelse ges det icke mer än ett sätt att tilldela den större förmögenheten och den högre bildningen hvad de böra ha, utan att förnärma den mindre förmögenheten och den lägre bildningen. Gif ett visst antal representanter åt hvar af dessa sociala afdelningar. Låt dem välja dessa representanter för sig själfva; och lämna valet alldeles fritt. Då har ingen något att klaga, om det utfaller något mer eller mindre för eller emot den afdelning, till hvilken han hörer. Om man antager direkta val för den ena afdelningen med en census af t. ex. 30 rdrs bevillning, så kommer detta valkollegium att omfatta all större förmögenhet med den högre bildning, som därmed kan vara förenad, och för öfrigt all den mångsidiga bildning, som kan finnas hos ämbetsmän med lön mellan 1 à 2,000 rdr och däröfver. Till dessa höra nästan alla med något större bildning, både i städer och på landet, och bland dem äfven de flesta professorer och pastorer, äfvensom en icke obetydlig del af skollärare, åtminstone vid gymnasier. Härigenom borde förmögenhet och bildning bli säkrare och fullständigare representerade än genom dem, af lika samhällsklasser, som skulle insättas i andra eller öfre kammaren; och hvad bättre är, denna representation komme att sammansmälta med de allmänna beståndsdelarna af första kammaren, ty alla de valda skulle däri ingå.

Om man däremot antager indirekta val, d. v. s. genom elektorer för alla dem, som erlägga mindre bevillning än 30 rdr, så kan man för dessa göra valcensus utan ringaste äfventyr så låg, att ganska få med själfständig bärgning blefve uteslutna. Dessa valmän äro då oförhindrade att välja inom sig själfva, utan alla påkänningar från de högre samhällsafdelningarna, emedan de senare hafva sin rätt att bevaka vid de direkta valen. Man kan således påräkna ett betydligt antal riksdagsmän af bondeståndet och de mindre förmögna samhällsklasserna, hvaremot dessa, om de skola i valen sammanslås och mäta sig med de högre, möjligtvis komma att af dem småningom utträngas från representationen. Jag kan, vid öfvervägande häraf, ej inse annat, än att denna dubbla votering är den enda utvägen att med verklig garanti bereda representation å ena sidan åt större förmögenhet och bildning och å den andra åt dem, som förrätta de arbeten, genom hvilka förmögenhet och bildning uppkomma och underhållas, och då utan dessas deltagande i representationen ingen rättvisa däri kan tänkas, synes den utväg, som säkrast leder till ernäende däraf, icke vara att förkasta.

Men jag glömmer, att ett sådant förslag är gammalt och att det redan därför kanske bör lämnas utan uppmärksamhet, hädanefter som hittills. Det utgafs af Anckarsvärd och Richert 1830

Att godtycket i denna råkat slå så ut, att någon därmed skulle bli belåten, torde skäligen kunna betviflas. Om man förebrådde konstitutionsutskottets förslag, att det gaf för stort inflytande åt den mindre fastighetsägaren eller näringsidkaren, kan man måhända förebrå detta, att det gifvit alltför mycket åt den rike jordägaren och den större näringsidkaren.

De senare ha fått ett dubbelt inflytande:

1) genom den förhöjda röstberäkningen vid elektorsvalen till ena kammarens bildande och

2) därigenom att den andra kammaren skall bestå till 4/15 af deras antal.

Det synes således vara klart, att den stora förmögenheten genom det nya förslaget fått allt, som den rimligen kan begära. Man torde, såsom förut är sagdt, kunna sätta i fråga, om den icke fått något för mycket. Jag fruktar det och kan ej tillstyrka, att det så kallade mindre folket må intalas att medgifva en på detta sätt ordnad representation.

Hvad den i senare tider vidt och bredt berömda bildningen angår, så tyckes den icke hafva gjort sig gällande i förslaget.

Ingen mänsklig makt kan ge bref på att en enda person af dem, som kalla sig bildade, skall mera genom detta förslag än genom konstitutionsutskottets bli vald till elektor, eller af elektorerna till riksdagsman, och valet af de 20 rika männen i andra kammaren kan ganska väl göras i laglig ordning utan att träffa en enda man af verklig bildning.

Således skola bildningens målsmän utgöras af de öfriga 11/15 i andra kammaren.

Dessa äro:

1) 20 präster och akademister, som äga bepröfvad lärdom och om hvilkas bildning man följaktligen måste tänka det bästa, ehuru man utan att träda den för nära torde kunna draga i tvifvelsmål, om denna bildning är sådan, som fordras för lagskipning och andra statsmannavärf.

2) 20, som två gånger varit ledamöter af första kammaren och således icke nödvändigt måste äga bildning, emedan den ej är förutsatt för någon af första kammarens ledamöter.

3) 15 ämbetsmän, tagna här och där men med inskränkning till vissa befattningar och ämbetsverk och således utan den frihet för de väljande, som skulle kunna göra valet verkligen godt.

Såvidt jag kan begripa, är ingenting annat vunnet genom det nya förslaget, än att den stora förmögenheten blifvit dubbelt representerad på den mindres bekostnad; och med allt detta vet man icke, utan tror blott, att man gjort hvad man bort göra för att tillfredsställa rikedomen.

2.

Den utgöres af ett bestämdt antal ledamöter, ej öfver 250 och ej under 220.

3.

Dessa ledamöter delas i två kamrar, af hvilka den första eller nedre bör vara minst 1/3 talrikare än den andra eller öfre.

4.

Till första eller nedre kammaren väljes:

1. Genom elektorer i mindre valkretsar ett visst antal af alla å landet boende personer, som utan att hafva valrätt bland de högst beskattade efter hvad här nedanför under n:r 3 bestämmes

a) äga eller under flerårig eller till tiden obegränsad besittning innehafva hemmantal eller annan därmed jämförlig fast egendom; eller

b) utöfva stadigt näringsyrke, hvaraf årliga inkomsten kan skattas lika med den, som af sådan egendom minst är att påräkna; eller

c) äro i rikets eller annan allmän tjänst eller från sådan tjänst med pension erhållit afsked.

2. Antingen genom elektorer, eller, där sådant tjänligare anses, genom omedelbart val i särskilda valkretsar ett visst antal af städernas innevånare, som icke efter n:r 3 äga valrätt bland de högst beskattade.

3. Genom omedelbara val i större valkretsar, dock minst en inom hvarje län, ett visst antal af alla å landet eller i stad boende personer, som äro taxerade till högsta bevillning för egendom, ämbete eller näringsyrke.

Om bevillningsbeloppet så afmätes, att under denna valrätt må inbegripas allt, som med rätta kan få namn af högre förmögenhet, självständighet och bildning, beredes därigenom den enda fullt tillförlitliga garanti mot den tämligen allmänt och — jag medger det — äfven af mig befarade verkan däraf, att nyssnämnda kvalfikationer möjligtvis skulle kunna någon gång från representationen alldeles uteslutas.

Kretsarna för de här ifrågavarande omedelbara val böra så ordnas, att minst 50 personer på hvarje ställe deltaga i valet. Det torde förtjäna att öfvervägas, om icke sluten skriftlig valsedel må af frånvarande person insändas, men annorledes bör val genom ombud ej äga rum.

5.

Andra eller öfra kammaren väljes.

1) till ena hälften af konungen och

2) till ena hälften af första kammaren, hvilken, så sammansatt som ofvan är föreslaget, torde kunna anses för rikets bäst organiserade valnämnd.

6.

Första kammaren väljes för tre år och förnyas således hvarje lagtima riksdag.

7.

Andra kammaren väljes för nio år och förnyas således endast till 1/3 för hvarje lagtima riksdag. Valet af denna 1/3 fördelas mellan konungen och första kammaren såsom är sagdt.

8.

Valen till första kammaren och till den hälft af andra kammaren, som af första kammaren tillsättes, sker per capita.

9.

För ledamot af andra kammaren fordras högre ålder än för ledamot af första kammaren, men ingen annan åtskiljande kvalifikation.

10.

Till ordförande i riksförsamlingen nämner konungen en af församlingens ledamöter. De särskilda kamrarna välja inom sig hvar sin ordförande.

11.

Utskott väljas så fåtaliga som möjligt är till viss del af hvardera kammaren i förhållande till kamrarnas inbördes talrikhet.

12.

Vid urtima riksdag utgöres riksförsamlingen af samma representanter som vid näst föregående lagtima riksdag, naturligtvis med den tillsats af nya, som dödsfall eller andra tillfälligheter gjort nödig.»

Enda skillnaden mellan Anckarsvärds förslag, sådant det läses i protokollet, och det af Richert nedskrifna är, att i det förra uteslutits orden »och jag medger det äfven af mig», men det framgår af protokollet nästa dag, att Anckarsvärd verkligen i distraktion uppläst dessa ord, hvilka C. O. Palmstierna anmärkte voro olämpliga i en gemensam tanke såsom innebärande en individuell öfvertygelse, hvadan Anckarsvärd också senare bortjusterat dem.

Jämför man nu detta förslag med det ursprungliga Anckarsvärd-Richertska, finner man, att grundtanken är bibehållen: valmännens delning i två grupper, de högre beskattade som välja omedelbart; de lägre som välja genom elektorer,* men graderad skala finnes icke. (Städerna skulle kunna förrätta omedelbara val äfven för de lägre beskattade.)

Den väsentliga skillnaden ligger i valet till den öfre (andra) kammaren. Enligt det ursprungliga förslaget valdes ju denna såsom ett slags pröfvande nämnd af den nedre kammaren för hvar riksdag.

Enligt det senare förslaget skulle den dels utses af konungen, dels väljas af medkammaren men för nioåriga tidsperioder. Att lämna konungen valrätt skulle utgöra en ersättning och mer än en ersättning för att han ej genom adlande kunde skapa riksdagsman.

Då Anckarsvärd framlade detta förslag, framkallade det en liflig debatt å riddarhuset. Förslaget omfattades på vissa håll med bifall. Äfven motståndare, som t. ex. Hartmansdorff, erkände dess »moderation».

Den, som ifrigast talade för detsamma, var grefve David Frölich. I hans anförande förekommo en del intressanta punkter.

Han började med att förklara sin verkliga tillfredsställelse, blandad med någon förundran, öfver att omsider finna grefve Anckarsvärd på detta rum uppträda för att förfäkta och utveckla ett förslag, som han för 14 år sedan offentligen och vid sidan af en annan man i tryck såsom författare utgifvit. Vid förra riksdagen var det antingen af orsaker, som den ädle grefven själf täcktes förklara, om han finner nödigt, eller ock, såsom jag uppfattat det, af en öfverdrifven böjlighet för andras mening, som han icke vidhöll eller fullföljde detta sitt förslag. Följden af denna eftergifvenhet hos författaren har varit den, att det förslag, för hvilket han själf icke ansåg det löna mödan att strida, nästan alldeles varit under dessa 14 åren öfverlämnadt åt glömskan. Det förekom uti en tid, då ännu idéen allmän valrätt var så ny och begreppen om möjligheten att undvara riksstånd och bortkasta en onaturlig indelning af folket i politiska klasser samt såmedelst

* Denna tanke gick igen i 1848 års regeringsförslag.

2) till ena hälften af första kammaren, hvilken, så sammansatt som ofvan är föreslaget, torde kunna anses för rikets bäst organiserade valnämnd.

6.

Första kammaren väljes för tre år och förnyas således hvarje lagtima riksdag.

7.

Andra kammaren väljes för nio år och förnyas således endast till $^{1}/_{3}$ för hvarje lagtima riksdag. Valet af denna $^{1}/_{3}$ fördelas mellan konungen och första kammaren såsom är sagdt.

8.

Valen till första kammaren och till den hälft af andra kammaren, som af första kammaren tillsättes, sker per capita.

9.

För ledamot af andra kammaren fordras högre ålder än för ledamot af första kammaren, men ingen annan åtskiljande kvalifikation.

10.

Till ordförande i riksförsamlingen nämner konungen en af församlingens ledamöter. De särskilda kamrarna välja inom sig hvar sin ordförande.

11.

Utskott väljas så fåtaliga som möjligt är till viss del af hvardera kammaren i förhållande till kamrarnas inbördes talrikhet.

12.

Vid urtima riksdag utgöres riksförsamlingen af samma representanter som vid näst föregående lagtima riksdag, naturligtvis med den tillsats af nya, som dödsfall eller andra tillfälligheter gjort nödig.»

Enda skillnaden mellan Anckarsvärds förslag, sådant det läses i protokollet, och det af Richert nedskrifna är, att i det förra uteslutits orden »och jag medger det äfven af mig», men det framgår af protokollet nästa dag, att Anckarsvärd verkligen i distraktion uppläst dessa ord, hvilka C. O. Palmstierna anmärkte voro olämpliga i en gemensam tanke såsom innebärande en individuell öfvertygelse, hvadan Anckarsvärd också senare bortjusterat dem.

Riksens ständer hade åter visat sig oförmögna att enas om något förslag. De öfverlämnade initiativet till regeringen — den väg som slutligen ock skulle föra till lösning.

* * *

Ofvan är omtaladt, hurusom Kungl. Maj:t i slutet af december aflämnade det nya strafflagsförslaget till riksens ständer. I slutet af mars förelåg utskottsbetänkandet. Lagutskottet, som erkände behofvet af en ny strafflag, förklarade sig på grund af den otillräckliga tiden nödsakadt att för närvarande inskränka sig till att i första hand underställa riksens ständer pröfningen af de bestämda grunder, hvarpå förslaget hvilade (nämligen andra kapitlet om de olika straffen och sjätte kapitlet om straffmätning).

»Det är af största vikt för sakens framgång och möjligheten att en gång komma till målet» — hette det —, »att rikets ständer, äfven om en så beskaffad fullständig granskning af förslagen i deras helhet icke vid denna riksdag medhinnes, ändock uttala sitt omdöme öfver de grundvalar, hvarpå förslagen blifvit byggda, på det visshet må kunna ernås, huruvida dessa förslag, utan att behöfva helt och hållet omarbetas, anses tjänliga att läggas till grund för den nya brottmålslag, som allmänna rösten så högt påkallar. Utskottet hade därför trott sig böra till rikets ständers pröfning särskildt framställa hufvudgrunderna för den föreslagna lagen, hvilka grunder utskottet för sin del godkänt.»

Detta förslag ledsagades likväl af talrika reservationer. Emellertid låg antagandet af principbetänkandet såväl regeringen som framför allt konungen själf varmt om hjärtat, och det utöfvades starkt påtryck från ofvan att få ärendet snabbt behandladt och principbetänkandet bifallet.

Till en början såg det ut som om saken skulle falla. Stenhammar meddelade i sina riksdagsbref till hemmet den 7 mars:

»Nya fängelseförslaget drifves af ett parti inom lagutskottet med fanatisk ifver. Richert lärer leda dem. Men starka reservationer komma med betänkandet och apparenserna för förslaget äro ej de bästa. I prästeståndet går det väl icke, vill jag tro.

Bonden Rutberg har, med mystisk min, sagt mig, att han tänker vi måste väl tills vidare hjälpa oss med det gamla.
Hos adeln skulle jag knappt tro att det går.»

Den 22 april meddelar han, att arbetet och inverkningarna äro starka och att regeringen nu blott önskar en återremiss utan uttalad mening om principerna, emedan den fruktar, att en sådan skulle utfalla emot. Den vill då hellre låta saken falla för denna riksdag (på det sätt att lagutskottet ej skulle bli färdigt innan riksdagens slut med svaret på återremissen) och få i fred fortfara att bygga fängelserna så, att de icke duga för något annat straffsystem. »Men», tillägger han, »vi äro många som icke vilja så — som vilja något så när säga ut hvad vi tänka och varna styrelsen. Det spörjes hvilkendera meningen som ligger öfver, sedan konungen i dag kommer hem och juristerna få riktigt använda sina insinuationer.»

Emellertid missräknade sig Stenhammar. Ännu onsdagen den 23 ansåg han som en absolut gifven sak, att lagutskottets betänkande skulle afslås af adeln, präste- och bondestånden.

I borgarståndet, där Thore Petré och Carl Fredrik Wærn bragte en varm hyllning åt lagförslagets upphofsmän och där Norges exempel anfördes, segrade principbetänkandet med 32 röster mot 14.

I prästeståndet blef debatten het. Äfven här sökte man nu få principbetänkandet godkändt, Thomander och professor A. E. Knös — Richerts frände* — samt några västgötapräster talade därför. Men de flesta talarne uppträdde emot förslaget, framför allt de båda östgötarne lektor Wallman (Rääfs vän) och prosten doktor Chr. Stenhammar, som var en afgjord motståndare till talet om ensamhetsfängelsets förbättring, till latitudinarsystemet och till kroppsstraffens afskaffande.

Prästeståndets afslag tog emellertid formen af ett undvikande, ett afböjande, ett bemedlingsförslag, hvilket för

* Svenska Minerva anför ett »bon mot» om Knös' tal, att talaren tycktes bryta nog mycket på västgötska.

öfrigt enligt Stenhammars påstående (Bilder ur riksdags- och hufvudstadslifvet III: 134) var kommuniceradt med justitiestatsministern och af honom approberadt. Det oaktadt framkallade detta kringgående af saken ett angrepp från ecklesiastikministern Silfverstolpe, som på riddarhuset förklarade, att prästeståndets yttrande ej innebure sanning och att det varit ärligare att rent afslå.

(Stenhammar misstänker, att yttrandet varit justeradt af konungen, helst det lästes från papperet.)

Detta yttrande föranledde en skarp kontrovers mellan ecklesiastikministern och prästeståndet med ansats till skandal.*

I bondeståndet lyckades det regeringen småningom vinna öra. Stenhammar låter förstå, att hos Richertska partiet under onsdagen (den 24) vaknade hågen att försöka hvad med bönderna stod att uträtta. Justitiekanslern von Koch, åtskilliga andra jurister och konungens vän Hugo Hamilton började underhandlingar med »lurken» Sven Heurlin och den »illsluge» Norberg. Den förre hade tagit ståndet »på entreprenad». Enligt samme sagesman skulle »aftontrakteringar» ha pågått, »där gästerna förplägades ända till svinaktighet».

(Det är, må man minnas, förslagets argaste motståndare, som här talar; — dylika »trakteringar» brukade bestås å ömse sidor.)

Under diskussionen i bondeståndet infunno sig justitiekanslern von Koch, Hugo Hamilton, Richerts broder, lagman Richert, och professor E. G. Geijer, hvilken sistnämnde satt på en stol bredvid talmannen.

Vid voteringen lördagen den 26 dukade den Strindlund—Rutbergska fraktionen under med endast 34 röster mot 50.

Nu gällde det alltså riddarhuset.

* Ståndet hade redan bjudit Silfverstolpe på sin »första majmiddag», men ärkebiskopen sände honom därförinnan ett bref å ståndets vägnar af sådan beskaffenhet, att Silfverstolpe förklarade sig ej kunna komma, hvilket ock var afsikten med brefvet.

Konungen lärer, sedan utsikterna så väsentligen förbättrats, befallt de rådgifvare, som hade säte å riddarhuset, att där uppträda till förmån för förslaget.

Och äfven här segrade — under stark påtryckning från ofvan — natten till den 29 april principbetänkandet med den öfverraskande majoriteten af 152 röster mot 59. Till förmån för förslaget talade bland andra Staël von Holstein, Fredrik Silfverstolpe, Fredrik Åkerman, Hugo Hamilton, Günther, von Troil och Carl Henrik Anckarsvärd.

På motsidan var nu, som alltid, Hartmansdorff hufvudtalaren, jämte honom Nils Tersmeden och Carl Göran Mörner. Hartmansdorff erinrade om att dagen vore årsdagen af Karl Johans begrafning, men han önskade och hoppades, att »ståndet icke skulle föröka dess sorgliga märkvärdighet med att på densamma äfven bära vår gamla lag till grafven».

Carl Henrik Anckarsvärds tal hade en alldeles särskild politisk innebörd, i det han betonade njutningen af det hopp, som hos honom inträdt, att den tid ej måtte vara aflägsen, då Sverige finge en regering, som, i likhet med den store Gustaf Vasa, med styrka och kraft omfattade de stora reformerna. Man hade ofta mot honom riktat det inkast, hvad intryck hans opposition skulle göra på främmande makter; nu ville han fråga, hvad intryck det skulle göra på Europas makter, om vid den första riksdagen efter kung Oskars tillträde till regeringen detta hus förkastade eller uppsköte ett förslag, vid hvilket konungen personligen vore så nära fästad och på hvilket han nedlagt så mycken omsorg och möda, ty han hade verkligen studerat ämnet bättre än de flesta af riddarhuset.

Men för öfrigt var Anckarsvärd föga belåten med att lagutskottet inskränkt sig till ett »principbetänkande» i stället för att lämna ständerna lagförslaget i dess helhet jämte yttrande däröfver. Härpå komme nu att spillas mycken tid, utan att man därför komme till något resultat utan äfventyrade att »principernas» förvandling till lag ännu länge fördröjdes.

Grefve Anckarsvärd, hvars här uttalade synpunkter tvifvelsutan voro påverkade från hans lagkloke vän utanför representationen, blef sannspådd. Med undantag för fängelsereformen ledde detta så mycket omstridda principbetänkande icke till något resultat.

Konung Oskars hjärtesak: en ny strafflag skulle icke fullt genomföras under hans lifstid. Till god del berodde detta på att regeringen och lagförslagets vänner icke utnyttjade segern. Stenhammar hade utropat den 28 april:

»Alltså det i förra veckan såsom absolut omöjlighet ansedda resultatet: tre stånds bifall och saken afgjord! Det arma prästeståndet står ensamt, och därmed är dess fall beramadt! Så mycket kan uträttas, när medlen användas af en opartisk och neutral regering med den kraft det vederbör!»

Han tillade:

»Alltså det nya Sverige är i antågande. . . . Hvad som nu skall följa kan anas. Det spelas ett högt spel, och då är det icke skäl att kasta ifrån sig trumfen, sedan man är i besittning af den. Först måste väl följa ett nytt betänkande från lagutskottet, som är utlofvadt i det nu bifallna. Det kan bli helt kort så lydande: 'Sedan ständerna antagit principerna, öfverlämna vi lagförslaget helt och hållet till gillande, då vi finna allt godt däruti och omedelbart af principerna härflytande.' Lagförslaget i sin helhet antages. Därnäst följer kungl. propositionen om de medel, som för utförandet äro nödiga. Huru kan det nekas, när man sagt ja till stora saken? . . . Det vore besynnerligt, om man stannade på halfva vägen, då man föres af medvind och kan vinna nästan allt, endast man vågar.»

Så dömde en af den nya lagens vedersakare, och han tillade dagen därefter, då han meddelade adelns beslut: »Regeringens vidare väg beror förmodligen af dess mod.»

Som man ser, var tankegången hos den nya lagens anhängare som Anckarsvärd — och väl äfven Richert — och en dess motståndare som Stenhammar tämligen sammanfallande om huru regeringens och lagförslagets vänner ur sin egen synpunkt borde handlat för att genomdrifva hvad som låg dem på hjärtat.

Men handlingskraft och djärfhet voro ej kardinaldygder hos det dåvarande regeringspartiet. Man försum-

made tillfället. Riksdagen afblåstes, innan något nytt betänkande från lagutskottet hunnit inkomma. Därmed var chancen försutten. Uppskofvet blef ödesdigert, och nästa riksdag skulle förete ett bakslag.

Annorlunda gick det med en af de allra viktigaste reformerna på civillagens område, som vid denna riksdag, till mångas harm, vann en slutgiltig lösning.

Det var lagen om lika giftorätt för makar och lika arfsrätt för son och dotter utan hänsyn till stånd eller bostad (d. v. s. äfven för adel och bönder samt andra landtbor). Denna reform hade vid 1828—30 och 1834—35 årens riksdag först varit på tal, hade då tillstyrkts af lagutskottet men fallit på två stånd mot två.

År 1840 hade bonden Efraim Larsson framburit en motion, som var författad af en ung, Richert nära stående jurist, notarien i lagutskottet, v. häradshöfdingen Carl Hasselrot, son af den gamle västgötaprästen, professon Matthias Hasselrot, som var en bemärkt ledamot af prästeståndet 1815—1843 och vid sistnämnda års riksdag talat lika arfsrättens sak. Motionen tillvann sig 1840 de tre ofrälse ståndens bifall men blef afslagen af K. M:t, hufvudsakligen af det skäl, att den nya civillagen icke hunnit i sin helhet pröfvas. (I parentes sagdt hade man ofta dylika de obotfärdigas förhinder. När ett helt förslag framlades, var det »de partiella reformerna», som borde utföras; och föreslogs en partiell reform, så hette det, att man borde afvakta lagförslaget »i dess helhet».) År 1844 lät Carl Hasselrot, som äfven då tjänstgjorde i riksdagen men just stod i begrepp att öfvertaga Richerts domsaga under dennes tjänstledighet — han skötte den 1845—1849 —, en västgötabonde från samma domsaga, Johannes Andersson från Kinne, frambära motionen.* Äfven vid denna riks-

* Posthumus påstår, att Hasselrot »såsom sekreterare i lagutskottet» skrifvit både betänkandet och lagförslaget (VII: 49). Härvid är dock att märka, att H. ej var lagutskottets men sammansatta lag- och ekonomiutskottets sekreterare. Möjligen har hans penna dock anlitats för utskottsbetänkandet om denna af honom själf skrifna motion, ehuru han icke nämner något härom i sina »Minnesblad», tryckta som manuskript, Växjö 1845.

Grefve Anckarsvärd, hvars här uttalade synpunkter tvifvelsutan voro påverkade från hans lagkloke vän utanför representationen, blef sannspådd. Med undantag för fängelsereformen ledde detta så mycket omstridda principbetänkande icke till något resultat.

Konung Oskars hjärtesak: en ny strafflag skulle icke fullt genomföras under hans lifstid. Till god del berodde detta på att regeringen och lagförslagets vänner icke utnyttjade segern. Stenhammar hade utropat den 28 april:

»Alltså det i förra veckan såsom absolut omöjlighet ansedda resultatet: tre stånds bifall och saken afgjord! Det arma prästeståndet står ensamt, och därmed är dess fall beramadt! Så mycket kan uträttas, när medlen användas af en opartisk och neutral regering med den kraft det vederbör!»

Han tillade:

»Alltså det nya Sverige är i antågande. . . . Hvad som nu skall följa kan anas. Det spelas ett högt spel, och då är det icke skäl att kasta ifrån sig trumfen, sedan man är i besittning af den. Först måste väl följa ett nytt betänkande från lagutskottet, som är utlofvadt i det nu bifallna. Det kan bli helt kort så lydande: 'Sedan ständerna antagit principerna, öfverlämna vi lagförslaget helt och hållet till gillande, då vi finna allt godt däruti och omedelbart af principerna härflytande.' Lagförslaget i sin helhet antages. Därnäst följer kungl. propositionen om de medel, som för utförandet äro nödiga. Huru kan det nekas, när man sagt ja till stora saken? . . . -Det vore besynnerligt, om man stannade på halfva vägen, då man föres af medvind och kan vinna nästan allt, endast man vågar.»

Så dömde en af den nya lagens vedersakare, och han tillade dagen därefter, då han meddelade adelns beslut: »Regeringens vidare väg beror förmodligen af dess mod.»

Som man ser, var tankegången hos den nya lagens anhängare som Anckarsvärd — och väl äfven Richert — och en dess motståndare som Stenhammar tämligen sammanfallande om huru regeringens och lagförslagets vänner ur sin egen synpunkt borde handlat för att genomdrifva hvad som låg dem på hjärtat.

Men handlingskraft och djärfhet voro ej kardinaldygder hos det dåvarande regeringspartiet. Man försum-

Konungen fann sig oförhindrad att upptaga själfva realitetsfrågan till afgörande, oafsedt ridderskapets och adelns invändningar, att det här gällde en dess förmån och rättighet, hvilken senare synpunkt häfdades af de båda justitieråden Snoilsky och Stråle gentemot hela statsrådet.

Däremot voro meningarna mycket olika inom statsrådet, huruvida sanktion borde lämnas. Nordenfalk hade inlämnat ett utlåtande, där han visserligen i princip uttalade sig för lika arfsrätten men riktade detaljanmärkningar mot ofullkomligheter i lagen, sådan den af ständerna antagits (anmärkningarna rörde bland annat, att bestämmelsen om morgongåfva bibehållits och att det ej uttryckligen bestämts, att den nya lagen, med hänseende till giftorätt, endast kunde tillämpas på äktenskap, som inginges efter detta). Han hade helst önskat k. proposition till ständerna med dessa ändringar, men då tiden så framskridit, afstod han härifrån och ville för det närvarande afstyrka sanktion men förordade k. proposition till nästa riksdag.

Likaså föredraganden Staël von Holstein, som till en början yttrade sig välvilligt om tanken på lika arfsrätt och icke ansåg någon egentlig fara vara för handen. Dock ansåge han vissa olägenheter kunna uppstå; någon materiell fördel stode ej att vinna för det allmänna, utan det gällde endast erkännande af ett rättsbegrepp för tillämpning på vissa medborgares enskilda förhållanden, men af dem, hvilka lagen anginge och hvilka skulle få densamma tillgodonjuta, hade en del, utgörande ett helt riksstånd, förklarat sig ej åstunda lagändringen.* Omdömet om lagens nytta och lämplighet hade alltså ännu ej vunnit mognad, och dess antagande skulle sålunda ej kunna medföra allmän belåtenhet. Han afstyrkte alltså sanktion för närvarande.

* Detta är ett uppenbart tankesprång. De som skulle »tillgodonjuta» lagens fördelar voro väl snarast — adelns och böndernas hustrur och döttrar, men de hade veterligen ej haft tillfälle att yttra sig, vare sig å riddarhuset eller i bondeståndet.

Afstyrkande yttrade sig finansministern Munthe, civilministern O. I. Fåhræus och utrikesministern Ihre. Fåhræus anmärkte dock, att han icke såge någon statsekonomisk fara i lagens genomförande, men han instämde i Nordenfalks yrkande om en annan redaktion och proposition till nästa riksdag. De båda justitieråden voro afgjorda motståndare.

Däremot tillstyrktes sanktion af konsultativa statsrådet Faxe efter en längre motivering, af sjöministern Gyllengranat, som ej kunde bedöma frågan juridiskt men ansåg dess moraliska vidd tydlig och klar, emedan kvinnans rätt så i giftorätt som arfsrätt ostridigt vore lika med mannens och kvinnan i alla fall vore beröfvad flera rättigheter, som mannen tillkommo, af Jonas Wærn, som ansåg, att »lagstiftningens förädling i denna del vore ett viktigt steg i riktningen af sann humanitet», af ecklesiastikministern Silfverstolpe och af krigsministern Peyron.

Alltså stodo inom statsrådet fem mot fem, och bland de tillstyrkande var endast en jurist (Faxe).*

Konungen slöt sig emellertid till bifallssidan och inledde sitt beslut med ett längre diktamen, hvilket är synnerligt belysande för hans dåtida utpräglade reformvänliga ståndpunkt. Sannolikt har det inspirerats af hans forne lärare i juridik; möjligen har denne haft del i dess affattande, åtminstone hvad de rättshistoriska detaljerna angår.

Det må här meddelas — endast med uteslutande af en detalj (om tillämpningen af giftorätten):

Hans Maj:t konungen behagade yttra sig som följer:

»Hans Maj:t fann så mycket mindre nödvändigt att anföra bevis på den lika arfsrättens öfverensstämmelse med rättvisa och billighet, enligt den i faders- och modershjärtat af naturen själf lagda grunden för denna rättsidé, som de, hvilka under ärendets

* Denne var också sedermera föremål för de konservativas speciella hat. (Jfr Stenhammars anteckningar från 1847—1848 årens riksdag.)

behandling yttrat sig emot förslaget, antingen erkänt dess rättsenlighet eller undvikit att vidröra denna del af ämnet. Under åberopande att tiden ännu icke vore inne för dess införande, hafva de blott fästat sig vid åtskilliga ekonomiska och politiska förmenta svårigheter samt vid frågan om den nya arfslagens rätta tillämpning.

Den lika arfsrätten vore ingalunda en oförsökt teori, den är som bekant stadgad i den romerska rätten och äger rum i de länder, hvarest densamma förblifvit gällande, såsom Italien samt en del af Spanien. De nya civillagarna, med undantag af den svenska, hvilka i förra och nuvarande århundraden blifvit införda i Europa, stadga den grundsats, att man och kvinna skola äga lika andel i arfvet; exempelvis i Frankrike, Belgien, Baden och tyska Rhenprovinserna, enligt Code Napoléon; i Preussen, i Bäjern, i Österrike och i Holland. Däraf inses, att lika arfsrätt tillhör de nya rättsförhållanden, som i Europa göra sig alltmera gällande, och att Sverige, genom dess antagande, ingalunda skulle gå öfriga länder i förväg eller ställa sig i motsägelse med deras antagna rättsgrunder.

Man har invändt, att frågan icke öfverensstämde med nationens sympatier och icke vore yrkad af folket. Af många tecken kunde dock slutas, att den i allmänhet omfattas med värma, och Hans Maj:t kände, i fråga om lagstiftning, ej andra lagliga talemän för folkets önskningar än rikets ständer. Inom dem har ock förslaget blifvit väckt strax efter införandet af vårt nya statsskick. Vid fyra riksdagar har lagutskottet tillstyrkt detsamma, och vid förra riksdagen blef det antaget. Hans Maj:ts herr faders då fattade uppskofsbeslut härledde sig från dess ädla omsorg att, i en så viktig sak, icke något förhastande måtte äga rum, utan tillfälle lämnas för ytterligare öfverläggning. Men vid innevarande riksdag kvarstod ej samma anledning till betänklighet. Rikets ständer hade efter en flerårig mellantid ånyo framburit enahanda förslag, och borde detta med fullt skäl antagas uttrycka en stadgad öfvertygelse om lagförändringens rättsenlighet och gagn. Att nu afslå densamma vore ett tillkännagifvande, att Hans Maj:t icke godkände själfva rättsprincipen eller vore föga mån om dess tillämpning, och detta vore stridande emot Hans Maj:ts öfvertygelse samt de rättsåsikter han alltid hyst och uttalat.

Farhågorna, att den lika arfsrätten skulle medföra pauperism, skadlig klyfning af jorden samt försvagande af kärleken till fosterlandet, ansåg Hans Maj:t ogrundade, och däremot kunde föras både främmande erfarenhet och den inhemska, som kunnat vinnas inom den del af landet, där lika arfsrätt länge funnits.[1] Beträffande åter tillämpningen, så följde af hvad statsrådet Faxe nyligen utredt, att lagen är tillämplig endast på de arf, som falla efter densammas kungörande, men icke andra, och att således redan uppkomna rättigheter icke trädas för nära.

Att fastställandet af lika arfsrätt möjligen skall rubba fleres beräkningar om sin blifvande förmögenhet kunde visserligen ej nekas. Men denna brytning måste nu en gång ske, såframt meningen vore att verkligen tillämpa denna princip, hvars rättsenlighet ej blifvit bestridd. Så har det ock tillgått såväl i andra länder, hvilka förändrat sin lagstiftning i detta hänseende, som i Sverige, då 1734 års lag infördes, ehuru flera förändringar rörande arfsförhållanden däri stadgas.

I afseende på lika giftorätt gällde samma skäl som för arfsrätten, och ingen hade eller anfört något hvarken mot dess rättenlighet eller billighet. Den är erkänd i Code Napoléon och kvarstår i de länder, där romerska rätten förblifvit öfvervägande. I Norge och Danmark, hvarest gamla civillagarna från sextonhundratalet ännu gälla, tager dock änkan icke blott hälften af boets egendom, den må vara lös eller fast, ärfd eller förvärfd, utan äfven en broderlott vid delningen med sina barn.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Af dessa skäl samt på de af rikets ständer och en del af Högsta domstolens och statsrådets ledamöter för rikets ständers förslag anförda grunder förklarade Hans Maj:t det icke vara med dess rättsåsikter och dess öfvertygelse om det allmännas bästa förenligt att vägra sin sanktion å oftanämnda förslag, utan lämnade alltså Kungl. Maj:t därtill sitt bifall.»[2]

---

[1] Det gamla Värendslandet i Småland, där lika arfsrätt gällt sedan urminnes tid.

[2] Med anledning af invändningarna om att lagen ej borde få retroaktiv verkan framlades redan dagen efter sanktionen af V. F. Tersmeden motion om en lagförklaring härom, som tillstyrktes af lagutskottet, godkändes af de ofrälse stånden, men expedieringen af skrifvelsen hann ej aflåtas före riksdagens slut, hvadan med lagförklaringen fick anstå till 1848 (jfr C. Hasselrot: Minnesblad, Växjö 1875).

behandling yttrat sig emot förslaget, antingen erkänt dess rättsenlighet eller undvikit att vidröra denna del af ämnet. Under åberopande att tiden ännu icke vore inne för dess införande, hafva de blott fästat sig vid åtskilliga ekonomiska och politiska förmenta svårigheter samt vid frågan om den nya arfslagens rätta tillämpning.

Den lika arfsrätten vore ingalunda en oförsökt teori, den är som bekant stadgad i den romerska rätten och äger rum i de länder, hvarest densamma förblifvit gällande, såsom Italien samt en del af Spanien. De nya civillagarna, med undantag af den svenska, hvilka i förra och nuvarande århundraden blifvit införda i Europa, stadga den grundsats, att man och kvinna skola äga lika andel i arfvet; exempelvis i Frankrike, Belgien, Baden och tyska Rhenprovinserna, enligt Code Napoléon; i Preussen, i Bäjern, i Österrike och i Holland. Däraf inses, att lika arfsrätt tillhör de nya rättsförhållanden, som i Europa göra sig alltmera gällande, och att Sverige, genom dess antagande, ingalunda skulle gå öfriga länder i förväg eller ställa sig i motsägelse med deras antagna rättsgrunder.

Man har invändt, att frågan icke öfverensstämde med nationens sympatier och icke vore yrkad af folket. Af många tecken kunde dock slutas, att den i allmänhet omfattas med värma, och Hans Maj:t kände, i fråga om lagstiftning, ej andra lagliga talemän för folkets önskningar än rikets ständer. Inom dem har ock förslaget blifvit väckt strax efter införandet af vårt nya statsskick. Vid fyra riksdagar har lagutskottet tillstyrkt detsamma, och vid förra riksdagen blef det antaget. Hans Maj:ts herr faders då fattade uppskofsbeslut härledde sig från dess ädla omsorg att, i en så viktig sak, icke något förhastande måtte äga rum, utan tillfälle lämnas för ytterligare öfverläggning. Men vid innevarande riksdag kvarstod ej samma anledning till betänklighet. Rikets ständer hade efter en flerårig mellantid ånyo framburit enahanda förslag, och borde detta med fullt skäl antagas uttrycka en stadgad öfvertygelse om lagförändringens rättsenlighet och gagn. Att nu afslå densamma vore ett tillkännagifvande, att Hans Maj:t icke godkände själfva rättsprincipen eller vore föga mån om dess tillämpning, och detta vore stridande emot Hans Maj:ts öfvertygelse samt de rättsåsikter han alltid hyst och uttalat.

Utgången hälsades bland annat med en stor festmiddag, därvid Anckarsvärd föreslog konungens skål.

I själfva verket var detta den första stora reella segern för lagkommittéens idéer. De olycksspådomar, som från de konservativas läger afhördes om fullkomlig ruin för Sveriges adel och Sveriges bondestånd såsom reformens följder, hafva icke besannats. Rättvisa och billighet ha vunnit seger, och i våra dagar skulle väl knappt någon vilja taga till orda för den olika arfsrättens återinförande. Det går så ofta med reformer, hvilka utropas såsom revolutionära.

Richert var innerligt glad åt sanktionen. Till Kylberg skref han härom den 29 maj:

»Af allt hvad den sista riksdagen åvägabragt är ingenting som glädt mig mer än slutstenen på arfsfrågan. Det var en stor sak och säkerligen icke af ringa betydelse för framtiden. Jag förmodar, att allt godt folk i landsorterna delar mitt omdöme häruti. Vi ha kungen helt och hållet att tacka för hvad som skett; ty om de flesta af dem, som omgifva honom, fått råda, så hade saken troligtvis slagit annorlunda ut. Han rättfärdigade sina vänners förhoppningar och ådagalade ett politiskt mod, som hans ovänner ej väntat men säkert skola frukta, när första raseriet gått öfver, ty för närvarande är det så stort, att de hvarken tänka eller styra sig.»[1]

Konung Oskars hållning i denna fråga, där han visste, att hans beslut skulle inom riddarhuset väcka mycken förstämning, troddes för öfrigt vara påverkad af J. G. Richert, hvilken uppgafs hafva »framtvingat sanktionen oaktadt adelns protest, de flesta justitierådens och halfva statsrådets afstyrkanden».[2]

Att emellertid konung Oskar personligen var varmt öfvertygad om denna reforms rättvisa, framgår af Dalmans referat af ett samtal, han hade med konungen i början af januari, där konungen uttalade sig om förhållandena.[3]

Det var nu den konservativa sidans tur att beklaga sig öfver »sidoinflytande», ehuru det var något inkonsekvent från ett håll, där »allenastyrandets» princip häfdats till det yttersta.

Och skillnaden var, att detta sidoinflytande utöfvades i samklang, icke i strid emot hvad flertalet af folkets representanter önskat eller i strid mot hela konseljen.

---

[1] Bekant är, att Nils Fredrik Palmstierna, ministern i Petersburg, som deltagit i riksdagen, yttrat sig så skarpt om konung och regering, att utrikesministern meddelade honom rappell från hans i 25 år innehafda sändebudsplats med den motivering, att i anseende till hans ogillande af regeringsåtgärder hans återinträde skulle medföra en falsk ställning så för H. M:t som honom själf. (Berättelser ur C. O. Palmstiernas lefnad: 139.)

[2] Jfr Posthumus: Mina Samtida II: 44.

[3] Jfr Några anteckningar från våra ståndsriksdagar IV: 138.

Utgången hälsades bland annat med en stor festmiddag, därvid Anckarsvärd föreslog konungens skål.

I själfva verket var detta den första stora reella segern för lagkommittéens idéer. De olycksspådomar, som från de konservativas läger afhördes om fullkomlig ruin för Sveriges adel och Sveriges bondestånd såsom reformens följder, hafva icke besannats. Rättvisa och billighet ha vunnit seger, och i våra dagar skulle väl knappt någon vilja taga till orda för den olika arfsrättens återinförande. Det går så ofta med reformer, hvilka utropas såsom revolutionära.

rörde »hufvudpunkterna» för det nya strafflagsförslaget — ett mera platoniskt uttalande — gjorde honom från detta nu till en af de »bäst hatade» männen hos de konservative.

Han hade förut, då hans reformtankar, under Karl Johans tid, ansågos såsom mera oskadliga teorier, behandlats med en viss égard, om än t. ex. Svenska Biets utgjutelser varit skarpa nog. Men hans höga anseende som jurist och personlighet hade alltid betonats, och på detsamma fanns heller ingen fläck.

Så timade i december 1845 en händelse, som ansågs kunna utnyttjas för att tillsmutsa Johan Gabriel Richerts rena vapensköld. Någon gärning eller något offentligt uttalande af honom, som kunnat komprometttera hans aktade ställning hos allmänheten, visste man icke af.

Men man fann sitt lystmäte i några få rader, ryckta ur ett enskildt bref från Richert till Lars Hierta.

Crusenstolpe, denne litteräre fribytare, på hvilken det franska ordstäfvet »rien n'est sacré pour un sapeur» så ypperligt passar, var den, som härtill gaf anledning. Hans opposition, alltid mera personlig än saklig och framför allt mera dynastisk än egentligen politisk, tog sig nu uttryck i försmädligheter mot den nya regimens män.

Den 2 december 1845 utkom femte delen af hans »Portefeuille» (betecknande nog på annat förlag än de föregående, som tryckts hos Hierta).

Häri meddelades bland annat dels några aktstycken rörande statsrådet Jonas Wærns dubbelställning som statsråd och disponent för Uddeholm, hvilka försågos med högst insinuanta randanmärkningar, dels — utan några kommentarier — tre bref »Ur lagstiftaren Johan Gabriel Richerts brefväxling».

De två första rörde den 22 år gamla justitieombudsmannaafsägelsen; det var brefvet till Ehrenborg (som Crusenstolpe såsom dennes närmaste man tagit om hand) och brefvet till Kindelius (jfr ofvan, I: 160 och 178). De meddelades bredvid hvarandra, naturligtvis för att framhålla den förmenta motsägelsen i uttalandena om ämbetets betydelse.

Det tredje utgjordes af ett utdrag ur det bref till Lars Hierta, som Richert skrifvit (jämför ofvan, II: 149) tre år förut och där han uppmanar denne att ifrigt verka för och ideligen upprepa representationsreformens nödvändighet. Huru Crusenstolpe kommit öfver detta bref, vet man icke. Har Hierta oförsiktigt nog skänkt det åt »autografsamlaren» Crusenstolpe, eller har denne, med »liebhabrars» älskvärda vana, uppsnappat det på Aftonbladsbyrån och tillägnat sig det?*

Sannolikt det senare.

Huru som helst — det s. k. »Trufvebrefvet» var hvad man kallar »gefundenes Fressen» för den konservativa sidans män och spelade ingen ringa roll i polemiken under de följande två decennierna. Ändtligen hade man, så troddes det, fått ett gravamen mot den oförvitlige J. G. Richert, denne man, »integer vitæ scelerisque purus».

Det var följande rader i brefvet, som utgjorde angreppspunkten:

»Nu torde väl snart representationsfrågan upplifvas i tidningarna. Den får ej dö. Efter min tanka bör man hålla fram detta ämne i tid och otid — ideligen fördöma ståndsrepresentationen — vid slutet af alla tal säga som Cato: Delenda est Carthago! På detta sätt blir saken så inpräglad, att allmänheten slutligen icke vet, hvarifrån den fått en så bestämd öfvertygelse, att den ej kan lida några motsägelser.»

Man bör erinra sig, att detta skrifvits i ett förtroligt bref till en publicist, till hvilken Richert stod i vänskapsförhållande, och var afsedt att hos honom inskärpa nödvändigheten af att ideligen i pressen upprepa reformens betydelse för att få allmänheten stämd för densamma.

Ordalagen mot slutet kunde naturligtvis varit lyckligare valda, men om man uppfattar dem i den mening, hvari de gifvetvis voro skrifna, såsom ett halft skämtsamt uttryck för nödvändigheten af att väcka till lif en allmän opinion äfven hos de sofvande, så borde de icke kunnat gifva anledning till all den låtsade eller verkliga förskräckelsen eller till de rent af äreröriga beskyllningarna.

* Originalen till alla de tre tryckta brefven finnas å Eriksberg, dit de kommit med Crusenstolpes samling.

»Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo» är en sats, hvars tillämpning hvarje politiker och hvarje publicist nogsamt känner, och som har tillämpats i alla tider och af alla partier.

Den förste, som tog till orda med anledning af brefvet, var »Den Konstitutionelle» (Johansson), som redan den 2 december skref:

»Äfven göres allmänheten bekant med ett bref från den af Minerva så kallade 'storvesiren', herr expeditionssekreteraren Richert, hvarigenom tydligt förklaras det ständiga skrik Aftonbladet och Allehanda sedan längre tider fört i representationsfrågan och visar, att planen för fälttåget utgått från denne man.»

Aftonbladet, hvars redaktör tydligen var smått förlägen öfver att se det från hans skrifbord försvunna brefvet i tryck, sökte bagatellisera frågan. Aftonbladet påvisade först, att uttalandena i justitieombudsmannafrågan — rörande hvilka Aftonbladet icke fullkomligt delade Richerts åsikter — dock icke inneburo någon motsägelse, något som förmodligen deras kungörande åsyftat att visa.

Om det tredje brefvet — det af den 12 februari 1842 — sades, att »det innehåller ingenting annat, än att man ej bör låta representationsfrågan dö, utan att detta ämne borde idkeligen framhållas — i tid och otid, som det heter — samt att man vid slutet af allå tal bör säga om ståndsrepresentationen: »Delenda est Carthago». Aftonbladet tillade: »Vi undra mycket, huruvida utgifvaren (Crusenstolpe) själf med erfarenheten om de sista riksdagarnas historia icke instämmer i denna mening; åtminstone vittnar åtskilligt, som han skrifvit på den senare tiden, att han är af alldeles samma tanka.»

»Morgonen» — det af Hartmandorff och Wingård understödda och af Hans Järta gynnade organet — omtade den 5 december själfva »faktum» under rubriken »En lagstiftare» med motto ur Kotzebues Brodertvisten: »Hvad understår ni er? Är icke jag en ärlig man?»* och där det

* Repliken är i Kotzebues skådespel lagd i en gemen advokattyps Etterboms mun.

tillägges, att om detta bref icke af Richert förnekas, »så blir därigenom mycket dunkelt klarare». »Nu», hette det, »lärer den stackars duperade allmänheten inse, hvarför de stora liberala bladen så öfversvinneligt prisat herr Richert och huru liberalt de liberala gå till väga med allmänhetens öfvertygelse.»

Den 9 december tog Richert själf till orda i Aftonbladet och meddelade där — utom de redan af Crusenstolpe tryckta brefven — äfven sin afsägelseskrifvelse till banko- och riksgäldsfullmäktige af justitieombudsmannaämbetet.

Han ledsagade dessa bref med följande ingress:

»På det den stora mängd af mina landsmän, som säkerligen ej har lust att gräfva i andras portföljer, måtte få veta hvarom frågan är, då man i tidningarna fram och tillbaka talar om bref från mig, såsom befintliga i en viss portfölj, och på det jag i denna sak må synas hvarken bättre eller sämre, än jag verkligen är, anhåller jag, att de nämnda brefven måtte blifva i Aftonbladet ordagrant införda. Jag hoppas att härigenom ej träda den rätt för nära, som portföljens ägare troligen anser sig, medelst brefvens ockupation, hafva förvärfvat.

För att ej fördölja något, som rörer mitt förhållande i den sak, hvarom brefven till Ehrenborg och Kindelius handla, bifogar jag ett exemplar af den skrift, hvari jag 1823 afsade mig justitieombudsmansämbetet.

Hvad jag sju år senare tänkte om detta ämbete, kan läsas i förordet till det representationsförslag, som af grefve Anckarsvärd och mig utgafs 1830 och hvari vi sökt motivera vår gemensamma mening, att ett sådant ämbete vore en öfverflödig institution, genom dessa ord: »Äger man en tryckfrihet, eller äger man den icke, därom bör frågan vara, då man vill se sig om efter de för folkets säkerhet nödiga garantier. Finnes den, så kan man tryggt lita därpå, att ingen lagöfverträdelse eller oordning, som förtjänar beifran, skall undgå den allmänna uppmärksamhet, som snart och ofelbart leder till rättelse; finnes den åter icke, så skola alla särskildt utställda väktare förr eller senare inslumra eller blifva fruktlöst ropande röster i en öken, där ingen lyssnar till dem.»

Jag har aldrig fruktat och skall aldrig frukta att se mina tankar göras till föremål för den oinskränktaste offentlighet. Portföljens utgifvare må gärna trycka så många af mina bref, som han, lofligen eller olofligen, kan komma öfver.

Stockholm den 9 december 1845.

J. G. Richert.»

Men nu först bröt stormen riktigt lös. Hade man förut haft någon försyn, då det gällde att bygga på en tydligen olofligt åtkommen skrifvelse, så fanns efter Richerts »eget erkännande» icke längre någon dämpare på utfallen. Crusenstolpe lät i »Dagen» (11 dec.) trycka följande »ursäkt»:

»Den riktning, diskussionen tagit om en frejdad lagstiftares utan kommentarier offentliggjorda bref om endast allmänna förhållanden, har, tro mig, icke varit angenäm för den, som ansåg ingen förödmjukelse ligga uti att bilda ett klöfverblad med Thorild och Höijer, vid hvilkas sida herr Richert med beräkning fått sin plats, hvilket kan inhämtas af 'innehållet' i Dagens annonsafdelning.»

Ursäkten var, som man finner, ställd på skrufvar, och särskildt misslyckad är jämförelsen med de länge sedan aflidna tänkarne Höijers och Thorilds korrespondens. Här gällde det bland annat ett tre år gammalt bref, som icke kunde vara tryckt i annan afsikt än att försöka kompromettera brefskrifvaren.

Skarpast drog Hellbergs »Morgonen», Biets efterträdare, i fejd mot Richert, så i egna som »insända» uppsatser.

I numret för den 16 december ville tidningen rent af göra honom till edsbrytare och uppställde en jämförelse mellan hans trohetsed, att »med lif och blod försvara riksens ständers rättigheter» och att upptäcka, om något vore å färde »till ändring eller upphäfvande af rikets fundamentallager», samt det förfärliga brefvet.

»Är det en gammal domare» — frågades det — »hvilken så många gånger erinrat vittnen och andra om edens vikt och värde, som nu visar hvad afseende han själf fäster därvid?»

Egendomligt nog hade Richert året förut besvarat detta angrepp, då han, med anledning af Kylbergs betänkligheter rörande »trohetseden» till konung och ständer, skrifvit (28 mars 1844):

»Om eden gäller antingen allt eller intet. Man kan, synes mig, med godt samvete besvärja ständernas fri- och rättigheter.

De måste bedömas efter grundlagen — så den ena och så den andra dagen. Ändras lagen, så ändras ock rättigheterna. Man kan gärna arbeta på en i behörig form skeende grundlagsförändring, ty det är blott att arbeta på vett och förstånd hos de lagstiftande, det vill säga hos ständerna själfva. En annan sak är att söka genomdrifva en förändring med våld. Därtill fordras något rymligare samvete.»

»Morgonens» nummer för den 23 december var nästan uteslutande ägnadt åt Richert. Först lästes en skämtsam artikel på 5½ spalter(!) om »Hertigen af Laske», ur hvilken såsom prof på tonen må anföras:

»Sedan Svea på sina gamla dagar har, såsom man för höfliga öron uttrycker sig, 'råkat i olycka' för en västgöte och under sista riksdag nedkommit med det unga Sverige, så är man här, såsom i andra civiliserade länder, hvarest den sedliga fördragsamheten är något större än den politiska, naturligtvis betänkt på en offentlig belöning åt fadern. I den gamla ohyfsade tiden hade en sådan äfventyrat landsflykt, ständigt fängelse eller annat urbota straff, men i liberalismens tidehvarf har han, ju större mesalliansen är, ju större upphöjelse att påräkna.

— — — — — — — — — — — — — —

Då ryttmästare Muñoz blifvit hertig af Rianzares*, så bör det unga Sveriges fader icke blifva något mindre. Han säges väl redan vara höfding af Laske, och denna titel är i vår tanka bättre än hertig, emedan den förre betyder hufvudman och den senare endast ledare (duco). Men den förre hörer till det gamla Sverige och passar således icke till utmärkelse för det nyas upphofsman. Denne förnekar ock sin inhemska titel och begagnar en annan, hvilken lika litet är svensk som hans lagstiftning. Västgötarne, hvilka äro liksom litet afundsjuka på östgötarne för deras Birger jarl — — — vilja icke gifva sig till freds, med mindre deras landsman erhåller ett lika betydelsefullt namn eller förbättring på karaktären till hertig af Laske. — — — — —

Om vasaädlingen räddade och reformerade riket, så har Laskehöfdingen födt det på nytt och sträfvar alla dagar att bringa dess inre förhållanden till samma enhet, jämlikhet och treflighet som utmärka de kala västgötaslätterna i gemen och Svältorna i synnerhet. Redan har han genomdrifvit lika arfsrätt för alla stånd och för bägge könen. Att upphäfva alla andra ståndsskillnader

* Drottning Maria Kristinas älskare, med hvem hon 1833 ingått hemligt äktenskap, hvilket i oktober 1844 erhöll offentligt bekräftelse, därvid Muñoz upphöjdes till hertig af Rianzares.

Men nu först bröt stormen riktigt lös. Hade man förut haft någon försyn, då det gällde att bygga på en tydligen olofligt åtkommen skrifvelse, så fanns efter Richerts »eget erkännande» icke längre någon dämpare på utfallen. Crusenstolpe lät i »Dagen» (11 dec.) trycka följande »ursäkt»:

»Den riktning, diskussionen tagit om en frejdad lagstiftares utan kommentarier offentliggjorda bref om endast allmänna förhållanden, har, tro mig, icke varit angenäm för den, som ansåg ingen förödmjukelse ligga uti att bilda ett klöfverblad med Thorild och Höijer, vid hvilkas sida herr Richert med beräkning fått sin plats, hvilket kan inhämtas af 'innehållet' i Dagens annonsafdelning.»

Ursäkten var, som man finner, ställd på skrufvar, och särskildt misslyckad är jämförelsen med de länge sedan aflidna tänkarne Höijers och Thorilds korrespondens. Här gällde det bland annat ett tre år gammalt bref, som icke kunde vara tryckt i annan afsikt än att försöka kompromettera brefskrifvaren.

Skarpast drog Hellbergs »Morgonen», Biets efterträdare, i fejd mot Richert, så i egna som »insända» uppsatser. I numret för den 16 december ville tidningen rent af göra honom till edsbrytare och uppställde en jämförelse mellan hans trohetsed, att »med lif och blod försvara riksens ständers rättigheter» och att upptäcka, om något vore å färde »till ändring eller upphäfvande af rikets fundamentallager», samt det förfärliga brefvet.

»Är det en gammal domare» — frågades det — »hvilken så många gånger erinrat vittnen och andra om edens vikt och värde, som nu visar hvad afseende han själf fäster därvid?»

Egendomligt nog hade Richert året förut besvarat detta angrepp, då han, med anledning af Kylbergs betänkligheter rörande »trohetseden» till konung och ständer, skrifvit (28 mars 1844):

»Om eden gäller antingen allt eller intet. Man kan, synes mig, med godt samvete besvärja ständernas fri- och rättigheter.

De måste bedömas efter grundlagen — så den ena och så den andra dagen. Ändras lagen, så ändras ock rättigheterna. Man kan gärna arbeta på en i behörig form skeende grundlagsförändring, ty det är blott att arbeta på vett och förstånd hos de lagstiftande, det vill säga hos ständerna själfva. En annan sak är att söka genomdrifva en förändring med våld. Därtill fordras något rymligare samvete.»

»Morgonens» nummer för den 23 december var nästan uteslutande ägnadt åt Richert. Först lästes en skämtsam artikel på 5½ spalter(!) om »Hertigen af Laske», ur hvilken såsom prof på tonen må anföras:

»Sedan Svea på sina gamla dagar har, såsom man för höfliga öron uttrycker sig, 'råkat i olycka' för en västgöte och under sista riksdag nedkommit med det unga Sverige, så är man här, såsom i andra civiliserade länder, hvarest den sedliga fördragsamheten är något större än den politiska, naturligtvis betänkt på en offentlig belöning åt fadern. I den gamla ohyfsade tiden hade en sådan äfventyrat landsflykt, ständigt fängelse eller annat urbota straff, men i liberalismens tidehvarf har han, ju större mesalliansen är, ju större upphöjelse att påräkna.

— — — — — — — — — — — — — —

Då ryttmästare Muñoz blifvit hertig af Rianzares*, så bör det unga Sveriges fader icke blifva något mindre. Han säges väl redan vara höfding af Laske, och denna titel är i vår tanka bättre än hertig, emedan den förre betyder hufvudman och den senare endast ledare (duco). Men den förre hörer till det gamla Sverige och passar således icke till utmärkelse för det nyas upphofsman. Denne förnekar ock sin inhemska titel och begagnar en annan, hvilken lika litet är svensk som hans lagstiftning. Västgötarne, hvilka äro liksom litet afundsjuka på östgötarne för deras Birger jarl — — — vilja icke gifva sig till freds, med mindre deras landsman erhåller ett lika betydelsefullt namn eller förbättring på karaktären till hertig af Laske. — — — — —

Om vasaädlingen räddade och reformerade riket, så har Laskehöfdingen födt det på nytt och sträfvar alla dagar att bringa dess inre förhållanden till samma enhet, jämlikhet och trefllighet som utmärka de kala västgötaslätterna i gemen och Svältorna i synnerhet. Redan har han genomdrifvit lika arfsrätt för alla stånd och för bägge könen. Att upphäfva alla andra ståndsskillnader

* Drottning Maria Kristinas älskare, med hvem hon 1833 ingått hemligt äktenskap, hvilket i oktober 1844 erhöll offentligt bekräftelse, därvid Muñoz upphöjdes till hertig af Rianzares.

hos allmänheten om ståndsrepresentationen, till dess att hon icke visste, hvarifrån hon fått den, och förklarade, att Richerts utväg att bereda en opinion vore oädel till sin grund och fördärflig till sina följder.

»Vi vilja ej längre uppehålla oss vid ett ämne, vid hvars framställning vi kanske röjt nog mycket af den smärta och harm, som intagit oss; smärta, ty vi hafva missräknat oss på herr Richerts karaktär, harm, ty vi finna, att herr Richert föraktar den allmänhet, som så högt uppburit honom.»

Bland uttalanden i motsatt riktning märkes särskildt en artikel i Stockholms Dagblad (29 dec.), som eljes den tiden sällan deltog i den offentliga debatten.

Den anmälde med skärpa hela Portefeuillen och yttrade:

»Näst efter det Höijerska lustspelet kommer ett anfall mot expeditionssekreteraren Richert, som blifvit ett mål för de konservativas hat och smutskastning. Någonting hätskare har man knappt sett prof på i senare tider. Utgifvaren har aftryckt bref, som han förmodligen hittat i en lönnlåda, och söker, med dessa dokumenter i handen, efter hjärtat och äran hos sin motståndare. Det är i synnerhet ett uttryck, som anses af det aristokratiska partiet såsom ett crimen læsæ humanitatis. Man ropar på machiavellism och jesuitism och allt hvad den politiska fanatismen kan ögonblickligen ingifva. — — — Detta yttrande (»delenda est Carthago») har nu satt det svartklädda folket och de högmögende herrarne i en stor jäsning och sinnesoro. — — —

Det är det stackars Kartago, som satt herrarne i en sådan bäfvan. Cato är inte deras hjälte. Den gamle republikanen skrämmer dem ännu i grafven, och bara herr Richert nämnde hans namn, så var det som en basunstöt till yttersta domen. Men gubben var ändå en ganska god aristokrat, och hela hans samtid ansåg hans nit och ifver såsom ett uttryck af den varmaste patriotism. — — — Är det en jesuitism att bittida och sent upprepa, att människan bör vara god och dygdig? Eller att hvar och en bör älska sitt fädernesland och ära och frukta Gud öfver allting? Är det icke på samma sätt med den borgerliga friheten? Om man åtminstone kämpat med en fördomsfull aristokrat, om man i tal och skrift utvecklat den politiska frihetens sanna begrepp, om man hvarje stund är redobogen att sammandrabba med sina privilegierade motståndare, om den allmänna opinionen redan

svänger sin mäktiga glafven öfver ståndsfördomarna och bördsanspråken, skall man icke då få beteckna hela den gamla samhällssurdegen med ett enda namn och väcka den slumrande besinningen till känsla af sin plikt med det betydelsefulla utropet 'bort med ståndsrepresentationen?' Har någon stor idé haft framgång här i världen utan ett ideligt inskärpande af dess sanning och kraft hos alla, som man velat uppväcka till handling, verksamhet och uppoffring för dess försvar?»

Under de följande åren finner man den konservativa pressen »i tid och otid» stöta och blöta de stackars nio raderna ur Trufvebrefvet såsom ett liberalismens majestätsbrott och en försyndelse mot den allmänna opinionen, liksom om man icke äfven från konservativt håll sökt »i tid och otid» påverka den allmänna opinionen efter sin mening och med upprepanden af sina slagord.

Ännu under 1865 års decemberdagar hördes å riddarhuset en återklang af tidningsangreppen 20 år tidigare:

»Det kungliga förslaget» — utropade dess eldige motståndare, den varmhjärtade Curry Treffenberg — »har ingen rätt att börda sina anor från 1809. Dessa äro af yngre datum. Jag känner dess stamfar; ty han är landsman med mig, han är västgöte och erhöll i dopet namnet 'Delenda Carthago'.»

En sak torde böra medgifvas, hvilken åsikt man än har om ordalagen i Trufvebrefvet: det måtte ha varit svårt att finna någon akilleshäl i Johan Gabriel Richerts enskilda och offentliga vandel, när man under väl två årtionden icke hade mer än detta enda bref att slå mynt af.

•

Det fick sålunda ock göra tjänst i det våldsamma angrepp, som 1846 riktades mot Richert af en bland hans forna vänner, den ofvannämnde S. L. Theorell.

De hade gjort bekantskap vid Richerts ankomst till Stockholm 1815 och hade plägat förtroligt umgänge under åtta års tid, då Theorell »suttit vid Richerts fötter» och inhämtat lärdom. Theorell var ju ock den tiden en utpräglad liberal såsom utgifvare — jämte sin broder —

af Stockholmskuriren; han stod Anckarsvärd bi i hans politiska processer, hade medverkat vid det Rutbergska representationsförslaget och var en af ifrarne för reformpetitionerna i 1830-talets början.

Sedan hade han emellertid, såsom nämndt, ändrat åskådning, dragits alltmera åt höger och så småningom blifvit en utpräglad motståndare till de liberala reformerna så i grundlagar som allmän lag.

Om hans angrepp på Anckarsvärd, hans inkallande i lagberedningen och utträde därur är ofvan taladt.

Nu begagnade han sitt otium till att utgifva tvenne häften »Betraktelser och handlingar hörande till reformen i nationalrepresentationen och allmänna lagen», i hvilka han företrädesvis angrep två män, hvilka räknades bland den dåtida liberalismens främsta, Erik Gustaf Geijer (som samtidigt var utsatt för Fryxells angrepp) och Johan Gabriel Richert. I företalet förklarade han, att han måste vända sig mot personerna, emedan folkopinionen aldrig dömer litterära eller politiska ämnen annorlunda än i förlitande på vissa personers auktoritet.

På auktoriteten af två sådana ryktbarheter hvilade för närvarande det svenska folkets politiska opinion, sådan den för dagen uttalat sig i de dagblad, som mest lästes och förde högsta tonen.

Geijers rykte, väl eller illa grundadt, hade uppvuxit i vanlig och naturlig väg; dess halt berodde på den litterära publikens bildning och omdömesförmåga, som på hans tid varit att i hans land tillgå. Men Richert hade vunnit sitt litterära rykte på helt annat och alldeles eget sätt, nämligen utan att hans förtjänst blifvit af sakkunniga vitsordad. Lagförslaget tillhörde ej den populära litteraturen. Det oaktadt hade ett allmänt omdöme bildat sig, som tillerkänt detta arbete ett oskattbart värde och dess författare eller hufvudmannen bland dess författare den högsta förtjänst, som någon af tidens män inlagt. — — — Icke från de sakkunniga men väl emot dem vore det, som opinionen höjt sig till lagförslagets fördel. — — — —

Politisk bearbetning vore dess upprinnelse, politisk folkopinion hade promoverat sin gunstling till en litterär, en vetenskaplig förtjänst, icke därför att han vore af andra mästare eller kännare pröfvad (examinerad) och gillad, men emedan han för öfrigt vore så väl känd, så utmärkt af så väl kända tänkesätt, så frisinnad, så gynnad och förordad af de frisinnade, som hade opinionens ynnest i sin hand, och därjämte utrustad med en så stor stilistisk förmåga, uppenbarad i vissa smärre ströskrifter af populärt, merendels polemiskt innehåll, i öfverlägsen och stukande ton, att han på detta sätt fulleligen förtjänt den utmärkelsen att hälsas för den mest lagfarne och skarpsinnige författare af lagförslag, som för svenska folket ännu blifvit bekant, och hans förslag således för det fullkomligaste, som vore att önska eller förvänta.

Därtill kommo nu fördomarna emot lagförslagen från alla dem, som bäfvade för all förändring och allt framåtskridande, hvilket blott hos motpartiet bekräftade öfvertygelsen om dess förträfflighet.

Så hade, enligt Theorells åsikt, tillkommit »denna nästan exempellösa auktoritet i lagfarenhet, i lagstiftning, i politik, denna allt underkufvande reputation, hvarmed herr Richert gäller framför någon annan svensk man som helst i närvarande stund».

Denna auktoritet ville nu Theorell nedbryta. Efter att först hafva sökt reducera värdet af Geijers tre bekanta föreläsningar öfvergick han till hvad han kallade »momenter af lagberedningens historia».

Till en början sysselsatte sig Theorell nog vidlyftigt med sina och Richerts enskilda mellanhafvanden, betonade därefter sin uppfattning af att lagberedningen bort rubba själfva lagförslagets plan och hufvudgrunder, öfvergick sedan till klagan öfver att han uteslutits ur nya lagberedningen och kom så till slut till hvad som nog utgjort »pudelns kärna»: angreppet på Richerts person, därvid återigen Trufvebrefvet och afsägelsen af justitieombudsmannaskapet med dess förmenta dubbelhet uppstufvades och serverades i ny form, på samma gång han sade

sig vilja taga afstånd från »de smädelser och oförrätter, hvarmed en viss fraktion af den periodiska litteraturen på den senaste tiden börjat hemsöka den frejdade mannen».

Han lämnade härvid följande karakteristik »en laid» af Richert, ryckande dennes svagheter i förgrunden och ställande hans förtjänster — af hvilka dessa svagheter utgjorde afvigsidan — i skuggan.

»Herr Richerts inblandning i politiken (detta lärer han icke vägra att själf vitsorda) är ett verk af händelserna allena och har icke härflutit från böjelse eller fallenhet. Hans lynne är stolt men i grunden passivt och utan ärelystnad (eller föga därmed behäftadt). Till folkledare är han ingalunda skapad (ehuru begåfvad med de flesta därtill nödiga egenskaper), och han har blifvit radikal och ståndsfiende endast därigenom, att de motsatta lärorna i sin öfverdrift väckt hans ovilja. Det var en tid, då man sannolikt ganska lätt skulle öfvertygat honom, att ståndsrepresentationens fel i Sverige ligga endast uti ståndens afsöndrande från hvartannat uti särskilda kamrar men att ståndsindelningen, såsom grundmuren för representationen, är alldeles ändamålsenlig; och hade han då endast kommit på denna tanka, utan tvifvel skulle han fattat den och något rop efter allmänna val aldrig från honom blifvit hördt.

Men hans tankekraft var, såsom det vill synas, aldrig nog lugn och tålig för att på egen hand genomforska förhållanden af den beskaffenhet, som här komma i fråga och som icke af sig självfva lågo så till sägandes upplagda eller kunde genom läsning inhämtas. Ty en skapande eller egentligen självfverksam förmåga synes icke i något fall tillkomma honom. Herr R. äger en ovanlig mängd af kunskaper; och hans fintlighet, hans minne och lätthet att föredraga sina tankar och sitt vetande äro sådana, att man i umgänge och muntlig diskussion väl knappast någonsin funnit honom svarslös. Det är dessa egenskaper, som också afspegla sig i hans skrifart. Äfven där öfverröstar han sin motståndare och vinner alla de läsare, som utan synnerlig besinning låta sig vinnas och hvilka alltid utgöra det stora flertalet. För de öfriga åter uppenbarar sig saknaden af en egenskap bland de många. Hvad den kvicka stilen och det mångfaldiga vetandet ej kunna åstadkomma söker man förgäfves; och granskaren måste snart med undran erkänna, att en så skimrande talang icke ligger på djupet i reflexionen.»

Därmed har alltså Richert fått sin orlofssedel af Theorell. Finge man tro denna, skulle Richert ju nära nog

varit hvad Bismarck senare kallade »ein verkanntes Unvermögen».

Theorell var för öfrigt, möjligen för att afvärja beskyllningen att hafva handlat af hämnd, angelägen att fastslå, att han »haft mycken förbindelse till Richert» och i enskild väg aldrig haft någon anledning till missnöje med honom. »Hvad som satte förf. i denna förbindelse, var Richerts lärorika umgänge, hvaraf förf. var i stort behof, i anseende till sina kunskapers underlägsenhet. Sådana förbindelser afbördas icke; men de kunna blifva overksamma genom kollision med andra plikter.»

Richert, som vid bokens utkommande vistades i sitt hem i Västergötland, lät Aftonbladet (19 aug.) införa följande genmäle på Theorells skrift:

»En af mina vänner har tillsändt mig en nyligen utkommen bok 'rörande reformen i nationalrepresentationen och allmänna lagen', skrifven af min f. d. vän, herr kammarrådet Theorell. Han har om jämlikhet, människorätt, franska revolutionen och hvarjehanda annat talat stora och märkliga ord, efter sina historisk-filosofiska åsikter; han har strängt granskat professor Geijers tre bekanta föreläsningar, men behandlat föreläsaren med en viss miskundsamhet; han har tecknat lagberedningens öden, afkunnat förkastelsedomen öfver lagkommittéens förslag och framför allt räknat för en samvetsplikt att, innan han lägges i grafven, såvidt det står i hans makt, afkläda mig en reputation, den jag skall hafva otillbörligen åtkommit, genom bevågenheten hos ett parti, genom 'politisk bearbetning', och därigenom att 'folkopinionen velat promovera sin gunstling till en litterär, en vetenskaplig förtjänst'.

Jag har genomläst denna bok utan att, för min egen personlighet, känna ett ögonblicks harm eller smärta. Lifvet har för mig ett högre värde än det, som blåses ut genom ryktets trumpeter. Jag har aldrig eftersträfvat annan reputation än att anses för en ärlig svensk man: den tror jag mig hafva vunnit, och den vet jag mig hafva förtjänt. Har jag fått någon annan, så har jag hvarken tiggt eller trugat mig till den för att kunna pråla med falska fjädrar. Herr Theorell, som haft den rättvisan att förklara mitt lynne vara 'stolt, i grunden passivt och utan ärelystnad', känner mig tillräckligt för att veta, huru oförmögen jag alltid varit att förödmjuka mig för något parti eller bearbeta eller låta bearbeta någon folkopinion, huru litet det i allmänhet hör till min natur att fika efter gunst eller loford, och huru mycket jag ifrån min ungdom föraktat allt slags flärd och fåfänga,

allt som skimrat på ytan, om det ock klädt ut sig i högtidsskruden af den djupaste visdom, den tankedigraste grundlighet. Ingenting är sannfärdigare, än att min 'förtjänst' i litterärt hänseende ej 'blifvit af sakkännare' vitsordad, att jag icke är 'af mästare pröfvad (examinerad) och gillad'. Jag har icke ett enda diplom, vare sig af pergament, siden eller papper, att framvisa. Min, af herr Theorell så mycket omtalade, förhatliga ryktbarhet grundar sig, som han påstår, nästan endast på det så kallade lagarbetet, d. v. s. den del jag kan äga i lagkommittéens förslag till allmän civil- och kriminallag för mitt fädernesland; och när detta ringa arbete, efter herr Theorells utsago, lärer af sakkunniga domare, mästerskapets målsmän, förklaras för 'odugligt', så står naturligtvis min reputation på ganska klena fötter; hvilket skulle bevisas. Jag kan ej få fram ett ord mot en sådan bevisning. Om något därvid kunde anmärkas, vore det till äfventyrs, att de, som fördöma lagförslaget, ännu icke, mig veterligen, visat sin behörighet därtill genom några egna, i offentligheten framlagda storverk. Och vare detta nog sagdt om reputationerna.

I afseende på de faktiska uppgifterna i den Theorellska boken har jag en och annan upplysning att meddela, såsom

1:o) att herr Theorell missminner sig, om ej något värre, då han berättar, att oss emellan blifvit öfverenskommet, det han skolat anmäla mig till inträde i lagberedningen 1841.

Theorell frågade mig, vid ett besök i Skara, om jag af ovilja mot honom funne mig hindrad att ingå i beredningen, sedan han blifvit ditkallad; och därpå svarade jag nej, med förklarande att han kunde säga det för hvem som helst, men hvarken åt Theorell, eller åt någon annan, har jag gifvit det ringaste uppdrag om mitt anmälande. Jag har alltid ansett lagverket för ett arbete, hvilket ingen, som samvetsgrant rannsakade sig själf, kunde känna sig vuxen. Jag har, då jag blifvit kallad, gått till detta arbete med fruktan och bäfvan; och jag har aldrig haft den förmätenheten att, hemligen eller uppenbarligen, söka en sådan kallelse;

2:o) att jag hvarken i den förra eller i den nuvarande lagberedningen af förkärlek för lagförslaget lagt mig emot ändringar däri, eller 'bemödat' mig att 'undertrycka' de mer eller mindre 'vitala anmärkningar, som förekommit'.

Jag kan i denna del tryggt vädja till båda beredningarnas ledamöter. Ingen af dem, knappast herr Theorell själf, skall kunna neka, att de flesta och största förändringar, som kommit i fråga, varit af mig föreslagna och att lagkommittéens förslag oftast blifvit försvaradt, just emot mig, af andra ledamöter i beredningen. Lika oväldigt som jag framställt mina egna anmärkningar, då jag, vid närmare granskning af förslaget, funnit skäl till sådana, lika oväldigt har jag betraktat och behandlat andras. Också tordc

mången ännu minnas, att det var jag, som ifrigast påyrkade, att lagberedningens första arbete, åtföljdt af de Theorellska vitala anmärkningarna, skulle ingå till Kungl. Maj:t, när fråga väcktes, huruvida det var nödigt eller lämpligt, att mer än det sista förslaget aflämnades.

3:o) att det exemplar af förra lagberedningens lagtext, som jag, utan egen begäran, styckevis erhöll i april och maj månader 1844, alldeles icke tjänar till upplysning därom, att beredningens granskning af straffbalken var, såsom herr Theorell säger, slutad den 6 april, utan tvärtom innefattar fullt bevis därom, att den efteråt fortsattes, emedan det exemplar, som, enligt hvad man uppgaf, skulle biläggas protokollet för den 21 juni, men hvilket icke fullständigt kom till de nya ledamöternas kännedom förrän den 18 augusti, är i ganska många och betydliga delar af helt annan lydelse än det förutnämnda, mig enskildt meddelade exemplaret. Detta förhållande är jag beredd att styrka med båda exemplaren, dem jag ännu innehar.

4:o) att jag aldrig gjort herr Theorells entledigande från lagberedningen till villkor för mitt bibehållande, eller 'genom något yttrande gifvit honom' eller andra 'anledning att tro' sådant.

Jag har bestämdt förklarat, på de ställen där ett yttrande af mig i detta ämne kunnat komma i fråga, att det var mig fullkomligen likgiltigt, hvem som bibehölls eller intogs i beredningen — under förutsättning naturligtvis, att icke annat än skickligt folk kunde väljas — men att, om jag skulle stanna kvar, jag önskade, att professorerna Schlyter och Bergfalk äfven gjorde det. Härom skulle säkert dåvarande justitieministern icke vägra att afgifva intyg, om han lefde; och många ännu lefvande kunna vitsorda hvad jag sagt.

5:o) att min resa till Stockholm i april 1844 icke föranleddes af något bref, hvarigenom jag kallades att 'för tillfället blifva enskild rådgifvare'.

Jag har aldrig lämnat herr Theorell del af anledningen till min resa och tror, att icke heller någon annan gjort det, med kännedom om rätta förhållandet. Att tala sanning är, för att nyttja herr Theorells ord, 'ett klokhetsbud i all strid af denna beskaffenhet'. När man ej känner sanningen, borde nästa klokhetsbudet vara — att tiga.

6:o) att jag aldrig skrifvit något handbref, öfver hvars innehåll jag funnit mig pliktig att afgifva förklaring inför någon annan än den, som emottagit brefvet, om ock ett eller flera af mina bref fallit i andras händer och blifvit offentliggjorda.

Af herr Theorell hade jag i sanning väntat mera vett, än att äfven han skulle fara åstad med detta ömkliga och löjliga sladder om 'inpräglande', om 'delenda est Carthago' och mera,

dylikt, hvarmed man en tid bortåt i åtskilliga kretsar lupit omkring som hönan med en viss materia, efter hvad ordspråket säger. Man har skränat däröfver, att ett sådant bref kunnat förtroligen skrifvas, men icke däröfver, att det kunnat, till störande af det enskilda förtroendet, olofligen tryckas. Man skäms ej för att ställa den, som skrifvit brefvet, till rätta inför allmänheten; men man är så gripen af tacksamhet för den lyckliga upptäckten, att man ej näns säga ett ondt ord åt den, som obehörigen lagt sig till brefvet. Så står det till med rättsbegrepp och hederskänsla på vissa håll! Herr Theorell har behagat förestafva den förklaring jag i detta svåra våndamål hade bort afgifva, att nämligen 'de i brådska och ovarsamhet nedskrifna orden voro förhastade och icke uttryckte någon på allvar yttrad mening'. Det är roligt nog att se, huru han, likasom det andra löparegillet, i förtjusningen öfver att få beskylla mig för den lågheten att ej vilja låta skäl höras eller pröfvas, glömt att läsa brefvet till slut. De sista orden däri lyda ju, om jag ej missminner mig, så här: 'Jag framkastar blott hvad som faller mig in. Gärna hör jag andras meningar; ty mitt valspråk är: pröfver allting och behåller det godt är.' Frågas nu enfaldeligen: är det på detta sätt man gör sig skyldig till 'jesuitism' (hvarom Post- och Inrikestidningen haft så vackra saker att förtälja) eller till förrädiska stämplingar mot en fri diskussion, mot en på skäl och förnuft grundad pröfning? — Än en gång: jag hade trott, att Theorell visste bättre och tänkte ädlare.

7:o) att jag, då jag från Skara afsände den skrift, hvari jag 1823 afsade mig justitieombudsmansämbetet, ägde full och säker kännedom därom, att den hos riksstånden förut väckta fråga om ogillande af den kallelse att emottaga ämbetet, som ständernas fullmäktige i banken och riksgäldskontoret till mig utfärdat, redan hade fallit, hufvudsakligast genom dåvarande landtmarskalkens vägran af proposition i ämnet.

Detta kan jag när som helst bevisa med en mängd bref, dem jag ännu förvarar från nämnda tid. Herr Theorell hade kunnat bespara sig allt yttrande öfver de inre motiverna till min afsägelse, emedan de ligga utom hans forskningsområde. Hade det verkligen intresserat honom att lära känna dem, så hade det lättaste tillfälle därtill stått honom öppet på den vänskapliga vägen. I ett förut tryckt handbref till min numera aflidne vän Kindelius hade jag till någon del afslöjat dessa motiver; och af ett annat, som jag vid samma tid skref till grefve Schwerin (hvilket jag äfven är färdig att låta trycka, om så äskas), skall det visa sig, att jag om det ifrågavarande ämbetet då tänkte alldeles lika med hvad som därom säges i förordet till grefve Anckarsvärds och

mitt representationsförslag af 1830. Om jag i denna tanke haft rätt eller orätt, hör ej hit att undersöka; men att jag handlat efter min egen självständiga öfvertygelse, därpå tror jag knappt att herr Theorell skall inom sig kunna tvifla. Han vet ganska väl, att jag aldrig tagit 'partireglor' till rättesnöre för mina gärningar eller nedlåtit mig att handla något 'parti till behag'.

Efter dessa få rader säger jag min forne vän Theorell ett ärligt och försonligt farväl. Jag trodde icke, under de åtta år (1815—23) vi nästan dagligen lefde tillsamman på den förtroligaste fot, att vi slutligen skulle skiljas åt på detta sätt. Theorells bestämda förklarande, att jag 'aldrig i enskild väg gifvit anledning till något missnöje', är mig en hugnad, i afseende på mina långvariga personliga förhållanden till honom. Öfver mitt offentliga lif afbidar jag med undergifvenhet och lugn en högre dom, än hans eller deras, som under hans 'vi' kunna inneslutas. Trufve den 12 augusti 1846.

J. G. Richert.»

År 1847 utkom andra häftet af Theorells bok, i hvilken han först polemiserade mot Aftonbladet, som med skärpa nagelfarit hans första häfte, samt ingick i ett allmänt bedömande af den publicistiska och politiska ställningen. Efter att därefter hafva fortsatt striden mot Geijer om representationsreformen och häfdat klassvalsprincipen gentemot personlighetsprincipen öfvergick han till momenterna af lagberedningens historia och upptog till bemötande Richerts genmäle, därvid han upprepade sitt påstående, att Richerts inflytande på landets lagstiftning vore för stort, innan han dokumenterat sin behörighet därtill genom från sakkunnige erhållna vitsord. I en till det yttre lugn ton gaf Theorell här luft åt mycken lagrad bitterhet.

De båda häftena hade åtföljts af flera Theorells yttranden i lagberedningen.

Theorells angrepp var, som man af dessa antydningar torde finna, mindre en saklig kritik af Richerts arbete än en partigensaga mot hans auktoritet. Då Theorell förklarar, att »den gamla vänskapen» mellan honom och Richert försvann, när hans tro på att Richert ej

skulle taga partireglor till stöd för sina gärningar upphörde, så erinrar detta bra starkt om grandet och bjälken. Partiman var Richert icke.

Säkert är, att Theorells skrifter af det konservativa partiet betraktades såsom viktiga stödjepunkter för de fortsatta angreppen på Richert och hans reformförslag. Och »tonen» i vissa kretsar blef nu Richert ganska afvog. Betecknande är hvad P. Wieselgren yttrar i »Sveriges sköna litteratur» (V:168) mot slutet af 1840-talet, att han dagligen hörde unga grefvar och baroner, som tagit eller icke tagit hofrättsexamen, försäkra, att om detta lagförslag antoges, ginge Sverige under eller förvandlades till ett Botany Bay, beskrifva den rätta spötiden såsom om då icke ens guld skulle stulits, om det än legat på ägarens fäladslott och att, då några år förut de fängelser, däri hundratals inpackades i samma rum, klandrades såsom brottets växelundervisningsskolor, så blef nu snart sagdt intet så klandradt som cellerna.

En punkt i Theorells angrepp tarfvar närmare belysning.

Theorell hade förklarat, att Richerts värde som lagstiftare icke af någon mästare eller kännare pröfvats och gillats och att de sakkunniges dom gått emot honom.

Att hans lagförslag kritiserats och i enskildheter motsagts af auktoriteter, må vara sant.

Men huru dömde Sveriges yppersta lagkännare om honom och hans verk?

De yppersta samtida inom den »lärda» svenska juridiken torde varit Holmbergson, Schlyter och Bergfalk, de förra i många punkter hans motståndare, den senare hans anhängare.

Bergfalks beundran och tillgifvenhet för Richert är känd.

Holmbergson uttryckte — enligt Per Wieselgren — sin opinion om det nya lagförslagets hufvudman genom att varmt önska hans utnämning till justitiestatsminister 1840 och flerfaldiga gånger till juris professor i Lund vid sin sida.

Och Schlyter — den föga milde — uttalade sig ett par år efter Theorells stridsskrifter, då han utträdt ur lagberedningen, på sina föreläsningar i Lund (maj 1849) om lagförslaget och dess främste man i tydlig protest mot Theorell och hans eftersägare, särskildt bemötande hans kritik af »latitudsystemet».

Efter att hafva betonat, att den del han själf möjligen haft i lagförslagens förbättrande vore så obetydlig, i jämförelse med det, som nedlagts på deras utarbetande, att han trodde sig kunna bedöma lagförslagens värde lika opartiskt, som om han med dem icke tagit någon befattning, och mera opartiskt än de, hvilkas omdöme vore förvilladt af politiskt partisinne, framhöll han, att det vore naturligt, att meningarna skulle vara delade. Få både bland motifrare och beundrare torde ordentligen genomläst förslaget, än färre studerat det och tillika haft insikter att kunna fälla ett någorlunda moget omdöme. Det kunde ej vänta mycken bevågenhet hos äldre jurister, för hvilka det alltid måste falla sig olägligt att studera sig in i en ny lagbok, under det att nya idéer mest måste slå an på ungdomen och ett nytt lagverk sålunda snarast kunde räkna på vänner och förespråkare inom den yngre generationen. »Detta förhållande är så mycket mera naturligt i afseende på de ifrågavarande lagförslagen som de yngre jurister, hvilka efter skilsmässan från universitetet sökt att förkofra sig i teoretiska studier, på den tid då lagförslagen voro nya vanligen höllo sig till de vid dem fogade motiver, hvilka de därför hade att tacka för det mesta af hvad de i denna del visste.»

»För öfrigt, hvad som än må kunna med skäl påminnas mot särskilda stadganden i lagförslagen, vore det orättvist att bestrida den omsorg, hvarmed de särskilda ämnena blifvit behandlade, den mindre vanliga redaktionsförmåga, som i allmänhet röjer sig i dessa förslag, och man kan tillägga den förbindelse, hvari vår lagstiftning redan står till dem, enär mycket sådant, som tid efter annan blifvit antaget såsom lag, är hämtadt äfven ur förslaget till civil-

skulle taga partireglor till stöd för sina gärningar upphörde, så erinrar detta bra starkt om grandet och bjälken. Partiman var Richert icke.

Säkert är, att Theorells skrifter af det konservativa partiet betraktades såsom viktiga stödjepunkter för de fortsatta angreppen på Richert och hans reformförslag. Och »tonen» i vissa kretsar blef nu Richert ganska afvog. Betecknande är hvad P. Wieselgren yttrar i »Sveriges sköna litteratur» (V: 168) mot slutet af 1840-talet, att han dagligen hörde unga grefvar och baroner, som tagit eller icke tagit hofrättsexamen, försäkra, att om detta lagförslag antoges, ginge Sverige under eller förvandlades till ett Botany Bay, beskrifva den rätta spötiden såsom om då icke ens guld skulle stulits, om det än legat på ägarens fäladslott och att, då några år förut de fängelser, däri hundratals inpackades i samma rum, klandrades såsom brottets växelundervisningsskolor, så blef nu snart sagdt intet så klandradt som cellerna.

En punkt i Theorells angrepp tarfvar närmare belysning.

Theorell hade förklarat, att Richerts värde som lagstiftare icke af någon mästare eller kännare pröfvats och gillats och att de sakkunniges dom gått emot honom.

Att hans lagförslag kritiserats och i enskildheter motsagts af auktoriteter, må vara sant.

Men huru dömde Sveriges yppersta lagkännare om honom och hans verk?

De yppersta samtida inom den »lärda» svenska juridiken torde varit Holmbergson, Schlyter och Bergfalk, de förra i många punkter hans motståndare, den senare hans anhängare.

Bergfalks beundran och tillgifvenhet för Richert är känd.

Holmbergson uttryckte — enligt Per Wieselgren — sin opinion om det nya lagförslagets hufvudman genom att varmt önska hans utnämning till justitiestatsminister 1840 och flerfaldiga gånger till juris professor i Lund vid sin sida.

Och Schlyter — den föga milde — uttalade sig ett par år efter Theorells stridsskrifter, då han utträdt ur lagberedningen, på sina föreläsningar i Lund (maj 1849) om lagförslaget och dess främste man i tydlig protest mot Theorell och hans eftersägare, särskildt bemötande hans kritik af »latitudsystemet».

Efter att hafva betonat, att den del han själf möjligen haft i lagförslagens förbättrande vore så obetydlig, i jämförelse med det, som nedlagts på deras utarbetande, att han trodde sig kunna bedöma lagförslagens värde lika opartiskt, som om han med dem icke tagit någon befattning, och mera opartiskt än de, hvilkas omdöme vore förvilladt af politiskt partisinne, framhöll han, att det vore naturligt, att meningarna skulle vara delade. Få både bland motifrare och beundrare torde ordentligen genomläst förslaget, än färre studerat det och tillika haft insikter att kunna fälla ett någorlunda moget omdöme. Det kunde ej vänta mycken bevågenhet hos äldre jurister, för hvilka det alltid måste falla sig olägligt att studera sig in i en ny lagbok, under det att nya idéer mest måste slå an på ungdomen och ett nytt lagverk sålunda snarast kunde räkna på vänner och förespråkare inom den yngre generationen. »Detta förhållande är så mycket mera naturligt i afseende på de ifrågavarande lagförslagen som de yngre jurister, hvilka efter skilsmässan från universitetet sökt att förkofra sig i teoretiska studier, på den tid då lagförslagen voro nya vanligen höllo sig till de vid dem fogade motiver, hvilka de därför hade att tacka för det mesta af hvad de i denna del visste.»

»För öfrigt, hvad som än må kunna med skäl påminnas mot särskilda stadganden i lagförslagen, vore det orättvist att bestrida den omsorg, hvarmed de särskilda ämnena blifvit behandlade, den mindre vanliga redaktionsförmåga, som i allmänhet röjer sig i dessa förslag, och man kan tillägga den förbindelse, hvari vår lagstiftning redan står till dem, enär mycket sådant, som tid efter annan blifvit antaget såsom lag, är hämtadt äfven ur förslaget till civil-

Vid denna tid — slutet af 1845 — var Richert lifligt intresserad för utgången af det stora riksrättsmål, som väckts mot hans norske vän och medarbetare, statsrådet Vogt. Då denne frikändes, skref Richert följande bref, af särskild betydelse med hänsyn till hans uppfattning af Norges frisinnade författning och vikten af dess rätta och hänsynsfulla vårdande:

»Jag gläds med dem, som glädjas — och deras antal är stort, äfven i Sverige — öfver herr statsrådets befrielse i riksrättssaken. Troligen har herr statsrådets eget lugn ej varit af denna sak stördt ett ögonblick; ty herr statsrådet kunde vara öfvertygad, att om fosterlandet, genom sina målsmäns misstag, hade begått en orättvisa, den skulle af samma fosterland inom kort både erkännas och på ett lysande sätt godtgöras. Detta har äfven varit min öfvertygelse, och jag bekänner, att jag därför icke lidit hvad jag eljest skulle hafva lidit, när en så högt älskad väns väl och ve varit i fråga; men hvad som gjort mig ganska bekymrad för sakens utgång, det är den stora inflytelse ett olyckligt slut skolat utöfva ej blott på Norges framtid utan äfven på andra länders. Norge har nära nog samma roll att uppbära som Nordamerika börjat på världshistoriens skådebana, d. v. s. den demokratiska principens försök att arbeta sig fram till utbildande af människosläktets frihet och förädling, ej inom några få högre klasser allena, såsom hittills, utan inom hvarje klass, där mänskliga anlag och följaktligen mänskliga anspråk finnas. Går denna princip, den sanna personlighetens, under på någotdera stället, så har den fria bildningens sak fallit, kanske för sekler. Så tänker åtminstone jag; och därför skulle det smärtat mig djupt, om Norge nu hade på sitt goda namn och rykte satt en fläck, som i långliga tider ej kunnat utplånas. Jag hörde i andanom förut alla de jubelrop det skulle hafva framkallat i de aristokratiska lägren inom mitt eget kära fädernesland; och jag är säker, att de sträckt sig vida öfver dess gränser. Ännu skriker man blott öfver det norska bonderegementet i allmänhet, utan att framdraga några bestämda, fasaväckande illgärningar af detta regemente: hade man däremot fått någonting sådant att fara med som en ostracism, utöfvad mot en af Norges första ämbetsmän, en af landets största och ädlaste karaktärer, då farväl med allt vidare tal om den norska konstitutionens företräde för de flesta andra och med alla försök att från Norges framskridande i frihet och välstånd hämta skäl för nödiga reformer annorstädes.

Äfven med den största förkärlek för den norska konstitutionen kan man visserligen lika litet däri som i någonting annat

mänskligt se den rena fullkomligheten, men med den ringaste oväld måste man dock tillstå, att denna konstitution är för närvarande i Europa den bästa, den enda, som medgifver en verklig folkfrihet. Jag kan ej föreställa mig annat, än att hvarje klok och frisinnad norrman skulle ärligt kämpa för beståndet däraf, om någon väsentlig principförändring komme i fråga. Han glömde säkert icke, när det gällde allvar och icke blott prat, att man vet hvad man har men ej hvad man får — ett ordspråk, som mycket går i svang till försvar för vida sämre saker — och att man aldrig kan vara nog försiktig, då fråga är om inskränkning af en frihet, som man en gång lyckligen förvärfvat.

Af både tal och skrift har jag förnummit, att en stark spänning i denna stund råder inom Norge emellan hvad man kallar intelligensen och hvad man kallar bondförståndet. Detta är ingenting annat än samma spänning, som man ser öfverallt, emellan lärda och olärda, emellan den högre och den lägre bildningen, emellan den filosofiska spekulationen och det sunda förnuftet. Det är blott och bart en nyare form af striden mellan aristokrati och demokrati: den förra kallar sig nu bildningens aristokrati, men har, till sin olycka, samma anspråk på öfvervälde, på makt att kufva, som aristokratien hade under sina gamla former. Just häruti är det, som den har orätt, ty bildningen hvarken har eller kan någonsin, sedan tron på trollkarlar och präster försvunnit, få någon kraft att verka annorlunda än genom utbredandet af sitt vett, och det är således inom denna verkningskrets allena som den bör hålla sig och som den också ofelbart skall segra. Däremot förnekar den sig själf, i samma stund den vill göra sig gällande på annat sätt än därigenom, att den med klara skäl ger öfvervikt åt sina meningar och med lika klar oegennytta förtroende åt sina afsikter. Ingenting kan väl vara vettlösare än att högmodas öfver vett — hvaraf man ändå, med minsta självkännedom, alltid måste finna sig hafva mycket för litet, och likväl ser man ej sällan den s. k. intelligensen med förnämt förakt håna hvad den behagar ge namn af okunnighet, bondvett o. s. v. Detta är hvad som framför allt förargat mig och andra hos vårt högvördiga prästestånd och som redan gifvit ståndet sin dödsknäck. Måtte intelligensen på andra ställen bättre förstå sin sanna bestämmelse — den nämligen att icke stöta ifrån sig hvad som ligger under, utan redligt bemöda sig att lyfta det mer och mer till sin egen höjd.

Förlåt, att jag kommit så långt in på denna afväg. Jag har ej kunnat tillbakahålla min misslynthet öfver åtskilliga norska skrifter, hvari den s. k. intelligensen på ett bedröfligt sätt ondgöres öfver sina vedersakare. Den kan trösta sig, om den har rätten på sin sida; ty då har den ingenting att frukta i längden,

Vid denna tid — slutet af 1845 — var Richert lifligt intresserad för utgången af det stora riksrättsmål, som väckts mot hans norske vän och medarbetare, statsrådet Vogt. Då denne frikändes, skref Richert följande bref, af särskild betydelse med hänsyn till hans uppfattning af Norges frisinnade författning och vikten af dess rätta och hänsynsfulla vårdande:

»Jag gläds med dem, som glädjas — och deras antal är stort, äfven i Sverige — öfver herr statsrådets befrielse i riksrättssaken. Troligen har herr statsrådets' eget lugn ej varit af denna sak stördt ett ögonblick; ty herr statsrådet kunde vara öfvertygad, att om fosterlandet, genom sina målsmäns misstag, hade begått en orättvisa, den skulle af samma fosterland inom kort både erkännas och på ett lysande sätt godtgöras. Detta har äfven varit min öfvertygelse, och jag bekänner, att jag därför icke lidit hvad jag eljest skulle hafva lidit, när en så högt älskad väns väl och ve varit i fråga; men hvad som gjort mig ganska bekymrad för sakens utgång, det är den stora inflytelse ett olyckligt slut skolat utöfva ej blott på Norges framtid utan äfven på andra länders.

Norge har nära nog samma roll att uppbära som Nordamerika börjat på världshistoriens skådebana, d. v. s. den demokratiska principens försök att arbeta sig fram till utbildande af människosläktets frihet och förädling, ej inom några få högre klasser allena, såsom hittills, utan inom hvarje klass, där mänskliga anlag och följaktligen mänskliga anspråk finnas. Går denna princip, den sanna personlighetens, under på någotdera stället, så har den fria bildningens sak fallit, kanske för sekler. Så tänker åtminstone jag; och därför skulle det smärtat mig djupt, om Norge nu hade på sitt goda namn och rykte satt en fläck, som i långliga tider ej kunnat utplånas. Jag hörde i andanom förut alla de jubelrop det skulle hafva framkallat i de aristokratiska lägren inom mitt eget kära fädernesland; och jag är säker, att de sträckt sig vida öfver dess gränser. Ännu skriker man blott öfver det norska bonderegementet i allmänhet, utan att framdraga några bestämda, fasaväckande illgärningar af detta regemente: hade man däremot fått någonting sådant att fara med som en ostracism, utöfvad mot en af Norges första ämbetsmän, en af landets största och ädlaste karaktärer, då farväl med allt vidare tal om den norska konstitutionens företräde för de flesta andra och med alla försök att från Norges framskridande i frihet och välstånd hämta skäl för nödiga reformer annorstädes.

Äfven med den största förkärlek för den norska konstitutionen kan man visserligen lika litet däri som i någonting annat

I början af år 1846 tillsattes en representationskommitté, som enligt ständernas begäran skulle utveckla grunderna för en ny nationalrepresentation.

Kommittéen kom att bestå af tre adelsmän: Henning Hamilton (en af de nu framträdande konservativa unga »junkrarne»), Carl Åkerhielm och den liberale V. F. Tersmeden, två präster, biskop Holmström och Richerts svåger, den rätt liberale teol. professor Knös, samt den liberale professorn i statskunskap Wingqvist; vidare tre »borgare» — grossh. Schartau, borgmästaren Ewert och brukspatron Sahlin; tre bönder: Anders Eriksson, Hans Jansson och Sahlström, samt tre ofrälse ståndspersoner, justitierådet Bredberg (en af de två som i Högsta domstolen tillstyrkt arfslagen), justitieombudsmannen Landin och expeditionssekreteraren J. F. Fåhræus (bror till civilministern och snart dennes efterträdare). Sammansättningen af denna representationskommitté omtalades med en viss välvilja i den liberala pressen (exempelvis Aftonbladet 5 februari 1846, som särskildt påpekade, att flera medlemmar voro konungen personligen tillgifna).

»Svenska Minerva» yttrade sig däremot på hösten samma år rätt vanvördigt om kommittéens liberala fraktion, såsom icke tillräckligt representativ, något som den ansåg vara gjordt med afsikt för att stärka klassvalens anhängare, hvilkas män voro öfverlägsna till kvaliteten.

»Sorgfälligt», heter det, »undvek 'systemet' att bland de allmänna valens män inkalla i kommittéen någon enda, den där antingen genom ett större anseende eller genom kapacitet eller genom båda egenskaperna förenade skulle kunna göra partiets princip gällande. Hvarken herr Petré eller grefve Anckarsvärd eller doktor Thomander eller herr Richert fingo det nådiga förtroendet att i kommittéen upptagas; deras parti representeras i kommittéen utaf ingen enda förmåga, man finner där väl åtskilliga nollor men framför dessa ingen etta.»

Resultatet af kommittéens arbete blef ett efter många strider och med reservationer af alla ledamöterna framlagdt förslag, som åsyftade tvåkammarsystem, valrätt till andra kammaren för fastighetsägare, arrendatorer och id-

kare af borgerlig näring, alla med viss census, samt för ämbetsmän; omedelbara val för städer, blandadt medelbara och omedelbara för landet (där en liten, högre beskattad minoritet valde omedelbart lika många som de lägre beskattade); röstberäkningen graderad; första kammaren skulle till 1/3 nämnas af konungen, till 2/3 af »länsnämnder», valda af samme valmän, som valde andra kammaren.

Kommittéens arbete var mera lyckligt i den skarpa kritik, hvari bristerna i den gamla representationen påvisades, än i det positiva förslaget.

Från regeringens sida rönte det en mycket ljum medfart. Konungen, hvars intresse för representationsfrågan svalnat, lär (enligt Stenhammar) vid riksdagens början yttrat, att han ansåg »kommittéens förslag dödfödt; hvem skulle kunna begära af adeln att begå ett självmord?» Och då förslaget meddelades ständerna 1847, hette det, att Kungl. Maj:t »icke ansett sig för närvarande böra vidtaga annan åtgärd än att rikets ständer till kännedom meddela hvad därutinnan blifvit efter sist hållen riksdag tillgjordt». Förslaget blef utan honnör begrafvet, men jordfästningstalen innehöllo hvassa utfall så mot kommitté som regering.

Richerts uppfattning om representationskommittéen och dess verk framgår af några bref till L. V. Kylberg. I mars 1847 skrifver han:

»Här passerar ingenting annat än ätande, dansande och maskeradsjåperi. De, som äro inbegripna i sina viktiga förehafvanden, äga naturligtvis föga tid för hvad som skall uträttas i eller för den lägre världen.

Om representationskommittéen kan man nu, sedan den gått isär, ingenting vidare säga, än att den, på vanligt raketmaner, steg upp som en sol och försvann — med en smäll. Om 'der kommer noget ud av', då den i maj födes på nytt, vet Gud allena.»

En månad senare, 22 april 1847, heter det:

»Nu har man väl så mycket att tänka på i Västergötland — sparbanker, asyler, hypoteksföreningar, allmänna arbeten, etc. etc. etc. —, att en så ringa sak som representationsfrågan icke mer kan till-

vinna sig några sympatier. Det är märkvärdigt, att den saken är så tyst öfverallt, oaktadt riksdagen nalkas. Af den välsignade kommittéen har man ingenting att vänta, och tar ej nationen denna sak i sin egen hand, så kommer den troligen att afsomna.

Apropå af representationen, hurudan en sådan skall vara i tysk mening, ha vi nu sett af konungens i Preussen tal.* Det är ett mästerstycke i den allsvåldiga stilen. — Gud vet, hur man kan vara så oförskämd och så stor narr på en gång. Jag skulle vara färdig att tro, att vår hederlige professor Hwasser, som nyligen läste för vår kung om liberalismen såsom ett symtom af vansinnighet, hade varit med i Preussen och hållit i pennan; men galningar och fantaster finnas nog öfverallt!!»

29 april 1847:

»Här går i dag ett rykte om något revolutionsfnask i Berlin; men jag säger som lycksökaren: 'Den som har blifvit så många gånger röfvad, plundrad och mördad som jag' — låter ej skrämma sig så lätt. Gud låt ingenting hända, som kunde bringa vår representationskommitté ur koncepterna.»

Inom regeringen skedde 1846 ett viktigt ombyte. Justitiestatsministern Nordenfalk hade nämligen på hösten aflidit och ersatts af den moderate f. d. excellensen Arvid Posse, som år 1840 haft en kort sejour på taburetten och 1844 varit landtmarskalk.

»Svenska Minerva» betecknade (15 oktober 1846) detta såsom ett »förbigående för andra gången af den mannen, som alla den liberala opinionens nyanser och alla demokratiska intressen önskade upphöjd på denna plats». Själf var Richert knappast af samma mening. Han hade, då Posse i maj året förut blifvit utnämnd till riksmarskalk, skrifvit till Kylberg om honom:

»Af dagens tidningar ser herr kaptenen, att den höga grannen blifvit riksmarskalk. Det var någon, fast ännu ringa belöning, för den andra marskalksförtjänsten. Han berömmes allmänt såsom den bäste talman, och otvifvelaktigt hör han till de moderata aristokraterna. Detta vore mindre värdt i en annan tid än då aristokratien, såsom nu, tyckes vara nära kokpunkten. Den sjuder väl snart öfver bräddarna, om den så håller på, och sjuda må den!!»

* Åsyftar nämnde konungs tal vid förenade preussiska landtdagens öppnande i Berlin i april s. å., hvilket tal återgifvits i Aftonbladet dagen innan Richerts bref skrefs.

Då Nordenfalk aflidit i mars 1846, skref Richert till samme adressat:

»Jag tar för gifvet, att Posse blir Nordenfalks efterträdare på kullerstolen. Måtte det väl bekomma! Jag vet ingen bättre.»

Intet tyder på att han skulle ifrågasatt att själf kallas till posten eller därför haft någon benägenhet mer än 1841 eller 1844. Det är icke heller troligt, att konung Oskar vid denna tid påtänkt hans inträde. År 1847 skrifver Stenhammar: »De, som närmare tro sig känna sinnelaget (hos konungen) säga: 'hela sjukan är, att den herrn vill regera e n s a m — därför vill han inte heller ha annat folk omkring sig'. — De (tyckas) hafva rätt, som mena att Hans Maj:t ogärna skulle se mera imponerande folk på taburetterna.»

* * *

Under de tre åren 1845—47 pågick arbetet på civillag och rättegångsbalk.

Den nya lagberedningen skulle, som ofvan nämndt, bestå af Richert, Staaff, Schmidt, Bergfalk och Schlyter — såsom a r b e t a n d e ledamöter jämte en del s. k. »öfveränglar». Emellertid blef Schmidt redan 1845 utnämnd till justitieråd och kunde då icke längre som arbetande ledamot deltaga men blef i stället en af de honorarie ledamöter, som i mån af tid infunno sig. I hans ställe ingick revisionssekreteraren E. Günther (sedermera justitiestatsminister) såsom arbetande ledamot. Staaff afled 1846 och fick tills vidare ingen efterträdare.

I november 1847 aflämnade lagberedningen det reviderade förslaget till giftermåls-, ärfda-, jorda- och byggningabalken. Det var untertecknadt af t. f. justitiekanslern N. S. von Koch, som med stort intresse deltagit i arbetet, Richert, E. Günther, Schlyter och Bergfalk.

I talrika punkter visade dessa balkar afvikelser från lagkommittéens förslag, som dock i allt väsentligt legat till grund.

Men de nya motiv, som framlagts för att styrka ändringarna i dessa fyra balkar, omfattade 146 dryga kvartsidor och innehöllo en mängd redogörelser för detaljändringar. Bland viktigare skiljaktigheter mellan lagkommittéens och lagberedningens förslag må här blott följande omnämnas.

Lagberedningen föreslog den ändring i fråga om arfsrätt, att o ä k t a b a r n skulle ärfva moder och mödernefränder, utom då det föds under moderns äktenskap eller aflats i förbjudet led.

Den motiverar detta förslag sålunda:

»21 § innehåller ett nytt stadgande om arfsrätt för dem, som ej äro af äkta börd. Beredningen har ansett det vara en orättvisa, som ej längre bör kvarstå i lagen, att det oskyldiga barnet skall lida för föräldrarnes förseelse, och därför, i likhet med hvad i andra länders lagstiftning är antaget, tillagt oäkta barn arfsrätt efter moder och mödernesläktingar, med den inskränkning, som anförda § stadgar; men däremot har beredningen funnit det betänkligt att tillägga oäkta barn arfsrätt efter fader och fädernesläktingar, emedan ett sådant stadgande skulle föda af sig en mängd tvister om faderskapet till oäkta barn, och allmänna grunder för bevisningen i dylika mål, där någon gällande presumtion icke äger rum, ej kunna uppgifvas. — Att tillerkänna släktingar, som ej kunna ärfvas af ett oäkta barn, rättighet att ärfva detsamma, därtill har beredningen ej funnit någon giltig rättsgrund; och ett med denna åsikt öfverensstämmande stadgande har därför blifvit tillagdt i slutet af anförda §.»

Schlyter ansåg den gällande lagens stadganden böra bibehållas och yttrade:

»Att tillägga oäkta barn arfsrätt efter moder och mödernesläktingar anser jag vara i flera afseenden betänkligt. Det torde vara tillräckligt att åberopa de skäl, som äro anförda i lagkommittéens motiver till detta kapitel, ehuru mycket kunde härvid vara att tillägga. Att meningen ej kan vara att straffa barnen för föräldrarnes brott, borde icke behöfva sägas; men att barnen komma att lida för föräldrarnes skull, innefattar lika litet orättvisa i detta fall som i många andra, såsom då barnen få vidkännas påföljder af föräldrarnes misshushållning, oordentlighet eller lastbarhet, eller lika litet som det kan stämplas som orättvisa, att barn efter utfattiga föräldrar få intet arf, då andra barn ärfva rikedomar. Hvarthän det skulle föra, om man ville afhjälpa allt

Då Nordenfalk aflidit i mars 1846, skref Richert till samme adressat:

»Jag tar för gifvet, att Posse blir Nordenfalks efterträdare på kullerstolen. Måtte det väl bekomma! Jag vet ingen bättre.»

Intet tyder på att han skulle ifrågasatt att själf kallas till posten eller därför haft någon benägenhet mer än 1841 eller 1844. Det är icke heller troligt, att konung Oskar vid denna tid påtänkt hans inträde. År 1847 skrifver Stenhammar: »De, som närmare tro sig känna sinnelaget (hos konungen) säga: 'hela sjukan är, att den herrn vill regera ensam — därför vill han inte heller ha annat folk omkring sig'. — De (tyckas) hafva rätt, som mena att Hans Maj:t ogärna skulle se mera imponerande folk på taburetterna.»

* * *

Under de tre åren 1845—47 pågick arbetet på civillag och rättegångsbalk.

Den nya lagberedningen skulle, som ofvan nämndt, bestå af Richert, Staaff, Schmidt, Bergfalk och Schlyter — såsom arbetande ledamöter jämte en del s. k. »öfveränglar». Emellertid blef Schmidt redan 1845 utnämnd till justitieråd och kunde då icke längre som arbetande ledamot deltaga men blef i stället en af de honorarie ledamöter, som i mån af tid infunno sig. I hans ställe ingick revisionssekreteraren E. Günther (sedermera justitiestatsminister) såsom arbetande ledamot. Staaff afled 1846 och fick tills vidare ingen efterträdare.

I november 1847 aflämnade lagberedningen det reviderade förslaget till giftermåls-, ärfda-, jorda- och byggningabalken. Det var undertecknadt af t. f. justitiekanslern N. S. von Koch, som med stort intresse deltagit i arbetet, Richert, E. Günther, Schlyter och Bergfalk.

I talrika punkter visade dessa balkar afvikelser från lagkommittéens förslag, som dock i allt väsentligt legat till grund.

vades.* Dock skulle ogift kvinna, på ansökan, af rätten (i stället för som förut af konungen) kunna förklaras myndig.

Richert reserverade sig häremot och yttrade:

»Jag bibehåller oförändradt, under åberopande af lagkommittéens motiver, det stadgande om kvinnans myndighet, som förekommer i lagförslagets 2 § af detta kapitel, så lydande:

'Ogift kvinna vare myndig då hon fyllt tjugufem år. Änka, så ock hustru, som från mannen lagligen skild är, vare myndig, ändå att hon den ålder ej uppnått.'

Under de trettio år, som förflutit sedan stadgandet om ogift kvinnas rätt att vid en viss ålder vara myndig först föreslogs, har jag blifvit mer och mer befästad i min öfvertygelse om rättvisan däraf. Det lärer ock knappt kunna bestridas, att kvinnans bildning, ej mindre här i Sverige än annorstädes, under denna tid gjort så betydliga framsteg, att hon numera i sundt vett och klok beräkning torde kunna i allmänhet mäta sig med den stora mängden af andra könet. Jag tror henne således, nu vida mer än förr, äga anspråk på att se sitt sanna värde erkändt äfven i fråga om rättigheten att själf råda öfver sig och sitt gods.

Man har emot mig åberopat de yttranden, som blifvit afgifna af sex ledamöter i Högsta domstolen, tre i Göta hofrätt och två i Hofrätten öfver Skåne och Blekinge. Med den djupa aktning jag alltid hyser för andras tankar, bygger jag dock icke på auktoriteter min egen öfvertygelse. Men för dem, som möjligtvis bedöma en mening efter de mer eller mindre goda namn den har för sig, kan det måhända vara intressant att veta, hvilka de män voro, som i lagkommittéen med mig sammanstämde uti förslaget att göra kvinnan vid en viss ålder myndig. Enligt kommittéens protokoll för den 1 juli 1817 och den 16 november 1825 voro dessa: justitiestatsministern grefve Gyllenborg, statsrådet grefve Rosenblad, justitieråden Poppius och Blom, justitieombudsmannen Törnebladh, landshöfdingen friherre Edelcreutz, vice presidenten Rolén, hofrättsrådet Widman, kommerserådet Zenius, advokatfiskalen Staaff och juris adjunkten doktor Afzelius.

Jag tror, såsom jag nyss förklarat, icke mycket på personliga auktoriteter; men däremot lägger jag stor vikt på de vittnesbörd om människokulturens gång i världshistorisk betydelse, som civiliserade nationer uttalat i sina lagar; och i detta hänseende vill jag nämna, att ogift kvinna, efter romersk rätt, och således i alla de länder, där den för närvarande gäller, likasom efter preussiska, österrikiska, badiska, würtembergska, franska, engelska, skotska

* Mot denna senare förmån reserverade sig Schlyter.

hvad i sådana fall kunde få namn af orättvisa, behöfver ej sägas. — Genom den arfsrätt efter oäkta barn, som äfven enligt nu gällande lag äger rum, kan det visserligen hända, att arf efter sådana barn tillfaller personer, som aldrig visat dem någon välvilja eller omsorg; men detsamma kan inträffa vid allt arf, och på sådana speciella förhållanden kunna lagens allmänna stadganden ej göra afseende. Ett oäkta barn, som fyllt femton år och kunnat själf förvärfva egendom, är det enligt 9 kap. 9 § obetaget att genom testamente om densamma förordna.»

Härtill genmälde Richert:

»Det är en sanning, att barn ganska ofta måste lida för sina föräldrars missgärningar och villfarelser; men jag anser det tillhöra en klok och rättvis lagstiftning att, såvidt möjligt är, afvärja de missöden, som drabba den oskyldiga för den skyldigas skuld; och jag tror, att man genom det i 21 § föreslagna stadgande om oäkta barns arfsrätt alldeles icke gått för långt i detta hänseende. Några vådor för sedlighet eller familjeförhållanden af ett sådant stadgande fruktar jag icke. Sedligheten och familjelifvet äro säkert icke ömtåligare i Sverige än i andra civiliserade länder, där arfsrätten för oäkta barn är och i långliga tider varit hufvudsakligen lika med den, som för vårt land nu blifvit föreslagen — länder bland hvilka jag exempelvis vill nämna i första rummet brödrariket Norge och för öfrigt Danmark, Preussen, Österrike och alla de stater, där romersk rätt följes.»

Reform i den riktning lagberedningens flertal här förordade har genomförts genom K. Förordningen den 14 april 1866 jämte tillägg, senast 1903.

En annan punkt, där åter lagberedningen intog en retrograd ståndpunkt i förhållande till lagkommittéen, gällde kvinnans myndighet. Här förklarade lagberedningen, att den, i likhet med hofrätterna och konungens högsta domstol, ansett det vara betänkligt att frångå den i Sveriges lag dittills gällande grundsats, att ogift kvinna, af hvad ålder hon vara må, skulle vara omyndig. Dock hade beredningen icke dragit i betänkande att förklara ogift kvinna berättigad att själf råda öfver sin årliga inkomst, hvarvid dock förmyndaren borde tillse, att ej så mycket af denna inkomst tillgrepes, att kvinnan kunde komma att sakna hvad för hennes framtida bärgning tarf-

ikläda. Om giftomannarätt för sådan kvinna, så ock om öfverlåtelse eller inteckning af hennes fasta egendom, gälle hvad i dessa delar för omyndig stadgadt finnes.'

I sammanhang härmed skulle en ny § införas, näst efter den 11:e i förslaget, af denna lydelse:

'Vill ogift kvinna begagna den rätt henne i 6 § tillagd är; göre därom anmälan hos rätten, under hvars vårdnad förmynderskapet för henne står; och förordne den rätt god man, att henne biträda.'

Det kan visserligen sägas, att myndigheten är ringa, då den måste utöfvas under god mans tillsyn; men det är dock en stor skillnad emellan att ingenting kunna göra eller låta efter eget godtfinnande, och att endast vara hindrad från slöseri eller från förbindelsers oinskränkta utgifvande. I senare fallet har ju kvinnan full frihet att göra ett klokt bruk af sitt kapital, på sätt hon själf finner för sig mest gagneligt och passande: hon kan tillverka, köpa och sälja varor, efter egen smak använda hvad hon förtjänar, njuta den tillfredsställelsen att få göra andra människor godt o. s. v., allt utan slöseri och utan att hon behöfver belasta sig med andra förbindelser än dem, till hvilka hennes gode man ej har rimligt skäl att vägra sitt bifall. Och vill man, genom erfarenhet, för framtiden utröna, hvad i fråga om en vidsträcktare myndighet må kunna vågas, så synes någon tjänligare utväg därtill knappast stå att finna än den, i likstämmighet med den nya norska lagen, nu föreslagna.»

Genom K. Förordning den 15 juni 1858 bestämdes att ogift kvinna som fyllt 25 år och ville själf utöfva myndighet, därom skulle göra anmälan hos domstol; i annat fall ansågs hon omyndig. År 1863 (K. förordn. af 16 november) förklarades kvinna myndig vid 25 år, därest hon ej afsade sig myndighet; genom lag af 5 juli 1884 förklarades hon myndig vid 21 år. Enligt K. förordn. af 8 nov. 1872 bestämdes att icke adlig mö, som vore myndig, ej stode under giftoman; den 17 mars 1882 utsträcktes detta äfven för frälse kvinna.

Lagberedningen skärpte lagkommittéens förbud mot testamente till förmån för någon, som vid gifvarens död ej vore till (d. v. s. mot upprättande af nya fideikommiss), så att det icke blott omfattade fast egendom, utan hvad slags förmån som helst.

Då Günther reserverade sig häremot och ansåg dylika ingrepp i testamentsfriheten icke vara uttryck för

och nordamerikanska lagarna, tillgodonjuter samma myndighet som mannen.

Att denna rätt, hvaraf kvinnan i så många länder och ännu flera, som skulle kunna uppräknas, dels från lång tid tillbaka varit och dels genom senare lagstiftningar kommit i utöfning, där visat sig skadlig, eller att fråga någonstädes varit väckt om den ringaste inskränkning däri, har jag ej kunnat upptäcka. Äfven i Norge, där kvinnan, intill de sistförflutna åren, varit lika omyndig som hos oss, har man nyligen tagit ett icke obetydligt steg till lossande af de hårda banden på hennes frihet. Och sedan man i Sverige ändtligen kommit därhän i rättvisa, att lagen gjort kvinna jämngod med man i arf och giftorätt, är jag säker, att den dag ej skall vara alltför långt borta, då man upphör att, i afseende på förmågan att sig och sitt gods själf råda och förestå, behandla den svenska kvinnan såsom mindre vetande.

I det föreslagna senare momentet af 5 §, om gift kvinnas rätt att råda öfver sin årliga inkomst, finner jag icke något antagligt surrogat för myndigheten. Det kan vara godt nog såsom medel att låta rika kvinnor trösta sig öfver förödmjukelsen att anses för oskickliga till fri förvaltning af sin egendom; men det öppnar ingen utväg för den mindre bemedlade kvinnan att, genom nedläggande af sin ringare förmögenhet i nyttiga företag efter eget val, bereda sig en själfständig bärgning. Äfven såsom öfverröstad i frågan om kvinnans oinskränkta myndighet, finner jag mig således ej belåten med detta stadgande.»

Såsom möjligt öfvergångsstadgande föreslog Richert det norska sättet, att kvinnan väl blefve myndig men dock biträddes af en kurator, en god man, och såsom ett andra alternativ yttrade därför Richert:

»Det är möjligt, att jag misstager mig; men jag kan ej föreställa mig annat, än att, om tiden ännu icke anses vara inne, då, såsom jag föreslagit, full myndighet må kvinnan tillerkännas, konungen i Sverige likväl skall finna enahanda frihet att råda öfver sig och sitt gods böra svenska kvinnan förunnas, som den konungen i Norge proponerat och stortinget antagit för norska kvinnan; och då jag, i följd af denna föreställning, tror den lag, som en gång skall föreläggas ständerna här i landet, böra vara sådan, att förhållandet i förevarande fråga för båda rikena lika regleras, har jag gjort förslag till en §, som skulle blifva den 6:e i detta kapitel och lyda sålunda:

'Ogift kvinna, som fyllt tjugufem år, hafve rätt att sig och sitt gods själf råda och förestå; varde dock biträdd af god man, som har att tillse, det hon sin egendom ej förslöser; och äge hon ej, utan att gode mannen därtill bifall gifvit, förbindelser sig

lagkommittéens pluralitet ansåg denna kvarlefva från vårt äldsta samhällsskick, ehuru den ej mera, såsom fordom, ägde sitt rotfäste i själfva statsförfattningen utan troddes hämta sin grund från en nyare princip, kärleken till förfäders jord, likväl vara genom denna princip så införlifvad med svenske jordbrukarens sympatier och så besläktad med fosterlandskänslan i allmänhet, att lagstiftningen, för att foga sig efter folkets lynne, borde låta den, utan afseende på de allmänt kända och erkända olägenheterna af denna föråldrade institution, ännu längre fortfara. Redan 1827, då Hofrätten öfver Skåne och Blekinge afgaf sina anmärkningar vid lagförslaget, hade denna öfverrätt gjort den erfarenhet, att bördsrättens utöfning under en senare tid, om den någon gång haft sitt upphof i kärleken till förfädrens jord, dock oftare härledt sig från den oädlare bevekelsegrunden af egennyttiga beräkningar; och beredningen är öfvertygad, att en sådan erfarenhet, i de sällsyntare fall, där bördsrätten numera begagnas, blifvit under de sistförflutna tjugu åren besannad af de flesta högre och lägre domstolar i riket. Det ligger ock i sakens natur, att i samma mån jordbruket framgår och utbildas såsom hufvudnäring för en växande folkmängd, i samma mån skola dess idkare mer efterfråga hvad jorden för närvarande duger till och hvad högre värde arbetet däråt kan gifva, än af hvilka ättfäder den under en förgången tid varit trampad eller bebodd; och man må ej föreställa sig, att den sanna fosterlandskänslan har ett starkare stöd i forntidens minnen än i framtidens förhoppningar. Efter noga öfvervägande häraf, och enär bördsrätten icke, för det syfte af enskild vinning hvari den nu, då den någon gång kommer i fråga, gemenligen utöfvas, synes förtjäna att i lagen kvarstå, med den störande verkan på friheten i aftal, som därifrån är oskiljaktig, har beredningen ansett sig böra tillstyrka, att denna tvångsrätt till åtkomst af fast egendom må helt och hållet upphöra.»

Bördsrätten upphäfdes genom K. förordningarna den 21 dec. 1857 (i stad) och 22 dec. 1863 (å landet).

Protokollen innehålla för öfrigt flera uttalanden af Richert dels såsom särskilda meningar, dels såsom repliker mot andras reservationer.

XV.

Riksdagen 1847—48. — Motvind mot »richertianismen». — Theorells val till justitieombudsman. — Marstilldragelserna. — Representationsförslaget. — Strafflagen strandad.
Politiska tilldragelser 1849—50. — Riksdagen 1850—51. — Lagberedningens arbete 1848—51. — Afskedsfesten 1851.

År 1847 stundade en riksdag, som för Richert och hans meningsfränder skulle medföra många missräkningar och motgångar.

De liberala rörelser, som varit så starka 1840 och som ännu vid konung Oskars första riksdag gjorde sig gällande, hade nu fått en häftig motvind, och förbittringen på många håll mot de genomförda reformerna, särskildt i arfsrätten, hade kallat talrika konservativa under fanorna.

Före riksdagens sammanträde skref Richert till Kylberg (30 sept. 1847):

»Ingenting nytt. Allt är sig likt här. Man tyckes sitta på understol: den ena undrar hvad regeringen vill, och den andra hvad de höga stånden skola göra, när de samlas. Valen synas utfalla så besynnerligt, att man ej vet hvad man skall tänka om det myckna nya, som vankas hos borgare och bönder. Emellertid får man lefva efter det gamla svenska ordspråket: Kommer dag, kommer råd — hvilket förnämligast i Stockholm är paroll och lösen.»

Då ständerna sammanträdde, visade sig stämningen i de båda öfre stånden i hög grad konservativ. På riddarhuset märktes den gamla högerfalangen med Hartmansdorff

som ledare, vidare män af en undergrupp med C. O. Palmstierna i spetsen, hvartill äfven räknades de »frenetiskt konservativa ungtuppar», för att begagna Trolle-Wachtmeisters uttryck, hvilka stodo kronprinsen nära. Den aktade excellensen från Trolle-Ljungby, som var en bland de »grås» främsta och som erbjudits landtmarskalksstafven, utropades som rabulist, blott därför att han insåg, att »den dynasti, som var arfvinge till 1809 års revolution, måste sammanknyta dess trådar, som brusto 1810, då den yttre politiken tog regentens uppmärksamhet i anspråk, och att det nu gällde gå vidare på framåtskridandets bana». (Trolle-Wachtmeisters egna ord till kronprins Karl.) Äfven i prästeståndet, där den gamle ärkebiskopen hade ledningen, var de konservativas öfvervikt stark.

Nyheterna i representationsfrågan och brottmålslagen ägde i dessa stånd svurna motståndare, och särskildt lagreformen gjordes till en stridsfråga, i hvilken man skulle visa sin styrka mot »richertianerna». »Hufvudläran måste bli att afslå allt hvad möjligen afslås kan», är det program, som den konservative och sparsamhetsifrande medlemmen af statsutskottet Chr. Stenhammar uppställer vid riksdagens början. Och han antecknar med synbar glädje, att ingen enda talare uppträdde i prästeståndet till försvar för den »grå» regeringens statsverksproposition. När en efter annan af regeringens propositioner afslås, citerar han med förtjusning anekdoten om den lättsinniga fruns kammarjungfru, som svarade betjänten, att »hennes nåd skäms aldrig!»

I borgar- och bondestånden ägde visserligen vänstern en afgjord öfvervikt. Här var man emellertid missnöjd med att regeringen icke tog starkare parti för liberala reformer, och särskildt, att den icke tog initiativ i representationsfrågan, hvilken förre justitiestatsministern Nordenfalk förklarat icke »kunna falla», utan till en början inskränkte sig till att endast meddela ständerna representationskommittéens förslag »ad notitiam». Regeringen var de utpräglad liberala för »grå». Den afvisande hållning, som borgar- och bondestånden vid flera tillfällen lade

ådaga, vållade, att konung Oskar, som fann sina afsikter misskända, närmade sig de konservativa och fattade misstankar till sin medlande regering.

»Jag fann icke konungen åter, där jag släppt honom», antecknar Trolle-Wachtmeister, hvilken efter trettio års mellanrum åter deltog i det offentliga lifvet. »Jag märkte det väl icke positivt, ty bestämdt yttrades intet reaktionärt, men jag märkte det negativt, nämligen genom hvad som icke sades.»

Richert, som alltid älskade att se saker i stort, skref i riksdagens början, den 9 december, till Kylberg:

»Huru sakerna bedrifvas bakom kulisserna, kommer naturligtvis ej till profana åskådares kännedom. Likväl förmodar jag, att vederbörande hysa något slags aflägsen misstanke, att man ej är sinnad låta representationsfrågan 'falla' bland folket, och att denna fråga, såsom någon en gång yttrade, 'ligger som en mara öfver Sverige', ty det säkra är, att riksdagen sett helt annorlunda ut, om denna fråga varit tillbörligt förberedd. Då hade de liberala tvifvelsutan fört ett helt annat språk i de öfriga frågorna. Nu får man tåla språket från alla håll, efter man vill vara både vän och ovän med alla.»

Det sista åsyftar tydligen den af Richert varmt afhållne konung Oskars obenägenhet att bekänna klara färger och hans försök att stå väl å alla håll, som i vida starkare uttryck klandras af Chr. Stenhammar.

Redan vid riksdagens början riktades ett starkt angrepp mot »richertianismen», sådan den framträdde i straffbalksförslaget. Hade riddarhuset 1845 låtit förmå sig — delvis i hopp om att därmed blidka högsta vederbörande i fråga om lika arfsrätten — att godkänna »principbetänkandet», så var man nu desto mera afvogt sinnad. Vinden hade kastat om, och »principbetänkandet» från 1845 visade sig icke värdt det papper, hvarpå det var tryckt.

Kungl. Maj:t hade till ständerna ånyo öfverlämnat straffbalksförslaget, som äfven särskildt inlämnats till riksdagen med förord af justitieombudsmannen Landin, och det hade remitterats till lagutskottet, där det förblef ända till mot riksdagens slut.

Men den 18 december 1847 begärde den gamle fornforskaren och göten, »Ydredrotten» L. F. Rääf ordet och höll ett anatema öfver lagförslaget, hvars alla förmenta fel och brister han utmålade i de mörkaste färger, under det han skildrade gamla tiders lagskipning och straffsystem i rosenfärg.

Anförandet — onekligen ett i formellt afseende ståtligt riksdagstal — läses i Ahnfelts monografi öfver Rääf 130 o. f.

Rääf ansåg, att straffen i förslaget vore för få; våra gamla lagar hade valt en mångfald straff för att undvika upprepanden och i afsikt att olika slag af brott, som ej kunde inbördes mätas, måtte medföra olika straffsätt.

Han var bekymrad öfver att man ville borttaga »modifikationer» vid dödsstraff, att man ville utesluta kroppsstraff och äfven alla skamstraff. »Hvarför icke begagna blygselns mäktiga kraft att afskräcka? Hvarför icke bibehålla de förra skamstraffen, ja äfven uppfinna nya? Hvarför icke återupptaga de svidande kroppsstraffen, nu utan behof och båtnad nästan afskaffade? Ty, säga hvad man vill därom, aga har varit och förblifver den lämpligaste, den skyndsammaste och den minst kostsamma och ett godt afskräckningsmedel för råa naturer.»

För Rääf ha straffen tre ändamål: »det första och viktigaste, som nu underkännes, att genom lidande rena och försona; det andra att afvända från fortsättning af brott och det tredje att tjäna till varnagel för andra». Men, menar han, i tidens mönsterfängelser njöte den fångne alla lifvets bekvämligheter och förmåner, hvartill, säger han, »kan läggas säkerheten att icke blifva bestulen, sargad eller mördad, hvilket den s. k. frie mannen i vårt land dagligen måste afbida», och han frågar: »Hvad återstår för den fångne att högre önska?» Intet utom friheten.

Han skildrade vidare äldre tiders lagskipning alltfrån hedenhös och tycktes särskildt sympatisera med förhållandena före 1734 års lag, varnar för faran af att lägga straffmätning i domarens hand, hvarigenom medborgarne blefvo slafvar under en juridisk makt, som aldrig

rätt kunde handhafvas, och ingår i en detaljkritik af förslaget, som han finner brista i djupare moral.

Bland annat klagar han öfver att äktenskaps- och sedlighetsbrotten behandlas med alltför stort undseende, om han än medger, att få samhällen i det fallet bevarat sina seder otadliga (»klokast hafva de folk handlat, som afskilt och utmärkt en prostituerad klass af kvinnor, hvarigenom sederna hos alla de öfriga blifvit oantastade och i helgd hållna», men han beklagar, att detta icke hade häfd i Sverige).* Gustaf III:s olämpliga mildringar af lagen i detta fall hade vållat ökadt lättsinne i sederna.

Förslaget kände icke försoningsläran, icke den sanna läran. De nesligaste tilltag och listens kallblodiga anläggningar voro långt lindrigare bestraffade än passionens våldsgärningar. Ett skamligt brott belades ej längre med ett skamligt straff. Äran vore lika för den skuldbefläckade som för den oskyldige. All skam för skedd gärning, all blygsel att den begå voro med omsorg undanröjda.

Till sist kommer pilen mot upphofsmannen till all denna uselhet.

»Då jag nu slutat detta oangenäma företag» — yttrar Rääf — »och då min blick faller på namnförteckningen af de flera utmärkta män, som i lagens författande mer eller mindre deltagit, skulle jag förvånas, att en dylik produkt af dem blifvit lämnad, om jag ej kunde förmoda, att i detta, liksom i allt samarbete, blott en vilja varit den styrande. Bland dessa nio personer har icke funnits någon andlig man, liksom religionen ej skulle, äfven i lagstiftning, utgöra den grund, hvarpå allt ytterst hvilar. Moral och seder hafva ock, såsom vi sett, blifvit bevakade därefter.»

* Detta är den rena medeltidstankegången, enligt hvilken städer och myndigheter rent af höllo offentligen privilegierade bordeller, hvilkas inkomster förpaktades, stundom till kyrkliga personer. Ärkebiskopen i Mainz klagade i en skrifvelse af 1442 öfver konkurrens från stadens sida i hans privilegium på bordellen! (Jfr Rudeck: Geschichte der öffentlichen Sittlichkeit in Deutschland, sid. 25 o. f., och Maurer: Geschichte der Stadtverfassung III: 109.)

Rääf begärde, att lagutskottet, oberoende af förra riksdagens principbetänkande, måtte nöja sig med att afgifva förslag till ny författning rörande stöld, förfalskning och bedrägeri.

Det är betecknande för stämningen å riddarhuset vid denna riksdag, att detta Rääfs anförande mottogs med det lifligaste bifall. Från anhängarnes sida yrkade man till och med, att hans tal måtte särskildt tryckas och utdelas, något som ej varit fallet sedan fyra eller fem riksdagar, ehuru detta förslag, bland annat på Rääfs egen begäran, fick förfalla.

I denna principdebatt om brottmålslagen, som, egendomligt nog, blef den enda mera betydande öfverläggning om denna fråga å riddarhuset vid denna riksdag, yttrade sig för öfrigt i samma anda som Rääf: Hartmansdorff, Printzensköld m. fl.; å motsidan: excellensen Posse, Fredrik Åkerman, J. C. Åkerhielm, A. C. Raab, Lars Hierta och Hugo Hamilton.

Justitiestatsministern grefve Arvid Posse framhöll i sitt svar, att Rääf tycktes företrädesvis klandra det nya lagförslaget för dess stora mildhet i straffbestämmelserna.* Om 1734 års lag kvarstode oförändrad med alla dess afflikttiva straff, så skulle excellensen — sade han — väl anse sådant ganska beklagansvärdt, emedan man borde befinna sig på en bildningsgrad, där man insåge samhällets plikt att i sin maktutöfning förena kristligt och mänskligt behandlingssätt mot dess medlemmar med den stränghet i maktutöfning och det allvar, som fordrades för ordningens upprätthållande, men han kunde då förstå, om de, som föreställde sig, att de mest kroppsligt plågande och mest vanhedrande straffen också vore lämpligast, kunde önska bibehålla den gamla brottmålslagen. Men nu, sedan genom successivt borttagande i de flesta fall af de stränga straffbestämmelserna, utan att andra lämpliga satts i stället, lagen stadgade så overksamma straff, att Sverige

* Hartmansdorff klandrade lagförslagets uttryck »straffbestämmelser»: det borde heta straffbestämningar, straffets bestämmelse vore att hindra brott!

befunne sig nära nog i ett strafflöshetstillstånd, kunde han ej förstå det bittra klandret mot lagförslaget, som afsåge att undanröja det fel, hvarmed nu gällande lag vore behäftad. Att återtaga de kvalificerade dödsstraffen och spöstraffen i deras vidsträckthet vore hvarken önskligt eller möjligt, ty om än röster höjde sig för återinförandet af medeltidens straffgrundsatser, skulle dock mängden häpna för en åtgärd, som skulle bibringa hela Europa den tro, att svenska folket i bildning och moralitet stode flera sekler bakom alla andra civiliserade folkslag. Ingen annan möjlighet funnes än att tillämpa fängelsestraffen, om icke Rääf hade något annat förut okändt förslag i beredskap, som han då borde meddela utskottet, enär man icke gärna kunde väcka motion om en förordning utan att föreslå hvad den skulle innehålla. Posse förbehöll sig att få återkomma till ämnet, särskildt om latitudsystemet, när utskottets utlåtande framdeles inkomme. Men när det sent omsider skedde, var han ej längre justitiestatsminister. Och hans efterträdare teg.

Fredrik Åkerman svarade förträffligt på Rääfs anmärkningar mot bestämmelserna, att fångarna skulle ha husrum, föda och kläder, och frågade, om meningen kanske vore, att de skulle hållas under bar himmel, utan kläder, föda och värme, eller, såsom under medeltiden, kastas i en håla. Faktum vore, att fångarne intet så högt fruktade som ensamheten. Hvad reaktionen mot lagförslaget anginge, erkände talaren 1734 års lags höga förtjänster men anmärkte, att den ofta kräfde långa stunders eftertanke, för att dess verkliga mening skulle förstås. I detta lagförslag vore nödig korthet förenad med den största tydlighet.

* * *

En annan fråga, som i riksdagens första skede lifligt upprörde mångas sinnen och bland dem äfven Richerts, var den egendomliga inblandningen i en vetenskaplig stridsfråga, som kort förut sysselsatt landets historiskt intresserade allmänhet.

Rääf begärde, att lagutskottet, oberoende af förra riksdagens principbetänkande, måtte nöja sig med att afgifva förslag till ny författning rörande stöld, förfalskning och bedrägeri.

Det är betecknande för stämningen å riddarhuset vid denna riksdag, att detta Rääfs anförande mottogs med det lifligaste bifall. Från anhängarnes sida yrkade man till och med, att hans tal måtte särskildt tryckas och utdelas, något som ej varit fallet sedan fyra eller fem riksdagar, ehuru detta förslag, bland annat på Rääfs egen begäran, fick förfalla.

I denna principdebatt om brottmålslagen, som, egendomligt nog, blef den enda mera betydande öfverläggning om denna fråga å riddarhuset vid denna riksdag, yttrade sig för öfrigt i samma anda som Rääf: Hartmansdorff, Printzensköld m. fl.; å motsidan: excellensen Posse, Fredrik Åkerman, J. C. Åkerhielm, A. C. Raab, Lars Hierta och Hugo Hamilton.

Justitiestatsministern grefve Arvid Posse framhöll i sitt svar, att Rääf tycktes företrädesvis klandra det nya lagförslaget för dess stora mildhet i straffbestämmelserna.* Om 1734 års lag kvarstode oförändrad med alla dess afflitiva straff, så skulle excellensen — sade han — väl anse sådant ganska beklagansvärdt, emedan man borde befinna sig på en bildningsgrad, där man insåge samhällets plikt att i sin maktutöfning förena kristligt och mänskligt behandlingssätt mot dess medlemmar med den stränghet i maktutöfning och det allvar, som fordrades för ordningens upprätthållande, men han kunde då förstå, om de, som föreställde sig, att de mest kroppsligt plågande och mest vanhedrande straffen också vore lämpligast, kunde önska bibehålla den gamla brottmålslagen. Men nu, sedan genom successivt borttagande i de flesta fall af de stränga straffbestämmelserna, utan att andra lämpliga satts i stället, lagen stadgade så overksamma straff, att Sverige

* Hartmansdorff klandrade lagförslagets uttryck »straffbestämmelser»; det borde heta straffbestämningar, straffets bestämmelse vore att hindra brott!

Emellertid hade i början af december såväl i prästeståndet — genom Elias Fries och prosten Arrhenius — som något senare i borgarståndet — genom kryddkramhandlaren Brinck — förslag väckts om en pension åt Erik Gustaf Geijers änka. Å riddarhuset hördes till en början intet af i samma riktning, och det var tal om att man här skulle låtsa om intet. Dock väckte friherre Hugo Hamilton den 18 december motion i samma riktning.

Richert, som var okunnig härom, sände två dagar senare Anckarsvärd, som varit bortrest åt landet, följande biljett:

»Hedersbror!

Efter den underrättelse jag inhämtade i går skall du nu vara åter från landet. Jag hoppas, att du ej tagit sjukdomen med dig.

Så stå sakerna nu på det höglofliga huset, att man präglar guld åt Fryxell och kommer öfverens (enligt ett bref från Kræmer till Arrhenius),[1] att ingen må nämna Geijer.

Hörde jag till huset, så skulle jag väl ha lust att visa hvad öfverenskommelsen betydde. Vet du någon, som kunde vilja ge in en motion sådan ungefär som den hosföljande. Jag ville gärna tala med dig härom kl. efter 1 i dag, om du då är hemma.»

Det var uppenbart Anckarsvärds mening att framlägga den af Richert författade motionen, som finnes bland A:s papper (å Eriksberg), undertecknad den 22 december; men i riddarhusets protokoll återfinnes den icke. Den hade ju ock då kommit post festum. Motionen lydde:

»Under värmen af de sympatier, som inom detta hus nyligen blifvit framkallade för historieskrifvaren Anders Fryxell — en man som påstås hafva räddat ridderskapets och adelns ära — torde det tillåtas mig att nämna en annan man — en häfdatecknare, som gjort ej blott ära utan äfven rättvisa åt svenska folket, under skildringen af dess konungar. Jag behöfver knappt säga, att den man jag menar är Erik Gustaf Geijer — en man hvars blotta namn det är nog att uttala för att väcka saknadens genljud i svenska bröst. Han har gått ifrån våra loford och våra guldmedaljer,[2] men han har lämnat efter sig en maka, som tarfvar bröd för sina återstående dagar.

[1] Prosten Arrhenius, Fries' medmotionär.

[2] En bonderepresentant föreslog, att ständerna skulle slå en medalj öfver Geijer. Inbjudan till att låta slå en sådan medalj utfärdades kort därefter af en mängd representativa män.

Jag begagnar den stämma jag äger på detta rum för att såsom svenska folkets representant föreslå ett årligt understöd åt änkefru Geijer, värdigt minnet af en bland fäderneslandets snillrikaste och ädlaste män. Jag anhåller om remiss till statsutskottet samt att detta mitt anförande måtte med de öfriga stånden kommuniceras.»

Då riddarhusutskottets memorial om Snoilskys motion den 15 januari föredrogs, yttrade sig till förmån för förslaget bland andra Jakob och Gustaf Cederström, Hartmansdorff, Nils Tersmeden, Henning Hamilton och Lefrén; emot förslaget bland andra Ehrenborgh, som betecknade det som en förolämpning mot Geijers knappt kallnade stoft, Åkerman, Gripenstedt, Vilhelm Tham, Mannerskantz. Förslaget antogs emellertid med 169 röster mot 84.[1] Stenhammar skrifver, att denna votering ansågs såsom ett prognostikon, då de konservativa och liberala första gången mätte krafter, och de förra vunno dubbelt röstetal. I öfrigt karakteriserar han debatten med orden: »Mycket ovett vankades.» Betecknande var Hartmansdorffs utfall mot V. F. Dalman, att, »då adeln lönade en person, som hvar dag i sitt blad belackade adeln (Dalman var riddarhuskanslist), kunde det väl vara skäl att af samma kassa en gång belöna den, som försvarat adeln».[2]

Motionen om pension till Geijers änka bifölls, i det att det af Fries föreslagna lägre beloppet af 1,200 rdr bko beviljades.

* * *

Lagberedningen var alltjämt en nagel i ögat på de konservativa, och framför allt gällde det att vålla Richert förtret. I honom sågo dessa liberalismens osynlige

[1] Trolle-Wachtmeister ogillade bestämdt förslaget och ansåg det vara »ett trots mot den aflidne häfdatecknarens minne, mot opinionen och snart sagdt mot de andra stånden, som väl ej skulle ha underlåtit frambringa någon kontrademonstration till aristokratfördömaren Geijers ära, om adeln med acklamation gått in på den föreslagna hyllningen öfver hans medtäflare».

[2] En ödets ironi var det onekligen, att den riddarhusets medalj, 1731 graverad af Hedlinger, som nu öfverlämnades till tack åt aristokratiens försvarare, bar å aversen bilden af — konung Fredrik I.

höfding, och betecknande är, att Stenhammar i sina bref oftast benämner motpartiet »richertianer», oaktadt den man, hvars namn ett helt parti sålunda bar, ej ens ägde rätt att deltaga i ständernas förhandlingar — ett i alla tiders historia rätt enastående förhållande.

På olika håll syftade man nu att bringa honom, hans vänner och hans idéer på fall. I statsutskottet, i elektorskollegiet för justitieombudsmannavalen, i lagutskottet.

I statsutskottet gällde det anslaget till lagberedningen.

Redan vid nyårsuppvaktningen hos excellensen Lagerbielke — en af Karl Johans rådgifvare — yttrade denne till »någon», enligt hvad Stenhammar meddelar: »Nå, ni måtte väl nu vara så kloka, att ni afslå anslaget till lagberedningen, så att man kan blifva af med hela härligheten.»

Stenhammar tillägger ur egen fatabur:

»Den kostar enligt revisionsberättelsen redan 170,000 rdr, och det kan vara nog, när alla tänkande i nationen äro obelåtna därmed. Det kan vara en möjlighet, att man vidtager den utvägen — och det vore nog bäst, ehuru surprisen blir stor. Richert har en tredjedel af hela anslaget, 4,000 rdr, bibehåller sin domsaga, som anses gifva 3,000, och har dessutom fått flyttningskostnad ersatt. Om ständerna, genom afslag på de ånyo begärda 12,000 riksdalerna, afskedade honom och hela kommittéen — nog vore det bästa slutet på leken.»

Den 9 januari var Stenhammar till middag hos Hartmansdorff, och »där var tal om huru några snäsor skulle beredas lagberedningen».

Den 13 förevar anslaget till lagberedningen i statsutskottet. Stenhammar relaterar därifrån:

»Borgarne med Schartau i spetsen försvarade med lif och blod anslaget eller rättare sagdt Richert; ty det var honom vi andra ville åt. Där vankades sträfva ord; bland annat gaf äfven jag Schartau en god släng. Landshöfding Rosén sade sedan: 'Det var braf!' Rääf yrkade, att lagberedningen skulle alldeles försättas i hvila. Vi yrkade nedsättning af anslaget med 25 %. Det tappade vi, men efter votering. Genom två andra voteringar

vunno vi, 1:o) att en utredning af alla för nya lagen gjorda kostnader (315,000 rdr minst) skulle införas i betänkandet, 2:o) att ständerna skulle tillstyrkas i underdånighet bönfalla, att H. M:t värdigades vidtaga mått och steg, att lagarbetet, så långt möjligt med dess lyckliga framgång vore förenligt, måtte bringas till slut. Det är dock en opinionsyttring och ger anledning till ännu mera i stånden.»

Frågan förekom i ständernas plena den 2 februari. »Frågan var», skrifver Stenhammar, »att åstadkomma en opinionsyttring mot Richert och lagberedningens filantropiska anda. Åtskilliga mustiga saker hördes, och nog fick Richert åtskillig dessert till sitt stora arfvode.»

Enligt samme skildrare hade folk varit i rörelse på morgonstunden. Presidenten Berg von Linde kom från excellensen Posse till Heurlin och bad för all del, att betänkandet ej måtte återremitteras, och västgötarne, särskildt Carlander, Richerts svåger, hade varit i stark verksamhet. Å riddarhuset »hade man bedt och förklarat, att ett afslag skulle vara ett votum mot konungen själf».

Egentligen hade väl ett afslag varit ett votum mot riksens ständer själfva. Ty dessa ständer hade 1841 förklarat, att »hela landet fästade den högsta vikt vid frågan om ett förbättradt lagverk», och hade ju uttryckligen begärt nedsättande af denna lagberedning.

Men, såsom Schlyter anmärkt, frågan hade blifvit en partisak.

Och på riddarhuset uppträdde nu för återremiss män som Rääf, Jakob Cederström, Prinzenskjöld, Hartmansdorff, C. O. Palmstierna och Claes Rudolf Cederström — att nu icke tala om en radikal frifräsare som N. R. Munck af Rosenschöld. Rääf gick naturligtvis längst i sitt fördömande af lagarbetet och i sitt prisande af 1734 års lag, därvid äfven den äldre frihetstiden fick en mention honorable — en tid, då »den unga friheten, ännu icke skändad af partiers hat, endast framräckt frukter af vettiga och lugna fortskridanden». I ett sådant tidehvarf var en god lagstiftning möjlig, men icke i en tid som den närvarande, hvars grundtanke vore själfviskhet.

En man som Palmstierna ansåg äfven, att »vår tid icke vore vuxen kallet att stifta lagar, beståndande för sekler», och anförde bevis på förordningar, som snart föråldrats. I öfrigt betonade han, liksom äfven andra talare, vikten af att rättegångsbalken snart måtte föreligga. Grefve Anton Gyldenstolpe, hvilken enligt Stenhammar »var arg och ledsen, emedan konungen skilt honom från kammarherrevärdigheten», knotade öfver kostnaderna, tyckte, att med det inflytande Richert hade det kunde vara nog med två bisittare och att hans eget arfvode kunde nedsättas. Friherre C. Rud. Cederström liknade ständernas ställning vid den teateråskådares, som sett fyra tråkiga akter af en pjäs och som — för att få full valuta — stannade kvar äfven under den femte; hvarpå Adam Raab svarade, att liknelsen haltade; det oppositionen nu föreslog vore som om bolagsmän i ett bolag af ovilja mot byggmästaren läte ett hus, som vore färdigt till nio tiondedelar, förfalla och stå ofärdigt.

I öfrigt yttrade sig excellensen Posse, O. I. Fåhræus, Gripenstedt, Hugo Hamilton, Dalman, Carl Henrik Anckarsvärd o. fl. till förmån för anslagets fulla utgående, flera af dem med verklig värme och vältalighet. Adam Raab lät Rääf veta, att det vore omöjligt för honom eller någon annan att hindra tiden i dess framåtskridande utveckling eller att återkalla en tid, som låge hundra år tillbaka. Hugo Hamilton bemötte Gyldenstolpes tal om att lagen borde hvila på nationella, ej på rationella idéer därmed, att en lag borde uttala samhällets högsta idéer och söka höja ett folk till bättre, högre åsikter men icke nedsänka sig till att vara en tolk af dess passioner eller fördomar; Dalman erinrade om att 1734 års lag innebar en vida större revolution, än hvad som nu vore i fråga, och då till och med allmänna tänkesättet (med undantag af protestanterna å riddarhuset) visat sig moget för den lika arfsrätten, som tillhörde de mest genomgripande förändringarna, så kunde man knappt tvifla på att den skulle biträda öfriga förbättringar, dröjsmålet hade till god del berott på den

vunno vi, 1:o) att en utredning af alla för nya lagen gjorda kostnader (315,000 rdr minst) skulle införas i betänkandet, 2:o) att ständerna skulle tillstyrkas i underdånighet bönfalla, att H. M:t värdigades vidtaga mått och steg, att lagarbetet, så långt möjligt med dess lyckliga framgång vore förenligt, måtte bringas till slut. Det är dock en opinionsyttring och ger anledning till ännu mera i stånden.»

Frågan förekom i ståndernas plena den 2 februari. »Frågan var», skrifver Stenhammar, »att åstadkomma en opinionsyttring mot Richert och lagberedningens filantropiska anda. Åtskilliga mustiga saker hördes, och nog fick Richert åtskillig dessert till sitt stora arfvode.» Enligt samme skildrare hade folk varit i rörelse på morgonstunden. Presidenten Berg von Linde kom från excellensen Posse till Heurlin och bad för all del, att betänkandet ej måtte återremitteras, och västgötarne, särskildt Carlander, Richerts svåger, hade varit i stark verksamhet. Å riddarhuset »hade man bedt och förklarat, att ett afslag skulle vara ett votum mot konungen själf».

Egentligen hade väl ett afslag varit ett votum mot riksens ständer själfva. Ty dessa ständer hade 1841 förklarat, att »hela landet fästade den högsta vikt vid frågan om ett förbättradt lagverk», och hade ju uttryckligen begärt nedsättande af denna lagberedning.

Men, såsom Schlyter anmärkt, frågan hade blifvit en partisak.

Och på riddarhuset uppträdde nu för återremiss män som Rääf, Jakob Cederström, Printzensköld, Hartmansdorff, C. O. Palmstierna och Claes Rudolf Cederström — att nu icke tala om en radikal frifräsare som N. R. Munck af Rosenschöld. Rääf gick naturligtvis längst i sitt fördömande af lagarbetet och i sitt prisande af 1734 års lag, därvid äfven den äldre frihetstiden fick en mention honorable — en tid, då »den unga friheten, ännu icke skändad af partiers hat, endast framräckt frukter af vettiga och lugna fortskridanden». I ett sådant tidehvarf var en god lagstiftning möjlig, men icke i en tid som den närvarande, hvars grundtanke vore själfviskhet.

En man som Palmstierna ansåg äfven, att »vår tid icke vore vuxen kallet att stifta lagar, beståndande för sekler», och anförde bevis på förordningar, som snart föråldrats. I öfrigt betonade han, liksom äfven andra talare, vikten af att rättegångsbalken snart måtte föreligga. Grefve Anton Gyldenstolpe, hvilken enligt Stenhammar »var arg och ledsen, emedan konungen skilt honom från kammarherrevärdigheten», knotade öfver kostnaderna, tyckte, att med det inflytande Richert hade det kunde vara nog med två bisittare och att hans eget arfvode kunde nedsättas. Friherre C. Rud. Cederström liknade ständernas ställning vid den teateråskådares, som sett fyra tråkiga akter af en pjäs och som — för att få full valuta — stannade kvar äfven under den femte; hvarpå Adam Raab svarade, att liknelsen haltade; det oppositionen nu föreslog vore som om bolagsmän i ett bolag af ovilja mot byggmästaren läte ett hus, som vore färdigt till nio tiondedelar, förfalla och stå ofärdigt.

I öfrigt yttrade sig excellensen Posse, O. I. Fåhræus, Gripenstedt, Hugo Hamilton, Dalman, Carl Henrik Anckarsvärd o. fl. till förmån för anslagets fulla utgående, flera af dem med verklig värme och vältalighet. Adam Raab lät Rääf veta, att det vore omöjligt för honom eller någon annan att hindra tiden i dess framåtskridande utveckling eller att återkalla en tid, som låge hundra år tillbaka. Hugo Hamilton bemötte Gyldenstolpes tal om att lagen borde hvila på nationella, ej på rationella idéer därmed, att en lag borde uttala samhällets högsta idéer och söka höja ett folk till bättre, högre åsikter men icke nedsänka sig till att vara en tolk af dess passioner eller fördomar; Dalman erinrade om att 1734 års lag innebar en vida större revolution, än hvad som nu vore i fråga, och då till och med allmänna tänkesättet (med undantag af protestanterna å riddarhuset) visat sig moget för den lika arfsrätten, som tillhörde de mest genomgripande förändringarna, så kunde man knappt tvifla på att den skulle biträda öfriga förbättringar, dröjsmålet hade till god del berott på den

gamla regeringens motvillighet; den nuvarande lagberedningen hade icke arbetat mer än tre år; förra statsrådet Olof Immanuel Fåhræus bekräftade statsutskottets utsago, att »det nya lagverket sedan lång tid tillbaka emotsågs med längtan af nationen», och tillade, att »hvilket omdöme man än ur politisk synpunkt må hafva därom, så kunde man icke utan orättvisa neka, att hvad af arbetet dittills blifvit synligt vore byggdt på höga rättsfilosofiska grunder och från vetenskaplig synpunkt skulle stå såsom ett vackert monument från vårt tidehvarf»; Anckarsvärd sporde, om verkligen man vore belåten med det kaos af gällande författningar, som blifvit en följd af mer än hundraårig lag; han tillade, att »han skattade snillet, kunskaperna och arbetsförmågan högre, än att han ville mäta dem efter det vanliga handarbetet», en erinran till lagberedningen att påskynda arbetet vore helt visst obehöflig.

En skandalös »libell» upplästes af den ofvan nämnde magister Munck af Rosenschöld (sedermera grundläggare af »Fäderneslandet»); Stenhammar berättar, att den var författad af Crusenstolpe, som däri sökte härma talarens faders, Kvistoftaprostens, vältalighetsstycken. Han liknade kommitterades arbeten vid israeliternas ökenvandring, ehuru de icke ledts af en eld- och molnstod utan af en guldstod; Richert kallades lagberedningens Moses, som förmodligen ansetts stå i ett innerligare förhållande till lagarnas anda, eftersom han skulle ha nära dubbelt betaldt; det talades om att de herrarne nog hållit sju hvilodagar i veckan o. s. v. Anförandet blef skarpt tillrättavisadt af bland andra Anckarsvärd.

Å Riddarhuset bifölls utskottsbetänkandet med 126 röster mot 113 (»anti-richertianer»), som ville återremiss.

Likaså med knapp majoritet — 27 mot 24 — i prästeståndet, där den ekonomiska sidan ältades bland andra af doktorerna Broman och Stenhammar, som föreställde sig, att lagförslaget skulle kunna fullbordas af färre ledamöter och helst af den utmärkte ledamoten ensam, som vore så uppburen och af hvars patriotism man kunde vänta,

att han för sin del borde finna sig belåten med mindre förmåner, hvilka syntes något öfverflödiga.

I sina bref yttrar Stenhammar: »En skamlig snålhet kan ej vänta annat än att något ohöfligt blifva påpekad.* Jag kunde ej hålla mig, ehuru jag ej var ohöflig, blott något bitter.»

Andra talare å samma sida voro Heurlin och Lindgren, under det motsidans talan fördes af Säve, Gumælius och Thomander. Prosten Carlander lät i protokollet intaga, att han hvarken deltagit i diskussion eller votering, då ledamöter af ståndet icke aktat för rof att göra personliga anspelningar på en af lagberedningens ledamöter, med hvilken prosten befann sig i skyldskapsförhållanden.

Bland minoriteten i prästeståndet voro fyra biskopar (Heurlin, Hallström, Hedrén och Holmström), men andra innehafvare af kräklan hade, berättar Stenhammar, »blifvit skrämda för att kungen kunde blifva ond, och biskop Butsch var rädd för Richert själf, om han skulle komma åter till Västergötland, där han är busen». (»När konungen talat vid ärkebiskopen om prästeståndet vid riksdagen, hade ärkebiskopen sagt, att alla voro pålitliga utom kanske västgötarne, emedan Richert är fylkeskonung i Västergötland — hvaråt konungen skrattat.»)

I borgarståndet bifölls anslaget utan vidare, dock beklagade Lagergren och Billström, att icke rättegångsbalken företagits före civillagens balkar.

I bondeståndet spelade man starkt på den ekonomiska strängen. Den konservative Strindlund uttalade rent ut den farhågan, att orsaken till att kommittéens viktiga arbete fördröjdes och drogs ut på tiden till god del låge i att ledamöterna voro för väl lönade.

* Beskyllningen för »snålhet» var desto mera obefogad, som det af Richerts bref framgår, att han gjorde uppoffringar för sin vistelse i Stockholm och att han, trots sina enkla lefnadsvanor, endast med knapp nöd drog sig fram och till och med stundom befann sig i ekonomisk förlägenhet. Hans domsaga, af hvilkens inkomster han ju under tjänstledigheten blott uppbar en del, var icke af de mest gifvande, och han försmådde att söka sig förmånligare befattningar.

Detta stånd återremitterade betänkandet.

»De, som utgjort pluraliteten i prästeståndet, undskyllde sig», skrifver Stenhammar, »därmed, att om anslaget nedsatts, skulle Richert resa sin väg, och på prästeståndet skulle då kastas den skulden, att arbetet blifvit afbrutet. Bättre då, att det får gå, så att hela världen får öfvertyga sig, att det är odugligt! Det kan så vara.»

»Månne», fortsätter han, »då vår uppstudsighet varit utan frukt? Ingalunda! Det, som åsyftades, är likafullt vunnet. Motståndet mot richertianismen kom för höga vederbörande högst oförmodadt — ty de äro döfva och blinda. Ett sådant utslag — så starkt motstånd, att ett stånd återremitterade och en så knapp pluralitet vanns i två, kom såsom ett åskslag och har väckt en ofantlig sensation. Det kan ej undfalla, att både hos adel och präster många, som nu af konsideration voterade för anslaget, äro strafflagens deciderade motståndare. Dess förmodliga öde visar sig då tydligt i prospekt. Vidare blef höga vederbörande på ett tämligen lysande sätt underrättad, huru Richert står hos den tänkande (!) delen af representationen — det var väl också godt.» — — — — — —

»Landshöfding Åkerman, stark anhängare af de grå teorierna, yttrade ock till sin kamrat i bankoutskottet, biskop Heurlin, att opinionsyttringen hade varit magstark för vederbörande. Och när H. då yttrade å sin sida, att opinionsyttringen icke var riktad mot konungen utan mot Richert och lagförslagen, svarade han (Åkerman), att man förstode det väl, och tillade: 'Jag har sagt konungen, att man tror Richert äga hans öra.' — Men då svarade konungen med någon hetta: 'Jag har icke sett Richert sedan juni månad.'»

Om sålunda den prickning, som partisinnet tillärnat lagberedningen, icke lyckades, så vunno däremot de konservativa sitt spel i en annan, på sin tid mycket uppseendeväckande fråga, tack vare en mindre vacker intrig och ett uppenbart förräderi af några vinglande bonderiksdagsmän.

Det var 1848 års celebra justitieombudsmannaval, hvilket i hög grad upprörde sinnena och som onekligen hade en innebörd vida öfver sakens egen. Skämtsamt kunde det sägas, att den storm, som uppstod, blef så häftig, att »tronföljarvalet 1810 gick ojämförligt

mycket lugnare till väga». I nära fjorton år, eller alltsedan 1834, hade vicepresidenten Landin varit justitieombudsman och som sådan vunnit aktning och erkännande; han hade bland annat år 1840 såsom aktor mot konungens rådgifvare haft »det drygaste och minst angenäma arbete, hvarmed befattningen dittills varit belastad», för att begagna Crusenstolpes ord. Såsom riksdagens justitieombudsman hade han ock haft säte bland lagberedningens så kallade »öfveränglar».

Emellertid hade hans liberala principer varit de konservativa misshagliga, och hans deltagande i representationskommittéen, till hvars mera liberala flygel han hörde, hade väckt animositet emot honom. Det menades, att han såsom rikets ständers justitieombudsman icke bort mottaga uppdraget att sitta i kommittéen, hvilken dock ständerna själfva begärt! Det var oförsiktigt, menade Svenska Minerva (där då Johansson förde pennan), att han emottog kallelsen, ty representationsfrågan vore en brinnande partisak, och justitieombudsmannen borde vara upphöjd öfver alla partistridigheter.* Värst var, att han i kommittéen röstat för de samfällda valen och därmed »riksens ständers ombudsman» — som d:r Grafström yttrade — »velat afsätta riksens ständer», sina principaler. Dessa borde då i sin ordning afsätta honom. En annan stötesten var, att han i berättelsen till riksdagen rent af såsom eget förslag upptagit lagberedningens förslag till ny straffbalk. Man var alltså å konservativt håll på det klara med att han skulle fällas; redan den 2 februari hölls en hemlig rådplägning om justitieombudsmannavalet hos Hartmansdorff, i hvilken bland andra Palmstierna och Stenhammar deltogo. Å allra högsta ort var man knappast emot detta, enär äfven där Landins hållning i representationsfrågan icke varit fullt till lags, och kronprinsen, som var mycket frispråkig, hade oförtäckt sagt ifrån detta. »Man icke blott gillade utan rent af tillstyrkte, att Landin skulle borttrödjas.»

* Var det därför som motståndarne i stället valde en vida mer utpräglad partiman?

Ministären lär däremot hållit på Landins återval, om den än af lätt insedda skäl vid detta val iakttog en »beväpnad neutralitet».

Å riddarhuset hade alle man uppbådats. Den Hartmansdorff-Palmstiernska listan segrade efter »en förfärlig kamp» med 180 röster mot 140 (en del »grå» och liberalerna).

I prästeståndet synes man lagt bibelordet »varer listige som ormar och snälle som dufvor» på hjärtat, enligt Stenhammars egen öppenhjärtiga skildring af tillvägagåendet. För att blanda bort korten hade yttersta högern visat sig mycket indifferent vid valet af opinionsnämnd genom att låta Thomander, Sandberg och andra komma in i denna nämnd och göra dem säkra, men i stället anordnat justitieombudsmannaelektorsvalet med stor försiktighet, »genom tagna löften och bestämd voteringslista, att äfven de vacklandes heder icke medgaf någon återgång».

»Vår för prästeståndet uppgjorda lista på 12 namn gick så komplett igenom vid voteringen, att ingen enda af de tolf föll och med pluralitet af 32—28 mot 13—7. Den gången hade vi just på hedersvis (!) drifvit vår sak! Många, som intet ondt anade, trodde att vår oskuld var stor, när de främst på vår lista sågo de beskedligaste och regeringen mest tillgifna af biskoparne, Hedrén, Butsch, Holmström o. s. v. Dock visste största mängden, att de voterade hvad vi ville, och voro ett med oss.»

Och på ett annat ställe biktar Stenhammar:

»Af vår elektorslista voro många så bedragna, att sedan valet vid middagstiden var kändt, kunde de aldrig tro någon fara å färde. Där man hörde talas om vice talman, den fromme Butsch, den regeringen så högt tillgifne Holmström, fanns intet att frukta! Den gången hade man burit sig fiffigt åt. Också skrattar biskop Heurlin, slår sig på knäna och svänger omkring af lust och förnöjelse öfver vår slundighet. . . . Den gången voro prästerna klipska!»

Hvad man nu än må kalla detta, icke var det öppet och ärligt tillvägagående, med klara papper eller »på hedersvis».

Emellertid återstod, för att vara säker på majoritet, att vinna någon eller några röster från de båda andra-

ståndens elektorer. Borgarståndets voro orubbliga, men bland bondeståndets kunde man alltid hoppas att fiska i grumligt vatten. Och härifrån kom hjälpen.

Ursprungligen hade de konservativas mening varit att välja borgmästar Lagergren, högerminoritetens aktade märkesman i borgarståndet och en af lagutskottsreservanterna mot arfslagen år 1844. På högsta ort gillades detta val, såframt icke därigenom hans talmanskap vid nästa riksdag hindrades; sedermera vore en statsrådstaburett honom ämnad. Men då Stenhammar underhandlade med de konservativa böndernas ledare, Nils Strindlund, hvars »skrifkunnige vän» han var, hade denne förklarat, att han väl vore med om Landins undanrödjande, men han ville alls icke ha Lagergren, ty denne vore för kommod och rak.

Däremot ville han ha — Sven Lorens Theorell.

Adelns och prästernas målsmän gingo då in på en kandidatur, »som kunde vinna några röster hos bönderna» och på samma gång »gifva stark puff åt richertianismen» (Stenhammar). Ty detta var att rikta ett slag som kändes, icke blott mot Landin utan, hvad som var viktigare, mot Richert och hela hans skola af jurister och politici.

Trolle-Wachtmeister, som hyste den största aktning för Richert, till hvilken han dock ej stod i närmare förhållande, anser ock demonstrationen att ersätta Landin med Theorell ha varit riktad mot Richert. »Man kände Theorells, sedan ungdomen närda (?) personliga fiendskap till Richert, hvars förhatliga person man hoppas blifva kvitt, så snart Theorell stiger in i lagberedningen. Den andre tror man då skulle ej längre hafva trefnad där, hvaraf jämte den tillfredsställda hämnden äfven skulle följa lagarbetets sönderbrytande.»*

Tanken att välja Theorell hade födts vid ett försoningssymposium mellan Strindlund och den gamle liberalen Rutberg, som var frondör mot regeringen.

Den som härvid spelade »mäklarens» roll var — enligt Crusenstolpes ord i biografien öfver Theorell — »den

* Jfr ock De Geers anteckningar i Minnen I.

nitiske och verksamme notarien i bondeståndet Theodor Sandström» (en yngre broder till sedermera statsrådet Sandströmer).

Denne, som tillhörde den Crusenstolpeska falangen af mellanlöpare, var samme man, som år 1839 farit med koalitionsskvallret, och han hade riksdagen 1840—41 betraktats med missstänksamhet af de liberala bönderna med undantag af Rutberg, som redan då spelade en särskild roll.[1] Crusenstolpe omtalar med synbar sympati »det politiska fostbrödralag», som uppstod mellan Rutberg och Strindlund, »dessa bägge utmärkta representanter, hvilka i förstånd, slughet och affärsvana ej öfverträffades af någon bland sina ståndsbröder».

»Till insegel på deras förbund» — fortsätter han — »öfverenskommo de vid en s. k. sexa på Hamburgerbörs, till hvilken de inbjudit några få personer, och bland dem författaren af dessa lefnadsteckningar, att vid nästa val till justitieombudsman rösta på kammarrådet Theorell och att under tiden arbeta för denna plan».

Det var — enligt hvad samme skildrare meddelar i en annan biografi — från Rutberg, som första tanken utgick att göra Theorell till justitieombudsman.[2]

Rutberg och Theorell ägde gamla förbindelser. Vid 1823 års riksdag, då de båda voro svurna liberaler, inlämnade Rutberg två radikala förslag, det ena, som höll på att vålla åtal mot honom, gällde »den stående arméens

[1] Lilliecrona skrifver t. ex. i sin dagbok 21 mars 1841: »Större delen af oppositionsbönderna äro nu högeligen förargade på Theodor Sandström. Benkt Gudmundsson, som varit hans särdeles såte kusin, umgås ej mera med honom. Den ende han ännu synes med på gatorna är Rutberg. En oppositionsbonde hade yttrat till Luttropp, att han trodde Sandström vara betald af vederbörande för att locka bönderna till öfverdrifter och därigenom splittra dem. Det skulle jag dock ej tro, emedan hetsighet och öfverdrifter ligga så i hans natur, att han nog själfmant, utan impuls utifrån, råder till dylikt. Johansson har mycket begagnat Sandströms inflytande på bönderna i tullfrågorna för att få dem öfver på prohibitivsystemet och, såsom bekant är, lyckats däri.»

[2] Det är för öfrigt ej fullt klart af Crusenstolpes uppgifter, om förbundet mellan Rutberg och Strindlund ägde rum 1845 eller 1847; möjligen beslöts redan vid den förra riksdagen att »nästa gång» sätta saken i verket.

(Jfr Crusenstolpe: Medaljonger och Silhuetter 125 och 361; biografierna öfver Theorell och Rutberg.)

reducerande och ett utvidgadt konskriptionssystem» — det andra var det ofvan (I: 265) nämnda om en ny representation och en ny organisation af rådskammaren.

Båda förslagen präglades, enligt Crusenstolpe, »med det karakteristiska af Theorells penna».

Nu — ett fjärdedels sekel senare — var tillfället inne för Rutberg att göra sin skrifkunnige vän från 1823 en återtjänst.

Det gällde att få ett par »Theorellare» med på böndernas lista. Med öppet spel kunde det icke gå, ty pluraliteten i bondeståndet var afgjordt liberal. Svek måste anlitas.

»Emellertid», skrifver Stenhammar, »arbetades starkt med bönderna, synnerligen under dagarna näst före valet. Strindlund vågade ej låta påskina hvad han förde i skölden. Rutberg togs för hufvudet. Måndagen fanns i Dagl. Allehanda en varning mot Rutberg, såsom intrigerande mot Landin och för Theorell. Promt var Rutberg färdig att till Allehanda insända en billet med förklaring att detta var osanning. Det enfaldiga Allehanda nappade på honom, menade att Landins sak skulle vinna ofantligt genom allmängörande af Rutbergs förklaring och tillkännagaf hans oskuld tisdagen. Därigenom blef Rutberg så pass rehabiliterad i opinionen, att han kom in bland bondeelektorerna. Och sedan röstade han på Theorell och drog två bönder med sig. Så går det till vid riksdagen.»*

* Dagligt Allehanda, som sedan december 1847 redigerats af den ytterligt »röde» Elof Lindman, meddelade i det nummer, som daterades den 29 februari, att de ultrakonservativa ansträngde sig för att insätta Theorell, »troligen mindre för hans egen skull, än för det att justitieombudsmannen är själfskrifven ledamot af lagberedningen och att herr Theorell sålunda skulle kunna komma att därifrån utdrifva herr Richert och de öfriga ledamöterna. Såsom planens anstiftare och understödjare nämndes Hartmansdorff, ärkebiskopen och Rutberg.

Men i numret för den 1 mars — strax innan valet hölls! — heter det, att »riksdagsmannen J. J. Rutberg har bestridt en berättelse vi omförmält i gårdagens n:r, att han skulle önska herr kammarrådet Theorell till justitieombudsman. Den ifrågavarande planen har således än mindre chance än eljest att vinna framgång, hvilket uppriktigt fägnar oss!»

Rutberg lärer sedan ursäktat sig med att han endast reklamerat mot påståendet att ha arbetat för Theorell, men att detta ej hindrat honom att rösta på denne. Emellertid förklarar Rutberg i sin biljett af

Till utgången bidrog hållningen å högsta ort.

»Man hade trott», skrifver Stenhammar, »att Theorells utväljande vore en syl i näsan.» Men den lättrörliga barometern å slottet pekade för tillfället starkt åt konservatism. Stenhammar menar, att det ej behöfts mer än en vink till Butsch eller Holmström, så hade de ej ingått på elektorslistan, likaså hade C. O. Palmstierna (som då tillhörde konungens förtrogna) ej låtit ställa sig på listan bland adelns elektorer.

Men den senare var så ifrig att deltaga, att — såsom det heter i hans efterlämnade anteckningar — »trots det att han icke var till hälsan återställd ingen öfvertalningsförmåga kunde hindra honom att i den kyliga aftonluften begifva sig till valförsamlingen på riddarhuset, där han deltog i det första valet, men genast reste hem när suppleantvalet hade försiggått».

Strax före valet gick Stenhammar fram till Palmstierna och frågade: »Står det fast?» och fick till svar: »Ja, Theorell och jag hafva gifvit underrättelse därom på högsta ort och fått till svar, att man ser det utan missnöje».

Om detta väckte harm hos lagberedningen och dess vänner — exempelvis den t. f. justitiekanslern von Koch — bör man däröfver icke undra.

Regeringsledamöterna önskade däremot, som nämnts, Landins omval; äfven Posse, till hvilken Theorell dock stod i gamla förbindelser.

Ministären ansåg sig till och med så säker på sin sak, att Posse antog ett af kronprinsen erbjudet vad om utgången; »hvilken», skrifver Crusenstolpe, »bemälte herr grefve törhända förmenade ha blifvit ytterligare betryggad

---

den 29 febr. till Allehanda, hvilken sedan af tidningen ordagrant trycktes, underrättelsen, att han skulle understödja en anlagd plan att få Theorell vald, osannfärdig(!) och uppmanade red. att uppgifva den person, till hvilken han haft ett sådant yttrande.

Dagen efter »understödde» han likväl valet med sin röst. Faktiskt hade första tanken utgått från honom.

Man må icke undra öfver att vid riksdagen 1853—54 bondeståndet uteslöt den gamle norrländske fjällräfven från alla förtroendeuppdrag, något som Crusenstolpe betraktade såsom ett orättvist martyrium!

medelst den ganska grundliga middag bondeståndets sekreterare gaf åt detta stånds elektorer samma dag valet försiggick». [1]

Den liberala pressen hade kort tid att motarbeta Theorells kandidatur, men angreppen voro desto häftigare och öfverskredo stundom det tillständiga, såsom då det gycklades med hans ovanligt frånstötande fulhet och trumpna sätt att vara.

Den 1 mars ägde det spännande valet rum. Därvid erhöll Theorell 27 röster (adel, präster och tre bönder), under det Landin endast erhöll 21 (borgarne och nio bönder). Till suppleant valdes hofrättsrådet Carl Göran Mörner, som vid förra riksdagen tillhört lagförslagets motståndare, med 26 röster, under det de liberalas kandidat, ledamoten af lagberedningen, hofrättsrådet Pfeffer, stannade vid 21. [2]

Utgången betraktades å ömse sidor hart när som en märkessten i landets politik.

Hörom Stenhammars jubel dagen efter valet:

»Nu har man då ändtligen något att berätta — ett verkligt riksdagsevenemang, måhända ett nytt uppslag i sakerna, af större följder än man skulle tänka. — — — — — — —

Det är den Theorell, som högtidligen förklarade sig emot latitudsystemet, domaregodtycket, Richerts älsklingsidé — som i sina tre utgifna häften så strängt klandrat de radikala idéerna, blottat Richerts intrig med kriminallagförslagets tillverkning efter sitt hufvud och af Richert betraktas såsom hufvudfiende. Justitieombudsmannen skall, i kraft af sitt ämbete, vara ledamot i lagberedningen. Märk! Den af Richert förvisade insättes nu åter af rikets ständer! — Grefve Mörner är den, som förra riksdagen förde ordet i lagutskottet, då Richertska straffteoriens ifrige motståndare inom utskottet och i omständliga reservationer. Han, liksom Theorell, kämpade då ock mot den nya arfslagen.

---

[1] Stenhammar har liknande uppgifter.

[2] Palmstierna berättar, att spänningen var stark inom valnämnden och vann sin höjdpunkt, då ordföranden Gyldenstolpe upprullade en valsedel med Landins namn och yrkade, att den skulle kasseras såsom märkt, hvarvid en hetsig diskussion uppstod, till dess Palmstierna, som varit matt och tyst, helt lugnt steg upp och uttalade orden: »Låt nåd gå för rätt», hvarvid »alla tystnade, en del skämdes, förhoppningarna voro ännu ej svikna».

Se där valets betydelse för Richert, för lagreformen och — utan tvifvel — — — äfven för regeringen!! Det bör ej kunna undgå att göra ett djupt intryck. — — — — — — —

Jag sade, att denna affär utgör ett riktigt evenemang, ett nytt uppslag. Det ligger i dess betydelse för nya lagförslagets apparanser, och däruti att richertianismen, liberalismen måste märka, att regeringen här har öfvergifvit dem — däruti, att härigenom förrådes, att regeringen icke ogärna ser, att konservatismen på ett så eklatant sätt får öfvertaget.[1] Det kan synas, som regeringen, om den vill reformera sitt system, i sådana händelser finner ökadt stöd.»

Men var jublet stort i de konservativas läger, så var nedslagenheten och förbittringen icke ringare å den liberala sidan.[2] Valet gaf anledning till »ett larm, så som vore nära nog en statshvälfning å färde», för att begagna Svenska Minervas uttryck.

I den liberala pressen uttalades skarpa ord, framför allt emot de bondeståndets elektorer, som fallit ifrån, och särskildt förgrymmades Dagligt Allehanda på Rutberg.

Aftonbladet antog, att händelsen icke kunde undgå att blifva en vändpunkt i regeringens politik; Dagligt Allehanda menade, att regeringen ej längre borde smeka sina fiender, antingen erkänna sig besegrad och låta ultrakonservatismen intaga taburetterna eller ock begagna sin makt för att kväsa den byråkratiska och prelatensiska hydran.

I borgar- och bondestånden uppstod, då valprotokollet meddelades, hvad Svenska Minerva kallade »offerfester» till Richerts och Landins ära.

I borgarståndet inledde ståndets främste elektor, kryddkramhandlaren Brinck, diskussionen med ett meddelande att han, med hågkomst af att Landin till nationens belåtenhet med nit och skicklighet förvaltat ämbetet, nedlagt en sedel med hans namn; detta hade han ansett sig skyldig nämna, utan att fälla något omdöme öfver den valde, i det han vore viss om att nationens dom öfver valets utgång icke uteblefve.

---

[1] Det öfvertag, som vanns med de tre svekfullt vunna bonderösterna, var dock ej mycket att bygga på.

[2] I en briljant karikatyr har Dardel tecknat de liberalas förtviflan, då underrättelsen kom, att »de hvita segrat — Theorell är vald!»

En annan elektor, Hörnstein, riktade ett bittert utfall mot Theorell, mot hans valmän och mot regeringen, för hvilken han måtte vara angenäm, då den för två år sedan till allmän förvåning hugnade mannen med en större domsaga.

»Ehuru han större delen af dessa år haft tjänstledighet, är han likväl, förmodligen genom sina utfall mot herrar Geijer och Richert samt genom den konservativa och aristokratiska tendensen i sina skrifter och artiklar, befunnen värdig väktarekallet öfver lagarnas tillämpning och brister och att föra svenska folkets talan. — — — — Man är här öfvertygad, att valets utgång har enahanda orsak som adelns beslut om guldmedaljens öfverlämnande till herr Fryxell, men med den skillnad, att svenska folket nu måste bestå belöningen och tåligt böja sig under konservatismens och aristokratiens rostiga spira.»

Då talaren öfvergick till ett angrepp på regeringen, blef han af talmannen afbruten.

Samtliga öfriga elektorer reserverade sig mot valet i mer eller mindre skarpa ord. Den högt ansedde Frans Schartau förklarade, att »valet måste uppröra icke blott ståndets ledamöter utan hvarje svenskt sinne och utgöra ett bevis på att ståndsrepresentationen befunne sig i ett sjuklighetstillstånd, som snart sträckte den på dödsbädden».

Med dem instämde en mängd ledamöter. Agrell förklarade, att den nye justitieombudsmannen icke ägde borgarståndets förtroende, något som den framstående Lars Billström ytterligare underströk, tilläggande, att han vore vald emot borgar- och bondestånden, utkorad icke af nationens valda ombud utan hufvudsakligen af några individer, som på grund af självskrifvenhet (adelsmän och biskopar) hade plats i riksförsamlingen.

Ensamt Lagergren, som för öfrigt varmt komplimenterade Landin, yttrade sig emot angreppen på Theorell och erinrade om att han dock vore vald af »riksens ständer» och att det ej vore rättvist att frånkänna honom djup lagkunskap eller utmärkt redlighet.

I bondeståndet var oron föga mindre, snarare större, enär man här hade att göra upp räkningen med några »förrädare».

Sven Heurlin inledde debatten och förklarade, att då han af två välkända ledamöter af borgarståndet »i mindre passande uttryck tillvitats att ha voterat olika med dem, ville han offentligen förklara, att han röstat på Landin och att han beklagade, att denne erhållit till efterträdare en man, som genom sina förändrade åsikter tid efter annan erhållit tre högre ämbeten, dem han dock vare sig af sjuklighet, hög ålder eller lynnets oro och ojämnhet icke kunnat sköta och handhafva».

I samma riktning uttalade sig sex andra elektorer, däribland vice talmannen Nils Pehrsson, forne talmannen Anders Eriksson och Liss Lars Olsson.

Rutberg ansåg, att då valet var slutadt, diskussion ej borde grundlagsenligt få äga rum, ehuru han enskildt skulle uppge huru han röstat.

En elektor, Erik Persson från Gäfleborg, förklarade sig visserligen ha tillhört minoriteten (?) men ville dock ej anmäla reservation, då sådant kunde få karaktär af inkvisition; han ansåg sig ej skyldig att redogöra för hur han afgifvit sin röst.

En elektor, en yngre östgötariksdagsman, Magnus Månsson, som ansetts opålitlig, förklarade orakelmässigt, att han »för att vederlägga i mörkret kringsmygande rykten» ville tillkännage, att han afgifvit sin röst i öfverensstämmelse med den opinion, som han ansåg och ännu anser råda inom detta hedervärda stånd.[1]

Den tolfte elektorn — Sven Jonsson från Jämtland — teg. Suppleanterna friade sig från att ha deltagit.

Strindlund utlät sig rätt mustigt: »Om någon vare sig adelsman, präst eller borgare komme till mig med försök syftande därhän att med maktspråk inverka på våra förhandlingar, honom skulle jag, de öfriga till varning, bedja lära sig veta hut».[2]

---

[1] Stenhammar uppgifver, att »vår riksdagsman Månsson, som hade kommit in bland elektorerna, därför att han lofvat Strindlund rösta på Theorell, bedrog honom».

[2] »Strindlund hade verkligen yttrat sig så plumpt, ty de som det angick förstå ej annat språk.» (Stenhammar.)

Härmed var emellertid icke saken till ända. Frans Schartau — som under Petrés frånvaro öfvade ledning i borgarståndet — föreslog, att rikets ständer skulle anhålla om upphäfvande af beslutet att justitieombudsmannen skulle deltaga i lagberedningens arbeten, och motiverade detta med att den nye justitieombudsmannen väl vore känd för en ovanlig lagtolkningsförmåga (syftar på hans advokatverksamhet) men gjort sig än mera bekant som en ifrig motståndare till det nya lagverket och sålunda omöjligen kunde verka något för det med lagberedningens nedsättande afsedda ändamålet, äfven om han icke befunne sig i det svaga hälsotillstånd, att han på grund af läkarebetyg måst söka och begagna tjänstledighet från sin häradshöfdingebeställning, hvarjämte, om denne ålderstigne ämbetsman skulle taga verksam del i granskningen af det nya lagverket, hans lifskrafter säkerligen på ett betänkligt sätt blefve lidande, till obotlig men för den tillsyn öfver lagarnas efterlefnad, som honom ålåge.

Den i hög grad egendomliga och utan tvifvel i hastigt mod tillkomna motionen blef med den förseglade sedeln tillstyrkt af allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, »som i allo gillade dess skäl och grunder», naturligtvis med reservationer af nästan alla adelns och prästeståndets ledamöter. Dessa stånd afslogo den ock utan vidare; bondeståndet antog den med 43 röster mot 30. I borgarståndet voro meningarna ytterst delade. Äfven utpräglade liberala funno vid lugnare besinning icke skäl att bifalla motionen; från liberalt håll talade bland andra borgmästaren Ekholm med lugn värdighet emot att låta ett beslut dikteras af ett äfven på rättvisa stödt missnöje. Motionen afslogs med 21 röster mot 19.*

* I Svenska Minerva hade den 7 mars med anledning af motionen bland annat lästs följande:

»Hvarför vill herr Schartau genom en formlig motion utverka, att (konungen tvärtemot riksståndens genom valet uttryckta önskan måtte utesluta herr Theorell från lagberedningen och i hans person skymfa — hvilken? Jo, rikets ständers egen ombudsman! Denna skymf skulle vara, menar man, en söt lukt för herr Richert. Eländiga slafsinne! Begripen I då ej, huru mycket I nedsätten och förnedren den man, för hvars fötter

Sven Lorens Theorell, för hvars hälsotillstånd man fruktat eller låtsats frukta, blef emellertid en mycket nitisk justitieombudsman. Hans »sjuklighet» synes mest ha bestått i olust att förrätta domarvärf; i justitieombudsmannens åklagarsyssla kände den gamle advokaten sig däremot som »fisk i vattnet».

Motsatsen i lynne mellan Theorell och Richert framgår af deras olika smak i detta fall. Den ene, en stridslysten aktor, som älskade att blotta svagheter ej minst hos lagskipare; den andre, en lugn domare, som, då han efter djup begrundning och studier kommit till ett resultat, sade sin mening bestämdt, kanske hänsynslöst, men sedan endast motvilligt gick ut i striden.

Såsom justitieombudsman skonade Theorell hvarken hög eller låg. Vid nästa riksdag, 1850—51, återvaldes han af tre stånds elektorer, ty bönderna vann han genom sina skarpa angrepp på Högsta domstolens domar.

Men hans forne gynnare, Chr. Stenhammar, slapp då att deltaga i valet, emedan han öppet förklarat sig skola rösta mot Theorell, då denne hade klandrat »konungens domar», hvilket grundlagen förbjuder, och då han i religionsprocesser »yttrat rent Almquistska grundsatser och förfäktat prästens rätt att vara skrymtare». »Jag kunde därför ej vara med om att bryta ris åt egen bak.»

Theorell var för öfrigt angelägen, att hans deltagande i lagberedningen icke måtte orsaka någon sprängning. Vid

---

I läggen eder och den I genom en dylik hyllning viljen upphöja. Lären eder då att visa aktning för den person, med hvars namn, såsom chef för edert parti, I viljen pryda er och gifva er en vikt inför allmänna meningen; uppfören eder så, att I icke själfva förtjänen hans förakt! Eller tron I, att herr Richert kan gilla dessa frenetiska utbrott mot hans antagonist? Inbillen I eder, att han med bifall ser en motion att skymfa national representationens utkorade högste vårdare öfver rättvisan och lagskipningen i landet, blott för att bespara honom obehaget af några meningsstrider inom lagberedningen, likasom skulle han vara rädd för dem och själf lika mycket som I darra för motståndaren? Nej, häruti bedragen I eder. Vi dela i många stycken icke herr Richerts öfvertygelser, vi gilla framför allt icke den meningsdespotism han älskar att utöfva. Men djupt och innerligt äro vi öfvertygade, att ingen med större ovilja ser alla dessa servila upptåg än just han själf. Lären eder af oss att bära aktning för eder chef, för den mannen, som är edert hufvud och i ordets egentliga bemärkelse edert enda hufvud.»

besök hos excellensen Posse, som i början mottagit honom något snäft men sedan blifvit blidare, anmälde Theorell sin innerliga önskan, att Richert måtte kvarblifva och fullborda lagverket, hvilket han ville ha förklaradt, på det icke någon förmodad ovilja å hans sida måtte gifva Richert skäl att draga sig tillbaka (Stenhammar). I lagberedningen tog han knappast mycken del. »Riksens ständers markatta» (så kallades Theorell för sin fenomenala fulhet)[1] omtalas dock någon gång i Richerts brefväxling med Bergfalk Exempelvis i februari 1849, där det heter:

»I morgon skall Lundell[2] presenteras. Vi hoppas att då ha riksens ständers markatta hos oss. Hon var i onsdags tillstädes men gjorde inga konster. Det påstås, att krafterna samlas till något lysande uppträde på styfva linan framdeles. Emellertid ta vi dagen som den kommer.»

Men i protokollen har Theorell icke lämnat spår efter sig, och han har icke undertecknat något betänkande, såsom fallet däremot var med justitiekanslern von Koch, hvilken deltagit i alla betänkandena.

* * *

Samtidigt med att denna lilla konservativa »revolution» genomfördes å justitieombudsmannaplatsen, kommo underrättelser söderifrån om en väldig omhvälfning, som blef tecknet till orosrörelser öfver hela Europa. Det var den franska februarirevolutionen, hvilken äfven kom att krusa det lugna vattnet här hemma.

Den svenska »reformrörelsen» — frågan om en representationsförändring — hade mojnat af sedan 1840 och 1844. Men då några månader af riksdagen förflutit, hade några af de gamla reformvännerna den 20 februari 1848 samlats vid en subskriberad middag för att samråda om utsikterna för en representationsförändring. Allmänt be-

---

[1] I »Friskytten» omtalades en gång, att justitieombudsmannen infunnit sig, då de vid upploppen häktade rannsakades, för att genom sin åsyn skrämma dem.

[2] En ny ledamot i lagberedningen, professor i Lund.

klagades liknöjdheten och den politiska stiltjen i hela Europa, men Lars Hierta anmärkte, att man ej skulle låta sig inbilla att, därför att ytan var lugn, det icke rörde sig på djupet. Sommaren 1830 hade det förhållit sig på samma sätt; nyheterna från kontinenten voro så magra och ointressanta, att en stor engelsk tidning funnit skäl att afskeda sin pariskorrespondent. Men kort därefter följde revolutioner i Frankrike, Belgien och Polen, och reformbillen antogs i England.

Två dagar efter det nyssnämnda middag hållits, utbröt februarirevolutionen. Emellertid hade vid denna middag beslutits att bilda ett reformsällskap, i hvars styrelse bland andra invaldes män som Thomander, Frans Schartau, A. C. Raab, Lars Hierta, Sahlström samt den nyuppgående stjärnan inom prästeståndet, den unge lundaprofessorn Genberg. Och detta reformsällskaps förhandlingar kommo att spela en icke obetydlig roll i dagens händelser.

Richert var en bland dess främsta ledamöter och senare medlem af styrelsen.

Konung Oskar, alltid känslig för den politiska väderväxlingen, tog starka intryck af den skiftande stämningen.

Han hade under riksdagens förra del starkt närmat sig de konservativa, som tycktes hafva öfvervikt i ständerna; och ett regeringsombyte, hvarigenom den »grå» regeringen skulle vika för en konservativ, var påtänkt redan på nyåret. Men å konservativt håll önskade man intet vaktombyte förrän efter riksdagens slut, och Hartmansdorff motarbetade i »Tiden» ett rådgifvarombyte vid denna tid. Man borde spara sig.

Men så bröt februarirevolutionen ut, och en viss nervositet blef märkbar äfven på Stockholms slott. »Talet om de konservativas öfvervikt tystnade, och regeringskappan vändes åt annat håll», heter det i »Berättelser ur C. O. Palmstiernas lefnad». (Palmstierna hade nämnts främst bland de tillämnade ministerkandidaterna jämte landtmarskalken grefve Gustaf Adolf Sparre.)

En af konung Oskars första åtgärder var att på Posses tillstyrkan den 14 mars tillkalla konstitutionsutskottets ledamöter och anmoda dem att utan dröjsmål utarbeta ett representationsförslag enligt tidens anda, folkets önskan och landets behof, en fråga som dittills skjutits i bakgrunden.

En moderat liberal som Trolle-Wachtmeister gladde sig innerligt åt detta steg och tryckte hjärtligt justitiestatsministern Posses hand, då han erfor det. »Konungen har förflyttat sig tillbaka till den punkt, där han var 1844. Nu sitter han åter med goda kort, måtte han spela dem väl!»

Från konservativt håll — Palmstierna, Reuterdahl — var man angelägen att få konungen att bestämdt uttala sig för klassval, för hvilket han själf var benägen.

När Reuterdahl emellertid en afton — den 14 mars — samtalade med konungen, som då var uttröttad och matt, förklarade denne, att han icke behöfde säga, att de allmänna valen voro honom en styggelse, att han väl insåge, att adel, präster och krigsmakt vore monarkiens bästa stöd, men att likväl händelserna i Paris visade, huru omständigheterna kunde göra detta stöd opålitligt. Ludvig Filip hade blifvit öfvergifven af alla, ärkebiskopen i Paris hade skyndat att göra förböner för republiken. Det vore kanske nödigt att göra koncessioner, hvad valen till andra kammaren anginge. Man kunde icke veta, hvilka olyckor vore att befara, om reformagitationer uppeldade sinnena (Stenhammar).

Konstitutionsutskottets med den förseglade sedeln fattade beslut gick emellertid ut på att man skulle utarbeta ett förslag, byggdt på klassval, med två kamrar, båda sammansatta af fem klasser. Emellertid kom detta förslag aldrig att framläggas såsom konstitutionsutskottets.

Nya händelser timade, som framdrefvo nya åtgärder.

Reformvännerna hade den 18 mars anordnat en reformbankett, till hvilken två liberala och filantropiska män, d:r C. A. Wetterbergh (»Onkel Adam») och bok-

handlaren Bagge, tagit initiativet och där, utom dessa, bland annat Thomander och Anckarsvärd höllo talen.

Denna reformbankett, som höga vederbörande sågo med sneda ögon, hade likväl en i allo lojal karaktär och inleddes med en skål för konungen. Men samma dag hade några bråkmakare tagit sig för att uppslå proklamationer af följande lydelse: »Medborgare! 5,000 man samlas i afton på Brunkebergs torg. Lefve valreformen och allmän valrätt!»

Från hvem denna åtgärd härrörde, om den skett af okynne eller för att verkligen ställa till en revolt och »skrämma» — nog af, anslagen framkallade folkskockningar, hvilka utmynnade i de s. k. marsoroligheterna, som utgjorde ett slags motstycke till 1838 års kravaller. Men då dessa dock afsågo att opinera i ett bestämdt syfte, i anledning af Crusenstolpes domfällande, så voro 1848 års oroligheter, såvidt man kan se, utan mål och plan, och det är svårt att säga, för hvad eller mot hvad man opinerade. Man skrålade och kastade stenar, angrep poster och polis, fönsterrutor krossades hos konservativa och liberala, hos ministrar och riksdagsmän. Ett par dagar pågingo dessa kravaller, som kostade flera människolif.

Trolle-Wachtmeister, som lämnat den bästa skildringen af dessa uppträden, skrifver: »Hvilka voro de, som fäktade i rabulisthopen? Folk af hufvudstadens lägsta klasser, mest gesäller och lärpojkar. Hvad ville de? Det visste de ej själfva. Man hörde ropas än emot näringsfriheten, än emot den fria tulltaxan. Några kallade på republik, andra på reform och allmän valrätt. — — — Hurra och skråla och utösa skällsord mot militären gjorde alla. Men tydligt var, äfven om man ej känt penningutdelningen och trakteringen, att de stackarne, som agerade, voro upphetsade af andra och ej själfva visste, för hvilket ändamål de kämpade. — — — — — — I detta kaos utveckla sig symtomerna till två element, för ögonblicket förbundna med hvarandra, nämligen prohibitivsystemet jämte tvillingsystern, skråandan, samt republikanismen.»

Det var väl alltså närmast mot de friare åtgärder i närings- och tullagstiftning, hvilka konung Oskar och hans regering genomdrifvit eller ville genomdrifva, som anstiftarne opererade; därmed sammanblandades det revolutionära skrål mot monarki och byråkrati, som »låg i luften».

Betecknande är, att en konservativ man som Stenhammar antydde, att fabriksintressets skrifkunnige vän, Argus-Johansson, icke stod främmande för oroligheterna. Han var vid denna tid den faktiske redaktören af Svenska Minerva och hade sitt finger med i Söndagsbladet. I den förra tidningen lästes en ytterst märklig liten uppsats, som gentemot de moderat-liberalas program, allmänna val med någon census, framhöll nödvändigheten att skaffa arbetarne antingen som klass eller genom borttagande af all census tillträde till representationen. Stenhammar säger: »Man har i dag sagt, att Johansson vore så komprometterad, att han kunde fängslas när som helst. Medgifvas måste, att tonen i hans två sista Minervablad näst före upploppet är oförklarlig. — — — Man säger, att af sista Minerva och af Söndagsbladet 4,000 ex. blifvit gratis utdelade, och att sådana funnits i fickorna hos de dödsskjutna.» Och A. J. Arwidson — en af de konservativas män — skrifver den 22 mars till Wallmark (bref i Kungl. biblioteket): »Argus-Johansson skulle vara det hemliga drifhjulet och för sitt besvär erhålla 25,000 riksdaler. Af detta tror jag aldrig en bokstaf. Emellertid berättades i går, att han vore arresterad eller nära att blifva det.»

Låt vara, att detta blott var skvaller, men det visar, hvad man i politiska kretsar menade om upploppens ursprung.

En märkvärdig ödets ironi var det emellertid, att de värsta angreppen skedde mot — Hartmansdorff, den ståndaktigaste försvararen af fabriksintressena, men, som på grund af sina angrepp mot tryckfriheten och sedan tilldragelserna 1838 var mäkta impopulär hos massan. För öfrigt delade denna sina gracer åt de mest skilda håll: åt den aristokratiske grefve Horn och åt Lars Hierta, åt den »grå» Peyron och den konservative Wingård, åt ut-

rikesministern Ihre såväl som åt den malkontente Lagerbjelke, hvarjämte en importör af kramhandelsgods Benjamin Leja fick sina fönster krossade.

Så opolitiska i djupare mening dessa kravaller voro, så fingo de dock politisk betydelse.

Konung Oskar, som själf personligen infunnit sig under upploppet och sökt påverka massorna, tog emellertid starkt intryck af opinionsyttringarna, och detta visade sig på tvefaldt sätt. Enligt hvad O. I. Fåhræus meddelat, vållade polisstyrelsens framställning rörande sinnesstämningen hos handtverkarbefolkningen en reaktion i konungens tänkesätt i tullfrågan, och trots rådgifvarnes föreställningar och deras vägran att återkalla den kungl. propositionen, offrades konsekvensen. Konungen uppkallade den 28 mars bevillningsutskottets mera framstående ledamöter och uppmanade dem att låta tullreformen falla. O. I. Fåhræus, som själf varit med om att utarbeta regeringens tullregleringsförslag och som nu hade plats i bevillningsutskottet, där han lyckats vinna sympatier för reformen, blef hastigt beordrad att återvända till sin landshöfdingpost, och hans frihandelsvänliga reformförslag fick hvila, till dess det i hufvudsak genomfördes 1857.

Men under det händelserna drefvo konungen till reaktion i tullfrågan, så framkallade de däremot i representationsfrågan en afgjord dragning åt vänster. I meddelandet till rikets ständer (november 1847) hade konungen förklarat sig i ärendets dåvarande skick icke böra företaga någon annan åtgärd än att meddela ständerna hvad sedan senaste riksdag tillgjorts. Därefter hade han, som ofvan nämnts, uttalat för konstitutionsutskottet en anhållan, att detta måtte utarbeta ett förslag. Men efter marstilldragelserna lät han af excellensen Posse, som då stod på afgående, förmå sig till ett nytt steg: att själf taga initiativ till ett förslag.

Till en början hade det, meddelar Fåhræus, varit meningen att låta någon enskild statsrådsledamot väcka ett förslag, som af regeringen gillats. Äfven Trolle-Wachtmeister hade man tänkt sig som förslagsställare.

Men sedan Posse, som kontrasignerat novembermeddelandet, att Kungl. Maj:t icke ärnade vidtaga åtgärd i saken, afgått, fanns intet hinder att låta Kungl. Maj:t själf framlägga ett regeringsförslag.

Den gamla ministären hade länge känt sig »stå på fallrepet». Emellertid borde ju egentligen den nya vindkastningen i opinionen snarast talat för dess kvarstannande — bortsedt från oppositionen mot näringslagstiftningen. Men den, som representerade denna gren inom regeringen (J. F. Fåhræus), blef till slut den ende kvarsittande.

Anledningen till ministärens afgång var väl ytterst den spänning, som rådt mellan hofvet och statsrådets ledamöter. Men såsom Dalman anmärkt (»En kort återblick på svenska riksdagarna, Sthlm 1861»), gåfvo de liberala själfva en säkert för hofvet välkommen förevändning till ministärens afgång genom det högst ensidiga och fåvitskt beräknade sätt, hvarpå dechargefrågan behandlades i bondeståndet, som rent af beslöt en skrifvelse med begäran om entledigande af flertalet statsråd (Posse likväl undantagen), liksom regeringen i borgarståndet prickades genom gillande af några anmärkningar. Samtliga regeringsledamöterna (med undantag af J. F. Fåhræus) inlämnade, mer eller mindre frivilligt, sina afskedsansökningar.*

I stället utnämndes en regering, som blef, äfven den, »gråmelerad» men på något annat sätt än den förra. Ty då denna bestått af medlemmar, hvilka ungefär samtliga intagit en moderat-liberal ståndpunkt, blef den nya mera »brokig» och rymde motsatser, alltifrån den nye justitiestatsministern G. A. V. Sparre, som varit påtänkt som chef för en konservativ ministär, till medlemmar, hvilkas färg skiftade en smula »i rödt».

Dit hörde den man, som räknades såsom ministärens själ, den utmärkte finansministern Sandströmer, skatteförenklingens målsman, som intog en utprägladt frisinnad och reformvänlig hållning, och vid sidan af honom professorn i filosofi vid Lunds universitet Paul Gen-

* Om interiörerna vid afskedandet se Stenhammar a. a. III, 290. Jfr dock äfven Trolle-Wachtmeister.

berg (befryndad med Trolle-Wachtmeister) och revisionssekreteraren Günther, hvilka båda i lagutskottet uppträdt såsom »richertianer» och såsom sådana illa åtgåtts af lagreformens motståndare.[1] Dessutom ingick, efter ett par veckor, den liberale förre löjtnanten Gripenstedt — nära befryndad med Anckarsvärdarne —, som kom att spela en stor roll i skiftande regeringar under de följande två årtiondena. Genberg tillhörde för öfrigt bestyrelsen i Reformvännernas sällskap och räknades till och med till dess vänster — ja, ansågs genom ett radikalt tal i reformsällskapet ha medverkat till den schism, som inträdt mellan dess mera moderata och mera radikala element (Dalman). Egentligen lär det ha varit meningen att i regeringen inkalla Thomander — en annan af reformvännernas främsta — såsom ecklesiastikminister, men ärkebiskop Wingård, som fruktade denna starka kraft, lär hafva förhindrat det.[2]

Nyss omtalades brytningen i reformsällskapet. Den berodde på att majoriteten beslutit en adress till konungen, som uppgaf sällskapets program bland annat vara samfällda val, valrätt för hvarje myndig man, som betalade skatt till staten, samt riksdagens fördelning på två afdelningar, af hvilka den större valde den mindre.

Gentemot detta förslag — »de rödas» — framlade minoriteten inom reformsällskapet — »de grå» — med många vägande namn (A. C. Raab, Hugo Hamilton, Ters-

[1] Stenhammar omtalar i januari Genbergs ministerkandidatur, men tillägger: »Detta rykte är utgånget från Richert och Bergfalk, med hvilka Genberg, som i lagutskottet uppträdt såsom ultraliberal och försvarare af Richertska straffiagen, står i nära relationer. Det är väl blott ett af västgötarne själfva uppfunnet rykte. De ljuga och sprida ut sådant för att gifva sina anhängare ett visst rop.» (Då Genberg för öfrigt några år förut haft en mycket bitter kontrovers med Richerts måg F. G. Afzelius, hans medsökande om professuren, är det knappt troligt, att han och Richert stått i »nära relationer»). I februari heter det: »Reuterdahl, som har tillträde till H. K. H. kronprinsen, försäkrar, att hvarken Thomander eller Genberg äro i fråga till ecklesiastikminister.» Wenström berättar i »Stockholmslifvet för trettio år sedan» (Sthlm 1873), att när vaktmästaren bar in Statstidningen, där Genbergs utnämning omtalades, till Stenhammar denne uttryckt sin harm med orden: »Si så, herr vaktmästare, nu går ingen af oss säker».

[2] Jfr Crusenstolpe: Ställningar och förhållanden XIII: 52.

meden, Gumælius, Svedbom, Dalman, Siljeström, C. F. Wærn j:r) en adress, som visserligen likaledes höll på samfällda val och samma valrätt men som åsyftade, att denna valrätt borde ordnas så, att upplysning, erfarenhet och mera oberoende samhällsställning tillförsäkrades behörigt afseende vid bildande af representation, hvarjämte de önskade, att kamrarna skulle väljas hvar för sig.[1]

Denna brytning skedde samma afton — 10 april — som ministerskiftet ägde rum.

Den 19 april begärde »reformsällskapets» bestyrelse företräde hos konungen, därvid Thomander förde ordet, och jämte denna bestyrelse infann sig »enligt särskild anmodan af sällskapet» äfven Richert, som alltså i princip understödde dess förslag.[2]

Thomanders tal till konungen inleddes med följande ord enligt det i reformsällskapets handlingar (Kungl. bibl.) liggande utkastet:

»Världshändelsernas röst är vältaligare än ordets. Snart sagdt alla bildade europeiska nationer arbeta i denna stund på väsentliga förbättringar i sin samhällsförfattning. Sverige har önskat sig sådana snart i 40 år, och dessa önskningars rättmätighet har under hela denna tid varit erkänd af regeringen, erkänd af rikets ständer, erkänd af nationen. Absolutistiska stater hafva på några veckors tid hunnit blifva konstitutionella. Själfva vårt brödrafolk använde ingen lång tid på sin omskapning. Detta folk har nu i en mansålder njutit dess frukter. Andra nationer hafva ordnat sig under stormen; Sverige är lugnt, och detta Sverige, i så många århundraden uppfostradt att förstå friheten, har ännu 1848 ej erhållit, hvad 1809 års konstitutionsutskott ansåg oundgängligt. Stormäktigste, allernådigste konung! Svenska folket önskar en genomgripande förändring i sitt representationssätt.»

Konungen svarade, att han hade för afsikt att framlägga förslag, grundadt på samfällda val, och att allt som borde tagas i betraktande skulle noga pröfvas.

Äfven mindretalet inom reformsällskapet fick aflämna sin adress, som stod i nära samklang med den åskådning,

---

[1] I samklang härmed stod ett förslag, som Gripenstedt föredragit bland riddarhusets reformvänner.

[2] Jfr Crusenstolpe: Ställningar och förhållanden XIII: 87.

hvilken gjorde sig gällande i regeringen. Till en deputation af borgar- och bondeståndens ledamöter inom konstitutionsutskottets minoritet hade konungen afgifvit den förklaring, att H. M:t vore sinnad efter sina rådgifvares enhälliga tillstyrkan afgifva proposition om en förändrad representationen byggd på principen af samfällda val utan hänseende till stånd eller klasser, dock med tillförsäkran åt bildningen och förmögenheten att vinna behörigt utrymme.

Man arbetade med högtryck inom regeringen för att få förslaget färdigt, och konungen deltog själf i arbetet.

Det först af konungen tilltänkta förslaget åsyftade, enligt hvad Palmstierna, hvilken han visat detta förslag, meddelar, två lika talrika kamrar, båda medelbart valda och med ett visst antal garanterade platser åt adeln och prästerna i första kammaren. Detta förslag hade Palmstierna emellertid icke ansett tillräckligt förmånligt för adeln. Ur motsatt synpunkt afråddes det af Trolle-Wachtmeister, med hvilken konungen likaledes samrådde.

Inom den nya regeringen voro Sandströmer och Günther samt framför allt Genberg, senare äfven Gripenstedt, angelägna att demokratisera förslaget, och kronprinsen sade en dag, under det arbetet pågick, till Reuterdahl: »Det är blifvet något helt annat än efter de först antagna hufvudgrunderna, som du hos mig såg. Jag befattar mig icke därmed — och säger ingenting — ty de äro missnöjda med mig.» (Stenhammar.)

Det gick så långt, att Genberg, enligt hvad Trolle-Wachtmeister berättar, den 14 april — fyra dagar efter ministärens tillkomst — begärde att antingen få reservera sig mot förslaget eller återgå till sin professur; detta väckte emellertid stor förskräckelse, enär ingen meningsskiljaktighet finge synas; Genberg lyckades då vid en enskild öfverläggning vinna konungen på sin sida.

Betecknande är följande bref från Genberg den 25 april till hans förtrogne vän, Karl August Hagberg (Lunds universitetsbibliotek):

»Redan i 14 dagar har jag suttit i konungens råd — jag har uttalat min mening i den stora nu pågående frågan med öppen frimodighet. Min akademiska envishet har gjort, att jag vunnit några segrar åt den liberala meningen, men ännu icke alla, som jag önskade skulle vinnas. Det återstår ännu några dagars strid inom konseljen (som, i parentes sagdt, har så mycket aristokratiska elementer) — sedan kommer den stora striden inom representationen och den stora allmänheten. Min mening är, att steget nu skulle tagas ut till en fast och bestämd och för framtiden beståndande position, som med förnuftets, rättvisans och historiens förenade vapen kan försvaras. En och annan är rädd för marschen. För min del är jag icke rädd för de liberala grundsatserna, ty jag har funnit, att det just är deras motsats, som gör förvirring och olycka i världen.»

Den 2 maj 1848 framlades förslaget af justitiestatsministern Sparre — enligt hvad Trolle-Wachtmeister yttrar — »med ett uttryck af förlägenhet och bedröfvelse i röst och hållning».

Vid öfverlämnandet förklarade Kungl. Maj:t, att förslaget framlades för att fortskynda frågans afgörande samt förekomma söndring inom landet och tillvägabringa den endräkt, som ensamt kunde emot yttre fiender och inre oro gifva staten styrka till lugn utveckling och förkofran. »Tidens oro» antyddes alltså såsom motiv.

Förslagets hufvudprinciper voro följande: Två kamrar valda hvar för sig, både på principen af allmänna val, den ena med 120 ledamöter på 9 år (alltså för tre riksdagar), den andra med 150 för hvar riksdag; de valberättigade å landet valde dels medelbart (de lägre beskattade), dels omedelbart (de högre beskattade) 120 medlemmar i andra kammaren, under det städerna omedelbart valde de 30 återstående. Skalan var graderad, dock betydligt inskränkt och begränsad mot dåvarande förhållanden. Öfre kammaren valdes af valnämnder för länen, utsedda för viss tid. (Rörande öfriga enskildheter hänvisas till Svedelius' arbete om representationsreformens historia.)

I mycket erinrade förslaget om representationskommittéens förslag men var betydligt liberalare i afseende å censusbestämmelser och vida mera demokratiskt. Vissa punk-

ter, såsom fördelningen af valmännen i två grupper, erinrade om det gamla Anckarsvärd—Richertska förslaget från 1830.

Förslaget mötte genast mothugg från skilda håll, från de »hvita» och de »svarta» (radikalerna). Anhängarne af klassval voro missbelåtna, liksom naturligtvis den gamla oförändrade ståndsrepresentationens anhängare. Palmstierna betecknar förslaget såsom ett arbete utan sann grund, blott afseende en omöjlig tillfredsställelse åt skilda meningar och jäsande fordringar, och slutligen ett dåligt lappverk.

Stenhammar ansåg det vara ett konststycke af eget slag, menade, att första kammaren blefve penningaristokratisk, och trodde ej, att bönderna skulle antaga det.

Men å den utpräglade reformvänliga sidan vann det icke heller odeladt bifall. Där angreps det med skärpa från liberalernas vänstra flygel, att särskildt nämna öfverstelöjtnant G. Hierta; det nu till ultraradikalen Lindman öfvergångna Allehanda, liksom äfven Lars Hiertas Aftonblad, ställde sig kyligt.

»Dagligt Allehanda», som sade sig med en känsla af den djupaste smärta ha genomläst detta förslag, sporde med stora fetstilar, om det öfverensstämde med **nationens** önskningar? Svaret vore ett skallande NEJ från millioner (!) läppar. Tidningen ropade med ännu större stilar på **Ny ministär! Nytt representationsförslag!**

Aftonbladet framhöll släktskapen med representationskommittéens förslag, som ansågs dödfödt; en annan fråga vore, om ett sådant system finge lif, genom att regeringen upptagit detsamma, låt vara med modifikation, eller om det kunde för det radikala partiet utgöra ett omständigheternas kraf att för erhållande af en reform offra sina egna åsikter och understödja den nya ministären. För egen del vore Aftonbladet tveksamt men ville tills vidare uppskjuta sitt yttrande.*

Likartad behandling fick det kungliga förslaget inom en god del af den liberala landsortspressen under den kommande tiden.

---

* Bland dess motståndare i Aftonbladets redaktion voro Gustaf Hierta och C. J. L. Almquist.

De revolutionära rörelserna i utlandet hade stegrat krafven på reform, och detta förslag, som onekligen betecknade ett mycket stort steg framåt, blef utskriket såsom alltför byråkratiskt-plutokratiskt.

Å andra sidan möttes det med erkännande inom många ärliga reformkretsar (hos män som J. P. Theorell, Dalman, Siljeström, Svedbom, Ekholm), dels såsom fullgodt, dels af det skäl, att en fågel i handen vore bättre än tio i skogen. Den senare synpunkten var Richerts, som helst önskat en radikalare lösning.

»Vid enskildt sammanträde hos Lasse» (Hierta) — skrifver Stenhammar den 8 maj — »ha Anckarsvärd, Richert, Schartau m. fl. förklarat sig belåtna med det kungl. förslaget. Richert har underskrifvit den på börsen framlagda tacksägelseadressen till konungen, som får många underskrifter, därför att de radikala tänka: detta antaget, få vi sedan arbeta på ett större utvidgande af den allmänna valrätten; de moderata åter i förskräckelse: bäst att antaga detta, som icke är ultraradikalt, annars framtvingas ett ännu värre!»

Vid reformsällskapets möte den 10 maj uttalade sig Richert till förmån för att förslaget måtte förklaras hvilande. Efter det bland andra Gustaf Hierta sökt dräpa det utan vidare, genom »en dissekering knota för knota af skelettets brister», samt vidare kapten Löwenström (Anckarströms son) och häradshöfdingen grefve Spens uttalat sig emot förslaget, yttrade flere talare sig för, att reformsällskapet måtte inställa sin verksamhet i afbidan på ständernas åtgärder.

Bland dessa talare voro Richert och hans vän Frölich, liksom det äfven är kändt, att Anckarsvärd, som iakttog tystnad vid tillfället, hyllade samma åsikter.

Richerts uppträdande gjorde starkt intryck.

»Nationens man par excellence» — skrifver Crusenstolpe — »blef vid detta tillfälle befunnen som en annan människa och iklädde sig skepnaden af regeringens advokat.»

Richert yttrade:

»Jag står här hvarken för att klandra eller för att berömma regeringens förslag. Det ligger nu under ständernas pröfning. Denna pröfning afbidas af mig, likasom troligen af hela svenska folket, med spänd uppmärksamhet. Det är en egenhet i våra grundlagar, att ett sådant förslag kan förkastas redan då det först framkommer. I Norge, där man har mindre förskräckelse för hvad som är nytt, låter man en grundlagsfråga genast hvila för att under en längre tid närmare betänkas, innan den kommer under slutligt afgörande. Det vore efter min öfvertygelse ganska väl, om ständerna så förfore med det ifrågavarande förslaget. Svenska folket har ännu icke haft tillfälle att ens läsa det utan tryckfel, än mindre att begrunda det med den mogna eftertanka, som fordras för att stadga ett bestämdt omdöme, huruvida det är bättre, att den nuvarande representationen äger fortfarande bestånd, än att detta förslag antages: — det är den stora frågan; det är till denna viktiga frågas noggranna öfvervägande, som jag ville, om det låge i min makt, bereda folket tillräcklig tid; och det är därföre som jag önskar, att förslaget ej må falla utan blifva hvilande vid innevarande riksdag. Detta är allt hvad jag anser mig befogad och berättigad säga i denna stund.»

Emellertid yttrade sig flere talare för att reformsällskapet skulle bearbeta frågan i radikalare riktning än det kungliga förslaget. Särskildt påpekade Gustaf Hierta, att i Norge kunde hur många förslag som helst hvila. Men här brukade vanligen blott ett hvila till definitivt beslut.

Richert tog ännu en gång till orda:

»Den talare, som nyss yttrade sig, anmärkte, att icke hos oss som i Norge flera grundlagsförslag kunna på en och samma gång vara hvilande. Jag vill desto mindre inlåta mig i någon undersökning därom, som jag anser en sådan fråga vara här tämligen likgiltig.

Jag står fast vid mitt förra yttrande, att det vore väl, om regeringens representationsförslag vid denna riksdag blefve hvilande. Man har påstått, att detta vore utan

ändamål, emedan förslaget nödvändigt skulle falla vid nästa riksdag. Det är mer än hvad jag tilltror mig förutsäga, och det skulle, efter mitt sätt att se sakerna, vara, lindrigast sagdt, en stor ohöflighet mot svenska folket, om detta sällskap af sex hundra man ville gå folkets allmänna vett och omdöme så långt i förväg, som en sådan förutsägelse antyder. Man må agitera för eller mot förslaget så mycket man behagar, men man måste dels komma ihåg, att det är hos och genom folket som alla agitationer få sin betydelse och sin verkan. Man gör sig då ett alltför underligt och, efter min tanka, alltför oriktigt begrepp, om man tror det vara rätt och tillbörligt, att hela saken faller genom förslagets kväfvande i sin linda, innan det någonsin fått komma under folkets bedömande.»

Richerts ord bestämde tvifvelsutan flertalets hållning.

Hvilken betydelse Richerts uppträdande tillades vid detta tillfälle framgår dels af angreppen från de missnöjda, dels af uttalanden ur regeringslägret.

Richert »hade öfvergifvit saken i själfva det afgörande ögonblicket», yttrar Crusenstolpe. »Höjd öfver misstanken för oädla motiv, finns ingen annan förklaringsgrund för Richerts optimism (i afseende å det af ministären föreslagna valsättet), än att han icke längre tror på ofelbarheten och styrkan af de opinioner han hittills förfäktat.»

Huru Richerts uppträdande uppfattades inom regeringen framgår af följande utdrag ur ett bref från civilministern J. F. Fåhræus till hans bror O. I. Fåhræus.[1]

»Tack för brefvet af den 2:a. Den dagen gick vårt nya representationsförslag af stapeln. Att vissa gripomenes skulle genast stå färdiga att med våld eller list mörda barnet i vaggan, var lätt att förutse. Harmen öfver felslagna beräkningar på taburetterna synes ock alltmera genomskinlig hos vissa tidningspotentater och politiska äfventyrare.[2] Någon fred från deras sida, intill dess deras plan vinner framgång, är således icke att vänta.

Tillfredsställande är, att, uti reformsällskapets gårdagssammanträde härstädes, Richert, jämte flere af hans parti, yrkat,

---

[1] Meddeladt författaren af advokatfiskalen Th. Billbergh.
[2] Detta motiv förekommer en smula långsökt.

under tillönskan af framgång åt regeringens förslag, att sällskapet skulle, under afvaktan af ständernas åtgörande, nedlägga sin verksamhet. Naturligtvis lära dock herrarne Hierta bibehållit sin fientligt radikala position.»

Richerts ställning synes lättare förklarlig, än man å vänsterflygeln ville förstå. Att regeringspropositionen icke var något idealförslag, var honom klart. Därföre kunde han först uttala sig för en reform i vida radikalare riktning i enlighet med reformsällskapets flertal.

Men ett var hvad man önskade, ett hvad som vore möjligt att genomföra. »Le mieux est l'ennemi du bien», denna gamla politiska sanning ville han i detta afseende behjärta — så som han måst göra vid mången lagreform. Det bör ju för den praktiske politikern vara ett afgörande moment att i valet mellan olika förslag taga hänsyn till hvad som är genomförbart och välja äfven en mindre reform, förutsatt att den icke strider mot hans grundsatser och att den innebär ett verkligt framsteg.

Att det kungliga förslaget betecknade ett afgjordt sådant — jämfördt med ståndsrepresentationen — därom var Richert icke i tvifvelsmål, och han intog därför till detsamma en välvillig ställning och önskade det framgång, ehuru han icke var entusiastisk för förslagets principer.

Betecknande äro några rader ur ett bref från honom till Bergfalk tre fjärdedels år senare: »Hälsa du Wingqvist från mig och säg honom min uppriktiga mening, att ingen klok människa borde nöjas med det hvilande — om något bättre möjligen kunde fås.»

Men härpå tviflade han storligen. För Richert var hufvudsaken, att ståndsprincipen och klassvalen voro öfvergifna.

I detta bref nämnes alltså förslaget »det hvilande». Det lyckades nämligen att i konstitutionsutskottet vinna flertal för att det förklarades skola hvila till nästa riksdag. Visserligen motarbetades det både från höger och vänster, men några af klassvalens principiella anhängare — bland dem Reuterdahl —, som voro emot förslaget, togo hänsyn till vådan för allmänna lugnet af dess förkastande redan vid denna riksdag.

Fyra utskottsmedlemmar af adeln och fyra af prästeståndet enades om ett motförslag på klassvalsgrund. Billström och Bengt Gudmundsson reserverade sig i motsatt riktning.

Inom stånden yttrades missnöje med förslaget från skilda håll; bondeståndet ville återremittera betänkandet, på det äfven Gudmundssons förslag måtte beaktas, men detta strandade på talmannens propositionsvägran, då förslaget af konstitutionsutskottet förklarats hvilande.

De konservatives uppfattning uttryckte bland annat Hartmansdorff, då han yttrade å riddarhuset:

»Den som tiger han samtycker, säger man. Så är det likväl icke med mig vid detta tillfälle. Det nya representationsförslagets hvilande till grundlagsenlig behandling vid nästa riksdag har, då Kungl. Maj:t sådant tillstyrkte, icke kunnat vägras. Med detta förslag förhåller sig dessutom, efter hvad mig synes, såsom med ett barn, hvilket kommit till världen emot de närmaste anhörigas önskan, hvilket skall vålla föräldrarnes ofärd och hvilket icke ens är välskapadt. Under sådana omständigheter kan man icke lyckönska föräldrarne, och man vill undvika att beklaga dem som vid ett dödsfall. Det är därför jag tegat. Men för den händelse att jag ej skulle få upplefva barnets jordfästning vid nästa riksdag, vill jag nu förklara, att jag instämmer i det yttrande, som faddrarne på den manliga sidan — jag menar i den reservation som konstitutionsutskottets konservativa ledamöter afgifvit.»

Richert hyllade den åsikten, att förslaget borde afgöras snarast möjligt och att för detta ändamål urtima riksdag borde sammankallas.

År 1863 erinrade han Bergfalk härom:

»Nyss 1848 års förslag utkommit träffade jag Sandströmer hos Anckarsvärd. Han förklarade då, att urtima riksdag skulle kallas i början af 1849. Sedan stötte vi, som du nog kommer ihåg, på både Sandströmer och Günther hos von Koch; men då vi sökte göra dem båda uppmärksamma på den förres yttrande, kunde man icke få ett ärligt ord af någondera. Så hade tiderna förändrats, och hvad som sedermera skedde kunde ej förekommas genom våra ifriga bemödanden i reformkommittéen, understödda då, sent omsider, af Aftonbladets försök att gå rätt fram.»

* * *

Richert blef ånyo vid denna tid föremål för ett angrepp i Svenska Minerva, kort innan Askelöf afled och kort innan denna tidning efter nära två decenniers verksamhet upphörde att utkomma.

Det var i artikelserien Herr Expeditionssekreteraren och Riddaren Johan Gabriel Richert och det nya lagförslaget, införd i Svenska Minerva n:r 75—78 (27 juni—1 juli), hvilken utgjorde fortsättning på en följd uppsatser om »Ärlighet i grundsatser och konsekvens i handlingssätt hos offentliga personer». Möjligen härröra dessa artiklar från Joh. Johansson, som nu var hufvudförfattare i Svenska Minerva och som redan 1840 hotat att »afkläda Richert hons storhet».

Något nytt innehålla uppsatserna icke. Angreppen gälla justitieombudsmannaskapet 1823, som ånyo saltas; Richerts ekonomiska förmåner vid lagberedningen, hvilka voro större än kamraternas och som skulle vittna om självföfverskattande, svagheterna i hans representationsförslag och till sist, såsom pièce de résistance, hans arbete på strafflagen, hvilket i detaljer granskas och där särskildt domaremaktens envälde (latitudinarsystemet) angripes.

Allt detta, jämte Richerts uppträdande i Reformvännernas sällskap, anföres för att visa, att Richert icke vore den politiska och lagstiftande storhet, för hvilken han utgifvits. Syftet var naturligtvis att gifva ytterligare ett grundskott åt det strafflagsförslag, som ständerna 1845 i princip gillat, som Kungl. Maj:t ånyo framlagt och som ständerna nu gingo att begrafva.

Det har redan omtalats, att stämningen under riksdagen varit synnerligen afvog mot lagberedningens af Kungl. Maj:t och justitieombudsmannen framlagda förslag.

Schlyter har träffande karakteriserat situationen i sina ofvan omtalade föreläsningar från 1849, då han framhåller olyckan för ett lagförslag att komma under pröfning i en så orolig tid och att indragas i hvirfveln af politiska partistrider. De som ifrade för beståendet af allt gammalt misstänkte den nya lagen likasom annat nytt såsom till sin syftning omstörtande. Så länge

frågan betraktades såsom en politisk partisak, vore icke att vänta, att hon skulle kunna pröfvas med förstånd och verklig sanning. Svårast vore det — säger Schlyter — om man icke en gång vore ense om, huruvida man sutte på sin bänk vid riksdagen för att befordra antagandet af en ny god lag eller för att hindra den nya lagens antagande, huru den än må vara.

Det var egentligen två punkter, mot hvilka oppositionen vände sig: cellsystemet och latitudinarsystemet.

Från att cellsystemet först klandrats för sin omänsklighet hette det nu, att det vore alldeles för »filantropiskt». Schlyter skrifver härom:

»Beträffande cellfängelserna hörde man under 1844—45 årens riksdag dessa fängelser utskrikas såsom vidunder af omänsklighet, och man tog till hjälp alla de fasor, som en engelsk romanskrifvares (Dickens) uppskrämda fantasi kunnat utmåla, och antog käckt hans länge sedan vederlagda dikter såsom oemotsägliga sanningar. Vid nästföljande riksdag (1847—48) åter utmålades dessa fängelser som alltför milda straffanstalter, ja såsom »inbjudande» för brottslingar. — — — Det måste dock vara säkert, att mellan dessa ytterligheter finnes en möjlighet att göra fängelsestraffet ganska kännbart och verkande utan att göra det omänskligt. Hvad man dessutom än må tänka om åtskilliga af de i lagförslaget uteslutna straffarterna, måste det väl medgifvas, att fängelsestraffet är det viktigaste; och huru man än må bäfva för de stora kostnader utförandet af cellsystemet måste medföra — jag upprepar hvad jag länge sedan härom yttrat i föreläsningar öfver kriminalrätten —, efter en sådan idé måste icke blott strafffängelserna utan ock allt hvad fängelse heter inrättas, om ej fängelserna skola blifva mördarekulor, såsom de i vårt land varit och hotat att alltmer blifva. Den, som med sakkännedom och eftertanke betänker detta förhållande, måste erkänna, att det är i sådana fängelser, och ej i cellfängelserna, som den grymmaste omänsklighet har sitt rätta hem.»

Om latitudinarsystemet eller en friare straffmätning voro slagorden än kraftigare. Vi ha ofvan hört Rääfs utfall. Lektor Wallman förklarade i sin reservation detta system vara »en ny, hittills i vårt fria och lagbundna samhälle okänd våldsmakt, under lagens skydd,

mera godtycklig än de hemlighetsfulla domstolar, hvilka under medeltiden voro envåldets».

Crusenstolpe talade om »den otyglade despotism herrar Richert & komp. ville uppdraga åt domarne (Ställn. och förhåll. XII.: 54); i Svenska Minerva sades (1848 n:r 60) att S. L. Theorell icke förklarat sig emot nya lagens grunder utan förnämligast blott emot det orättvisa, tyranniska frihetsförstörande latitudsystem, hvarigenom man velat bereda domaremaktens envälde och på en sidoväg införa absolutismen».*

Bland nya motståndare till lagförslaget framträdde vid denna riksdag den unge juristen grefve Erik Josias Sparre, som vid denna tid nog trodde sig bära en justitieministerportfölj i sin ränsel. År 1848 utgaf han en skrift om penitentiärsystem och kriminallagstiftning, hufvudsakligen meddelande reseminnen från ett par juridiska kongresser i Frankfurt och Bryssel och referat af utländska rättslärdes åsikter. Det han ville göra gällande var, att afseendet på förbrytarnes förbättring icke utgjorde tillräcklig grund för straffrätten utan att rättvisan ensamt vore en sådan grund, att rättvisan fordrade till karaktären olika straff och att ett alltför utsträckt antagande af fängelsestraff snarare skulle verka menligt än nyttigt.

* Schlyter påvisar på anfördt ställe gentemot dessa skräckbilder systemets värde:

»Någon annan utväg att i verkligheten tillvägabringa rättvisa i straffmätningen, såvida detta eljest med alla mänskliga anstalters ofullkomlighet låter sig göra, gifves därför icke, än att det lämnas åt domaren att i det särskilda fallet efter omständigheterna utsätta straffet inom de af lagen utstakade gränser. Visserligen nödgas domaren, med en sådan lag, att noga öfverväga de vid hvart fall förekommande försvårande eller mildrande omständigheter för att kunna afpassa straffet efter brottets beskaffenhet, och han kan ej liknöjdt se orättvisan, som drabbar brottslingen eller den som söker lagens skydd — såsom en sak hvarmed han icke har att göra; men om på detta sätt rättvisa ej kan fullkomligen åstadkommas, så är domaren åtminstone icke hindrad att genom bruket af sitt förstånd och sina insikter komma rättvisan så nära som möjligt; och det är för uppnåendet af detta mål, som lagen har att sörja, ej för domarens bekvämlighet. Det är emellertid lätt förklaradt, hvarför just mot detta så kallade latitudsystemet det allmännaste och vildaste skränet blifvit höjdt, såsom om fråga vore att sätta godtycket i lagens ställe, då tvärtom meningen är att sätta en förnuftig pröfning i hvart förekommande fall i stället för lagens godtycke.»

Erik Sparre uttalar sig ock i sin redogörelse för straffrättens teori (liksom i sitt anförande å riddarhuset) med mycken emfas för de absoluta teorierna; uttalar om de relativa teoriernas anhängare, att lagen är för dessa lagstiftare (en Richert och andra) intet annat än ett reglemente för befordrande af statens nytta, hvilket de tro sig kunna efter behag omstöpa och förändra. »Men», heter det, »härigenom förlorar den positiva rätten den heliga funktion, som den erhåller af sedelagen, och den icke mindre heliga, som den hämtar af folkets seder och karaktär, liksom af dess öfvertygelse om lagens varaktighet.»[1]

Ständernas ställning till det nya lagförslaget hade redan framgått af den starka oppositionen mot lagberedningsanslagets ominskade utgående liksom af det ovilliga sätt, hvarpå anslaget till fortsatt fängelsebyggande behandlats.

Inom lagutskottet voro dock de reformatoriska principerna snarast öfvervägande.

Att ändringar i lagberedningens förslag skulle vidtagas, därpå voro reformens vänner beredda, och åt ett par ledamöter meddelade konungen, att han icke vore emot modifikationer: »Jag har själf skrifvit i den frågan, men jag är icke så egenkär, att jag ej mottager rättelser.» Kronprinsen åter uttryckte sin belåtenhet öfver det uttalandet, att lagen icke lär kunna antagas utan många förändringar: »Det är bra.»[2]

Ombytet af konselj vållade nu äfven dröjsmål med utskottets behandling af lagförslaget, ty två af de bästa reformvännerna, Günther och Genberg, hade inkallats (i maj) i statsrådet, och då äfven den förste ordföranden tog afsked, blef på grund af det besynnerliga bruket, att högsta riddarhusnumret medförde ordförandeskap, Erik Sparre utskottets ordförande. — Enligt hvad en utskottsledamot, Sahlström, påstod, vållade han, att arbetet fördröjdes

[1] Enligt C. H. Rydbergs minnesruna i Kapten Puff (1860) öfver Joh. Johansson var denne vid ifrågavarande tid Erik Sparres politiske lärofader, som satte »lagen och profeterna» i händerna på honom.
[2] Stenhammar 3 mars.

— en af honom äfven i senare tider använd taktik — och fördes långsamt framåt, så att betänkandet först förelåg i augusti och behandlades i riksdagens yttersta timme.

Utskottet företog flera förändringar, bland hvilka må märkas:

a) att frihetsstraffen delades endast i två slag: straffarbete (på lifstid eller på högst tio år och minst 6 månader) och fängelse (vare sig enkelt eller vid vatten och bröd); och

b) att ingen finge ådömas ensamhetsfängelse på längre tid än 2 år;

c) att böter skulle i brist af tillgång evalveras i enkelt fängelse eller vid vatten och bröd;

d) att i lagen skulle utsättas i hvilka fall försök till brott finge straffas;

e) och att, då indelandet af frihetsstraffen i grader afskaffades, i stället maximum och minimum skulle utsättas.

Dessutom må nämnas, att utskottet upptog Richerts reservationsförslag om straff för hasardspel och djurplågeri (men icke för fylleri).

Bland reservationerna märktes särskildt Erik Sparres och lektor Wallmans, som intogo en rent afvisande hållning.

Sent omsider — i september — förekom betänkandet i stånden. I de båda öfre var det dödsdömdt. Men man visade det icke på riddarhuset ens hedern af en hederlig jordfästning. Endast Erik Sparre höll ett längre tal och Hartmansdorff ett kort yrkande. Ingen af förslagets vänner i regering eller utskott tog i den tidiga morgontimman till orda för detta under årtionden förberedda stora förslag, som för mången varit en hjärtesak och som riksens ständer gång på gång påyrkat. Tröttheten vid riksdagens slut, hopplöshet, försumlighet samverkade härtill, men med allt fog kunde den redlige Per Sahlström yttra: »Att ett riksstånd funnit sig befogadt att utan diskussion afslå förevarande viktiga betänkande, det må blifva ståndets ensak, och tryggt kan jag öfverlåta domen öfver ett sådant förfarande åt framtiden.»

Det vittnade sannerligen icke godt om ridderskapet och adelns pliktkänsla såsom riksstånd, att de ej ägnade denna fråga en grundligare behandling.

De andra stånden ägnade förslaget mera dryftning. I prästeståndet önskade flera talare, att lagutskottsförslaget måtte af Kungl. Maj:t framläggas till nästa riksdag, då det hunne ordentligt genomgås.

Men de båda högre stånden enade sig om en skrifvelse, som undansköt hela det stora strafflagsförslaget. Som behofvet af en skyndsam förbättring i vissa delar af brottmålslagstiftningen ej medgåfve det uppskof, som skulle erfordras för utarbetande af ett nytt förslag till strafflag, så anhöllo de öfre stånden, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta och till näst sammanträdande ständer framlägga dels förslag om verkställighet af straffarbete och fängelsestraff samt andra modifikationer i straffsystemet, dels förslag till författning om stöld, rån, bedrägeri och förfalskning.

Borgarståndet vidhöll emellertid sitt förra riksdagen fattade beslut och lade i anseende till riksdagens snart förestående slut lagutskottets betänkande till handlingarna; bondeståndet hade återremitterat ärendet och hann ej fatta slutligt beslut.

Den kungl. propositionen blef alltså obesvarad utan något riksdagsbeslut. Men den nye justitieombudsmannen — Theorell — hade den djärfheten att i början af 1849 inkomma till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt lagberedningen ett arbete i öfverensstämmelse med ständernas önskan (om de partiella ändringarna), oaktadt det ju endast varit två stånd som begärt det. Denna skrift fann Kungl. Maj:t naturligtvis icke föranleda till någon åtgärd.

* * *

Efter riksdagens upplösning i oktober stod gifvetvis det kungliga representationsförslaget på dagordningen hos alla politiskt intresserade.

Richerts ställning till det kungliga förslaget var, som vi funnit, välvillig, om än något ljum. Tidtals synes han likväl varit böjd för att afvisa det. Förhållandena i utlandet spelade äfven för honom en roll.

I reformsällskapets sammanträden deltog han visserligen såsom en af »honoratiores» men var icke synnerligen nitisk.

Så heter det i ett bref till Bergfalk den 6 februari 1849.

»Här är sig allting likt — sömnigt och tråkigt. Reformsällskapets galadag den 15 blir troligen ett ömkligt spektakel. Hedlund * var hos mig i går för att få mig till ordförande; men jag ursäktade mig såsom varande en af de yttersta, till hvilken ordningen ännu ej kommit.

Tror du det lönar mödan, att Uppsalasällskapet sammanträder, så länge ingen anledning är, att någonting i den stora frågan kan göras. Jag säger nu, som ofta förut: man bör ej skjuta bort sitt krut i förtid. Du har väl sett Örebrogubbarnes adress till sina medbröder i landsorten. Månne man ej bör afvakta »hvad der kan komme ud» af deras försök att få ett allmänt möte? Skulle det lyckas, så torde det vara bäst — äfven för Uppsalasällskapet — att ha sina trumf i behåll till dess. Sat sapienti.»

Härefter följer den ofvan citerade hälsningen till Wingqvist.

Emellertid stundade det af reformsällskapet i Närke utlysta reformmötet i Örebro, till hvilket Richert emottagit en särskild inbjudan, i likhet med C. H. Anckarsvärd och ett par andra »honoratiores».

Anckarsvärd var besluten att resa dit för att tala det kungliga förslagets sak. Richert däremot afböjde inbjudan, angifvande såsom skäl sina göromål.

»Men jag skall, äfven på afstånd, med största intresse följa mötets förhandlingar, öfvertygad som jag är, att de skola kraftigt bidraga till utbildande af ett allmänt tänkesätt i den för fäderneslandet viktiga fråga, som utgör mötets föremål, och till framkallande af de åtgärder, som fordras och kunna finnas lämpliga för att bringa den, förr eller senare, till ett lyckligt slut.»

---

* S. A. Hedlund, reformsällskapets unge sekreterare, sedermera framstående publicist.

Detta Richerts uteblifvande blef föremål för klander, och särskildt lät hans gamle vederdeloman Crusenstolpe honom höra försmädligheter.

»Efter att vara den svenska reformagitationens fader, efter att nära tjugu år ha stått i spetsen för och gifvit impuls åt rörelsen härutinnan, efter att både offentligen och lönnligen, både med råd och dåd, både i tid och otid ha bedrifvit saken med ett eftertryck, som tydde på nitets ursprung från hjärtats innersta vinkel; — hvadan denna plötsliga förstumning, denna likgiltighet, denna köld, detta munlås? Ej ett ord, ej en rad!

När man härmed sammanlägger herr Richerts yttrande i Stockholms reformsällskap sistlidet år, synes tydligt, det hans afsikt är att nedstiga från den höjd han förut innehade som politisk person och att återgå till den anspråkslösare af blott ämbetsman.»

Förhållandet var, att Richert vid denna tid — maj 1849 — var vacklande i fråga om hvilken ställning man borde intaga. Det framgår af ett bref till L. W. Kylberg, som vid Örebromötet representerade Skaraborgs reformsällskap:*

»Min bäste herr kapten.

Mycken tack för sista brefvet.

Nej, till Örebro kommer jag icke. Med hvar dag har jag blifvit fastare i min föresats att ej resa. De sista utländska posterna om regeringarnas förräderier och sammansvärjningar mot folkens frihet ha så harmat mig, att jag icke har lust att lägga ett strå i kors för att understödja det ifrågavarande förslaget. Jag anser den närvarande tiden icke vara den rätta för att göra något i denna sak. Segrar reaktionen, d. v. s. fursteadel och påfveväldet, så kan man vara säker, att våra tvenne förnäma och lärda stånd få till nästa riksdag nog öfvermod för att sparka ut hvarje förslag till förändring i den lyckligt bestående ordningen, om det ock vore mycket mer i deras intresse än det nu hvilande; dukar åter reaktionen under (det Gud nådeligen gifve!), så bör man ha sin talan öppen, ty då kan säkert något vida bättre göras; men därtill synes mig tiden ännu icke vara inne.

Som sagdt är: jag blir hemma. Men det bör alldeles icke inverka på herr kaptenens beslut. Res i Guds namn. Herr kapten är vald; det är icke jag. Det kan ju vara roligt att höra

* Vid detta reformsällskaps möte uppträdde Richerts måg, kapten Hjärne, emot förslaget såsom ej tillräckligt liberalt.

Dock förekommo viktiga förändringar.

Instanserna skulle vara tre: underrätt (antingen landsrätt eller stadsrätt), öfverrätt (i stället för hofrätt) och högsta domstol.

Meningen var, att öfverrätterna, hvilka skulle få utgöras af högst 5, minst 3 (i stället för högst 7, minst 5) ledamöter, skulle blifva flera än hofrätterna.

I afseende å proceduren upptog beredningen den Richertska reservationen till lagkommittéens förslag, att endast det af parternas samtliga anföranden, hvilket rätten ansåg nödigt att för bevisningen anteckna, skulle tagas till protokoll.

Likaledes ansåg beredningen, att visserligen endast med en skrift å hvardera sidan skulle käras och svaras inför öfverrätt, men att parterna sedan äfven där muntligen ägde anföra allt hvad de vidare nödigt aktade.

Den viktigaste nyheten i lagberedningens förslag var dock, att den förordade jury i brottmål och framlade förslag därom icke blott såsom bilaga till rättegångsordningen utan såsom ett kraftigt förordadt alternativ. Den utvidgade ock ramen för de brottmål, för hvilka lagkommittéen i sin bilaga ansett jury böra användas.

Motiveringen för denna reform lyder:

»När lagkommittéen lät sitt år 1832 utgifna förslag till rättegångsbalk för brottmål åtföljas af ett särskildt förslag till juryinrättning såsom bilaga, syntes den tid ännu på långt afstånd, då antagandet af en sådan inrättning här eller annorstädes, där den ej redan fanns, kunde komma i fråga. Denna tid har närmat sig med större och snabbare steg, än man väntat. I länder, där man för tjugu år sedan knappt trodde på möjligheten af en annan rättegångsform än den inkvisitoriska, med sina hemliga förhör, sitt oändliga skrifveri och sina för folklifvet främmande domstolar, hörer nu den ackusatoriska rättegångsformen, med offentlighet, muntlighet och — hvad än mera är — med domstolar af jurymän, valda bland folket, till dagens lösen. Man ser dessa institutioner stadgas i grundlagar och genomföras i rättegångsordningar. Hvad en och annan för ej länge sedan blott anade såsom ett framtidens behof, tyckte sig skönja såsom en aflägsen punkt, dit det konstitutionella samhällsskickets fria och naturliga utbildning en gång skulle leda, har redan i närvarande

Vid mötet voro Anckarsvärd och Kylberg bland de få anhängare af det kungliga förslaget, liksom en tredje »richertian», Per Sahlström, ställde sig välvilligt till förslaget med vissa förändringar. Anckarsvärds anförande anses af Svedelius såsom en af de märkvärdigaste meningsyttringar, som under den långa striden om representationsreformen förekommo.

Örebromötet uppdrog som bekant åt Skytteanske professorn i statskunskap, Wingqvist, hvilken i representationskommittéen representerat yttersta vänstern, att författa ett nytt förslag i radikal och demokratisk riktning. Detta antogs i hufvudsak vid Örebromötet 1850 och var byggdt på allmän och lika rösträtt samt den ena kammaren vald af den andra.*

Under tiden hade tilldragelserna i utlandet tagit en reaktionär karaktär, hvilket ej kunde undgå att inverka på stämningen här hemma. Anckarsvärd fortfor att ifra för det kungliga förslaget. Enligt Fåhræus' uppgift, inbjöd han i slutet af februari 1850 till en sammankomst hos sig åtskilliga politiska notabiliteter, bland hvilka Richert, Schartau, Dalman, Lars och Gustaf Hierta, för att diskutera detsamma. De flesta närvarande yttrade sig vara af den mening, att man borde förena sig om dess framgång, men Aftonbladets utgifvare och Gustaf Hierta motsatte sig det fortfarande, den förre dock med förklaring, att han skulle öfvergå, om han kunde öfvertygas om att förslaget innebure något det ringaste bättre, än hvad man hade förut.

Aftonbladet innehöll kort därefter en uppsats, som skarpt angrep det kungliga förslaget.

Anckarsvärd bemötte denna uppsats i ett svaromål. Detta svar synes han hafva underställt Richert, som återsände det den 11 mars med följande ord:

»Här har du papperet åter. Det fordrade mindre tid, än jag trodde.

* Svedelius säger sig icke ha sett Wingqvists förslag. Det var dock tryckt i 100 exemplar men är nu ytterst sällsynt. I Kungl. biblioteket finnas två exemplar.

nämndeman skulle hafva lika röst med domare i fråga om den tilltalade skulle fällas eller frias, något som sammanhängde med en betydlig nedsättning i antalet af på en gång tjänstgörande nämndemän.

Äfven en del andra ändringar föreslogos i fråga om brottmål (jfr Naumanns redogörelse för kriminallagstiftningen i Tidskrift för Lagstiftning, 8:e årgången).

I oktober 1850 förelåg förslaget till handelsbalk, utsökningsbalk samt särskild lag om preskription.

Efter detta uppdrogs åt lagberedningen att handlägga växellagen, som behandlades till årets slut och som förelåg på nyåret samt utfärdades såsom kunglig förordning i augusti 1851.

I februari 1851 var lagberedningens arbete lyktadt — jämnt fyra årtionden efter att lagkommittéen beslutits och tillsatts.

Richert meddelar i bref till Bergfalk den 24 februari:

»Här har du sista numret af lagberedningens verksamhet. Det är egentligen Lundell, som har förtjänsten af detta arbete. Han reste i medlet af januari, och vi andra vänta dagligen på vår upplösning. Pfeffer har inträdt i sin tjänstgöring i hofrätten, Quensel har föredragning af lagförslagen (d. v. s. dem som skola ingå till riksdagen) i Högsta domstolen, och jag — sysselsätter mig så godt jag kan, till dess våren kommer, ty förr blir jag ej färdig att draga hädan. Det skulle vara roligt, om vi dessförinnan än en gång kunde råkas här i världen.»

Richerts värf i lagberedningen var alltså fullbordadt. Detta värf, börjadt under ljusa förhoppningar fem, sex år förut, syntes nu i mångt och mycket ha varit förgäfves.

Riksdagen 1850—51 vårdade sig icke ens att taga upp strafflagsfrågan — oaktadt ständerna tio år förut förklarat, att »hela landet fästade den högsta vikt vid frågan om ett förbättradt lagverk» och att, särskildt hvad brottmålslagstiftningen anginge, »behofvet blef med hvarje dag bjudande».

Och på tronen satt dock den man, som 1840 utgifvit sin varmhjärtade och sakkunniga skrift i fångvårdsfrågan och som i lagärenden besatt betydande insikter och rikt

intresse. Så stark var reaktionens makt, och den skulle hvila ännu ett årtionde öfver Sverige.

Men Richert hade i sin lefnads höst vid tanken på sitt arbete kunnat åberopa sin vän Geijers ord i »Höstsädet»:

»Odlaren sår i mörka mullen
fröets sådd för kommande skörd.
Däröfver vandra höstens skurar,
däröfver bäddas vinterns snö.
Han gör som jag: begrafver sitt hopp;
han tror som jag på sol och vår.»

Hoppet på en kommande återuppståndelse af de lagideal, för hvilka han kämpat, öfvergaf honom icke ens i mörka stunder.

Ett par dagar innan Richert lämnade Stockholm — den 27 maj — hade i all hast anordnats en hyllningsfest för honom, i hvilken deltog ett hundratal personer, hufvudsakligen juridiska ämbetsmän och en del riksdagsmän. Man såg där bland andra två f. d. statsråd, O. I. Fåhræus och Sandströmer, ledamöter af Högsta domstolen och öfriga domstolar m. fl.

Landshöfding Fåhræus föreslog konungens skål, hofrättsrådet Pfeffer talade för Richert, och till denna skål afsjöngs följande vackra dikt af en ung jurist, sedermera statsrådet H. W. Bredberg, känd äfven som vitterlekare.

(Melodi: Integer vitæ.)

Likasom furen skjuter rakt mot himlen
grönskande kronan mellan veka buskar
och med de starka rötter, när så tarfvas,
klipporna spränger;

så öfver hvardagslifvet hög den fasta
manliga viljan går; sitt mål hon känner,
vet sina rötters kraft och ryggar icke,
mötte än klippor.

Sådan är bilden af ditt lif, du ädle.
Stormar och år och snö i höga kronan
böjde dig icke; stammen bräcktes ej, fast
naggad af pilregn.

När af en större makt han brytes, saknar
seglaren väl till ledning kända furens
topp öfver skogen; men af kärnan blir en
ljusets banerstång.

Sanningens kämpe, tolk för rätt och lagar!
Icke »farväl» vi ropa: »lycka till» blott!
Än står du kvar i ledet, kvar i vänners
hyllande hjärtan.

Därefter tog Richert till orda och höll följande tal, hvilket djupt grep de närvarande:

»Vid slutet af mitt offentliga lif är jag glad att ej behöfva ingå i redogörelse för hvad jag därunder tänkt och velat. Jag har lefvat så länge, att de grundsatser jag såsom offentlig man hyllat hunnit bli tillräckligen kända.

Man skulle kunna kalla mig, icke utan skäl, en stabilitetens man, ty jag har, i det offentliga lifvet, aldrig skiftat färg, aldrig ombytt skepnad. Den dräkt, hvarur det varma ungdomshjärtat klappade, var samma dräkt, som ännu värmer den sena ålderns snart stelnade pulsar.

Vid en sak, för hvilken jag i min tidigaste mannaålder kallades att arbeta, har jag sedan, i mer än 30 år, varit med själ och hjärta fästad. Jag har lämnat denna älsklingssak någon gång; men jag har tyckt den vinka mig tillbaka. Den har städse stått för min syn som en stor och helig sak.

Det har varit mig beskärdt att få följa till slut det arbete, hvari jag från dess första början deltagit, och jag har haft den lyckan att därunder sammanträffa med män, som omfattat detta arbete med samma kärlek som jag, hvaraf det förhållande uppkommit, att många kunnat, om än meningarna stundom skilt sig åt, verka för det gemensamma målet såsom en man; ett förhållande, hvilket ej torde få räknas till de vanligaste här i landet, men hvarförutan någonting helt, hvars utförande fordrar fleras förenade krafter, svårligen kan tillvägabringas.

Af de män jag nu nämnt finnas åtskilliga här närvarande, och jag begagnar detta tillfälle att åt dem offentligen hembära min enskilda vänskapsfulla tacksägelse för den välvilja och det öfverseende med mina brister, som de alltid visat mig.

Många af mina forna medarbetare ligga redan i grafven, och deras namn, deras för mig oförgätliga namn uttalas ej mer bland det folk, som påkallat och tillägnat sig deras verksamhet. Men däröfver må ingen klagan höras. Sådan är individens allmänna lott, och sådan måste den vara. Ve den, som vågar röra vid en

stor och helig sak utan att kunna glömma sitt namn, utan att kunna sorgfritt bortkasta det själfviska af sin personlighet.

Det arbete, hvaråt jag ägnat mitt lif, ligger nu under framtidens dom. Det är mig en glädje, att saken kommit därhän; ty jag vet, att sedan afvogheten mot personer förlorat sin skärpa — och den försvinner i samma mån som de anstötliga personerna gå ned från skådeplatsen — sedan ensidigheterna i begrepp och i syften hunnit bortnötas af tiden och sedan partisinnets småaktigheter ej mera utgöra dagens ord och lösen, skall denna sak, såsom hvarje annan i rent uppsåt företagen och fullbordad handling, få sin framtid, då säden skall skiljas från agnarna och då ingen annan domareregel gäller, än 'pröfver allting och behåller det godt är'. Ja, mina herrar, det goda skall här som öfverallt på jorden segra till slut. I denna tro har jag lefvat, och i denna tro skall jag dö.

Nu bjuder jag eder, mina herrar, mitt varma farväl, förande med mig härifrån ingen annan önskan än den, att medborgares aktning, hvaraf jag i detta ögonblick röner ett så smickrande prof, måtte följa mig till grafven.

Och i denna afskedets högtidliga sinnesstämning tömmer jag för eder alla, mina herrar, tacksägelsens skål.»

Efter detta tal fick Anckarsvärd ordet för att uttrycka sina egna och de närvarandes känslor; men den vid så många tillfällen utmärkte talaren öfverväldigades härvid så af rörelse, att han nästan måste afbryta sin framställning, som därför blott kom att innefatta några få ord. »Denna känslornas öfversvallning vid den ene fosterlandsvännens hälsning till den andre var dock nästan vältaligare än ord och gaf i sin mån, jämte det öfriga, åt det hela en karaktär af hjärtlighet och högtidlig sinnesstämning, som vi sällan förut bevittnat», heter det i Aftonbladets referat af denna »hyllning åt medborgerlig dygd, snille och lärdom i förening».

XVI.

Richert i hembygden. — Uttalanden i allmänna ämnen 1851—1863. — Lagfrågor. — Utrikesspörsmål. — Representationsreformen.

I början af juni 1851 befann sig Richert åter på sitt kära Trufve för att öfvertaga sitt domarvärf, hvilket med de många tingsresorna åt skilda tingsställen var betungande nog för en man i hans ålder.

Till Anckarsvärd, vännen och medkämpen i så många strider, skref han den 10 juni följande afskedsrader:

»Min högt värderade vän!

Då vi senast träffades i Stockholm, rycktes jag åt så många håll, att jag knappt fick säga dig ett ärligt farväl. Sedan jag nu i min enslighet tänkt tillbaka på den långa tid, hvarunder en varm vänskap förenat oss, och på de många besynnerliga förhållanden, som därunder slutit oss allt närmare och närmare tillsamman, kan jag ej underlåta att än en gång träda dig till mötes och sträcka dig handen till en hjärtlig afskedshälsning. Ja, jag bjuder dig nu mitt sista farväl och tackar dig för den vänskap, hvarmed du omfattat mig i snart trettio år. Troligen ser jag dig ej mer med mina yttre ögon; men för min inre blick skall din bild stå lefvande och oförgätlig, så länge jag har något minne kvar af det förflutna.

Min hustru ber mig anmäla sin komplimang, hvartill jag lägger min egen för grefvinnan. Vi önska herrskapet lugn och lycka — sådan lycka nämligen, som värderas af tänkande och ädla människor.

I lif och död din trofaste J. G. Richert.»

I samma bref berör Richert en riksdagsfråga, som angick honom personligen.

Den 31 maj hade den kände ledamoten af borgarståndet, representanten för Stockholm, handlanden Brinck väckt motion om en hederspension åt Richert såsom den förnämste ledaren af en så länge insedd och fordrad reform af lagväsendet. Visserligen hade den politiska ställningen orsakat, att arbetet icke i sin helhet framlagts för representationen, och den nuvarande representationens sammansättning vore därtill säkerligen ej den minsta anledningen. Richert hade nu på sin sena ålderdom återgått, icke till privatlifvets lugn — det medgåfvo icke hans enskilda ringa tillgångar — utan till en mödosam och tröttande befattning såsom domare i en underrätt på landet. Ehuru älskad och aktad han där vore, huru kraftfull han än syntes, stode det dock icke väl tillsammans med hans långvariga föregående vetenskapliga verksamhet att vid 67 års ålder ägna sig åt ansträngande göromål af den beskaffenhet som en underdomares, där inkomsterna voro så väsentligt beroende af ett öfverhopadt trivialt arbete. Brinck föreslog alltså, att till det Richert såsom ledamot af den upplösta lagkommittéen 1834 anslagna arfvodet å indragningsstaten af 833 rdr 16 sk. bko årligen 1851 års ständer måtte tillägga ett ytterligare årligt arfvode för hans öfriga lifstid af 1,166 rdr 32 sk. bko.

Den konservativa minoritetens målsman, borgmästare Lagergren, instämde med Brinck, ehuru med reservation mot de i motionen förekommande politiska hänsyftningarna. Han kunde icke föreställa sig annat, än att rikets ständer skulle lämna sitt bifall till Brincks motion.

På Thore Petrés förslag beslöt borgarståndet, att motionen skulle ledsagas af ståndets förord.

Richert själf var icke glad åt motionens framkomst. Han skref i ofvan omtalade bref till Anckarsvärd:

»Jag har sett i Aftonbladet, att Brinck föreslagit en tillökning i min pension. Det är en välmening, för hvilken jag är ganska tacksam; men jag fruktar, att han gjort mig en otjänst, då han framkallat mig att springa gatlopp för att slutligen afspisas med en ringa grynvälling. Hade han med ett ord gifvit mig en vink om sin föresats, så hade jag säkert afvärjt försöket.

Nu måste jag tåla, hvad som ej kan hjälpas. Är meningen, att jag skulle taga afsked för att få 2,000 rdr bko i pension, så förlorade jag jämnt den pension af 833: 16, som jag redan innehar, emedan jag har den utom domsagan, som ger mig i behåll 2,000 rdr. Visserligen vore det en god sak att få gå ifrån tjänsten; men på sådana villkor kan det svårligen ske, i min ekonomiska ställning.»*

Lagergrens förväntan, att ständerna skulle bifalla motionen, gick icke i uppfyllelse; Richert anade rätt, då han befarade ett »gatlopp» utan något resultat.

Statsutskottet erkände visserligen den mångåriga verksamhet, Richert ägnat omarbetningen af Sveriges lagar, såväl som det förtjänstfulla sätt, hvarpå denna verksamhet blifvit utförd, men ansåg sig böra fästa uppmärksamhet därpå, att han icke allenast uppburit den å indragningslistan uppförda pensionen och inkomster från domsagan, utan ock ett mångårigt ganska betydligt arfvode, och fann därför motionen icke böra föranleda till någon åtgärd.

Detta beslut fattades mot reservation af en adelsman (O. I. Fåhræus), en prästman (Gumælius) och fem ledamöter af borgarståndet (Gråå, C. F. Wærn j:r, Grape, Petré och Fahlhem).

I stånden uppstod någon diskussion i frågan. På riddarhuset uttryckte en af Richerts svurna motståndare, R. Cederström, missnöje med att utskottet sockrat sitt afslag med beröm.

I prästeståndet yttrade sig däremot en annan af det nya lagförslagets motståndare i rakt motsatt riktning. Det var lektor Wallman, hvilken vid föregående tillfällen tillhört dem, som fällt de starkaste orden mot kriminallagförslaget, men som nu ridderligt uppträdde till förmån för dess författare, hvars stora förtjänster han förklarade sig

* Det framgår af ett bref till landshöfdingen, statsrådet Sandströmer af 1851 rörande ett af pröfningskommittéen gjordt misstag, att Richerts årsinkomst under de åtta föregående åren utgjort 2,884 rdr 39 sk. bko, däri inräknadt dels hans pension af 833 rdr 16 sk. bko och dels ett år 1848 upphördt arrende af boställsjorden; — arfvodet i lagberedningen naturligtvis oberäknadt.

stund inträdt på verklighetens område. Aningen har öfvergått till fullt medvetande: detta har gjort sig gällande i allmänna tänkesätt och uttalat sig i folkens röst. Förr eller senare skall tvifvelsutan den stora frågan lösas äfven hos oss. Hvad den konstitutionella statsformens rätt förstådda grundsatser fordra, kan Sverige ej skjuta ifrån sig. Vi måste nu, såsom alltid tillförene, följa den allmänna civilisationens gång; men vi må skatta oss lyckliga att ej behöfva skynda fortare, än att vi kunna draga nytta af de lärdomar andra länders erfarenheter gifva.

Det är föga sannolikt, att Sverige, där den ackusatoriska rättegångsformen, med offentlighet och muntlighet, utgjort urgammal regel och landssed, skall i längden låta denna rättegångsform vara, såsom nuförtiden, inskränkt till de lägre domstolarna allena och åtnöjas med ett vidlyftigt, sällan väl fördt och aldrig fullt tillförlitligt skrifveri vid de högre, där de sista besluten i alla svårare mål fällas af domare, främmande för den anklagades lefnadsförhållanden, kännande honom endast sådan som han blifvit af andra tecknad i de papper, ur hvilka grunderna för domsluten skola hämtas, och helt och hållet afstängda från den möjlighet att intränga i bevisningens sanning och rätta betydelse, som blott genom tillfället att med egna sinnen uppfatta hvad under rannsakningen förekommer står att ernå. Beredningens öfvertygelse är, att man också här i landet en dag — hvilken, om de europeiska samhällenas närvarande utveckling icke alltför tvärt hämmas, torde vara mindre långt borta, än mången föreställer sig — skall finna nödigt att gifva ett större och säkrare omfång åt det offentligt muntliga rättegångssättet, och att med domaremakten införlifva det folkelement, juryinrättningen innebär. Beredningen har därföre ansett sig böra framlägga bestämdt förslag till denna inrättning, icke såsom blott bilaga till den föreslagna rättegångsordningen för brottmål, utan såsom en integrerande del däraf. Men ehuru beredningen visst icke förväntar något skyndsamt antagande af lagförslaget i det hela, finner den dock tänkbart, att tiden därtill skulle kunna inträffa förr, än stunden till juryinrättningens införande vore inne. Af denna anledning, och på det förslaget i sådant fall ej må sakna tillbörlig fullständighet, har beredningen i alternativer uppställt förevarande kapitel.»

Jurysammansättningen var förändrad i förhållande till det äldre förslaget. Juryn skulle kunna angifva försvårande eller förmildrande omständigheter. För tillämpning af dödsstraff fordrades enhällig jury.

I öfrigt uteslöts ur lagkommittéens förslag stadgandet, att i underrätt, som bestod af domare och nämnd, hvarje

nämndeman skulle hafva lika röst med domare i fråga om den tilltalade skulle fällas eller frias, något som sammanhängde med en betydlig nedsättning i antalet af på en gång tjänstgörande nämndemän.

Äfven en del andra ändringar föreslogos i fråga om brottmål (jfr Naumanns redogörelse för kriminallagstiftningen i Tidskrift för Lagstiftning, 8:e årgången).

I oktober 1850 förelåg förslaget till handelsbalk, utsökningsbalk samt särskild lag om preskription.

Efter detta uppdrogs åt lagberedningen att handlägga växellagen, som behandlades till årets slut och som förelåg på nyåret samt utfärdades såsom kunglig förordning i augusti 1851.

I februari 1851 var lagberedningens arbete lyktadt — jämnt fyra årtionden efter att lagkommittéen beslutits och tillsatts.

Richert meddelar i bref till Bergfalk den 24 februari:

»Här har du sista numret af lagberedningens verksamhet. Det är egentligen Lundell, som har förtjänsten af detta arbete. Han reste i medlet af januari, och vi andra vänta dagligen på vår upplösning. Pfeffer har inträdt i sin tjänstgöring i hofrätten, Quensel har föredragning af lagförslagen (d. v. s. dem som skola ingå till riksdagen) i Högsta domstolen, och jag — sysselsätter mig så godt jag kan, till dess våren kommer, ty förr blir jag ej färdig att draga hädan. Det skulle vara roligt, om vi dessförinnan än en gång kunde råkas här i världen.»

Richerts värf i lagberedningen var alltså fullbordadt. Detta värf, börjadt under ljusa förhoppningar fem, sex år förut, syntes nu i mångt och mycket ha varit förgäfves.

Riksdagen 1850—51 vårdade sig icke ens att taga upp strafflagsfrågan — oaktadt ständerna tio år förut förklarat, att »hela landet fästade den högsta vikt vid frågan om ett förbättradt lagverk» och att, särskildt hvad brottmålslagstiftningen anginge, »behofvet blef med hvarje dag bjudande».

Och på tronen satt dock den man, som 1840 utgifvit sin varmhjärtade och sakkunniga skrift i fångvårdsfrågan och som i lagärenden besatt betydande insikter och rikt

ett sorgligt vittne mot dem, som ingenting lärt och ingenting glömt.»

Vice talmannen Halling antydde i en liten tilläggsdebatt — efter att återremiss var beslutad —, att möjligen en pension vid afskedstagande af 2,666 rdr 32 sk. bko skulle ha mera chance, men Petré förklarade, att det trodde han icke; skälen hade varit af helt och hållet politisk natur; just riksdagsmän, som eljest beviljade hundratusental, hade här ställt sig afvisande. Äfven en annan statsutskottsledamot, C. F. Wærn junior, bekräftade, att orsaken till utskottets afstyrkande vore att söka i partihat.

Att partier bildade sig och med värme omfattade olika politiska åsikter vore naturligt, och det blefve ej heller tadladt, då denna värme förledde till att i politiska motståndare se fiender. Men då partihatet ginge så långt, att det drefves till förklenande af män, till hvilka svenska nationen stode i bestämd tacksamhetsförbindelse, då trodde talaren, att en tid förestode, då ett sådant fel straffade sig själft.

Till de öfverklagade konservativa utfallen torde väl i någon mån den politiskt färgade motiveringen till motionen hafva bidragit.

Huru som helst — vågorna från 1847—48 årens strider gingo ännu för högt, för att annat än enstaka, mera ridderligt anlagda personligheter bland de konservative skulle kunna gifva »richertianismens» osynlige höfding ett dylikt erkännande.

* * *

Richert skötte alltså sitt domarämbete med dess besvärliga domböcker, så länge hälsa och krafter det medgåfvo. Tidtals hade han dock vikarier; någon tid uppehöll hans brorson och fosterson Johan Richert, sedermera häradshöfding och statsråd, farbroderns domareämbete. Senare var Carl Vilhelm Drakenberg — död såsom stadsfullmäktigesekreterare och tullfiskal i Göteborg — under några år hans närmaste man. Genom dessa förordnanden minskades gifvetvis Richerts inkomster, men då aflöningen

dessutom användt skrifsätt och skäl, som skulle i och för sig varit tillräcklig anledning att afslå.

Och i denna riktning utföll ståndets beslut.

Samma blef resultatet i bondeståndet, där Sahlström, Anders Andersson från Skaraborgs län och vice talmannen Anders Eriksson från Älfsborg talade för bifall, men de gamla förbundsbröderna från 1848 års justitieombudsmannaval, Strindlund och Rutberg, för afslag, och de vunno sparsamhetsvännernas öra.

Endast borgarståndet försökte återremiss. Den konservative borgmästare Lagergren inledde debatten och framhöll, att staten och nationen vore skyldig Richert en gärd af offentligt erkännande efter en så mångårig och utmärkt verksamhet. Man borde icke lämna ur sikte, att inkomsterna vid dessa domarplatser i väsentlig mån berodde af personlig hälsa och oförminskade krafter och att följaktligen en man vid hans ålder, sedan många år van vid vetenskapsidkarens stilla lefnadssätt, antingen i detta ämbete skulle sätta till sin hälsa eller finna sina inkomster till hälften förminskade.

Tore Petré utfor häftigt mot statsutskottets majoritet och yppade interiörer från dess förhandlingar.

»Hvad ej bör lämnas helt och hållet obemärkt», yttrade Petré, »är det sätt, hvarpå motionen hos statsutskottet fallit. Allt hvad partihatet kunnat förmå har vid motionens behandling gjort sig gällande. Tiden medgifver icke en utförlig redogörelse. Nog af, oväld och fördomsfrihet hafva saknats. I sanning förvånas man erfara, att partisinnet dristar gå så långt. De oädla känslor, som därifrån leda sin upprinnelse, göra ett så vidrigt intryck, att de endast kunna med tystnadens vältalighet bemötas. Utgjutelser af enskild harm och hätskhet förekommo under diskussionen till en grad, som icke kunde undgå att väcka bestörtning. Då fråga var om vår mest utmärkte rättslärde och mest aktningsvärde medborgare, hade något sinne för decorum skäligen bort kunna tagas i anspråk. Men det politiska hatet i vårt land lifvas nu af reaktionen, som åter frodas af nuvarande styrelsesystem. Såväl för motionären som för dem, hvilka con amore omfattat hans förslag, är det i hög grad obehagligt, att motionen skulle gifva väckelse åt de förorättande anfall, för hvilka herr Richert inom statsutskottet varit föremål. Denna fläck kan icke utplånas; den kvarstår som

ett sorgligt vittne mot dem, som ingenting lärt och ingenting glömt.»

Vice talmannen Halling antydde i en liten tilläggsdebatt — efter att återremiss var beslutad —, att möjligen en pension vid afskedstagande af 2,666 rdr 32 sk. bko skulle ha mera chance, men Petré förklarade, att det trodde han icke; skälen hade varit af helt och hållet politisk natur; just riksdagsmän, som eljest beviljade hundratusental, hade här ställt sig afvisande. Äfven en annan statsutskottsledamot, C. F. Wærn junior, bekräftade, att orsaken till utskottets afstyrkande vore att söka i partihat.

Att partier bildade sig och med värme omfattade olika politiska åsikter vore naturligt, och det blefve ej heller tadladt, då denna värme förledde till att i politiska motståndare se fiender. Men då partihatet ginge så långt, att det drefves till förklenande af män, till hvilka svenska nationen stode i bestämd tacksamhetsförbindelse, då trodde talaren, att en tid förestode, då ett sådant fel straffade sig själft.

Till de öfverklagade konservativa utfallen torde väl i någon mån den politiskt färgade motiveringen till motionen hafva bidragit.

Huru som helst — vågorna från 1847—48 årens strider gingo ännu för högt, för att annat än enstaka, mera ridderligt anlagda personligheter bland de konservative skulle kunna gifva »richertianismens» osynlige höfding ett dylikt erkännande.

* *
*

Richert skötte alltså sitt domarämbete med dess besvärliga domböcker, så länge hälsa och krafter det medgåfvo. Tidtals hade han dock vikarier; någon tid uppehöll hans brorson och fosterson Johan Richert, sedermera häradshöfding och statsråd, farbroderns domareämbete. Senare var Carl Vilhelm Drakenberg — död såsom stadsfullmäktigesekreterare och tullfiskal i Göteborg — under några år hans närmaste man. Genom dessa förordnanden minskades gifvetvis Richerts inkomster, men då aflöningen

mest utgick i sportler och någon ordnad pensionsstat icke var inrättad för häradshöfdingar, måste han bibehålla befattningen.

Emellertid inföll 1856 års riksdag. I början af december väcktes nästan samtidigt tre motioner till förmån för Richert, en i borgarståndet af Richerts forne vikarie borgmästaren Hasselrot, en i prästeståndet af lagutskottsledamoten prosten J. A. Säve och en af bonden Johannes Linder från Skaraborgs län. Slutklämmarna voro i hufvudsak desamma.

Hasselrot framhöll, att staten i flydda tider brukat visa sin tacksamhet mot dem, som gjort den viktiga tjänster, genom belöningar, ehuru detta mest gällt krigiska bragder. Däremot hade ofta personer, som ägnat sig åt fredliga värf och som gjort samtid och eftervärld de viktigaste tjänster, gått obelönade bort, och först efterkommande släkten hade skattat deras storhet.

För att frigöra svenska folket från förebråelsen af en sådan otacksamhet höjde talaren sin röst. Om än lagkommittéens förslag icke tillägnats i dess helhet, vore detta snarare att tillskrifva en hos en del af representationen fastväxt kärlek för allt gammalt och bestående än bristen hos lagförslagen, hvilket bäst inståges däraf, att hvarje lagförändring, såväl civillag som brottmålslag, under de senaste decennierna varit en afskrifning af lagförslagen, hvilka utgjort en källa för de bästa förslagen till förändring i våra dagar, och torde den dag ej vara aflägsen, då de på detta sätt helt och hållet öfvergått till gällande lag.

Det vore icke samhället värdigt att lämna obelönta män, som i egenskap af lagstiftare gjort sig förtjänta af fäderneslandet. Af dessa män återstode nu en lefvande och den ibland dem, som utgjort själen i lagkommittéen, sin samtids prydnad och som komme att tillvinna sig eftervärldens vördnad och beundran: J. G. Richert.

Hasselrot föreslog alltså, att till Richert måtte såsom en skyldig gärd af tacksamhet anslås en årlig pension af 5,000 rdr rmt och åt hans hustru, om hon öfverlefde honom,

3,000 rdr samma mynt från mannens död, så länge hon lefde.

Säve frågade i sin motion, om den pension af 833 rdr 16 sk. bko, som utginge till Richert, vore en nationalbelöning, värdig det svenska folket och en såväl den juridiska vetenskapens som domarkallets veteran, använd af rikets ständer under 25 år till det mest fosterländska och viktiga företag.

Motionerna hade icke framlagts med Richerts goda minne. I ett bref till Anckarsvärd i mars 1857 heter det:

»Till slut ett ord om hvad som rör mig själf. Jag mår, Gud ske lof, rätt väl för mina år, och vore min hustru litet raskare, skulle vi ha ganska trefligt på våra gamla dagar. Vid riksdagen har du förmodligen hört, att borgmästar Hasselrot velat bereda oss ännu större ekonomisk trefnad genom en pension, som han föreslagit. Jag skref honom till och bad honom återtaga motionen, emedan jag ej hade lust att springa gatlopp; men det ville han icke. Således måste jag däran, och jag skall tåligt fördraga den tuktan, som mig beskäres. I pensionsvägen väntar jag ingenting, ehuru tyngden af hvad som kunde tilldelas mig ej blefve särdeles stor eller långvarig.»

Emellertid hade denna gång pensionsfrågan en lyckligare utgång än sex år tidigare.

Statsutskottet ville visserligen icke gå så långt som motionärerna, utan prutade på beloppet. Det hette en smula kärft, att »då Richert genom det arbete han nedlagt på lagförslaget gagnat fäderneslandet samt den pension han uppbure vore under nuvarande förhållanden alltför ringa», en förhöjd pension af 3,000 rdr rmt måtte honom beviljas.

Ursprungligen hade utgiftsafdelningen föreslagit 4,000 rdr rmt, och detta vidhölls af en statsutskottsledamot, rådman Henschen, men det lägre beloppet bestämdes med särskild hänsyn till att Berzelius uppburit detta belopp.

Å andra sidan ansåg en af adelns ledamöter, J. M. Björnstjerna, frågan om Richerts pension först böra ifrågakomma vid hans afskedstagande.

I afseende å en blifvande pension till hans maka ansåg utskottet denna fråga icke nu böra upptagas.

Inom riddarhuset talade för afslag J. M. Björnstjerna ur sin principiella synpunkt, Löwenhielm, den gamle motståndaren Printzensköld, Rudolf Cederström och Malcolm Hamilton. Cederström ville icke höra talas om någon »nationalbelöning»; den redan beviljade »dusören» af 833 rdr 16 sk. bko vore tillräcklig; Malcolm Hamilton ville icke öka en »gratifikation» för ett länge sedan fullbordadt arbete.

Å andra sidan talade för bifall utom Erik Sparre — såsom »en gärd åt en utmärkt vetenskapsman och skicklig jurist», hvilken det icke vore representationen värdigt att afslå —, justitiekanslern von Koch, som påyrkade anslaget såsom en nationell belöning, A. C. Raab, som erinrade om att just vid denna riksdag förändringar vidtagits i lagen med begagnande af lagkommittéens förslag, Mannerskantz och Aminoff. Riddarhuset biföll de senares yrkanden utan votering.

Inom prästeståndet höjdes denna gång ingen röst emot pensionens utgående; däremot yrkade ett par ledamöter, prosten Säve och riksarkivarien J. J. Nordström, pensionens höjande till 4,000.

Den sistnämndes uttalande, såsom härrörande från en af de främsta lagkunniga å den konservativa sidan, är af särskildt intresse, framför allt med hänsyn till S. L. Theorells försök att bagatellisera värdet af Richerts vetenskapliga förtjänster.

»Ehuru» — yttrade Nordström — »det i allmänhet är af mycket grannlaga natur att ingå uti offentlig opinering öfver ännu lefvande personer, är det likväl denna gång nästan oundvikligt i följd af själfva frågan, hvaröfver det nu åligger det högv. ståndet att fatta beslut. För min del får jag därför förklara, att jag anser den nu ifrågasatta pensionsförhöjningen för herr expeditionssekreteraren J. G. Richert vara i alla afseenden grundad på goda skäl och af honom väl förtjänt. Under en tidsföljd af 22 år har han, efter af vederbörande honom därtill meddeladt uppdrag, arbetat på förbättrandet af vårt lagverk och i detta arbete varit den ledande handen. De lagförslag, hvilka af detta arbete utgöra alstren, äro sedan länge för alla tillgängliga och kända, och ehuru, i afseende på åtskilliga partier af dem, olika meningar försports, i det att en del ogillat hvad andra gillat, kan detta, som i sig självt ej

är annat än en naturlig följd af den fria granskningens rätt att öppet frambära uttrycken af sina mer eller mindre väl grundade åsikter, icke i ringaste mån förminska den verkliga vinst, rättsvetenskapen och lagstiftningen inom fäderneslandet af dessa arbeten hämtat, eller fördunkla värdet af den mångsidiga kunskapen och den skarpsinniga lagstiftareförmågan hos deras upphofsman.»

Med 26 röster mot 11 bifölls emellertid det lägre beloppet.

Äfven i borgarståndet yppades meningsskiljaktighet om beloppet. Herr Stolpe ansåg det visserligen »mycket vackert, att lärjungarne af Richerts juridiska skola ville på alla upptänkliga sätt belöna och prisa sin mästare, men en, som stode utanför, borde det vara tillåtet att gifva mannen sin välförtjänta hyllning utan allt afguderi»; han förordade alltså utskottsförslaget.

Rådman Henschen betonade, att det gällde en nationalbelöning åt en utmärkt medborgare, hvilken ansåges vara källan till en stor del af de reformer, den liberala progressiva delen af representationen framdrifvit, och som i nya lagverket nedlagt en stor skatt för framtiden; han fann intet skäl till prutning; borgmästare Hasselrot meddelade, att Richerts domsaga vore, bland de sämre och endast lämnade 2,500 rdr riksgäld i behållning, då den sköttes af vikarie; den begärda pensionen vore med billigheten öfverensstämmande; herr Rydin fann det intressant att se, huru dylika frågor vid olika tider blifvit bedömda; åt de personer, som utarbetade 1734 års lag, förärades stora kungsgårdar.

Emellertid stannade äfven borgarståndet vid det lägre beloppet, helst detta redan af de öfriga stånden bifallits.

I bondeståndet försökte Sköldberg från Örebro län ett afslagsyrkande, men erhöll ett kraftigt svar från en skaraborgsriksdagsman, Anders Andersson, hvars yttrande är af ett visst intresse såsom uttryck för böndernas uppfattning i trakter, som lågo nära Richerts verksamhetskrets.

»Expeditionssekreteraren Richert är med mig uppfödelsebarn, och jag känner således noga hans förtjänster. Han är icke do-

mare i den domsaga jag representerar, utan där beklädes domareämbetet af hans bror. Förhållandet med dessa båda bröder är, att den ene ägnat sig åt författandet af lagar, som kunde utgöra fäderneslandets lycka och stolthet; denne har varit och förblifvit fattig. Den andre har skött sin domsaga och blifvit rik. Den förre har varit erbjuden de högsta ämbetsmannaplatser och kunnat draga de högsta löner, men han har ansett sig bäst kunna verka på den plats, han innehar, och därför alltid dragit sig tillbaka och kvarstannat vid sin domsaga. Han fordrar aldrig någonting för sin verksamhet, utan andra måste göra det, ifall han skall förmås att emottaga någon belöning. Det vore i hög grad nedslående, ifall utskottets förslag icke skulle af ståndet godkännas.»

Äfven bondeståndet biföll utskottsförslaget, och sålunda hade riksens ständer bidragit till att fritaga Richert från ekonomiska bekymmer.

* * *

Från sitt Trufve följde Richert uppmärksamt tilldragelserna utom och inom Sverige. Ur hans brefväxling må här meddelas utdrag rörande skilda ämnen och händelser.

Till Anckarsvärd, 12 juli 1851:

»Än en gång — och kanske ej ens nu för sista gången — ser du mina kråkfötter.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

För närvarande befinner jag mig uti ett 'dolce far niente'. Jag lefver i min inre värld och längtar föga efter att höra, hvad som passerar i den yttre. Det enda, som för ögonblicket ådragit sig min uppmärksamhet är tidningsberättelsen om ett warschauiskt beslut,* hvarigenom danskarnes framgång på den liberala banan skulle hämmas. Bekräftas denna berättelse, så ser man hvad Europa har att vänta af den heliga alliansen. Lycka är det för oss, att vi ej kommit till någon fruktansvärd höjd i liberalism — pratet undantaget. Vi få således säkerligen förblifva in statu qvo, hvarmed den kungl. svenska lojheten också är bäst belåten. — —

* I Danmark gick de dagarna ett rykte om en ny, antiliberal ministärs tillsättande. »Fædrelandet», Plougs blad, var synnerligen uppskrämdt och påstod, att det varit ministern v. Reedz, som under en vistelse i Warschau utlofvat, att en förändring i reaktionär riktning skulle inom danska regeringen komma att ske. Jfr Aftonbladet 7 juli 1851.

P. S.

Almquists förnedring[1] har bedröfvat mig, icke just för personens skull, ty med den har jag aldrig stått i något intimare förhållande, men för mänsklighetens, hvars värde han så djupt nedsatt. Min tro har dock alltid varit, att det icke är hufvudet (kvickheten) allena, som bestämmer den sanna storheten, utan att den föds och näres från hjärtat, från den grundkraft, som bildar det ädla och fasta i karaktären. Det var detta, som saknades hos mannen och som saknas hos så många, hvilkas hufvuden man beundrar.»

* *
*

Till Bergfalk, 16 augusti 1851:

»En så stor förändring på den publicistiska horisonten[2] som den af dig omtalade, måste bli af betydligt inflytande på sakernas gång — framåt eller tillbaka — i vårt land under en kanske ganska lång tidrymd, och jag önskar, att det nya bolaget aldrig må glömma de viktiga förbindelser det åtagit sig. Hvarken på vilja eller förmåga hos en del medlemmar har man något skäl att tvifla; men elementerna tyckas ha sammanflutit från alltför olika håll, då man i en tidning, som skall träda i stället för de två, af hvilka de liberala idéerna nuförtiden skola representeras, upptagit medarbetare äfven från det af tvinsot länge sedan afsomnade Biet.[3] Det är visst vackert att låta alla sidor tala ut sina meningar, men man äfventyrar att på detta sätt komma, förr eller senare, just till den punkt, hvarifrån gungningssystemet utgått i de högre regionerna. Jag älskar dem som lefva efter Gustaf I:s valspråk: 'Ena reso bekänt och därvid blifvit'.

Att Hierta drog sig undan, när tillfälle därtill — så passande som detta — erbjöd sig, förundrar mig icke.[4] Han har länge nog kämpat mot sina fiender, utan att hans s. k. vänner därför hållit honom tillbörlig räkning, och det var klart, att den

---

[1] I juni 1851 lämnade C. J. L. Almquist plötsligen Sverige, allmänt misstänkt för att hafva begått brott.

[2] Aftonbladets förestående försäljning till ett bolag under Bergstedts ledning och upphörandet af tidningen »Bore».

[3] Åsyftar närmast den framstående publicisten magister J. G. Wahlström.

[4] Redan i september 1843 hade Hierta i bref till Richert förklarat, att »ögonblick mellankomma, då äfven de fysiska krafterna icke vilja hålla ut, och andra, då man skulle önska sig en mellantid af ledighet för att få studera och inhämta litet mera andelig föda, för att kunna med mera kraft återtaga arbetet». — »I alla fall», tillägger han, »skall jag, för min del, söka hålla ut, åtminstone tills jag kan lämna mitt åliggande i bättre händer.»

Almquistska händelsen skulle skära honom i hjärtat, i synnerhet, då han fann huru lågt den begagnades till hans sårande — äfven af dem, som bort ha bättre vett och heder än t. ex. professor Palmblad.[1] För min del afbidar jag med största lugn hvad som tilldrager sig. Jag har inga stora förhoppningar och blir således ej lätt bedragen.»

* * *

Till L. V. Kylberg, 9 december 1851:

»De Kossuthska utgjutelserna läsa vi alla dagar med största uppbyggelse. Han talar som en profet, och han synes ej höra till de falska profeterna, ty han förer Guds och rättvisans talan; den har aldrig i längden på skam kommit.

Ur sista Göteborgsposten meddelar jag en liten nyhet från Paris. Möjligtvis kan den rörelse af själfviskhet, som den ömklige Louis-Napoléon tillställt, vara en begynnelse till det stora slutet, som förr eller senare måste komma. Vi längta efter nästa post. Medförer den något märkvärdigt, så skall jag skynda att förkunna det.»

* * *

Till Bergfalk, 2 juni 1852:

»Då man lefver så sluten inom sig som jag, har man naturligtvis ingenting märkvärdigt att berätta. Hvad som tilldrager sig i den yttre världen, vet jag blott af tidningarna, och hvad jag på detta sätt får lära känna retar mig i sanning icke till vidare efterforskningar. Jag väntar föga af den närvarande tiden. Den göder blott jorden för det utsäde, som redan är gjordt, men hvaraf skörden troligen ej kommer att få skådas af mina lekamliga ögon. Det är dock långt ifrån mig att misströsta om mänsklighetens (äfven den europeiskas) framtid. Jag gläder mig åt Amerikas raska steg på civilisationens bana; men jag fruktar ej heller något stundande barbari för Europa, hvarmed man hotas af åtskilliga visa spåmän.

Jag har ännu ej läst Siljeströms resa och längtar att se Fredrika Bremers och en viss annan persons.[2] De Bremerska följe-

---

[1] Detta uttalande om Palmblad, som följes af några ytterligare starkt fördömande ord, var framkalladt af dennes i hög grad hätska artiklar i »Tiden» — sedermera utgifna i broschyrform under titeln »Den nyaste solförmörkelsen på publicitetens himmel», i hvilka han med anledning af Almquists rymning framställer hans brott såsom en de liberala lärornas frukt och nära nog gör Hierta medansvarig.

[2] P. A. Siljeström utgaf 1852 »Resa i Förenta staterna». Med »en viss annan person» åsyftas Bergfalk, som dock icke utgaf någon reseskildring.

tongerna i Aftonbladet[1] kunde jag ej rätt med. Människan ville kanske innan hon talade republikens prosa, låta se huru djupt hon var genomträngd af royauténs poesi, och att hon i den delen ingenting glömt, utan fasthellre lärt något nytt af det britanniska gudaskenet. När hon kommer att utbreda sina demokratiska tänkesätt, må man ej betvifla, att hon sett saken från båda sidor.

Af tidningarna har jag med nöje sport, huruledes uppsalienserna förstått att hedra sin höge kansler.[2] Däri har jag igenkänt den 'vördnadsfulla fot', hvarmed den akademiska lärdomen så ofta och så länge skrapat i hoftrapporna. Måtte den alltid bli sig lik!!! Ett och annat undantag, t. ex. Rabenius och hans läromästare,[3] Malmström n:r 2 (C. G.) och några få flera kanske störa visserligen den önskansvärda enheten, men göra ingen förändring i det stora hela, sådant det skådas från samhällets höjder. Rabenii och Malmströms artiklar i tidskriften (Tidskrift för litteratur) hafva endast genom Aftonbladet kommit till min kunskap. Jag har numera ej råd att köpa många böcker eller tidskrifter. Det är en afsaknad, som jag måste vidkännas här på landet, att ej få läsa allt läsvärdt — och det är troligen ändå ej så mycket — som kommer ut.

För öfrigt saknar jag ingenting, utom då och då en och annan vän. Mången gång tänker jag: 'Till sommaren komma de väl.' Men sommaren går, och kanske kommer ingen. Det vore allt hårdt. Tänk du på ett gammalt löfte, och säg sedan, om jag ej får vänta dig.[4] — — —

Hvad skall man döma om bildning efter Almquistska och Ungbergska händelserna?[5] Bildning är tvåfaldig, förståndets och hjärtats. Det är olyckligtvis den förra, som spelar hufvudrollen nuförtiden. Den vet mycket, men icke, att det finns någonting högre än jordelifvet. För detta allena uppoffrar den allt, och det är häri som äfven studentlifvet har sin mest klandervärda sida. Men därom bekymra sig ej de som slå medaljer.»

---

[1] Fredrika Bremer offentliggjorde i Aftonbladet 1852 (januari och februari) en följd uppsatser »England om hösten 1851».

[2] Åsyftar, att Uppsala akademi präglat en kanslersmedalj öfver kronprinsen, hvilken medalj den 18 maj lämnades honom af en deputation.

[3] Bergfalk själf.

[4] Bergfalk besökte Richert denna sommar.

[5] Underståthållaren Ungberg lämnade på våren 1852 Sverige under mystiska omständigheter. Jfr Schöldström: »I kikaren» sid. 1 o. f.

Till Bergfalk, 25 september 1852:

»Mig fägnar det ock, att du funnit Bergstedt[1] vid friskt mod. Jag skulle anse det som en stor förlust, om han alltför hastigt droge sig tillbaka, ehuru jag visst icke undrar på att han ej tycker om det eviga grälet, som en tidningsskrifvare måste underkasta sig. Men jag känner sannerligen ingen, som skulle kunna träda i hans ställe, om han ginge bort.

Genom Palmblads dödsfall har väl lögnens alltför högt uppdrifna svallflod något lagt sig, men jag är säker, att den floden icke länge saknar sin vanliga höjd här i landet, där man ännu icke hunnit så långt, att man skattar det nobla och nedriga efter sitt rätta värde — där »Folkets röst» finner sina slukande afnämare!!!

Det vore skada, om emellan vår ungdom och den norska å ena sidan och den danska å den andra någon splittring skulle uppstå. De svenska och norska ensidigheterna behöfva ganska väl förmedlas genom danskarnes mellankomst. Fougstad[2] känner jag fullkomligt. Han är, som den norska 'intelligensen' i allmänhet, en rätt klok och bildad man, men han ser troligen, lik sina bröder af samma klass, med ett slags afundsjuka, om icke fruktan, på den danska demokratien, som är, genom sitt djup och sin sans, vida farligare för en intelligens, som vill träda i den gamla aristokratiens ställe, än den norska. Sat sapienti.

När jag, sedan du rest, läste igenom skalden Malmströms utgjutelse i tidskriften,[3] kunde jag ej undgå att påminna mig salig Matthias Stenhammar, som en gång hvar riksdag, under sin s. k. oppositionstid, ingaf ett rysligt memorial, hvari allt som skett sedan sist klandrades. Efter denna uttömning satte sig den hedersmannen ned och — biföll allt hvad vederbörande önskade. Timeo Danaos» — — —

* * *

Till Kylberg, 3 januari 1853:

»Sedan vi träffades, har världen blifvit begåfvad med en fransk kejsare och en svensk arfprins. Jag önskar dem lycka och lång

---

[1] Bergstedt hade, som ofvan nämnts, öfvertagit redaktörskapet af Aftonbladet.

[2] C. A. Fougstad (f. 1806 † 1871) var borgmästare i Kristiania och hade varit stortingsman.

[3] Åsyftar Bernhard Elis Malmströms i Tidskrift för litteratur intagna, uppseendeväckande artikel »Är vår tid poetisk?», i hvilken Malmström bland annat betonade, att »all odling vore **frihetens** dotter och konsten inte minst», att det nuvarande tidehvarfvet i Sverige saknade »den lugna tillfredsställelsen af inre trygghet under utvecklingen af fria institutioner» och att därför tiden vore ogynnsam för konsten.

lifstid båda två. Naturligtvis kommer jag ej att skåda någonderas storverk, men jag ger mig till freds, väl vetande, att det goda och dugliga förr eller senare skall segra, det lumpna och dåliga gå under för sin egen uselhet. För närvarande är det min glädje, att vi fingo behålla kung Oscar. Det är icke ofta man har eller får på tronen en man med hans ädla karaktär.»

* * *

Till Bergfalk, 2 februari 1853:

»I min enslighet kan jag ej underlåta att då och då tänka på årets blifvande riksdag och hvad 'der skal komme ud af'. Äro vi måhända redan bragta därhän på den reaktionära banan, att vi sluka det hvilande Lagerbielkeska representationsförslaget?* Jag nästan fruktar det, dels af hvad jag stundom hör från mina vänner i Stockholm och dels af ett samtal, som jag i höstas — jag minns ej att jag nämnde det i mitt sista bref — hade med Hedlund, då han var på resa till Göteborg för att emottaga redaktionen af Handels- och Sjöfartstidningen. Han behagade nämligen förklara, att han ärnade skrifva för nämnda förslag. Jag sökte att afstyrka honom, och han har hittills ingenting gjort i den vägen, men jag föreställer mig, att pratet varit i säck, innan det kom i påse, och att han blott uttalade Örebromännens allmänna mening, d. v. s. att dessa nu, såsom fallet alltid och synnerligast sedan 1848 varit med ultraradikalerna, äro färdiga att öfvergå till den motsatta ytterligheten. Det vore bra märkvärdigt! Hälsa Wingqvist och fråga, om han äfven är af samma tanke. Då tror jag hädanefter knappt mig själf. Och vare detta nog sagdt om den saken.»

* * *

Till Anckarsvärd, 12 juli 1853:

— — — »För öfrigt ville jag gärna till en sådan vän skrifva mycket och skrifva intressanta saker, då jag skrifver så sällan; men hvarifrån skulle ämnen tagas? Jag lefver naturens stilla lif på en liten trång jordplätt och frågar föga efter hvad som tilldrager sig utanför. Af tidningarna vet jag ej mer, än hvad Aftonbladet och Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning förtälja, och det gör mig till fyllest för att utesluta all längtan efter yttre beröringar. Jag väntar af den närvarande tiden ingenting godt,

* Det sedan 1851 års riksdag hvilande, på ståndsval byggda förslaget.

men fruktar den ej heller, ty jag lefver och dör i den tro, att det reaktionära förtrycket bygger på sin egen mina; och skulle jag emot förmodan upplefva den dag, då den springer, så kommer jag icke att känna någon djup sorg öfver de förtryckares död, som då säkerligen flyga i luften. Till en viss tid skall förskräckelsen för allt hvad lif och rörelse heter hålla dem i styr, och jag inbillar mig icke, att de bryta den fred, som en god ande, deras bön förutan, lyst öfver jorden; men denna fred arbetar fram en mängd saker, som mer och mer ställa människosläktet under frihetens baner, hvilket i längden ej låter nedrycka sig af klumpiga furste-, junker- eller prästfingrar.

I sådan tid. som denna anser jag klokast att icke försöka några politiska reformer på vår beundransvärda kontinent; och framför allt tror jag, att svenskarne böra afhålla sig från dylika reformer, i full öfvertygelse att de ej kunna under närvarande förhållanden bli annat än fullkomliga uselheter. Under denna synpunkt har jag ännu den förmätenheten att betrakta det hvilande representationsförslaget.* Det är och blir ej annat än ett raffineradt ståndsväsende, så vida farligare än det gamla som det verkar med långt större kraft och hastighet. Detta, som man velat anse för en förbättring, är just, efter min tanke, det försåtligaste, emedan det är beräknadt som lockmat. Ståndsväsendet kan omöjligen åstadkomma någonting, som i det hela är af hufvudsakligt värde; och man bör väl ej glädjas åt att det odugliga eller rent af skadliga kan genomdrifvas lättare och fortare, än det kunnat hittills. Korteligen att säga, är förslaget med sin så kallade riksnämnd rätt och slätt ett af de vådligaste enkammarsystemer man kan tänka sig. Denna nämnd afgör hvarje fråga med en enda votering, hvilken oföränderligen gäller, utom i de få fall, då den hemställes till stånden; och hvad deras inflytande på anslagsfrågor beträffar, torde Örebromötets anmärkningar svårligen kunna vederläggas. Vårt förslag hade ock en rikets ständers stora nämnd; men sakerna gingo därifrån till en pröfningsnämnd, som kunde förekomma, att förhastade beslut blefve gällande. Då detta förslag gjordes, skrek man öfver enkammarsystemet på den konservativa sidan; och nu är denna sida färdig att antaga det vedervärdigaste af alla sådana systemer — byggdt på ståndsväsendet, det vill säga: med benägenhet att genomföra hvad som länder detta fördärfliga väsende till gagn och att kväfva allt som söker uppresa sig däremot!!!

Emellertid afbidar jag med en viss nyfikenhet — icke förslagets öde, ty det tror jag mig kunna förutse, men hvilka hedersmän det får till sina förespråkare eller trumpetare.

* Det Lagerbielkeska förslaget från 1851.

Af den stora brännvinsagitationen, som nu pågår, väntas förmodligen mycket. Jag hatar brännvin — invärtes nämligen — såsom ett något långsamt dödande gift; men af det myckna hojtandet väntar jag endast våra riksdagars vanliga: 'parturiunt montes'. För nästa år torde dock brännvinstillverkningen hämma sig själf, såframt det ej ser bättre ut med grödan i andra orter än i denna. Här står missväxten ohjälpligt för dörren, och nöden hos det fattigare folket kan ej bli annat än högst ryslig.

Du ser häruti ett ömkligt slut på ett tråkigt bref, men jag kan ej göra någotdera bättre. Farväl för denna gång!»

* *
*

Till Bergfalk, 20 april 1854:

»Först måste jag bekänna, att jag i själ och hjärta önskar engelsmännen och äfven fransoserna — med all min afsky för deras egen despot — allsköns framgång mot den ryska despotismen. Jag längtar storligen att få höra flottornas intåg i Finska viken. I denna del torde jag ha med mig många uppsaliensiska sympatier, ehuru jag icke vågar räkna på någon i de högre Stockholmsregionerna, där man säkert helst skulle se ryska väldet med sina antikonstitutionella principer segrande.

Riksdagsväsendet är sig likt, och de vördnadsvärda stånden tyckas mer och mer arbeta upp sig, till framträdande i sina rätta skepnader. Ett riddarhus och ett prästestånd, sådana som de nuvarande, måste man leta efter: herr Printzensköld senior och prosten Runsten kan man med nöje beskåda såsom detta stånds typer i den väntade rysliga oppositionen. Borgarståndet från Göteborg har föga låtit höra af sig, och jag vill ej tro, att Björck,[1] som förmodligen skulle bli den värste, någon längre tid före riksdagen legat i hvalfiskens buk.[2] Bondeståndet får man ej rätt lära känna, förrän brännvinsfrågan kommit riktigt på tapeten. I denna fråga har man sett, huru det går till att agitera, då man har en god sak att föra på tungan och vet att gömma penningenoten bakom ryggen. Jag tror dock, att det blir blott notvarpet, som lyckas, och att vi hädanefter som hittills få tillräckligt brännvin att fylla oss med, fast det kostar litet mer och således blott fortare påskyndar fattigdomen.

Att Palmstierna kommer under riksrätt för sitt oförskämda beteende i skatteförenklingsfrågan, skulle göra mig ganska godt,

---

[1] Rådman A. V. Björck, framstående riksdagsman i borgarståndet.
[2] Hvalfisken = Johan Johansson.

Almquistska händelsen skulle skära honom i hjärtat, i synnerhet, då han fann huru lågt den begagnades till hans sårande — äfven af dem, som bort ha bättre vett och heder än t. ex. professor Palmblad.[1] För min del afbidar jag med största lugn hvad som tilldrager sig. Jag har inga stora förhoppningar och blir således ej lätt bedragen.»

* *
*

Till L. V. Kylberg, 9 december 1851:

»De Kossuthska utgjutelserna läsa vi alla dagar med största uppbyggelse. Han talar som en profet, och han synes ej höra till de falska profeterna, ty han förer Guds och rättvisans talan; den har aldrig i längden på skam kommit.

Ur sista Göteborgsposten meddelar jag en liten nyhet från Paris. Möjligtvis kan den rörelse af själfviskhet, som den ömklige Louis-Napoléon tillställt, vara en begynnelse till det stora slutet, som förr eller senare måste komma. Vi längta efter nästa post. Medförer den något märkvärdigt, så skall jag skynda att förkunna det.»

* *
*

Till Bergfalk, 2 juni 1852:

»Då man lefver så sluten inom sig som jag, har man naturligtvis ingenting märkvärdigt att berätta. Hvad som tilldrager sig i den yttre världen, vet jag blott af tidningarna, och hvad jag på detta sätt får lära känna retar mig i sanning icke till vidare efterforskningar. Jag väntar föga af den närvarande tiden. Den göder blott jorden för det utsäde, som redan är gjordt, men hvaraf skörden troligen ej kommer att få skådas af mina lekamliga ögon. Det är dock långt ifrån mig att misströsta om mänsklighetens (äfven den europeiskas) framtid. Jag gläder mig åt Amerikas raska steg på civilisationens bana; men jag fruktar ej heller något stundande barbari för Europa, hvarmed man hotas af åtskilliga visa spåmän.

Jag har ännu ej läst Siljeströms resa och längtar att se Fredrika Bremers och en viss annan persons.[2] De Bremerska följe-

[1] Detta uttalande om Palmblad, som följes af några ytterligare starkt fördömande ord, var framkalladt af dennes i hög grad hätska artiklar i »Tiden» — sedermera utgifna i broschyrform under titeln »Den nyaste solförmörkelsen på publicitetens himmel», i hvilka han med anledning af Almquists rymning framställer hans brott såsom en de liberala lärornas frukt och nära nog gör Hierta medansvarig.

[2] P. A. Siljeström utgaf 1852 »Resa i Förenta staterna». Med »en viss annan person» åsyftas Bergfalk, som dock icke utgaf någon reseskildring.

Till Anckarsvärd, 9 juni 1855:

»Min hedersbrór!

Såvidt jag kunnat följa med tidens tecken, har jag ej kunnat skönja den ringaste förändring i våra allmänna förhållanden, sedan jag sist skref dig till. Du har emellertid sagt din ärliga mening i den stora frågan. Det var det bästa jag därom läst i våra tidningar, och jag tror, att ingen skall jäfva detta omdöme. Men jag är öfvertygad, att sakerna få stå som de stå, ehuru man väl, om något beslut en gång skulle fattas, må säga med den som tog supen: 'Skulle det vara, skulle det vara just nu.'

Efter den rysliga kölden, som så länge plågat oss, ha vi nu omsider fått en efterlängtad värme. Jag gläder mig däråt, ty jag vet knappt någon värre fiende än kölden. Och när engelsmän och fransoser hade den jämte ryssarne att kämpa med, beklagade jag dem af själ och hjärta. Också vore det väl mer än harmligt, om så mycket blod och lidande ej skulle ha andra resultater än dem man hittills kunnat förmärka.»

* *
*

Till Anckarsvärd, Marstrand den 3 juli 1855:

»Om den yttre politiken har jag ännu ej hört ett ord, icke ens i anledning af telegrafdepeschen om den misslyckade stormningen af Sebastopol. Ett slags allmänt graflugn tyckes råda, och det sprider sig mer och mer kring jordklotet. Om det förebådar någon lika allmän uppståndelse, skall tiden visa. Såsom det nu är, kan det näppeligen förblifva.»

* *
*

Till Anckarsvärd, 9 oktober 1855:

»Min hedersbror!

Välkommen åter från utlandet! Jag har sett af tidningarna, att du med din grefvinna lyckligen anländt till Stockholm. Resan har naturligtvis varit ganska intressant och angenäm. Vädret var ovanligt vackert, och du hade tillfälle att skåda det mesta af den närvarande tidens märkvärdigheter på mänsklighetens materiella sida. Huru det står till på den andliga och moraliska sidan, faller ej i ögonen och torde länge bli förborgadt. Den stora ex-

positionen däraf återstår ännu. Kanske är den början, men slutet däraf upplefva vi troligen icke. Sebastopols fall är ett litet tuppfjät framåt. Emellertid hofverar man, pratar, skrifver, sjunger och super för denna händelse, såsom vore den ett betydelsefullt steg till världens omskapelse; men för min del måste jag bekänna, att om hela Krim eröfrades och återställdes till den turkiska civilisationen, jag däruti icke finner något för mänsklighetens frihet och utveckling välgörande ändamål, som kan uppväga det myckna blod man därpå offrat. Man må göra för turkarne hvad som helst, de bli alltid 'den sjuke mannen' och måste förr eller senare gå all världens väg; men det hör i detta, som allt annat, till den närvarande tiden att konservera det ruttna. Sådan är den politik, som varit rådande alltsedan 1812 och som otvifvelaktigt utgör den innersta tanken äfven i västmakternas kabinetter för dagen.

Apropå af 1812 års politik, därom ha Schinkels minnen uppenbarat hvarjehanda, som visst icke varit obekant för dem, som lefde den tiden och något följde med händelserna, men som för nutidens stora allmänhet och i synnerhet för Karl Johans beundrare kommit som ett åskslag.* Han trodde säkert, då han dikterade för Schinkel, att det var sitt äreminne han lät skrifva, men saken har tagit en annan vändning, och glorian är nära nog att falla sönder, sedan alla de liberala tidningarna börjat gå så illa åt den. Den, som skrifver i Aftonbladet, måste vara en karl, som varit med redan 1812. Jag känner ingen, som jag kan gissa på, mer än Gustaf Hierta — eller möjligtvis Argus, men denne hör till en senare tid. Eljest har jag nog märkt, att hvalfisken förut svängt sig i Aftonbladet. Artiklarna om Karl Johan ha en viss argusisk sammanföring och gungning fram och tillbaka, som gör uppfattningen mindre redig; men säkerligen ha de både inom och utom landet, där de kunna läsas, väckt ett omätligt uppseende. Man börjar begripa, att Napoleons välde var vida mindre farligt än Rysslands och att Europa sett helt annorlunda ut, om hans fall icke framkallat alla de reaktioner, som efteråt fortgått intill denna stund.

Hvad säger Svenska Tidningen om allt detta? Den skall väl snart göra sitt nödvändiga i saken.

Förlåt att jag, emot min vana, kommit så långt in i politiken och farväl för denna gång.»

* De 1855 utkomna sjätte och sjunde delarna af Schinkel-Bergmanska minnena väckte stort uppseende genom sina meddelanden om 1812 års ryssvänliga politik.

* *
*

Till Anckarsvärd, 7 mars 1857:

»Min hedersbror!

Ditt bref, för hvilket jag af hjärtat tackar dig, gjorde mig stor glädje. Jag ser däraf, att du befinner dig frisk till kropp och själ och icke ångrar ditt uppträdande på riksdagen. När jag i tidningarna läste, att du tagit ut din pollett, önskade jag dig all den lycka och tillfredsställelse, som kan skördas af ett tröttsamt och litet lofvande arbete. Jag beundrar alltid den, som af rent intresse för det allmänna har mod att åsidosätta enskildt lugn och inlåta sig i strid med kältringar, utan särdeles hopp att kunna besegra de svårigheter, som nästan öfverallt möta hvarje god saks framgång. Själf gammal och grå, fästade jag mig ej vid 'den framskridna ålder', som du omtalar. Palmerston är ett godt stycke inpå sjuttio-talet; men han gör nog skäl för sig både inom och utom England, låtande icke förmärka, att han på något sätt är afsigkommen. Också har man aldrig hört någon af hans landsmän kalla honom 'en gammal ruin'. Så hedra endast svenskarne sina veteraner.

Riksdagen tycks, på vanligt vis, galoppera i anslagsfrågor, och asa sig fram i allt annat. De stora påstötar, man haft någon anledning vänta från just.-departementet, ha hittills uteblifvit, och lagutskottet hackar ihop samma gröt som förut af nytt och gammalt. Någonting helt synes man hvarken vilja eller våga åstadkomma. Hvarför man är rädd, vet jag sannerligen icke. Norrmännen finna sig ganska väl af de stora förbättringar de vidtagit i allt hvad till lagväsendet hörer, och de äro redan färdiga att gå ännu längre. Men de ha ej sina fyra stånd som vi; och då vårt stillastående egentligen härleder sig från vår vidtberömda representation, är det klart, att denna skall upprätthållas i det längsta. Det var nästan ett underverk, att borgarståndets utspädning och tillåtelse för alla stånden att komma i samprat på riddarhuset gingo igenom; ty af dessa nyhetskrämeriets foster kan hvarjehanda ondt till ståndsskråens slutliga sprängning vara att befara. Att härunder låg djäfvulens arga list, sågo nog de visaste bland prästerna, då de stridde för bibehållandet af borgareståndets renhet. Sanktion härå kan omöjligen vägras.

Att Bergfalk afsade sig det dyrbara förtroendet, kan ej klandras, åtminstone icke af mig, som gått honom före på samma väg.* Det är märkvärdigt, att de två personer regeringen minst kunnat ila såsom just.-ombudsmän just varit de som haft minsta lusten att göra henne någon förargelse och således gått undan. Men

* Bergfalk valdes till justitieombudsman, men afsade sig detta uppdrag.

mest utgick i sportler och någon ordnad pensionsstat icke var inrättad för häradshöfdingar, måste han bibehålla befattningen.

Emellertid inföll 1856 års riksdag. I början af december väcktes nästan samtidigt tre motioner till förmån för Richert, en i borgarståndet af Richerts forne vikarie borgmästaren Hasselrot, en i prästeståndet af lagutskottsledamoten prosten J. A. Säve och en af bonden Johannes Linder från Skaraborgs län. Slutklämmarna voro i hufvudsak desamma.

Hasselrot framhöll, att staten i flydda tider brukat visa sin tacksamhet mot dem, som gjort den viktiga tjänster, genom belöningar, ehuru detta mest gällt krigiska bragder. Däremot hade ofta personer, som ägnat sig åt fredliga värf och som gjort samtid och eftervärld de viktigaste tjänster, gått obelönade bort, och först efterkommande släkten hade skattat deras storhet.

För att frigöra svenska folket från förebråelsen af en sådan otacksamhet höjde talaren sin röst. Om än lagkommitténs förslag icke tillägnats i dess helhet, vore detta snarare att tillskrifva en hos en del af representationen fastväxt kärlek för allt gammalt och bestående än bristen hos lagförslagen, hvilket bäst insåges däraf, att hvarje lagförändring, såväl civillag som brottmålslag, under de senaste decennierna varit en afskrifning af lagförslagen, hvilka utgjort en källa för de bästa förslagen till förändring i våra dagar, och torde den dag ej vara aflägsen, då de på detta sätt helt och hållet öfvergått till gällande lag.

Det vore icke samhället värdigt att lämna obelönta män, som i egenskap af lagstiftare gjort sig förtjänta af fäderneslandet. Af dessa män återstode nu en lefvande och den ibland dem, som utgjort själen i lagkommittéen, sin samtids prydnad och som komme att tillvinna sig eftervärldens vördnad och beundran: J. G. Richert.

Hasselrot föreslog alltså, att till Richert måtte såsom en skyldig gärd af tacksamhet anslås en årlig pension af 5,000 rdr rmt och åt hans hustru, om hon öfverlefde honom,

finna, det herr Proudhon * ej är den man, som skall föda världen på nytt. Hans filosofi är ett uppkok på den tyska så kallade ny-Hegelska, och med alla sina förebråelser mot den gamla doktrinära skolan är han själf en äkta dogmatiker, som tror, att det ena eller det andra systemet (här naturligtvis hans eget) skall frälsa människosläktet. Så länge han kritiserar hvad andra gjort, är han intressant och skarpsinnig; men när han skall fram med sitt eget, är det bara torr och liflös dogmatik. Att världen skall omskapas från egoism, flärd och hvarjehanda annan nu rådande ömklighet, tror jag likasom han; men därtill fordras säkerligen en djupare, en långt mera andlig åsikt af lifvet än den, som ligger i hans filosofemer.»

* * *

Till Anckarsvärd, den 3 juni 1857:

»Förlåt, att jag dröjt så länge att tacka dig för ditt sista bref. Jag ville, innan jag besvarade det, afbida något mer i järnvägsfrågan för att däraf kunna sluta till den större eller mindre utsikt du kan ha för genomdrifvandet af din mening, att hela saken bör förkastas. Efter hvad jag ser af tidningarna, får du, fruktar jag, icke många med dig. Att jag själf, för min ringa del, är af motsatt tanka, vet du förut. Jag tror, som jag alltid trott, att Sverige ej kan stå stilla eller köra i dyn, då andra länder fara på järnväg. Däremot är jag icke öfvertygad om nödvändigheten att breda ut hela nätet på en gång. Ett sådant beslut stode troligen icke vid sig längre än till nästa riksdag, och ganska mycket kan på en längre tid komma emellan, som afbryter hela företaget. Jag vill, om det berodde på mig, ställa arbetet så, att någonting helt (icke stumpvis) blefve färdigt, ju förr dess hellre. Således skulle jag rösta för vägen mellan Göteborg och Stockholm i första rummet, och den vill jag låta gå norr om Mälaren, där största trafiken är att påräkna och dit bibanor lättast kunde utdragas från de ofvanliggande orterna. Sedan må man, efter omständigheterna, vidga ut nätet, i den mån pengar kunna anskaffas. Far man alltför långt på en gång, så tröttna de beskedliga riksdagskamparna, och man får skåda samma ömkliga spektakel, som så ofta uppfördes under anläggningen af Göta kanal. Hade Platen då icke haft Santesson med sin outtröttliga ihärdighet bredvid sig,

* Proudhon, Pierre Joseph, den berömde radikale franske nationalekonomen och filosofen, författaren till »Qu'est-ce que la propriété» (»Egendom är stöld»), »Système des contradictions économiques» och »Confessions d'un révolutionnaire», hvilken sistnämnda särskildt riktar sig mot allt slags öfverhet — borgerlig såväl som andlig. Det är förmodligen den sistnämnda boken, som utkom 1849, om hvilken här är fråga.

så hade 'det stora diket', som det kallades, länge sedan varit igenfylldt — och jag skulle beklaga Ericson,[1] om hans plan i hela dess vidd ginge igenom. Han lider redan nu smälek från flera håll; men hvad skulle han ej få lida under framtida riksdagar, då man ångrade hvad man själf i första entusiasmen gjort? Jag hoppas, att stånden antaga reservanternas i utskottet yttrande, dem Carlson bäst framställt. Hvad han sagt tycker jag särdeles om — naturligtvis därför, att han uttalat hvad jag hela tiden tänkt.

Här gå bedröfliga rykten om kungens sjukdom, men jag hoppas, att den ej är så farlig, som pratet säger. Emellertid afhöras icke de utlofvade propositionerna om religionsfriheten och kvinnans myndighet; men god tid torde ännu vara till deras afgifvande, ty riksdagen synes för egen del ej vilja åka på järnväg.»

* *
*

Till Anckarsvärd, Varberg den 10 juli 1857.

»Jag är dig mera tacksam, än jag kan säga, för din godhet att ihågkomma mig med bref, och det sista gjorde mig en särdeles glädje, då jag däraf fann, att du gifvit med dig något i järnvägsfrågan och att vi således äfven i denna del stå, icke emot utan bredvid hvarannan. Jag har stor aktning för andras ärliga öfvertygelse; men jag kan ej neka, att det kostar mycket på mig att ej kunna förlika mina tänkesätt med mina vänners. En viss vana — eller kanske ovana — att få rätt i längden har möjligtvis häruti gjort mig mindre tolerant, än jag borde vara. Emot folk, som föga eller intet intresserar mig, är jag öfvermåttan tolerant.

Nu hoppas jag, att det förstärkta utskottet icke måtte kasta lotten så, att det kloka, som två stånd tillvägabragt, går i putten. Jag längtar storligen att få höra utgången.[2]

Kapten Westfeldt, som badar här, har bekräftat hvad du skrifvit om kungens sjukdom. Det låter bedröfligt, men så länge Särö-resan ej är inställd, vill man ej tro det värsta. Skulle olyckan inträffa, blir sorgen säkerligen större — i landsorterna åtminstone — än den var 1844. För min egen del önskar jag icke att få se den uppgående solen. Jag är för gammal att värmas däraf. Det fägnar mig dock att höra, t. ex. af Westfeldt, att

[1] Nils Ericson, svenska statsjärnvägarnas skapare.

[2] Det förstärkta statsutskottet beslöt med öfverraskande stor majoritet, 83 mot 36, i likhet med borgare- och bondestånden att bevilja anslag till påbörjande af banan från Stockholm öfver Södertelje mot Katrineholm, söder om Mälaren.

prinsen-regenten är mycket omtyckt och högt uppburen i Stockholm. Men det skadar ju icke, om han ännu några år bereder sig på sista steget till upphöjelse öfver andra människobarn. Han kommer tids nog in i det stora konungaförbundet. Måtte han där kunna gå lika hofsamt till väga som kung Oskar!

Nästa tisdag den 14 sluta vi badningen, och samma dag resa vi till Köpenhamn. Det skall bli roligt att där träffa någon, som kan säga, huru sakerna mellan Danmark och de två tyska så kallade stormakterna befinna sig. Hvad ryssen och franska despoten komma att utfundera på sina höga resor, skall också bli intressant att få veta, om jag lefver så länge — ty uppenbaras måste en gång alla hemliga ränker.»

* *
*

Trufve den 19 december 1857:

»Af ditt bref under den 10 dennes har jag med glädje erfarit, att du befinner dig väl och, ehuru ej personligt verksam i den stora trampkvarnen, dock lika lifligt som förut intresserar dig för det allmänna.

Äfven jag följer med en viss uppmärksamhet sakernas gång; men hvad som legat mig mest om hjärtat synes stanna i dyn. Det är nämligen föga anledning, att någonting blir utaf de viktiga lagfrågor, som varit väckta dels från regeringen och dels genom enskilda motioner. Grefve Erik, [1] som efter godtfinnande huserar i lagutskottet, tycks genom tidsutdräkt i hemlighet undanrödja hvad som ej kan offentligen tillintetgöras; och under allt detta röjer sig en märkvärdig ovilja mot nuvarande justitieministern. Mig förefaller det, som vore det junkrarnes plan att äta ut honom och, sedan han med några flera afgått, hålla sitt högtidliga inträde i konseljen. [2] I denna oförgripliga mening styrkes jag äfven af några ledande artiklar, dem jag händelsevis kommit att läsa i Folkets Röst, som lärer ha någon känning af den högre temperaturen. Emellertid kan jag säga som salig Zenius: 'Jag väntade mig aldrig annat af den karlen.' Ett ytterligare prof af den luft, som blåser däruppe, få vi väl snart i utnämningen af landshöfding efter Sandströmer, [3] hvilken vi nyligen mistat och hvars bortgång

[1] Erik Josias Sparre, lagutskottets ordförande.

[2] Justitieministern, den i mycket reformvänlige Günther, som 1856 efterträdt G. A. Sparre, blef verkligen 1858 utträngd ur statsrådet, men »junkrarne» besatte icke platsen med någon af de sina. Hans efterträdare blef De Geer.

[3] A. P. Sandströmer, den frisinnade finansministern i 1848 års konselj, sedan 1851 landshöfding i Skaraborgs län, afled den 1 dec. 1857 och efterträddes af förra statsrådet J. Wærn (medlem af 1844—48 årens regering).

beklagas, i synnerhet af länets västra del, där striden om järnvägssträckningen (i öster eller väster) ej bildat något parti emot honom. Han var efter min öfvertygelse en ädel och frisinnad man, ehuru hans retliga (hektiska) lynne uppbragte många emot honom.

(Tillägg bredvid: Just som jag skrifvit det, får jag genom telegrafen veta, att Wærn blifvit utnämnd. Valet kan ej klandras; men att mannen åter velat ingå på ämbetsmannabanan, förundrar mig.)

Förlåt, att jag kommit in på ett ämne, som ej hör till besvarandet af ditt bref. I anledning af detta skall jag nu säga min tanka rent ut, och den är, att jag till alla delar instämmer i hvad du skrifvit om den så kallade penningekrisen. Jag kan ej begripa, att staten bör på något sätt inblandas däruti. Staten rådfrågades icke, när blankokrediten af den enskilda vinningslystnaden eller det tanklösa njutningsbegäret tillskapades; och konjunkturerna voro för ett par år sedan så goda, att alla hus, som velat vara och blifva solida, hade både kunnat och bort frälsa sig från den öfverhängande faran. Hvad som nu inträffat är ingenting annat än de vanliga följderna af krig, hvarunder afsättning och pris på alla varor uppdrifvas till en höjd, som ej kan äga evinnerligt bestånd. Så gick det ju då freden slöts och kontinentalsystemet upphörde 1815. All handel afstannade; hundratals konkurser utbröto: hus i Göteborg, som ej långt förut kostat 40 à 50,000 rdr, såldes för 10 à 12,000 rdr o. s. v. Vi må väl minnas de beryktade judekonkurserna i Stockholm[1] och huru det skreks vid 1815 års riksdag, så att ett särskildt utskott måste sättas, som skulle grundligen utreda och afhjälpa 'förlägenheten i allmänna rörelsen' — den tidens namn på krisen. 'Men hvad kom der ud af?' — platt ingenting annat än långa tal och tjocka utskottsluntor. Krisen fick småningom hjälpa sig själf; och när några år därefter diskonterna föllo, hade staten gjort mycket klokare, om den icke inblandat sig i det trasslet, till ingen båtnad för det allmänna och till föga fromma för de enskilda personer eller korporationer, som däri voro intresserade.

Själfva England blef ej lottlöst i de stora känningarna af 1815 års öfvergång från krigs- till fredstillstånd. Det var just då som jorddrottarna, hvilka den tiden hade öfvermakten där i landet, genomdrefvo de förhatliga spannmålslagarna för att hålla priset på sina varor uppe — ett steg som staten sedermera fick så mycket skäl att ångra.

En lika ånger förestår hvarje stat, som ej har bättre vett än att ingripa i enskilda kredit- eller näringsförhållanden, vare

[1] Härmed åsyftas de Gisikoska och Jakobsonska konkurserna.

sig till hämmande eller så kallad reglering af den för dem oumbärliga friheten eller till deras upphjälpande på allmän bekostnad, då de ej förstått att rätt bruka denna frihet.

Man talar visserligen om stora industriella företag såsom orsak till krisen och utmålar lidandet för den arbetande klassen, om dessa företag skulle afstanna; men jag erkänner icke kriget, hvarifrån jag härledt krisen, för en industri, utan anser det för en olycka, som efterföljes af en mängd andra olyckor. Detta får nog England och kanske äfven Frankrike erfara; och vi må tacka Gud, för det vi ej kommo med i den stora härfvan, under det vi skreko oss hesa i förargelsen att ej få piska ryssarna.

Att en hel hop arbetare möjligtvis skola sakna förtjänst på de utbasunerade industriella företagen, kan ej nekas; men sådant måste alltid hända, då den enskilda arbetsgifvaren slagit sig längre ut, än hans krafter räcka; och då staten, såsom nu är fallet, har egna arbeten att erbjuda, kan ej mer begäras. Detta är också hvad som skett i New York och som ledt till åsyftadt ändamål, sedan första förskräckelsen hunnit lägga sig.

Skulle nu svenska staten kasta sig in i 10 millioners skuld för att hjälpa dem af köpmansklassen, som förlorat krediten, så borde den lika medlidsamt och troligen med en lika summa uppträda som undsättningsgifvare åt alla de landtmän, som genom illa beräknade fastighetsköp satt sig för vidt ut — och deras tal är legio; men deras vånda har ännu icke hunnit till riksdagen. Och troligen få de söka att reda sig själfva bäst de gitta, hvilket också är det rätta, efter den gamla lagtermen: 'Skylle sig själf den sig ej bättre föreság.'

Allt slags utfärdande af moratorier eller fordom så kallade järnbref anser jag ganska betänkligt, för att säga det minsta. Man glömmer i sådant fall, att den lättnad man tillskapar på den ena sidan kan leda till betryck på den andra. Om en gäldenär slipper att betala sina skulder på längre tid, än lagen i allmänhet medgifver, äfventyrar den borgenär, som skall lefva af sin fordran, att svälta ihjel eller tigga andras hjälp, medan han afbidar den emot lag honom förelagda väntetid. Mycket mer vore att säga i denna fråga; men detta kan vara nog för att antyda min enfaldiga mening.

Nu längtar jag att se hvad läkemedel regering och ständer koka ihop för att bota de stora refvorna i den söndriga krediten. För den, som redan fallit, kommer all hjälp för sent; och för dem, som kunna hålla sig uppe ännu en tid, är krisen, hoppas jag, redan öfverstånden, innan statens hvita plåster blir färdigt. Huru detta en gång skall utbredas och mellan de hjälpsökande fördelas utan mannamån och orättvisa, blir en annan fråga. När det kommer till kritan, torde den nu så mycket omtalade soliditeten, med sina stora säkerheter, krympa ihop betydligt.

Men möjligtvis måste någonting göras för att lugna förskräckelsen — likasom exportförbudet för spannmål 1846 eller 1847 gafs för att lugna dem, som hade hungersnöden för ögonen. Då var det köpmännen, som fördömde detta steg: nu är det de, som begära ett dylikt. Omständigheter kunna dock inträffa, då staten får uppoffra något af den stränga rätten, emedan folket icke har nog vett och mognad för att underkasta sig dess fordringar med tålamod. Så går det ju i nästan alla lagfrågor, och så är det kanske bäst att låta det gå, när penningehjälp sökes. Jag är glad att ej behöfva deltaga i en strid, af hvars utgång en mängd människors väl eller ve beror — eller åtminsone tros bero; ty jag är ej sådan egoist, att jag anser min mening vara den enda ofelbara, om hvilken jag vill säga: 'Fiat justitia, et pereat mundus'.»

* * *

»Farväl för denna gång!» Med dessa ord slutar detta bref, som är det senast bevarade af de till Anckarsvärd riktade.

Vid följande riksdagen — två år senare — uppträdde Anckarsvärd på ett sätt, som måste vålla hans vän på Trufve djupt bekymmer. Det var i den norska frågan.

Som bekant hade år 1859 en viss spänning inträdt mellan de förenade rikena. Den ovilja, som från norska stortingets sida ådagalagts gentemot förslag till närmanden mellan de båda landen på skilda områden (handelns, sjöfartens, försvarets, domstolsväsendets), liksom ock de separatistiska tendenser, som kommit till uttryck, och senast äfven krafven på ståthållarämbetets afskaffande utan Sveriges hörande hade inom svenska politiska kretsar framkallat missnöje och förbittring.

Detta missnöje smittade äfven den gamle riddarhushjälten Carl Henrik Anckarsvärd, som i ett längre anförande den 2 november 1859 riktade en kritik mot svenska regeringens tillvägagående i afseende å verkställigheten af freden i Kiel; härtill fogade han en klagan öfver föreningen, vid hvilken man i Norge fäste föga värde och som Sverige icke heller ägde skäl att prisa, »sådan som den af norrmännen uppfattades». För

sin del påyrkade grefven, att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till en noggrann och allvarlig revision af föreningsfördraget, för att förekomma en förr eller senare inträffande allvarsammare brytning.

Härtill slöt sig senare en annan ledamot af den forna riddarhusoppositionen, V. F. Dalman, med ett förslag om att rikets ständer skulle få tillfälle att yttra sig rörande den föreslagna ändringen i Norges grundlov om ståthållareämbetets afskaffande, innan denna ändring sanktionerades.

Hvad nu närmast angick Anckarsvärds motion, väckte den oerhördt uppseende — ej minst i Norge — och antogs efter vidlyftiga debatter af samtliga stånden (af adeln med 287 röster mot 14). Liknande var förhållandet med Dalmans motion.

Richert hade, som han skref i juli 1857, stor aktning för andras ärliga öfvertygelse, men han förmådde ej neka, att det kostade på honom att ej kunna förlika sina tänkesätt med sina vänners. Anckarsvärds uppträdande, särskildt hans bittra uttalanden mot Norge, måste ha förefallit hans gamla vän desto mera pinsamt som det stod i motstrid till Anckarsvärds hela föregående verksamhet och ej minst till det åskådningssätt, som de båda vännerna gemensamt hyllat och uttalat efter resan 1839.*

Men Anckarsvärds styrka låg icke i konsekvensen. Lätt mottaglig för intryck, stod den sjuttiosjuårige mannen denna riksdag under inflytande af en nu framträdande grupp af yngre adelsmän, hvilkas ledare var hans frände friherre Knut Bonde. Denne sistnämnde stod åter i nära förbindelse med hans gamle motståndare Crusenstolpe, och det är mer än sannolikt, att det nyss omtalade anförandet, för hvilket Carl Henrik Anckarsvärd skördade så starkt bifall å riddarhuset den 2 november — en sista fläkt af »aura popularis» — ledde sitt ursprung från Knut

* Redan år 1828 hade Anckarsvärd anonymt utgifvit en liten broschyr »En svensk mans sysselsättning den 17 maj i anledning af frågan om konstitutionsfestens firande i Norge på denna dag», hvilken var buren af varm sympati för Norge och dess frihet samt innehöll en gensaga mot von Platens åtgärder mot 17-maj-festerna.

Bondes och M. J. Crusenstolpes samråd och nedskrifvits vid »den gamle bekantes» skrifbord. Själf yttrar Crusenstolpe i den nekrolog han på förhand gjort färdig öfver Anckarsvärd, hvilken dock öfverlefde honom några dagar, att denne visserligen saknade förtjänsten af konsekvens, men däremot tog skäl och lät öfvertyga sig af fakta, äfven om därigenom en sats fick sitta emellan, som han förut med förkärlek hyllat; och han anför som exempel just Anckarsvärds hållning i norska frågan. »Ingen hade ifrigare än han under större delen af sin politiska bana uppträdt som riddare för allt hvad norskt heter, däruti han såg mönstret, efter hvilket Sverige hade att rätta och bilda sig.» Men den norska tidningspressen och det byråkratiska partiet i Norge, som smickrades af dynastien och de svenska ultra-skandinaverna, hade framställt anspråk och pretentioner, ända till »löjlighet, orimlighet, galenskap», och denna norska förmätenhet hade sårat Anckarsvärds svenska känsla. »Allt klarare blef hans åsikt, allt starkare hans öfvertygelse, att denna så kallade förening hotade att blifva förödmjukande och fördärflig för Sverige», o. s. v.

Richert, som möjligen anade källsprånget till hans gamle medarbetares omvändelse, växlade, så vidt jag känner, intet bref med honom under denna riksdag. Anckarsvärd var ju en »stämningens» mer än den bergfasta öfvertygelsens man. Norska öfvergrepp och oginheter hade kommit hans svenska blod att jäsa, och han tog då ej så noga med, om hans uppträdande stod i samklang med den åskådning han förut gjort gällande.

Richert åter var den fasta öfvertygelsens man, som icke af tillfällig, än så rättmätig harm lät sig förledas till att ändra åsikt i vitala frågor.

I hans brefväxling förekommer om denna sak följande uttalanden:

Till sonen Josef Richert, 8 december 1859.

»I anledning af din fråga om Anckarsvärdska motionen har jag ingenting annat att säga, än att jag anser den mycket obetänksam.»

Till Kylberg, 9 maj 1860:

»Träden ha under de tre nästföregående åren fått gödning, och därvid må, som Kristian VIII i Danmark sade, 'man lade det have sit beroende', menande, att när danskarne fått ständer, det vore onödigt att ge dem en konstitution.

Apropå af konstitutionen, kan jag ej förtiga, huru glad jag är att nu ändtligen slippa höra det skrål, som plågat mig alltsedan riksdagens början, rörande norska ståthållarskapet. Jag kan ej finna annat, än att det slag konungen gjorde i saken var ganska klokt, och jag unnar honom därför gärna den glädje han haft af kröningen, ehuru det troligen kostar mer, än det smakar.»

Till Bergfalk, Trufve 4 maj 1861:

»Apropå af norrmännen, måste jag säga dig, att jag jämmerligen plågades först ett par år före riksdagen af den beskedliga Hedlunds odrägliga gräl i Göteborgs Handelstidning med några lika klåfingriga tidningsskrifvare i Norge och sedan under riksdagen af det Anckarsvärdska utfallet och af lilla Dalmans fnaskande i det stora spåret. Den senare skref mig till och begärde mitt yttrande, det jag ock genast afgaf och hvari jag lyckades, fast mindre väl motiveradt, att säga detsamma som jag sedan läste i tidningarna med din namnteckning. Dalman blef säkert ond öfver hvad jag skref, ty jag har efteråt ej hört ett ord af honom. Emellertid tog saken — emot vår mening — en sådan fart, att hela Stockholm och en del af landet fullkomligen fanatiserades. Därtill bidrog ganska mycket Nordströms märkvärdiga predikan i prästeståndet, hvari han utgick från traktaten i Kiel.[1] Någonting lumpnare har jag knappt läst; men det kunde ej annat än högt beundras, då det kommit från en så lärd man. Det synes mig ej otroligt, att han och Sparren, då de voro på en kommitté i Norge, ej blifvit så uppburna, som de väntat. Eljest är det ej möjligt, att Nordström kunnat så förbise norrmännens riktiga ställning efter 1814, att han farit med traktaten i Kiel. Han fick dock välförtjänta käpprapp af Malmström och Rydin i Uppsala.»[2]

* *
*

Till V. F. Dalman, 7 augusti 1861:

»Det gjorde mig innerligen godt att af herr kungl. sekreterarens bref med min dotter Ida Hjärne få erfara, att vår gamla

[1] Riksarkivarien J. J. Nordström, representant i prästeståndet.

[2] C. G. Malmström och H. L. Rydin: Flygblad i den norska frågan (1860).

vänskap ej blifvit bruten af den misshällighet, som uppstått oss emellan i den norska frågan. Då man grundar sin öfvertygelse på verkliga skäl och, vid bedömandet af Norges förhållande till Sverige, ej har den oförskämdheten att, såsom Nordström och hans anhängare, utgå från traktaten i Kiel och därigenom antyda, att Norge skulle behandlas som en eröfrad provins, låta de stridiga meningarna lätteligen förlika sig till en lugn och fredlig lösning, den jag, lika med herr kungl. sekreteraren, högeligen önskar.»

Till Bergfalk, 23 november 1861:

»Rabenius hade den godheten att besöka mig flera gånger, och det var mig en synnerlig fägnad att få med honom tala i åtskilliga ämnen, som ännu på ålderdomen intressera mig lika lifligt som de gjort under yngre åren.

Bland dessa var den norska frågan ett af dem, som lågo närmast till hands. Jag hade då nyligen läst den af dig i första brefvet omtalade broschyren. Här gick ett rykte, att själfva majestätet författat den.* Därpå trodde jag icke; men när du nämnde en general, föreföll mig äfven detta tämligen oväntadt: våra generaler äro i allmänhet inga stilister med den moderation som denna skrift antyder. Den frapperade mig mycket, såsom i både ton och sak afvikande från de utfall mot Norge, som jag, till min stora förargelse, så ofta läst af dem, som vilja anses för äkta svenskar. Jag tviflar dock icke på författarens äkthet i denna del.

Apropå af norska frågan, vill jag säga dig, att jag alldeles icke skrifvit den så kallade »domen» i Aftonbladet. Det enda jag gjort i den vägen var ett yttrande till Dalman, som han begärt, men hvilket utföll tvärtemot hans mening. Han blef däraf förargad i början; men vi äro nu lika goda vänner som förut. Han är en hederlig människa och kastade sig in i striden troligen endast för att hjälpa Anckarsvärd ur klistret. Men när Dalman en gång kommit i farten, har han svårt för att vända åter.»

* * *

I öfrigt sysselsatte utrikesärenden — däribland det amerikanska inbördeskriget —, representationsfrågan och lagreformerna alltjämt Richerts intresse.

En axplockning ur bref till Bergfalk, Kylberg och andra bära härom vittne:

* Broschyren är otvifvelaktigt den unionsvänliga och moderat hållna »Några ord om unionsfrågan och hennes behandling», som utkom 1861 och hvars författare var general Per Christian Lovén.

Till Kylberg, 29 december 1860:

»Jag har egentligen ingenting mer att säga denna gång. Men jag kan ej underlåta att meddela dig[1] ett exemplar af en hop teckningslistor, som jag fått från Stockholm, rörande den gamla frågan, som aldrig kunde falla,[2] men som föll pladask och troddes vara lyckligen jordfäst 1850, om en representationsreform. Som du sett af tidningarna, har denna fråga nu stått upp igen, och man begär än en gång att få veta, hvad folk tänker därom.[3] Vi ha båda i den saken talat ut vår mening och ha därför gått igenom ondt rykte och godt rykte; men jag vill för min del ej underlåta att än en gång, innan jag dör, afge min röst på det sätt som nu äskas. På listan har jag således satt mitt namn. Du kan teckna ditt, om du så för godt finner. Många flera underskrifter får du väl ej på din ort. Jag har lämnat 2 listor till Nonnen, men vet ej, om han gjort något bruk däraf.»

Till Bergfalk, 4 maj 1861:

»Af den tillryggalagda sjuttiosjuan väntar jag ej, efter klimakterisk beräkning, någon renovation af lifskrafter. Jag tackar Gud för dem jag hittills fått behålla och afbidar lugnt och ödmjukt den sista stunden. Måtte den blifva så dräglig som möjligt! Efteråt ser jag i fast tro ett bättre lif, en högre utveckling.

För närvarande har jag min värld egentligen inomhus. Men jag hör och ser ej med likgiltighet hvad som, på närmare eller fjärmare håll, tilldrager sig i den yttre världen. Så har jag med glädje följt de sista italienska händelserna, med sorg de amerikanska och med innerligt deltagande de danska. Hvad Alexander II gjort för ryska bönderna, har fröjdat mig; och jag vill knappt tro, att han menat illa med polackarne, om de ej själfva stött honom ifrån sig, hvartill de ej synas ha valt den bästa tiden, emedan hotet nedifrån drifver till sämja och sammanslutning på

---

[1] Några månader förut hade de gamla vännerna »bortlagt titlarna». Man hade gjort försök med »De», men den 2 aug. 1860 skrifver Richert:

»Min goda vän!

Det vill ej gå med det norska De, och det så kallade svenska Ni smakar mig icke. Jag frågar därföre, om vi ej skulle kunna helt enkelt antaga vårt gamla Du. Vi ha i långliga tider varit bröder i själ och hjärta: hvarföre skulle vi ej då, under den korta tid mig återstår, vara det också i tal och skrift? Den saken hade kunnat uppgöras muntligen, säger man, men det är mycket man förgäter i den rätta stunden.

Mina flesta bröder har jag fått i bref, och jag tycker, att så skulle kunna ske äfven nu. Svara ja eller nej, rättfram och utan krus.»

[2] Nordenfalks yttrande 1845.

[3] Efter riksdagen 1859—60 sattes en ny adressrörelse i gång.

höjderna. Det är icke alltid man kan räkna på en Garibaldis oegennytta att eröfra riken och skänka dem — som det tycks — åt den ädlaste. Men äfven denne har ännu mycket af sin roll outspelad. Jag längtar att se honom taga sitt säte i Rom och låta päfven, med sin andliga ohyra, maka åt sig. Men det beror, som en hel hop annat, på det napoleonska pekfingret.

Nu har jag pratat så mycket, i vädret, om de stora sakerna, att jag icke heller kan underlåta att säga några ord om de mindre, d. v. s. dem som röra oss närmare. Om våra lagreformer har du skrifvit hvarjehanda, till min uppbyggelse; men så länge allt, som går framåt, består endast af plockgods, kan jag ej känna någon verklig tillfredsställelse. Jag kan ej räkna ut, huru många portioner af sådan hackmat, som skulle kokas, innan man finge något helt att bjuda på. Man har ej mod att gripa verket riktigt an på högre ort, så länge grefve Sparre styr lagutskottet — och det gör han tvifvelsutan, så länge han ej flyttas högre upp. Emellertid kan man säga som Torgny sade om Erik Segersäll: 'Han var mycket god mot sina vänner.' Grefven var nämligen mycket god mot dem, som tillverkat förslaget om ny konkurslag,* och detta segrade hos ständerna, utan hinder af H. Exc. Günthers kritik, hvilken visst i många afseenden hade skäl för sig, men som lämnade oanmärkta 2 viktiga punkter, dem jag, för min ringa del, ej kan smälta: den ena om det 'tvungna ackordet' (en contradictio in adjecto) och den andra om en så kallad 'rättens ombudsman'. Någonting, som liknar det föreslagna tvångsackordet, har jag ej sett i andra lagar, än där konkursbehandling inskränkes för köpmän eller deras vederlikar; men sådant kan ej äga rum hos oss. Och när vi i denna del stå vid det gamla, tror jag det vara bäst, att vi ej kasta oss in i något, som har sitt upphof i förskräckelsen öfver den så kallade krisen och som säkert icke smakar väl för andra borgenärer än de förutnämnda köpmän och deras vederlikar. Att en hop nya tjänsteandar, under namn af rättens ombudsmän, skulle tillskapas, finner jag likaledes betänkligt. I städerna kunna sådana fås, men på landet svårligen. Nu händer det likväl, att äfven där förekomma betydliga konkurser, t. ex. Charles Kochs i Boråstrakten, för att ej nämna många flera, ännu större.

* Detta förslag var utarbetadt af en kommitté, hvari Sparre var ledamot. Kunglig proposition hann icke aflämnas, enär Högsta domstolen ej behandlat förslaget, men det antogs på grund af enskild motion. Högsta domstolens flertal afstyrkte förslaget, men det blef dock sanktioneradt, likvisst efter stor tvekan från De Geers sida. (Jfr De Geers minnen I: 232.)

Du har säkert tröttnat vid mina långa expektorationer i lagväsendet; men jag kan ej neka, att jag känner ett slags förargelse öfver våra fattiga lagstumpars utminuterande. Annorlunda ha norrmännen betett sig, då de redan 1842 antogo en fullständig brottmålslag.»

* * *

Till Dalman, Trufve 7 augusti 1861:

»För den mig tillsända broschyren »Om svenska riksdagarna»[1] är jag tacksammast förbunden. Jag har däri funnit ganska många faktiska sanningar klarare och bättre utredda än på något ställe förut; och af hvad som alltifrån 1809 tilldragit sig har jag kommit nära nog till den slutsats, att intet förslag till representationsreform, som utgått från ständerna, kan bli möjligt att genomföra. Också är det exempellöst, såvidt jag vet, att korporationer, som öfverlefvat sin tid, hafva nog rent begrepp om allmän rätt och nog makt öfver sig själfva för att med uppoffring af det kära privilegieväsendet — en helgedom från forntiden — af egen drift och utan revolutionära brytningar inträda på en ny bana, där ingen annan förtjänst må värderas än den medborgerliga. En sådan reform förefaller mig desto mer otänkbar hos oss, som den här fordrar fyra särskilda korporationers enhälliga bifall och säkerligen mer eller mindre hemligt motarbetas af regeringen, hvilken naturligtvis ogärna släpper ifrån sig en representation, så lätt medgörlig som den fyrbenta.

Från regeringens sida tror jag icke heller någonting i denna väg vara att vänta under andra omständigheter än dem, som periodiskt inträffade 1848. Det förslag, som då i häpenheten framkastades, var ej uppriktigt menadt och föll därför, då förskräckelsen upphörde, ehuru det, med alla sina brister, lifligt omfattades af ganska många ärliga svenskar och ibland dem äfven af herr kungl. sekreteraren och mig. Men den så kallade pressen svek fäderneslandet häruti, såsom den gjort i så många andra stycken, och jag instämmer fullkomligt i min gamla vän Sahlströms[2] yttrande (broschyren, pag. 40).

På en af de nu utelöpande petitionslistorna har jag tecknat mitt namn, endast och allenast därför, att jag velat offentligen förklara, att jag i mina sista stunder bibehåller samma varma önskan för representationsreformens framgång, som jag hyst alltifrån min ungdom.

[1] Dalman utgaf 1861 en broschyr »En kort återblick på svenska riksdagarna under vårt nya statsskick».

[2] Sahlströms yttrande, att han antoge, att hvarje nytt förslag, som icke utginge från samma grundsatser som det kungliga förslagets, skulle föranleda reformens uppskjutande till en långt aflägsen framtid.

Af de från sista riksdag hvilande förslagen till grundlagsförändringar sätter jag det om årliga riksdagar i främsta rummet; men jag fruktar nog, att det ej går igenom hos ständerna; och om detta, emot min förmodan, skulle ske, tror jag knappast, att det finge sanktion af regeringen, som tvifvelsutan helst ser representationen så långt och så länge borta som möjligt är — en representation dessutom, hvars ruttenhet folket allmänneligen inser och hvars tätare sammanträden visst icke efterlängtas af andra än några få, som begripa rätta vikten och betydelsen däraf.»

Till Bergfalk, Göteborg 23 november 1861:

»Om en ny profession i nationalekonomi skulle upprättas i Uppsala, tror jag knappt, att ständerna, med all sin gifmildhet, bifalla vid nästa riksdag. Det vore att med en ytterligare påle slå fast juridiska fakulteten vid Uppsala. Bättre vore då att börja med denna nya profession i Stockholm. Den blefve gagnelig ej mindre för andra, som ville studera ämnet — och deras tal äro legio — än för studenter vid universitetet, ty dessa ha hvarken tid eller lust att gå långt i den saken.

Högsta domstolen gjorde otvifvelaktigt en stor förlust, då den miste Günther. Det var ett godt och skarpt hufvud, med särdeles fallenhet för det kritiska, hvilket ej sällan — som du väl känner — drog hans verksamhet ut på långbänken. Detta inträffade dock icke vid kritiken af konkurslagförslaget. I den delen blef han färdig före sina kamrater; men på mig har denna kritik ej slagit riktigt an. Den går grassatim till väga i smått; men i de stora frågorna, t. ex. om 'tvångsackordet', om 'rättens ombudsman' m. m., har han ej haft mod att gå ifrån hvad skrålet fordrade. Det kunde vara roligt att få veta, hvad H. D:ns öfriga ledamöter haft att förkunna.

Nog har äfven jag hört, att något helt i brottmålslagen skulle komma vid nästa riksdag, men för mina ögon ser det mörkt ut, ifall man ej har det färdigt redan, hvarpå jag tviflar.

Däremot torde ryktet om ett representationsförslag snarare gå i fullbordan. Det omtalas från flera håll, att De Geer tagit den saken allvarligt om hand, och jag anser honom för en man, som ej far med flärd eller sladder. Han vet säkert, hvad han vill, och jag tror ej, att han fruktar att uttala det. Saken har nu också kommit därhän, att han ej har något skoj att vänta från pressens sida. Almquist och Gustaf Hierta äro borta, och Lars Hierta är ej mer den 'vægelsindede' som han var, då det förra kungl. förslaget ventilerades. Nu vill man verkligen ha något och nöjer sig med det måttliga. Kommer ett nytt förslag ofvanifrån, så har man väl icke heller att befara, att det, såsom förut, uppätes af sina

egna föräldrar; men blir det hvilande, så röstar jag, likasom förra gången, för urtima riksdag. Sofver man för länge, så blir man yrvaken och glömmer hvad som rätteligen skall göras.

Ett ord — innan jag slutar — om vårt älsklingsland Amerika. Huru tror du, att striden skall aflöpa? Jag fruktar, att Södern ej kan kufvas, emedan Norden ej har den Washingtonska segheten att hålla ut. Månne det icke hade varit bättre, om man genast sagt till de högmodiga söderlänningarna, när de hotade med skilsmässa: 'Farväl, mitt herrskap, sköten eder själfva; vi skola nog sköta oss.» De förra hade sedan fått tillräckligt att göra med sina slafvar. Kriget leder ej, fruktar jag, om det går aldrig så lyckligt, till slafveriets upphäfvande; men vore alla kompromisser förbi, såsom en följd af skilsmässan, och lagen om slafvars utlämnande i och med detsamma förfallen, så toge saken tvifvelsutan en helt ny vändning, fastän icke till slafstaternas båtnad. Republikerna vore sedermera visserligen två, men den ena så betydligt underlägsen den andra, att den icke kunde ånyo bjuda denna spetsen — såvida nämligen den senare hade nog vett och mod att ej värdera folket efter färgen utan efter de mänskliga anlagen. Häruti står Norden ännu på en ganska låg punkt, föga värdig en republik, som talar om frihet och jämlikhet.

Du har sett i tidningarna, att Magnus Danckwardt nyligen aflidit.* Det var en ärans man och en af mina intimaste vänner. Jag sörjer honom icke, ty han var värd att dö, och han har gått till ett bättre land, där jag snart träffar honom. Jag hoppas det åtminstone.»

Rörande det förslag till konkurslag, som Richert i de båda senaste brefven omtalar, afgaf han ett yttrande, som finnes i de af framlidne v. häradshöfding C. V. Drakenberg samlade afskrifterna af »Richertiana».

Ur detta utlåtande må punkten 3, som rör »rättens ombudsmannabefattning», och punkten 5, som klandrar »tvångsackordet», här finna rum.

* Magnus Danckwardt, f. d. statssekreterare, afled 8 nov. 1861 å Yxkullssund, 73 år gammal. År 1838 hade han lämnat sin tjänst i följd af meningsskiljaktighet med Karl XIV Johan.

(Rättens ombudsman.)

»Den stora genomgripande och öfverallt framträdande befattning, som i lagförslaget uppdrages åt en så kallad rättens ombudsman (§ 43), passar föga för våra förhållanden och de tillgångar vi äga på män till fyllest skickliga för en sådan befattning. I de större städerna skulle den visserligen bereda en tillökning i rådmännens löner; men i de mindre städerna, likasom på landet i de flesta orter, skulle man förgäfves söka efter därtill tjänliga personer.

Det är således, efter min tanka, på goda skäl som Günther afstyrkt denna befattning, med den vidsträckta verksamhet förslaget antyder, och inskränkt den till en blott tillsyn eller kontroll på gode mäns och sysslomäns förvaltning. Men på detta sätt upphörer den också att vara ett ombudsmanskap, hvarigenom rätten skulle ingripa i konkursens förhandlingar; och efter en sådan förvandling af själfva befattningens natur synes mig den antagna benämningen ej lämplig. Jag ville föreslå, att den, som skulle bestrida den, kallades allmänt ombud, lika med den, som förordnas att utföra flera andra dylika uppdrag för allmänt gagn och allmän ordning; och jag tillstyrker, att detta ombud ej må inblanda sig i gode mäns eller sysslomäns förvaltningsåtgärder, utan endast utöfva den kontroll, som kan finnas nödig för den afträdda egendomens säkra vård, för tillbörlig utredning af de stridigheter, som under boets realisation kunna uppstå, och för ett skyndsamt vidtagande af alla för konkursens snara afslutande erforderliga steg.

Det har blifvit anmärkt, att konkursmål af domstolarna vanligtvis behandlas med oförsvarlig långsamhet; och nekas kan det icke, att med afgörandet af sådana mål, i synnerhet i städerna, mycken tidsutdräkt merendels äger rum. Sedan inställelsedagen är förbi, lägges luntan afsides hos en referent och blir där esomoftast liggande, ovidrörd, månad efter månad och ej sällan hela åratal. Det måste gifvas ett medel till rättelse af sådant oskick; och den dagbok, som i lagförslagets 129 § omtalas, synes ej vara för detta ändamål opassande, med det tillägg likväl, som Günther föreslagit, att ett exemplar af dagboken skulle hvart halfår (hellre kanske hvar tredje månad) insändas till justitiekanslerns granskning.»

(Tvångsackordet.)

»Det mycket omtalade tvångsackordet (§ 97) är en från främmande land hämtad nyhet, som ej väl står tillsammans med våra enkla begrepp om rätt och redlighet. Man lånar obetänksamt, spekulerar djärft på blankokredit, lefver öfverdådigt; och

när skulderna skola betalas, när ovillkorliga förbindelser skola uppfyllas, står man fram för sina borgenärer, med bönboken i ena handen och lagboken i den andra, för att tigga eller tvinga sig till eftergifter i de ostridiga skuldbeloppen. Det är sant: man brukar så på andra ställen, och under den sista så kallade krisen uppkom äfven hos oss ett skrik i samma syftning. Det är af detta, som ett genljud höres i förslaget till ny konkurslag.

På de ställen, där konkurs ej tillåtes för andra än handlande och deras vederlikar i affärsväg, synes det ej ha så uppenbart oskäl med sig, att dessa sinsemellan få begagna tvångsackordet. Det blir då för dem ett eget privilegium, för hvars tilllämpning, där en handlande råkat ut för olyckor i sina spekulationer, det heter: 'I dag mig, i morgon dig'. Men att göra detta privilegium till ett skyddsmedel för hvarenda konkursmakare, det går, efter min öfvertygelse, alltför långt.

De äldre lagarna medgåfvo, här som annorstädes, ett så kalladt beneficium cessionis, bestående däruti, att den gäldenär, som i tid och innan han självfilligt ökat sitt obestånd, samvetsgrant afträdde allt hvad han ägde, tillerkändes befrielse från så mycket af sina skulder som svarade emot förluster, dem han kunde bevisa sig hafva lidit genom verkliga olyckor utan eget vållande. Detta fortfor, som bekant är, att gälla ända till 1818; men då ansåg man, att lagen borde grundas icke på medömkan, utan på rättvisa, att hvar och en måste själf bära sina olyckor, och att borgenärer således ej borde svara för hvad gäldenär lidit. Vid den tiden hade ock en kris inträffat; men man fann däraf anledning mera till lagens skärpning än till dess förslappning. Handelsintresset hade ej då den öfvervikt, som det under sista krisen skrek sig till. Man inskränkte det gamla beneficium cessionis till befrielse endast från bysättning.

Där konkurs äger rum för andra än handlande, såsom numera i England, efter en parlamentsakt af 1861, föregår den allvarligaste undersökning om orsakerna till gäldenärens obestånd, innan någonting motsvarigt det föreslagna tvångsackordet kan beviljas. Härom må man läsa i synnerhet § 159 i parlamentsakten; och ändå efterfölja ganska många §§, i hvilka hvarjehanda skälmstycken för tillvägabringande af ackordet (the discharge) blifvit förutsedda och med ansvar belagda. Fransyska konkurslagen af den 28 maj 1838 innehåller likaledes åtskilliga bestämmelser i detta hänseende (Section 11, du Concordat § 3). Någonting däråt antyder äfven § 115 i lagförslaget, och ackordet får ej fastställas, om gäldenären är dömd eller under tilltal för bedrägligt förhållande; men ett förhör, i minsta mån liknande det i engelska lagen föreskrifna, stadgas icke, utan man fäster sig vid den berättelse, hvarmed rättens allestädes närvarande, oförliknelige ombudsman har att inkomma (§ 105). Skulle det likväl så illa

åtbära, att tillämpning af § 115 efteråt komme i fråga, måste naturligtvis en formlig och sträng undersökning verkställas, och sloge den ut till ett svekfullt ackords upphäfvande, så vore hela proceduren för ackordets tillvägabringande ett fördärfligt öfverloppsverk, tjänande till ingenting annat än konkursens förlängning. För öfrigt kan man ej underlåta att anmärka, det bevisningsskyldigheten rörande de omständigheter, som skulle hindra gäldenären att vinna bifall till ackordet, ligger på borgenärerna, tvärtemot hvad som ägde rum i afseende på det forna beneficium cessionis, för hvilket bevisningen alltid föll gäldenären till last.

Jag tar mig nu friheten fråga, om det är skäl att i vår lagstiftning införa något nytt af den betänkliga art som det s. k. tvångsackordet, hvarigenom mången fattig borgenär, som på god tro lånt ut sitt lilla kapital, skulle, emot sin bestämda vilja och emot uttrycklig förbindelse, beröfvas en del däraf, till gunst för en möjligtvis öfvermodig gäldenär, som på detta sätt komme i stånd att ånyo uppstiga till sitt förra lysande lefnadssätt.

Såsom ett märkvärdigt exempel på huru en dylik lag hastigt gjordes och lika hastigt afskaffades i Danmark, vill jag till slut nämna, att en kungl. förordning där utfärdades den 17 maj 1690, hvarigenom stadgades, att gäldenär ägde tillgodonjuta den eftergift på sin skuld, som $^2/_3$ af borgenärerna (efter gäldens belopp) honom beviljade, och att öfriga borgenärerna skulle rätta sig därefter, såframt ingen misstanke om svek i uppgörelsen förekom; men genom en förordning af den 10 september 1701 'återkallades och upphäfdes' detta stadgande, såsom varande 'af debitorerna missbrukadt, kreditorerna till skada i deras gäldsfordringar'.

Sådant hörde till de menlösa tiderna, då handelsintresset ej hade höjt sig till den öfvermakt, som det sedermera vunnit. Nu vill det ha sin egen rättvisa; snart fordrar det sina egna domstolar för att skipa den. Härom åberopar jag lagberedningens yttrande i motiverna till 1 kap. rättegångsbalken, så lydande:

'Det är beredningen visserligen icke obekant, att ett nytt privilegium här och där söker utbilda sig i de moderna handels- och fabriksdomstolarna; men beredningens öfvertygelse är, att de skäl, som till stöd för dessa inrättningar nu framletas, föga bättre hålla prof i längden än de, med hvilka man fordomdags trodde sig kunna försvara de privilegierade domstolar, som till förmån för den tidens maktägande klasser eller gynnade näringar tillskapades. Man missförstår den närvarande tidens syfte, om man föreställer sig, att det går ut på en blott omflyttning af privilegier, på införandet af nya i stället för de gamla eller på inskränkningar allena i deras omfång: det gäller ingenting mindre, än att göra slut på allt privilegium och befästa allas lika rätt inför allmän lag. Men däraf följer också allas lika skyldighet att söka sin rätt inför allmän domstol.'

Så tänkte lagberedningen 1849, och så tänker ännu — i juni 1862 — den, som ej låtit omvända sig af de stora krisernas målsmän.»

* * *

Till Bergfalk, Trufve den 24 juli 1862:

»I hvad du skrifvit om Amerika instämmer jag till alla delar. Jag vill dock ogärna berömma Norden för slafveriets afskaffande i Columbiadistriktet. Det var oförskämdt att låta det fortfara så länge och tåla slafvar omkring sig i själfva Washington. Men så går det, när man vant sig vid ett oskick. Vi se det nog på vår fyrståndsinrättning, som torde bli svår att komma ifrån, oaktadt ingen klok människa gittar försvara den. Mig lyster förnimma hvad utgång den saken får vid riksdagen.»

* * *

Till Bergfalk, Göteborg den 15 oktober 1862:

»Hvad man sade dig om konkurslagen har redan inträffat. Man ser nu detta digra opus lifslefvande framför sig — ifall det icke, som mången trott, är och blir dödfödt; skada, att det ej genast fått gå i verkställighet. Då hade man kanske kommit att erfara hvarjehanda, som kunde fordra rättelse, till och med vid den snart blifvande riksdagen.

Af tidningarna har jag inhämtat, att Rabenius nu tillträdt sin profession. Jag tar således för gifvet, att han fulländat sin föredragning af sjölagen.* Ständerna få sannerligen ganska duktiga bitar att tugga på, om de skola, med sina klena tänder, söndermala denna lag, hela strafflagen och framför allt den länge omtalade representationsreformen. Gud låte icke alltsammans stanna i prat fram och tillbaka!

Men hvart folk har sina dårskaper. Våra vänner amerikanarne vräka bort sina tillgångar och — hvad ännu värre är — låta slakta tusentals människor för att vinna hvad som ej kan vinnas: undergifvenhet af ett folk, som synes ha både vilja och kraft att våga det yttersta för hvad de kalla frihet och självständighet. Emellertid lider snart sagdt hela världen. Det är märkvärdigt, att hvarenda spinnarekäring har känning af detta lidande. Här, såsom annorstädes, upphöra innan kort alla fabriker, som arbeta i bomull.» — — —

* Professor Th. Rabenius' föredrag inför Högsta domstolen af den nya sjölagen.

* * *

Till Bergfalk, Göteborg den 7 februari 1863:

»Nu ha vi fått ett sådant ämne att både tala och skrifva om, och det in optima forma: det nya representationsförslaget, för hvilket jublet höres från alla landsändar. I detta jubel deltar jag — och troligen också du — af själ och hjärta; men vår förtjusning kan ej öfvergå till feber, hoppas jag. För min del gläder jag mig åt möjligheten att en gång få slut på detta fyrfotaväsendet, som så länge och så fördärfligt grasserat i vårt kära fädernesland. För öfrigt säger jag som gubben Rosenstein om sin nye landshöfding: 'Han är ej den bäste, men ej den sämste heller.' Att det nya förslaget är bättre än det af 1848, vill eller kan jag ej förstå, och blefve det utsatt för så många anfall som det senare, så vet jag sannerligen ej, huru det skulle kunna gå igenom, men tiderna ha betydligt förändrat sig; hvad som 1848 skulle ha fått namn af den oförskämdaste plutokrati upphöjes nu till skyarna. Hade förtjusningsfebern för kung Oskar ej redan förut varit afkyld af de så kallade liberala tidningarna, Aftonbladet under Gustaf Hiertas och prästen Almquists ledning och L. J. Hiertas 'vægelsindede' farande efter opinionsvinden — det vill säga: om pressen genast tagit förslaget om hand på en god sida — så hade vi kanske för tio år sedan haft hvad vi nu gapa efter. Denna gång ha både press och andra opinionsyttringar gjort allt hvad göras kan för att få det nya förslaget igenom; men det beror ändå af tiden och lyckan hvad 'der kommer ud af', som norrmännen säga. Att förslaget nu blir hvilande, tar jag för gifvet; men tre år kunna bära mycket både ondt och godt i sitt sköte; och skulle icke höga vederbörande vilja göra hvad vi så mycket påyrkade 1848, kalla urtima riksdag, så står saken, med hela den nuvarande förtjusningsfebern, i vida fältet. Att kung och ministrar stå ärligt fast vid hvad de i en god stund gjort, vill jag gärna tro; men ho vet, hvem som lefver och regerar tre år härefter.*

Förlåt, att jag omtalar hvad du säkert minnes bättre än jag; men det hör ju ålderdomen till att tugga om kända saker. Nu vill jag blott, i afseende på nya förslaget, tillägga, att det gör mig visserligen godt att höra och läsa de loford, som allmänneligen tillerkännas vår nu varande just.-minister. Han förtjänar dem ock, ty det är en ståtlig man i både vett och heder. Måtte han få glädje till slut af sitt ärliga arbete!!! Det unnar jag honom, ehuru jag troligen ej själf upplefver detta slut.

---

* Härefter följer det ofvan II: 309 anförda stycket om hur regeringen behandlat 1848 års förslag.

Huru det går med strafflagsförslaget, vet väl ingen ännu mer än gref Erik, som har det under sina händer eller kanske rättare fötter. Går det framåt, så ha vi äfven därför att tacka samme just.-minister. Att jag önskat några ändringar däri, vet du; men jag är ej så egenkär, att jag icke anser förslaget, dem förutan, kunna bli en tämligen god lag.

För att återkomma till det ofta omtalade förslaget, vill jag berätta, att deputerade (19 till antalet) i dag afgå härifrån för att framlämna en underdånig adress, på hvilken en mängd personer tecknat sig såsom varma anhängare af förslaget. Bland dessa är äfven jag, ehuru icke hörande till de rätta göteborgarne. Att ett förslag med något plutokratisk anstrykning skulle vinna bifall här, säger sig självt; men oaktadt rikedomen har mycket att betyda i Göteborg, såsom i andra stora handelsstäder, är den dock lyckligtvis icke så införlifvad med personerna, att icke dessa förmå skilja den ifrån sig, då fråga uppstår om att göra något stort eller något godt.

Innan jag slutar, måste jag säga dig, att vår vän Hedlund, den outtröttlige arbetaren för Örebroförslaget, nu hör till dem, som jubla högljuddast för det nya. Och med denna stora omväxling i tänkesätt är han ändå en utmärkt ärlig och hederlig karl.

Du har förmodligen i Aftonbladet sett, hur han blifvit behandlad i ett tryckfrihetsmål af R. R. här och af Göta hofrätt. Högsta domstolen måtte väl vräka upp en sådan orimlighet.» *

Till Bergfalk, Göteborg den 16 februari 1863:

»I Aftonbladet annonseras: 'Några erinringar vid nya förslaget till strafflag.' Du undrar väl ej på min nyfikenhet att vilja se denna skrift. Haf därför den godheten att köpa och med paketposten tillskicka mig den. Hvad jag därigenom blir skyldig, betalar jag ärligt, om vi ännu en gång träffas här i lifvet: eljest tar jag tacksamhetsskulden med mig till ett annat land, där paragrafer ej gälla.

Här går däremot plutokratien i svang. Man förtjuses och kalasar för ett förslag, som står på plutokratisk grund. Äfven jag, som föga älskar penningväldet, har underskrifvit adressen härifrån och önskar förslaget all möjlig framgång; dock utan att äta och dricka på saken, såsom i morgon skall ske på den stora

* Rörde ett tryckfrihetsmål, där Hedlund åklagats af en stadsfiskal med anledning af uttrycket »böteshungrig» och bland annat dömts till afbön. Domen blef på grund af formfel upphäfd, och saken förföll.

festmiddagen och den därpå följande sexan. Måtte förtjusningen öfverlefva förslagets liggetid, och hvilan ej blifva evinnerlig!!!»

* * *

Till Bergfalk, Göteborg den 5 maj 1863:

»Du har, hoppas jag, lagt märke till hvad tidningarna länge och väl trumpetat om det stora skandinaviska mötet, som här skall afhållas den 18:e i denna månad, för rådplägning i hvarjehanda nationalekonomiska ämnen — det vill säga: just i din väg, och jag tar för gifvet, att du finner dig, både inifrån och utifrån, manad att öfvervara de förhandlingar, som då kunna förekomma till praktisk utredning af den vetenskap, för hvilken du så lifligt intresserat — och säkerligen ännu intresserar dig. Kom således, och var säker, att du allmänt hälsas: välkommen!!! På begäran har jag deltagit i den från bestyrelsen utgångna inbjudningen.

Min hustru hälsar hjärtligen och gläder sig åt att än en gång få se dig. Hvilken förtjusning det skulle bli för mig att, kanske för sista gången, omfamna den jag så innerligt älskar, därom behöfver du ingen försäkran.»

Till Bergfalk, Trufve den 8 augusti 1863:

»Öfvertygad, som jag redan är, om din förlåtelse för mitt långa dröjsmål med besvarandet af ditt kärkomna bref, för hvilket jag hjärtligen tackar, går jag rakt på saken med det lilla jag har att säga; och denna sak är att jag blifvit, liksom borgarståndet då det miste Jochum Pötter 1668*, 'helt perplex' vid läsningen i tidningarna af hvad som förekommit under riksdagen rörande skogsåverkan. Att jag ej kan instämma med grefve Sparre, som vill göra detta brott till stöld, vet du förut. Jag skref därom, redan för ett år sedan, några rader i Handelstidningen, hvaraf jag lämnade dig ett exemplar i Göteborg; men då jag ej kan tro, att du har det i förvar, skickar jag härjämte ett nytt, ifall du ville visa det för någon, som har lust att läsa det. Också låter jag några anmärkningar, i anledning af hvad som före och under riksdagen förekommit i åverksfrågan, medfölja. Du kan gifva Henschen eller någon annan af utskottets ledamöter del däraf, om du så för godt finner. Jag begär ej, att något särdeles afseende skall fästas på mina tankar; men jag har ej kunnat underlåta att uttala dem, emedan ämnet synes mig nu nära nog att komma på villostig.

* Jfr II: 5.

Med utländska saker bryr jag min hjärna nuförtiden ganska litet. På det amerikanska grälet föreser jag ej något önskvärdt slut, om ock Nordstaterna skulle segra. För Polens räddning vill det mer till än blotta notväxlingar; och tyskarne äro mot Danmark lika oförskämda som de alltid varit. Att de ej ha det minsta att skaffa med Slesvig, därom måtte väl allt hederligt folk vara ense. Slesvigborna ha ingenting att klaga öfver. Det tyska packet, som vill spela mästare där, har nyligen visat, huru långt det vågar gå i uppstudsighet mot sin »lagliga öfverhet.

För ett år sedan, då jag var i Köpenhamn, talade jag med Krieger om det beryktade brefvet från kung Oskar.* Krieger, som var i ministären, då det skulle ha kommit, förklarade sig aldrig hafva fått del däraf, hvaraf han slöt, att om ett sådant gifvits, det endast varit en förtrolig kommunikation konungarne emellan, som i konstitutionell väg ej kunnat leda till någon åtgärd från danska regeringens sida.

Såsom sakerna i Europa nu stå, kunna de troligen ej länge förblifva. Min tid blir sannolikt ej så lång, att jag upplefver någonting erkläckligt, och jag afbidar hvad som sker med lugn, ty jag tror på en världsregering, vida högre än hvad Napoleon, Palmerston, Russell och själfve Alexander kunna åstadkomma.»

* * *

Richert omtalar i det senaste brefvet den rörelse, som väckts för skogsåverkans rubricerande såsom stöld, och nämner, att han härom skrifvit en uppsats i »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning» år 1862. Redan 1853—54 årens riksdag hade anhållit om att Kungl. Maj:t måtte framlägga förslag om att tillgrepp å växande träd borde anses som tjufnad, men det hade rönt motstånd.

Vid landtbruksmötet i Karlstad i juli 1862 debatterades denna fråga lifligt på tal om skogshushållningen. Grefve Erik Sparre urgerade, att skogen borde skyddas lika mycket som annan egendom, och att därför skogsåverkan borde rubriceras såsom stöld. Om en person stule några upphuggna vedträd, som uppginge till mindre

* Några veckor efter det nordiska studentmötet 1856 skulle konung Oskar I ha, genom d. v. svenske ministern i Köpenhamn, amiral Virgin, till danska regeringen sändt ett förslag till försvarsförbund, garanterande Ejdergränsens skydd, men hvilket förslag tillbakavisats, emedan det var hertigdömenas sydliga gräns, man ville ha garanterad. Förmodligen är det detta förslag som här afses.

Af de från sista riksdag hvilande förslagen till grundlagsförändringar sätter jag det om årliga riksdagar i främsta rummet; men jag fruktar nog, att det ej går igenom hos ständerna; och om detta, emot min förmodan, skulle ske, tror jag knappast, att det finge sanktion af regeringen, som tvifvelsutan helst ser representationen så långt och så länge borta som möjligt är — en representation dessutom, hvars ruttenhet folket allmänneligen inser och hvars tätare sammanträden visst icke efterlängtas af andra än några få, som begripa rätta vikten och betydelsen däraf.»

Till Bergfalk, Göteborg 23 november 1861:

»Om en ny profession i nationalekonomi skulle upprättas i Uppsala, tror jag knappt, att ständerna, med all sin gifmildhet, bifalla vid nästa riksdag. Det vore att med en ytterligare påle slå fast juridiska fakulteten vid Uppsala. Bättre vore då att börja med denna nya profession i Stockholm. Den blefve gagnelig ej mindre för andra, som ville studera ämnet — och deras tal äro legio — än för studenter vid universitetet, ty dessa ha hvarken tid eller lust att gå långt i den saken.

Högsta domstolen gjorde otvifvelaktigt en stor förlust, då den miste Günther. Det var ett godt och skarpt hufvud, med särdeles fallenhet för det kritiska, hvilket ej sällan — som du väl känner — drog hans verksamhet ut på långbänken. Detta inträffade dock icke vid kritiken af konkurslagförslaget. I den delen blef han färdig före sina kamrater; men på mig har denna kritik ej slagit riktigt an. Den går grassatim till väga i smått; men i de stora frågorna, t. ex. om 'tvångsackordet', om 'rättens ombudsman' m. m., har han ej haft mod att gå ifrån hvad skrålet fordrade. Det kunde vara roligt att få veta, hvad H. D:ns öfriga ledamöter haft att förkunna.

Nog har äfven jag hört, att något helt i brottmålslagen skulle komma vid nästa riksdag, men för mina ögon ser det mörkt ut, ifall man ej har det färdigt redan, hvarpå jag tviflar.

Däremot torde ryktet om ett representationsförslag snarare gå i fullbordan. Det omtalas från flera håll, att De Geer tagit den saken allvarligt om hand, och jag anser honom för en man, som ej far med flärd eller sladder. Han vet säkert, hvad han vill, och jag tror ej, att han fruktar att uttala det. Saken har nu också kommit därhän, att han ej har något skoj att vänta från pressens sida. Almquist och Gustaf Hierta äro borta, och Lars Hierta är ej mer den 'vægelsindede' som han var, då det förra kungl. förslaget ventilerades. Nu vill man verkligen ha något och nöjer sig med det mättliga. Kommer ett nytt förslag ofvanifrån, så har man väl icke heller att befara, att det, såsom förut, uppätes af sina

egna föräldrar; men blir det hvilande, så röstar jag, likasom förra gången, för urtima riksdag. Sofver man för länge, så blir man yrvaken och glömmer hvad som rätteligen skall göras.

Ett ord — innan jag slutar — om vårt älsklingsland Amerika. Huru tror du, att striden skall aflöpa? Jag fruktar, att Södern ej kan kufvas, emedan Norden ej har den Washingtonska segheten att hålla ut. Månne det icke hade varit bättre, om man genast sagt till de högmodiga söderlänningarna, när de hotade med skilsmässa: 'Farväl, mitt herrskap, sköten eder själfva; vi skola nog sköta oss.» De förra hade sedan fått tillräckligt att göra med sina slafvar. Kriget leder ej, fruktar jag, om det går aldrig så lyckligt, till slafveriets upphäfvande; men vore alla kompromisser förbi, såsom en följd af skilsmässan, och lagen om slafvars utlämnande i och med detsamma förfallen, så toge saken tvifvelsutan en helt ny vändning, fastän icke till slafstaternas båtnad. Republikerna vore sedermera visserligen två, men den ena så betydligt underlägsen den andra, att den icke kunde ånyo bjuda denna spetsen — såvida nämligen den senare hade nog vett och mod att ej värdera folket efter färgen utan efter de mänskliga anlagen. Häruti står Norden ännu på en ganska låg punkt, föga värdig en republik, som talar om frihet och jämlikhet.

Du har sett i tidningarna, att Magnus Danckwardt nyligen aflidit.* Det var en ärans man och en af mina intimaste vänner. Jag sörjer honom icke, ty han var värd att dö, och han har gått till ett bättre land, där jag snart träffar honom. Jag hoppas det åtminstone.»

Rörande det förslag till konkurslag, som Richert i de båda senaste brefven omtalar, afgaf han ett yttrande, som finnes i de af framlidne v. häradshöfding C. V. Drakenberg samlade afskrifterna af »Richertiana».

Ur detta utlåtande må punkten 3, som rör »rättens ombudsmannabefattning», och punkten 5, som klandrar »tvångsackordet», här finna rum.

* Magnus Danckwardt, f. d. statssekreterare, afled 8 nov. 1861 å Yxkullssund, 73 år gammal. År 1838 hade han lämnat sin tjänst i följd af meningsskiljaktighet med Karl XIV Johan.

(Rättens ombudsman.)

»Den stora genomgripande och öfverallt framträdande befattning, som i lagförslaget uppdrages åt en så kallad rättens ombudsman (§ 43), passar föga för våra förhållanden och de tillgångar vi äga på män till fyllest skickliga för en sådan befattning. I de större städerna skulle den visserligen bereda en tillökning i rådmännens löner; men i de mindre städerna, likasom på landet i de flesta orter, skulle man förgäfves söka efter därtill tjänliga personer.

Det är således, efter min tanka, på goda skäl som Günther afstyrkt denna befattning, med den vidsträckta verksamhet förslaget antyder, och inskränkt den till en blott tillsyn eller kontroll på gode mäns och sysslomäns förvaltning. Men på detta sätt upphörer den också att vara ett ombudsmanskap, hvarigenom rätten skulle ingripa i konkursens förhandlingar; och efter en sådan förvandling af själfva befattningens natur synes mig den antagna benämningen ej lämplig. Jag ville föreslå, att den, som skulle bestrida den, kallades allmänt ombud, lika med den, som förordnas att utföra flera andra dylika uppdrag för allmänt gagn och allmän ordning; och jag tillstyrker, att detta ombud ej må inblanda sig i gode mäns eller sysslomäns förvaltningsåtgärder, utan endast utöfva den kontroll, som kan finnas nödig för den afträdda egendomens säkra vård, för tillbörlig utredning af de stridigheter, som under boets realisation kunna uppstå, och för ett skyndsamt vidtagande af alla för konkursens snara afslutande erforderliga steg.

Det har blifvit anmärkt, att konkursmål af domstolarna vanligtvis behandlas med oförsvarlig långsamhet; och nekas kan det icke, att med afgörandet af sådana mål, i synnerhet i städerna, mycken tidsutdräkt merendels äger rum. Sedan inställelsedagen är förbi, lägges luntan afsides hos en referent och blir där esomoftast liggande, ovidrörd, månad efter månad och ej sällan hela åratal. Det måste gifvas ett medel till rättelse af sådant oskick; och den dagbok, som i lagförslagets 129 § omtalas, synes ej vara för detta ändamål opassande, med det tillägg likväl, som Günther föreslagit, att ett exemplar af dagboken skulle hvart halfår (hellre kanske hvar tredje månad) insändas till justitiekanslerns granskning.»

(Tvångsackordet.)

»Det mycket omtalade tvångsackordet (§ 97) är en från främmande land hämtad nyhet, som ej väl står tillsammans med våra enkla begrepp om rätt och redlighet. Man lånar obetänksamt, spekulerar djärft på blankokredit, lefver öfverdådigt; och

när skulderna skola betalas, när ovillkorliga förbindelser skola uppfyllas, står man fram för sina borgenärer, med bönboken i ena handen och lagboken i den andra, för att tigga eller tvinga sig till eftergifter i de ostridiga skuldbeloppen. Det är sant: man brukar så på andra ställen, och under den sista så kallade krisen uppkom äfven hos oss ett skrik i samma syftning. Det är af detta, som ett genljud höres i förslaget till ny konkurslag.

På de ställen, där konkurs ej tillåtes för andra än handlande och deras vederlikar i affärsväg, synes det ej ha så uppenbart oskäl med sig, att dessa sinsemellan få begagna tvångsackordet. Det blir då för dem ett eget privilegium, för hvars tilllämpning, där en handlande råkat ut för olyckor i sina spekulationer, det heter: 'I dag mig, i morgon dig'. Men att göra detta privilegium till ett skyddsmedel för hvarenda konkursmakare, det går, efter min öfvertygelse, alltför långt.

De äldre lagarna medgåfvo, här som annorstädes, ett så kalladt beneficium cessionis, bestående däruti, att den gäldenär, som i tid och innan han självfilligt ökat sitt obestånd, samvetsgrant afträdde allt hvad han ägde, tillerkändes befrielse från så mycket af sina skulder som svarade emot förluster, dem han kunde bevisa sig hafva lidit genom verkliga olyckor utan eget vållande. Detta fortfor, som bekant är, att gälla ända till 1818; men då ansåg man, att lagen borde grundas icke på medömkan, utan på rättvisa, att hvar och en måste själf bära sina olyckor, och att borgenärer således ej borde svara för hvad gäldenär lidit. Vid den tiden hade ock en kris inträffat; men man fann däraf anledning mera till lagens skärpning än till dess förslappning. Handelsintresset hade ej då den öfvervikt, som det under sista krisen skrek sig till. Man inskränkte det gamla beneficium cessionis till befrielse endast från bysättning.

Där konkurs äger rum för andra än handlande, såsom numera i England, efter en parlamentsakt af 1861, föregår den allvarligaste undersökning om orsakerna till gäldenärens obestånd, innan någonting motsvarigt det föreslagna tvångsackordet kan beviljas. Härom må man läsa i synnerhet § 159 i parlamentsakten; och ändå efterfölja ganska många §§, i hvilka hvarjehanda skälmstycken för tillvägabringande af ackordet (the discharge) blifvit förutsedda och med ansvar belagda. Fransyska konkurslagen af den 28 maj 1838 innehåller likaledes åtskilliga bestämmelser i detta hänseende (Section 11, du Concordat § 3). Någonting däråt antyder äfven § 115 i lagförslaget, och ackordet får ej fastställas, om gäldenären är dömd eller under tilltal för bedrägligt förhållande; men ett förhör, i minsta mån liknande det i engelska lagen föreskrifna, stadgas icke, utan man fäster sig vid den berättelse, hvarmed rättens allestädes närvarande, oförliknelige ombudsman har att inkomma (§ 105). Skulle det likväl så illa

åtbära, att tillämpning af § 115 efteråt komme i fråga, måste naturligtvis en formlig och sträng undersökning verkställas, och sloge den ut till ett svekfullt ackords upphäfvande, så vore hela proceduren för ackordets tillvägabringande ett fördärfligt öfverloppsverk, tjänande till ingenting annat än konkursens förlängning. För öfrigt kan man ej underlåta att anmärka, det bevisningsskyldigheten rörande de omständigheter, som skulle hindra gäldenären att vinna bifall till ackordet, ligger på borgenärerna, tvärtemot hvad som ägde rum i afseende på det forna beneficium cessionis, för hvilket bevisningen alltid föll gäldenären till last.

Jag tar mig nu friheten fråga, om det är skäl att i vår lagstiftning införa något nytt af den betänkliga art som det s. k. tvångsackordet, hvarigenom mången fattig borgenär, som på god tro lånt ut sitt lilla kapital, skulle, emot sin bestämda vilja och emot uttrycklig förbindelse, beröfvas en del däraf, till gunst för en möjligtvis öfvermodig gäldenär, som på detta sätt komme i stånd att ånyo uppstiga till sitt förra lysande lefnadssätt.

Såsom ett märkvärdigt exempel på huru en dylik lag hastigt gjordes och lika hastigt afskaffades i Danmark, vill jag till slut nämna, att en kungl. förordning där utfärdades den 17 maj 1690, hvarigenom stadgades, att gäldenär ägde tillgodonjuta den eftergift på sin skuld, som $^2/_3$ af borgenärerna (efter gäldens belopp) honom beviljade, och att öfriga borgenärerna skulle rätta sig därefter, såframt ingen misstanke om svek i uppgörelsen förekom; men genom en förordning af den 10 september 1701 'återkallades och upphäfdes' detta stadgande, såsom varande 'af debitorerna missbrukadt, kreditorerna till skada i deras gäldsfordringar'.

Sådant hörde till de menlösa tiderna, då handelsintresset ej hade höjt sig till den öfvermakt, som det sedermera vunnit. Nu vill det ha sin egen rättvisa; snart fordrar det sina egna domstolar för att skipa den. Härom åberopar jag lagberedningens yttrande i motiverna till 1 kap. rättegångsbalken, så lydande:

'Det är beredningen visserligen icke obekant, att ett nytt privilegium här och där söker utbilda sig i de moderna handels- och fabriksdomstolarna; men beredningens öfvertygelse är, att de skäl, som till stöd för dessa inrättningar nu framletas, föga bättre hålla prof i längden än de, med hvilka man fordomdags trodde sig kunna försvara de privilegierade domstolar, som till förmån för den tidens maktägande klasser eller gynnade näringar tillskapades. Man missförstår den närvarande tidens syfte, om man föreställer sig, att det går ut på en blott omflyttning af privilegier, på införandet af nya i stället för de gamla eller på inskränkningar allena i deras omfång: det gäller ingenting mindre, än att göra slut på allt privilegium och befästa allas lika rätt inför allmän lag. Men däraf följer också allas lika skyldighet att söka sin rätt inför allmän domstol.'

Så tänkte lagberedningen 1849, och så tänker ännu — i juni 1862 — den, som ej låtit omvända sig af de stora krisernas målsmän.»

* * *

Till Bergfalk, Trufve den 24 juli 1862:

»I hvad du skrifvit om Amerika instämmer jag till alla delar. Jag vill dock ogärna berömma Norden för slafveriets afskaffande i Columbiadistriktet. Det var oförskämdt att låta det fortfara så länge och tåla slafvar omkring sig i självfva Washington. Men så går det, när man vant sig vid ett oskick. Vi se det nog på vår fyrståndsinrättning, som torde bli svår att komma ifrån, oaktadt ingen klok människa gittar försvara den. Mig lyster förnimma hvad utgång den saken får vid riksdagen.»

* * *

Till Bergfalk, Göteborg den 15 oktober 1862:

»Hvad man sade dig om konkurslagen har redan inträffat. Man ser nu detta digra opus lifslefvande framför sig — ifall det icke, som mången trott, är och blir dödfödt; skada, att det ej genast fått gå i verkställighet. Då hade man kanske kommit att erfara hvarjehanda, som kunde fordra rättelse, till och med vid den snart blifvande riksdagen.

Af tidningarna har jag inhämtat, att Rabenius nu tillträdt sin profession. Jag tar således för gifvet, att han fulländat sin föredragning af sjölagen.* Ständerna få sannerligen ganska duktiga bitar att tugga på, om de skola, med sina klena tänder, söndermala denna lag, hela strafflagen och framför allt den länge omtalade representationsreformen. Gud låte icke alltsammans stanna i prat fram och tillbaka!

Men hvart folk har sina dårskaper. Våra vänner amerikanarne vräka bort sina tillgångar och — hvad ännu värre är — låta slakta tusentals människor för att vinna hvad som ej kan vinnas: undergifvenhet af ett folk, som synes ha både vilja och kraft att våga det yttersta för hvad de kalla frihet och själfständighet. Emellertid lider snart sagdt hela världen. Det är märkvärdigt, att hvarenda spinnarekäring har känning af detta lidande. Här, såsom annorstädes, upphöra innan kort alla fabriker, som arbeta i bomull.» — — —

* Professor Th. Rabenius' föredrag inför Högsta domstolen af den nya sjölagen.

* * *

Till Bergfalk, Göteborg den 7 februari 1863:

»Nu ha vi fått ett sådant ämne att både tala och skrifva om, och det in optima forma: det nya representationsförslaget, för hvilket jublet höres från alla landsändar. I detta jubel deltar jag — och troligen också du — af själ och hjärta; men vår förtjusning kan ej öfvergå till feber, hoppas jag. För min del gläder jag mig åt möjligheten att en gång få slut på detta fyrfotaväsendet, som så länge och så fördärfligt grasserat i vårt kära fädernesland. För öfrigt säger jag som gubben Rosenstein om sin nye landshöfding: 'Han är ej den bäste, men ej den sämste heller.' Att det nya förslaget är bättre än det af 1848, vill eller kan jag ej förstå, och blefve det utsatt för så många anfall som det senare, så vet jag sannerligen ej, huru det skulle kunna gå igenom, men tiderna ha betydligt förändrat sig; hvad som 1848 skulle ha fått namn af den oförskämdaste plutokrati upphöjes nu till skyarna. Hade förtjusningsfebern för kung Oskar ej redan förut varit afkyld af de så kallade liberala tidningarna, Aftonbladet under Gustaf Hiertas och prästen Almquists ledning och L. J. Hiertas 'vægelsindede' farande efter opinionsvinden — det vill säga: om pressen genast tagit förslaget om hand på en god sida — så hade vi kanske för tio år sedan haft hvad vi nu gapa efter. Denna gång ha både press och andra opinionsyttringar gjort allt hvad göras kan för att få det nya förslaget igenom; men det beror ändå af tiden och lyckan hvad 'der kommer ud af', som norrmännen säga. Att förslaget nu blir hvilande, tar jag för gifvet; men tre år kunna bära mycket både ondt och godt i sitt sköte; och skulle icke höga vederbörande vilja göra hvad vi så mycket påyrkade 1848, kalla urtima riksdag, så står saken, med hela den nuvarande förtjusningsfebern, i vida fältet. Att kung och ministrar stå ärligt fast vid hvad de i en god stund gjort, vill jag gärna tro; men ho vet, hvem som lefver och regerar tre år härefter.*

Förlåt, att jag omtalar hvad du säkert minnes bättre än jag; men det hör ju ålderdomen till att tugga om kända saker. Nu vill jag blott, i afseende på nya förslaget, tillägga, att det gör mig visserligen godt att höra och läsa de loford, som allmänneligen tillerkännas vår nu varande just.-minister. Han förtjänar dem ock, ty det är en ståtlig man i både vett och heder. Måtte han få glädje till slut af sitt ärliga arbete!!! Det unnar jag honom, ehuru jag troligen ej själf upplefver detta slut.

---

* Härefter följer det ofvan II: 309 anförda stycket om hur regeringen behandlat 1848 års förslag.

Huru det går med strafflagsförslaget, vet väl ingen ännu mer än gref Erik, som har det under sina händer eller kanske rättare fötter. Går det framåt, så ha vi äfven därför att tacka samme just.-minister. Att jag önskat några ändringar däri, vet du; men jag är ej så egenkär, att jag icke anser förslaget, dem förutan, kunna bli en tämligen god lag.

För att återkomma till det ofta omtalade förslaget, vill jag berätta, att deputerade (19 till antalet) i dag afgå härifrån för att framlämna en underdånig adress, på hvilken en mängd personer tecknat sig såsom varma anhängare af förslaget. Bland dessa är äfven jag, ehuru icke hörande till de rätta göteborgarne. Att ett förslag med något plutokratisk anstrykning skulle vinna bifall här, säger sig självt; men oaktadt rikedomen har mycket att betyda i Göteborg, såsom i andra stora handelsstäder, är den dock lyckligtvis icke så införlifvad med personerna, att icke dessa förmå skilja den ifrån sig, då fråga uppstår om att göra något stort eller något godt.

Innan jag slutar, måste jag säga dig, att vår vän Hedlund, den outtröttlige arbetaren för Örebroförslaget, nu hör till dem, som jubla högljuddast för det nya. Och med denna stora omväxling i tänkesätt är han ändå en utmärkt ärlig och hederlig karl.

Du har förmodligen i Aftonbladet sett, hur han blifvit behandlad i ett tryckfrihetsmål af R. R. här och af Göta hofrätt. Högsta domstolen måtte väl vräka upp en sådan orimlighet.» *

Till Bergfalk, Göteborg den 16 februari 1863:

»I Aftonbladet annonseras: 'Några erinringar vid nya förslaget till strafflag.' Du undrar väl ej på min nyfikenhet att vilja se denna skrift. Haf därför den godheten att köpa och med paketposten tillskicka mig den. Hvad jag därigenom blir skyldig, betalar jag ärligt, om vi ännu en gång träffas här i lifvet: eljest tar jag tacksamhetsskulden med mig till ett annat land, där paragrafer ej gälla.

Här går däremot plutokratien i svang. Man förtjuses och kalasar för ett förslag, som står på plutokratisk grund. Äfven jag, som föga älskar penningväldet, har underskrifvit adressen härifrån och önskar förslaget all möjlig framgång; dock utan att äta och dricka på saken, såsom i morgon skall ske på den stora

---

* Rörde ett tryckfrihetsmål, där Hedlund åklagats af en stadsfiskal med anledning af uttrycket »böteshungrig» och bland annat dömts till afbön. Domen blef på grund af formfel upphäfd, och saken förföll.

festmiddagen och den därpå följande sexan. Måtte förtjusningen öfverlefva förslagets liggetid, och hvilan ej blifva evinnerlig!!!»

* * *

Till Bergfalk, Göteborg den 5 maj 1863:

»Du har, hoppas jag, lagt märke till hvad tidningarna länge och väl trumpetat om det stora skandinaviska mötet, som här skall afhållas den 18:e i denna månad, för rådplägning i hvarjehanda nationalekonomiska ämnen — det vill säga: just i din väg, och jag tar för gifvet, att du finner dig, både inifrån och utifrån, manad att öfvervara de förhandlingar, som då kunna förekomma till praktisk utredning af den vetenskap, för hvilken du så lifligt intresserat — och säkerligen ännu intresserar dig. Kom således, och var säker, att du allmänt hälsas: välkommen!!! På begäran har jag deltagit i den från bestyrelsen utgångna inbjudningen.

Min hustru hälsar hjärtligen och gläder sig åt att än en gång få se dig. Hvilken förtjusning det skulle bli för mig att, kanske för sista gången, omfamna den jag så innerligt älskar, därom behöfver du ingen försäkran.»

Till Bergfalk, Trufve den 8 augusti 1863:

»Öfvertygad, som jag redan är, om din förlåtelse för mitt långa dröjsmål med besvarandet af ditt kärkomna bref, för hvilket jag hjärtligen tackar, går jag rakt på saken med det lilla jag har att säga; och denna sak är att jag blifvit, liksom borgarståndet då det miste Jochum Pötter 1668*, 'helt perplex' vid läsningen i tidningarna af hvad som förekommit under riksdagen rörande skogsåverkan. Att jag ej kan instämma med grefve Sparre, som vill göra detta brott till stöld, vet du förut. Jag skref därom, redan för ett år sedan, några rader i Handelstidningen, hvaraf jag lämnade dig ett exemplar i Göteborg; men då jag ej kan tro, att du har det i förvar, skickar jag härjämte ett nytt, ifall du ville visa det för någon, som har lust att läsa det. Också later jag några anmärkningar, i anledning af hvad som före och under riksdagen förekommit i åverksfrågan, medfölja. Du kan gifva Henschen eller någon annan af utskottets ledamöter del däraf, om du så för godt finner. Jag begär ej, att något särdeles afseende skall fästas på mina tankar; men jag har ej kunnat underlåta att uttala dem, emedan ämnet synes mig nu nära nog att komma på villostig.

* Jfr II: 5.

Med utländska saker bryr jag min hjärna nuförtiden ganska litet. På det amerikanska grälet föreser jag ej något önskvärdt slut, om ock Nordstaterna skulle segra. För Polens räddning vill det mer till än blotta notväxlingar; och tyskarne äro mot Danmark lika oförskämda som de alltid varit. Att de ej ha det minsta att skaffa med Slesvig, därom måtte väl allt hederligt folk vara ense. Slesvigborna ha ingenting att klaga öfver. Det tyska packet, som vill spela mästare där, har nyligen visat, huru långt det vågar gå i uppstudsighet mot sin lagliga öfverhet.

För ett år sedan, då jag var i Köpenhamn, talade jag med Krieger om det beryktade brefvet från kung Oskar.* Krieger, som var i ministären, då det skulle ha kommit, förklarade sig aldrig hafva fått del däraf, hvaraf han slöt, att om ett sådant gifvits, det endast varit en förtrolig kommunikation konungarne emellan, som i konstitutionell väg ej kunnat leda till någon åtgärd från danska regeringens sida.

Såsom sakerna i Europa nu stå, kunna de troligen ej länge förblifva. Min tid blir sannolikt ej så lång, att jag upplefver någonting erkläckligt, och jag afbidar hvad som sker med lugn, ty jag tror på en världsregering, vida högre än hvad Napoleon, Palmerston, Russell och själfve Alexander kunna åstadkomma.»

* * *

Richert omtalar i det senaste brefvet den rörelse, som väckts för skogsåverkans rubricerande såsom stöld, och nämner, att han härom skrifvit en uppsats i »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning» år 1862. Redan 1853—54 årens riksdag hade anhållit om att Kungl. Maj:t måtte framlägga förslag om att tillgrepp å växande träd borde anses som tjufnad, men det hade rönt motstånd.

Vid landtbruksmötet i Karlstad i juli 1862 debatterades denna fråga lifligt på tal om skogshushållningen. Grefve Erik Sparre urgerade, att skogen borde skyddas lika mycket som annan egendom, och att därför skogsåverkan borde rubriceras såsom stöld. Om en person stule några upphuggna vedträd, som uppginge till mindre

* Några veckor efter det nordiska studentmötet 1856 skulle konung Oskar I ha, genom d. v. svenske ministern i Köpenhamn, amiral Virgin, till danska regeringen sändt ett förslag till försvarsförbund, garanterande Ejdergränsens skydd, men hvilket förslag tillbakavisats, emedan det var hertigdömenas sydliga gräns, man ville ha garanterad. Förmodligen är det detta förslag som här afses.

värde, straffades han som tjuf, men högge han ett mastträd, värdt 200 rdr, kunde det försonas med böter. Han uttryckte sin förundran öfver denna orimlighet, men ingenting vore segare än fördomarna hos den eljest aktningsvärda samhällsklass, som kallades jurister, och skogsstyrelsen hade gentemot flera landtbruksmötens yrkanden ställt sig afvisande; i Norge straffades skogsåverkan såsom stöld. Gentemot Sparre uppträdde bland andra S. A. Hedlund, som icke ovillkorligen ville bestrida Sparres påståenden, men erinrade om förhållandena i de nordliga trakterna, där föreställningssättet ännu ofta betraktade skogarna som allmänningar, och där strängare straff än böter skulle vålla, att man skyggade tillbaka för att anmäla den felande, helst det strede mot allmänna rättsbegreppet. Det vore väl sådana historiska förhållanden, som de konservativa juristerna toge i betraktande.

Diskussionen refererades utförligt i Göteborgs Handelstidning (27 juli 1862), och där anmärktes ock, att då Sparre anfört Norges exempel, borde han ej ha glömt, att det torde vara det enda land, där en sådan lagstiftning gällde. Hvarken i Danmark, England, Frankrike eller Tyskland straffades skogsåverkan såsom stöld. Också hade svenska lagkommittéen — hvars nyheter grefve Sparre så mycket klandrade, intill dess han kunnat själf tillägna sig en och annan af dessa nyheter — icke vågat uttaga detta farliga steg, förmodligen emedan den var bunden i dessa 300-åriga fördomar. Saken tålde att tänka på, och de tvekande borde ej stämplas såsom abderiter.

I samma tidning infördes den 19 augusti 1862 anonymt den ofvan omtalade skrifvelsen af Richert med följande ingress:

»Redaktionen har haft nöjet emottaga följande uppsats från en högt aktad insändare, hvilkens ord väl gälla så mycket som den 'fördomsfrie' jurists deklamationer, hvilka framkallat de senaste debatterna i ämnet.»

Richerts uppsats bar rubriken: »Skall skogsåverkan bestraffas som stöld?». I anledning af hvad som vid landtbruksmötet i Karlstad vidt och bredt ta-

lats härom sade sig artikelförfattaren vilja lämna några upplysningar om förhållandena i andra länder, där skogarna voro långt inskränktare och alltså af vida högre värde än i Sverige. Han lämnar sålunda en utredning af lagarna i Tyskland, Frankrike, England och Danmark, åberopande till och med en så färsk lag som den engelska strafflagen af 1861, och uppvisar, att öfverallt bestraffningen för skogsåverkan är skild från den för stöld. Därefter yttrar han:

»Dessa upplysningar häntyda på en skillnad, den folken instinktmässigt uppfattat, emellan den generella äganderätt till hela uppodlade jordstycken eller landsträckor, som, ursprungligen härstammande från inkräktning, sedermera blifvit, först genom häfd och slutligen genom formliga rågångsutstakningar befästad, och den speciella äganderätt till bestämda ting, som mänskliga arbetet grundlagt och lagarna företrädesvis skyddat. Det är denna skillnad, som svenska allmogen uttalar, då den säger om den som föröfvat olofligt skogshygge: 'han har åverkat annans skog', men om den som olofligen tagit huggen ved, gärdsel eller dylikt: 'han har stulit annans arbete' och det är en följd af samma skillnad, att lagarna här i Sverige, såsom annorstädes, karakteriserat skogsåverkan och stöld till olika brott, med olika bestraffningar. Möjligtvis är bestraffningen för åverkan lägre, än den borde vara, där den ej genom stora viten blifvit förhöjd, men den kan ju skärpas, utan att man behöfver, med förkastande af uråldrig lagprincip och tvärtemot folkets allmänna rättsbegrepp, förändra brottets karaktär. Skogsåverkan skulle, om den förvandlades till stöld, medföra vanfrejd, men vore detta så lyckligt? De omedelbara följderna blefve:

1:o att de vanfrejdades antal betydligen ökades,
2:o att den, som tilltalades för det vanfrejdande brottet, ej kunde i brist af bevisning åläggas värjemålsed,
3:o att den, som vore för sådant brott dömd, ej kunde begagnas till vittne i andra saker.

Man bör betänka sig noga, innan man framkallar dessa följder. Och utan att vara blind anhängare af den tyska historiska skolan — som, med vedervilja för allt nytt i lagstiftningsväg, sätter landsseden (die Gewohnheit) i främsta rummet, och hvilken äfven hos oss icke längesedan haft sina högljudda banerförare, — kan man skäligen betvifla och bestrida gagnet och lämpligheten att, genom godtyckliga lagbud, i ett ögonblick utplåna hvad som i folkmedvetandet, det vill säga i folkets allmänna opinion, haft och har sitt sekelgamla rotfäste.»

Som man finner, försvarar Richert här en konservativare, på häfd och landssed byggd åskådning gentemot nyare teorier. Bakom detta ligger dock tvifvelsutan en, om jag så må säga, statssocialistisk uppfattning af skogarna såsom i grunden en allas tillhörighet, hvilken icke bort blifva enskildes. Egendomligt är för öfrigt, att denna 78-åringens uppsats — såvidt jag vet den sista Richert lät trycka — berör samma ämne och delvis innebär samma syfte som den unge Richerts första inlagor å Skaraborgsallmogens vägnar, hvilka i århundradets början först fäste uppmärksamhet vid hans namn och vållade honom åtskillig förtret.

Vid 1862—63 årens riksdag väcktes af ett par bönder (Rudberg och Sandstedt) motion om att skogsåverkan skulle anses som stöld, men i regeringens strafflagsförslag var det icke så rubriceradt, och lagutskottet, hvilket genom Bergfalk och Henschen fått del af Richerts uppsats, afstyrkte motionen med anförande af samma skäl som Richert, ehuru det visserligen skärpte de föreslagna straffbestämmelserna. Mot detta utskottets beslut reserverade sig gifvetvis Erik Sparre, dock utan resultat.

Först år 1875 lyckades det honom och hans meningsfränder genomdrifva, att skogsåverkan blef rubricerad såsom stöld.

Richert följde gifvetvis med uppmärksamhet alla nyheter på lagstiftningens område så i afseende å kriminal- och civillag som grundlag.

Hvad angår lagarbetet, så mottogo ständerna icke heller vid 1853—54 årens riksdag någon kunglig proposition om strafflag. Visserligen väcktes af flera reformvänner — Henschen, Ekholm, Hasselrot — motioner om antagande af lagberedningens strafflagsförslag i dess helhet eller i väsentliga delar. Men ständerna begränsade sig vid denna riksdag till några — likväl ytterst viktiga — ändringar, i det att spö- och risstraffen afskaffades och frihetsstraff infördes såsom regel, kyrkoplikten afskaffades och latitudsystemet — detta gamla stridsäpple mellan richertianer och

anti-richertianer — antogs i fråga om straff för stöld och rån.

Härmed var, för att begagna lagutskottets uttalande år 1863, den viktigaste reform, som ägt rum i kriminallagstiftningen sedan 1779, genomförd. Den vitsordades snart som gagnelig och gaf Kungl. Maj:t anledning att taga vidare steg framåt i reformvänlig riktning. Den nye justitieministern Günther — f. d. ledamot af lagberedningen — framlade och 1857—58 årens riksdag antog nya reformer såsom om straff för bedrägeri och förfalskning, därvid latitudsystemet likaledes tillämpades, samt om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum, hvarjämte bestämmelser utfärdades om sammanläggning af straff och om straff för misshandel af djur.

Riksdagen 1859—60 tillämpade de nya grundsatserna för dråp, mord och annan misshandel. Och därmed voro de väsentliga principerna i lagberedningens strafflagsförslag genomförda, men den slutliga sammanfattningen jämte ordnandet af hela brottmålslagstiftningen genomfördes under Louis De Geers ledning i den strafflag, som förelades 1862—63 årens riksdag.

Det nya strafflagsförslaget, vid hvars utarbetande revisionssekreteraren, sedermera justitierådet C. G. Strandberg biträdde, liksom han äfven fungerade som lagutskottets sekreterare, utgjorde emellertid icke blott ett sammanförande af förut gällande spridda stadganden till ett organiskt helt utan upptog äfven en hel del nya reformer, som berörde kriminallagens viktigaste delar, såsom de egentliga statsbrotten, fridsbrotten, ärekränkningarna, sedlighetsbrotten m. m.

De Geer framhöll i sitt anförande till statsrådsprotokollet de punkter, i hvilka hans förslag skilde sig från lagberedningens, som eljest hufvudsakligen tjänat till ledning.

Såsom sådana viktigare afvikelser må märkas, att man ej användt lagberedningens indelning af fängelsestraff i sju grader (bl. a. af hänsyn till lättfattligheten) utan att

fängelsestraffet indelades i straffarbete och fängelse samt att bristande böter förvandlades ej till vanligt fängelse utan till kortvarigare vatten- och brödstraff; vidare, att man icke upptog lagberedningens allmänna bestämmelser om försök till brott, om vållande och om de allmänna straffmätningsgrunderna; hvarjämte icke få detaljskillnader förekomma.

Det framgår af uttalanden, som rådman Henschen fällt under debatten om 1862—1863 års strafflagsförslag, att De Geer underställt sitt ursprungliga förslag Richerts granskning och att denne afgifvit en enskild promemoria innehållande anmärkningar vid detta förslag.

Denna promemoria eller dessa »anmärkningar» har jag förgäfves efterforskat bland justitiedepartementets handlingar rörande strafflagen eller i lagutskottets akter vid 1862—63 årens riksdag; icke heller föreligger något koncept därtill bland Richerts papper. Blott ett par »spillror» därur påträffas såsom citat i Henschens reservation till lagutskottets utlåtande och hans yttrande i borgarståndet vid strafflagens behandling. Det första citatet rör spörsmålet om lämpligheten att definiera hvad med »stöld» menas.

Härom skulle Richert yttrat:[1]

»Stöld är ett så allmänt brott, att det tros vara tillräckligen kändt utan att i lagen beskrifvas. Och likväl äro begreppen äfven om detta brott ej sällan vacklande. Man säger t. ex., att en uppbördsman stjäl, om han tillgriper allmänna medel, att en förmyndare stjäl, om han tillägnar sig sin myndlings medel genom felaktig redogörelse, att en syssloman stjäl, om han undansticker penningar, som rätteligen tillkomma hans hufvudman, o. s. v. Dessa försnillningar kunna i visst afseende betraktas såsom tjufnader; men de höra ej till förevarande kapitel, hvarför man ock, då man här i 4 och 5 §§ intagit ett par fall af sådan art, förklarat, att de skola straffas såsom stöld. Den egentliga stölden bör i lagen bestämdt karakteriseras lika med hvad som skett för alla andra brott, och jag anser den karakteristik, som blifvit gifven i lagförslaget, kunna antagas[2]. En dylik förekommer jämväl i norska

[1] Lagutsk. bet. n:r 35, sid. 72.
[2] Någon sådan definition finnes hvarken i det förslag, som afgafs till Högsta domstolen, eller i K. M:ts slutgiltiga proposition.

lagen ehuru norrmännen troligen ej äro mera obekanta med stöld, än vi.»

Det andra citatet rör frågan om ådömande af »förlust af medborgerligt förtroende». Härom har Richert yttrat:*

»Efter min öfvertygelse vore det illa, mycket illa, om man nu skulle gå baklänges och återkomma till det sväfvande och obestämda talet om medborgerligt förtroende, om vanfrejd, i motsats till god frejd o. s. v. Man måste veta hvad man vill och säga det rätt fram, hvarken mer eller mindre. Förlust af medborgerligt förtroende är ett straff, som blifvit härs och tvärs inflickadt i senare tiders lagstumpar, utan klart och tillräckligt besinnande af hvad det rätteligen kan och skall betyda. Det drabbade t. ex. den bekante Ola Månsson för det han efter vanligt bruk tagit kommissionsarfvode såsom ledamot i en diskontdirektion. Han dömdes för egennytta till ett vanärande straff, hvarigenom han förlorade hela sin framtida välfärd; men hans domare hade kunnat taga mutor, den vederstyggligaste af all 'egennytta' och hade ändå ej gjort sig skyldiga till annat straff än att 'mista ämbetet' eller till annan påföljd för framtiden, än att 'aldrig få det åter', efter 1 kap. 12 § rättegångsbalken. Detta senare går åtminstone rakt på saken lika med lagberedningens förslag (2, 21) och konkurslagens 45 § om straff för bedräglig gäldenär. I norska lagen finnes ingenting om vanfrejd, eller något däremot svarande: den säger blott hvad påföljd afsättning från ämbete medför (2 kap. 34 §), och detta instämmer i det närmaste med lagförslaget.»

»Genom ett stadgande, som under ett nytt namn bibehåller den gamla smutstiteln af vanfrejd, ger man vårt olycksaliga jäfsväsende ett ytterligare stöd. För min del skulle jag önska, att endast mened finge göra en person helt och hållet ovärdig att aflägga vittnesmål, ty om man en gång, såsom man bör, antager till regel för bevisningen att den skall bedömas icke efter vittnenas antal utan efter deras trovärdighet, en regel som antydes i 6 kap. 8 § af förslaget till rättegångsbalk för brottmål och som redan ganska ofta tillämpas, utan att vara i formlig lag stadgad, kan jag ej se, att någon, som ej verkligen begått mened, bör vara obrukbar att begagnas vid sanningens utletande. Såvidt jag känner, finnes ingen lag med en sådan mångfald af jäf till bevisningens hämmande som den svenska. I England strök man år 1852 ut alla jäf utom emellan man och hustru, hvilka i lagen betraktades såsom ett, och därför ej ansågos kunna ställas emot hvarandra såsom vittnen, och man har, enligt hvad de bästa juridiska skrifter intyga, funnit sig väl

* Lagutsk. bet. n:r 35, sid. 79. Borgarståndets protokoll V: 181.

af detta, som det kunde tyckas, ganska djärfva steg, man har fått fram sanningen, där den ej förut kommit i ljuset. Om vi i dristighet — äfven då den är gagnelig — ej våga mäta oss med engelsmännen, så låtom oss åtminstone icke med en ny lag så införlifva vårt gamla vanfrejdsväsende, att det blir framdeles, såsom det hittills varit, ett oöfvervinneligt hinder för sanningens upptäckande genom edgång.»

Då lagutskottet slutat pröfningen af det kungliga förslaget, afsände dess medlemmar och kansli följande telegram till Richert, dagtecknadt den 5 maj:

»Expeditionssekreteraren Richert. Göteborg.

Efter fulländad granskning af strafflagsförslaget nedlägga lagutskottets ledamöter härmed för *Johan Gabriel Richert* en gärd af sin högaktning.

Eric Sparre. J. Å. Lemchen. Rich. Carlén. F. Cas. Wrede. E. G. Bring. Ol. Pehrsson. Em. Schram. Sven Rosenberg. Joh. Eric Forsell. C. O. Björling. Carl Nordenfalk. L. W. Henschen. A. M. Lundberg. Paul. Andersson. G. K. Hamilton. Oscar Erhard Rabe. Magnus Armfelt. Joh. Nilsson.

C. G. Strandberg, sekreterare. Pontus Lagerberg, notarie. L. V. Samuelsson, kanslist. E. A. Hernblom, notarie.»

Den nya strafflagen utfärdades den 16 februari 1864.

Äfven på civillagstiftningens fält genomfördes tid efter annan viktiga reformer, därvid lagberedningens betänkanden utgjorde den källa, hvarur man öste, men något helt kodifieringsarbete blef här icke genomfördt.

Så blef som nämndt lagberedningens växellag antagen redan 1851; kvinnans myndighet, hvarom bland andra Hierta motionerat 1850, blef först villkorligt genomförd vid riksdagen 1856—58, då det skulle bero på kvinnans egen anmälan hos domaren, och sedan 1862 slutgiltigt; afskaffande af bördsrätten i stad, hvarom motionerats af Dalman 1850, genomdrefs 1857, och 1863 afskaffades bördsrätt på landet, likaså beslöts utvidgning af testamentsfriheten år 1857 (på motion af Dalman); år 1862 genomfördes

fri ränta för försträckning utan inteckning på viss tid ej öfver 6 månader.

Frågan om oäkta barns arfsrätt efter modern, som med 1862—63 årens riksdag vunnit tre stånds bifall erhöll icke Kungl. Maj:ts saktion, utan genomfördes först med vissa inskränkningar vid den sista ståndsriksdagen.

* * *

Hvad åter angår det De Geerska representationsförslaget skulle Richert icke upplefva att få se det antaget.

Han var — som af ofvanstående bref framgår — ingalunda blind för dess svagheter ur demokratisk synpunkt, han ansåg, att det nog starkt byggde på rikemansvälde. Emellertid var han en alltför ifrig motståndare till ståndsrepresentationen och hade sett alltför många mera radikala förslag blifva utan resultat för att icke vara hågad att antaga detta framsteg, i hvilket han dock icke såg den slutgiltiga lösningen.

Med dessa åsikter var han ock — såsom af brefven till Bergfalk framgår — angelägen att få frågan afgjord på en urtima riksdag.

I detta afseende underhandlade han med en politiker, som gärna spelade »medlarens» och mellanlöparens roll, grefve Gösta Posse på Vreten i Skaraborgs län, hvilken bar fram Richerts åsikter till De Geer. Denne har i sina »Minnen» (II: 155) omtalat, hurusom Gösta Posse vid flera tillfällen självbjudet sökte förbindelse med honom för att påverka hans politik. G. Posse var till en början anhängare af representationsförslaget och ville samla ihop den självständiga adeln till ett mäktigt parti, som skulle understödja reformen, och han ville då blifva De Geers »högra hand». Vid det slutliga afgörandet stod han på motsidan.

Richerts korrespondens med Gösta Posse år 1863 lämnar en intressant inblick i den gamle reformvännens sista åtgärder till representationsreformens genomförande.

Den 23 mars 1863 skrifver han till Posse:

»Den fråga herr grefven i sitt bref af den 18 behagat förelägga mig skyndar jag att besvara efter mitt bästa förstånd och med den uppriktighet, som tillhör min natur.

Jag tror, att om man vill bereda framgång åt det nu hvilande representationsförslaget, det blir icke blott gagneligt, utan nära nog nödvändigt att låta det komma under slutlig pröfning vid en urtima riksdag ju förr dess hellre. Under den långa hvilotiden till lagtima riksdagen vid 1865 års slut kunna inom eller utom vårt fädernesland många förhållanden inträffa, som rubba det lyckliga lugn, hvari vi nu befinna oss, och som hämma fortgången på den bana af tidsenlig utveckling vi hittills förmått kvarhålla. Äfven de handlande personerna äro underkastade omskiften. Självfva just.-ministern baron De Geer, otvifvelaktigt den i denna stund mest populäre man i Sverige, kan gå bort, på ett sätt eller annat, så att man får om framtiden sjunga med Bellman: 'Andra hjältar då hofvera.' Hvilka dessa hjältar skulle bli och huru de skulle handla, vet Gud allena, men länge måste det dröja, innan någon tillvunnit sig det oinskränkta förtroende, som baron De Geer för närvarande så rättvist åtnjuter. Och likväl är det just detta förtroende till konungens rådgifvare, som mer än allt annat ger hopp om framgång åt regeringshandlingarna i hvilken sak som helst, till och med då den är af så omätlig vikt för allmänt väl som frågan om den af de ädlaste och minst ensidiga bland folket så innerligt efterlängtade ombildning af nationalrepresentationen från medeltidens tunga och klumpiga åthäfvor till ett efter den närvarande tidens fordringar afpassadt skick.

Denna fråga är ej någon nyhet här i landet: ingen har således skäl att se sig öfverrumplad, om han, efter ett år sedan regeringens nu hvilande förslag utgafs, kallas att afgifva yttranden däröfver. Frågan är lika gammal som våra grundlagar: den har ju stått öppen alltifrån 1809, då den uttryckligen uppsköts till framtida behandling, hvilken man sedermera gång efter annan sökte undankomma, till dess frågan slutligen genom reaktionära bemödanden helt och hållet bortfuskades. Redan 1830 utkom ett enskildt förslag till nationalrepresentation, och detta undgick desto mindre den allmänna uppmärksamheten som det i flera tryckta skrifter strängt bedömdes. Sådant oaktadt gaf det anledning till en petition 1834 om regeringens medverkan till en representationsförändring, men hvarpå endast det naiva svar följde, 'att den långsamt mognande öfvertygelsen skulle afbidas'. Numera, sedan nya förslag af ständerna 1840 och af regeringen 1848 varit framställda, sedan ett talrikt sällskap af alla bildade samhällsklasser under hela det sistnämnda året grundligen ventilerat representationsfrågan och sedan två hela riksstånd ånyo

petitionerat regeringen om dess åtgärd till representationsreformens genomförande, må väl öfvertygelsen härom hafva uppnått den fullmognad, som för frågans slutliga afgörande skäligen kan erfordras. De hesa 'väktarerop'[1] om ytterligare uppskof, som nyligen låtit sig höra, förtjäna efter mitt omdöme platt intet afseende.

Man bör, såsom ordspråket säger, 'smida medan järnet är varmt'. Nu råder öfver hela landet de varmaste sympatier för det hvilande förslaget. På ett år skola dessa sympatier säkerligen svalna, sedan förslagets motståndare haft tillräcklig tid att leta upp och framdraga dess brister; ty sådana finnas däruti, såsom uti allt mänskligt.[2] Den ene skall säga, att det är alltför aristokratiskt, en annan, att demokratien däri fått ett för konungamakten vådligt insteg, och när detta blifvit ej blott ofvanifrån i tid och otid predikadt, utan äfven nedifrån af den råaste massans organer länge och väl efterskråladt, skall misstroendet eller likgiltigheten till slut gifva det hos oss vanliga utslaget. Sådan är min ärliga mening, den jag dock visst icke bjuder ut till andras antagande.

En kallelse till urtima riksdag skulle, efter min öfvertygelse, hafva den stora nytta med sig, att den klart ådagalade ett verkligt och fullt allvar hos regeringen att, på lagligt sätt, genomföra det hvilande förslaget. Det var tvifvelsmålet om ett sådant allvar, som i främsta rummet förorsakade, att 1848 års förslag så plötsligt föll vid 1850 års riksdag.

Såvidt jag kan begripa, är det ock lämpligare, att förslaget förelägges ständerna vid en urtima än vid en lagtima riksdag, ty om det antages, måste väl riksdagen genast upplösas och val efter den nya riksdagsordningen verkställas, innan andra ärenden, om de än vore aldrig så angelägna, kunna förekomma, hvaremot, om förslaget antoges 1864, lagtima riksdag efter den nya lagen sammanträdde i januari 1865.

För öfrigt och då förslaget kommer under ständernas pröfning först efter nya val, må jag anmärka, att detta förhållande instämmer med hvad som efter förslagets 64 § skulle blifva gällande för framtiden i dylika fall: ett stadgande, som ingenstädes, såvidt jag kunnat finna, blifvit med minsta sken af skäl klandradt. Och slutligen vill jag, i anledning af ett i tidningarna infördt yttrande på riddarhuset om landstingens betydelse för bildande af representationens första kammare, erinra därom, att man redan af de val, som i år skola ske och hvilka i afseende på ena hälften gälla för två år, kommer i tillfälle att, utan vidare ex-

[1] Åsyftar justitierådet Södergrens artiklar i Väktaren, sedermera utgifna i broschyrform.

[2] Egendomligt nog, svalnade intresset för De Geer'ska förslaget just hos adressaten.

perimenterande och utan afbidan af nästa lagtima riksdag, bedöma hvad man har att vänta af landstingsinstitutionen, såsom valnämnd efter det hvilande förslaget.»

Den 3 maj 1863 följde Gösta Posses svar, efter det han meddelat sig med De Geer:

»Sköfde o. Vreten 3 maj 63.

Till följd af vårt samtal i Göteborg ansåg jag mig böra sända herr expeditionssekreterarens bref till en viss vederbörande i Stockholm och har af honom därpå i dessa dagar erhållit svar, hvaraf jag härmedelst sänder ett utdrag. Som brefvet äfven innehåller en annan sak, hvilken ej af tredje man får kännas, kan jag ej sända själfva brefvet, hvilket eljest skulle skett. Det som rörer frågan om urtima riksdag heter så här: 'Att erfara expeditionssekreteraren Richerts mening i fråga om bästa sättet för representationsförslagets genomförande måste alltid vara af både intresse och vikt, och såsom vanligt bjuder han äfven nu goda skäl för sin mening. Huruvida de äro afgörande, är dock beroende af många faktorer, dem jag icke tilltror mig att nu säkert bedöma. För närvarande synes mig dock, att sannolikheten af en lycklig utgång skulle vara mindre på urtima riksdag än genom afvaktan af den lagtima. I allmänhet följer nämligen opinionen tidsandans allmänna riktning, och det konservativa motståndet bör därföre blifva mindre om tre år än efter ett, såvida icke yttre händelser ingripa, men äfven i fråga om yttre händelser synes mig lugn snarare vara att förvänta om tre år än om ett. Vore man säker, att förslaget nu skulle gå igenom på en urtima riksdag, är naturligt, att den borde sammankallas; men jag befarar, att utgången vore ytterst oviss, och frågans fall skulle då icke utan skäl tillskrifvas dess brådstörtade företagande, som afskrämde alla tveksamma. Frågan om urtima riksdag kan äfven i någon mån blifva beroende af den innevarande riksdagens längd och den tid, som bestämmes för nästa lagtima, hvilken jag hört säga somliga vilja utsätta till januari 1865. Sammankallandet af en urtima riksdag skulle visserligen ådagalägga regeringens fulla allvar med saken, men detta allvar kan äfven ådagaläggas på en lagtima riksdag, och om förtroendet till regeringens nuvarande personer något kan bidraga till förtroende för själfva förslaget, så bör detta förtroende icke minskas däraf, att dessa personer afträdt från skådeplatsen, lämnande sitt testamente åt svenska folket att i laga ordning bevaka, ...»

Posse slöt med en önskan, att Richert måtte delgifva honom ytterligare sin tanke i saken och tillåta honom

att äfven sända detta svar till vederbörande, samt förklarade, att det vore honom angenämt att på detta sätt få vara ett medel till utbyte af tankar mellan dessa båda män i landets för tillfället viktigaste fråga.

Richerts svar, 9 maj 1863, lydde:

»Det utdrag af ett Stockholmsbref, som herr grefven haft den godheten att meddela mig, har jag läst med största intresse. Jag har haft den tillfredsställelsen att däri finna, det de skäl jag framställt för min önskan, att det hvilande representationsförslaget måtte, så fort ske kan, komma till slutlig behandling vid en urtima riksdag, icke blifvit alldeles ogillade på det håll, hvarifrån jag väntat det säkraste omdömet. Vare långt från mig hvarje anspråk på ofelbarhet; men den nämnda önskningen kan jag desto mindre kväfva, som däruti till äfventyrs torde ingå ett nästan omedvetet hopp att under mina få återstående dagar möjligtvis kunna upplefva utgången af en sak, hvars lyckliga slut stått, alltifrån min ungdom, såsom ett älsklingsmål för mina framtidsblickar. Emellertid gör jag inom mig full rättvisa åt den tvekan, som på högre ort kan vara kännbar i frågan om sammankallande af urtima riksdag. För min egen del tror jag dock, som jag förut sagt, att man gör klokast, om man smider, 'medan järnet är varmt'. Jag fruktar alla förändringar i saker eller personer inom vårt kära fäderneslund. För sitt enskilda samvetslugn kan man visserligen ha gjort nog, då man vid sin bortgång lämnar ett högsinnadt och dyrbart testamente efter sig; men man må ej förgäta, att 'hvad där kommer ud af', såsom norrmännen säga, det beror på honom som, i den bortgångnes ställe, kallats till executor testamenti, och af dem, som därefter sträfva med mer eller mindre duglighet, med mer eller mindre god vilja, är talet legio.

Utom oss har blåst en skarp demokratisk vind. Den heter hos ryssarne 'revolutionär' och injagar naturligtvis äfven hos andra en viss panisk förskräckelse. Jag ser däruti ett af tidens goda tecken, ty jag har ingenstädes märkt, att den förer i skölden annat valspråk än 'rätt och sanning', som varit en svensk konungs och som en gång skall bli allt ärligt folks i hela den civiliserade världen. Huru den stora striden härom skall lyktas, som för närvarande pågår i Europa, vet Gud allena, men vinner Polen självständighet, ett mål hvarät alla sympatier sammanstämma, och förenas denna självständighet, såsom man väl kan taga för afgjordt, med demokratiska institutioner, så skall den förut omtalade vinden låta känna sig öfverallt och säkert icke sist i Sverige. Är representationsfrågan då icke afslutad, så misströstar jag om dess framgång efter det hvilande förslaget, ty hvad därom nu må

sägas, till beröm eller tadel, demokratiskt är det vida mindre än något af de förslag, som förut varit på tapeten. Jag måste bekänna, att när jag först hörde omtalas styckevis de grundsatser, på hvilka detta förslag är byggdt, det sved i mitt demokratiska sinne, ty herr grefven må veta, att jag alltid varit demokrat i själ och hjärta och blir det till min sista stund. Men sedan jag fick läsa och begrunda förslaget såsom helt, stadgades hos mig den öfvertygelse, att det troligen är det enda, som kan gå igenom i godo, under närvarande förhållanden. Och därföre tecknade äfven jag mitt namn under den adress, som härifrån afgick till konungen — väl vetande, att om den fyrbenta representationen går öfver ända, det sedermera ej blir särdeles svårt att göra de ändringar i demokratisk väg, som framtida åsikter och förhållanden så småningom kunna påkalla. Det är i denna mening — och i den allena — som jag lifligt önskat och önskar förslagets framgång, innan de mer och mer susande demokratiska vindarna bli för starka och innan förslagets motståndare — hvilkas antal dagligen växer, under bearbetningarna, bland annat dels af den 'Rundgrenska tidningens' predikningar[1] och dels af 'Fäderneslandets' för oss, men ej för den stora hopen, vedervärdiga skrål[2] — till fyllest begagna dessa vindar till rörelsemedel för sina intriger.

Sat sapienti.»

Den 3 juni sände Posse till genomläsning ett nytt svar från De Geer, tilläggande: »Det vore väl märkvärdigt, om äfven detta tillfälle skulle gå ur händerna», och förklarande, att han längtade efter att få höra hvad Richert sade därom.

Richert återsände De Geers bref, hvars ordalydelse icke framgår af korrespondansen, med följande uttalande af den 24 juni:

»Förlåt, att jag ej förr besvarat herr grefvens bref af den 3. Jag har varit illamåeende ett par veckor och därunder saknat hågen att skrifva. Nu blott några rader för att säga mitt sista ord i ett ämne, som intresserat oss båda, men som en gång skall slutas.

---

[1] »Väktaren».

[2] Tidningen »Fäderneslandet», då redigerad af C. G. Uggla och hvars inflytande i politiska saker ansågs vara stort hos Sveriges allmogemän, i synnerhet de skånska, anslog mot det De Geerska representationsförslaget en mycket hätsk ton, till dess en »palatsrevolution» — åstadkommen, sades det, genom August Blanches inflytande hos tidningens ägare — aflägsnade Uggla från bladets ledning.

Sedan herr grefven gifvit mig del af de betänkligheter, de farhågor, som man i de högsta Stockholmskretsarna synes hysa för behandlingen af det hvilande representationsförslaget vid urtima riksdag, vore det en förmätenhet af mig, som skådar sakerna endast från den lägre ståndpunkten, att ej låta mina önskningar i detta hänseende falla. Äfven jag har föresett en reaktion, det vill säga förtjusningsfeberns öfvergång till köld — om ej till något värre; men jag har ej föreställt mig, att denna öfvergång skulle inträffa så hastigt, och det är just därför som jag trott frågans slutliga lösning böra påskyndas, så fort ske kunde, innan sakens uppenbara och hemliga fiender hunnit utveckla alla sina motståndskrafter.

Då jag talat om den demokratiska vind, som börjat blåsa, har jag naturligtvis, såsom själf en gammal ärlig demokrat, syftat på den äkta demokratien, som fordrar lagbunden frihet för alla under valspråket 'rätt och sanning', ej på den falska, som gärna förtrycker, blott den ej själf tryckes, och som ej sällan omskapar sig i den sanna liberalismens skepnad. När den förra lyfter upp hufvudet, skriker den senare öfver förtryck, efter den allmänna seden, att den minoritet, som en gång varit regerande, ej kan fördraga majoritetens öfverlägsenhet utan strid, och det är denna strid, som genomgår, och måste genomgå, alla samhällen, så länge de fortskrida på civilisationens bana. I teoretiskt hänseende är det samma strid, som ägt rum mellan Boströmska filosofiens beundran af Sveriges fyra stånd, såsom statsrättens non plus ultra, och Thorildska domen öfver Sveriges fyra stånd, såsom 'Sveriges obestånd'.

För den, som lefvat länge, som med någorlunda uppmärksamhet följt våra inhemska förhållanden sedan 1809 och som under detta mer än halfva sekel sett så många goda saker sofvas bort på mer eller mindre långa hvilotider, torde det vara förlåtligt, om han önskat hvilans förkortning för en sak, som legat honom ömt om hjärtat och som tycktes hafva fått för sig ett allmänt hopp om framgång. Det kostar på honom att låta sig nöja med blotta skräflet om Sveriges storhet i tidningar och på festmåltider, och han dömer ej om lycksaligheten af vår närvarande representation efter den rådande karaktär af liberalitet, som lyser i de mångfaldiga nya anslagen eller i de få framsteg på den allmänna lagstiftningens bana, som visst icke hade behöft det halfva seklet för att tillvägabringas, om de ej skulle arbetats ut genom fyra särskilda trampkvarnar.»

Richerts hopp om att få upplefva den nya representationens genomförande gick icke i fullbordan. Det var honom förmenadt att draga in i det »förlofvade land», dit

sedan ungdomen hans längtan stått och där ståndsskrankorna voro nedbrutna. Den Josua, som förde folket dit, har på flerfaldigt sätt erkänt sin förbindelse till sin store föregångare såsom lagstiftare såväl på den allmänna lagens som på grundlagens område.

XVII.

Richerts hem och enskilda personlighet. — Hans frånfälle och eftermäle. — Slutord.

Den man, hvars lefnad och åskådningssätt utgjort föremålet för vår skildring, var äfven säsom enskild person en i hög grad egendomlig, på en gång mäktig och älskvärd företeelse.

Inom sin närmaste umgängeskrets var han hyllad såsom en oförliknelig människa. Hvarhelst han kom, var han hufvudet högre än allt folket, såväl i kroppslig mening som framför allt genom sin sällsynta andliga öfverlägsenhet. Hans inflytande var ock mäktigt.

»Detta inflytande» — skrifver en af hans yngre vänner och politiska lärjungar, S. A. Hedlund — »är så mycket anmärkningsvärdare som den, hvilken omedvetet utöfvade detsamma, aldrig sökte påtvinga någon sin öfvertygelse. Han var i detta fall snarare tillbakadragen. Vid den första bekantskapen syntes han därföre något stel och kall, hvilket ökade det imponerande i denna raka, höga, manliga gestalt, som på kraftiga skuldror uppbar ett vackert hufvud med nästan romerska drag. Äfven den, som icke låter mänsklig storhet imponera på sig, böjde inför honom ovillkorligen sitt hufvud och böjde det djupt. Det behöfdes dock blott en tryckning af hans hand och en mild blick ur hans öga för att bortjaga all förlägenhet och för att finna, att den öfverlägsenhet, inför hvilken man förstummats, varit, icke den ytliga förnämhetens utan den inre omedvetna själshöghetens. Långtifrån kylighet bodde därinom — det fann man snart — en känslans värma, som mer än en gång tårfyllde ögat.»

Det var denna förening af myndighet och mildhet, af kraft och humanitet, som gaf åt Richerts personlighet dess underbara tjusningsmakt, så snart man kommit honom inpå lifvet.

Olof Eneroth anför några ord af en bland Richerts grannar och vänner, den utmärkte och oegennyttige jordbruksreformatorn Edvard Nonnen, hvars upplysta sträfvanden Richert främjade:

»Den, som bör ställas främst i min lefnadshistoria, såsom ledare i den klarseende, praktiskt religiösa, hela mänskligheten omfattande riktningen, Sveriges prydnad, hvilken man alltför litet känner, det är Johan Gabriel Richert. Ej litet hafver jag att tacka Gud, att han förde mig att blifva den mannens granne. Därför, när du skrifver om Rudenschöld, Kylberg, Ad. Hamilton m. fl., så bör du sätta Richert först. Han var allas vår rådgifvare.»

När den store folkupplysningsfrämjaren Thorsten Rudenschöld under mycken och svår själsstrid hade nedskrifvit sina tankar om ståndscirkulationen, begaf han sig till Richert och uppläste för honom sitt manuskript, och först sedan denne tillstyrkt det, vågade han gifva arbetet offentlighet.

Och L. V. Kylberg, den dådkraftige jordbrukaren, hämtade af Richerts bifall säkerhet och kraft i sitt värf som hushållningssällskapets ordförande.

Mäktigast verkade dock Richert på lärjungekretsen af. jurister.

De unga män, som arbetade såsom biträden hos häradshöfdingen å Trufve, mottogo icke endast juridiska anvisningar och skarpsinniga lärdomar i svåra rättsfall, framför allt erhöllo de intryck för lifvet af en hög moralisk personlighet, af en gestalt, som sedan stod för dem som en föresyn lifvet igenom. Man skall hafva talat med någon af dessa lärjungar, hvilka ännu i höga åldern bevarat ungdomens hela hänförelse för den store rättsläraren och den ädla människan, för att rätt skatta makten af J. G. Richerts väldiga personlighet. »I den atmosfär, som omgaf

honom» — skrifver S. A. Hedlund i sin nekrolog — »trifdes intet lågt och orent. De, som från honom utgingo, hade inandats icke blott hans klara, frisinnade idéer, utan ock hans allvarliga sedliga grundsatser. Och man känner inga affällingar i den skolan.»

Ur denna skola hade utgått bland andra C. Hasselrot, R. Carlén, T. Billbergh, C. V. Drakenberg.

* * *

Richerts familjeförhållanden voro i det hela lyckliga, äfven om sjukdom och andra bekymmer icke voro familjen sparade. Husmodern led af en kronisk sjukdom, en svår hufvudvärk, hvilken stundom påkallade badresor till västkusten, Varberg eller Marstrand, resor som åtminstone ett par gånger, 1857 och 1862, utsträcktes till Köpenhamn.

Ekonomien var allt annat än lysande, men tillräcklig för Richerts små behof, ehuru han stundom med saknad måste iakttaga sparsamhet äfven i sin käraste lyx: böcker. Närståendes motgångar och svårigheter vållade honom ock bekymmer.

De tillgångar Richert efterlämnade vid sin död utgjordes mest af Truve gård och hans rika bibliotek. Vid realisationen uppgick tillgången till omkring 30,000 rdr rgs. (Jfr N. S. v. Kochs yttrande å riddarhuset 1866.)

Af barnen var dottern Ida, som 1847 ingått gifte med kaptenen vid Skaraborgs regemente Harald Hjärne, hvilken året därefter tog afsked, bosatt i Västergötland, där mannen hade landtbruk, tills han år 1862 blef postmästare i Umeå. Dottern Edla blef likaledes 1847 gift, med akademiadjunkten i filosofi F. G. Afzelius, som då tillhörde den unga, mera frisinnade fraktionen af Uppsalaakademiker.

Af sönerna genomgick den äldre, Josef, Barnängens skola, valde sedan militäringeniörskallet samt ingick i Väg- och vattenbyggnadskåren, där han slutligen nådde öfverstes

grad. Han fick här sysselsättning såsom en af de tidigaste krafterna vid våra järnvägsarbeten och som en af Nils Ericsons bästa medhjälpare. Men han lämnade 1859 denna verksamhet — efter någon tvekan — och fick anställning vid de kommunala arbetena i Göteborg. Hit flyttade ock föräldrarne hösten 1862, och här tillbragte Richert sina sista dagar.

Den yngre sonen, Gustaf, blef landtbrukare. Såsom en son räknade också Richert sin brorson, Johan (Janne) Richert, hvilken, efter föräldrarnes tidiga frånfälle, fostrats i hans hem och som i början af 1850-talet var hans biträde och vikarie, hvarefter han begaf sig till Jönköping, fick domsaga, först i Blekinge, senare i Skåne, och blef till slut statsråd.

Richerts förhållande till familjen är, såsom framgår af talrika bref, prägladt af hans varma hjärtelag, innerliga omsorg och kloka förutseende.

Han manar sina närmaste till att fästa afseende vid det väsentliga och afhålla sig från flärd och ytlighet. »Låten aldrig» — heter det t. ex. i ett bref till ett ungt nygift par — »så fördjupa eder i storvärldens njutningar, att edra sinnen dragas ned ur den högre lifssfär, från hvilken den enda och sanna lycksaligheten utgår.» Mycken glädje beredde honom besök af de gifta barnen och barnbarnen. Stundom omtalas i hans bref dottersönerna, af hvilka de båda äldsta — Ivar Afzelius och Harald Hjärne — vid hans frånfälle stodo ynglingaåldern nära, liksom ock den lille sonsonen Johan Gustaf Richert.

Då den sistnämnde erhållit namn, skref farfadern: »Man gissade här länge på det blifvande namnet men trodde knappt, att det skulle bli Johan, emedan detta nuförtiden anses föråldradt och nästan obrukbart; — i bredd med något annat vackrare kan det dock fördragas. För mig äro alla namn lika goda efter personernas beskaffenhet, och jag hoppas, att Gud ger den lilla Johan sin välsignelse, såsom han gifvit hans förfäder, hvilka i en mängd generationer burit samma namn.»

En skriftställare, som i yngre år varit i tillfälle att kasta en inblick i det Richertska huset och som — liksom så många andra — var gripen af beundran för hans personlighet, Johannes Sundblad, har i »Gömda Blad» tecknat Richerts hem och lifvet på Trufve, företrädesvis under 1830—1840-talen. Det skulle, antog han med skäl, utgöra ett icke ovälkommet bidrag för den, som en gång ville göra till sin uppgift att skrifva Richerts lefnads historia.

Ur denna skildring må alltså här det viktigaste finna plats.

»Då man på nedfartsvägen hunnit fram till gårdsplanen, hade man i fonden ett hvitt envåningshus med bred frontespis, på båda sidor om detta ett par rödmålade flyglar, af hvilka den ena utgjorde 'herrflygeln' och den andra upptogs af köksafdelningen. Vi fortsätta våra steg, gå fram öfver den välkrattade gården och uppför trappan till hufvudbyggnaden samt bereda oss att träda in i huset. Dock, innan vi göra detta, låtom oss kasta en blick tillbaka. Framför oss på andra sidan om landsvägen, där vi lämnat vår häst, ligger en vacker tallskog, mellan hvilkens stammar Vänern där och hvar framskymtar. Förmedelst en uthuggning — i Västergötland kallad 'lina' —, i hvilken en bred gång ledde ner till sjön, såg man en större flik af denna, men det var först när man kom ner till stranden, som han utbredde sin mäktiga vattenspegel. Norr ut syntes intet land, om man undantager Lurö, hvars klippor förtona sig längst bort vid horisonten. Öster om viken har man Kinnekulle, hvilken med sina nakna rödstensklippor vid klart väder präktigt glänser i västersolen, medan på andra ställen de höga tallarna och de med den rikaste löfträdsvegetation beklädda stränderna kasta sina skuggor långt utåt vattnet. Den andra stranden, platt och nedtryckt, utgjordes åter af en långsträckt barrskog, ur hvilken dock längst bort vid dennas nordligaste förskjutning de kupolformiga tornen af Läckö slott uppsticka.

Men vi återvända till det lilla hvita huset. Inkomna i förstugan, möta oss trenne dörrar. Genom den högra af dessa inkom man i matsalen, hvilken äfven utgjorde hvardagsrummet, där frun och döttrarna sutto med sina arbeten; det var ställets 'parlour'. Möbleringen var ytterst enkel och utgjordes af rottingstolar, men ej af det eleganta slag, som man ser nuförtiden, utan af den primitiva sort, som först förekom i handeln, vidare af några matbord och fruntimrens arbetsbord samt slutligen ett

par större bokskåp med glasdörrar. Vintertiden hade pianot äfven sin plats här, se där allt. Från detta rum ledde en dörr till vänster in i förmaket, hvilket utan den lyx, som dessa nuförtiden ha att framvisa, dock visade, att man befann sig i ett hem med fina vanor. Fönstren till detta lågo på baksidan af huset och vette åt blomsterparterren, bakom hvilken åter fanns en parkanläggning i modernare smak. På denna sida af huset låg äfven värdfolkets sängkammare, till hvilken man inkom från förmaket. Innanför sängkammaren lågo ett par rum, som författaren ej närmare känner till och hvilka hade utgång åt förstugan. Till vänster om denna, i husets andra ända, låg salongen. Denna hade på högra sidan tvenne dörrar, af hvilka den närmaste ledde till Richerts arbetsrum och den andra till ett slags förmak, hvilket äfven stod i förbindelse med detta och af honom då och då begagnades. Här hängde på ena väggen prosten Schwerins porträtt. I den utanför liggande salongen, som ej eldades om vintern — åtminstone var detta under flera år händelsen —, föreställde väggarna, hållna i en grå färgton, Napoleons tåg öfver Alperna. På ett par bord lågo högar af planschverk, och under somrarna hade pianot sin plats här.

Arbetsrummet var lika enkelt som de öfriga. Intet fanns, som påminde om inbitna ungkarlsvanor eller om de små koketta egenheter, som ofta förekomma i märkligare personers rum. Väggarna öfvertäckta med böcker, midt på golfvet stod arbetsbordet och på detta en jordglob. I en senare period lär det förra haft sin plats framför fönstret och den senare ha försvunnit. På bordet fanns ej annat än skriftyget och de papper, som för tillfället begagnades. På en af bokhyllorna hängde ett litet schwarzwalderur; ett etagebord och några stolar fulländade möblemanget.

På öfre bottnen lågo barnens rum och gästrummen.

Fanns således i detta hem intet, som sprang i ögonen eller tilldrog sig större uppmärksamhet, så var detta så mycket mera händelsen med värden. Vid inträdet i hans arbetsrum möttes man af en högväxt, starkt byggd gestalt, hvars hela väsen ingaf känslan af att man stod inför en ovanlig personlighet. I blicken låg nämligen något djupt och genomträngande och i rörelsen en viss ädelhet, som ofta är karakteristisk för sådana människor. För främlingen föreföll han kanske något stel och förnäm, men denna 'air' — så påstodo alltid hans närmaste — var endast ett pansar för den, snart sagdt, jungfruliga blyghet, som utmärkte hela hans väsen och hvilken dessutom gaf sig till känna i den djupa rodnad, som ofta drog öfver ansiktet. Den fina, lätt böjda näsan gaf äfven i sin mån något distingeradt åt detta. Författaren kunde för sin del, åtminstone i de ögonblick, då Richerts ögon fingo en viss skärpa, aldrig undgå att tänka på en kungsörn,

och han vet, att äfven andra delade detta tycke. Ett utmärkande drag för detta ansikte var dessutom den skära, rödlätta hyn, tillkännagifvande en utmärkt hälsa. Mer än de flesta åtnjöt han denna Guds gåfva, men så förtjänade han den också i en högre grad än de flesta, ty aldrig hade detta rena väsen härjats af de lidelser, som skapa gubbar i förtid.

Sådan var i sina yttersta konturer bilden af denne ädle man, sådant utseendet af det hem, där han tillbragte en stor del af sitt lif.

Ett kännetecknande drag för ett godt hem är en noggrann tidsindelning. En sådan fanns på Trufve. Klockan 9 samlades familjen omkring kaffebordet. Richert åt mycket och fort, men hans frukost var den enklaste, ty den bestod hufvudsakligast af en stor mandarinkopp kaffe, i hvilket han bröt mycket bröd. Han talade härunder ej mycket och drog sig snart tillbaka till sitt arbetsrum, där förmiddagen förflöt under arbete och läsning, ty Richert studerade inpå sena ålderdomen. För att uppfriska sig företog han understundom små promenader i trädgården, där han sysselsatte sig med ympning, hvari han förvärfvat en viss skicklighet. Nonnen och Kylberg, som tillhörde hans umgängeskrets, försågo honom alltid med de ädlaste sticklingar. Möjligen företog han under dessa förmiddagsstunder äfven en och annan promenad till sina torpare, hvilkas väl låg honom varmt om hjärtat, men vi veta det ej med säkerhet.

Middag intogs vid tretiden, men äfven nu var man ej länge tillsammans, utan var det först under tetimmen, som sällskapslifvet ägde rum. Biträdena — och härtill räknades renskrifvarne, som på Trufve äfven fingo vara människor — samlades då med den öfriga familjen i matsalen. Här dracks nu te, gjordes musik och samspråkades öfver dagens större och mindre frågor, hvartill äfven hörde ortens små nyheter, som mycket intresserade R. Härunder hördes öfver allas dennes röst, men icke därför att han ville låta höra sig, utan därför att alla ville höra honom. I dessa samtal deltogo 'herrarne' — en kollektiv benämning på de unga juristerna — alltefter begåfning och förtrolighet med familjen. Af dessa fanns det dock understundom sådana, som 'ej kommo framom nedersta skåpet', där de sysselsatte sig med det lofliga förehafvandet att äta äpplen, däruti på det ifrigaste assisterade af skrifvarne. Efter en stund gingo dock herrarne åter ned till sitt, under det att Richert för det mesta stannade kvar hos fruntimren, med hvilka han sysselsatte sig till aftonmåltiden, efter hvilken man snart åtskildes.

Under dessa sällskapstimmar kunde det ibland hända, att Richerts röst saknades. Man såg honom då, vanligen med tummarna instuckna i västarmhålen, med stel blick och stora steg gå

sägas, till beröm eller tadel, demokratiskt är det vida mindre än något af de förslag, som förut varit på tapeten. Jag måste bekänna, att när jag först hörde omtalas styckevis de grundsatser, på hvilka detta förslag är byggdt, det sved i mitt demokratiska sinne, ty herr grefven må veta, att jag alltid varit demokrat i själ och hjärta och blir det till min sista stund. Men sedan jag fick läsa och begrunda förslaget såsom helt, stadgades hos mig den öfvertygelse, att det troligen är det enda, som kan gå igenom i godo, under närvarande förhållanden. Och därföre tecknade äfven jag mitt namn under den adress, som härifrån afgick till konungen — väl vetande, att om den fyrbenta representationen går öfver ända, det sedermera ej blir särdeles svårt att göra de ändringar i demokratisk väg, som framtida åsikter och förhållanden så småningom kunna påkalla. Det är i denna mening — och i den allena — som jag lifligt önskat och önskar förslagets framgång, innan de mer och mer susande demokratiska vindarna bli för starka och innan förslagets motståndare — hvilkas antal dagligen växer, under bearbetningarna, bland annat dels af den 'Rundgrenska tidningens' predikningar[1] och dels af 'Fäderneslandets' för oss, men ej för den stora hopen, vedervärdiga skrål[2] — till fyllest begagna dessa vindar till rörelsemedel för sina intriger.

Sat sapienti.»

Den 3 juni sände Posse till genomläsning ett nytt svar från De Geer, tilläggande: »Det vore väl märkvärdigt, om äfven detta tillfälle skulle gå ur händerna», och förklarande, att han längtade efter att få höra hvad Richert sade därom.

Richert återsände De Geers bref, hvars ordalydelse icke framgår af korrespondansen, med följande uttalande af den 24 juni:

»Förlåt, att jag ej förr besvarat herr grefvens bref af den 3. Jag har varit illamåeende ett par veckor och därunder saknat hågen att skrifva. Nu blott några rader för att säga mitt sista ord i ett ämne, som intresserat oss båda, men som en gång skall slutas.

---

[1] »Väktaren».

[2] Tidningen »Fäderneslandet», då redigerad af C. G. Uggla och hvars inflytande i politiska saker ansågs vara stort hos Sveriges allmogemän, i synnerhet de skånska, anslog mot det De Geerska representationsförslaget en mycket hätsk ton, till dess en »palatsrevolution» — åstadkommen, sades det, genom August Blanches inflytande hos tidningens ägare — aflägsnade Uggla från bladets ledning.

Sedan herr grefven gifvit mig del af de betänkligheter, de farhågor, som man i de högsta Stockholmskretsarna synes hysa för behandlingen af det hvilande representationsförslaget vid urtima riksdag, vore det en förmätenhet af mig, som skådar sakerna endast från den lägre ståndpunkten, att ej låta mina önskningar i detta hänseende falla. Äfven jag har föresett en reaktion, det vill säga förtjusningsfeberns öfvergång till köld — om ej till något värre; men jag har ej föreställt mig, att denna öfvergång skulle inträffa så hastigt, och det är just därför som jag trott frågans slutliga lösning böra påskyndas, så fort ske kunde, innan sakens uppenbara och hemliga fiender hunnit utveckla alla sina motståndskrafter.

Då jag talat om den demokratiska vind, som börjat blåsa, har jag naturligtvis, såsom själf en gammal ärlig demokrat, syftat på den äkta demokratien, som fordrar lagbunden frihet för alla under valspråket 'rätt och sanning', ej på den falska, som gärna förtrycker, blott den ej själf tryckes, och som ej sällan omskapar sig i den sanna liberalismens skepnad. När den förra lyfter upp hufvudet, skriker den senare öfver förtryck, efter den allmänna seden, att den minoritet, som en gång varit regerande, ej kan fördraga majoritetens öfverlägsenhet utan strid, och det är denna strid, som genomgår, och måste genomgå, alla samhällen, så länge de fortskrida på civilisationens bana. I teoretiskt hänseende är det samma strid, som ägt rum mellan Boströmska filosofiens beundran af Sveriges fyra stånd, såsom statsrättens non plus ultra, och Thorildska domen öfver Sveriges fyra stånd, såsom 'Sveriges obestånd'.

För den, som lefvat länge, som med någorlunda uppmärksamhet följt våra inhemska förhållanden sedan 1809 och som under detta mer än halfva sekel sett så många goda saker sofvas bort på mer eller mindre långa hvilotider, torde det vara förlåtligt, om han önskat hvilans förkortning för en sak, som legat honom ömt om hjärtat och som tycktes hafva fått för sig ett allmänt hopp om framgång. Det kostar på honom att låta sig nöja med blotta skräflet om Sveriges storhet i tidningar och på festmåltider, och han dömer ej om lycksaligheten af vår närvarande representation efter den rådande karaktär af liberalitet, som lyser i de mångfaldiga nya anslagen eller i de få framsteg på den allmänna lagstiftningens bana, som visst icke hade behöft det halfva seklet för att tillvägabringas, om de ej skulle arbetats ut genom fyra särskilda trampkvarnar.»

Richerts hopp om att få upplefva den nya representationens genomförande gick icke i fullbordan. Det var honom förmenadt att draga in i det »förlofvade land», dit

sedan ungdomen hans längtan stått och där ståndsskrankorna voro nedbrutna. Den Josua, som förde folket dit, har på flerfaldigt sätt erkänt sin förbindelse till sin store föregångare såsom lagstiftare såväl på den allmänna lagens som på grundlagens område.

ha förbleknat, och jag minns nu blott tydligt de långa plantlafvarna med sina skyddsnät samt bibänkarna, båda delarna utvisande, att ägarnes blickar vändts åt dessa små binäringar, som utgöra nödvändiga villkor för välståndet bland de mindre jordbrukarne.

Det liberala och storslagna i Richerts skaplynne visade sig dock icke blott i förhållandet till dessa, som stodo honom närmare, utan till alla dessa små, som andra vanligen se öfver axeln. Se här ett exempel bland många andra.

Richert hade en gift syster, bosatt i Falköping. Dessa släktingar besöktes åtminstone en gång om året, och lagade man vanligen att besöken inföllo på våren vid den pågående väfmarknaden, då behofvet i denna väg fylldes. En gång vid ett sådant tillfälle hade de båda makarne följts åt ut på marknaden men hade i trängseln kommit att skiljas. Härunder hade fru R. stannat hos en gumma med en utmärkt vacker väfbunke. Hon tyckte om väfven och hade just prutat pris, och allt var klappadt och klart, då mannen kom.

'Hvad ska ni ha för väfven, kära mor?' började han. 'Jaså, min hustru har redan sett på väfven . . . Nå, hvad ska ni ha? . . . Ånej, det kan ni omöjligen sälja den för — skilling måste ni ha.' Därvid blef det, och väfven inköptes till ett flera skilling högre pris, än frun hade uppgjort.

Denna omtanke för de små medtog han äfven på domstolen. En gång företeddes i Enebacken ett arrendekontrakt, i hvilket bland annat förekom en mängd skyldigheter, såsom att arrendatorn och hans hushåll medelst hufvudbonadens aftagande skulle betyga sin vördnad icke blott för husbondefolket själfva utan äfven för sönerna, då små parflar på åtta, tio år. Häradsrätten fann dock ej anledning att stadfästa detta af det skäl — som R. sedan till ett af sina biträden yttrade — att 'vi ej ha något hofverisystem här i landet'. — — —

Af denna anledning var R. ej omtyckt af ortens aristokrati. Man ansåg, att han på dess bekostnad gynnade allmogen, och bittra omdömen fälldes både med anledning häraf och för hans frisinnade åsikter.

Att tycket var ömsesidigt, är nog troligt. Som billigt var, tålde Richert inga inblandningar i utöfningen af sitt ämbete men kanske ännu mindre af någon af sina vedersakare.

En gång höll han en ekonomisk besiktning i Medelplana prästgård. Under det häradsrätten höll på med en gammal förfallen ladugårdslänga, som låg alldeles utmed vägen, kom grefve H. på Hönsäter resande. Som han hade något att säga en af nämndemännen, stannade han för att tala med denne. Under samspråket föll äfven talet på ladugården, hvarvid grefven sade, att den nog kunde stå i än några år. I rösten låg något positivt,

liksom han velat göra sin mening gällande. 'Ladugården är utdömd', hördes i detsamma en skarp röst. Nämndemännen klådde sig bakom örat och sågo med ett menande leende på sin ordförande, under det de biträdde hans mening.

Att utslaget var motiveradt, behöfver författaren ej säga.

Sina vänner och gunstlingar inom domsagan hade han mest bland dannemannaklassen. När han satt sig på domstolen, kastade han ofta en forskande blick kring salen. Var då någon af hans gunstlingar närvarande, fick denne en vänlig nick. I Onsjö hette det ej sällan: 'God dag, min hederlige Sven Nilsson. Stig fram och sitt ned bland nämnden.'

Detta gunstlingskap härledde sig ej af någon nyck. Under sin myckna beröring med folket hade han lärt känna dessa bönder såsom utrustade med godt hufvud och en framstående redbarhet. Mera behöfdes icke.

Richert hade stor aktning för domarens kall. Detta visade han äfven i det yttre, ty han tog nästan aldrig plats på domstolen utan att vara högtidsklädd. Författaren glömmer aldrig, hur ståtlig han såg ut med sitt 'pipade skjortkrås', sin hvita halsduk och den blå fracken med dess stjärna i knapphålet.»

* * *

Från en af Richerts släktingar, fru Ester Fett, född Fischer, i Kristiania, dotterdotter af hans broder, Gustaf Birger Richert, har jag haft förmånen emottaga en skildring af Richerts personlighet, sådan den tedde sig för familjekretsen. Ur denna skildring må likaledes ett och annat här finna rum.

»Mina första minnen» — skrifver fru Fett — »sammanhänga med mina besök på Trufve, dit vi barn åtminstone två gånger om året fingo medfölja våra föräldrar. Vi instufvades i en stor landå, och när den stannade framför huset på Trufve, då stod farbror Jaen, som min mor kallade Johan Gabriel Richert, på stora trappan och välkomnade oss. Jag minnes, att jag vid den synen tänkte för mig själf, att kungen nog icke kunde se präktigare ut. Senare har jag ofta, i det jag erinrat mig denna apparition, fått ut en likhet mellan Johan Gabriel Richert och Goethe. Ja, det må nu vara med den likheten huru som helst, visst är, att Richerts kroppsliga som andliga

habitus gaf intryck af en personlighet af hög rang. Hade man en gång sett honom, kunde man aldrig glömma honom. Hans bild står nu, efter mer än fyrtio år, alldeles lefvande för mig: detta vackra, silfverhvita hår, denna höga tänkarpanna, denna imponerande hållning, denna lysande blick.

Min mor beundrade honom, och för min morfar var han hart när det käraste på jorden. Då det därför en gång kom till process mellan min far, klädesfabrikören Fischer, och kapten Hjärne, J. G. Richerts måg, och denna process äfven skilde bröderna Richert åt, led min morfar bittert därunder. Han förde dock processen till slut och stod sin älsklingsbroder emot. När domen föll till min fars förmån, reste Johan Gabriel strax de fem milen, som skilde hans hem från broderns, trädde in i hans hus och sträckte sina armar mot honom, i det han sade: 'Lagen har talat; jag böjer mig för domen; här har du både juristen och brodern i dina armar.' Strax därefter uppsökte han äfven mina föräldrar och inbjöd dem åter till sitt hem. Processen och hvad därtill hörde var lagd ad acta.

Efter ett besök på Trufve berättade min mor en gång: 'Vi sutto på gården, då en tiggare, som fått mat i köket, kom och bad farbror om en liten slant. Faster tyckte icke om det och sade: Jaen, låt nu inte lura dig igen. Farbror nickade skälmaktigt åt henne, men det första han gick ut, sprang han efter tiggaren, och jag såg honom sticka en hel riksdaler i hans hand. Då Richert kom tillbaka, sade jag: Men farbror, var detta rätt? — Rätt eller icke, jag hade icke hjärta att låta honom gå ohulpen från mig. — Och sannerligen' — tillade min mor — 'jag har aldrig hört någon gå ohulpen från farbror Jaen.' *

---

* I Aftonbladets nekrolog anföres ett annat exempel på hans ända till blödsinthet gränsande välvilja:

»Vi erinra oss en anekdot, som vi hört af ett åsyna vittne och som mer än något annat visar, huru veksinnad den starke mannen var. Richert älskade med passion det heta solbaddet. Ehuru tämligen korpulent, njöt han alldeles obeskrifligt af att makligt gassa sig i solskenet. Men han satt gärna stilla och generades af att röra sig, då värmen var stark. En dag, då han sitter på sitt gungbräde i hetaste solbaddet, kommer en tiggargubbe fram och ber om en slant. Han hade visserligen redan varit

Min mor berättade ock, huru hon från barndomen var van att höra sin far och Johan Gabriel diskutera — alltid de bästa vänner, utom i kapitlet Karl Johan. 'Han har sålt Finland', utbrast ofta Johan Gabriel med indignation. 'Ja', inföll min morfar, 'det är kanske sant, men vi böra tacka Gud för att han var fransk marskalk. En svensk man kunde kanske ej gjort hvad han gjorde, men då hade vi heller aldrig fått fred i landet.'

Sista gången jag såg den gamle, var då han stod på färd till Göteborg på ångbåten, som skulle föra honom bort från Trufve. Synen af de båda då så vemodiga makarna står etsad i mitt minne. Ett så vackert gammalt par vet jag mig ej ha sett. När ett intryck kan så fästa sig i en barnasjäl, måste det ha varit sällsynt betagande.»

* * *

Richert ägde mycket sinne för humor. Hans bref äro ofta kryddade med anspelningar på anekdoter, och likaså lär hans konversation burit prägeln af torrolighet och humoristiskt skämtlynne.

Yttranden af honom, där han med ett bon-mot befriat stämningen eller afklippt någon anmärkning, ha traditionellt bevarats. Enstaka af dessa må här finna rum.

Vid en stämma, där ovanligt enfaldiga anföranden höllos, frågade en landtpatron, som hört något om »per capita» och ville lysa med sin kunskap, huruvida man skulle rösta »med capita». »Åh ja», svarade Richert, »i det här sällskapet kan det just göra detsamma om man röstar med eller utan 'capita'.»

---

inne i köket och fått traktering, men alla tiggare visste mycket väl, att 'gamla herrn' aldrig hade hjärta att vägra en skärf. Gubben fick nu också en sådan ganska hederlig och aflägsnade sig fullt belåten. Men gården på Trufve (Richerts egendom) är mycket sanddiger, gubben var gammal och hade svaga ben och Richert ett lättrördt sinne. När gubben med mycken möda sträfvat öfver halfva gårdsplanen, mätte Richert afståndet till köksflygeln och, likasom om han icke kunnat bära det medvetandet, att den gamla fattiga mannen nödgats vandra i solbaddet så lång väg för så liten valuta, skyndade han pustande efter honom och stack honom en riksdalersedel i hand, hvarefter han åter satte sig på gungbrädet och såg stel och oåtkomlig ut.»

Då en honom närstående dam klagade öfver ett porträtt af hennes aflidne man, tröstade henne Richert med orden: »Lugna dig, min kära, han var inte vackrare.»

Vid ett mål rörande tillgrepp af en sugga påstod sig ett vittne, visserligen ej hafva sett det stulna kreaturet, men ha hört, huru suggan skrek. Richert ställde då till honom följande fråga: »Var vittnet så nära bekant med aflidna suggan, att vittnet kunde skilja hennes röst från annan svinalåt?»

Efter en af Richert fälld dom, som gick emot allmänna opinionen, uttryckte sig i ett sällskap ett fruntimmer för honom sin förvåning öfver att han kunnat döma så besynnerligt.

»Har prostinnan läst protokollerna?» frågade Richert.

»Nej, det har jag inte!»

»Ja, men det har jag!» blef det dräpande svaret.

* *
*

Richerts i grunden ödmjuka sinnelag var fritt från fåfänga. Han var sålunda föga känslig för utmärkelser af ena eller andra slaget.

Hans uppfattning af ordensväsendet framgår ur några rader i ett bref till Kylberg. Denne hade år 1852 erhållit Vasaorden och synes hafva fruktat, att man skulle ansett honom hafva »friat» därtill, samt uttryckt för Richert sina farhågor i detta afseende.

Richert svarade (maj 1852):

»Ingen människa, som känner herr kaptenen och hvars omdöme är värdt att efterfråga, faller på den tanken, att herr kaptenen eftersträfvat eller ens utan vedervilja mottager en ärebevisning sådan som den omtalade, men sedan den en gång fallit öfver en, är det kinkigt att komma ifrån den, utan att förarga 'någon af thessa små'. Det är märkvärdigt, att folk, som eljest tyckes ha karlsinne, t. ex. S(andströ)mer, kan tro sig göra en frisinnad och allvarsam man något nöje med en sådan ömklighet. Men hof-

luften smittar, om man ock icke själf funnit sig så ytterst lycklig däri, och jag kan se af tidningarna, att det hör till den nya regimen att i denna väg göra så många och så låga depravationsförsök som möjligt. Landshöfdingar och konsistorier anmäla ju — förmodligen efter befallning — nämndemän, kyrkovärdar, klockare etc. etc. etc. till påhängning i dussintal!!!»

Den i detta bref antydda synpunkten om »kinkigheten» att komma ifrån en dylik utmärkelse utan att vålla förargelse var motivet för Richert att icke afböja utnämningen till riddare af Nordstjärneorden (hvarom för öfrigt exc. Gyllenborg på förhand lärer känt sig för), lika litet som han afsade sig det kommendörstecken, som tillerkändes honom i april 1858.

Sin riddarstjärna bar han för öfrigt samvetsgrant, dock endast vid de tillfällen, då det skulle väckt uppmärksamhet, om han icke burit den. Därtill räknade han företrädesvis de stunder, då han utöfvade sin tjänst, ty Richert ansåg respekten för domarkallet fordra, att han då uppträdde i högtidsdräkt. »Hvar gång» — skrifver hans minnestecknare i Aftonbladet — »han reste till tinget, måste den dittills förglömda stjärnan framletas; och folket, som såg andra domare sätta sig på domstol i hvardagshabit och dessutom hade svårt att uttala den långa titeln expeditionssekreteraren, trodde, att den gamle Richert som i det yttre skilde sig från alla andra och alltid var stjärnprydd, var riddaren par préférence och benämnde honom därefter, 'den gamle riddaren'.»

Richert var föga angelägen att orda om sin egen lefnad eller se den berömd. Då år 1845 hans svåger Knös tillskref honom å den af Richert illa omtyckte Palmblads vägnar och begärde självbiografiska uppgifter för Biografiskt lexikon, med löfte att de ordagrant och utan tillägg skulle aftryckas, svarade Richert:

»Förlåt att jag ej förr besvarat ditt bref. Jag har haft hvarjehanda annat att tänka på, sedan jag kom hit. Också var, för att tala uppriktigt, ämnet icke särdeles inbjudande. När jag fick brefvet, var jag färdig att säga som adjunkten, då prostinnan skramlade med tomma sockerdosan öfver hans välling: 'Det är nog

skramladt för mig, fru prostinna.' Jag kom nämligen ihåg den oförskämda lögn herrar biografer i Uppsala låtit inflyta i en not under artikeln C. H. Anckarsvärd och fann mig äfven för min enskilda del hafva öfvernog däraf.* Dessutom är det mig alltid vedervärdigt att sysselsätta mig med min egen personlighet, då intressantare göromål, Gud vare lof, icke tryta mig. Ingen meritförteckning har jag någonsin behöft skrifva, emedan jag ty förutan fått den enda tjänst jag sökt; och jag känner mig nu vida mer än förr obenägen för allt inträde på denna författarebana. Således hade jag helst undanbedt mig den lexikografiska odödligheten; men då detta kanske skolat tydas som ett eget slag af högfärd, hvarifrån jag icke lika säkert torde bli frikänd af andra, som jag kan fritaga mig själf, har jag sent omsider beslutit att lämna några korta uppgifter, dem du ser härjämte. Mina yttre lefnadsöden ha varit föga märkvärdiga; och hvad som i dem möjligtvis skulle kunna få namn af sådant, hörer ej under offentligheten. Människan lefver sitt rätta lif inom sig; och det kan ej tecknas af någon annan än henne själf. Hon äfventyrar likväl, äfven om hon har lust till en sådan teckning, att säga mer än sanning. Det kan visserligen vara rätt roligt att läsa om andra hvad Goethe kallar 'Dichtung und Wahrheit' om sig själf; men på mig har denna läsning alltid lämnat ett besynnerligt intryck: jag har nämligen aldrig kunnat riktigt förlika mig med den tanken, att en man med verkligt värde skulle så försjunka i sin egen storhet, att han i känslan däraf förmådde så godt som lefva om igen, eller betrakta sitt i det hela ändå högst obetydliga jag så länge och så småaktigt, d. v. s. så con amore, som ett sådant arbete fordrar. Hvar och en både kan och bör tidt och ofta öfverskåda sin förflutna lefnad för att tacksamt vörda Försynens beundransvärda skickelser; men man må ej göra det för att genom utbasunerandet af egna bedrifter tillfredsställa den ömkligaste af alla svaghetssynder, fåfängan.

Jag nedlägger nu min ringa person för de lexikografiska fötterna, oförfärad och liknöjd för deras hårdare eller lenare sparkningar.

Stockholm d. 21 okt. 1845.

Alltid din vän

J. G. Richert.»

Samma uppfattning bibehöll han långt senare. Han tackade 1862 Kylberg för att han afstyrt ett loftal eller en biografi öfver honom i tidningen Svenska arbetaren.

* Någon not, som kunde såra Richert, förekommer ej i denna artikel, men väl angripes där i förbigående det Richert-Anckarsvärdska förslaget.

Han hade visserligen på sista tiden »märkt gnistor här och där sprakande, såsom då en utbrunnen eld håller på att slockna», snart vore ock blott askan kvar.

* *
*

Hösten samma år — 1862 — påtänkte man inom Vetenskapsakademien att visa Sveriges store rättslärde den sena äran af ett inval.

Han blef ock föreslagen jämte De Geer — på hösten 1862 —, men denne föredrogs.

Själf antecknar De Geer härom:

»Ännu inkompetentare (än i Svenska akademien) var jag visserligen att komma in i Vetenskapsakademien. Riksarkivarien Nordström lärer ock gjort ett försök att utestänga mig genom att föreslå Richert, men förmodligen fann man, att hans inväljande nu skulle komma alldeles för sent, och valet föll på mig.»

Detta skäl kan dock näppeligen ha varit afgörande för Richerts förbigående. Ty på nyåret 1863 — den 14 januari — blef Richert vid en ny ledighet invald i klassen för tekniska, ekonomiska och statistiska vetenskaper och Akademiens sekreterare, som underrättade honom om valet, begärde tillika uppfyllandet af grundreglernas stadgande om insändande af själfbiografiska data.

Richert var väl icke okänslig för hedersbevisningen, om han än ansåg den ha kommit nog sent, då den uppsökte honom i hans åttionde år, men han afböjde densamma i följande märkliga afsägelsebref dagtecknadt den 21 januari.

»Till Kungl. Vetenskapsakademiens sekreterare
herr professorn m. m. P. F. Wahlberg.

Jag har haft den äran emottaga herr professorns bref af den 16 i denna månad, hvaruti jag underrättas därom, att Kungl. Vetenskapsakademien täckts kalla mig till sin ledamot af åttonde klassen, det vill säga den, som har till föremål tekniska, ekonomiska och statistiska kunskaper.

Det är visserligen ganska smickrande för mig att nu, sedan jag en lång tid varit skild från det offentliga lifvet och då jag snart inträder i åttionde året, se mig ihågkommen af ett så lysande samfund, som Kungl. Vetenskapsakademien, och jag finner mig för denna oväntade heder till största tacksamhet förbunden. Men jag måste med ledsnad tillstå, att jag hvarken genom riktningen af mina studier eller genom arbete i praktisk väg varit i tillfälle att förvärfva de kunskaper, som, efter hvad som ofvan är anmärkt, tillhöra den klass inom Akademien, hvartill kallelse för mig kommit i fråga; och i medvetandet häraf skulle jag inom mig känna den bittraste förebråelse, om jag vore obetänksam nog att emottaga en sådan kallelse — hvilken jag därföre nu vördsammast undanber mig.

Ett ytterligare skäl för detta mitt beslut ligger däruti, att jag genom kallelsens emottagande skulle ådraga mig skyldigheten att författa en biografi, tecknande mina genomgångna lefnadsöden. Allt skrifvande om mig själf har hittills varit mig i högsta grad vedervärdigt, och de få stunder af lifvet, som ännu kunna återstå mig, äro mig alltför dyrbara att spilla på en så gagnlös och för mitt sinne så motbjudande sysselsättning.

Jag har för öfrigt ingen lust att blottställa mig för den hos själfbiografer vanliga svagheten att, till fyllnad i magra teckningar, sammanblanda hvad icke ens Goethe bjudit till att åtskilja, då han efter grunddragen i sina egna lefnadsmålningar så envist gifvit dessa den dubbla benämningen af 'Dichtung und Wahrheit'.»

* * *

Richerts åskådning i lifvets frågor var buren af religiositet, likväl obunden, vill det synas, såväl af statskyrkans som de olika sekternas dogmer.

I vissa punkter torde han sympatiserat med svedenborgianismens rationalistiska sida, helst denna åskådning varit gällande såväl i hans föräldrahem som hos hans svärföräldrar. Men svedenborgian var han icke. År 1862 mottog han inbjudan att ingå som hedersledamot i ett sällskap för utgifvande af Svedenborgs teologiska skrifter på svenska. I inbjudningsbrefvet talades om samverkan mellan dem, som med rätt tro omfattade sanningarna i Svedenborgs teologiska skrifter, men härpå svarade Richert afböjande i följande för hans religiösa uppfattning upplysande bref.

»I anledning af brefvet under den 5 i denna månad får jag förklara, att jag ej hörer till dem, som här i landet kallas 'svedenborgianer'.

Jag har läst en icke obetydlig del af Svedenborgs skrifter: jag anser det vara af stort gagn, att dessa skrifter, i goda öfversättningar, hädanefter erhålla en vidsträcktare spridning, än den som hittills ägt rum, och jag gläds åt valspråket: 'nunc licet'; ty de läror, Swedenborg oaflåtligen predikar: — förkastligheten af all mänsklig själfviskhet, af allt slags egoistiskt öfvermod — vördnaden för Gud och tillförsikten till hans styrelse allena — kärleken till nästan, med däråt ägnad verksamhet — försonligheten mot alla och fördragsamheten mot olika tänkande — hjärtats och, i följd däraf, hela lefvernets renhet, med en inre blickens orubbliga riktning åt en högre värld, hvarifrån sanning och godhet utstråla — dessa läror kunna aldrig nog allmänt kännas och erkännas, aldrig nog allvarligt inskärpas. Men jag måste ock tillstå, att jag hos Svedenborg funnit åtskilligt — och ganska mycket — som ej kunnat ingå i min fattning och hvilket jag därför ej heller förmått tillägna mig.

Efter denna förklaring skall troligen det sällskap, hvars stadgar blifvit mig tillsända, finna mindre lämpligt att kalla mig till en af sina hedersledamöter.

Göteborg den 17 november 1862.»

Till försöken att komma i förbindelse med andevärlden förhöll han sig afvisande. Då han något af de första åren på 1860-talet läste om de s. k. »psykograferna», hvilka förmedlade förbindelsen med andarne, förklarade han sig knappast ha lust att lära känna hvad de dugde till. »Med andevärlden kommer jag troligen att snart nog göra bekantskap på annat sätt. Gud låte det ha skett i en god stund!»

* * *

Det senast anförda brefvet är dagtecknadt från Göteborg. Dit flyttade Richert som nämndt hösten 1862. »Då du var hos oss», skrifver han till Bergfalk från Göteborg den 15 oktober 1862, »hade vi öfvergifvit nästan all tanke på att taga vinterkvarter här, men vår son fick spaning på en våning och släppte oss icke, förrän vi beslöto oss flytta hit. Vi bo trefligt, men långt bort; det skadar

dock icke, ty vi hålla oss mest inomhus, med tillfälle likväl att promenera i den s. k. Kungsparken och Nya alléen. Vore min hustru rask, så skulle vi trifvas rätt bra, men hon är, gunås, ej bättre än då du var hos oss.»

Själf kände Richert, att hans tid snart var ute.

En dag i mars 1863 nedskref han ock följande föreskrifter rörande hvad som skulle vid hans frånfälle iakttagas — »värdiga den som hatat flärd i lifvet som i döden», för att begagna sonen Josefs ord:

»Då jag är död, lägges liket i kistan, med lakan ofvan och under, men utan den grannlåt som kallas svepning.

I stället för begrafningskostnad anslås 1,000 rdr, som aflämnas till N. N., att af honom användas till något allmänt nyttigt ändamål, som han efter godtfinnande bestämmer. Jordfästningen sker efter stadgade ritualen, utan liktal eller något som stöter på äreminne. Mitt samvete säger mig, att jag ej förmått uppfylla mina plikter i lifvet och att jag således ej gjort mig förtjänt af berömmelse efter döden.

Vilja anförvanter eller vänner följa stoftet till grafven, må de göra det, men bjudning kommer ej i fråga.

Dödsfallet kungöres i tidningarna, utan särskilda sorgbref. Vid grafven reses en sten eller ett simpelt järnkors med namn, födelse- och dödsdag, på det efterkommande må kunna se, hvar stoftet hvilar af den, som i sin sista stund öfver dem nedkallar Guds välsignelse.

I hvad jag nu sagt skall mången kanske finna ett bevis af egenkärlek eller högfärd. Stånde hvar och en fritt att döma efter som honom godt synes. En allena ser till hjärtat.*

Göteborg den mars 1863.

J. G. Richert.»

Detta år skulle likväl nå sitt slut, innan hans timglas var utrunnet, och sommaren 1863 tillbragte han å sitt kära Trufve.

Men knappt hade årsskiftet fulländats, så kallades han hädan, den 2 januari 1864.

Om hans sjukdom och frånfälle skrifver sonen Josef till sin syster Edla Afzelius:

* Det sista stycket är öfverstruket.

»Någon annan anledning till hans död kan man ej finna, än att tiden var inne, då Gud ville kalla honom till ett bättre lif, hvartill han var så väl beredd. Då han egentligen ej led af någon sjukdom, ansåg läkaren hans tillstånd till en början mindre oroande, men krafterna blefvo allt svagare, och slutligen fann man, att någon människohjälp ej mera stod till buds. För min del hoppades jag redan i början föga, emedan en dvallik tyngd kommit öfver honom utan att dock beröfva honom medvetandet, hvilket, såvidt vi kunna döma, aldrig lämnade honom. Han sof mycket, men visade, då han var vaken, en våndefull oro, som han sade låg öfver bröstet. Några plågor sade han sig ej känna, sedan första sjukdomsfallet var häfdt. Döden kunde dock icke, äfven för honom, komma utan kamp, hvilken man kan säga genast började, men med längre afbrott af lugn, fridfull sömn. På nyårsaftonen var han mycket svag. — — — — Natten var sedan tämligen orolig men påföljande dagen lugnare. Han talade då nästan intet. Jag förde vår lilla gosse till honom, och då denne hälsade honom 'Goddag, farfar', slog han ut sina armar, och säkerligen mottog det lilla barnet hans kärleksrika välsignelse. Sitt sista leende skänkte han mamma. Då hon den sista e. m. frågade honom: 'Känner du igen mig?' log han, och med ett sakta 'hm' som hade han sagt: 'skulle jag ej känna dig', klappade han henne på kinden. — — — — Mot natten blef andedräkten allt svagare, och utan några rosslingar upphörde han att andas och öppnade på samma gång ögonen. Jag sade då till mamma, som ej hört hans andedräkt: 'Nu är allt slut.' — 'Åh nej, inte kan det vara slut, han ser så fridfull ut.' — 'Ja, det är den fridfullaste död.' Vi böjde oss öfver honom, då han rörde sina ögon och läppar och sade ett svagt 'ja'. Han slöt sedan ögonen och tillhörde ej mera detta jordiska. — Hans död var så vacker, att den ingaf oss alla ett fridfullt lugn, och säkerligen blir denna stund i framtiden vårt ljufvaste nyårsminne. Gifve Gud, att vi alla kunde få dö så! Då man sedan såg honom som en fridens ängel på sin bädd, kunde man åtminstone ej sörja för honom.»

Richerts jordfästning förrättades den 7 januari i Göteborgs domkyrka af Per Wieselgren. Med omskrifning af Richerts ord, att intet lof finge sägas vid hans graf: »Pris ej digert ax behöfver; hjälper ej det tomma agn», utvecklade Wieselgren i ett versifieradt tal betydelsen för folket af lagarna och särskildt af den kärleksrikare andan i den nya tidens lag och bragte Herren ett tack för de ärans män, som skänkt landet dessa mildare lagar.

Sorgen öfver Richerts bortgång, vördnaden för hans minne kommo till uttryck i pressens runor öfver honom. Bland dessa må särskildt nämnas trenne: en i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (7 januari) — präglad af den hjärtevärme som så ofta utmärkte S. A. Hedlunds nekrologer —, en synnerligen sakrik i Aftonbladet, möjligen inspirerad eller skrifven af N. S. v. Koch, och en i Illustrerad Tidning (23 januari) af August Blanche (intagen i dennes skrifter).

En vacker minnesdikt af Olof Eneroth sammanfattar i en ljus helbild dragen af Richerts personlighet, särskildt framhållande hans väckande, eggande, tändande kraft:

Johan Gabriel Richert.

Många store döden från oss röfvat.
Djupt han mer än någonsin oss pröfvat.
En utaf de störste dock stod kvar; —
han, som med sin öfverblick af snille
oförvillad såg hvad tiden ville
re'n uti vår æras första dar.

I de hundra tusen, som nu stå där
som vår inre frihets kämpar, råder
blott en tro, och denna tro var hans. —
Lifvets gräns af honom nu är hunnen,
förrän segern, han beredt, är vunnen. —
En gång vunnen — den af honom vanns.

Tankens konung, syntes han ej bära
någon krona, men i lif och lära
öfverallt som konung känd han blef.
Skild från all regerings skådebana,
aldrig bärande regimers fana,
styrde han likväl — då lag han skref.

Tusen lysa inför dagens öga.
Men de verkligt stora, verkligt höga
dagen aldrig full rättvisa ger.
Dagens små intressen såras, lida,
när sin bana fram de store skrida,
hvilkas makt man känner mer än ser.

Sådan gick ock RICHERT fram sin bana.
Hvad vi andra sent först börjat ana,
såg han klart uti dess sammanhang.
Men först på hans graf hans sträfvan fattas,
där, först där, dess gyllne frukter skattas,
får hans vördnadsvärda namn sin klang.

Och därför »hvad var hans sträfvan?»... frågar
nu måhända mången ung, som lågar
för idéer, dem just Richert väckt.
— Hvad har han väl sjungit, har han skrifvit?
Hvad har han då verkat, genomdrifvit?...
Huru djupt har väl hans verk sig sträckt?...

Intet har han sjungit, föga skrifvit.
Mycket ej han synlig genomdrifvit.
Räknas kunna ej hans bragders tal.
Men hur mången, född att lysa, värma,
gick ej, se'n han Richert fått sig närma,
som apostel ut utur hans dal!

Folkets väl — det var hans lefnads sträfvan,
var det mål han utan rast och bäfvan
sökte öfverallt, i verk, i ord.
Men han höjde ej sin röst på torgen,
sökte ej sin plats i kungaborgen,
och som yrkespräst han ej blef spord.

Men han ägde den sällsynta gåfvan,
att det ljus han undfick ifrån ofvan
tände an, hvarhelst ett ord han sagt.

Så det gamla stora bildningsarfvet
gaf han rörelse i tidehvarfvet
oförmärkt med omotståndlig makt.

Böcker skref han ej: men män han sände
ut i alla riktningar, som tände
frihetsflamman hvar uti sin stad.
Och därför, hur dagens ström än drifver,
verkan af hans verk dock evig blifver,
och med sympatetisk eldskrift skrifver
folket själft hans namn i sina blad.

Äfven landets regering skyndade sig att gifva uttryck åt fäderneslandets sorg och saknad.

Få dagar efter dödsfallet ingick till änkefru Sofia Richert, född Schönherr, följande bref:

»Kungl. Maj:t, som med smärta emottagit underrättelsen om expeditionssekreteraren m. m. Johan Gabriel Richerts bortgång, hvarigenom fäderneslandet förlorat en af sina yppersta män, har befallt mig att, jämte uttryckande af Kungl. Maj:ts deltagande i den djupa sorg, som drabbat den aflidnes efterlämnade maka och öfriga närmaste anhöriga, meddela änkefru Richert, att Kungl. Maj:t, såsom ett erkännande af Richerts förtjänster om det allmänna, är sinnad att intill dess rikets ständer hinna öfvertaga denna förbindelse, låta till änkefru Richert af tillgängliga medel utbetala den pension, som varit åt framlidne expeditionssekreteraren å allmänna indragningsstaten af rikets ständer anvisad.

Stockholm den 5 januari 1864.

Louis De Geer.»

Den förbindelse, som Kungl. Maj:t sålunda dragit på rikets ständer, visade sig dessa likväl icke hågade att till fullo inlösa.

Den af Richert bekämpade ståndsrepresentationen, hvars tid nu var ute, skulle ännu en gång, den sista, göra hans namn till ett fejdenamn; — på hans döda mull skulle än en gång meningarna brytas.

De Geer skrifver därom i sina Minnen:

»I tvenne frågor led jag nederlag både på riddarhuset och hos rikets ständer. Den ena angick en pension åt J. G. Richerts änka. Med afseende å mannens utomordentliga förtjänster om vårt lagstiftningsarbete hade jag, utan att tänka på att han också var den af Treffenberg omförmälda tankebytingens * fader, hemställt, och Kungl. Maj:t beslutat föreslå rikets ständer, att hans åldriga änka skulle till sin död få behålla den pension af 3,000 kronor, som ständerna tillagt Richert under hans lifstid, samt tillika beviljat, att pensionen skulle förskjutas, till dess rikets ständer hunnit fatta sitt beslut. Härmed ansåg man, att jag obehörigen anteciperat på riksdagens beslut, och ville i alla fall icke bevilja så stor pension. Sedan jag förklarat, att min mening vore att, om rikets ständer afsloge pensionen, gälda det förskjutna beloppet af extra utgiftsmedel på min hufvudtitel, så nedsattes pensionen till hälften.»

De Geer missminner sig i en detalj. Förhållandet var följande. Statsutskottet hade tillstyrkt det kungliga förslaget om 3,000 riksdalers pension, men mot detta hade R. M. Klinckowström reserverat sig, påyrkande endast halfva pensionen, 1,500 rdr. Dessutom hade fyra bondeståndsledamöter — Carl Ivarsson, Ola Bosson Olsson, Per Nilsson och Erik Ersson — i fråga om alla änkepensioner påyrkat, att 2,000 rdr skulle vara maximum.

Endast borgarståndet biföll det kungliga förslaget, utan vidare debatt, än att en talare, herr Witt, ifrågasatte pensionens sänkning, ehuru han »visserligen ofta i ståndet hört omtalas Richert som en utmärkt man».

Härpå svarade bland andre Jönköpingsrepresentanten J. Å. Lemchen, att »det var oväntadt, att detta förslag skulle möta någon opposition i borgarståndet — detta förslag som afsåge en hedersbevisning åt en stor man, hvars minne skulle lefva i Sverige till de aflägsnaste tider, då hvar och en af oss är glömd».

I bondeståndet, där saken förevar den 7 maj, påyrkade en del talare (Erik Ersson, Ola Bosson Olsson, Rosenberg m. fl.), att beloppet sattes till 2,000 riksdaler, under det andra, Svante Bergström m. fl., ville ha det nedsatt till 1,500. De frisinnade östgötabönderna Jonas

* Jfr ofvan II: 238.

Efter fotografi från sista åren af hans lif.

J. G. RICHERT.

Efter fotografi från sista åren af hans lif.

Andersson i Häckenäs och Carl Anders Larsson i Maspelösa, framhöllo särskildt sakens politiska sida. Jonas Andersson meddelade från statsutskottet, att meningarna varit delade och att de ledamöter, som icke varit vänner af Richerts reformsträfvande, motsatte sig ett högre pensionsbelopp åt hans änka; det berodde nu på om man ville visa erkänsla åt hans stora förtjänster. Carl Anders Larsson trodde nog, att det kunde i något af de andra stånden komma i fråga att nedsätta beloppet till 1,500 rdr, ty Richert var den egentlige grundläggaren af den lyckligt genomförda representationsreformen och hade således icke stor sympati hos en del af medstånden. Men bondeståndet måste, då det gällde ett erkännande, visa, att det icke alltid ville knussla utan åtminstone bevilja 2,000 rdr — hvilket ock blef ståndets beslut.

I prästeståndet yrkade d:r Säve, som 1856 motionerat om pension åt Richert, nedsättning i änkepensionen med hänsyn därtill, att ständerna icke lämnat Franzéns och Geijers änkor högre pensioner än 1,000 och 1,500 rdr, hvadan han helst velat stanna vid det senare beloppet, men då bondeståndet redan hedrat den bortgångnes minne genom att bevilja 2,000, ville han föreslå detta. Häri instämde flera talare.

Under det sålunda en af prästeståndets mera liberala ledamöter talade för ett lägre belopp, yrkade däremot en af dess konservativa, biskop A. N. Sundberg, bifall till ett högre, yttrande:

»Det är uppenbart, att man genom den mer än vanligt höga pensionen velat ge ett uttryck af erkännande af framlidne Richerts mer än vanligt stora förtjänster om fäderneslandet. Och månne icke dessa förtjänster kunna anses vara af sådan beskaffenhet, då alla på senare tiden införda förbättringar i vårt lagväsende hufvudsakligen äro hämtade från det verk, hvars auctor princeps Richert varit, och de närmaste framtida förbättringarna uppenbarligen komme att likaledes härflyta från samma källa. Det är både svårt och obehagligt att försöka anställa en jämförelse mellan Richerts förtjänster och åtskilliga andra utmärkta mäns för att därigenom finna en måttstock, efter hvilken pensioner för deras änkor böra bestämmas. Men är väl en dylik jämförelse med

ty åtföljande penningeutminutering behöflig? Jag tror det icke, allra minst där fråga är om en allmänt erkänd öfverlägsenhet som, hvilka likar den än må hafva haft eller hafva, obestridligen är berättigad till den tacksamhetsåtgärd Kungl. Maj:t med sitt förslag åsyftat. I det längsta vågar jag betvifla prästeståndets böjelse att nu pruta, då det alltid tillförene visat sig hågadt att hedra stora mäns minne, äfven med frikostighet mot deras efterlefvande.»

I samma riktning talade kontraktsprosten Gumælius.

Emellertid beslöt prästeståndet med 32 röster mot 10 att stanna vid 2,000.

På riddarhuset tog debatten politisk färg, och där gingo böljorna högre.

Frih. Klinckowström var icke öfvertygad om att Richerts förtjänster voro så stora, hans verksamhet så gagnande, att hans änka borde tillerkännas så stor pension; frih. Liljencrantz d. ä. ogillade, att Kungl. Maj:t redan på förhand beviljat henne pension, och ansåg 1,500 räcka.

Å andra sidan framhöll O. I. Fåhræus, att änkan efter Berzelius fick behålla mannens hederspension oafkortad, och om det än här gällde olika banor, så skulle Richerts förtjänster om svenska lagverket gå till eftervärlden lika väl som Berzelii som naturforskare.

Louis De Geer talade helt kort och framhöll, att lagkommittéens och lagberedningens kolossala arbeten icke allenast låge till grund för nu gällande strafflag, utan äfven med största nytta rådfrågats i afseende å snart sagdt alla författningar, hvilka under senare tider inom allmänna lagens område utkommit. Han tillade, att Richert själf hvarken sökt eller vunnit belöning härför i höga ämbeten eller andra högre utmärkelser, och att K. M:t då ansett sig böra begagna tillfället att efter hans död lämna ett offentligt erkännande af hans stora förtjänster genom en något rundligare pension åt hans ålderstigna änka.

Grefve C. G. Mörner svarade härpå, att han trodde sig veta, att K. M:t dock erbjudit Richert det högsta

ämbete, han ägde att till någon svensk undersåte utdela men att Richert vid detta tillfälle undandragit det allmänna sin tjänst. Det vore ock bekant, att ett dokument funnits af hans hand, som åtminstone icke inom riddarhuset borde bereda honom någon synnerlig utmärkelse. »Jag menar», fortsatte Mörner, »det märkvärdiga bref, hvarigenom han uppmanade till att man skulle söka hos allmänheten med den ihärdighet inprägla öfvertygelsen om vårt dåvarande statsskicks ofullkomlighet, att denna öfvertygelse skulle blifva så fast, att allmänheten icke skulle veta huru den kunnat så hos densamma rotfästas.»

Frih. Rudolf Cederström företog en jämförelse mellan hvad som gifvits andra änkor; — med Berzelius' borde ingen jämförelse äga rum — men Geijers änka hade endast fått 1,800 och Agardhs endast 1,500, ehuru i båda fallen 2,000 föreslagits. Och det »folkvalda» bondeståndet, som ju i justitieministerns ögon vore särdeles upplyst, hade funnit 2,000 rdr vara ett tillräckligt erkännande åt Richerts änka.

Frih. Klinckowström ifrågasatte, om Richert någonsin från sin penna lämnat något positivt, något själfständigt arbete; hans stora förtjänster hade ej genom något tryckt verk (!) blifvit ådagalagda. Och med all aktning för hans verksamhet i lagkommitté och lagberedning, så hade väl ej de öfriga ledamöterna varit nollor. I de lagverk och lagförbättringar, för hvilka man hade att tacka Richert, hoppades talaren ej man inberäknade grundlagsförändringarna; de voro snarare försämringar.

Gentemot dessa uttalanden uppträdde hr P. v. Ehrenheim, som betonade, att vid hvarje lagförändring, som varit påkallad af vetenskapens utveckling, lagkommittéens och lagberedningens arbeten varit den källa, hvarur man öst; och att, om Richert ej mottog det höga ämbete som erbjöds honom, torde det ej läggas honom till last, enär han då redan var vid framskriden ålder; samt vidare »richertianen», justitiekanslern N. S. v. Koch, som framhöll, att då Richert, såsom talaren trodde sig med säker-

het veta, undanbedt sig justitiestatsministerns ämbete (1844) liksom 1823 justitieombudsmannabefattningen, skedde det därför, att han ansåg sig mera kunna gagna fäderneslandet genom fortsatt arbete på lagverket; »de platser han vägrade mottaga kunde och blefvo tämligen lätt fyllda (?), men om han 1823 eller till och med 1844 upphört med arbetet på lagverket, hade förlusten varit oersättlig.»

von Koch fortfor:

»Jag tilltror mig icke att kunna gradera förtjänsterna emellan de framstående män inom andra grenar af mänskliga vetandet, hvilka här blifvit omnämnda, men det vågar jag säga, att jag under min snart femtioåriga verksamhet aldrig hört någon ifrågasätta, att, alltsedan 1734 års lag utkom, någon svensk man funnits, hvilken kunnat mäta sig med Richert. Beloppet af pensionen för en stor mans änka är emellertid icke hufvudsaken. På sådant ruinera vi oss icke. Men jag tror det icke vara passande för ridderskapet och adeln och vill för min del lika litet afpruta 1,000 rdr för Richerts som jag skulle gjort det för Geijers och Berzelii änkor i de belopp konungen föreslagit.»

Efter att ha påpekat att i lagkommittéens och lagberedningens verk vore nedlagdt vida mer arbete än i böcker och skrifter, som bringa författare ryktbarhet, medgaf von Koch, att förtjänsten naturligtvis icke ensam tillkomme Richert, ehuru han var den verksammaste och skickligaste. »Jag har själf suttit vid hans sida i lagberedningen under fem år och rangerar gärna mig bland nollorna. Men sådana namn som Zenius, Staaff, Gyllenborg, Rosenblad, Poppius m. fl. äro ännu här väl kända; det oaktadt tror jag ej, att någon af dem kunde göra honom det mest framstående rummet stridigt.»

Men äfven ett par motståndare till många af Richerts idéer, Erik Sparre och Carl Magnus Björnstjerna, förordade det högre anslaget. Sparre förklarade, att, fastän han i många frågor kämpat emot Richert, måste han dock obetingadt erkänna, att han i hans arbeten funnit så mycken förtjänst, så mycken framtidsblick, ett så klart inseende af landets och tidens behof, att han ej ett ögonblick tvekade att förorda bifall till det förevarande förslaget, och C. M. Björnstjerna protesterade mot att Mörner såsom skäl för afprutning framdragit Richerts fria politiska åsikter eller att »han efterlämnat en skrift,

däri han förordar en mindre vacker agitation för representationsförändringen». Talaren hade själf tillhört minoriteten de märkliga decemberdagarna, men det gåfve honom ingen anledning att afstyrka pension åt en förtjänt mans änka, hvilket skulle innebära politisk förföljelse.

Efter ytterligare några repliker, därvid C. A. Mannerskantz i ett icke i protokollet meddeladt yttrande, som framkallade hvassa gensagor, tyckes ha skarpt klandrat det sätt, hvarpå oppositionen uppträdt, beslöt ridderskapet och adeln med 45 röster mot 32 att nedsätta beloppet från 3,000 till 2,000, hvilket alltså blef ständernas beslut. Därefter följde en något amper debatt om de redan utanordnade två årens pension, som man likaledes ville nedsätta för att pricka regeringen, men detta förkastades med 36 röster mot 29. Så fåtaligt var rikets första stånd företrädt vid detta tillfälle.

Länge fick i hvarje fall ej Richerts änka komma i åtnjutande af pensionen.

Hon afled redan den 20 oktober 1867.

* * *

Söker man sammanfatta dragen af Richerts offentliga och enskilda karaktärer, ter sig för oss bilden af en sällsynt helgjuten personlighet.

Hans lefnad bar ock prägeln af en ovanlig konsekvens, en öfvertygelsetrohet, en fasthet i åskådningssätt, som icke lät honom dagtinga med principer. Man skyllde honom stundom för doktrinarism, men detta med orätt, om man med doktrinär förstår den som håller på en lära, blind för svårigheterna vid dess omedelbara genomförande eller för det organiska utvecklingssammanhanget. Ej heller tillhörde han dem som kräfde allt eller intet.

Tvärtom! Richert äfventyrade icke en sak genom att ej taga hänsyn till omöjligheten af dess bråda genomförande. Det visar hans ställning till stora frågor: jury, dödsstraff, representationsreform. Men en annan sak var,

att han icke gick på ackord med sina principer och att han aldrig lät sig leda in på vägar, som förde från målet. Då hellre stanna, där man stod.

Därför förklarade han (jfr ofvan I: sid. 342), att han hade en särdeles rädsla för alla a f s t e g från principer och för slagordet, att mycket kunde vara »bra i teorien», som icke dugde i praktiken. Det som verkligen vore riktigt i sina principer måste bli rätt i praktiken.

Till hela sin läggning var Richert en arftagare af det b ä s t a i upplysningstidens idéer, ehuru han i filosofiskt afseende stod på Königsbergerfilosofiens botten.

Upplysningstiden syftade på utplånande af de rester af det gamla feodalsamhället, som lefde kvar i alla ståndsprivilegier och alla korporationsförmåner — ville likhet inför lagen, allas lika rätt i det offentliga lifvet, med ett ord j ä m l i k h e t e n s grundsats vid sidan af f r i h e t e n s. Den stora franska revolutionen af 1789 var, såsom Richert en gång skref, »feodalismens yttersta dom».

F r i h e t e n hade 1809 års statshvälfning återvunnit åt svenska folket. J ä m l i k h e t e n återstod att eröfra, så inom den konstitutionella rätten som på många andra områden, ej minst lagstiftningens.

Likaså gällde det att genomföra humanare grundsatser på brottmålslagstiftningens, modernare grundsatser på civillagstiftningens fält.

På alla dessa områden står Richert såsom den främste representanten för den rörelse, hvilken, så till sägandes, leder upplysningstidens hufvudådra in i den borgerliga liberalismens tid.

Han är upplysningstidens son och arftagare. Han är liberalismens lärofader och föregångsman.

I motsats till de många, som af revolutionstidens öfverdrifter och upplysningens karrikatyrer drefvos öfver till kryptofeodala och medeltida åskådningssätt, som resignerade, misströstade eller förbittrades, är Richert alltifrån ungdomsdagarna fylld af den förtröstansfulla o p t i m i s m och den därmed sammanhängande a k t n i n g f ö r

människovärdet, som utgör liberalismens på en gång ursprung och grundval.

Med denna tro på människor och kärlek till människor stod hans demokratiska åskådningssätt i nära samband. Han var i hela sin uppfattning folklig, en folkets, särskildt en allmogens vän och en hatare äfven af de skrankor, dem intelligenshögfärd eller bildningsaristokrati upprest mellan klasserna. Minst af allt var han hågad att tillerkänna begåfningen den undantagsrätt i samhället, som särskildt romantikerna påyrkade.

Och dock var han själf medveten om sitt värde och i viss mån en stolt man.

Hans fiender skyllde honom för att vara högmodig och icke tåla motsägelser af egna meningar, men de, som kände honom närmare, frikände honom från hvarje tillstymmelse till egenkärlek.

Det slags »blygsamhet», som Goethe kännetecknat såsom stackarens, var honom visserligen främmande, men talrika uttalanden och gärningar visa honom såsom en ödmjuk man. En gång skrifver han till äldste sonen med anledning af en stor framgång som denne vunnit i sitt arbete:

»Tacka du Gud därför, ty det är ofvanifrån som förmågan att handla och verka i ett viktigt kall skänkes oss, och vi böra aldrig glömma att med ödmjukt sinne emottaga en sådan skänk.»

Men han kunde icke, för att göra andra till viljes, pruta på sin öfvertygelse eller förneka sin egen uppfattning, och denna öfvertygelsefasthet misstolkades af mången, helst Richerts hela personlighet gaf intrycket af öfverlägsenhet och majestät.

Richert satte stort värde på sitt oberoende och gick härvid väl långt.

Man har härutinnan tvifvelsutan att söka förnämsta anledningen till att han icke kom att spela den ledande roll i vårt statslif, hvilken dock kunnat stå honom öppen.

Med all sin storslagenhet, sin oegennytta, sitt nit för det han ansåg vara rätt och klokt kan han nämligen

icke alldeles frånkännas svagheten att icke vilja för ett viktigt syfte offra sitt oberoende eller, måhända, sin bekvämlighet. Hans afböjanden af en följd hedrande uppdrag åt olika håll förefalla icke alltid sakligt fullt motiverade. Här röjes ett äkta svenskt drag: obenägenheten för personligt framträdande, för att armbåga sig fram.

»Man skulle aldrig ha sina bästa byxor på, när man är ute och slåss för frihet och sanning», låter Ibsen i »En folkefiende» doktor Stockman utbrista.

Och Richert var nästan en smula för förnäm i detta fall; han ville alltid vara »fint klädd» — äfven i andlig mening. I samband härmed står hans fullkomliga brist på ärelystnad, liksom hans frihet från fåfänga

Djupast torde dock saken bero på tvenne grundegendomligheter i hans skaplynne.

Den ena, att han till anlagen vida mera var en kontemplationens än en handlingens man, vida mer en tänkare, som gaf inéerna, än en folkledare, som förde dem ut i lifvet.

Det andra var, att han framför allt ville vara man för sig.

Ty på honom kunna förvisso lämpas Geijers ord:

Vare herre eller dräng den det kan,
men jag står helst på min egen grund
och är helst min egen man.

* * *

Richert var i sällsynt grad en vän af klarhet. Det öppna i hela hans väsende motsvarades af ljus i tankegången, äfven då det gällde de svåraste ämnen.

Och som hans tanke, så hans ord. Hans framställningssätt var ständigt prägladt af en reda, som förvisade hvarje mörkt uttryck från hans penna. Ingen har bättre än han insett Tegnérska ordet: »Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta».

Men hans reda var icke den nyktra, andefattiga torkans. Richert är som prosastilist en konstnär, och vissa stycken i lagmotiverna eller i andra hans »statsskrifter» äro jämbördiga med det yppersta, vi äga af samhälleligt författarskap, allt ifrån Höpken och Chydenius till Geijer, Järta och Forssell.

Och klarheten uteslöt icke djup, hvarken tankens eller känslans. Det är icke ofta man i skrifter af denna art hör ett hjärta klappa. Men detta förnimmer man ej sällan i Johan Gabriel Richerts författarskap. Han älskade som domare — sade han — att »utöfva rättvisa i mildhet» och kunde alltså icke afkläda sig *människan*, då han framträdde som rättens målsman. Icke heller kunde han tysta hjärtats röst, då han nedskref sina tankar om lag och samhällsskick. *Ty humanitetens* ädla egenskap var honom i köttet boren.

Han var framför allt en *människa, som älskade människorna*. Ur detta varma hjärtelag föddes hans ljusa tro på människosläktets framtid, en tro, som han, trots tider af misströstan, bevarade till det sista.

Namnregister.

Andersson i Häckenäs och Carl Anders Larsson i Maspelösa, framhöllo särskildt sakens politiska sida. Jonas Andersson meddelade från statsutskottet, att meningarna varit delade och att de ledamöter, som icke varit vänner af Richerts reformsträfvande, motsatte sig ett högre pensionsbelopp åt hans änka; det berodde nu på om man ville visa erkänsla åt hans stora förtjänster. Carl Anders Larsson trodde nog, att det kunde i något af de andra stånden komma i fråga att nedsätta beloppet till 1,500 rdr, ty Richert var den egentlige grundläggaren af den lyckligt genomförda representationsreformen och hade således icke stor sympati hos en del af medstånden. Men bondeståndet måste, då det gällde ett erkännande, visa, att det icke alltid ville knussla utan åtminstone bevilja 2,000 rdr — hvilket ock blef ståndets beslut.

I prästeståndet yrkade d:r Säve, som 1856 motionerat om pension åt Richert, nedsättning i änkepensionen med hänsyn därtill, att ständerna icke lämnat Franzéns och Geijers änkor högre pensioner än 1,000 och 1,500 rdr, hvadan han helst velat stanna vid det senare beloppet, men då bondeståndet redan hedrat den bortgångnes minne genom att bevilja 2,000, ville han föreslå detta. Häri instämde flera talare.

Under det sålunda en af prästeståndets mera liberala ledamöter talade för ett lägre belopp, yrkade däremot en af dess konservativa, biskop A. N. Sundberg, bifall till ett högre, yttrande:

»Det är uppenbart, att man genom den mer än vanligt höga pensionen velat ge ett uttryck af erkännande af framlidne Richerts mer än vanligt stora förtjänster om fäderneslandet. Och månne icke dessa förtjänster kunna anses vara af sådan beskaffenhet, då alla på senare tiden införda förbättringar i vårt lagväsende hufvudsakligen äro hämtade från det verk, hvars auctor princeps Richert varit, och de närmaste framtida förbättringarna uppenbarligen komme att likaledes härflyta från samma källa. Det är både svårt och obehagligt att försöka anställa en jämförelse mellan Richerts förtjänster och åtskilliga andra utmärkta mäns för att därigenom finna en måttstock, efter hvilken pensioner för deras änkor böra bestämmas. Men är väl en dylik jämförelse med

ty åtföljande penningeutminutering behöflig? Jag tror det icke, allra minst där fråga är om en allmänt erkänd öfverlägsenhet som, hvilka likar den än må hafva haft eller hafva, obestridligen är berättigad till den tacksamhetsåtgärd Kungl. Maj:t med sitt förslag åsyftat. I det längsta vågar jag betvifla prästeståndets böjelse att nu pruta, då det alltid tillförene visat sig hågadt att hedra stora mäns minne, äfven med frikostighet mot deras efterlefvande.»

I samma riktning talade kontraktsprosten Gumælius.

Emellertid beslöt prästeståndet med 32 röster mot 10 att stanna vid 2,000.

På riddarhuset tog debatten politisk färg, och där gingo böljorna högre.

Frih. Klinckowström var icke öfvertygad om att Richerts förtjänster voro så stora, hans verksamhet så gagnande, att hans änka borde tillerkännas så stor pension; frih. Liljencrantz d. ä. ogillade, att Kungl. Maj:t redan på förhand beviljat henne pension, och ansåg 1,500 räcka.

Å andra sidan framhöll O. I. Fåhræus, att änkan efter Berzelius fick behålla mannens hederspension oafkortad, och om det än här gällde olika banor, så skulle Richerts förtjänster om svenska lagverket gå till eftervärlden lika väl som Berzelii som naturforskare.

Louis De Geer talade helt kort och framhöll, att lagkommittéens och lagberedningens kolossala arbeten icke allenast låge till grund för nu gällande strafflag, utan äfven med största nytta rådfrågats i afseende å snart sagdt alla författningar, hvilka under senare tider inom allmänna lagens område utkommit. Han tillade, att Richert själf hvarken sökt eller vunnit belöning härför i höga ämbeten eller andra högre utmärkelser, och att K. M:t då ansett sig böra begagna tillfället att efter hans död lämna ett offentligt erkännande af hans stora förtjänster genom en något rundligare pension åt hans ålderstigna änka.

Grefve C. G. Mörner svarade härpå, att han trodde sig veta, att K. M:t dock erbjudit Richert det högsta

ämbete, han ägde att till någon svensk undersåte utdela men att Richert vid detta tillfälle undandragit det allmänna sin tjänst. Det vore ock bekant, att ett dokument funnits af hans hand, som åtminstone icke inom riddarhuset borde bereda honom någon synnerlig utmärkelse. »Jag menar», fortsatte Mörner, »det märkvärdiga bref, hvarigenom han uppmanade till att man skulle söka hos allmänheten med den ihärdighet inprägla öfvertygelsen om vårt dåvarande statsskicks ofullkomlighet, att denna öfvertygelse skulle blifva så fast, att allmänheten icke skulle veta huru den kunnat så hos densamma rotfästas.»

Frih. Rudolf Cederström företog en jämförelse mellan hvad som gifvits andra änkor; — med Berzelius' borde ingen jämförelse äga rum — men Geijers änka hade endast fått 1,800 och Agardhs endast 1,500, ehuru i båda fallen 2,000 föreslagits. Och det »folkvalda» bondeståndet, som ju i justitieministerns ögon vore särdeles upplyst, hade funnit 2,000 rdr vara ett tillräckligt erkännande åt Richerts änka.

Frih. Klinckowström ifrågasatte, om Richert någonsin från sin penna lämnat något positivt, något själfständigt arbete; hans stora förtjänster hade ej genom något tryckt verk (!) blifvit ådagalagda. Och med all aktning för hans verksamhet i lagkommitté och lagberedning, så hade väl ej de öfriga ledamöterna varit nollor. I de lagverk och lagförbättringar, för hvilka man hade att tacka Richert, hoppades talaren ej man inberäknade grundlagsförändringarna; de voro snarare försämringar.

Gentemot dessa uttalanden uppträdde hr P. v. Ehrenheim, som betonade, att vid hvarje lagförändring, som varit påkallad af vetenskapens utveckling, lagkommittéens och lagberedningens arbeten varit den källa, hvarur man öst; och att, om Richert ej mottog det höga ämbete som erbjöds honom, torde det ej läggas honom till last, enär han då redan var vid framskriden ålder; samt vidare »richertianen», justitiekanslern N. S. v. Koch, som framhöll, att då Richert, såsom talaren trodde sig med säker-

---

Rättelser och tillägg.

I: sid. 30, rad 9, står *utvisande*, läs *utvisade*
I: » 68, » 6, » *bestraffningsrättens*, läs *bestraffningssättens*

II: » 28, 29, 30, i sidrubriken står *Richerts kandidater*, läs *Richerts kandidatur*
II: » 328, i sidrubriken står *lyktad*, läs *lyktadt*

Med afseende på lagkommittéens i första delen, sid. 235, omtalade svarsutlåtande, hvars författarskap jag *i hufvudsak* antagit tillhöra Richert, på grund af inre och yttre skäl, bör dock anmärkas, att L. W. Henschen vid 1862—63 årens riksdag meddelar, att »enligt uppgift» utlåtandet skulle vara »hufvudsakligen uppsatt af den snillrike Zenius». Richerts penna är dock flerestädes synlig.

